Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

సూర్యనారాయణరావు, పువ్వాడ.

సర్వౌషధి గుణకల్పకము

చెన్నపురి, 1912.

Record no. 86

Sūryanārāyaṇarāvu, Puvvāḍa.

Sarvauṣadhi guṇakalpakamu

Cennapuri, 1912.

Record no. 86

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

సూర్యనారాయణరావు, పువ్వాడ.

సర్వౌషధి గుణకల్పకము అను వైద్య నిఘంటు రత్నము / పువ్వాడ సూర్యనారాయణరావు.- చెన్నపురి : శ్రీ వేణుగాన ముద్రాక్షరశాల, 1912.

21, 4, 344 p. ;19 cm.

Record no. 86

Sūryanārāyaṇarāvu, Puvvāḍa.

Sarvauṣadhi guṇakalpakamu anu vaidya nighaṇṭu ratnamu / Puvvāḍa Sūryanārāyaṇarāvu.- Cennapuri : Śrī Vēṇugāna Mudrākṣaraśāla, 1912.

21, 4, 344 p. ;19 cm.

Record no. 86

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB   Date filming began:

615.53

ధన్వం--సర్వ
7|449

శ్రీరస్తు

శ్రీమన్నారాయణాంశ సంభూత నిఖిలాయుర్వేదసార
సర్వస్వవేది దివోదాసాపరనామధేయ
శ్రీమద్ధన్వంతరి ప్రణీతంబును,
నిఖిలపదార్థనామ గుణాగుణ ప్రతిపాదకంబునునైన

సర్వౌషధిగుణకల్పకము

అను

వైద్యనిఘంటు రత్నము.

:o:

ఇది,

కాంచీనగరస్థిత సంస్కృతప్రాకృతాద్యనేక భాషానిపుణులగు
ఈచంబాడి - శ్రీనివాసాచార్యులవారిచే
లేఖక ప్రమాదజనితదోషంబులు వారింపబడి
వువ్వాడ - సూర్యనారాయణరావుచే
లోకహితార్థంబుగ రచియింపబడి
వైద్యసంప్రదాయ ప్రవర్తకులగు
కన్నెలూరి - శీతాపతయ్యగారిచేతను
యం. రాజమన్నారునాయుడిగారిచేతను
సంస్కాడ బడియుండు
ఆంధ్రతాత్పర్యముతోడ
వువ్వాడ - పట్టాభిరామరావుగారిచే

చెన్నపురి
శ్రీ వేణుగాన ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపబడి ప్రకటింపబడియె.

1912-సం॥ జనవరి నెల 1-తేది.

All Rights Reserved.

శ్రీరస్తు.

సర్వౌషధిగుణకల్పక విషయసూచిక.

అకారాదిక్రమము.

ద్రవ్యనామగుణములు.		పుట.
అ		
అంగుళీయగుణము	...	౩౫౫
అంజనగుణము	...	౩౧౫
అంజననిషేధము	...	,,
అంజీరుపండు	...	౧౦౯
అందలగుణము	...	౩౩౧
అందుగు ...	...	౧౧౮
అంబాళము	...	౧౨౬
అగశి ...	...	౧౨౩
అగసివిత్తులు	...	౨౫౫
అగ్నిగుణము	...	౩౨౩
అజామోదము	...	౧౬౮
అటుకులగుణము	...	౨౯౯
అట్టుప్పు ...	...	౧౯౯
అడవిఅరటి	...	౧౩౭
అడవిఆరికెలు	...	౨౫౯
అడవికంద	...	౧౬౧
అడవిగగ్గెర	...	౧౯౫
అడవిగోధుములు	...	౨౮౦
అడవిగోమాంసగుణము	...	౩౦౪
అడవినువ్వులు	...	౨౫౬
అడవిపసుపు	...	౫౩
అడవిపెసర	...	౧౦
అడవిపెసలు	...	౨౫౩
అడవిమామిడి	...	౧౨౬
అడవిమెంతులు	...	౧౫౨

ద్రవ్యనామగుణములు.		పుట.
అడవిమొల్ల	...	౧౯౧
అడవియులవలు	...	౨౯౬
అడవివాయింట	...	౮౫
అడ్డసరము	...	౩౦
అడ్డసరపువ్వు	...	,,
అతిమధురము	...	౧౧
అతియవలు	...	౨౫౨
అతివస ...	...	౫౧
అద్దపుగుణము	...	౩౩౨
అనుపానమువలనదధిగుణము		౨౩౮
అనుపానవిధి	...	౩౧౪
అనుములు	...	౨౫౪
అనులేపనగుణము	...	౩౨౦
అనువాసనవస్తికర్మగుణము		౩౨౫
అనూపదేశజలగుణము	...	౨౨౬
అనేకదంతములుగలచేపగుణము		౩౧౭
అన్నగుణము	...	౨౮౭
అన్నాదిగుణతారతమ్యము		౩౨౪
అప్పడములగుణము	...	౩౪౧
అభ్యంగనకాలము	...	౩౧౯
అభ్యంగాదిగుణము	...	౩౧౮
అభ్రికము	...	౨౦౬
అరచట్టగుణము	...	౩౩౮
అరటి ...	...	౧౩౦
అరటినీళ్లు	...	౧౩౨
అరటిపువ్వువడియములగుణము		౩౫౨

సుందరయ్య గ్రంథాలయ సంస్థ
-500 044.

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
అరటియాకుగుణము ...	౩౪౦
అలచందలపప్పు ...	౨౮౯
అలసందలు ...	౨౯౩
అల్లము ...	౧౬౩
అవిసెనూనె ...	౨౫౦
అశ్వమాంసము ...	౩౦౧
అష్టగుణమండము ...	౨౮౩
ఆ	
ఆకాశోదకగుణము ...	౨౧౯
ఆకాశోదకభేదగుణము	౨౦౬
ఆకాశవల్లి ...	౧౮
ఆకుజెముడు ...	౩౭
ఆకుపత్రి ...	౧౮
ఆగాకర ...	౭౨
ఆదిత్యభక్తి ...	౮౦
ఆనుగు ...	౧౬
ఆక్షుదము ...	౨౪౭
ఆరికెలు ...	౨౯౭
ఆరుగంట్లకచోరము ...	౧౮౪
ఆరుగణుపులకొర్నుగు ...	౧౨౧
ఆరుదొండ ...	౧౪
ఆరుదొండవరుగు ...	౩౦౩
ఆరె ...	౬౯
ఆరెపువ్వు ...	,,
ఆవకూర ...	౧౫౯
ఆవనూనె ...	౨౫౦
ఆవాలు ...	౨౭౮
ఆవుచల్ల ...	౨౧౦
ఆవునెయ్యి ...	౨౪౫
ఆవుపాలు ...	౨౩౦
ఆవుపెరుగు ...	౨౩౫
ఆవువెన్న ...	౨౭౨
ఆహారగుణము ...	౨౮౧
ఆక్షీకమద్యము ...	౨౧౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
ఇ	
ఇంగిలీకము ...	౨౦౮
ఇంగువ ...	౧౯౦
ఇంటిపిచ్చుకమాంసము ...	౩౦౬
ఇడ్డెనగుణము ...	౨౦౪
ఇత్తడి ...	౨౧౪
ఇప్ప ...	౧౩౩
ఇరుగుడు ...	౧౨౨
ఇరుగుడు మొదలగువానినూనె	౨౫౧
ఇసుక ...	౨౧౪
ఈ	
ఈడ ...	౧౩౬
ఈశ్వరి ...	౭౮
ఉ	
ఉడుముమాంసగుణము ...	౩౧౨
ఉత్తరగాలి ...	౩౨౫
ఉత్తరేణివిత్తులు ...	౩౪
ఉత్తరేణు ...	౩౩
ఉదకపాననియమము ...	౨౨౫
ఉదకప్రశంస ...	,,
ఉదకము ...	౨౧౫
ఉదయమునబితికినపాలగుణము	౨౩౩
ఉప్పునీటిలోనిమత్స్యగుణము	౩౧౦
ఉప్పునీళ్లగుణము ...	౨౨౬
ఉప్పురసగుణము ...	౩౨౬
ఉమ్మెత్త ...	౧౧౧
ఉలవకట్టుగుణము ...	౨౮౪
ఉలవపప్పు ...	౨౭౯
ఉలవలు ...	౨౯౬
ఉలిమిడి ...	౧౧౯
ఉల్లి ...	౧౬౦
ఉసిరికె ...	౫౭
ఉసిరికెవడియములగుణము	౩౪౨
ఉష్ణోదకవర్జనీయులు ...	౨౨౭

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
ఉష్ణోదకసామాన్యగుణము	౨౨౯
ఊ	
ఊడుగ ...	౪౪
ఊడుపుమడినీళ్ళు ...	౨౧౮
ఊరపిచ్చుకమాంసము ...	౩౦౬
ఋ	
ఋతుభేదమువలనదధిగుణము	౨౩౮
ఋతుభేదమువలనమత్స్యగుణము	౩౧౧
ఋద్ధి ...	౯
ఋషభకము ...	,,
ఎ	
ఎండగుణము ...	౩౨౨
ఎండినగ్రంధితగరము ...	౧౮౧
ఎండ్రకాయగుణము ...	౩౧౨
ఎనపపాలు ...	౨౩౦
ఎనపపెరుగు ...	౨౩౬
ఎనపమజ్జిగ ...	౨౪౧
ఎనపమూత్రము ...	౨౬౨
ఎనపవెన్న ...	౨౭౩
ఎనుమునెయ్యి ...	౨౪౫
ఎఱ్ఱకలువ ...	౧౮౭
ఎఱ్ఱకాంచనము ...	౩౫
ఎఱ్ఱకొఱ్ఱలు ...	౨౯౭
ఎఱ్ఱగన్నేరు ...	౧౦౧
ఎఱ్ఱగలిజేరు ...	౬౭
ఎఱ్ఱచెఱకు ...	౨౬౪
ఎఱ్ఱచేమంతి ...	౧౭౧
ఎఱ్ఱజింకపోతుమాంసము...	౩౦౩
ఎఱ్ఱతువరిమన్ను ...	౨౧౧
ఎఱ్ఱతెగడ ...	౪౪
ఎఱ్ఱపర్పాటకము ...	౪౮
ఎఱ్ఱమునగ ...	౧౫౭
ఎఱ్ఱయుత్తరేణు ...	౩౪
ఎఱ్ఱరాజనాలగుణము ...	౨౬౭

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
ఎఱ్ఱవంకాయ ...	౧౫౪
ఎఱ్ఱవస్త్రము... ...	౩౩౮
ఎఱ్ఱసకలాతు ...	౩౩౭
ఎఱ్ఱాముదము ...	౪౩
ఎలుకచెవియాకు ...	౧౭
ఎలుకచెవియాకుకూర ...	౨౦
ఎలుకమాంసగుణము ...	౩౦౫
ఎలుగుమంటిమాంసము ...	౩౦౨
ఏ	
ఏకైషికతైలము ...	౨౫౧
ఏడాకులపొన్న ...	౧౨౦
ఏదుపందిమాంసము ...	౩౦౫
ఏనుగనెయ్యి ...	౨౪౬
ఏనుగనెక్కుటవలనగలిగెడిగుణము	౩౩౧
ఏనుగపాలు ...	౨౩౧
ఏనుగుపిప్పలి ...	౧౬౬
ఏనుగపెరుగు ...	౨౩౬
ఏనుగబీర ...	౧౨
ఏనుగుమాంసము ...	౩౦౧
ఏనుగుమూత్రము ...	౨౬౨
ఏనుగువెన్న ...	౨౪౪
ఏపి ...	౧౧౪
ఒ	
ఒంటెనెయ్యి ...	౨౪౬
ఒంటెపాలు ...	౨౩౧
ఒంటెపెరుగు ...	౨౩౬
ఒంటెమాంసము ...	౩౦౧
ఒంటెమూత్రము ...	౨౬౩
ఒంటెవెన్న ...	౨౪౪
ఒకటేడెక్కగలజంతువులపాలు	౨౩౧
ఒకటేడెక్కగలజంతువులపెరుగు	౨౩౯
ఒద్ది ...	౪౨
ఓ	
ఓక ...	౧౪౧

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
ఓమము	౧౭౧
క	
కంకుష్ఠము	౪౫
కంచరగాడిదెమాంసము...	౩౦౧
కంచు	౨౦౩
కంచుపాత్రగుణము ...	౩౪౦
కందగడ్డ	౧౬౧
కందిపప్పుపులగము ...	౨౮౬
కందులు	౨౭౭
కంపిల్లకము	౪౦
కంపు యిరుగుడు ...	౧౨౨
కంబళి	౩౩౦
కచోరములు ...	౧౮౪
కటుకరోహిణి ...	౩౪
కటుతైలము	౨౪౯
కడిమి	౧౧౧
కత్తిగుణము	౩౩౨
కత్తిరివంకాయ ...	౧౫౪
కప్పమాంసము ...	౩౧౨
కబాయిగుణము ...	౩౩౯
కమ్మరేగు	౧౪౦
కరక్కాయ	౫౪
కరక్కాయగుణము ...	౫౭
కరక్కాయనూనె ...	౨౫౨
కరక్కాయభేదము ...	౫౪
కరివేప	౬౪
కరుబూజా	౧౩౫
కరుబూజాదోస ...	౧౫౧
కర్కాటకశృంగి ...	౫౨
కర్పూరతైలము ...	౩౪౧
కర్పూరము	౧౭౩
కర్పూరశిలాజిత్తు ...	౨౧౦
కలిగొట్టు	౮
కలుకాసుగు ...	౭౯
కలుబంద	౧౦౪
కళ్ళరావి	౧౦౮
కసివెంద	౧౫౮
కస్తూరి	౧౭౩
కస్తూరిమృగమాంసగుణము	౩౦౪
కా	
కాంజికము	౨౬౦
కాంతపాత్ర... ...	౩౪౦
కాకర	౯౧
కాకరవరుగు ...	౩౪౩
కాకిదొండ	౧౪
కాకినేరేడు	౧౨౮
కాకిమాంసము ...	౩౦౪
కాకోళి	౬
కాకోళీమద్యము ...	౨౫౭
కాగనిపాలగుణము ...	౨౩౨
కాగిచల్లారిన ఉదకగుణము	౨౨౪
కాగినపాలగుణము ...	౨౩౨
కాచలవణము ...	౨౦౦
కాచి	౧౦౬
కాటుకపిట్ట వానకోయిల మొదలగు వానిమాంసము ...	౨౦౯
కాదంబరీమద్యము ...	౨౫౫
కానరేగు	౧౪౦
కామంచిపూరి ...	౭౬
కాయధాన్యగుణము ...	౨౭౨
కాయధాన్యభేదములు ...	,,
కారపురసము ...	౨౨౬
కారుమినుములు ...	౧౦
కాలభేదముచే క్షీరపానగుణము	౨౨౨
కావేరీనదీజలము ...	౨౨౨
కాషాయవస్త్రము ...	౨౨౮
కాసరవరుగు... ...	౨౪౨
కాసీసము	౨౦౪

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
కి	
కిక్కసగడ్డి ...	౧౦౬
కిణ్వకము ...	౨౫౬
కు	
కుంకుడు	౧౨౨
కుంకుమపువ్వు ...	౧౭౫
కుండలికాగుణము ...	౨౯౪
కుందురుష్కము ...	౧౮౨
కుందేటిమాంసము ...	౩౦౪
కుక్కచిలుకకూర ...	౧౫౬
కుక్కవాయింట ...	౮౪
కుచందనము ...	౧౮౭
కుడుములగుణము ...	౨౯౩
కురువేరు ...	౧౮౦
కురువేరు వట్టివేరు వీనితోఁ జేయబడిన విసనకఱ్ఱ ...	౩౨౧
కుశదర్భగడ్డి ...	౧౦౬
కుసుంబనూనె ...	౨౫౦
కుసుమలు ...	౨౭౭
కుసుమవిత్తులు ...	,,
కూ	
కూటివడియములగుణము ...	౩౪౧
కూతురుబుడమ ...	౧౭౬
కృ	
కృతాకృతయూషము ...	౨౮౪
కృష్ణధాన్యభేదతద్గుణము...	౨౭౦
కృష్ణాగరు ...	౧౭౫
కృష్ణాగరుతైలగుణము ...	౩౩౫
కృష్ణానదీజలము ...	౨౨౨
కొ	
కొంగమాంసము ...	౩౦౮
కొంచముగట్టిగ పేరిన పెరుగు	౨౩౧
కొండ అరటి ...	౧౩౫
కొండగోలుగు ...	౧౩౬
కొండగోగు ...	౧౯౫
కొండపిండి ...	౭౭
కొండవంకాయ ...	౧౫౩
కొడిసె ...	౪౫
కొడిసెపాల ...	౪౬
కొబ్బరికాయ ...	౧౨౮
కొఱ్ఱలు ...	౨౭౯
కో	[పరి౧౦౦
కోడిజుట్టుచెట్టు (తప్పువారిశపగడ)	
కోడిమాంసము ...	౩౦౭
కోతిమాంసగుణము ...	౩౦౫
కోయిలమాంసము ...	౩౦౮
కోలజెముడు ...	౩౯
కోలపాల ...	౯౧
కోలపొన్న ...	౨౫
క్రొ	
క్రానుగు ...	౧౨౦
క్రొత్తతేనెగుణము ...	౨౬౮
క్రొత్తధాన్యము ...	౨౮౦
క్రౌంచపక్షి మొదలగువానిమాంస	౩౦౯
క్వ	
క్వథితగుణము ...	౩౦౦
క్వథితభేదగుణము ...	,,
ఖ	
ఖండశర్కర ...	౨౬౫
ఖడ్గమృగమాంసము ...	౩౦౨
ఖర్జూరమద్యము ...	౨౫౪
ఖర్జూరము	౧౨౯
గ	
గంగరాని ...	౧౩౭
గంగరేగు ...	౧౩౮
గంగానదీజలము ...	౨౨౦
గంటుభారంగి ...	౫౨
గండూషక్రమము ...	౩౩౦

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
గండూషగుణము ...	౩౧౭
గండూషనిషేధము ...	,,
గంధకచోరములు ...	౧౮౪
గంధకము ...	౨౦౬
గంధమాంసి ...	౧౮౦
గగ్గర ...	౧౯౭
గద్దమాంసము ...	౩౦౮
గన్నేరు ...	౧౦౧
గరికె ...	౧౦౪
గవ్వలు ...	౨౧౪
గసగసాలు ...	౧౦౩
గా	
గాజు ...	౨౧౧
గాడిదనెయ్యి ...	౨౪౭
గాడిదపాలు ...	౨౩౧
గాడిదమాంసము ...	౩౦౨
గాడిదమూత్రము ...	౨౬౩
గాడిదవెన్న	౨౪౪
గారచెట్టు ...	౧౧౮
గారనూనె ...	౨౫౨
గారసున్నము ...	౨౦౧
గాలిలేనిస్థలము ...	౩౨౩
గి	
గినియ ...	౧౧౯
గిలిగిరింత ...	౧౧౮
గు	
గుంటగలగర	౭౪
గుంపుగనుండు చిన్న చేపలగుణము	౩౧౧
గుగ్గిళ్ళ గుణము ...	౨౮౭
గుడమిశ్రభక్ష్యములు ...	౨౯౦
గుడ్లగూబమాంసము ...	౩౦౯
గుత్తినెమలడుగుమాని ...	౧౨౧
గుత్తివంకాయ ...	౧౫౪
గుమ్మడిమొదలగువానినూనె	౨౫౧
గుమ్మడిరేగు	౫౦
గుమ్మడివడియములగుణము	౩౪౧
గురువింద ...	౯౪
గుఱ్ఱపునెయ్యి ...	౨౪౬
గుఱ్ఱపుపాలు ...	౨౩౧
గుఱ్ఱపుమూత్రము ...	౨౬౩
గుఱ్ఱపువెన్న ...	౨౪౩
గువ్వపిట్టమాంసము ...	౩౦౭
గంజాయి ...	౧౦౨
గైరికమనుపక్షిమాంసము	౩౦౬
గోడపాల ...	౧౦౦
గోడుగుగుణము ...	౩౨౧
గొడ్డుకాకర ...	౯౩
గొఱ్ఱెనెయ్యి ...	౨౪౬
గొఱ్ఱెపాలు ...	౨౩౦
గొఱ్ఱెపెరుగు ...	౨౩౬
గొఱ్ఱెమజ్జిగ ...	౨౪౧
గొఱ్ఱెమూత్రము ...	౨౬౩
గొఱ్ఱెవెన్న ...	౨౪౩
గొంతెమగొమరు ...	౭౦
గొలిమిడి ...	౧౦౦
గోగు ...	౧౧౪
గోదావరీనదీజలము ...	౨౨౨
గోధుమలు ...	౨౭౧
గోధుమలు మొదలగుకుల్మాషము	౨౯౫
గోధుమపిండిభక్ష్యగుణము	౨౯౦
గోధుమరొట్టెలగుణము	౨౮౯
గోమటి ...	౧౮౬
గోమూత్రగుణము ...	౨౬౨
గోమేదకము	౨౧౨
గోమేధికధూపనగుణము	౩౩౭
గోరువంకపిట్టమాంసము	౩౦౮
గోరోచనము ...	౧౮౬
గోస్తనీద్రాక్ష ...	౧౨౩
గ్రంథితగరము ...	౧౮౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
గ్రీష్మకాలచందనలేపనగుణము	౩౩౪
ఘ	
ఘర్ఘరికానదీజలము ...	౨౨౧
ఘృతపక్వభక్ష్యగుణము ...	౨౯౦
ఘృతపక్వమాంసగుణము	౨౯౮
ఘృతప్రశంస ...	౨౪౮
చ	
చంగల్వకోష్టు ...	౯౨
చంద్ర	౧౧౫
చందనము ...	౧౧౪
చంద్రకాంతమణి ...	౨౧౨
చంద్రకాంతశిలోదకం ...	౨౧౯
చంద్రభాగానదీజలము ...	౨౨౦
చకోరపక్షిమాంసము ...	౩౦౯
చక్కగ కాగిన పాలయొక్క పెరుగు గుణము ...	౨౩౭
చక్కిపంచదార ...	౨౬౫
చక్రవర్తికూర ...	౧౫౫
చక్రవాకమాంసము ...	౩౦౮
చతుర్జాతకములు ...	౧౭౯
చనుబాలు ...	౨౩౧
చన్నచర్లగడ్డ ...	౮౨
చలిమిడిపిండిగుణము ...	౨౯౫
చల్లపిల్లిగడ్డలు ...	౩౬
చా	
చాగ	౪
చామరము ...	౩౨౧
చామలు	౨౭౯
చి	
చింత (తప్పుపులిచింత సరి)	౧౪౪
చింతపండు ...	౧౪౫
చిత్రమూలము ...	౧౬౭
చిన్నజమ్మి ...	౧౨౨
చిన్నబోడసెనగలు ...	౨౭౫
చిన్నమనుబాల ...	౮
చిన్నయెలుకచెవియాకు ...	౨౦
చిన్నలంకలు ...	౨౭౪
చిరిసెనగలు ...	౨౭౫
చిరుకలిగొట్టు ...	౨౯
చిరుతక్కలి ...	౨౬
చిరుపనస ...	౧౩౪
చిలుతమాంసగుణము ...	౩౦౨
చిత్తికూర ...	౧౫౬
చిలుకమాంసము ...	౩౦౭
చిల్లగింజ ...	౧౩౯
చీ	
చీకటిగుణము ...	౩౨౩
చీనాపంచదార ...	౨౬౫
చు	
చుక్కకూర ...	౧౫౮
చుక్కలుగలయిఱ్ఱిమాంసగుణము	౩౦౪
చె	
చెంగలువ (తప్పుచెంగదామరసరి)	౧౮౯
చెంచలికూర ...	౧౫౭
చెడినపాలగుణము ...	౨౩౩
చెరువులోనిమత్స్యగుణము	౩౧౦
చెఱుకు	౨౬౪
చెఱుపునీరు ...	౨౧౭
చెలమనీరు ...	౨౧౫
చెవ్వము	౧౬౬
చే	
చేవల్ల	౨౪౧
చేతికట్టె	౩౨౨
చేతిదోసకాయ ...	౧౫౦
చేదానుగు ...	౧౭
చేదుగల వస్తువులచేజేయబడిన మద్యము ...	౨౫౯
చేదుపొట్ల ...	౫

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
చేదుబీర ...	౧౨
చేదుబీరసమూలము ...	౧౩
చేదురసగుణము ...	౩౨౭
చేపగుడ్లగుణము ...	౩౧౧
చేమంతి	౧౯౧
చోరఓమము ...	౧౬౧
చాటియుప్పు ...	౨౦౦
జ	
జంతువులయొక్క మేదస్సు మొదలగువానిగుణము	౨౫౩
జగలమనుమద్యము ...	౨౫౭
జటామాంసి ...	౧౮౦
జనపవిత్తులు ...	౨౬౮
జనుప	౬౯
జమ్మి	౧౨౨
జలగ్రహణకాలము ...	౨౨౬
జలజీర్ణకాలము ...	౨౨౯
జలదోషపరిహారవిధి ...	౨౨౬
జలపానపాత్రగుణము ...	౩౪౦
జవ్వాజిలేపనస్థానములు	౩౩౩
జా	
జాంగలదేశజలగుణము ...	౨౨౭
జాంగలాదిమేదస్సు మొదలగు వాని గుణము ...	౨౫౩
జాంబవమద్యగుణము ...	౨౬౮
జాజి	౧౭౦
జాజికాయ ...	౧౬౭
జాత్యంగభేదముచేమాంసగుణము	౩౧౩
జాపత్రి	౧౬౭
జి	
జింకపోతుమాంసగుణము	౩౦౪
జిబిలిక	౬౧
జిల్లేడు	౯౭
జీ	
జీడి	౮౫
జీడినూనె ...	౨౫౧
జీవకము	౬
జువ్వి	౧౧౦
జెముడుఆకు ...	౩౪
జేగురురాయి ...	౨౦౬
జొన్నలు ...	౨౮౦
జ్యోతిష్మతి ...	౬౨
జ్యోతిష్మతితైలము ...	౨౫౦
ట	
టంకణక్షారము ...	౨౦౧
టెంకాయనూనె ...	౨౫౦
టెంకాయాకులవిశనకఱ్ఱ	౩౨౨
టేకు	౧౧౪
డ	
డావరడంగి ...	౧౮
డావరడంగివిత్తులు ...	౧౯
డేగమాంసము ...	౩౦౯
త	
తక్కలి	౨౭
తక్కలికూర ...	౨౬
తక్కోలపుట్లు ...	౧౬౬
తక్రగుణము ...	౨౩౯
తక్రనామములు ...	,,
తక్రనిషేధకాలము ...	౨౪౦
తక్రసేవనార్హకాలము ...	,,
తక్రాదిపక్వమాంసగుణము	౨౭౮
తగరము ...	౨౦౪
తగరిశ ...	౬౬
తడచెట్టు ...	౧౧౬
తపసి	,,
తమలపాకు ...	,,
తమాలవృక్షము ...	౧౧౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
తలపాగగుణము ...	౩౨౦
తవాక్షీరి	౧౭౮
తా	
తాంబూలచర్వణగుణము...	౩౨౮
తాంబూలనిషేధము ...	౩౨౭
తాటిచెట్టు ...	౧౩౫
తాటియాకువిసనకఱ్ఱ ...	౩౨౧
తాడికాయ ...	౫౯
తాత్కాలికక్షీరగుణము ...	౨౩౨
తానికాయనూనె ...	౨౫౨
తాపినదీజలము ...	౨౨౧
తాబేలుమాంసము ...	౩౧౨
తామర	౧౮౮
తామరతూండ్లు ...	౧౭౦
తామరపువ్వు ...	౧౮౮
తామరవిత్తులు ...	౧౯౦
తాళిసపత్రి ...	౧౬౯
తి	
తిత్తిరిపక్షిమాంసగుణము ...	౩౦౬
తిప్పతీగ	౨
తిప్పతీగకూర ...	౩
తిప్పరెల్లు	౧౦౫
తిప్పసత్తు	౩
తియ్యదొండ ...	౧౫
తియ్యనిపెరుగు ...	౨౩౬
తియ్యనిమ్మకాయ ...	౧౪౪
తియ్యమాదీఫలం ...	౧౪౩
తియ్యమామిడి ...	౧౨౪
తిలకపుచెట్టు ...	౧౭౫
తీగెవంకాయ ...	౧౫౪
తీపురసము... ...	౩౨౫
తు	
తుంగభద్రానదీజలము ...	౨౨౨
తుంగముస్తెలు ...	౫౩
తుమికి	౧౪౦
తుమ్మెదమామిడినూనె ...	౨౫౩
తురకవేము ...	౬౪
తురుష్కము ...	౧౬౭
తులసి	౧౯౭
తువరిమన్ను ...	౨౧౧
తుషోదకగుణము ...	౨౭౧
తుషోదకాదిస్వరూపము ...	౨౭౦
తూ	
తూర్పుగాలిగుణము ...	౩౨౫
తూర్పు మొదలగు దిక్కులయందలి నదీజలము ...	౨౨౩
తూర్పుసముద్రగతనదీజలము	౨౨౪
తృణధాన్యములు ...	౨౬౮
తె	
తెల్లఆముదము ...	౪౨
తెల్లఆవాలు ...	౨౬౮
తెల్లకలువ... ...	౧౮౮
తెల్లకొఱ్ఱలు ...	౨౬౯
తెల్లగంటెన ...	౯౫
తెల్లగరికె... ...	౧౦౪
తెల్లగలిజేరు ...	౭౮
తెల్లచంద్ర ...	౧౧౫
తెల్లచిలుకకూర ...	౧౬౭
తెల్లజిల్లేడు ...	౯౬
తెల్లజీలకఱ్ఱ ...	౧౭౯
తెల్లతామరపువ్వు ...	౧౮౯
తెల్లతెగడ... ...	౪౩
తెల్లపట్టువస్త్రము ...	౩౩౮
తెల్లమిరియాలు ...	౧౭౪
తెల్లములక ...	౨౩
తెల్లలొద్దుగు ...	౮౯
తెల్లవంకాయ ...	౧౫౩
తెల్లవట్టివేరు ...	౧౮౨

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
తెల్లవస	౧౬౯
తెల్లవస్త్రము ...	౩౩౭
తెలికపిండిగుణము ...	౩౦౦
తే	
తేనె	౨౬౮
తేనెతెట్టు... ...	౨౬౭
తేనెతోజేయబడినమద్యము	౨౫౮
తేనెభేదములు ...	౨౬౮
తేనెసామాన్యగుణము ...	,,
తేలుమణిచెట్టు ...	౪౮
తై	
తైలపక్వభక్ష్యగుణము ...	౨౯౦
తైలపక్వమాంసగుణము ...	౨౯౭
తైలసామాన్యగుణము ...	౨౪౭
తోడేలుమాంసము ...	౩౦౨
త్రికాలచందనలేపనము ...	౩౩౫
త్రిజాతకములు ...	౧౨౯
త్రిఫలములు ...	౬౦
త్రిఫలానిర్ణయము ...	,,
త్ర్యూషణము ...	౨౬౫
ద	
దంతధావనగుణము ...	౩౧౬
దంతధావననిషేధము ...	,,
దంతములచేనవిల్చిమింగిన చెఱకు రసగుణము ...	౨౬౫
దధినిషేధకాలము ...	౨౩౭
దనియాలు... ...	౧౨౨
దర్భకమనుపక్షిమాంసగుణము	౩౦౬
దవనము	౧౯౮
దక్షిణగాలి ...	౩౨౫
దక్షిణసముద్రగతనదీజలము	౨౨౪
దా	
దానిమ్మ	౧౩౨
దానిమ్మవిత్తులు ఉసిరికకాయ	
వీటికట్టుగుణము ...	౨౭౩
దాసానపుష్పము ...	౧౯౫
ది	
దిరిసెనము... ...	౧౧౨
దివాస్వాపాదిగుణము ...	౩౧౬
దీర్ఘకాలోదకగుణము ...	౨౨౬
దు	
దుండిలము... ...	౨౭
దుంపరాస్నము ...	౪౮
దున్నపోతుమాంసము ...	౩౦౨
దుప్పిమాంసము ...	౩౦౩
దుష్టమద్యము ...	౨౫౭
దూ	
దూదిపరుపు ..	౩౨౨
దూలగొండి ...	౧౬
దూలగొండికూర ...	,,
దూసరితీగె ...	౧౦౨
దే	
దేవకాంచనము ...	౩౪
దేవదారు	౮౪
దొ	
దొండ	౧౪
దొననీరు	౨౧౭
దోసకాయ ...	౧౫౦
ద్రాక్ష	౧౨౩
ద్రాక్షామద్యము ...	౧౫౪
ధ	
ధాన్యభేదములు ...	౨౬౬
ధాన్యామ్లగుణము ...	౨౬౧
ధారాశీతగుణము ...	౨౩౨
ధారోష్ణగుణము ...	,,
ధూమపానము ...	౩౩౦

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
న	
నందివృక్షము ...	౧౧౧
నంద్యావర్తము ...	౧౯౧
నక్కదోసకాయ ...	౧౪౯
నక్కమాంసగుణము ...	౩౦౫
నఖము	౧౭౬
నడయనుకసువున సంచరించెడు మత్స్యగుణము ...	౩౧౧
నత్తగుల్ల	౨౧౪
నదీజలము	౨౧౭
నదీజలసామాన్యగుణము ...	౨౨౦
నదీమత్స్యములగుణము ...	౩౧౦
నమ్మదుంప... ...	౧౬౨
నరమూత్రము ...	౨౬౩
నర్మదానదీజలము ...	౨౨౦
నలుగుగుణము ...	౩౧౯
నల్లఅరటిపండ్లు ...	౧౩౨
నల్లఆవనూనె ...	౨౫౩
నల్లఆవాలు ...	౨౮౭
నల్లఉమ్మెత్త ...	౧౦౧
నల్లకలువ	౧౭౯
నల్లకొఱ్ఱలు ...	౨౮౯
నల్లగంటెన ...	౯౫
నల్లగగ్గర	౧౯౮
నల్లగలిజేరు ...	౮౦
నల్లచంద్ర... ...	౧౧౬
నల్లచారలుతెల్లమచ్చలుగలదుప్పి మాంసగుణము ...	౩౦౪
నల్లచెఱకు... ...	౨౬౪
నల్లజీలకఱ్ఱ ...	౧౬౯
నల్లతెగడ... ...	౪౪
నల్లనేలతాడి ...	౬౫
నల్లమందు... ...	౧౦౩
నల్లమద్ది	౧౧౨
నల్లమఱ్ఱి	౧౦౮
నల్లయిట్టిమాంసము ...	౩౦౩
నల్లవస్త్రము ...	౩౩౭
నల్లవావిలి	౬౭
నల్లసుగంధిపాల ...	౩౦
నల్లేరు	౯౬
నల్లేరువడియములు ...	౩౪౨
నవనీతసేవనాక్రమము ...	౨౪౪
నవాతుశర్కర ...	౨౬౫
నస్యకర్మ	౩౨౮
నా	
నాగకేసరములు ...	౧౮౯
నాగపెండలము ...	౧౬౨
నాగరముస్తెలు ...	౫౪
నాపధాన్యగుణము ...	౨౮౧
నారంజికాయ ...	౧౪౩
నారపట్టువస్త్రము ...	౩౩౭
ని	
నిడుపుబీర	౧౩
నిద్రబోవుటవలనగలిగెడిగుణము	౩౧౮
నిద్రాభంగము ...	౩౨౯
నిష్పలవన్నెక్రొనుగు ...	౧౨౧
నిమ్మ	౧౪౩
నివ్వరిధాన్యము ...	౨౭౦
నీ	
నీటియుత్తరేణి ...	౩౪
నీరుకోడిమాంసము ...	౩౦౮
నీరునెల్లి	౯౯
నీరుపిప్పలి	౭౬
నీరుప్రబ్బలి ...	౧౧౩
నీరుల్లి	౧౬౦
నీలభూషణములు ...	౩౩౮
నీలము	౩౩౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
నీలవైడూర్యము	౨౧౩
నీలి	౬౧
ను	
నుయ్యిలోనిమత్స్యములు	౩౧౦
నులిదడ	౫౧
నువ్వులనూనె	౨౮౯
నువ్వులపొడిగుణము	౩౦౧
నువ్వులు	౨౨౬
నూ	
నూగుపోసకాయ	౧౫౧
నూతినీరు	౨౧౪
నె	
నెమలడుగుమాత్రిసు	౧౨౦
నెమలిమాంసము	౩౦౪
నెమలియీకలవిసనకఱ్ఱ	౩౨౨
నెమ్మి	౧౧౬
నెయ్యి	౨౩౫
నే	
నేత్రావతీనదీజలము	౨౨౧
నేతిక్రానుగు	౧౨౧
నేతిబీర	౧౮
నేతిలోవేయించినవడియము	౩౮౨
నేపాళము	౬౧
నేలఆనుగు	౧౪
నేలగుమ్ముడుగడ్డ	౮౯
నేలతాడి	౬౫
నేలదంతి	౩౨
నేలనేరేడు	౧౨౪
నేలయుసిరిక	౯౯
నేలరేగు	౧౩౭
నేలవేము	౬౩
ప	
పంచకోలములు	౧౬౪
పంచదార	౨౬౫

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పందిమాంసము	౩౦౩
పక్వరసశీతరసమద్యములగుణము	౨౫౭
పక్వరసమసుమద్యగుణము	౨౧౬
పగడపుతీగె	౧౭౫
పగడము	౨౧౧
పగడభూషణము	౩౩౪
పచ్చకొంచవము	౩౫
పచ్చచేమంతి	౧౯౧
పచ్చపెసలు	౨౪౩
పచ్చమునుబాల	౯
పచ్చికోతిమెర్లు	౧౪౨
పటికపంచదార	౨౬౫
పట్టువస్త్రముచే జేయబడిన విసనకఱ్ఱ	౩౨౧
పడమరగాలి	౩౨౫
పడిసుకుంటనీరు	౨౧౭
పద్మకము	౨౭౫
పద్మకేసరములు	౧౭౯
పదివత్సరములుగతించిననెయ్యి	౨౩౪
పనస	౧౩౮
పన్నీరుమొదలగువాని వాసనగలయెఱ్ఱపట్టువస్త్రము	౩౩౯
పన్నీరు	౩౩౩
పప్పుముల్లంగివిటికట్టుగుణము	౨౭౮
పరమాన్నగుణము	౨౭౪
పర్పాటకము	౮౭
పరికెగడ్డ	౧౬౨
పరిశుష్కాదిమాంసము	౨౯౪
పశ్చిమసముద్రగతనదీజలము	౨౨౪
పసపు	౪౩
పసపుపచ్చపెసలు	౨౪౩
పసపువస్త్రము	౩౩౭
పసపుపట్టువస్త్రము	,,
పసికడుగు	౨౬౧
పక్షిమాంసములోనిమేదస్సు	౨౫౩

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పా	
పాకభేదముచేనుష్ణోదకము	౨౨౭
పాకభేదముచేక్షీరగుణము	౨౩౪
పాతతేనెగుణము	౨౬౭
పాతధాన్యములు	౨౭౦
పాదప్రక్షాళనగుణము	౩౧౬
పాదముచేశరీరమర్దనగుణము	౩౩౨
పాదరలవణము	౧౯౯
పాదరసము	౨౩౫
పాదరక్షగుణము	౩౨౦
పాదాభ్యంగము	౩౧౪
పానకములు	౨౭౭
పాపడ	౧౭౭
పాపరకాయకూర	౨౧
పాపరబుడమకాయ	౧౫౧
పారియాత్రపర్వతజనితనదీజలము	౨౨౩
పాలఆనుగు	౧౪
పాలంకికూర	౧౫౪
పాలకిసెక్కుటవలనగలుగుగుణము	౩౩౧
పాలతుత్తము	౨౦౭
పాలనేలగుమ్ముడుగడ్డ	౫౦
పాలపండు	౧౩౯
పాలమీదిమీగడగుణము	౨౩౩
పాలలోదీయబడినవెన్న	౨౮౮
పాలలోదీసిననెయ్యి	౨౮౪
పాలసామాన్యగుణము	౨౨౯
పాలు	,,
పావురపిట్టమాంసము	౩౦౪
పి	
పిక్కచెట్టు	౧౭౫
పిన్నకొక్కెరమాంసము	౩౦౯
పిన్ననేరేడు	౧౨౪
పిన్నపాపర	౨౦
పిన్నపాల	౯౧

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పిన్నయిప్ప	౧౩౩
పిన్నయేలకులు	౧౪౪
పిన్నరేగటిమూలగోలవెల	౬౬
పిన్నసదాప	౧౬౪
పిప్పలి	౧౬౫
పిల్లిపెసర	౧౦
పీతచందనము	౧౪౫
పు	
పుచ్చకాయ	౧౮౯
పుట్టకొక్కు	౧౬౨
పుత్రజీవి	౯౩
పునుగుచట్టము	౧౪౮
పులగము	౨౭౫
పుల్లనీళ్లు	౨౬౧
పుల్లప్రబ్బలి	౧౮౮
పుల్లమామిడి	౧౨౫
పులుపురసము	౩౨౬
పుష్కరమూలము	౪౫
పుష్పకాసీసము	౨౦౭
పుష్యరాగభూషణములు	౩౩౪
పుష్పాంజనము	౨౧౦
పుష్పాదిధారణము	౩౨౦
పూరీలగుణము	౨౯౧
పె	
పెండలము	౧౬౨
పెద్దకోనేరునీరు	౨౧౪
పెద్దగుమ్ముడు	౨౪
పెద్దచల్లపిల్లిగడ్డలు	౩౬
పెద్దచిలుకకూర	౧౫౫
పెద్దజనపవిత్తులు	౨౪౭
పెద్దజీలకర్ర	౧౬౯
పెద్దజ్యోతిష్మతి	౪౨
పెద్దపేకు	౧౧౮
పెద్దవంతి	౩౩

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పెద్దసీలి	౬౨
పెద్దనేరేడు ...	౧౨౮
పెద్దపల్లేరు... ...	౨౪
పెద్దపాపర ...	౨౧
పెద్దపులిమాంసము ...	౩౦౨
పెద్దపెన్నేరుగడ్డ ...	౩౮
పెద్దబీర	౧౨
పెద్దబోడతరము ...	౪౧
పెద్దముత్తవపులగము ...	౮౧
పెద్దమ్రంగ ...	౩౨
పెద్దయీడ ...	౧౩౬
పెద్దరేగు	౧౩౮
పెద్దవేము	౬౩
పెద్దసంబాధాన్యము ...	౨౬౦
పెద్దసదాప ...	౧౬౭
పెద్దసర్పాక్షి ...	౭౭
పెద్దసోపు	౧౮౦
పెద్దహింగుపత్రి ...	౧౮౧
పెనుగాలి... ...	౩౨౩
పెన్నేరుగడ్డ ...	౩౮
పెరుగుగుణము ...	౨౩౫
పెరుగుతోటకూర ...	౧౫౫
పెఱుగునువర్జించదగినవారు	౨౩౭
పెఱుగుభేదములు ...	౨౩౪
పెఱుగుమీదితేట ...	౨౩౭
పెఱుగుమీదిమీగడ ...	౨౩౯
పెసరకట్టు ...	౨౭౩
పెసరపప్పుగుణము ...	౨౭౮
పెసలు ఉసిరికకాయ వీటికట్టు గుణము ...	౨౭౪
పెసలుమొదలగువాటిభక్ష్యము	౨౯౦
పేణీలగుణము ...	౨౯౩
పేయాయనుయవాగు ...	౨౭౨
పేరీత	౧౩౯
పేలాలు	౨౯౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పైత్తికమను తేనె ...	౨౬౮
పొ	
పొగగుణము ...	౩౨౩
పొగడ	౧౯౩
పొట్ల	౪
పొట్లకాయ ...	౫
పొట్లపండు ...	,,
పొట్లవేరు	,,
పొట్లాకు	౪
పొట్టిబీర	౧౩
పొట్టుతీసినపెసలపప్పు ...	౨౭౮
పొట్టేలుమాంసము ...	౩౦౩
పొన్న	౧౯౩
పొన్నగంటి ...	౯౦
పో	
పోక	౧౪౫
పోతుగరికె ...	౧౦౫
పౌ	
పౌండరీకము ...	౧౭౫
పౌండ్రకమను చెఱుకు ...	౨౬౪
పౌండ్రకమనుపక్షిమాంసము	౩౦౬
ప్ర	
ప్రతప్తమాంసాదిగుణము ...	౨౯౭
ప్రత్తి	౧౦౨
ప్రబ్బలి	౧౧౩
ప్రసన్నాదిమద్యభేదము ...	౨౫౫
ప్రసన్నామద్యము ...	,,
ప్రశస్తహరీతకీస్వరూపము	౫౬
ప్రాతనెయ్యి ...	౨౪౮
ప్రాతవెన్న ...	౨౪౨
ప్రాతఃకాలమునందు జేసెడిజల పానము ...	౩౧౫
ప్రాతఃకాలమునపడినమంచునీరు	౨౧౯
ప్రేంకణము ...	౧౭౧

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
బ	
బంగారపుఅరటి ...	౧౩౧
బంగారు	౨౦౨
బంగారుతోజేయబడిన ముత్యము లహారము ...	౩౩౮
బండిగురువిందపువ్వు ...	౧౯౩
బదనికె	౭౮
బన్నసరము ...	౩౩౮
బరివెంక	౯౩
బలపపురాయి ...	౨౧౪
బలుసు	౮౧
బలుసుపండ్లు ...	౧౫౪
బా	
బాడిదెము... ...	౧౨౦
బాదముకాయ ...	౧౩౬
బి	
బిడాలవణము ...	౧౯౯
బియ్యపుపిండిభక్ష్యము ...	౨౯౦
బీర	౧౨
బు	
బుడమకాయ ...	౧౫౦
బుడమవరుగు ...	౩౪౩
బుడ్డకాకర ...	౯౨
బురద	౨౧౪
బూ	
బూడిదగుమ్మడుకాయ ...	౧౫౨
బూరుగు	౭౬
బూరుగుదూదిపరుపు ...	౩౨౨
బూరుగుబంక ...	౭౬
బెల్లముతోజేయబడినమద్యము	౨౫౭
బొ	
బొంతఅరటిపండ్లు ...	౧౩౨
బొంతశెముడు ...	౩౭

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
బొంతయేలకులు ...	౧౮౭
బో	
బోడతరము ...	౪౦
బోడసెనగలు ...	౨౩౫
బోళము	౨౧౦
బ్రహ్మమేడి ...	౧౦౯
భ	
భద్రదేవదారు ...	౮౫
భద్రముస్తెలు ...	౫౩
భావంచి	౮౭
భాసపక్షిమాంసము ...	౩౦౭
భుజపత్రి	౧౧౮
భూ	
భూమండలి ...	౧౯౪
భూమిఖర్జూరము ...	౧౨౯
భూవర్ణభేదముచేజలగుణము	౨౨౫
భూసంబంధఉదకము ...	౨౧౩
భో	
భోజనకాలఉదకపానము	౨౨౪
భోజనముచేసినపిదప నటించవలశినక్రమము ...	౩౧౫
భ్రామరమను తేనె ...	౨౬౮
మ	
మంకెనపువ్వము ...	౧౯౫
మంచు	౩౨౩
మంచునీళ్లు ...	౨౧౭
మంజిష్టి	౪౯
మండమనుయవాగు ...	౨౭౨
మండూకబ్రహ్మి ...	౭౦
మందవాతము ...	౩౨౩
మకుష్టయూషము ...	౨౭౪
మడుగునీరు ...	౨౧౭
మడుగులోనిమత్స్యము ...	౩౧౪

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
మణిశిల	౨౦౭
మత్స్యముల గుణము ...	౩౦౯
మద్యము	౨౧౪
మద్ది	౧౧౨
మద్యముచేగలుగువికారము	౨౫౯
మద్యవికారకాలము ...	,,
మధుఖర్జూరము ...	౧౨౯
మధుమతినదీజలము ...	౨౨౧
మధురామ్లతక్రగుణము ...	౨౪౦
మధురామ్లాదిదధిగుణము ...	౨౩౫
మధుశర్కర ...	౨౬౫
మధూలకమద్యము ...	౨౧౭
మనుబాల	౮
మనుబాలకూర ...	౯
మయూరశిఖి ...	౮౩
మరకతమణి ...	౨౧౩
మరకతము... ...	౩౩౭
మరువము	౧౯౬
మర్రి	౧౦౭
మలయపర్వతజనితనదీజలము	౨౨౩
మల్లె	౧౯౧
మసురలు	౨౭౪
మహామేద... ...	౭
మహిసాక్షిగుగ్గిలము ...	౧౮౨
మహీనదీజలము ...	౨౨౨
మా	
మాంసరసాదిగుణము ...	౨౯౯
మాంసరోహిణి ...	౯౬
మాణిక్యము ...	౨౧౨
మాణిక్యకర్ణభూషణములు	౩౩౬
మాదీఫలము ...	౧౪౨
మామిడి	౧౨౪
మామిడినూనె ...	౨౫౨
మామెన	౩౧

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
మారేడు	౨౫
మార్జాలమాంసము ...	౩౦౫
మాక్షికాదిమధుగుణము ...	౨౬౭
మాక్షికమనుతేనె ...	,,
మి	
మినపగారెలు ...	౨౯౪
మినపపిండిభక్ష్యము ...	౨౯౦
మినుములు... ...	౨౭౩
మిరియాలు ...	౧౬౪
మీగడపెరుగు ...	౨౩౭
మీనవల్లంకిపిట్టమాంసము	౩౦౭
ము	
ముంగిసమాంసము ...	౩౦౫
ముంజగడ్డి... ...	౧౦౬
ముంతమామిడి ...	౧౨౬
ముక్తాహారము ...	౩౩౭
ముఖప్రక్షాళనము ...	౩౧౬
ముచుకుందము ...	౧౯౪
ముడిపెసలపులగము ...	౨౮౬
ముణుగుదామర ...	౯౦
ముత్తవపులగము ...	౭౧
ముత్తియపుచిప్ప ...	౩౧౨
ముత్తియము ...	౨౧౩
ముత్తియములపోగులు ...	౩౩౬
ముత్తియములు మొదలగువానిచే — జేయబడినముక్తాహారము	౩౩౭
ముద్దఖర్జూరము ...	౧౨౯
ముద్దపప్పుగుణము ...	౨౮౫
ముద్గాదివేసవారము ...	౨౯౯
మున్నగ	౧౫౯
మునగనూనె ...	౨౫౨
ముయ్యాకుపొన్న ...	౨౪
మురయన్యుగంథ్యము ...	౧౯౬
ముఱ్ఱుపాలు మొదలైనవానిగుణము	౨౩౪

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
ములక	౨౨
ములకకాయ ...	,,
ముల్లంగి	౧౫౮
ములుగోరింట ...	౮౧
ములుదోసకాయ ...	౧౧౦
ములుమోదుగు ...	౯౫
ములువెంపలి ...	౯౮
మూ	
మూత్రగ్రహణక్రమము ...	౨౬౪
మూత్రసముదాయము ...	౨౬౧
మెం	
మెంతులు... ...	౧౭౨
మెట్టచెరువుమత్స్యము ...	౩౧౦
మెట్టదామర ...	౧౮౮
మెట్టమడుగుఉదకము ...	౨౧౮
మే	
మేకనెయ్యి ...	౨౪౬
మేకపాలు ...	౨౩౦
మేకపెరుగు ...	౨౩౫
మేకపోతుమాంసము ...	౩౦౩
మేకమజ్జిగ ...	౨౪౧
మేకమూత్రము ...	౨౬౩
మేకవెన్న ...	౨౪౩
మేడి	౧౦౮
మేద	౭
మేదకమనుమద్యము ...	౨౫౬
మై	
మైరేయమనుమద్యము ...	౨౧౭
మైలుతుత్తము ...	౨౦౮
మొ	
మొక్కపుచెట్టు ...	౧౧౯
మొగలి	౧౯౨
మొగలిమొదలగువానివిసనకఱ్ర	౩౨౧
మొగులుకడిమి ...	౧౧౬

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
మొరలి	౧౩౯
మొల్ల	౧౯౪
మొసలిమాంసము ...	౩౧౨
మోడి	౧౬౬
మోదుగాకు ...	౩౪౦
మోదుగు	౯౪
మోదుగుమొదలగువానినూనె	౨౫౧
మోజెన	౧౦౪
మ్ర	
మ్రంగ	౩౧
మ్రంగకాయ ...	౩౨
మ్రానిపసపు ...	౭౩
య	
యమునానదీజలము ...	౨౨౦
యవతిక్తతైలము ...	౨౫౨
యవబియ్యపుపిండిగుణము	౨౯౬
యవలు	౨౭౨
యవసుర	౨౫౭
యవసురాదిమద్యభేదము ...	౨౫౬
యవక్షారము ...	౨౦౦
యవాగు మొదలగువానిగుణము	౨౮౨
యవాగు మొదలగువానిభేదములు	,,
యవాదిగంజిగుణము ...	౨౮౩
యూషవివరణము ...	౨౨౫
ర	
రక్తచందనము ...	౧౭౪
రక్తమోక్షణము ...	౩౨౮
రజతపాత్ర ...	౩౪౦
రత్నకంబళిగుణము ...	౩౩౫
రత్నఖచితవడ్డాణము ...	౩౩౭
రత్నమిళితకాలియందెలు...	,,
రథారోహణగుణము ...	౩౩౧
రసాంజనము ...	౨౦౯
రసాలశిఖరాగుణము ...	౨౮౮

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
రా	
రాగి	౨౦౩
రాచమామిడి ...	౧౨౫
రాజఖండకొదిగుణము ...	౨౮౭
రాజజిల్లేడు ...	౯౬
రాతిపువ్వు ...	౧౮౨
రాబులుగుమాంసము ...	౩౦౮
రావి	౧౦౮
రె	
రెండుమార్లుకాచినఉదకము	౨౨౮
రెడ్డినానబ్రాలు ...	౬౭
రెల్లు	౧౦౫
రే	
రేగటిదూలగోవెల ...	౬౬
రేగాను	౧౩౮
రేగు	౧౩౭
రేల	౬౦
రేణుకలు... ...	౧౮౧
రోగభేదమువలనతక్రానుపానము	౨౪౧
రోహితమనుమత్స్యము ...	౩౧౧
ల	
లంకలు	౨౭౪
లంఘనగుణము ...	౩౨౪
లంఘననిషేధము ...	,,
లంబకము... ...	౨౯౬
లక్క	౧౮౭
లగుడము	౨౧౫
లద్వాలగుణము ...	౨౯౩
లతుక	౧౮౭
లవంగపుచెక్క ...	౧౭౮
లవంగము ...	౧౩౭
లక్ష్మణసంజీ ...	౮౩
లావుకపిట్టమాంసము ...	౩౦౬
లింగదొండ ...	౧౫
లేతసారకాయ ...	౧౮
లొద్దుగు	౮౯
లోహము	౨౦౫
వ	
వంకాయ... ...	౧౬౨
వంగపండువడియములు ...	౩౪౩
వంగవరుగు ...	,,
వగరురసగుణము ...	౩౨౭
వజ్రము	౨౧౨
వజ్రభూషణములు ...	౩౩౬
వటపత్రి	౯౦
వట్టివేరు	౧౮౦
వడగండ్లనీరు ...	౨౧౯
వడలు	౨౯౪
వడిగట్టినపెరుగు ...	౨౩౭
వన్నెవస్త్రము ...	౩౩౮
వమనకర్మగుణము ...	౩౨౭
వరియన్నగుణము ...	౨౮౫
వర్జనీయోదకము ...	౨౨౭
వర్జనీయధాన్యము ...	౨౮౦
వర్జనీయమైనతేనె ...	౨౬౮
వర్జనీయవస్త్రములు ...	౩౩౯
వర్జనీయోష్ణోదకము ...	౨౨౮
వర్షగుణము ...	౩౨౩
వర్షఋతుకాలకృష్ణాగరుచందనలేపము ...	౩౩౪
వర్షాదిఋతువులయందు పానయోగ్యమైనజలము ...	౨౧౯
వర్షోదకము ...	౨౧౭
వసంతకాలచందనలేపము	౩౩౪
వసంతకాలపుమల్లె ...	౧౯౨
వస	౧౬౯
వస్తికర్మనియమము ...	౩౨౭

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
వా	
వాయువిడంగములు ...	౧౭౨
వాయింట ...	౮౪
వాయింటవిత్తులు ...	,,
వారుణీమద్యము ...	౨౫౫
వావిలి	౬౮
వి	
వింధ్యపర్వతజనితనదీజలము	౨౨౩
వికారమునుజెందినపాలు...	౨౩౨
వితస్తినదీజలము ...	౨౨౧
విత్తుబోడతరము ...	౪౨
విపాశానదీజలము ...	౨౨౧
విరజాజి	౧౯౨
విరిగి	౧౧౩
విరేకకర్మగుణము ...	౩౨౭
విలేపియనుయవాగు ...	౨౮౨
విశనకర్రగుణము ...	౩౨౧
విషబొద్ది	౭౬
విషాదివృతజంతుమాంసము	౩౧౩
విష్యందగుణము ...	౨౯౨
విష్ణుక్రాంతము ...	౮౧
వె	
వెండి	౨౦౨
వెంపలి	౯౭
వెదురు	౮౨
వెన్న	౨౪౨
వెన్నతోగూడియుండుమజ్జిగ	,,
వెన్నదీయబడినమజ్జిగ ...	,,
వెన్నెలగుణము ...	౩౨౩
వెణుతురు... ...	౯౯
వెణుతురుకూర ...	౧౫౯
వెలగ	౧౪౧
వెలగాకు... ...	౧౪౨
వెలగపండ్లపానకము ...	౩౪౧
వెలిపట్టువస్త్రము ...	౩౩౮
వెలిసెపిట్టమాంసము ...	౩౦౬
వెలుమసంధి ...	౭౭
వెల్లుల్లి	౧౬౧
వే	
వేగిస	౧౧౬
వేపనూనె	౨౫౦
వేపపువ్వువడియములు ...	౩౪౨
వేపుడుబియ్యము ...	౨౯౬
వేము	౬౨
వేసవారగుణము ...	౨౯౯
వైడూర్యకర్ణభూషణములు	౩౩౬
వృ	
వృద్ధదారు... ...	౭౮
వృద్ధాదిజంతుమాంసము ...	౩౧౩
వృద్ధి	౭
వ్రాకుడు	౨౨
వ్రాకుడుకాయకూర ...	౨౩
వ్రాకుడుపండు ...	,,
వ్యాఘ్రనఖము ...	౧౭౬
శ	
శంఖపుష్పి ...	౮౭
శంఖము	౨౧౩
శకటారోహణము ...	౩౩౧
శతద్రూనదీజలము ...	౨౨౧
శనగకట్టు ...	౨౮౪
శనగకూర... ...	౧౫౮
శనగపప్పు ...	౨౮౭
శనగపులగము ...	౨౮౬
శరత్కాలగంధలేపనము...	౩౩౪
శర్కరతోజేయబడినమద్యము	౨౫౭
శర్కరాగుణము ...	౨౬౬
శర్కరాభేదములు ...	౨౬౫
శరీరమర్దనము ...	౩౧౮

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
శా	
శాకవర్జ్యములు ...	౩౪౦
శాలిధాన్యగుణము ...	౨౬౯
శి	
శివంగిమాంసము ...	౩౦౨
శిశిరఋతుచందనలేపనము	౩౩౪
శిశుమారమాంసము ...	౩౧౨
శీతోదకమును వర్జించతగినవారు	౨౧౬
శుకపక్షిమాంసము ...	౩౦౯
శోణనదీజలము ...	౨౨౧
శ్రీగంధాదిలేపనము ...	౩౩౩
శ్రీవేష్టకము ...	౧౮౦
ష	
షడూషణములు ...	౧౬౩
షష్టికధాన్యగుణము ...	౨౩౦
షష్టికధాన్యభేదములు ...	,,
స	
సంచారగుణము ...	౩౧౮
సంచారనిషేధము ...	,,
సంచారములేమిగుణము ...	౩౨౨
సంపంగి	౧౯౩
సంబరేణు ...	౩౫
సంబాధాన్యభేదము ...	౨౬౯
సంయావాదిగుణము ...	౨౯౧
సత్తు	౨౦౪
సదకగుణము ...	౨౮౯
సన్నపల్లేరు ...	౨౪
సద్యస్సౌఖ్యప్రదపదార్థములు	౩౨౪
సద్యోహతాదిజంతుమాంసము	౩౧౨
సద్యోహితపదార్థములు ...	౩౨౪
సప్తవిధహారీతక్యుత్పత్తిదేశము	౫౫
సప్తవిధహారీతకీస్వరూపతదుపయోగం	,,
సముద్రనురుగు ...	౨౧౧
సముద్రమత్స్యగుణము ...	౩౧౦

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
సముద్రలవణము ...	౧౬౯
సరయూనదీజలము ...	౨౨౧
సరళదేవదారు ...	౭౫
సరళదేవదారుచెక్క ...	౧౩౯
సరసనీరసగుణము ...	౨౬౯
సరస్వతి	౮౦
సరస్వతీనదీజలము ...	౨౨౫
సర్జరసము	౧౮౩
సర్జక్షారము ...	౨౦౧
సర్పమాంసగుణము ...	౩౧౨
సర్పాక్షి	౮౮
సహ్యపర్వతజనితనదీజలము	౨౨౩
సా	
సాంబ్రాణిధూపము ...	౩౩౩
సాధారణగాలిగుణము ...	౩౨౩
సాధారణదేశజలగుణము ...	౨౨౬
సామగుణము ...	౩౩౧
సాయంత్రిబితికినపాలగుణము	౨౭౩
సి	
సిందూరము ...	౨౧౯
సిందూరి	౧౯౬
సింధూనదీజలము ...	౨౨౧
సింహమాంసగుణము ...	౩౦౨
సీసము	౨౦౪
సు	
సుగంధిపాల ...	౩౦
సురాగుణము ...	౨౫౫
సువర్ణపాత్ర ...	౩౪౦.
సువర్ణమిళితతామరపూసలమాల	౩౩౭
సువర్ణరుద్రాక్షమాల ...	,,
సువర్ణాద్యాభరణము ...	౩౩౫
సూదంటురాయి ...	౨౧౫
సూర్యకాంతమణి ...	౨౧౨

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
సె	
సెనగలు	౨౭౫
సెలయేటిమత్స్యగుణము ...	౩౧౦
సెలయేటినీరు ...	౨౧౭
సైంధవలవణము ...	౧౬౮
సొ	
సొక్కుగుణము ...	౩౩౦
సొంటి	౧౬౩
సో	
సోమవల్లి	౮౮
సోమాలికగుణము ...	౨౯౪
సోమెంద	౯౮
సౌ	
సౌవర్చలవణము ...	౧౯౮
సౌవీరగుణము ...	౨౬౧
సౌవీరాంజనము ...	౨౦౯
స్త్రీ	
స్త్రీచనుబాలపెరుగు ...	౨౩౬
స్త్రీచనుబాలవెన్న ...	౨౩౪
స్త్రీలచనుబాలలోదీసిననెయ్యి	౨౪౭
స్థ	
స్థలభేదముచేఉదకగుణము	౨౨౬
స్థలభేదేనధాన్యగుణము ...	౨౭౧
స్థావరవృక్షాదులతైలము ...	౨౫౩
స్థౌణేయకము ...	౧౮౩
స్నా	
స్నానగుణము ...	౩౨౦
స్నాననిషేధము ...	,,
స్రోతోంజనము ...	౨౦౯

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
స్వయంమృతజంతుమాంసము	౩౧౩
స్వర్ణమాక్షికము ...	౨౦౬
హ	
హంసతూలికాపరుపు ...	౩౨౨
హంసపాది ...	౮౯
హంసమాంసము ...	౩౦౮
హంసోదకము ...	౨౧౯
హరిదళము ...	౨౦౭
హరీతకీనామకారణము ...	౫౪
హరీతకీసప్తవిధనామకారణము	౫౫
హరీతకీసేవనానర్హులు ...	౫౮
హరీతక్యుత్పత్తి ...	౫౪
హరీతక్యుపయోగము ...	౫౮
హింగుపత్రి ...	౧౭౨
హిమవత్పర్వతజనితనదీజలము	౨౨౨
హేమంతయోగ్యఅగరులేపనము	౩౩౩
హోళకగుణము ...	౨౯౬
క్ష	
క్షారసముదాయము ...	౨౦౧
క్షీ	
క్షీరకాకోళి ...	౬
క్షీరపక్వభక్ష్యగుణము ...	౨౯౧
క్షీరపానవిధి ...	౩౧౫
క్షీరమిత్రములు ...	౩౪౪
క్షీరవిరుద్ధములు ...	,,
క్షౌ	
క్షౌద్రమనుతేనె ...	౨౬౩
క్షౌరగుణము ...	౩౩౨

అకారాదిక్రమము - సంపూర్ణము.

అవతరణిక.

శ్రీమదఖిలజగన్మండల నిర్మాణచాతురీధురీణుండును, సకలభువనరక్షకుండును నగు జగదీశ్వరునిసంకల్పమాత్రముచే నుత్పన్నంబైన ప్రపంచము చేతనాచేతనస్వరూపంబులని ద్వివిధంబుగనున్నయది. అందు చేతనములు చలించెడిప్రాణులు-అవిస్వస్వకర్మంబులచే నానాయోనులయందుజనించుచున్నవి-వాటిలోగొన్నియదృష్టవిశేషముచే మానుషజన్మమునొందుచున్నవి - అటుల మానుషజన్మమునొందిన ప్రాణులకు ధర్మతత్వాదులనెఱుంగుటయ ముఖ్యప్రయోజనము వాటినెఱుంగుటకు వేదశాస్త్రపురాణాదులనుచతుర్విధపురుషార్థంబులను శక్తికొలది విచారించి తెలిసికొని సద్వృత్తినవలంబించి స్వశరీరరక్షణంబును ఆశ్రితజనపోషణంబును జేసికొనుచు నాయురారోగ్యభోగాదులచే కీర్తికాములుగనుండుటయే మానుషధర్మము॥ శ్లో॥ దుర్లభోమానుషోదేహో దేహినాంక్షణభంగురః॥ అనువచనప్రకారము, ఎనుబదినాలుగులక్షలయోనిభేదములుగలప్రాణులలోమానుషజన్మములభించుట మిగులదుర్లభము-అదిక్షణభంగురమైనది ; కావుననే దానిగాపాడికొనుటకు వలయుసాధనసంపత్తులదెలిసికొనవలసినది ముఖ్యధర్మము-అగుటచేజగత్సృష్టిస్థితిసంహారకర్తయగు పరబ్రహ్మము ప్రాణులనిర్మించునపుడే నాయాప్రాణులరక్షణార్థంబునకు వలయుసామగ్రులనేర్పఱచినదేగాక గొన్నిప్రాణులాయురారోగ్యములచే వర్ధిల్లుటకు నాయుర్వేదమునుగూడ వెలిపుచ్చియున్నాడు. ఆవేదమెనుబదినాలుగులక్షల ప్రాణిసముదాయమున జరాయుజములగు నిఱువదియొక్కలక్షసంఖ్యగల ద్విపాదచతుష్పాదజంతువులలో గొన్నిటికిమాత్రముపయోగించుచున్నది. అటుల పరబ్రహ్మముయొక్క నిశ్వసితముగ వెడలిననాయుర్వేదమును భగవదంశసంభూతులగు ధన్వంతరి, అశ్వినీదేవతలు లోకహితంబున్నకై విపులంబుగ రచించిరి. వారురచించినగ్రంథములుగూఢార్థములుగల పదసంఘటనములచేగూడి బాహుళ్యముగనుండుటవలన అల్పాయువు అల్పబుద్ధి అల్పవిద్యగలమానవులకు సుబోధంబగుట దుర్ఘటంబనియోచించి సుశ్రుతచరకాదిమహర్షులు గూడినమ

ట్టును వాటిని సంగ్రహించి కన్యాకుమారి మొదలు ఉత్తరధ్రువునివరకు తొంబదిభాగములుగనుండు భూపరిమాణములోని శీతోష్ణప్రకోపభేదముల నెఱింగి యచ్చటచ్చటవసించెడి మనుష్యాదుల హృదయకమల కాఠిన్యమృదుత్వాదులను వారికిజనించెడి వ్యాధిస్వరూపములనరసి దేశకాలానుగుణముగ నాయావ్యాధులకుపయోగంబులగు నౌషధులతత్వముల బరిశీలించి యనేకనామములతో గొన్ని వైద్యగ్రంథములను రచించియున్నారనుట నేనిచట సూచింపవలసినదిలేదు. అటుల రచింపబడిన గ్రంథములుకూడ సంస్కృతభాషాజన్యములుగానేయున్నవి. ఆ భాషాజ్ఞానములేని వారికి యరణ్యరోదనముగనుండినను నాగ్రంథములయం దుదహరింపబడిన వ్యాధి నిదానములను, వాతపిత్తశ్లేష్మస్వరూపములను, వాటిసంకరములను, చక్కగ దెలిసికొనజాలకపోయినను కషాయములు, రసములు, భస్మములు, చూర్ణములు, మాత్రలు, ఘృతములు, నస్యములు, ధూపములు, లేహ్యములు, అంజనములు, లేపనములు, అనుపానములు, పథ్యములు, వీటియొక్క ప్రయోజనములను గుణాగుణములను జక్కగ దెలిసికొనజాలకపోయినను గొందరు వైద్యులమని పరంపరానుభవములను బట్టి చికిత్సలు జేయుచున్నారు. అటుల జేయుటలో రోగులయదృష్టానుసారముగ గొందరికాయురారోగ్యములు గలుగుచునేయున్నవి. అయితే శాస్త్రజ్ఞానములేకనే రోగులకు చికిత్సలుజేయుటకు బూనుకొనెడివారు

శ్లో॥ అనాహూయాభిగమన మవేళారోగిదర్శనమ్ । అజ్ఞానతశ్చికిత్సాచ వ్యాసాధ్యేచప్రతిక్రియా॥ అత్యంతధనకాంక్షిత్వం ప్రీత్యాపథ్యంచభోజనమ్ । అప్రకృత్యాత్మవిజ్ఞానం వైద్యానాందోషసప్తకమ్॥ అనువచనములప్రకారమాదోషములకు పాత్రులుకాకపోరు అగుటచే వ్యాధినెఱింగి యౌషధములనిచ్చి రోగినిసంతోషింపజేయువాడే శాస్త్రవైద్యుడని పేర్కొనబడును. అట్టివైద్యులు మనవారిలో ననేకులుగలరు గాని సర్వరోగములకు వలయు నౌషధములను సిద్ధముజేసి రోగులను స్వస్థపఱచి యారోగ్యములను గలుగజేయుటకు వలయుద్రవ్యోపపత్తిగలవారుకారు. అట్టిసంపత్తు వారికి గగనకుసుమంబుగనున్నది. అన్యదేశీయులనేకవైద్యశాస్త్రములను బరిశీలించి వేలకొలది స్వదేశభాషలలో ముద్రాక్షరాంకితములుజేయించి వలయువారికి సులభముగదొరుకునటుల

జేసియుండుటవలన నా గ్రంథముల నాభాషాజ్ఞానముగలవారు చదువుకొని వైద్యశాస్త్రవేత్తలమని నుతికెక్కియున్నారు- కొందరాశాస్త్రములయందు జెప్పియుండు నౌషధములను సిద్ధముజేసి వలయువారికి సర్వకాలములయందు దొరుకునటుల యౌషధవిక్రయశాలల నేర్పరచి యున్నారు: ఈరెండు యనుకూలములు వారికిగలిగియుండుటవలన శరీరాయురారోగ్యాభివృద్ధికిమిగుల సాధకంబుగనున్నయది.

అటువలెనే మనస్వదేశపు వైద్యశాస్త్రములను మనదేశభాషలతో ముద్రాక్షరాంకితములు జేయించి ప్రచురపరచిన నన్యదేశీయులకుగల గొప్పప్రయోజనము మనవారికిలభించునని యోచించి యిదివరలో గొన్ని వైద్యశాస్త్రములను ముద్రాక్షరాంకితములు జేయించి బహిరంగపరచియుండుట నెల్లరకువిదితంబేకదా ? అయితే నా గ్రంథములలో గనుపరచినరోగములకుదగిన యౌషధములను సిద్ధముజేయునపుడు అట్టి యౌషధములలో జేరవలసిన మూలికెలయొక్క గుణాగుణములు పక్వాపక్వములు. శీతోష్ణవీర్యములు మొదలగునవి దెలియవలసిన దావశ్యకముగావున నందుకు సాధకంబుగ నుండుటకు ధన్వంతరినిఘంటు ద్రవ్యరత్నమాల, నిఘంటురాజము మొదలగుకొన్ని గ్రంథ సాహాయ్యమువలన "సర్వౌషధిగుణకల్పకము" అను నీగ్రంథము ముద్రాక్షరాంకితము జేయంబడినది. ఈ సర్వౌషధిగుణకల్పకములో, ఓషధిగుణమంజరి, సుగంధద్రవ్యగుణమంజరి, లోహగుణమంజరి, క్షారగుణమంజరి, ఉదకగుణమంజరి, క్షీరగుణమంజరి, దధిగుణమంజరి, తక్రగుణమంజరి, నవనీతగుణమంజరి, ఘృతగుణమంజరి, మాంసగుణమంజరి, భక్ష్యగుణమంజరి, ధాన్యగుణమంజరి, ఇక్షుగుణమంజరి, క్షౌద్రగుణమంజరి, సంకీర్ణగుణమంజరి, ఈమొదలగునవి జేరియున్నవి. ఇంకనీగ్రంథములో నోషధుల గ్రంథిదినుసులు, ఆహారాదులు, గొన్ని జేరవలసియున్నవి. వాటిలో గొన్నిటినామరూపము లీప్రదేశమునందు ప్రచారములు లేకుండుటవలన జక్కగవిచారించి ముద్రింపబడును.

కాబట్టి ధర్మాదిసకలపురుషార్థసాధకంబుగనుండెడి మానుషశరీరధారులందరు వైద్యశాస్త్రజ్ఞానము గలవారుగ నుండిరేని యాయురారోగ్యములచే సుఖింతురనుటకు సందియుంపవలదు - అందుకుసాధకం

బుగ నిదివరలో బ్రచురింపబడియున్న వైద్యగ్రంథములను పరంపరానుభవముగల వైద్యులుజదివి యాప్రకారము రోగులకు చికిత్సలుజేయుచు వచ్చిరేని మిగులలోకోపకారంబుగనుండును. అగుటచే మనపూర్వాచార్యులగు మహర్షులు రచించిన వైద్యశాస్త్రములింక ననేకములుగనున్నవి అవి దేశభాషలలో బ్రచురములగుటకు సంకల్పింప వలయుననియు, ద్రవ్యోపపత్తిగలమనవారు శాస్త్రములప్రకారము ఔషధాదులను సిద్ధముజేయించి వలయువారికి సులభముగ దొరుకుటకు యౌషధశాలల నుంచునటుల బేరేపించవలయుననియు జగద్రక్షణాదక్షుండగు భగవంతునిగురించి పదేపదేప్రార్థించెదను.

పువ్వాడ - పట్టాభిరామరావు.

ఈగ్రంథము ౧౮౬౭-డవ సంవత్సరపు ౨౦ వ్యా
శాసనమునుపట్టి రిజిస్టరు చేయబడినది గనుక
దీనిని యితరులు అచ్చువేయకూడదు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

సర్వౌషధి గుణకల్పకము.

శ్లోకః ॥ కర్పూరక్షోదగౌరంధృతకపిలజటం తీక్ష్ణచన్ద్రార్ధమౌళిం బోధంకుండంకురంగంవరయుతమభయందోశ్చతుర్భిర్దధానం । వామోత్సంగేవహంతంవివిధమణిగణాలంకృతాముజ్జ్వలాంగీంశర్వాణీంస్వానురూపాంతమనిశమమృతేసాక్షిమీశంస్మరామః॥

అవతరణిక॥ ఈగ్రంథకర్తయగు ధన్వంతరి యీగ్రంథమునిర్విఘ్నముగబరిసమాప్తియగుటకై తొలుత తన యిష్టదేవతయగు పరమేశ్వర స్మరణాత్మకమయిన మంగళమునుజేయుచున్నాడు.

తా॥ కర్పూరచూర్ణతుల్యమయిన శరీరకాంతిగలవాడును, కపిలవర్ణమయిన జడలుగలవాడును, అర్ధచంద్రుని శిరమునందుధరించియుండువాడును, జ్ఞానముద్ర అగ్నికుండము జింక వరముద్ర అభయముద్ర అనువానిని చతుర్హస్తములధరించియుండువాడును, నానావిధరత్నములచే నలంకృతమై మిక్కిలి కాంతితోగూడియుండు శరీరముగల పార్వతి నెడమపార్శ్వమునందు ధరించియుండువాడు నగు ఈశ్వరుని స్మరించెదము.

శ్లో॥ నానావిధౌషధజవీర్యవిపాకభావప్రస్తావనిస్తరణపండితచేతనోపి । ముహ్యాత్యవశ్యమనవేత్యనిఘంటుమేసంతస్మాదయంవిరచితోభిషజాంహితాయ॥

తా॥ వైద్యుడు నానావిధౌషధుల వీర్య విపాకాదులజ్ఞానముగలవాడయినను యీనిఘంటుగ్రంథావలోకనముజేయకుండిన ఓషధులు వానిగుణములు తెలియనివాడై మూఢుడుగనగును; కావున వైద్యులహితార్థమై ఓషధులయొక్క నామంబులు వానిగుణంబులు దెలియజేయునట్టి యీనిఘంటుగ్రంథము రచియింపబడియె.

శ్లో॥ నిఘంటునావినావైద్యో విద్వాన్ వ్యాకరణంవినా । అభ్యాసేనవినాశిష్టస్త్రయోహాస్యస్యభాజనమ్॥

తా॥ వైద్యనిఘంటువును చదవని వైద్యుడును, వ్యాకరణ శాస్త్రాభ్యాసము లేనిపండితుడును, సదాచారానుష్ఠానము లేని శిష్టుడును, పరిహాసమునకు పాత్రులగుదురు; కావున వైద్యులగువారీనిఘంటువును ముఖ్యముగ నభ్యసింపవలయు.

శ్లో॥ కేచిత్సన్తినిఘంటవోతిలఘవః కేచిన్మహాన్తః పరే కేచిద్దుర్గమనామకాః కతివయే భావాస్స్వభావోచ్ఛ్రితాః। తస్మాన్నాతిలఘుర్న చాతివిపులః ఖ్యాతార్థనామాసతాం ప్రీత్యై ద్రవ్యగుణాన్వితోయమధునా గ్రంథోమయాబధ్యతే॥

తా॥ లోకంబున గొన్ని నిఘంటువులతిసంగ్రహముగ కొన్ని మిక్కిలివిస్తారముగ కొన్నియౌషధులనామముల గడుబ్రయాసచేదెలియచేయునవిగ కొన్నియౌషధులగుణములదెలియజేయకనుండుటంజేసి కడుసంగ్రహ విస్తారరహితంబై నానావిధౌషధినామగుణముల స్పష్టముగదెలియజేయునట్టి యీ గ్రంథమును లోకహితార్థమైరచియింపుచున్నాడను.

తిప్పతీగపేళ్లు.

శ్లో॥ గుడూచీకుండలీఛిన్నావయస్థాఽమృతవల్లరీ। ఛిన్నోద్భవా ఛిన్నరుహాఽమృతాజ్వరవినాశినీ। వత్సాదనీచంద్రహాసాజీవంతీచక్రలక్షణా॥

టీక॥ గుడూచీ-కుండలీ - ఛిన్నా - వయస్థా - అమృతవల్లరీ - ఛిన్నోద్భవా - ఛిన్నరుహా-అమృతా - జ్వరవినాశినీ - వత్సాదనీ - చంద్రహాసా- జీవంతీ- చక్రలక్షణాఅనునవితిప్పతీగపేళ్లు అరవములో [சீந்தற்கொடி=శీందర్ కొడి]

తిప్పతీగగుణము.

శ్లో॥ గుడూచీ టుకాలఘ్వీస్వాదుపాకారసాయనీ। సంగ్రాహిణీకషాయోష్ణాబల్యాతిక్తాగ్నిదీపినీ। రక్తదోషంవమింవాతంభ్రమంపాండుంప్రమేహకం। రక్తార్శశ్శ్లేష్మకాసౌచకండూంమేదంవిసర్పకం। కామిలాకుష్ఠవాతాస్రజ్వరపిత్తక్రిమీన్జయేత్॥ ఘృతేనవాతంసగుడావిబంధంపిత్తంసితాఢ్యామధునాకఫంచ। వాతాస్రముగ్రంరుబుతైలమిశ్రా శుంఠ్యామవాతం శమయేద్గుడూచీ॥

తా॥ తిప్పతీగ కారముగ చులకనగ పాకమువలనరుచికరముగ ఆయురారోగ్యవృద్ధికారిగనుండును. మలమునుగట్టిపరచును. వగరుగ ఉష్ణముగ బలకారిగ చేదుగనుండును. అగ్నిదీపనమును చేయును. రక్తదోషము, వాంతి, వాతము, భ్రమము,

పాండువు, ప్రమేహము, రక్తమూలము, శ్లేష్మము, కాసము, దురద, మేదోరోగము, విసర్పము, కామిల, కుష్ఠువు, వాతరక్తము, జ్వరము, పిత్తము, క్రిమిరోగము, వీనినిహరింపజేయును. తిప్పతీగను ఘృతముతోడసేవించినవాతమును, బెల్లముతోడసేవించిన మలబద్ధమును, పంచదారతోడసేవించిన పిత్తమును, తేనెతోడసేవించినకఫమును, ఆముదముతోడసేవించిన ప్రబలమయినవాతరక్తమును, శొంఠితోడసేవించిన ఆమవాతమును శమింపజేయును.

తిప్పతీగకూరగుణము.

శ్లో॥ గుడూచీపర్ణశాకాతు తువరోష్ణాలఘుస్స్మృతా। కటుస్తిక్తాపాకకాలే మధురాచరసాయనీ। అగ్నిదీప్తికరీబల్యా గ్రాహిణీచత్రిదోషహా। వాతరక్తంతృషందాహం మేహంకుష్ఠంచకామిలాం। పాండురోగంనాశయతివలీపలితనాశినీ॥

తా॥ తిప్పతీగకూర వగరుగ ఉష్ణకారిగ చులకనగ పాకమువలనకారముగ కొంచెముచేదుగ మధురముగ ఆయురారోగ్యవృద్ధికారిగనుండును. అగ్నిదీపనమును జేయును. బలమునిచ్చును. మలమునుబంధించును. వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపము వాతరక్తము దప్పి తాపము మేహము కుష్ఠువు కామిల పాండువు ముడిమి వెంట్రుకల నెరుపు వీనినిపోగొట్టును.

తిప్పసత్తుగుణము.

శ్లో॥ గుడూచిసత్వంసుస్వాదు పథ్యంలఘుచదీపనం। చక్షుష్యం ధాతుకృన్మేధ్యం వయస్థాపనకారకం। వాతరక్తంత్రిదోషంచపాండుం తీవ్రజ్వరంతథా। వమింజీర్ణజ్వరంపిత్తం కామిలాంచప్రమేహకం। అరుచింశ్వాసకాసౌచ హిక్కాంచార్శఃక్షయంతథా। సదాహంమూత్రకృచ్ఛ్రంచ ప్రదరంసోమరోగకం। నాశయేదితిసంప్రోక్తం పిత్తమేహంసశర్కరం॥

తా॥ తిప్పసత్తు (అనగా అమృతశర్కర) రుచికరముగ పథ్యకారిగ చులకనగనుండును. అగ్నిదీపనమునుజేయును నేత్రములకు మేలుజేసును. సప్తధాతువులు బుద్ధి వయస్సు వీటినివృద్ధిజేయును. వాతరక్తము వాతపిత్తశ్లేష్మముల ప్రకోపము, పాండువు, తీవ్రజ్వరము, వాంతి, జీర్ణజ్వరము, పిత్తము, కామిల, మేహము, అరుచి, శ్వాసము, కాసము, ఎక్కిళ్ళు, మూలశంక, రాజయక్ష్మ, తాపముతోగూడియుండు మూత్రకృచ్ఛ్రము, ప్రదరరోగము, సోమరోగము, పిత్తమేహము, శర్కరామేహము వీనిని బోగొట్టును.

చాగపేళ్లు.

శ్లో॥ మూర్వాదేవీమధురసా దేవశ్రేణీమధుస్రవా । స్నిగ్ధపర్ణీ పృథక్పర్ణీ మోరటీపీలుపర్ణికా॥

టీ॥ మూర్వా-దేవీ-మధురసా-దేవశ్రేణీ-మధుస్రవా - స్నిగ్ధపర్ణీ-పృథక్పర్ణీ-మోరటీ-పీలుపర్ణికా అనునవి చాగపేళ్ళు. [பெருங்குரும்பை=పెరుంకురుంబై.]

చాగగుణము.

శ్లో॥ మూర్వాతిక్తాకషాయోష్ణా హృద్రోగకఫవాతజిత్ । కుష్ఠకండూవమీమేహవిషమజ్వరనాశినీ॥

తా॥ చాగ చేదుగ వగరుగనుండును. కాకజేసును. హృద్రోగము,కఫము, వాతము,కుష్టువు,దురద,వాంతి, మేహము,విషమజ్వరము,వీనినిహరింపజేయును.

పొట్లపేళ్లు.

శ్లో॥ పటోలః పాండుకో జాతీ కలకః కర్కశచ్ఛదః । రాజీఫలః పాండుఫలో రాజీమానామృతాఫలమ్॥

టీ॥ పటోలః-పాండుకః జాతీ-కలకః-కర్కశచ్ఛదః -రాజీఫలః - పాండుఫలః-రాజీమానా-అమృతాఫలం అనునవి పొట్లపేళ్ళు. [புடல்=పుడల్.]

పొట్లగుణము.

శ్లో॥ పటోలం పాచనం హృద్యం వృష్యం లఘ్వగ్నిదీపనం । స్నిగ్ధోష్ణం హంతి వాతాస్ర జ్వరదోషత్రయక్రిమీన్॥

తా॥ పొట్ల పచనమునుజేసును. హృదయమునకు మేలుచేసును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. చులకనగనుండును. అగ్నిదీపనమునుకలుగజేయును. జిగటగ ఉష్ణముగనుండును. వాతరక్తము జ్వరము త్రిదోషప్రకోపము క్రిములువీనినిబోగొట్టును.

పొట్లాకుగుణము.

శ్లో॥ తత్పత్రం పిత్తహృచ్ఛీతం స్వాదుదోషత్రయాపహం । క్రిమిం జ్వరంచహరతితన్వల్లీకఫాపహా॥

తా॥ పొట్లాకుకూర పిత్తమునుపోగొట్టును. చలువజేసును. రుచిగనుండును. త్రిదోషము క్రిములు జ్వరము వీనినిపోగొట్టును' పొట్లతీగ కఫమునుపోగొట్టును.

పొట్లకాయ గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛలాటుస్స్వాదురుచ్యం త్రిదోషారుచికామిలాః। కుష్ఠం మేహంజ్వరంనేత్ర రోగంపాండుంవ్రణంతథా । మందాగ్నింశ్వయథుంచైవక్రిమిరోగంవినాశయేత్॥

తా॥ పొట్లకాయ మధురముగనుండును. రుచినిపుట్టించును. త్రిదోషములు, అరుచి, కామిల,కుష్టువు, మేహము,జ్వరము, నేత్రరోగము,పాండువు,వ్రణము, అగ్నిమాంద్యము,వాపు,క్రిములు వీనినిబోగొట్టును.

పొట్లపండుగుణము.

శ్లో॥ తత్ఫలంకటుకంతిక్తం పాకేస్వాదులఘుస్స్మృతమ్। దీపనం పాచనంవృష్యంమలలోమనకారకమ్ । వాతపిత్తకఫానాంతుయథాస్థానేనివేశకమ్ । సారకంశ్వాసజ్వరహృత్త్రిదోషక్రిమినాశనమ్॥

తా॥ పొట్లపండు కారముగ చేదుగనుండును. పాకమువలనరుచికరముగ చులకనగనుండును. అగ్నిదీపనము పాచనము వీర్యవృద్ధి వీనినిగలుగజేయును. మలోత్సర్జనముచేయించును. వాతపిత్తశ్లేష్మముల దమతమస్థానములయందుస్థిరపరచును. సారముకలదిగనుండును. శ్వాసము జ్వరము త్రిదోషప్రకోపము క్రిములు వీనినిబోకడచును.

పొట్లవేరుగుణము.

శ్లో॥ తన్మూలంపైత్తకఫను ద్విరేచనకరంహితమ్॥

తా॥ పొట్లవేరు పిత్తము కఫము వీనినిపోగొట్టును. విరేచనముజేయించును. పథ్యకరముగనుండును.

చేదుపొట్లపేళ్ళు.

శ్లో॥ తిక్తోత్తమాబీజగర్భా వరారాజపటోలికా । జ్యోత్స్నీచ పటోలికాజాలీ నాదేయీభూమిజంబుకా॥

టీ॥ తిక్తోత్తమా-బీజగర్భా-రాజపటోలికా- జ్యోత్స్నీచ-పటోలికా - జాలీ-నాదేయీ-భూమిజంబుకా అనునవి చేదుపొట్లపేళ్లు. [பேய்ப்புடல்=పేప్పుడల్.]

చేదుపొట్లగుణము.

శ్లో॥ తిక్తాపటోలీకటుకాసారకోష్ణాకషాయకా । భేదినీపాచనీచైవహృగ్నిదీప్తికరీవరా। పిత్తంకఫంచకండూంచకుష్ఠంరక్తవికారకం । జ్వరందాహంతృషంకోష్ఠం క్రిమించైవవినాశయేత్॥

తా॥ చేదుపొట్ల కారముగ సారముకలదిగనుండును. కాకజేసును. వగరుగనుండును. భేదనమును పాచనమును అగ్నిదీపనమునుజేయును. పిత్తము, శ్లేష్మము, దురద, కుష్టువు, రక్తవికారము, జ్వరము, తాపము, దప్పి, కోష్ఠరోగము, క్రిములు వీనిని బోగొట్టును.

కాకోలి పేళ్ళు.

శ్లో॥ కాకోలీమధురావీరా కాయస్థాక్షీరశుక్లికా। ధ్వాంక్షోలీ వాయసోలీస్యాత్స్వాదుమాంసీపయస్వినీ॥

టీ॥ కాకోలీ మధురా-వీరా-కాయస్థా-క్షీరశుక్లికా-ధ్వాంక్షోలీ-వాయసోలీ-స్వాదుమాంసీ-పయస్వినీ అనునవి కాకోలిపేళ్ళు.

కాకోలి గుణము.

శ్లో॥ కాకోలీశీతమధురాక్షయపిత్తానిలార్తిహృత్ । రక్తదాహజ్వరఘ్నీచకఫశుక్రవివర్ధనీ॥

తా॥ కాకోలి శీతలముగ మధురముగనుండును. క్షయము, పిత్తము, వాతము, రక్తదోషము, తాపము, జ్వరము, వీటిని హరింపజేయును. కఫము శుక్రము వీటిని వృద్ధిచేయును.

క్షీరకాకోలి పేళ్ళు.

శ్లో॥ ద్వితీయాక్షీరకాకోలీసూరాహ్వాక్షీరిణీమతా । పీవరస్సదృశస్కంధస్సక్షీరశ్చసుగంధకః॥

తా॥ క్షీరకాకోలి-సూరాహ్వా-క్షీరిణీ-పీవరః-సదృశస్కంధః-సక్షీరః-సుగంధకః అనునవి క్షీరకాకోలిపేళ్ళు.

క్షీరకాకోలిగుణము.

శ్లో॥ క్షీరకాకోలికాఖ్యాతాపిత్తదోషజ్వరాపహా । శుక్రలాకఫపిత్తాసృగ్హృద్రోగశమనీమతా । శ్వాసకాసప్రశమనీక్షయదాహజ్వరాపహా॥

తా॥ క్షీరకాకోలి పిత్తము త్రిదోషములు జ్వరము వీనిని పోగొట్టును. శుక్రమునువృద్ధిచేయును. శ్లేష్మము, పిత్తము, రక్తము, హృద్రోగము, శ్వాసము, కాసము, క్షయము, తాపజ్వరము అనువానిని హరింపజేయును.

మేద, మహామేద వీని పేళ్ళు.

శ్లో॥ మేదాజ్ఞేయాశాలపర్ణీవృష్యామేదోభవాధరా । మహామేదావతుచ్ఛిద్రాత్రృదన్తాదైవతామణిః॥

టీ॥ మేదా-శాలపర్ణీ-వృష్యా-మేదోభవా-ధరా అనునవి మేదపేళ్లు. మహామేదా-వతుచ్ఛిద్రా-త్రృదంతా-దేవతామణిః అనునవి మహామేదపేళ్లు.

మేద, మహామేద వీనిగుణము.

శ్లో॥ మేదాయుగంగురుస్వాదు వృష్యం స్తన్యకఫావహం। బృంహణంశీతలంరక్త పిత్తక్షయసమీరనుత్॥

తా॥ మేదమహామేద అనునీరెండును గురుత్వమునుజేయును. మధురముగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును. చనుబాలు కఫము వీనిని పోగొట్టును. పుష్టినిచ్చును. చలువజేసును. రక్తపిత్తము క్షయము వాతము వీనిని హరింపజేయును.

జీవకము, ఋషభకము వీని పేళ్ళు.

శ్లో॥ జీవకోమధురశ్శృంగీ హ్రస్వాంగఃకూర్చశీర్షకః। ఋషభో వీరఇంద్రాక్షో విషాణీదుర్ధరోవృషః॥

టీ॥ జీవకః-మధురః-శృంగీ-హ్రస్వాంగః-కూర్చశీర్షకః అనునవి జీవకము పేళ్ళు. ఋషభకః-వీరః-ఇంద్రాక్షః-విషాణీ-దుర్ధరః-వృషః అనునవి ఋషభకము పేళ్లు.

జీవకము, ఋషభకము వీనిగుణము.

శ్లో॥ జీవకర్షభకౌబల్యౌ శీతౌశుక్రకఫప్రదౌ। హరతఃపిత్తదాహాస్ర కాసవాతక్షయామయాన్॥

తా॥ జీవకము, ఋషభకము ఇవి శరీరమునకు బలమునిచ్చును. చల్లగనుండును. శుక్రము కఫము వీనిని వృద్ధిచేయును. పిత్తము తాపము రక్తదోషము కాసము వాతము క్షయము వీనినిబోగొట్టును.

ఋద్ధి, వృద్ధి వీనిపేళ్లు.

శ్లో॥ ఋద్ధిస్సుఖంయుగంలక్ష్మీస్సిద్ధిస్సర్వజనప్రియా। ఋషిస్సృష్టారథాంగంస్యాన్మాంగల్యంశ్రావణీవసుః। యోగ్యంయుగ్యాతుష్టిరాశిర్వృద్ధిరప్యేతదాహ్వయా॥

టీ॥ ఋద్ధిః-సుఖం-యుగం-లక్ష్మీః-సిద్ధిః - సర్వజనప్రియా- ఋషిస్సృష్టా-రథాంగం-మాంగల్యం-శ్రావణీ-వసుః-యోగ్యం- యుగ్యా - తుష్టిరాశిః అనునవి ఋద్ధి వృద్ధులపేళ్ళు.

ఋద్ధి వృద్ధి వీనిగుణము.

శ్లో॥ ఋద్ధిర్బల్యాత్రిదోషఘ్నీ శుక్రలామధురాగురుః। వృద్ధిర్గర్భప్రదాశీతా వృష్యాకాసక్షయాస్రనుత్॥

తా॥ బుద్ధి బలమునిచ్చును. త్రిదోషములనుబోగొట్టును. వీర్యమును వృద్ధి చేయును. మధురముగనుండును. గురుత్వమునుచేయును. వృద్ధి గర్భోత్పత్తిని చేయును. శీతలముగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిచేయును. కాసము క్షయము రక్తదోషము వీనినిబోగొట్టును.

పై అష్టవర్గగుణము.

శ్లో॥ అష్టవర్గోష్టభిర్ద్రవ్యై రేతైశ్శీతోతిశుక్రలః । బృంహణఃపిత్తదాహాస్ర శోషఘ్న స్తన్యగర్భకృత్॥

తా॥ పైజెప్పినకాకోళి, క్షీరకాకోళి, మేద, మహామేద, జీవకము, ఋషభకము, ఋద్ధి, వృద్ధి అను నెనిమిదియుచేరిన అష్టవర్గ మనంబడును. ఇవి చలవజేయును. శుక్రమును వృద్ధిచేయును. పుష్టినిచ్చును. పిత్తము, తాపము, రక్తదోషము, శోష వీనిని హరింపజేయును. చనుబాలు గర్భము వీనిని కలుగజేయును.

మనుబాలపేళ్లు.

శ్లో॥ జీవంతీజీవనీజీవా జీవనీయాయశస్కరీ । శాకశ్రేష్ఠాజీవభద్రా మాంగళ్యాజీవవర్ధనీ॥

టీ॥ జీవంతీ-జీవనీ-జీవా-జీవనీయా-యశస్కరీ-శాకశ్రేష్ఠా-జీవభద్రా-మాంగళ్యా-జీవవర్ధనీ అనునవి మనుబాలపేళ్లు. (దీనినేపాలకూరయని కొల్లికొరంజియని చెప్పుదురు.) [பாலை=పాలై.]

మనుబాలగుణము.

శ్లో॥ జీవంతీశీతలాస్వాదు స్నిగ్ధాదోషత్రయాపహా। రసాయనీ బలకరీ చక్షుష్యాగ్రాహిణీలఘుః । క్షయదాహజ్వరాన్హంతి కఫవీర్యవివర్ధనీ॥

తా॥ మనుబాల శీతలముగ మధురముగ జిగటగనుండును. త్రిదోషములను హరింపజేయును. ఆయురారోగ్యములవృద్ధిజేయును. బలమునిచ్చును. నేత్రములకు హితముచేయును. మలమునుబంధించును. చులకనగనుండును. క్షయము తాపము జ్వరము వీనినిహరింపజేయును. కఫము వీర్యము వీనిని వృద్ధిచేయును.

చిన్న మనుబాలపేళ్లు.

శ్లో॥ హ్రస్వాంగీపయసాశృంగీ పయస్యాకూర్చశీర్షకః । శృంగాటిటీమధుకరో జీవంతీచార్కపుష్పికా॥

టీ॥ హ్రస్వాంగీ-పయసా-శృంగీ-పయస్యా-కూర్చశీర్షకః-శృంగాటిటీ-మధుకరః-జీవంతీ-అర్కపుష్పికా అనునవి చిన్నమనుబాలపేళ్లు. [ஊசிப்பாலை=ఊశిప్పాలై.]

చిన్నమనుబాలగుణము.

శ్లో॥ పయస్యామధురావృష్యాగుర్వీపిత్తవినాశినీ॥

తా॥ చిన్నమనుబాల మధురముగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును. గురుత్వమునుచేయును పిత్తమునుపోగొట్టును.

మనుబాలకూరగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకంమధురంశీతం బృంహణంవీర్యవృద్ధిదం । ఆయుర్వృద్ధికరంనేత్ర్యం గురుదోషత్రయాపహం । కఫంక్రిమించకుష్ఠంచ పైత్తందాహంచనాశయేత్॥

తా॥ మనుబాలకూర మధురముగ శీతలముగనుండును. దేహపుష్టి వీర్యము ఆయుష్యము వీనినివృద్ధిచేయును. నేత్రములకు మేలుజేయును. గురుత్వమునుచేయును. త్రిదోషములు కఫము క్రిములు కుష్ఠువు పైత్యము తాపము వీనిని బోగొట్టును.

పచ్చమనుబాల.

శ్లో॥ స్వర్ణపర్ణీసుజీవంతీ స్వర్ణజీవాసుపర్ణికా । హేమాహైమవతీసౌమ్యా తృణగంధీహిమాశ్రయా । హేమపుష్పాస్వర్ణలతా స్వర్ణజీవంతికాచసా॥

టీ॥ స్వర్ణపర్ణీ-సుజీవంతీ-స్వర్ణజీవా-సుపర్ణికా-హేమా-హైమవతీ-సౌమ్యా-తృణగంధీ-హిమాశ్రయా-హేమపుష్పా - స్వర్ణలతా-స్వర్ణజీవంతికా అనునవి పచ్చమనుబాలపేళ్లు. [பசும்பாலை=పసుంపాలై.]

పచ్చమనుబాలగుణము.

శ్లో॥ స్వర్ణజీవంతికావృష్యా చక్షుష్యామధురాతథా । శిశిరా వాతపిత్తఘ్నీ దాహజిద్బలవర్ధినీ॥

తా॥ పచ్చమనుబాల శుక్రమును వృద్ధిజేయును నేత్రములకు హితముజేయును. మధురముగనుండును చలువజేయును వాతము పిత్తము తాపము వీటిని పోగొట్టును. శరీరమునకు బలమునిచ్చును.

కారుమినుములు.

శ్లో॥ మాషపర్ణీ కృష్ణవృంతా కాంభోజీ హయపుచ్ఛికా। హంస
మాషా సింహముఖీ స్వాదుమాషా మహాసహా॥

టీ॥ మాషపర్ణీ-కృష్ణవృంతా - కాంభోజీ-హయపుచ్ఛికా - హంసమాషా-సింహముఖీ-స్వాదుమాషా-మహాసహా అనునవి కారుమినుముల పేళ్లు. [பெரிவிடு கொள்ளு=పెరివిడుకొళ్ళు]

కారుమినుముల గుణము.

శ్లో॥ మాషపర్ణీ హిమా తిక్తా రూక్షా శుక్రబలాసకృత్। మధురా
గ్రాహిణీ శోష వాతపిత్తజ్వరాస్రనుత్॥

తా॥ కారుమినుములు చలవజేసును. చిరుచేదుగనుండును. శరీరమునకు తాపమునిచ్చును. శుక్రము కఫము వీనిని వృద్ధిజేయును. మధురముగనుండును. మలమును బంధించును. శోషవాతజ్వరము పిత్తజ్వరము రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును.

పిల్లి పెసర.

శ్లో॥ ముద్గపర్ణీ క్షుద్రసహా సూర్యపర్ణీ కురంగిణీ॥

టీ॥ ముద్గపర్ణీ-క్షుద్రసహా - సూర్యపర్ణీ-కురంగిణీ - అనునవి పిల్లిపెసర పేళ్లు. [நரிப்பயர்=నరిప్పయర్]

పిల్లిపెసర గుణము.

శ్లో॥ ముద్గపర్ణీ వాతరక్త క్రిమిదాహక్షయాపహా। పిత్తోన్మాద
జ్వరాన్ హంతి చక్షుష్యా శుక్రవృద్ధికృత్॥

తా॥ పిల్లిపెసర వాతరక్తము క్రిమిరోగము తాపము క్షయము పిత్తము ఉన్మాదము జ్వరము అనువానిని హరింపజేయును. నేత్రములకు హితముజేయును. శుక్రమును వృద్ధిచేయును.

అడవి పెసర.

శ్లో॥ కాంక్షీకా కాకముద్గా చ వనముద్గా వనోద్భవా। వనజా రిం
గిణీ శింబీ సింహీ మార్జారగంధికా॥

టీ॥ కాంక్షీకా-కాకముద్గా-వనముద్గా - వనోద్భవా-వనజా-రింగిణీ-శింబీ-సింహీ-మార్జారగంధికా అనునవి అడవిపెసర పేళ్లు. [காட்டுப்பயர்=కాట్టుప్పయర్]

అడవిపెసర గుణము.

శ్లో॥ కాకముద్గా హిమా స్వాదు వాతరక్తవినాశినీ। పిత్తదాహ
జ్వరం హంతి క్రిమిఘ్నీ కఫశుక్లకృత్॥

తా॥ అడవిపెసర చలవజేసును. రుచిగనుండును. వాతరక్తము, పిత్తము, తాపము, జ్వరము, నులిపురుగులు వీటిని పోగొట్టును. కఫము, శుక్లము వీటిని వృద్ధిచేయును.

అతిమధురము.

శ్లో॥ మధుయష్టిః క్లీతనకం యష్టీమధు మధూలికా। యష్ట్యాహ్వం
మధుకం యష్టి మధూకం జలజా మధు॥

టీ॥ మధుయష్టి-క్లీతనకం - యష్టీమధు-మధూలికా-యష్టి - మధుకం-యష్టిమధూకం-జలజా-మధు అనునవి అతిమధురము పేళ్లు. [அதிமதுரம்=అతిమధురం]

అతిమధురపు గుణము.

శ్లో॥ మధుయష్టీ గురుశ్శీతా బల్యా తృట్ఛర్దిపిత్తనుత్। చక్షుష్యా
మధురా రుచ్యా శోషవ్రణవినాశినీ॥

తా॥ అతిమధురము గురుత్వమునుచేయును చలువజేసును బలమునిచ్చును దప్పి వాంతి పిత్తము వీనిని హరింపజేయును. నేత్రములకు హితముచేయును. మధురముగనుండును రుచిని పుట్టించును. శోష వ్రణము వీనిని పోగొట్టును.

జీవనీయగణము.

శ్లో॥ జీవన్తీ సూర్యపర్ణీ చ యుక్తా కాకోల్యౌ జీవకర్షభౌ। మేదా యు
ష్టీతి మధురో జీవనీయగణో గురుః॥

తా॥ యినుబాల, పిల్లిపెసర, కాకోళి, క్షీరకాకోళి, జీవకము, ఋషభకము, మేద, మహామేద, అతిమధురము, అనునవి యన్నియు చేరిన జీవనీయగణమనంబడును.

జీవనీయగణ గుణము.

శ్లో॥ శుక్రకృద్బృంహణశ్శీత స్తన్యగర్భకఫప్రదః। రక్తపిత్తతృ
షాదోషజ్వరదాహక్షతాపహః॥

తా॥ జీవనీయగణము మధురముగనుండును. గురుత్వమునుచేయును. శుక్రమును వృద్ధిచేయును. పుష్టినిచ్చును. చల్లగనుండును. చనుబాలు గర్భము కఫము వీనిని వృద్ధిచేయును రక్తపిత్తము దప్పి త్రిదోషములు జ్వరము అంగతాపము గాయము అనువానిని పోగొట్టును.

బీర.

శ్లో॥ కోశాతకీస్వాదుహేమా కర్కోటీహేమపుష్పికా॥

టీ॥ కోశాతకీ-స్వాదుహేమా-కర్కోటీ-హేమపుష్పికా అనునవి బీరపేర్లు. [பீர்க்கு=పీర్కు]

బీరగుణము.

శ్లో॥ కోశాతకీలఘుస్స్నిగ్ధా మధురాకఫపిత్తనుత్ । ఈషద్వాతకరీపథ్యారుచికృద్బలవీర్యదా॥

తా॥ బీరచులకనగ జిగటగ మధురముగ నుండును. కఫము పిత్తము వీనిని పోగొట్టును. కొంచెము వాతమును జేయును. పథ్యకరముగనుండును. రుచినిగలుగ జేయును. బలము వీర్యము వీటినివృద్ధిజేసును.

పెద్దబీర.

శ్లో॥ రాజకోశాతకీమిష్టా మహాజాలిస్సపీతకః॥

టీ॥ రాజకోశాతకీ - మిష్టా-మహాజాలిః - సపీతకః అనునవి పెద్దబీరపేర్లు. [பெரியபீர்க்கு=పెరియప్పీర్కు]

పెద్దబీరగుణము.

శ్లో॥ రాజకోశాతకీశీతా జ్వరఘ్నీకఫవాతలా॥

తా॥ పెద్దబీర చలువజేసును జ్వరమునుపోగొట్టును కఫవాతములవృద్ధిజేయును.

ఏనుగ బీర.

శ్లో॥ హస్తికోశాతకీత్వన్యా మహాకోశాతకీతథా॥

టీ॥ హస్తికోశాతకీ - మహాకోశాతకీ - అనునవి ఏనుగబీరపేర్లు. [ஆனைப்பீர்க்கு=ఆనైప్పీర్కు]

ఏనుగబీర గుణము.

శ్లో॥ హస్తికోశాతకీస్నిగ్ధా మధురాధ్మానవాతజిత్ । వృష్యాక్రిమికరీచైవ వ్రణసంరోపణీచసా॥

తా॥ ఏనుగుబీర జిగటగ మధురముగనుండును. కడుపుబ్బరము వాతము వీటిని పోగొట్టును శుక్రమును వృద్ధిజేయును, క్రిములనుపుట్టించును. వ్రణములనార్చును.

చేదు బీర.

శ్లో॥ కోశాతకీశతచ్ఛిద్రా జాలినీకృతవేధనా । మృదంగఫలకాక్ష్వేళా ఘోంటాకీకర్కశచ్ఛదా॥

టీ॥ కోశాతకీ-శతచ్ఛిద్రా-జాలినీ-కృతవేధనా - మృదంగఫలకా-క్ష్వేళా-ఘోంటాకీ-కర్కశచ్ఛదా అనునవి చేదుబీరపేర్లు. [பேய்ப்பீர்க்கு=పేపీర్కు]

చేదుబీర గుణము.

శ్లో॥ కోశాతకీలఘుస్తిక్తా రూక్షామాశయశోధినీ । శోఫపాండూదరప్లీహ కుష్ఠార్శఃకఫపిత్తజిత్ । తత్ఫలంభేదనంశీతం లఘుమేహత్రిదోషజిత్ । తస్యబీజంమస్తకస్య శోధనంపరికీర్తితం॥

తా॥ చేదుబీర చులకనగ చేదుగనుండును. కాకజేసును. ఆమాశయమును శోధించును. వాపు పాండువు ఉదరరోగము ప్లీహము కుష్టువు మూలశంక శ్లేష్మము పిత్తము అనువానిని హరింపజేయును. దానిపండ్లు భేదనకారిగ శీతలముగ చులకనగనుండును. మేహము త్రిదోషములు వీనినిహరింపజేయును. చేదుబీరవిత్తులు శిరస్సును శోధించును.

చేదుబీరసమూలగుణము.

శ్లో॥ సమూలస్యరసస్తస్య తిక్తోష్ణస్తువరస్స్మృతః। పాండువిద్రధిగుల్మార్శః శ్వాసకాసవిషాన్ జయేత్ । సర్వవాతాన్ సన్నిపాతాన్ వామనీకుష్ఠశోఫజిత్॥

తా॥ చేదుబీరసమూలముయొక్క రసము చేదుగఉష్ణముగ వగరుగనుండును. పాండువు విద్రధి గుల్మము మూలము శ్వాసము కాసము విషము సమస్తవాతములు సన్నిపాతము కుష్టువు వాపు వీనిని హరింపజేయును వమనముజేయించును.

పొట్టిబీరకాయ గుణము.

శ్లో॥ కఫపిత్తహరంవృష్యం లఘుకోశాతకీఫలం । కుష్ఠమేహక్షయశ్వాసకాసారుచిహరంపరం॥

తా॥ పొట్టిబీరకాయ కఫపిత్తముల పోగొట్టును శుక్రమును వృద్ధిజేయును కుష్టువు మేహము, క్షయము, శ్వాసము, కాసము, అరుచి వీటినిపోగొట్టును.

నిడుపు బీరకాయగుణము.

శ్లో॥ విషఘ్నంమధురంవృష్యం మహాకోశాతకీఫలం॥

తా॥ నిడుపుబీరకాయ విషమును పోగొట్టును, మధురముగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును,

నేతిబీరకాయ గుణము.

శ్లో॥ రక్తపిత్తహరంరుచ్యం ఘృతకోశాతకీఫలం।వృష్యంహిక్కావిషహరం శీతజ్వరవినాశనం॥

తా॥ నేతిబీరకాయ రక్తపిత్తమునుపోగొట్టును. రుచిగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును ఎక్కిళ్లు విషము చలిజ్వరము వీటినిపోగొట్టును.

దొండ.

శ్లో॥ బింబీరక్తఫలాగోళా తుండీదంతచ్ఛదోపమా। మధువక్ర్యామహాదాళీ శ్లేష్మకృద్బోధనాశినీ॥

టీ॥ బింబీ-రక్తఫలా-గోళా-తుండీ-దంతచ్ఛదోపమా-మధువక్ర్యా-మహాదాళీ-శ్లేష్మకృత్-బోధనాశిని అనునవి దొండపేళ్లు. [கோவை=కోవై.]

దొండ గుణము.

శ్లో॥ బింబీవాంతిప్రదాహంతి రక్తపిత్తాస్రకామిలాః । తత్ఫలం శీతలంస్వాదుగురుపిత్తాస్రదాహజిత్ । స్తంభనంలేఖనంవాతవిబంధాధ్మానకారకమ్॥

తా॥ దొండ వమనముజేయించును. రక్తపిత్తము, రక్తదోషము, కామిల, వీటినిపోగొట్టును. దొండపండు చలువజేసును. రుచిగనుండును. గురుత్వమును జేయును. పిత్తరక్తము తాపము వీటినిపోగొట్టును. వీర్యస్తంభనముజేయును. లేఖనకారిగనుండును. వాతము మలబద్ధము, కడుపుబ్బరము వీటిని కలుగజేయును.

ఆరుదొండ.

శ్లో॥ ఆర్జటస్స్యాదార్తగళోబహుకంటఃప్రఘర్షణః॥

టీ॥ ఆర్జటః-ఆర్తగళః-బహుకంటః-ప్రఘర్షణః అనునవి ఆరుదొండపేళ్లు. [ஆதொண்டை=ఆదొండై.]

ఆరుదొండగుణము.

శ్లో॥ ఆర్జటస్తువరశ్శీతోవ్రణశోధనరోపణః॥

తా॥ ఆరుదొండ వెగటుగ శీతలముగనుండును. వ్రణములనుశోధించిమాన్పును.

కాకిదొండ.

శ్లో॥ కాకనాసాధ్వాంతునాసాకాకమండూకపర్ణికా । మురంగీస్యాద్రక్తఫలాతుండికేశీచసాస్మృతా॥

టీ॥ కాకనాసా-ధ్వాంతునాసా-కాకమండూకపర్ణికా-మురంగీ-రక్తఫలా-తుండికేశీ అనునవి కాకిదొండపేళ్లు. [முசுட்டை=మురట్టయ్.]

కాకిదొండగుణము.

శ్లో॥ మురంగీచఫలేత్యుష్ణాతిక్తాచకఫనాశినీ।అశ్మసోనిచయంహంతి కఫసంఘాతభేదినీ॥

తా॥ కాకిదొండపండు మిక్కిలి ఉష్ణముజేయును. చేదుగనుండును. కఫము అనేకవిధములైన మూలరోగములు, కఫరోగములు వీటినిపోగొట్టును.

తియ్యదొండ.

శ్లో॥ మధుతుండీరక్తఫలాతుండికేరీఫలామతా । ఓష్ఠోపమఫలాదీర్ఘాపీలుపర్ణీచతుండికా।ఛర్దినీతి త్రిరిఫలాసైవకాంచననామికా॥

టీ॥ మధుతుండీ-రక్తఫలా-తుండికేరీఫలా-ఓష్ఠోపమఫలా-దీర్ఘా-పీలుపర్ణీ-తుండికా-ఛర్దినీ-తి త్రిరిఫలా-కాంచననామికా అనునవి తియ్యదొండపేర్లు.

తియ్యదొండగుణము.

శ్లో॥ వమనీకఫపిత్తాస్రశోఫపాండుక్షయాపహా। తస్యాఃఫలంగురుస్తన్యంశ్వాసకాససమీరనుత్॥

తా॥ తియ్యదొండ వమనముజేయించును. కఫము, పిత్తము, రక్తదోషము, వాపు, పాండువు, క్షయము, వీటినిపోగొట్టును. తియ్యదొండపండు గురుత్వముజేయును. చనుబాలను వృద్ధిజేయును శ్వాసము కాసము వాతము వీటినిపోగొట్టును.

లింగదొండ.

శ్లో॥ లింగినీబహుపత్రీస్యాదీశ్వరీశైవవల్లరీ । స్వయంభూలింగసంభూతాలైంగాచత్రిఫలాన్వితా । చండోలింగంగజాదేవీచండాయస్తంభినీతథా॥

టీ॥ లింగినీ - బహుపత్రీ-ఈశ్వరీ - శైవవల్లరీ-స్వయంభూః-లింగసంభూతా-లైంగా-త్రిఫలాన్వితా-చండః-లింగం-గజా-దేవీ-చండా- అయసంభినీ - అనునవి లింగదొండపేళ్లు.

లింగదొండగుణము.

శ్లో॥ లింగినీకటురుష్ణాచదుర్గంధాచరసాయనీ । సర్వసిద్ధికరీదివ్యాస్యాద్వీరసనశోధినీ॥

తా॥ సింగకొండ కారముగ ఉష్ణముగ దుర్వాసనకలదిగనుండును ఆయు రారోగ్యములవృద్ధిజేయును. సర్వసిద్ధులనిచ్చును. తియ్యగనుండును. నాలుకను శోధించును.

దూలగొండి.

శ్లో॥ కపికచ్ఛూస్స్వయంగుప్తాకండూలామరవ్రగహా । చండా త్మగుప్తాలాంగూలీమర్కటీస్యాత్ప్రహర్షిణీ॥

టీ॥ కపికచ్ఛూః-స్వయంగుప్తా-కండూలా-మరవ్రగహా-చండా-ఆత్మగుప్తా-లాంగూలీ-మర్కటీ-ప్రహర్షిణీ అనునవి దూలగొండిపేళ్లు.

[பூனைக்காலி=పూనైక్కాలి.]

దూలగొండి గుణము.

శ్లో॥ కపికచ్ఛూఃవరంవృష్యామధురాబృంహణీగురుః । తద్బీజం వాతశమనంవాజీకరణముత్తమం॥

తా॥ దూలగొండి మిక్కిలి వీర్యమును వృద్ధిజేయును. మధురముగనుండును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. గురుత్వమునుజేయును. దానివిత్తులు వాతప్రకోపమును శమింపజేయును. మిక్కిలి ధాతువృద్ధిని కలుగజేయును.

దూలగొండికూరగుణము.

శ్లో॥ తస్యశాకమభిష్యందిగురుపిత్తకఫావహం । గుల్మార్శోరోగ శమనమగ్నిమాంద్యకరంస్మృతం। తన్మూలంవాతజ్వరహృత్పర్ణంతస్యాతి సారజిత్॥

తా॥ దూలగొండికూర కఫమును వృద్ధిజేయును. గురుత్వము కఫపిత్తము వీనినిచేయును గుల్మము మూలము వీటినిపోగొట్టును. అగ్నిమాంద్యమును కలుగజేయును. దీనివేరు వాతజ్వరమునుపోగొట్టును. దీనియాకు అతిసారమునుపోగొట్టును.

ఆనుగు.

శ్లో॥ తుంబీమిష్టామహాతుంబీరాజాలాబురలాబునీ॥

టీ॥ తుంబీ-మిష్టా-మహాతుంబీ-రాజాలాబుః-అలాబునీ అనునవి ఆనుగుపేళ్లు. (ఆనుగు అనగా సొర.) [சொரை=సొరై]

ఆనుగుగుణము.

శ్లో॥ మిష్టంతుంబీఫలంవృష్యంకఫపిత్తహరంగురు॥

తా॥ ఆనుగుకాయ మధురముగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును. కఫ పిత్తముల హరించును. గురుత్వమునుజేయును.

చేదానుగు.

శ్లో॥ కటుతుంబీమిష్టఫలీరాజపుత్రీచదుగ్ధినీ । బృహత్ఫలాఖడ్గఫ లారాజబీజాచతుంబికా॥

టీ॥ కటుతుంబీ-మిష్టఫలీ-రాజపుత్రీ-దుగ్ధినీ-బృహత్ఫలా-ఖడ్గఫలా-రాజబీజా-తుంబికా అనునవి చేదానుగుపేళ్లు. [பேய்ச்சொரை=పేయ్‌చ్చొరై]

చేదానుగుగుణము.

శ్లో॥ కటుతుంబీకటుస్తిక్తావాతకృచ్ఛ్వాసకాసజిత్ । పిత్తఘ్నీ శోధనీశోఫవ్రణశూలవిషాపహా॥

తా॥ చేదానుగు కారముగ చేదుగనుండును. వాతమునుజేయును. శ్వాసము కాసము పిత్తము వాపు వ్రణము శూల విషము వీనిని హరింపజేయును. విరేచనము జేయించును.

పాలఆనుగు.

శ్లో॥ దుగ్ధతుంబీక్షీరతుంబీదీర్ఘవృంతామహాఫలా। క్షీరిణీదుగ్ధబీ జాచదంతబీజాపయస్వినీ॥

టీ॥ దుగ్ధతుంబీ-క్షీరతుంబీ-దీర్ఘవృంతా-మహాఫలా-క్షీరిణీ-దుగ్ధబీజా-దంతబీజా-పయస్వినీ అనునవి పాల ఆనుగుపేళ్లు. [பால்சொரை=పాల్‌చొరై]

పాలఆనుగుగుణము.

శ్లో॥ తుంబీతుమధురాస్నిగ్ధాపిత్తఘ్నీగర్భపోషకృత్ । వృష్యా వాతాపహాచైవబలపుష్టివివర్ధనీ॥

తా॥ పాల ఆనుగు మధురముగ జిగటగనుండును. పిత్తమునుపోగొట్టును. గర్భమును శుక్రమును వృద్ధిజేయును. వాతమును పోగొట్టును. బలము పుష్టి వీటి నిచ్చును.

నేలఆనుగు.

శ్లో॥ భూతుంబీనాగతుంబీచశక్రచాపసముద్భవా । వల్మీకసంభ వాదేవాదివ్యాతుంబీషడాహ్వయా॥

టీ॥ భూతుంబీ-నాగతుంబీ-శక్రచాపసముద్భవా-వల్మీకసంభవా-దేవా-దివ్యా-అనునవి నేల ఆనుగుపేళ్లు. [நெலசொரை=నెలసొరై]

నేలఆనుగుగుణము.

శ్లో॥ భూతుంబీకటుకోష్ణాచసన్నిపాతాపహారిణీ । అంతర్గళద నుర్వాతమహావాతాదిదోషనుత్॥

తా॥ నేల అనుగు కారముగనుండును, ఉష్ణముజేయును. సన్నిపాతము గళగండము, ధనుర్వాతము మహావాతము మొదలగు వాతములను హరించును.

లేతసారకాయ గుణము.

శ్లో॥ తుంభీసూక్ష్మఫలంగ్రాహి వాతపిత్తప్రకోపనం విష్టంభిశోషహృద్రోగప్లీహారోచకప్రదం । అలాబుశుక్లం మధురం విరూక్షం పిచ్ఛిలంగురు । వృష్యంపిత్తప్రశమనం శ్లేష్మరోగప్రకోపనం॥

తా॥ లేతసారకాయ మలమునుబంధించును వాతము పిత్తము వీటిని ప్రకోపింపజేయును విష్టంభిగనుండును. శోష, హృద్రోగము, ప్లీహము వీటిని పోగొట్టును. రుచినిచ్చును. తెల్లసారకాయ మధురముగ రూక్షగ జిగటగనుండును గురుత్వమును జేయును శుక్రమును వృద్ధిజేయును పిత్తమును పోగొట్టును. శ్లేష్మరోగమును ప్రకోపింపజేయును.

❊ ఆకాశవల్లి.

శ్లో॥ ఆకాశవల్లీతు బుధైః కధితా౽మరవల్లరీ॥

టీ॥ ఆకాశవల్లీ-అమరవల్లరీ అను నీరెండును ఆకాశవల్లిపేళ్లు.

[அந்தர தாமரை=అంతరతామరై]

ఆకాశవల్లిగుణము.

శ్లో॥ ఆకాశవల్లీ మధురాకటుకా పిత్తనాశినీ । వృష్యారసాయనీ బల్యాదివ్యౌషధివరాస్మృతా॥

తా॥ ఆకాశవల్లి మధురముగ కారముగనుండును, పిత్తమును పోగొట్టును. వీర్యమును వృద్ధిచేయును. ఆయురారోగ్యముల గలుగజేయును. బలమునిచ్చును. ఓషధులలో శ్రేష్ఠమైనదిగనుండును.

డావరడంగి.

శ్లో॥ దేవదాలీవృత్తకోశో దేవతాండో గరాగరీ । జీమూతస్తారకో వేణీజాలిన్యాయుర్విషాపహా॥

టీ॥ దేవదాలీ-వృత్తకోశః-దేవతాండః-గరాగరీ-జీమూతః-తారకః-వేణీ-జాలినీ-ఆయుః-విషాపహా అనునవి డావరడంగిపేళ్లు. దీనినే దేవతాళమనియందురు.

[தேவதாளி లేక சிறுதாளி=దేవతాళి లేక చిరుతాళి]

ఇది అంతరదామరయని కొన్నినిఘంటువులయందు కనుపడుచున్నది.

డావరడంగిగుణము.

శ్లో॥ దేవదాలీరసే తిక్తా కఫార్శశ్శోఫపాండుతాః । నాశయేద్వామనీ తీక్ష్ణా క్షయహిక్కా క్రిమిజ్వరాన్ । అరుచిశ్వాసకాసఘ్నీ కామిలాలూతనాశినీ॥

తా॥ డావరడంగి చేదైనరసము కలదిగనుండును. కఫము మూలము వాపు పాండువు వీనిని పోకడచును. వమనమును జేయించును. శీఘ్రముగ వ్యాపించును. క్షయము ఎక్కిళ్లు క్రిములు జ్వరము అరుచి శ్వాసము కాసము కామిల లూతరోగము వీనిని హరింపజేయును.

డావరడంగివిత్తులగుణము.

శ్లో॥ బీజమస్యాస్తు రుచిదం మలస్తంభకరం గురు । కఫాగ్నిమాంద్యకరణం వాతం పిత్తంచ నాశయేత్॥

తా॥ డావరడంగివిత్తులు రుచినిపుట్టించును. మలమునుబంధించును. గురుత్వముజేయును. కఫము అగ్నిమాంద్యము వీనినికలుగజేయును. వాతము పిత్తము వీనిని పోగొట్టును.

ఎలుకచెవియాకు.

శ్లో॥ ద్రవ్యంతీ శంబరీ చిత్రా న్యగ్రోధీ మూషికాహ్వయః । ఉపచిత్రా వృషా పైరండా ప్రత్యక్శ్రేణ్యాఖుకర్ణికా॥

టీ॥ ద్రవంతీ-శంబరీ-చిత్రా-న్యగ్రోధీ-మూషికాహ్వయః-ఉపచిత్రా-వృషా-వీరండా-ప్రత్యక్శ్రేణీ-ఆఖుకర్ణికా అనునవి ఎలుకచెవియాకుపేళ్లు.

[எலியாலி లేక எலிகாது=ఎలియాలి లేక ఎలికాదు]

ఎలుకచెవియాకుగుణము.

శ్లో॥ ఆఖుకర్ణీ హిమాస్వాదు ప్రమేహం జాఠరం హరేత్ । కఫపిత్తామయే పాండుక్రిమికోష్ఠభగందరాన్ । శ్వాసవాతామరోగాంశ్చ రసదోషంపి నాశయేత్॥

తా॥ ఎలుకచెవియాకు చలువజేయును. మధురముగ నుండును. ప్రమేహము ఉదరరోగము కఫము పిత్తము పాండువు, క్రిములు కోష్ఠరోగము భగంధరము శ్వాసము వాతము ఆమరోగము రసదోషము వీనిని హరింపజేయును.

చిన్న యెలుక చెవియాకు గుణము.

శ్లో॥ లఘ్వ్యాఖుకర్ణీకటుకాతిక్తోష్ణాశీతలాసరా । రసాయనీహ శీఘ్రవ్యాపినీశ్లేష్మవాతాపహాకఫపిత్తనుత్ । శూలజ్వరకృమిగ్రంథిమూత్రకృచ్ఛ్ర ప్రమేహకాన్ । ఆనాహోదరహృద్రోగవిషపాండుభగంధరాన్॥

తా॥ చిన్నయెలుక చెవియాకు కారముగ చేదుగ ఉష్ణముగ శీతలముగ శరీరమున శీఘ్రముగ వ్యాపించదగిన స్వభావము కలదిగ నుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. చులకనగ వగరుగనుండును. కఫము పిత్తము శూల జ్వరము కృములు గ్రంథులు మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము కడుపుబ్బరము ఉదరరోగము హృద్రోగము విషపాండువు భగందరము వీనిని పోగొట్టును.

ఎలుక చెవియాకుకూర గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకంమధురంబల్యంప్రమేహంబహుమూత్రకం । కఫపిత్తంహరేద్వాతంమలమూత్రవిబంధకం॥

తా॥ * ఎలుక చెవియాకుకూర మధురముగనుండును. బలమునిచ్చును. ప్రమేహము బహుమూత్రము కఫపిత్తము వాతము మలమూత్ర నిరోధము వీనిని పోగొట్టును.

పిన్న పాపర.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణ్యథేంద్రాహ్వావృషభాక్షీగవాదనీ । ఐంద్రవారుణిక్షుద్రఫలావిశాలైంద్రీవృషాదనీ॥

టీ॥ ఇంద్రవారుణీ-ఇంద్రాహ్వా-వృషభాక్షీ-గవాదనీ-ఐంద్రవారుణి-క్షుద్రఫలా-విశాలా-ఐంద్రీ - వృషాదనీ అనునవి పిన్నపాపర పేళ్లు. దీనినే పాపిటియనియందురు. [சிறுதுமுட்டி లేక பேரிந்து=శిరుతుముట్టి లేక పేరిందు]

పిన్నపాపర గుణము.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణికాత్యుష్ణారేచనీకటుకాతథా । క్రిమికుష్ఠవ్రణాన్ దుష్టాన్ హంతిసర్వోదరాణిచ ॥ శ్వాసకాసగ్రంథిమేహమూఢగర్భకకామిలాః । ప్లీహానంశుష్కగర్భంచగళగండంవిషంతథా।ఆనాహవాతమపచీమామంవిద్రధికంతథా । సర్వగుల్మానిపాండుంచనాశయేదితికీర్తితా॥

* ఎలుక చెవికూర నే ఎలుక జీడికూర యని చెప్పుదురు.

తా॥ పిన్నపాపర మిక్కిలి ఉష్ణము జేయును విరేచనమును చేయించును. కారముగనుండును. క్రిములు కుష్టువు దుష్టవ్రణములు సమస్తమైన ఉదరరోగములు శ్వాసము కాసము గ్రంథులు మేహము మూఢగర్భము కామిల ప్లీహము శుష్కగర్భము గళగండము విషము ఆనాహవాతము అపచి ఆమరోగము బల్లలు, సమస్తమైన గుల్మములు పాండువు వీనిని హరింపజేయును.

పెద్దపాపర.

శ్లో॥ అన్యేంద్రవారుణీచిత్రావిశాలాచమహాఫలా । అతిరక్తాచిత్రఫలాత్రపుషీత్రపుసీచసా । శ్వేతపుష్పీమృగాక్షీచతథావక్షసురామతా । మరుద్భవాక్రిమిగృహాచిత్రదేవీచకీర్తితా । ఆత్మరక్షానాగదంతీత్రపుసీగజచిర్భటీ॥

టీ॥ చిత్రా-విశాలా-మహాఫలా-అతిరక్తా-చిత్రఫలా-త్రపుషీ-త్రపుసీ-శ్వేతపుష్పీ-మృగాక్షీ-పక్షసురా-మరుద్భవా-క్రిమిగృహా-చిత్రదేవీ-ఆత్మరక్షా- నాగదంతీ-త్రపుసీ-గజచిర్భటీ-అనునవి పెద్దపాపర పేళ్లు.

[பெரியதுமுட்டி=పెరియతుముట్టి]

పెద్దపాపరగుణము.

శ్లో॥ చిత్రేంద్రవారుణీతుల్యావిశేషాత్క్రిమికాసజిత్ । వీర్యోష్ణాకామిలాపిత్తకఫప్లీహోదరాపహా॥

తా॥ పెద్దపాపర పిన్నపాపరయొక్క గుణము కలదిగనుండును. విశేషముగ క్రిమిరోగము కాసము కామిల పిత్తము కఫము ప్లీహము ఉదరరోగము వీనిని హరింపజేయును. ఉష్ణమైన వీర్యము కలదిగ నుండును.

పాపరకాయకూరగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకముష్ణంమధురంస్వాదుజాఠరదీపనం । వీర్యోష్ణంబృంహణంబల్యంవిరేచనకరంగురు । నాశయేద్వాతపిత్తంచగుల్మరోగంతథాజ్వరమ్॥

తా॥ పాపరకాయకూర ఉష్ణముగ మధురముగ రుచికరముగ నుండును. అగ్నిదీప్తినిజేయును. ఉష్ణవీర్యము కలదిగ నుండును. దేహమునకు పుష్టినిచ్చును. బలకరముగ నుండును. విరేచనముచేయించును. గురుత్వమునుజేయును. వాతపైత్యము గుల్మము జ్వరము వీటిని హరింపజేయును.

ములక

శ్లో॥ బృహతీస్థూలభంటాకీవిషదాచమదోత్కటా వృంతాకీ
మహతీసింహీకంటకీరాష్ట్రికాకులీ॥

టీ॥ బృహతీ-స్థూలభంటాకీ-విషదా-మదోత్కటా-వృంతాకీ-మహతీ-సింహీ-కంటకీ-రాష్ట్రికాకులీ అనునవి ములక పేళ్లు. [முள்ளிகத்தாரி=ముళ్లికత్తిరి]

ములక గుణము.

శ్లో॥ బృహతీగ్రాహిణీహృద్యాపాచనీకఫవాతనుత్। ఉష్ణాకుష్ఠ
జ్వరశ్వాసశూలకాసాగ్నిమాంద్యజిత్॥

తా॥ ములక మలమును బంధించును. హృదయమునకు మేలుజేసును. జీర్ణము జేసును. కాకజేసును. కఫము,వాతము,కుష్ఠువు,జ్వరము,శ్వాస,శూల,కాసము,అగ్ని మాంద్యము వీటిని బోగొట్టును.

ములకకాయగుణము.

శ్లో॥ క్షారంకషాయంకటుకంలఘూష్ణంశ్లేష్మానిలఘ్నంక్షయకా
సహారి। గుల్మప్లీహార్శోదరశోఫహారిసింహీఫలందీపనపాచనంస్యాత్॥
బాలందోషత్రయఘ్నంస్యాన్మధ్యమంపిత్తవర్ధనం। పక్వంశ్లేష్మకరంవిం
ద్యాత్సర్వంచబృహతీఫలం॥

తా॥ ములకకాయ ఉప్పగ వెగటుగ కారముగ చులకనగనుండును. కాకజేసును కఫవాతము క్షయము కాసము గుల్మము ప్లీహము అర్శస్సు ఉదరరోగము వాపు వీటిని పోగొట్టును. అగ్నిదీపనమును జీర్ణమునుజేయును. లేతములకకాయ త్రిదోషములను పోగొట్టును. దోరగానుండు ములకకాయ పిత్తమును వృద్ధిజేయును. ములకపండు కఫమును వృద్ధిజేయును.

వాకుడు.

శ్లో॥ కంటారికాకంటకినీకంటకారీనిదిగ్ధికా। దుస్పర్శాధావనీ
క్షుద్రాస్యాద్వ్యాఘ్రీదుష్ప్రధర్షిణీ॥

టీ॥ కంటారికా-కంటకినీ-కంటకారీ-నిదిగ్ధికా-దుస్పర్శా-ధావనీ-క్షుద్రా-వ్యాఘ్రీ-దుష్ప్రధర్షిణీ అనునవి వాకుడుపేళ్లు. ఇదే నేలములక.
[கண்டங்கத்திரி=కండంగత్రిరి]

వాకుడుగుణము.

శ్లో॥ కంటకారీసరాతిక్తాకటుకాదీపనీలఘుః। రూక్షోష్ణాపాచ
నీశ్వాసకాసజ్వరకఫానిలాన్। నిహంతిపీనసంపార్శ్వపీడాకృచ్ఛ్రహృ
ద్రామయాన్॥

తా॥ వాకుడు వేగముగలదై యుండును. చేదుగ, కారముగ, నుండును. అగ్నిదీపనమునుజేయును. చులకనగనుండును. తాపమునిచ్చును. కాకజేసును. జీర్ణముజేసును. శ్వాసము, కాసము, జ్వరము,కఫము,వాతము,పీనస,పార్శ్వపీడ,మూత్రకృచ్ఛ్రము,హృద్రోగము, అనువానిని హరింపజేయును.

వాకుడుకాయకూరగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛలాటుస్తువరఃకటుఃక్షారస్త్రిదోషజిత్। శ్వాసక్షయ
శ్లేష్మవాతగుల్మార్శఃప్లీహపిత్తకాన్।వస్తిశూలంనిహన్త్యాశుతథాసర్వోద
రాణపి। విరేచనకరోత్యుష్ణఃపాచనోగ్నిప్రదీపనః॥

తా॥ వాకుడుకాయకూర వగరుగ కారముగ ఉప్పగనుండును. త్రిదోషములు శ్వాసము క్షయము శ్లేష్మము వాతము గుల్మము అర్శస్సు ప్లీహము పిత్తము పాత్తికడుపునొప్పి ఉదరరోగములు వీనినిపోగొట్టును. విరేచనముజేయించును. మిక్కిలికాకజేసును. జీర్ణముజేసును. అగ్నిదీప్తినిపుట్టించును.

వాకుడుపండు గుణము.

శ్లో॥ కంటకారీఫలంరుచ్యంకటుతిక్తంకఫావహం। శోషహిక్కా
జ్వరచ్ఛర్దిశోఫార్శోగుల్మశూలజిత్॥ బాలంఫలానామపికంటకారిసర్వ
జ్వరఘ్నంక్షయనాశనంచ। వాతాపహంకుష్ఠకమూత్రకృచ్ఛ్రశ్వాసా
పహంచాస్యహితంచపథ్యం॥

తా॥ వాకుడుపండు రుచిగ కారముగ చేదుగనుండును. కఫమునుజేయును. శోష ఎక్కిళ్లు జ్వరము వాంతి వాపు మూలము గుల్మము శూల వీటిని బోగొట్టును. లేతవాకుడుకాయ సమస్తమైన జ్వరములు క్షయము వాతము కుష్ఠువు మూత్రకృచ్ఛ్రము శ్వాసము వీటిని పోగొట్టును. ముఖరోగమునకు హితకరముగ నుండును. పథ్యకరమైనది.

తెల్లములక.

శ్లో॥ సితాక్షుద్రాచంద్రహాసాలక్ష్మణాస్వేదదూతికా॥

టీ॥ క్షుద్రా-చంద్రహాసా-లక్ష్మణా - స్వేదదూతికా అనునవి తెల్లములక పేళ్లు.
[முள்ளி=ముళ్లి]

తెల్లములకగుణము.

శ్లో॥ తద్వత్ప్రోక్తానితాఖుదాఙ్గ్రి విశేషాద్గర్భకారిణీ । రుచ్యా చాంజనయోగేననానానేత్రామయాపహా॥

తా॥ తెల్లములక వాకుడు యొక్క గుణముకలదై యుండుటయేగాక విశేషముగ గర్భమును ధరింపజేయును. రుచినిపుట్టించును. కాటుక వేసిన సర్వనేత్ర రోగములను హరింపజేయును.

సన్నపల్లేరు.

శ్లో॥ త్రికంటకః కంటఫలో గోక్షురస్స్వాదుకంటకః । గోకంటకో భక్ష్యటకస్త్రికంటో వ్యాళదంష్ట్రికః॥

టీ॥ త్రికంటకః-కంటఫలః-గోక్షురః-స్వాదుకంటకః-గోకంటకః - భక్ష్యటకః-త్రికంటః-వ్యాళదంష్ట్రికః-అనునవి సన్నపల్లేరుపేళ్లు.

[நெரிஞ்சல்=నెరింజల్]

పెద్దపల్లేరు.

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాస్థూలశృంగాటష్షడంగః క్షురకస్త్రికః॥

టీ॥ శ్వదంష్ట్రా-స్థూలశృంగాటః-షడంగః-క్షురకః-త్రికః - అనునవి పెద్దపల్లేరుపేళ్లు. [ஆனைநெரிஞ்சல்=ఆనైనెరింజల్]

పల్లేరుగుణము.

శ్లో॥ గోక్షురశ్శీతలస్స్వాదుర్బలకృద్వస్తిశోధనః । ప్రమేహశ్వాసకాసాస్రకృచ్ఛ్రహృద్రోగవాతజిత్॥

తా॥ పల్లేరు చలువజేసును మధురముగనుండును. బలమునిచ్చును. మూత్రకుడుపును శుద్ధిజేయును. ప్రమేహము శ్వాసము కాసము రక్తదోషము మూత్రకృచ్ఛ్రము హృద్రోగము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

ముయ్యాకుపొన్న.

శ్లో॥ సాలపర్ణీధ్రువాసౌమ్యాత్రిపర్ణీపీతనీస్థిరా । విదారిగంధాతిగుహాదీర్ఘమూలాంశుమత్యపి॥

టీ॥ సాలపర్ణీ-ధ్రువా-సౌమ్యా-త్రిపర్ణీ-పీతనీ-స్థిరా-విదారిగంధా-అతిగుహా-దీర్ఘమూలా-అంశుమతీ అనునవి ముయ్యాకుపొన్న (లేక నేలపొన్న) పేళ్లు.

[மோர்மல்லி లేక நிலகடம்பை=మోర్మల్లి లేక నెలకడంబై]

ముయ్యాకుపొన్నగుణము.

శ్లో॥ సాలపర్ణీగురుశ్ఛర్ది జ్వరశ్వాసాతిసారనుత్ । శోషదోషత్రయహరా మేహఘ్నీ వృష్యారసాయనీ॥

తా॥ ముయ్యాకుపొన్న గురుత్వమునుజేయును వమనము జ్వరము శ్వాసము అతిసారము శోష త్రిదోషములు మేహము వీటినిహరింపజేయును. కాకజేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

కోలపొన్న.

శ్లో॥ పృష్ణపర్ణీక్రోష్టుపుచ్ఛా ధావనీకలశీరుహా । సృగాలవృంతాహితిలా పృథక్పర్ణీచపర్ణికా॥

టీ॥ పృష్ణపర్ణీ-క్రోష్టుపుచ్ఛా-ధావనీ-కలశీరుహా-సృగాలవృంతా-అహితిలా-పృథక్పర్ణీ-పర్ణికా అనునవి కోలపొన్న పేళ్లు. ఇదే నక్కతోకపొన్న.

[சித்தமல்லி లేక கொத்துங்கடம்பை=శిత్తమల్లి లేక కొత్తుంకడంబై]

కోలపొన్నగుణము.

శ్లో॥ పృష్ణపర్ణీలఘుర్వృష్యా మధురోష్ణావినాశయేత్ । రక్తాతిసారదాహతృడ్దోషత్రయవమిజ్వరాన్॥

తా॥ కోలపొన్న తేలికనిచ్చును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. మధురముగనుండును. కాకజేసును. రక్తాతిసారము తాపము దప్పి త్రిదోషములు వాంతి జ్వరము వీటిని హరింపజేయును.

లఘుపంచమూలములగుణము.

శ్లో॥ హ్రస్వాఖ్యంపంచమూలంస్యాత్పంచభిర్గోక్షురాదిభిః । బల్యంపిత్తానిలహరం నాత్యుష్ణంస్వాదుబృంహణం॥

తా॥ పల్లేరు, ముయ్యాకుపొన్న, కోలపొన్న, ములక, వాకుడు, అనునైదును లఘుపంచమూలములనంబడును. ఇవి బలమునిచ్చును. పిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును. ఒకింత కాకజేసును. మధురముగనుండును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును.

మారేడు.

శ్లో॥ బిల్వశ్శలాటుశ్శైలూషో మాలూరశ్చసదాఫలః । లక్ష్మీఫలోగంధగర్భ శ్శాండిల్యఃకంటకీమతః॥

టీ॥ బిల్వః-శలాటుః-శైలూషః-మాలూరః-సదాఫలః-లక్ష్మీఫలః-గంధగర్భః-శాండిల్యః-కంటకీ అనునవి మారేడుపేళ్లు. [வில்வம்=బిల్వం]

మారేడుగుణము.

శ్లో॥ బిల్వంగ్రాహికషాయోష్ణం కటుదీపనపాచనం। హృద్యం బాలంలఘుస్నిగ్ధం తిక్తం వాతకఫాపహం। వృష్యంగురుత్రిదోషంస్యా ద్దుర్జరంపూతిమారుతం। విదాహివిష్టంభకరం మధురంవహ్నిమాంద్య కృత్। గ్రహిణీకఫవాతామ శూలఘ్నీబిల్వపేషికా॥ బిల్వమూలంతు మధురం త్రిదోషచ్ఛర్దిశూలనుత్। మూత్రకృచ్ఛ్రహరంవాత కఫపిత్త వినాశనం। పర్ణానిగ్రాహకాణిస్యు ర్వాతనాశకరాణిచ॥

తా॥ మారేడు మలమును బంధించును వగరుగ కారముగనుండును. కాక జేయును. అగ్నిదీపనము జీర్ణము వీనిని కలుగజేయును. హృదయమునకు మేలుజేసును. లేతమారేడు చులకననిచ్చును. జిగటగ చేదుగనుండును. వాతమును కఫమును బోగొట్టును. ముదిరిన మారేడుకాయ వీర్యమును వృద్ధిజేయును. గురుత్వముజేసును. త్రిదోషములు వృద్ధిజేయును. జీర్ణముకాకుండును. దుర్గంధవాతమును కలుగజేయును. మారేడుకండు తాపమును విష్టంభమును అగ్నిమాంద్యమును కలుగజేయును. మధురముగనుండును. మారేడుగుజ్జు గ్రహణీరోగము కఫము వాతము ఆమరోగము శూల వీటిని హరింపజేయును. మారేడువేరు మధురముగనుండును. త్రిదోషప్రకోపము వాంతి శూల మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతము కఫము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును. మారేడాకులు మలమునుబంధించును. వాతమును నశింపజేయును.

తక్కలి.

శ్లో॥ అగ్నిమంథోమథఃకేతు రరణిర్వైజయంతికా। శ్రీపర్ణీగంధపర్ణీచ తర్కారీగణికారికా॥

టీ॥ అగ్నిమంథః-మథః-కేతుః-అరణిః-వైజయంతికా-శ్రీపర్ణీ-గంధపర్ణీ-తర్కారీ-గణికారికా-అనునవి తక్కలిపేళ్లు దినినే తక్కెడ అనియందురు.

[முன்னை=మున్నై]

చిరుతక్కలి.

శ్లో॥ క్షుద్రాగ్నిమంథస్తపనో విజయాగణికాగ్నికా। అరణీతనుతల్పాచ తేజోవృక్ష స్తనుర్వచః॥

టీ॥ క్షుద్రాగ్నిమంథః-తపనః-విజయా-గణికాగ్నికా-అరణిః-తనుతల్పా-తేజోవృక్షః-తనుర్వచః-అనునవి చిరుతక్కలిపేళ్లు. (ఇదే కూరనెల్లి)

తక్కలిగుణము.

శ్లో॥ అగ్నిమంథశ్శ్వయథు హృద్వీర్యోష్ణఃకఫవాతనుత్॥

తా॥ తక్కలి వాపు కఫము వాతము వీనినిపోగొట్టును ఉష్ణమైన వీర్యము గలది.

తక్కలికూరగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకంమధురంతిక్తం కఫపిత్తానిలాపహం। అగ్నిదీప్తికరం బల్యం బృంహణంలఘుకీర్తితం॥

తా॥ తక్కలికూర రుచిగ చేదుగనుండును. కఫవాతమును పైత్యవాతమును బోగొట్టును. అగ్నిదీపనము బలము శరీరపుష్టి వీనిని కలుగజేయును. చులకనగనుండును.

పెద్దగుముడు.

శ్లో॥ కాశ్మరీసర్వతోభద్రా శ్రీపర్ణీకృష్ణవృంతికా। గంభారీకాశ్మరీహీరా కాశ్మర్యాభద్రపర్ణికా॥

టీ॥ కాశ్మరీ-సర్వతోభద్రా-శ్రీపర్ణీ-కృష్ణవృంతికా-గంభారీ-కాశ్మరీ-హీరా-కాశ్మర్యా-భద్రపర్ణికా అనునవి పెద్దగుముడుపేర్లు. [பெருங்குமிழ் లేక குமிழ்பறங்கி లేక கொடெப்பூசணி=పెరుంకుమిళ్లి లేక కుమ్ళిపరంగి లేక కోడెపూశని]

పెద్దగుముడుగుణము.

శ్లో॥ కాశ్మరీజ్వరశూలఘ్నీ వీర్యోష్ణామధురాగురుః। బాలంవాతకరంరక్తపిత్తదంచాగ్నిమాంద్యకృత్। తరుణంమధురంరుచ్యంబృంహణంబలవీర్యకృత్। పిత్తార్శోమేహతాపఘ్నం మలమూత్రకరంపరం। తత్పల్లవంతుమధురం వాతగుల్మవిదాహనుత్। ఆధ్మానసన్నిపాతామనాశనంత్వగ్నిదీపనమ్। తత్పుష్పంవాతలంగ్రాహి పిత్తాసృక్ప్రదరావహం। ఫలంరసాయనంకేశ్యం బృంహణంశుక్రలంగురు। వాతపిత్తక్షయతృషా రక్తమూలవిబంధనుత్॥

తా॥ పెద్దగుముడు జ్వరము శూల వీటిని పోగొట్టును. ఉష్ణమైన వీర్యము గలది. మధురముగనుండును. గురుత్వముజేసును. లేతగుముడుకాయ వాతము రక్తపిత్తము అగ్నిమాంద్యము వీనిన్ని కలుగజేయును. బాగాముదిరిన గుముడుకాయ మధురముగ రుచిగ నుండును. పుష్టి బలము వీర్యము వీనినిచ్చును. పిత్తము మూలము మేహము తాపము వీనిని బోగొట్టును. మలమూత్రముల వెడలింపజేయును. గుమ్మడిచిగురు మధురముగనుండును వాతము గుల్మము తాపము ఆధ్మానము సన్నిపా

తము ఆమదోషము వీనిని బోగొట్టును. అగ్నిదీపనమును కలుగజేయును. దానిపూలు వాతమును వృద్ధిజేయును మలమునుబంధించును. పిత్తము రక్తదోషము ప్రదరము వీటిని హరింపజేయును. గుమ్మడిపండు ఆయురారోగ్యముల గలుగజేయును. వెంద్రుకలను వృద్ధిజేయును. శరీరపుష్టినిచ్చును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. గురుత్వమునుజేసును. వాతము పిత్తము క్షయము దప్పి రక్తమూలము మలబద్ధము అను వానిని హరింపజేయును.

దుండిలము.

శ్లో॥ శ్యోనాకఃపృథుశిమ్బిస్స్యా చ్ఛుకనాసఃకుటంనటః । భూతవృక్షశ్చకట్వంగః టుటుకస్సల్లకోరలుః । మయూరజంఘోభల్లూకః ప్రియజీవఃకటంభరః॥

టీ॥ శ్యోనాకః-పృథుశింబిః-శుకనాసః - కుటంనటః అనునవి దుండిలము పేర్లు. భూతవృక్షః-కట్వంగః-టుటుకః-సల్లకః-రలుః-మయూరజంఘః-భల్లూకః-ప్రియజీవః-కటంభరః-అనునవి పెద్దదుండిలము పేళ్ళు.

[பெருவாகை = పెరువాకై]

దుండిలపుగుణము.

శ్లో॥ శ్యోనాకోదీపనఃపాకే కటుస్తువరకోహిమః। గ్రాహీతిక్తోఽనిలశ్లేష్మపిత్తకాసవినాశనః। టుంటుకస్యఫలంబాలం రూక్షంవాతకఫాపహం । హృద్యంకషాయంమధురం లఘురోచనదీపనం । తత్పల్లవంలఘూరుచ్యమగ్నిదీపనకారకం॥

తా॥ దుండిలము అగ్నిదీపనముజేయును. పాకమువలన కారముగ వగరుగ శీతలముగ నుండును. మలమును బంధించును. చేదుగనుండును. వాతము శ్లేష్మము పిత్తము కాసము వీనిని హరింపజేయును. పెద్దదుండిలపుపిందెలుకాకజేసును. వాతము కఫము వీటినిపోగొట్టును. హృదయమునకు మేలుజేసును. వగరుగ మధురముగనుండును. చులకననిచ్చును. విరేచనముజేయించును. అగ్నిదీపనమునుజేయును. దుండిలపుచిగురు తేలికనిచ్చును. రుచిగనుండును. అగ్నిదీపనమునుజేయును.

కలిగొట్టు.

శ్లో॥ పాటలాకామదూతిస్స్యా త్కుమ్భికాకాలవృంతికా। స్వల్పమేఘామధోర్ధూతీ తామ్రపుష్పాచ్ఛవాసినీ॥

టీ॥ పాటలా-కామదూతిః-కుంభికా-కాలవృంతికా-స్వల్పమేఘా-మధోర్ధూతీ-తామ్రపుష్పా-అచ్ఛవాసినీ- అనునవి కలిగొట్టుపేళ్ళు. దీనినే కారుకొల్లియనియు పాదిరియనియునందురు.

[பாதரி = పాదరి]

చిరుకలిగొట్టు.

శ్లో॥ అన్యాఫలేరుహాశ్వేతా కుంభికాకృష్ణపాటలా॥

టీ॥ ఫలేరుహా-కుంభికా-కృష్ణపాటలా అనునవి చిరుకలిగొట్టుపేళ్లు.

కలిగొట్టుగుణము.

శ్లో॥ పాటలారుచిశోఫార్శ శ్వాసతృట్ఛర్దినాశినీ । అత్యుష్ణంతువరంస్వాదు తత్పుష్పంకఫరక్తనుత్ । జలదోషహరంతాప రక్తపిత్తవినాశనం । బుద్ధవృద్ధికరంవృష్యం కాంతిదంపరికీర్తితం। పిత్తాతిసారదాహఘ్నం ఫలంహిక్కాస్రపిత్తనుత్॥

తా॥ కలిగొట్టు అరుచి,వాపు,మూలము,శ్వాస,దప్పి,వాంతి, వీనిని హరింపజేయును. కలిగొట్టుపూలు మిక్కిలి ఉష్ణముగ వగరుగ రుచిగనుండును. కఫము రక్తదోషము తాపము రక్తపిత్తము నీటిదోషము వీటినిబోగొట్టును. బుద్ధివికాసమును వీర్యపుష్టిని కాంతిని కలుగజేయును. దానిపండ్లు పిత్తము, అతిసారము తాపము ఎక్కిళ్లు రక్తపిత్తము వీనిని బోగొట్టును.

మహాపంచమూలములగుణము.

శ్లో॥ బిల్వాదిభిఃపంచభిరే భిరేతత్స్యాత్పంచమూలంమహదగ్నికారి । లఘూష్ణతిక్తంరసతఃకషాయంమేదః కఫశ్వాససమీరహారి॥

తా॥ మారేడు తక్కిలి గుముడు దుండిలము కలిగొట్టు ఈ అయిదును మహాపంచమూలము లనంబడును. ఇవి అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును. తేలికనిచ్చును. కాకజేసును కొంచెముచేదుగ వగరైనరసముగలవిగనుండును. మేదోరోగము కఫము శ్వాసము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

దశమూలములగుణము.

శ్లో॥ ఏతాభ్యాంపంచమూలాభ్యాం దశమూలముదాహృతం । దోషత్రయశ్వాసకాస శిరఃపీడాపతంత్రకాన్ । తంద్రాస్వేదజ్వరానాహా రుచిపార్శ్వరుజోజయేత్॥

తా॥ పైజెప్పిన లఘుపంచమూలములును మహాపంచమూలములును చేరిన దశమూలములనంబడును. ఇవిత్రిదోషములు శ్వాసము కాసము శిరోరోగము అపతంత్రవాతము తంద్ర చెమట జ్వరము ఆనాహము అరుచి పార్శ్వశూల వీనిని హరింపజేయును.

అడ్డసరము.

శ్లో॥ ఆటరూశా వాసకో వాసా వృషాసింహాముఖీభిషక్ । సింహాపర్ణీ వృషో వాసా సింహాకోత్పాటరూషకః॥

టీ॥ ఆటరూశా-వాసకః-వాసా-వృషా-సింహాముఖీ-భిషక్-సింహాపర్ణీ-వృషా-వాసా-సింహాకా-ఉత్పాటరూషకః-అనునవి అడ్డసరము పేళ్లు.

[ஆடாதோடை=ఆడాతోడై]

అడ్డసర గుణము.

శ్లో॥ వాసకో వాతకృత్స్వర్యః కఫపిత్తాస్రనాశనః। శ్వాసకాసజ్వరచ్ఛర్ది మేహాకుష్ఠక్షయాపహాః॥

తా॥ అడ్డసరను వాతమునుజేసును. సుస్వరమునుకలుగజేయును. కఫము పిత్తము రక్తదోషము శ్వాసము కాసము జ్వరము వాంతి మేహము కుష్ఠువు క్షయము వీనిని బోగొట్టును.

అడ్డసరపువ్వుగుణము.

శ్లో॥ తత్పుష్పంతువరంశ్వాస కాసశ్లేష్మవమిక్రిమీన్ । రక్తపైత్యంనాశయతి లఘుస్తత్తుత్రిదోషనుత్॥

తా॥ అడ్డసరపువ్వు వగరుగనుండును. శ్వాసము కాసము శ్లేష్మము వాంతి క్రిములు రక్తపైత్యము త్రిదోషములు వీనినిబోగొట్టును తేలికనిచ్చును.

సుగంధిపాల.

శ్లో॥ శారిబాశారదాస్ఫీతా గోపకన్యాప్రతానికా। గోపాంగనా గోపవల్లీ లతాహ్వాకాష్ఠశారిబా॥

టీ॥ శారిబా-శారదా-స్ఫీతా-గోపకన్యా-ప్రతానికా-గోపాంగనా-గోపవల్లీ-లతాహ్వా-కాష్ఠశారిబా అనునవి సుగంధిపాలపేళ్లు. దీనినే పాలసుగంధియనియు సుగంధియనియు ననియెదరు.

[நன்னாரி=నన్నారి]

నల్లసుగంధిపాల.

శ్లో॥ శారిబాన్యాకృష్ణఫలీ భద్రాచందనశారిబా।భద్రాచందనగోపాచ చందనాకృష్ణవల్ల్యపి॥

టీ॥ కృష్ణఫలీ-భద్రా-చందనశారిబా-భద్రా-చందనగోపా-చందనా-కృష్ణవల్లీ-అనునవి నల్లసుగంధిపాలపేళ్లు.

[கரிநன்னாரி=కరినన్నారి]

సుగంధిపాల, నల్లసుగంధిపాల, వీనిగుణము.

శ్లో॥ శారిబాద్వితయంస్వాదు స్నిగ్ధంశుక్రకరంగురు। అగ్నిమాంద్యారుచిశ్వాస వమికాసతృషాపహం । దోషత్రయాస్రప్రదరజ్వరాతీసారనాశనమ్॥

తా॥ సుగంధిపాల నల్లసుగంధిపాల ఇవి మధురముగ జిగటగనుండును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును. గురుత్వమునుజేయును. అగ్నిమాంద్యము అరుచి శ్వాసము వాంతి కాసము దప్పి త్రిదోషములు రక్తదోషము ప్రదరరోగము జ్వరము అతిసారము వీనిని హరింపజేయును.

మామెన.

శ్లో॥ కాలానుసారీస్వస్థైంద్రీ మహాగోపీసుగంధినీ । కాలపుష్పీమహామూలీ సాలమాలాచకీర్తితా॥

టీ॥ కాలానుసారీ-స్వస్థా-ఐంద్రీ-మహాగోపీ-సుగంధినీ-కాలపుష్పీ-మహామూలీ-సాలమాలా అనునవి మామెనపేళ్లు. ఇదేవామనకొమ్ములు.

[மாவலி=మావలి]

మామెనగుణము.

శ్లో॥ సుగంధమూలాసంగ్రాహీ శిశిరాకఫవాతనుత్। తృష్ణారుచిప్రశమనీ రక్తపిత్తకఫాపహా॥

తా॥ మామెన మలమునుబంధించును. చల్లగనుండును. కఫవాతము,దప్పి, అరుచి,రక్తపిత్తము, కఫము వీటిని పోగొట్టును.

మ్రింగ.

శ్లో॥ మదనశ్ఛర్దనఃపిండీ గాళఃపిండాంతకంఫలం। కరహాటశ్చతరగశ్శల్యకోవిషపుష్పకః॥

టీ॥ మదనః-ఛర్దనః-పిండీ-గాళః-పిండాంతకం-ఫలం-కరహాటః - తరగః-శల్యకః-విషపుష్పకః-అనునవి మ్రింగపేళ్లు.

[மருக்காரை లేక மருக்காளான்=మరుక్కారై లేక మరుక్కాళాన్

బ్రమంగ గుణము.

శ్లో॥ మదనోవమన స్తిక్తో వీర్యోష్ణో లేఖనోలఘుః । రూక్షః కుష్ఠ కఫానాహ శోఫగుల్మ వ్రణాపహః॥

తా॥ బ్రమంగ వాంతిచేయించును. చేదుగ లేఖనకారిగ నుండును. ఉష్ణవీర్యముగలదిగ నుండును. తేలికనిచ్చును. కాకజేసును. కుష్ఠువు కఫము కడుపుబ్బరము వాపు గుల్మము వ్రణము వీనిని హరింపజేయును.

పెద్దబ్రమంగ.

శ్లో॥ వరాహోన్యః కృష్ణఫలో మహాపిండీతకో మహాన్। స్నిగ్ధపిండీతకశ్చాన్యః స్థూలవృక్షఫలంతథా॥

టీ॥ వరాహః-కృష్ణఫలః-మహాపిండీతకః-మహాన్-అనునవి పెద్దబ్రమంగ పేర్లు. స్నిగ్ధపిండీతకః-స్థూలవృక్షఫలం-అనునవి మఱియొకవిధమైన బ్రమంగ పేర్లు.

పెద్దబ్రమంగగుణము.

శ్లో॥ అన్యాచమదనా శ్రేష్ఠా కటుతిక్తరసాన్వితా । ఛర్దినీకఫ హృద్రోగ పక్వామాశయశోధినీ॥

తా॥ పైజెప్పిన పెద్దబ్రమంగ, మఱియొకబ్రమంగ ఇవి రెండును మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనవిగ నుండును. కారము చేదుగల రసముతో గూడియుండును. వాంతిజేయించును. కఫము హృద్రోగము వీటిని బోగొట్టును. పక్వాశయము ఆమాశయము వీటిని బాగుగ శోధించును.

మ్రింగకాయగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఫలాటుస్త్రిదోషఘ్నా మధురస్సర్వరోగహృత్ । దీపనంబృంహణంతద్వత్పిత్తలంకఫవాతనుత్ । కాసశ్వాసక్షయాన్హన్తి క్రిమిరోగవ్రణాపహః । తత్ఫలంకాసవమనశోథవ్రణవిషాపహం॥

తా॥ బ్రమంగకాయ త్రిదోషములను పోగొట్టును. మధురముగనుండును, సమస్తరోగముల హరింపజేయును. అగ్నిదీపనమునుజేయును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. పిత్తముజేసును. కఫము వాతము కాసము శ్వాసము క్షయము క్రిములు వ్రణములు వీనిని బోగొట్టును. బ్రమంగపండ్లు కాసము వాంతి వాపు వ్రణము విషము వీనిని హరింపజేయును.

నేలదంతి.

శ్లో॥ దంతీగుణప్రియానాగ దన్తీశీఘ్రోనుకూలకః। ఉపచింతాను కుంభీస్యా ద్విశల్యోదుంబరచ్ఛదా॥

టీ॥ దంతీ-గుణప్రియా-నాగదంతీ-శీఘ్రోనుకూలకః-ఉపచింతా-అనుకుంభీ-విశల్యా-ఉదుంబరచ్ఛదా అనునవి నేలదంతి పేర్లు. దీని నేదంతినియనిన్ని చెప్పెదరు. [வெள்ளை நாகதந்தி=వెల్లెనాగదంతి]

పెద్దదంతి.

శ్లో॥ వరసీచవరాంగీచ తథైవహిజయావహా । ఆవర్తకీకేశరుహా తథైవవిషభద్రకః॥

టీ॥ వరసీ-వరాంగీ-జయావహా-ఆవర్తకీ-కేశరుహా-విషభద్రకః అనునవి పెద్దదంతి పేర్లు. [நாகதந்தி=నాగదంతి]

నేలదంతి, పెద్దదంతి వీటిగుణము.

శ్లో॥ దంతీద్వయంసరంపాక రసయోఃకటుదీపనమ్ । తీక్ష్ణోష్ణం హంతిపిత్తాస్రకఫశోఫోదరాన్క్రిమీన్ । వాతవ్రణాశ్మరీశూలాన్యా శుహన్తివిపాచనీ॥

తా॥ నేలదంతి పెద్దదంతి శరీరమున శీఘ్రముగ వ్యాపించును పాకమువలన కారముగనుండును. అగ్నిదీపనముజేయును. తీవ్రమైన ఉష్ణముకలదిగనుండును. పిత్తరక్తను కఫము వాపు ఉదరరోగము క్రిములు వాతము వ్రణములు అశ్మరి శూల వీనిని హరింపజేయును జీర్ణముజేయును.

ఉత్తరేణు.

శ్లో॥ అపామార్గస్తుశిఖరీ కిణిహీఖరమంజరీ । అధశ్శల్యాశ్శైఖరికః ప్రత్యక్పుష్పీమయూరకః॥

టీ॥ అపామార్గః-శిఖరీ-కిణిహీ-ఖరమంజరీ-అధశ్శల్యః-శైఖరికః - ప్రత్యక్పుష్పీ-మయూరకః అనునవి ఉత్తరేణుపేర్లు. [நாயுருவி=నాయురువి]

ఉత్తరేణిగుణము.

శ్లో॥ అపామార్గస్సరస్తీక్ష్ణో దీపనఃకఫవాతజిత్ । నిహంతిదద్రుసిధ్మార్శః కండూశూలోదరారుచీః॥

తా॥ ఉత్తరేణి వేగము, ఉష్ణము కలదిగ నుండును. అగ్నిదీపనమునుజేయును. కఫవాతము దద్రుకుష్ఠువు సిధ్మము మూలరోగము దురద శూల ఉదరరోగము అరుచి వీనిని పోగొట్టును.

ఎఱ్ఱ యుత్తరేణు.

శ్లో॥ అన్యోరక్తోవృంతఫలో వశిరఃకపిపిప్పలీ॥

టీ॥ వృంతఫలః-వశిరః-కపిపిప్పలీ-అనునవి ఎఱ్ఱయుత్తరేణిపేళ్లు. [செம்நாயுருவி=శెంనాయురువి]

ఎఱ్ఱ యుత్తరేణు గుణము.

శ్లో॥ అపామార్గోఽరుణోవాత విష్టమ్భీకఫనాశనః। ఊనంపూర్వగుణైర్యుక్తః స్తత్ఫలంరక్తపిత్తనుత్॥

తా॥ ఎఱ్ఱయుత్తరేణి వాతము మలబద్ధము కఫము వీనినిబోగొట్టును. ఉత్తరేణియాకు ఉత్తరేణియొక్క గుణము లేనిదిగనుండును. తాపమునిచ్చును. రక్తపిత్తమును బోగొట్టును.

ఉత్తరేణివిత్తులగుణము.

శ్లో॥ బీజమస్యరసేపాకే దుర్జరంస్వాదుశీతలం। మలావష్టంభకంరూక్షం వాతకృద్రక్తపిత్తజిత్ । కాసశూలహరంవీర్య నాశనంబృంహణంమతం॥

తా॥ ఉత్తరేణివిత్తులు రసపాకములయందు అతికష్టముచే జీర్ణమగును. మధురముగ శీతలముగనుండును. మలమును బంధించును. కాకజేసును. వాతమును జేయును. రక్తపిత్తము కాసము శూల పుంస్త్వము వీనిని బోగొట్టును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును.

నీటి యుత్తరేణిగుణము.

శ్లో॥ పానీయాపామార్గకస్తు కటుశ్శోథకఫావహః। కాసశ్వాసావహశ్చైవ వాతశోషవినాశకృత్॥

తా॥ నీటియుత్తరేణి కారముగ నుండును. వాపు కఫము కాసము శ్వాసము వాతము శోష వీనిని పోగొట్టును.

దేవకాంచనము.

శ్లో॥ కాంచనారఃకాంచనకః పాకారీరక్తపుష్పకః॥

టీ॥ కాంచనారః-కాంచనకః-పాకారీరక్తపుష్పకః-అనునవి దేవకాంచనముపేళ్లు. దీనినే కాంచనమనియునందురు.

ఎఱ్ఱకాంచనము.

శ్లో॥ కోవిదారోస్యభేదస్స్యాత్కుద్దాలఃకుడలీకులీ। ఆస్ఫోతోదాలకస్స్వల్ప కేసరశ్చమరీతుతా॥

టీ॥ కోవిదారః-కుద్దాలః-కుడలీ-కులీ-ఆస్ఫోతః - దాలకః- స్వల్పకేసరః-చమరీ అనునవి ఎఱ్ఱకాంచనముపేళ్లు.

దేవకాంచనము ఎఱ్ఱకాంచనము వీటిగుణము.

శ్లో॥ కాంచనారోహిమోగ్రాహీ తువరశ్శ్లేష్మపిత్తజిత్। క్రిమికుష్ఠగుదభ్రంశ గండమాలావ్రణాపహః। కోవిదారోపితద్వత్స్యాత్తత్పుష్పంశీతంతయోర్లఘు। రూక్షంసంగ్రాహిపిత్తాస్రప్రదరక్షతకాసజిత్॥

తా॥ దేవకాంచనము శీతలముగ వగరుగనుండును. మలమును బంధించును. శ్లేష్మము పిత్తము క్రిములు కుష్టువు గుదభ్రంశము గండమాల వ్రణము వీనిని హరింపజేయును. ఎఱ్ఱకాంచనము దేవకాంచనపు గుణములే కలదిగనుండును. ఈ రెంటియొక్క పుష్పములు శీతలముగనుండును. తేలికనిచ్చును. కాకజేసును. మలమును బంధించును. పిత్తము రక్తము ప్రదరము గాయము కాసము వీటినిబోగొట్టును.

పచ్చకాంచన గుణము.

శ్లో॥ పీతస్తుకాంచనోగ్రాహీ దీపనోవ్రణరోపణః। తువరోమూత్రకృచ్ఛ్రస్య కఫవాయోశ్చనాశనః॥

తా॥ పచ్చకాంచనము మలమును బంధించును. అగ్నిదీపనము జేయును. వ్రణమునార్చి కుదురుపరచును. వగరుగనుండును. మూత్రకృచ్ఛ్రము కఫము వాతము వీటిని హరింపజేయును.

సంబరేణు.

శ్లో॥ సాతలావిరళాసారీ సత్ఫలాబహుఫేనకా । చర్మకావ్హాచర్మకాసా ఫేనాదీప్తాచనాళికా॥

టీ॥ సాతలా-విరళా-సారీ-సత్ఫలా-బహుఫేనకా-చర్మకావ్హా - చర్మకా-ఫేనా-దీప్తా-నాళికా అనునవి సంబరేణుపేళ్లు. [காய்த்துருய் லேக பெறமை=కాయ్త్తురాయ్ లేక పెఱమై]

సంబరేణు గుణము.

శ్లో॥ సాతలాకటుకాపాకే వాతలశ్శీతలోలఘుః। తిక్తాశోథకఫానాహ పిత్తోదావర్తరక్తజిత్॥

తా॥ సంబరేణు పాకమువలన కారముగ నుండును. వాతమును జేసును. శీతలముగనుండును. చులకననిచ్చును. చేదుగనుండును. వాపు కఫము కడుపుబ్బరము పిత్తము ఉదావర్తము రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును.

చల్లపిల్లిగడ్డలు.

శ్లో॥ శతావరీద్వీపిశత్రు ర్ద్వీపకాధరకంటకా। నారాయణీశతపదీ శతపాద్బహుపత్రికా॥

టీ॥ శతావరీ-ద్వీపిశత్రుః-ద్వీపకా-అధరకంటకా-నారాయణీ-శతపదీ-శతపాత్-బహుపత్రికా-అనునవి చల్లపిల్లిగడ్డలపేళ్లు. దీనినే పిల్లిపీచరయనియు పిల్లితేగలనియునందురు. [தண்ணீர்முட்டான்கிழங்கு = తణ్ణీర్ముట్టాన్కిళ్ఴంగు]

చల్లపిల్లిగడ్డల గుణము.

శ్లో॥ శతావరీగురుశ్శీతా స్వాదుస్స్నిగ్ధారసాయనీ। శుక్రస్తన్యకరాబల్యా వాతపిత్తాస్రశోఫజిత్॥

తా॥ చల్లపిల్లిగడ్డలు గురుత్వమును జేసును. శీతలముగ మధురముగ జిగటగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. శుక్రము చనుబాలు బలము వీనిని వృద్ధిజేయును. వాతము పిత్తము రక్తదోషము వాపు వీనిని హరింపజేయును.

పెద్ద చల్లపిల్లిగడ్డలు.

శ్లో॥ శతావర్యూర్ధ్వకంఠాన్యా పీవరీధీవరీవరీ। అభీరుర్బహుపత్రీచ మహాపురుషదంతికా। సహస్రవీర్యాకేశీస్యా త్తుంగినీసూక్ష్మపత్రికా॥

టీ॥ ఊర్ధ్వకంఠా-పీవరీ-ధీవరీ-వరీ-అభీరుః-బహుపత్రీ-మహాపురుషదంతికా-సహస్రవీర్యా-కేశీ-తుంగినీ-సూక్ష్మపత్రికా-అనునవి పెద్దచల్లపిల్లిగడ్డలపేళ్లు. [பெரியதண்ணீர்முட்டான்கிழங்கு= పెరియతణ్ణీర్ముట్టాన్కిళ్ఴంగు]

పెద్ద చల్లపిల్లిగడ్డల గుణము.

శ్లో॥ మహాశతావరీమేధ్యా హృద్యావృష్యారసాయనీ। శీతవీర్యానిహంత్యర్శో గ్రహణీనయనామయాన్। తదంకురస్త్రిదోషఘ్నో లఘురర్శఃక్షయాపహః॥

తా॥ పెద్ద చల్లపిల్లిగడ్డలు బుద్ధిని వృద్ధిజేయును. హృదయమునకు మేలుజేసును. శుక్రమును ఆయురారోగ్యములను వృద్ధిచేయును. శీతలమైన వీర్యముకలదిగనుండును. మూలము గ్రహణి నేత్రరోగము వీనిని హరింపజేయును. దాని మొలకలు త్రిదోషములను పోగొట్టును తేలికనిచ్చును మూలరోగము క్షయము వీనిని హరింపజేయును.

పెన్నేరుగడ్డ.

శ్లో॥ అశ్వగంధాతురంగాహ్వా గోకర్ణశ్చావరోహకః। వరాహకర్ణోవరదా బల్యావాజీకరీవృషా॥

టీ॥ అశ్వగంధా-తురంగాహ్వా-గోకర్ణః-అవరోహకః-వరాహకర్ణః-వరదా-బల్యా-వాజీకరీ-వృషా అనునవి పెన్నేరుగడ్డపేళ్లు. [அமுக்குறாங்கிழங்கு= అముక్కుఱాంకిళ్ఴంగు]

పెన్నేరుగడ్డ గుణము.

శ్లో॥ అశ్వగంధానిలశ్లేష్మ శోఫశ్విత్రక్షయాపహా। బల్యారసాయనీతిక్తా కషాయోష్ణాతిశుక్రలా॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ వాతము శ్లేష్మము వాపు శ్వేతకుష్టువు క్షయము వీటిని నశింపజేయును. బలమునిచ్చును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. చేదుగ వగరుగ నుండును. కాకజేసును. విశేషముగ వీర్యవృద్ధిని గలుగజేయును.

పెద్ద పెన్నేరుగడ్డ.

శ్లో॥ పారిజాతాచ ఘూవల్లీ మాయావాదీబలాబలీ। స్థౌల్యదామాసురీమాంసీ మేదఘ్నీరుక్మణీతిచ॥

టీ॥ పారిజాతా ఘూవల్లీ-మాయావాదీ-బలాబలీ-స్థౌల్యదామా-ఆసురీ-మాంసీ-మేదఘ్నీ-రుక్మణీ అనునవి పెద్దపెన్నేరుగడ్డపేళ్లు. [பெரிய அமுக்குறாங்கிழங்கு= పెరియ అముక్కుఱాంకిళ్ఴంగు]

పెద్ద పెన్నేరుగడ్డగుణము.

శ్లో॥ అశ్వగంధాకషాయోష్ణా తిక్తావాతకఫాపహా। విషవ్రణక్షయాన్హంతి కాంతివీర్యబలప్రదా॥

తా॥ పెద్దపెన్నేరుగడ్డ వగరుగ చేదుగ నుండును. కాకజేసును. వాతము కఫము విషము వ్రణము క్షయము వీనిని హరింపజేయును. కాంతి వీర్యము బలము వీని నిచ్చును.

కటుకరోహిణి.

శ్లో॥ కటుకీరోహిణీతిక్తా చక్రాంగాకటురోహిణీ। మత్స్యపిత్తా పాండరుహా కృష్ణభేదీద్విజాంగికా । ఆశోకారోహిణీమత్స్యశకులాశ కులాదనీ॥

టీ॥ కటుకీ-రోహిణీ-తిక్తా-చక్రాంగా-కటురోహిణీ-మత్స్యపిత్తా-పాండరుహా-కృష్ణభేదీ-ద్విజాంగికా-ఆశోకా-రోహిణీ-మత్స్య-శకులా - శకులాదనీ అనునవి కటుకరోహిణి పేళ్లు. [கடுகரோஹிணி=కటుకరోహిణి]

కటుకరోహిణి గుణము.

శ్లో॥ కటుకీకటుపాకేచ తిక్తారూక్షాసరాలఘుః । హిమాహాన్తి కృమిశ్వాస దాహపిత్తకఫజ్వరాన్ । కామిలాకుష్ఠహృద్రోగ శీతపిత్త ప్రమేహకాన్॥

తా॥ కటుకరోహిణి పాకమువలన కారముగ చేదుగనుండును. రూక్షజేసును. వేగముగలదైయుండును. చలకననిచ్చును. శీతలముగనుండును. క్రిములు శ్వాసము తాపము పిత్తము కఫము జ్వరము కామిల కుష్టువు హృద్రోగము శీతపైత్యము ప్రమేహము వీనిని హరింపజేయును.

బొంతజెముడు.

శ్లో॥ వజ్రతుండోమహావృక్షో గండీరస్సుక్సుధాస్నుహీ। వజ్రవృక్షోబహుసారో బహుక్షీరోవృషాణికా॥

టీ॥ వజ్రతుండః-మహావృక్షః-గండీరః-స్నుక్-సుధా-స్నుహీ- వజ్రవృక్షః-బహుసారః-బహుక్షీరః-వృషాణికా-అనునవి బొంతజెముడు పేర్లు.

[சதுரக்கள்ளி=శదిరక్కళ్లి]

బొంతజెముడు గుణము.

శ్లో॥ వజ్రీపయోరసస్తిక్తో గురూష్ణఃకఫశోఫజిత్ । ప్లీహోదరార్శోగుల్మాని హంతివాతస్యశోధనః॥

తా॥ బొంతజెముడుపాలు దానిరసముచేదుగనుండును. గురుత్వమును చేయును. కాకజేసును. కఫము వాపు ప్లీహము ఉదరరోగము అర్శస్సు గుల్మము వీనిని పోగొట్టును. వాతమును శోధించును.

జెముడుఆకు గుణము.

శ్లో॥ స్నుహ్యాస్తుపర్ణంరుచిదం కటుకంచాగ్నిదీపనమ్। కుష్ఠాష్ఠీలా వాతశూలాన్ హంతిశోథోదరాణిచ॥

తా॥ జెముడు ఆకు రుచినిపుట్టించును కారముగనుండును. అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును. కుష్టువు,అష్ఠీలవాతము,శూల,వాపు, ఉదరము వీనినిపోగొట్టును.

కోలజెముడు.

శ్లో॥ సమంతదుగ్ధాసింహుండో వజ్రోయామళకంటకః॥

టీ॥ సమంతదుగ్ధా-సింహుండః - వజ్రః-యామళకంటకః అనునవి కోలజెముడుపేర్లు. [கொம்புகள்ளி=కొంబుకళ్లి]

కోలజెముడు గుణము.

శ్లో॥ సేహుండఃకటుకస్తిక్త శ్చోష్ణస్తీక్ష్ణఃప్రదీపనః । సరోగురు ర్వాంతికరః కుష్ఠోదరవినాశకః । ప్లీహవాతప్రమేహఘ్న శ్శూలామకఫ శోథనుత్ ॥ గుల్మాష్ఠీలాధ్మానపాండు కఫోదరవ్రణజ్వరాన్। ఉన్మాద వాతంమేదంచ వృశ్చికస్యవిషంహరేత్॥

తా॥ కోలజెముడు కారముగ చేదుగ ఉష్ణముగనుండును. తాపమునిచ్చును. అగ్నిదీప్తికలుగజేయును. వేగముకలదిగనుండును. గురుత్వముజేసును. వమనము చేయించును. కుష్టువు ఉదరరోగము ప్లీహము వాతము ప్రమేహము శూల ఆమము కఫము వాపు గుల్మము అష్ఠీలకవాతము కడుపుబ్బరము పాండువు కఫోదరము వ్రణము జ్వరము ఉన్మాదము వాతము మేదోరోగము తేలువిషము వీనిని పోగొట్టును.

ఆకుజెముడు.

శ్లో॥ దళస్నుహీశ్వానజిహ్వా పత్రస్నుక్సువిరేచనీ॥

టీ॥ దళస్నుహీ-శ్వానజిహ్వా-పత్రస్నుక్-సువిరేచనీ అనునవి ఆకుజెముడు పేళ్లు. [இலைக்கள்ளி=యెలైక్కళ్లి]

ఆకుజెముడు గుణము.

శ్లో॥ కఫగుల్మోదరహరంస్నుహీక్షీరంవిరేచనం। శాఖాస్నుహిపయశ్చైవం సర్వక్రిమిగుదార్తిజిత్ । ఊనతద్గుణసంయుక్తం కటుపత్రస్నుహీపయః॥

తా॥ జెముడుపాలు కఫము గుల్మము ఉదరరోగము వీనినిపోగొట్టును. కోలజెముడు పాలు సమస్తమైన క్రిమిరోగములను మూలమును పోగొట్టును. ఆకుజెముడుపాలు కారముగ నుండుటయేగాక జెముడుపాలగుణములకంటె నొకింత తక్కువగుణములుకలదై యుండును.

కంపిల్లకము.

శ్లో॥ కాంపిల్యోరేచనోరక్త చూర్ణకోవ్రణశోధనః। లోహితోరక్తశమనో రేచీరంజనకోమతః॥

టీ॥ కాంపిల్యః-రేచనః-రక్తచూర్ణకః-వ్రణశోధనః-లోహితః-రక్తశమనః-రేచీ-రంజనకః అనునవి కంపిల్లకము పేళ్లు.

కంపిల్లక గుణము.

శ్లో॥ కాంపిల్యఃకఫపిత్తాస్ర క్రిమిగుల్మోదరవ్రణాన్। ఆనాహంచవిషాధ్మాన మూత్రాశ్మరిప్రమేహకం। హన్తిరేచీకటూష్ణంచ తచ్ఛాకంగ్రాహిశీతలమ్॥

తా॥ కంపిల్లకము కఫము పిత్తము రక్తదోషము క్రిములు గుల్మము ఉదరరోగము వ్రణములు ఆనాహము విషము కడుపుబ్బరము మూత్రరోగము అశ్మరీరోగము ప్రమేహము వీనినిపోగొట్టును. విరేచనము జేయించును. కారముగనుండును. కాకజేసును. కంపిల్లకముయొక్కకూర మలమును బంధించును. శీతలముగనుండును.

బోడతరము.

శ్లో॥ ముండీభిక్షుఃపరివ్రాజీ పావనీస్యాత్తపోధనా । శ్రావణీశ్రీమతీముండీ తిక్తాశ్రావణశీర్షకా॥

టీ॥ ముండీ-భిక్షుః-పరివ్రాజీ-పావనీ-తపోధనా-శ్రావణీ-శ్రీమతీ-ముండీ-తిక్తా-శ్రావణశీర్షకా-అనునవి బోడతరము పేళ్లు. [சிவகரந்தை=శివకరంథై]

బోడతరగుణము.

శ్లో॥ ముండీతిక్తాకటుఃపాకే వీర్యోష్ణామధురాలఘుః । మేధ్యాతీక్ష్ణాతథాబల్యా భేదినీతురసాయనీ । గళగండంగండమాలామపచీంకఫవాతకం । అపస్మారప్లీహామేదః శ్లీపదార్శపాండురోగకం । అరుచింయోనిశూలంచ కాసమర్శశ్చకృచ్ఛ్రికం । పిత్తంచామమతీసారం క్రిమింశ్వాసంచకుష్ఠకం । విషదోషంహరేదాశు ఛర్దించైవవినాశయేత్ ॥

తా॥ బోడతరము చేదుగ పాకమువలన కారముగనుండును. ఉష్ణమయిన వీర్యముకలదిగ మధురముగనుండును. తేలికనిచ్చును. బుద్ధివృద్ధిజేయును. కాకజేసును. బలమునిచ్చును. దోషములనుభేదించును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. గళగండము గండమాల అపచి,కఫవాతము,అపస్మారము,ప్లీహము, మేదోరోగము,ఏనుగకాలు,పాండురోగము,అరుచి,యోనిశూల,కాసము,అర్శస్సు, మూత్రకృచ్ఛ్రము,పిత్తము,ఆమదోషము,అతిసారము,క్రిములు,శ్వాసము,కుష్ఠువు, విషదోషము,వాంతి, వీటిని హరింపజేయును.

పెద్దబోడతరము.

శ్లో॥ మహాముండీలోభనీయా ఛిన్నగ్రంథినికాస్మృతా । భూతవృక్షఃకులహాలో లంబుశాలూకదంబకః॥

టీ॥ మహాముండీ-లోభనీయా-ఛిన్నగ్రంథినికా-భూతవృక్షః-కులహాలః-అలంబుశాలూ-కదంబకః అనునవి పెద్దబోడతరముపేళ్లు. [பெருங்கரந்தை=పెరుంకరంథై]

పెద్దబోడతరగుణము.

శ్లో॥ మహాముండీతుమధురా తిక్తాచోష్ణారసాయనీ । రుచ్యాస్వర్యాప్రమేహఘ్నీ వాతనాశకరీమతా । అన్యేగుణాస్తుముండీవత్ జ్ఞేయావైద్యైశ్చసూరిభిః॥

తా॥ పెద్దబోడతరము మధురముగ చేదుగ ఉష్ణముగ నుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. రుచినిపుట్టించును. కంఠస్వరమునకు హితముగనుండును. ప్రమేహము వాతము వీనినిపోగొట్టును. మఱియు బోడతరముయొక్క గుణములును కలిగియుండును.

విత్తుబోడతరము.

శ్లో॥ హపుషావిపుషామిశ్రా మిశ్రగంధావిగంధికా । అపరాతు స్వచ్ఛఫలా కట్వంగాధ్వాంక్షనాసికా । విషఘ్నీప్లీహనాశాచ కులఘ్నీ చాపరాంతికా॥

టీ॥ హపుషా-విపుషా-మిశ్రా-మిశ్రగంధా-విగంధికా-స్వచ్ఛఫలా - కట్వంగా-ధ్వాంక్షనాసికా-విషఘ్నీ-ప్లీహనాశా-కులఘ్నీ-అపరాంతికా అనునవి విత్తుబోడతరము పేళ్లు. [கொட்டைக்கரந்தை=కొట్టయక్కరంతై]

విత్తుబోడతరగుణము.

శ్లో॥ హపుషాకటుతిక్తోష్ణా గురుశ్లేష్మబలాసజిత్ । అర్శోగుల్మవికారాంశ్చ హంతిజంతూదరైస్సహ॥

తా॥ విత్తుబోడతరము కారముగ చేదుగ నుండును. కాకజేసును. గురుత్వమునుజేసును, శ్లేష్మము, తెమడ, అర్శస్సు, గుల్మము, క్రిములు, ఉదరరోగము, వీటిని పోగొట్టును.

తెల్ల ఆముదము.

శ్లో॥ ఏరండోదీర్ఘపత్రస్స్యాత్ తరుణోవర్ధమానకః । చిత్రఃపంచాంగులోవ్యాఘ్రపుచ్ఛోగంధర్వహస్తకః॥

టీ॥ ఏరండః-దీర్ఘపత్రః-తరుణః-వర్ధమానకః-చిత్రః-పంచాంగులః-వ్యాఘ్రపుచ్ఛః-గంధర్వహస్తకః-అనునవి తెల్ల ఆముదము పేళ్లు. [வெள்ளாமணக்கு=వెళ్లామణక్కు]

ఎఱ్ఱాముదము.

శ్లో॥ రక్తైరండోహస్తికర్ణో వ్యాఘ్రో వ్యాఘ్రతరోలఘుః । ఉత్తానపత్రఉరుబు ర్వాతవైరీచచంచులా॥

టీ॥ రక్తైరండః-హస్తికర్ణః-వ్యాఘ్రః-వ్యాఘ్రతరః-లఘుః-ఉత్తానపత్రః-ఉరుబుః-వాతవైరీ-చంచులా-అనునవి ఎఱ్ఱాముదము పేళ్లు. [செவ்வாமணக்கு=శెవ్వామణక్కు]

ఆముదము ఎఱ్ఱాముదము గుణము.

శ్లో॥ ఏరండయుగ్మంమధుర ముష్ణంగురువినాశయేత్ । శూలశోఫ కటీవస్తి శిరఃపీడోదరజ్వరాన్ । ప్లీహశ్వాసకఫానాహ కాసకుష్ఠామ

మారుతాన్ ॥ తచ్ఛలాటుస్తువీర్యోష్ణో గుల్మార్శోరోగవాతనుత్ ॥ తత్ఫలంభేదనంస్వాదు క్షారముష్ణంసమీరజిత్ ॥ తయోఃపర్ణంతువిజ్ఞేయం వాతపిత్తవివర్ధకం । మూత్రకృచ్ఛ్రఃవాతకఫంకృమీంశ్చైవవినాశయేత్॥ ఏతయోశ్చాంకురోగుల్మ వస్తిశూలకఫక్రిమీన్ । వాతంసప్తప్రకారంతు వృద్ధిరోగంవినాశయేత్ ॥ పుష్పంతువాతకఫహృత్ పిత్తమూత్రరుజాపహం । బృంహణంస్నిగ్ధముష్ణంచ జాఠరాగ్నిప్రదీపనమ్॥

తా॥ తెల్ల ఆముదపుచెట్టు ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు ఇవి తీపుగ ఉష్ణముగ నుండును. గురుత్వముజేసును. శూల, వాపు, కటి, వస్తి, శిరస్సు వీనియందలిశూల, ఉదరరోగము, జ్వరము, ప్లీహము, శ్వాసము, కఫము, కడుపుబ్బరము, కాసము, కుష్ఠువు, ఆమవాతము, వీనిని హరింపజేయును. వీని కాయలకూర ఉష్ణవీర్యముకలది. గుల్మము మూలము వాతము వీనిని పోగొట్టును. వీని పండ్లు దోషములభేదించును. రుచిగ ఉప్పగ ఉష్ణముగనుండును. వాతమును బోగొట్టును. వానియాకు వాతపిత్తముల వృద్ధిజేసును. మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతము కఫము క్రిములు వీనిని పోగొట్టును. వాని చిగురు గుల్మము వస్తిశూల కఫము క్రిములు వాతము ఏడువిధములయిన బుడ్డలు వీనిని పోగొట్టును. వాని పువ్వు వాతము కఫము పిత్తము మూత్రరోగము వీనిని పోగొట్టును. దేహమునకు పుష్టినిచ్చును. జిగటగనుండును. కాకజేసును. అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును.

తెల్లతెగడ.

శ్లో॥ త్రివృత్కుంభోరుణాన్యస్ర భండీకూటరవాహినీ। సర్వానుభూతిస్త్రివృతా త్రిపుటాసరళాసితా॥

టీ॥ త్రివృత్-కుంభః-అరుణాని-అస్రభండీ-కూటరవాహినీ-సర్వానుభూతిః-త్రివృతా-త్రిపుటా-సరళా-సితా అనునవి తెల్లతెగడపేళ్లు. [வெண்சிவதை=వెణ్ శివదై]

తెల్లతెగడగుణము.

శ్లో॥ త్రివృత్తిక్తాసరారూక్షా స్వాదురుష్ణాసమీరకృత్। కటుః పాకేజ్వరశ్లేష్మ పిత్తశోఫోదరాపహా॥

తా॥ తెల్లతెగడ చేదుగ వేగముకలదిగ నుండును. కాకజేసును. రుచిని పుట్టించును. ఉష్ణముగనుండును. వాతమునుజేసును. పాకమువలన కారముగనుండును. జ్వరము శ్లేష్మము పిత్తము వాపు ఉదరరోగము వీనిని పోగొట్టును.

నల్ల తెగడ.

శ్లో॥ త్రివృత్కాలాకాలమేషీ కాలపర్ణ్యర్ధచంద్రికా । సుఫేనా స్యాన్మాలవికా మసూరావిదళాన్వితా॥

టీ॥ కాలమేషీ-కాలపర్ణీ-అర్ధచంద్రికా-సుఫేనా-మాలవికా-మసూరా-విదళాన్వితా అనునవి నల్లతెగడపేర్లు. [கருஞ்சிவதை=కరుంశివదై]

నల్ల తెగడ గుణము.

శ్లో॥ త్రివృత్కాలాహీనగుణా తస్యాస్తీవ్రవిరేచినీ । మూర్ఛాదాహమదభ్రాంతి వాంతికాషణకారిణీ॥

తా॥ నల్లతెగడ తెల్లతెగడకంటె తక్కువయిన గుణము కలదిగ నుండును. శీఘ్రముగ విరేచనము జేయించును. మూర్ఛ, తాపము, మదము, భ్రమ, వాంతి, వీనిని బోగొట్టును.

ఎఱ్ఱ తెగడ.

శ్లో॥ రక్తాన్యాపిచకాళిందీ త్రిపుటాతామ్రపుష్పికా। కులవర్ణామసూరీచ వ్యాకృతానననకాళికా॥

టీ॥ కాళిందీ-త్రిపుటా-తామ్రపుష్పికా-కులవర్ణా-మసూరీ-వ్యాకృతా-ఆననకాళికా అనునవి ఎఱ్ఱతెగడపేర్లు. [செகப்புசிவதை=శెగప్పుశివదై]

ఎఱ్ఱ తెగడ గుణము.

శ్లో॥ రక్తత్రివృత్తుమధురం రూక్షంవాతకరంమతం । తువరంచరసేతిక్తం కటుచోష్ణంచరేచకం । హితకృచ్చమలస్తంభం గ్రహణీంచకఫోదరం । శోఫపాండుక్రిమీన్ప్లీహ జ్వరేపిత్తకఫంతథా। వాతరక్తముదావర్తం హృద్రోగంచవినాశయేత్॥

తా॥ ఎఱ్ఱతెగడ మధురముగ రూక్షగ వగరుగ చేదుగ కారముగ నుండును. వాతమునుజేయును. ఉష్ణముగనుండును. విరేచనము జేయించును. హితముగనుండును. మలస్తంభము, గ్రహణి, కఫోదరము, వాపు, పాండువు, క్రిములు, ప్లీహము, జ్వరము, పిత్తము, కఫము, వాతరక్తము, ఉదావర్తము, హృద్రోగము, వీటిని బోగొట్టును.

ఊడుగ.

శ్లో॥ అంకోలకస్తామ్రఫలః పీతసారోనికోచకః । గుప్తస్నేహో విరేచీస్యాద్ధూపితోదీర్ఘకీలకః॥

టీ॥ అంకోలకః-తామ్రఫలః-పీతసారః-నికోచకః - గుప్తస్నేహః-విరేచీ-ధూపితః-దీర్ఘకీలకః-అనునవి ఊడుగపేర్లు. [அழிஞ்சில்=అళింజల్]

ఊడుగ గుణము.

శ్లో॥ అంకోలకఃకటుస్స్నిగ్ధ స్తీక్ష్ణోష్ణస్తువరోలఘుః। రేచనఃకృమిశూలామ శోఫశ్లేష్మవిషాపహః॥ తత్ఫలంశీతలంస్వాదు శ్లేష్మలంబృంహణంగురు । బల్యంవిరేచనంవాత పిత్తదాహక్షయాస్రజిత్॥

తా॥ ఊడుగ కారముగ జిగటగ తీవ్రమైన ఉష్ణము కలదిగ వగరుగనుండును. చులకననిచ్చును. విరేచనము జేయించును. క్రిములు, శూల, ఆమదోషము, వాపు, శ్లేష్మము, విషము, వీనిని పోగొట్టును. ఊడుగపండ్లు, శీతలముగ, రుచిగనుండును. శ్లేష్మమును వృద్ధిజేయును. దేహమునకు పుష్టినిచ్చును. గురుత్వమునుజేసును. బలమునిచ్చును. విరేచనము జేయించును. వాతము పిత్తము తాపము క్షయము రక్తదోషము వీనిని పోగొట్టును.

కంకుష్ఠము.

శ్లో॥ కంకుష్ఠకంకాకకుష్ఠం రేచనరంగనామకం । శోధనంపులహంహాసం వరాంగంకుంజవాలుకం॥

టీ॥ కంకుష్ఠకం-కాకకుష్ఠం-రేచనం-రంగనామకం-శోధనం-పులహం-హాసం-వరాంగం-కుంజవాలుకం-అనునవి కంకుష్ఠముపేర్లు.

కంకుష్ఠగుణము.

శ్లో॥ కంకుష్ఠంరేచనంతిక్తం కటూష్ణంవర్ణకారకం । కృమిశోఫోదరాధ్మాన గుల్మానాహకఫాపహం॥

తా॥ కంకుష్ఠము విరేచనము జేయించును. చేదుగ కారముగ నుండును. కాకజేయును. శరీరమునకు కాంతినిచ్చును. నులిపురుగులువాపు ఉదరరోగము కడుపుబ్బరము గుల్మము ఆనాహము కఫము వీటినిబోగొట్టును.

కొడిసె.

శ్లో॥ కుటజోమల్లికాపుష్పః కళింగోగిరిమల్లికా । వత్సకఃకుటజః కోటి వృక్షకశ్శక్రభూరుహః॥

టీ॥ కుటజః-మల్లికాపుష్పః-కళింగః-గిరిమల్లికా-వత్సకః-కుటజః-కోటివృక్షకః-శక్రభూరుహః-అనునవి కొడిసెపేర్లు. (దీనినే పాలకొడిసెయనియందురు.) [வெட்பாலை=వెప్పాలై]

కొడిసెగుణము.

శ్లో॥ కుటజఃకటుకోరూక్షో దీపనస్తువరోలఘుః। అర్శోతిసారపిత్తాస్రకఫతృష్ణామకుష్ఠనుత్ ॥ తత్పుష్పంవాతలంశీతం తిక్తంపిత్తాతిసారజిత్ । రక్తదోషంకఫంపిత్తం హరేత్కుష్ఠాతిసారకే॥ తచ్ఛలాటుస్తువిష్టమ్భి లఘురుష్ణోగ్నిదీపనః । శ్లేష్మవాతక్రిమిహరో గుల్మార్శోగ్రహణీహరః॥

తా॥ కొడిసె కారముగ నుండును. కాకజేసును. అగ్నిదీపనముజేయును. వగరుగనుండును. చులకననిచ్చును. మూలరోగము అతిసారము, పిత్తము,రక్తదోషము,కఫము,దప్పి,ఆమరోగము,కుష్ఠువు, వీటిని హరింపజేసును. కొడిసెపూలు వాతమునుజేసును. శీతలముగ చేదుగనుండును పిత్తాతిసారము,రక్తదోషము, కఫము, పిత్తము, కుష్ఠువు,అతిసారము, వీటిని బోగొట్టును. కొడిసెకాయలకూర మలబద్ధమును చేయును. తేలికనిచ్చును. ఉష్ణముగనుండును. అగ్నిదీపనమునుజేయును, శ్లేష్మము,వాతము,నులిపురుగులు,గుల్మము,అర్శస్సు,గ్రహణి, వీటిని బోగొట్టును.

కొడిసెపాల.

శ్లో॥ ఐంద్రోయవస్తస్యఫలం కాళింగఃకౌటజోమతః।శక్రాహ్వః పురుహూతశ్చ ప్రోక్తోభద్రయవస్తథా॥

టీ॥ ఇంద్రయవః-కాళింగః-కౌటజః-శక్రాహ్వః-పురుహూతః- భద్రయవః- అనునవి కొడిసెపాలపేళ్లు. (కొడిసెపాల అనగా కొడిసెయొక్క గింజలు.) [கொடிசெப்பாலை=కొడిశెప్పాలై]

కొడిసెపాలగుణము.

శ్లో॥ ఐంద్రోయవస్త్రిదోషఘ్నస్సంగ్రాహీశీతలఃకటుః । జ్వరాతిసారరక్తార్శః కృమివీసర్పకుష్ఠనుత్॥

తా॥ కొడిసెపాల త్రిదోషముల బోగొట్టును, మలమును బంధించును. చలువజేసును. కారముగనుండును, జ్వరము, అతిసారము,రక్తమూలము, నులిపురుగులు,విసర్పము,కుష్టువు, వీటిని హరింపజేయును.

ఒద్ది.

శ్లో॥ మేషశృంగీమేషవల్లీ సర్పదంష్ట్రాజశృంగికా । చక్షుష్యాతిక్తగంధాచ పుత్రశ్రేణీవిషాణికా॥

టీ॥ మేషశృంగీ-మేషవల్లీ-సర్పదంష్ట్రా-అజశృంగికా-చక్షుష్యా-తిక్తగంధా-పుత్రశ్రేణీ-విషాణికా-అనునవి ఒద్దిపేళ్లు. [ஓதியமரம்=ఒదియమరమ్]

ఒద్దిగుణము.

శ్లో॥ మేషశృంగీరసేతిక్తా వాతలాకాసనాశినీ । రూక్షాపాకేకటుఃపిత్తవ్రణశ్లేష్మాక్షిశూలనుత్॥ అజశృంగీఫలంతిక్తంకటూష్ణంకఫవాతజిత్ । జఠరామయహృత్కార్శ్యారుచికుష్ఠక్రిమీన్ జయేత్ ॥

తా॥ ఒద్ది చేదైనరసముకలదైయుండును. వాతమునుజేసును. దగ్గును పోగొట్టును. కాకజేసును. పాకమువలన కారముగనుండును. పిత్తము వ్రణము శ్లేష్మము నేత్రశూల వీటిని బోగొట్టును. ఒద్దికాయలు చేదుగ కారముగ ఉష్ణముగ నుండును. కఫవాతము ఉదరరోగము, బొమ్మయొండుట అరుచి కుష్టువు, క్రిములు వీటిని బోగొట్టును.

* తేలుమణిచెట్టు.

శ్లో॥ నక్రోహిదంష్ట్రాః కాకోళీవృశ్చికావ్యాళధూమికా । ధూమపత్రావిశల్యాచవిషఘ్నోనేత్రరోగహా । విషాణీదక్షిణావర్తాదేవలాంగూలికాచసా॥

టీ॥ నక్రః-అహిదంష్ట్రః-కాకోళీ- వృశ్చికా- వ్యాళధూమికా-ధూమపత్రా-విశల్యా-విషఘ్నః-నేత్రరోగహా-విషాణీ-దక్షిణావర్తా - దేవలాంగూలికా అనునవి తేలుమణిచెట్టుపేళ్లు. [தேள்கொடுக்கு=తేళ్ కొడుక్కు]

తేలుమణిచెట్టుగుణము.

శ్లో॥ వృశ్చికాళీహిమాతిక్తాశోఫతృష్ణాసమీరజిత్ । రక్తపిత్తహరాబల్యా విబంధారోచకాపహా॥

తా॥ తేలుమణిచెట్టు చలవజేసును. చేదుగనుండును. వాపు,దప్పి,వాతము, రక్తపిత్తము మలబద్ధము అరుచి వీటినిబోగొట్టును. బలమునిచ్చును.

దుంపరాస్నము.

శ్లో॥ రాస్నారమ్యాయుక్తరసా రసనాగంధనాకులీ । సుగంధమూలాతిరసా శ్రేయసీసువరారసా॥

టీ॥ రాస్నా-రమ్యా-యుక్తరసా-రసనా-గంధనాకులీ-సుగంధమూలా- అతిరసా-శ్రేయసీ-సువరా-రసా-అనునవి దుంపరాస్నముపేళ్లు. (దీనినే సన్నరాస్నమనియెదరు.) [சித்தரத்தை=చిత్తరత్తై]

---

* తేలుమణిచెట్టు ఒద్దిభేదమని కొన్నినిఘంటువులయందు చెప్పబడియున్నది.

దుంపరాస్న గుణము.

శ్లో॥ రాస్నామపాచనీతిక్తాగురూష్ణాశ్లేష్మవాతజిత్ । శోఫశ్వాస సమీరాస్రవాతశూలోదరాపహా ॥ వాతరక్తంవిషంహిక్కాంకాసంచ విషమజ్వరం । జ్వరంకంపంచోదరంచ సర్వాన్ వాతాంస్తునాశయేత్ ॥ రాస్నాతుత్రివిధాప్రోక్తా మూలంపత్రంతృణంతథా । జ్ఞేయామూలద ళౌశ్రేష్ఠౌ తృణరాస్నాతుమధ్యమా॥

తా॥ దుంపరాస్నము ఆమమునుజీర్ణముజేసును. చేదుగనుండును. గురుత్వము నుజేసును. కాకజేసును. శ్లేష్మవాతము వాపు శ్వాసము వాతము రక్తదోషము వాత శూల ఉదరరోగము వాతరక్తము విషము ఎక్కిళ్లు కాసము విషమజ్వరము జ్వరము శరీరముకణుకుట ఉదరము సమస్తమైనవాతములు వీటిని బోగొట్టును. ఈ దుంపరా స్నము వేరురూపము ఆకులరూపము కాడలరూపముగలదియన మూడువిధములుగ నుండును. వానిలో వేరురూపము ఆకురూపముగల దుంపరాస్నము శ్రేష్ఠము. కాడలరూపముగల దుంపరాస్నము మధ్యమము.

పర్పాటకము.

శ్లో॥ పర్పటఃకవచోరేణుఃపిత్తహావరకంటకః । వరతిక్తఃపర్పటకః పృథ్వీకశ్చర్మకంటకః॥

టీ॥ పర్పటః-కవచః-రేణుః-పిత్తహా-వరకంటకః-వరతిక్తః-పర్పటకః-పృ థ్వీకః-చర్మకంటకః-అనునవి పర్పాటకము పేళ్లు. [பற்பாடகம்=పర్పాటకమ్]

పర్పాటకగుణము.

శ్లో॥ పర్పటోహంతిపిత్తాస్ర భ్రమితృష్ణాకఫజ్వరాన్ । సంగ్రాహీ శీతలస్తిక్తో దాహనుద్వాతలోలఘుః॥

తా॥ పర్పాటకము,పిత్తము,రక్తదోషము,భ్రమము,దప్పి,కఫము,జ్వరము, వీ టిని హరింపజేయును. మలమును బంధించును. చలువజేసును. చేదుగనుండును. తాపమునుబోగొట్టును. వాతముజేసును. తేలికనిచ్చును.

ఎఱ్ఱపర్పాటకము.

శ్లో॥ రక్తపుష్పోతిసారశ్చ వరకోజ్వరనాశనః॥

టీ॥ రక్తపుష్పః-అతిసారః-వరకః-జ్వరనాశనః-అనునవి ఎఱ్ఱపర్పాటకము పేళ్లు. [செகப்புபற்பாடகம்=శెగప్పుపర్పాటకమ్]

ఎఱ్ఱపర్పాటక గుణము.

శ్లో॥ పర్పటఃపిత్తహృద్దాహ జ్వరజిత్ శ్లేష్మశోషణః॥

తా॥ ఎఱ్ఱపర్పాటకము పిత్తము తాపము జ్వరము శ్లేష్మము వీటినిబోగొట్టును.

మంజిష్టి.

శ్లో॥ మంజిష్ఠావిజయారక్తా రక్తాంగీకాలమేషికా । రక్తయష్టీ తామ్రవల్లీ సమంగావస్త్రభూషణా । మంజూశావికశాభంగీ ఛద్మికాజ్వర నాశినీ॥

టీ॥ మంజిష్ఠా-విజయా-రక్తా-రక్తాంగీ-కాలమేషికా-రక్తయష్టీ-తామ్రవల్లీ- సమంగా-వస్త్రభూషణా-మంజూశా-వికశా-భంగీ-ఛద్మికా-జ్వరనాశినీ-అనునవి మం జిష్టిపేళ్లు. [மஞ்சிஷ்டி=మంజిష్టి]

మంజిష్టి గుణము.

శ్లో॥ మంజిష్ఠామధురాతిక్తా కషాయాస్వరవర్ణకృత్ । గురురు ష్ణావిషశ్లేష్మ శోఫయోన్యక్షికర్ణశూలనుత్ । రక్తాతీసారకుష్ఠాస్ర విసర్పవ్ర ణమేహజిత్ । తచ్ఛాక దీపనంస్వాదు స్నిగ్ధంపిత్తానిలాపహమ్॥

తా॥ మంజిష్టి మధురముగ చేదుగ వొగరుగనుండును. కంఠమునకు మంచి స్వరమును శరీరమున మంచివర్ణమును కలుగజేయును. గురుత్వముజేసును. ఉష్ణముగ నుండును. విషము,శ్లేష్మము,వాపు,యోనిశూల,నేత్రశూల,నెత్తురుజేరుట,కుష్టువు,ర క్తదోషము,విసర్పము,వ్రణములు,మేహము, వీనినిబోగొట్టును. మంజిష్టికూర జాఠ రాగ్నిదీపనమునుజేసును. రుచిగ జిగటగనుండును. పిత్తము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

నేలగుమ్ముడుగడ్డ.

శ్లో॥ విదారికావృక్షవల్లీ వృక్షకందావిదాలికా । శృంగాలికా కందవల్లీ స్వాదుకందాఫలాశకా॥

టీ॥ విదారికా-వృక్షవల్లీ-వృక్షకందా-విదాలికా-శృంగాలికా - కందవల్లీ- స్వాదుకందా-ఫలాశకా అనునవి నేలగుమ్ముడుగడ్డపేళ్లు.

[கும்பளங்கிழங்கு=కుంబళంకిళ్లంగు]

నేలగుమ్ముడుగడ్డ గుణము.

శ్లో॥ విదారీమధురాస్నిగ్ధా బృంహణీస్తన్యశుక్రదా। గురుఃపిత్తా స్రపవన దాహాన్ హంతిరసాయనీ॥

తా॥ నేలగుమ్ముడుగడ్డ మధురముగ జిగటగనుండును. దేహమునకు పుష్టినిచ్చును. చనుబాలు శుక్రము వీటినివృద్ధిబొందించును. గురుత్వముజేసును. పిత్తము రక్తదోషము వాతము తాపము వీటినిబోగొట్టును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

పాలనేలగుమ్ముడుగడ్డ.

శ్లో॥ అన్యాశుక్లాక్షీరశుక్లా క్షీరవల్లీపయస్వినీ। ఇక్షువల్లీమహాశ్వేతా క్షీరకందేక్షుగంధికా॥

టీ॥ క్షీరశుక్లా-క్షీరవల్లీ-పయస్వినీ-ఇక్షువల్లీ-మహాశ్వేతా-క్షీరకందా - ఇక్షుగంధికా అనునవి పాలనేలగుమ్ముడుగడ్డపేళ్లు. [பால் குமபளாயகிழங்கு= పాల్ కుంబళంకిళ్లంగు]

పాలగుమ్ముడుగడ్డ గుణము.

శ్లో॥ జ్ఞేయాక్షీరవిదారీచ మధురామ్లాకషాయుకా। తిక్తాచపిత్తశూలఘ్నీ మూత్రమేహామయాపహా। క్షీరకందోద్విధాప్రోక్తోవినాళస్తుసనాళకః। వినాళోరసహంతాస్యా ద్వయస్తస్తంభీసనాళకః॥

తా॥ పాలగుమ్ముడుగడ్డ తియ్యగ పుల్లగ వెగటుగ చేదుగనుండును. పిత్తశూల బహుమూత్రము మేహము వీటిని పోగొట్టును. పాలగుమ్ముడుగడ్డ కాడలుకలది కాడలు లేనిదియని రెండువిధములు అందుకాడలులేని పాలగుమ్ముడుగడ్డ రసమారణమునందుపయోగించును. కాడలతోగూడిన పాలగుమ్ముడుగడ్డ వయస్సునుస్థాపించును.

గుమ్మడిరేగు.

శ్లో॥ కట్ఫలంకుముదాకుంభీ శ్రీపర్ణీసోమపాదపః। సోమవల్కోమహాకుంభీ భద్రాభద్రవతీశివా॥

టీ॥ కట్ఫలం-కుముదా-కుంభీ-శ్రీపర్ణీ-సోమపాదపః-సోమవల్కః-మహాకుంభీ-భద్రా-భద్రవతీ-శివా అనునవి గుమ్మడిరేగుపేళ్లు.

గుమ్మడిరేగు గుణము.

శ్లో॥ కట్ఫలంతువరంతిక్తం కటువాతకఫజ్వరాన్। హంతిశ్వాసప్రమేహార్శః కాసకంఠామయారుచి। అగ్నిమాంద్యంపాండురోగం గ్రహణీంచైవనాశయేత్॥

తా॥ గుమ్ముడురేగు వెగటుగ చేదుగ కారిముగనుండును. వాతజ్వరము కఫజ్వరము శ్వాసము ప్రమేహము మూలరోగము కాసము కంఠరోగము అరుచి అగ్నిమాంద్యము పాండువు గ్రహణి వీటిని నశింపజేయును.

నులిదడ.

శ్లో॥ మహాజాలినికాచర్మ రంగస్స్యాత్తిలపుష్పికా। ఆవర్తకీబిందుకినీ విభాండీరక్తపుష్పికా॥

టీ॥ మహాజాలినికా-చర్మరంగః-తిలపుష్పికా-ఆవర్తకీ-బిందుకినీ-విభాండీ - రక్తపుష్పికా అనునవి నులిదడపేళ్లు. [பொன்னிறமான தும்மட்டி= పొన్నిఅమానతుమ్మట్టి]

నులిదడగుణము.

శ్లో॥ మహాజాలినికాతిక్తా రేచనీకఫపిత్తజిత్। హన్తిదాహోదరానాహ శోఫకుష్ఠకృమిజ్వరాన్॥

తా॥ నులిదడ చేదుగనుండును. విరేచనము జేయించును. కఫము పిత్తము తాపము ఉదరరోగము ఆనాహవాతము,వాపు,కుష్టువు,నులిపురుగులు,జ్వరము వీటిని పోగొట్టును.

అతివస.

శ్లో॥ అతివిషాశుక్లకందా విషాప్రతివిషావరా। శ్యామకందాసితాశృంగీ భంగురోపవిషాణికా॥

టీ॥ అతివిషా-శుక్లకందా-విషా-ప్రతివిషా-అనునవి తెల్ల అతివసపేళ్లు. శ్యామకందా-శృంగీ-భంగురా-ఉపవిషాణికా-అనునవి నల్ల అతివసపేళ్లు.

[அதிவிடயம்=అతివిడయమ్]

అతివసగుణము.

శ్లో॥ కటూష్ణాతివిషాతిక్తా కఫపిత్తజ్వరాపహా। ఆమాతిసారకాసఘ్నీ విషచ్ఛర్దివినాశనీ॥ శ్యామకందాచోపవిషా సావిజ్ఞేయాచతుర్విధా। రక్తాశ్వేతాభృశంకృష్ణా పీతవర్ణాతథైవచ॥ యథాపూర్వావద్విజ్ఞేయా బల్యాశ్రేష్ఠాగుణోత్తమా। సర్వదోషహరోగ్రత్వా ల్లేపాచ్ఛ్వయథునాశినీ। శ్లేష్మజాన్వింశతిరోగాన్ సద్యోహన్యాద్రసాయనీ॥

తా॥ అతివస కారముగ ఉష్ణముగ చేదుగనుండును. కఫజ్వరము పిత్తజ్వరము ఆమాతిసారము కాసము విషము వాంతి వీటినిపోగొట్టును. అతివస మిక్కిలి నలుపువర్ణము ఎరుపువర్ణము తెలుపువర్ణము పచ్చవర్ణము కలదియని నాలుగు విధములు. ఈ నాలుగు అతివసలకు పైజెప్పిన గుణములు కలిగియుండుటయేగాక ఒకదానికంటె నొకటి బలకారిగ శ్రేష్ఠమయినదిగ ఉత్తమమయిన గుణములు కలదిగనుండును. ఇదికారముగ నుండుటవలన సర్వదోషములను హరింపజేయును. లేపనము

వలన వాపును పోగొట్టును. ఇం శ్లేష్మములను శీఘ్రముగ హరింపజేయును. ఆయు రారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

కర్కాటకశృంగి.

శ్లో॥ శృంగీకులీరశృంగీస్యా ద్వక్రా కర్కటశృంగికా । కర్కటాఖ్యా మహాఘోషా శృంగనామ్నీ నతాఙ్గ్యపి॥

టీ: శృంగి-కుళీరశృంగీ-వక్రా-కర్కటశృంగికా-కర్కటాఖ్యా-మహాఘోషా-శృంగనామ్నీ-నతాంగి అనునవి కర్కాటకశృంగిపేర్లు ఇదే కరకపువ్వు. [கடுக்காய்பூவு=కడుక్కాయపూవు]

కర్కాటకశృంగిగుణము.

శ్లో॥ శృంగీకషాయాతిక్తోష్ణా హంతిహిక్కావమిజ్వరాన్ । వృష్యావమికఫశ్వాస క్షయకాసోర్ధ్వమారుతాన్॥

తా॥ కర్కాటకశృంగి వగరుగ చేదుగనుండును. కాకజేసును. శుక్రమును వృద్ధిబొందించును. ఎక్కిళ్లు వాంతి జ్వరము కఫము శ్వాసము క్షయము కాసము ఊర్ధ్వవాతము అనువానిని హరింపజేయును.

గంటుభారంగి.

శ్లో॥ భార్గీభృగుభవావద్మా కాసఘ్నీ గంధపర్వణీ । స్వరశాకం శుక్రమాతా భంజీబ్రాహ్మణయష్టికా॥

టీ। భార్గీ భృగుభవా-పద్మా-కాసఘ్నీ-గంధపర్వణీ-స్వరశాకం - శుక్రమాతా-భంజీ-బ్రాహ్మణయష్టికా-అనునవి గంటుభారంగిపేర్లు. [சிறுதேக்கு= సిరుతేక్కు]

గంటుభారంగిగుణము.

శ్లో॥ భార్గీరూక్షాకటుస్తిక్తా రుచ్యోష్ణాపాచనీజయేత్ । శోఫకాస కఫశ్వాస పీనసజ్వరమారుతాన్॥

తా॥ గంటుభారంగి కాకజేసును. కారముగ చేదుగనుండును. రుచిని పుట్టించును. ఉష్ణముగనుండును. జీర్ణమునుజేసును. వాపు, కాసము, కఫము, శ్వాసము, పీనస, జ్వరము, వాతము, వీటిని పోగొట్టును.

చంగల్వకోష్టు.

శ్లో॥ కుష్ఠంరోగాహ్వయందివ్యం కౌబేరంపారిభద్రకం। పారిహార్యంపారిభావ్య ముత్పలంపారిభద్రకమ్॥

టీ॥ కుష్ఠం-రోగాహ్వయం-దివ్యం-కౌబేరం-పారిభద్రకం-పారిహార్యం-పారిభావ్యం-ఉత్పలం-పారిభద్రకం-అనునవి చెంగల్వకోష్టుపేర్లు. [குஷ்டம்=కుష్టం]

చెంగల్వకోష్టు గుణము.

శ్లో॥ కుష్ఠముష్ణంకటుస్వాదు తిక్తంశుక్రప్రదంలఘు । హంతివాతాస్రవీసర్ప కుష్ఠకాసమరుత్కఫాన్॥

తా॥ చెంగల్వకోష్టు కాకజేసును, కారముగ, రుచిగ, చేదుగ నుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును. చులకననిచ్చును. వాతరక్తము, విసర్పము, కుష్టువు, కాసము, వాతము, కఫము, వీటిని బోగొట్టును.

తుంగముస్తెలు.

శ్లో॥ ముస్తంవారిధరోముస్తో మేఘాఖ్యః కురువిందకః । వరాహాబ్దోఘనోభద్ర ముస్తంరాజకశేరుకః। పిండముస్తంవిషధ్వంసీనాగరోన్యః ప్రకీర్తితః॥

టీ॥ వారిధరః-ముస్తః-మేఘాఖ్యః-కురువిందకః-అనునవి - తుంగముస్తెలు పేళ్లు. ఇదే తుంగగడ్డలు. [கோரைக்கிழங்கு லேக முத்தக்காசு=కోరక్కిళంగు లేక ముత్తక్కాసు] వరాహః-అబ్దః-ఘనః - భద్రముస్తం-రాజకశేరుకః-అనునవి భద్రముస్తెలుపేళ్లు. ఇదేముండ్లముస్తె. [தூதுவேளை=తూదువేళై] పిండముస్తం-విషధ్వంసీ-నాగరః-అనునవి నాగరముస్తెలుపేళ్లు. [நாகமல்லி= నాగమల్లి]

తుంగముస్తెల గుణము.

శ్లో॥ ముస్తంకటుహిమంగ్రాహి తిక్తందీపనపాచనం। కషాయం కఫపిత్తాస్ర కృమితృష్ణాజ్వరాపహం॥

తా॥ తుంగముస్తెలు కారముగ శీతలముగనుండును. మలమునుబంధించును. చేదుగనుండును. అగ్నిదీపనము పాచనము వీటినిజేయును. వగరుగనుండును. కఫము పిత్తము రక్తదోషము నులిపురుగులు దప్పి జ్వరము వీటిని బోగొట్టును.

భద్రముస్తెగుణము.

శ్లో॥ భద్రముస్తాకషాయాచ తిక్తాశీతాచపాచనీ । పిత్తజ్వరకఫఘ్నీచ జ్ఞేయాసంగ్రాహిణీచసా॥

తా॥ భద్రముస్తెలు వగరుగ చేదుగ శీతలముగనుండును. జీర్ణమునుజేసును. పిత్తజ్వరము కఫజ్వరము వీటినిపోగొట్టును, మలమును బంధించును,

నాగరముస్తెలగుణము.

శ్లో॥ తిక్తానాగరముస్తాకటుః కషాయాచశీతలాకఫచుత్ । పిత్తజ్వరాతిసారారుచి తృష్ణా దాహనాశనీక్రిమినుత్॥

తా॥ నాగరముస్తెలు చేదుగ కారముగ వగరుగ శీతలముగనుండును. కఫము పిత్తజ్వరము అతిసారము అరుచి దప్పి తాపము క్రిములు వీనినిపోగొట్టును.

కరక్కాయ.

శ్లో॥ శివాహరీతకీపథ్యా చేతకీవిజయాజయా। ప్రపథ్యాప్రమథామోఘా కాయస్థాప్రాణదామృతా । జీవనీయా హైమవతీ పూతనాపృతనాభయా । వయస్థానందినీజ్ఞేయా శ్రేయసీరోహిణీతథా।

తా॥ శివా-హరీతకీ-పథ్యా-చేతకీ-విజయా-జయా-ప్రపథ్యా-ప్రమథా-అమోఘా-కాయస్థా-ప్రాణదా-అమృతా-జీవనీయా-హైమవతీ-పూతనా-పృతనా - అభయా-వయస్థా-నందినీ-శ్రేయసీ-రోహిణీ-అనునవి కరక్కాయపేళ్లు.

[கடுக்காய்=కడుక్కాయ్]

హరీతకీ నామకారణము.

శ్లో॥ హరస్యభవనేజాతాహరితా చస్వభావతః । హరయేత్సర్వరోగాంశ్చ తేనప్రోక్తాహరీతకీ॥

తా॥ కరక్కాయ పరమేశ్వరునిగృహమునందు బుట్టినదగుటవలనను, స్వభావముచే పచ్చగనుండుటవలనను, సమస్తరోగముల హరింపంజేయదగినదగుటవలనను హరీతకియనిచెప్పంబడెను.

హరీతక్యుత్పత్తి.

శ్లో॥ బిందవఃపతితాస్సప్త శక్రస్యపిబతోఽమృతం। మనుష్యాణాంహితార్థాయ భూమౌజాతాహరీతకీ॥

తా॥ ఇంద్రుండమృతపానముచేయుచుండునపు డేడమృతబిందువులు భూమియందుపడి మనుజులహితార్థమై యేడువిధములైన కరక్కాయగనుద్భవిల్లెను.

కరక్కాయభేదములు.

శ్లో॥ జీవంతీపూతనావశ్చాదమృతావిజయాభయా । రోహిణీ చేతకీసప్త భేదభిన్నాహరీతకీ॥ సప్తానామపిజాతీనాం ప్రధానంవిజయాస్మృతా । ముఖప్రయోగసులభా సర్వవ్యాధిషుశస్యతే॥

తా॥ కరక్కాయ-జీవన్తి పూతనా-అమృతా-విజయా-అభయా-రోహిణీ-చేతకీ అని యేడువిధంబులుగ నుండును. పైజెప్పిన యేడువిధముల కరక్కాయలలో విజయ యనునది ప్రధానము కాబట్టి సర్వరోగములయందు తొలుతనుపయోగించుటకు యోగ్యమయినది.

హరీతకీసప్తవిధనామకారణము.

శ్లో॥ జీవంతీజీవనోద్యోగాత్పావనాత్పూతనాస్మృతా । సుధావదమృతాజ్ఞేయా విజయా విజయప్రదా । నృణామభయదాయస్మాదభయాతత్ప్రకీర్తితా । రోహిణీతుగుణారోహాచ్చేతనాచ్చేతకీమతా॥

తా॥ కరక్కాయ మనుజులకు ఆయుష్యమును వృద్ధిజేయుటవలన జీవన్తియని, శరీరమునుపరిశుద్ధపరచుటవలన పూతనయని, అమృతప్రాయముగనుండుటవలన అమృతయని, జయమునిచ్చుటవలన విజయయని, భయమునుపోగొట్టుటవలన అభయయని, మంచిగుణమునిచ్చుటవలన రోహిణియని, జ్ఞానమును కలుగజేయుటవలన చేతకియని సప్తవిధనామంబులవహించె.

సప్తవిధహరీతకీ ఉత్పత్తిదేశము.

శ్లో॥ విజయావింధ్యదేశేషుకన్యాకుబ్జేషురోహిణీ । సౌరాష్ట్రీ పూతనాచైవగంగాయాశ్చామృతాతటే । కాశ్మీరదేశేజీవంతీచేతకీహిమవద్గిరౌ । అభయావింధ్యదేశేషుజాతాచైవహరీతకీ॥

తా॥ విజయయను కరక్కాయ వింధ్యదేశమునందును, రోహిణియనునది కన్యాకుబ్జమునందును, పూతనయనునది సౌరాష్ట్రదేశమునందును, అమృతయనునది గంగాతీరమునందును, జీవంతియనునది కాశ్మీరదేశమునందును, చేతకి యనునది హిమవత్పర్వతమునందును అభయయనునది వింధ్యపర్వతమునందును జన్మించెను.

సప్తవిధహరీతకీస్వరూప తదుపయోగము.

శ్లో॥ జీవంతీస్వర్ణవర్ణాభాపూతనాస్థిమతీమతా । అమృతామాంసలాప్రోక్తావిజయాతుంబరూపిణీ । పంచాంగీత్వభయాజ్ఞేయాస్మృతా వృత్తాతురోహిణీ।త్ర్యంగీతుచేతకీజ్ఞేయాకర్మతాసామథోచ్యతే। సర్వరోగేషుజీవంతీప్రలేపేపూతనాహితా। శుద్ధ్యర్థమమృతాప్రోక్తావిజయాసర్వరోగహృత్।అక్షిరోగేఽభయాశస్తారోహిణీవ్రణరోహిణీ। చేతకీచూర్ణయోగేస్యాత్సప్తథైవప్రకీర్తితా॥

తా॥ జీవంతియను కరక్కాయ బంగారువంటి వర్ణముకలదై యుండును. పూతనయనునది నరములతోఁగూడియుండును. అమృతయనునది విశేషమజ్జతోఁగూడియుండును. విజయయనునది సొరకాయవలెనుండును. అభయయనునది అయిదు అంచులతోఁగూడియుండును. రోహిణియనునది గుండ్రముగనుండును. చేతకియనునది మూడు అంచులతోఁగూడియుండును. జీవంతియనునది సమస్తరోగములయందును పూతనయనునది లేపనమునందును అమృతయనునది శరీరశోధనమునందును విజయయనునది సర్వరోగముల బోకడచుటయందును అభయయనునది నేత్రరోగమునందును రోహిణియనునది వ్రణములనార్చుటయందును చేతకియనునది చూర్ణయోగమునందు నుపయోగించును. (మఱియు "సర్వప్రయోగేవిజయాథరోహిణీక్షతేషుశేపేషుచపూతనోదితా । విరేచనేస్యాదమృతాగుణాధికా జీవంతికాస్యాదిహరోగ్యజీర్ణజిత్॥ స్యాచ్చేతకీసర్వరుజాపహారీ నేత్రామయఘ్నీమభయాంవదంతితామ్"॥ విజయయను కరక్కాయ సర్వౌషధప్రయోగములయందును, రోహిణియనునది గాయములయందును, పూతనయనునది లేపనములయందును, అమృతయనునది విరేచనమునందును, జీవంతియనునది అజీర్ణమును బోగొట్టుటయందును, చేతకియనునది సర్వరోగముల బోగొట్టుటయందును, అభయయనునది నేత్రరోగమునందును వుపయోగించునని కొన్నినిఘంటువులయందును, మఱియు "విజయావాతరోగేషు రోహిణీసన్నిపాతికే । పైత్యకేపూతనానామ శ్లేష్మకేచామృతాతథా । అర్శాంసిహంతి జీవంతీ త్రివృతావ్రణరోపిణీ । అభయాసర్వరోగేషు తేషాంగుణఇతిస్మృతః" విజయయనునది వాతరోగములయందు రోహిణియనునది సన్నిపాతమునందు పూతనయనునది పైత్యరోగమునందు అమృతయనునది శ్లేష్మరోగమునందు జీవంతియనునది మూలరోగమునందు త్రివృతయనునది వ్రణములనార్చుటయందు అభయయనునది సమస్తరోగములయందు నుపయోగించునని మఱికొన్ని నిఘంటువులయందును జెప్పబడియున్నది.)

ప్రశస్తహరీతకీస్వరూపము.

శ్లో॥ కాలయోగాత్స్వయంపాకాత్పతితాతుమహీతలే । నవావాస్నిగ్ధాఘనావృత్తాగుర్వీక్షిప్తాచయాంభసి । నిమజ్జేత్సాప్రశస్తాస్యాద్రోగఘ్న్యతిగుణప్రదా। శోణాచ్ఛిన్నాగుడనిభాకించిదల్పాకషాయిణీ। స్థూలత్వక్సరసాస్వల్పబీజాగుర్వీహరీతకీ॥

తా॥ కాలక్రమమున బాగుగపండి భూమియందురాలినదియు క్రొత్తగనున్నగ గట్టిగ గుండ్రముగ లావుగ నీళ్లలోవైచిన మునుగునదిగ యెట్టిగ గిల్లిన లోపల బెల్లపువర్ణముతో తుల్యమైన వర్ణముకలదిగ కొంచెమువగరుగ లావుగనుండు బెరడుగలదై రసముతోఁగూడి చిన్నివిత్తులుగలిగి యుండునదియునయిన కరక్కాయ మిక్కిలి ప్రశస్తమయినది అట్లగుటచే నది సమస్తరోగముల హరింపజేసి మంచిగుణములనిచ్చును.

కరక్కాయగుణము.

శ్లో॥ బీజాస్థితిక్తామధురాతదంతాత్వద్యాగతస్నాయ్వత్కటురుష్ణవీర్యా । మాంసాంశతశ్చామ్లకషాయయుక్తాహరీతకీపంచరసాశ్రితేయం॥ హరీతకీపంచరసాలవణాతువరోత్కటా । రూక్షోష్ణాదీపనీమేధ్యాస్వాదుపాకారసాయనీ । సరాబుద్ధిప్రదావృష్యాచక్షుష్యాబృంహణీలఘుః । శ్వాసకాసప్రమేహార్శఃకుష్ఠశోథోదరాన్కృమీన్ । వైస్వర్యగ్రహణీదోషవిబంధవిషమజ్వరాన్ । గుల్మాధ్మానవ్రణచ్ఛర్దిహిక్కాకండూహృదామయాన్ । విబంధంస్రోతసాంపాండుమూరుస్తంభమరోచకం । కామిలాంశూలమానాహంప్లీహానంచాపకర్షతి । మధురామ్లతయావాతంకషాయస్వాదుభావతః । పిత్తంహంతిఃకఫంహంతి కటుకేచహరీతకీ॥ చర్వితావర్ధయత్యగ్నింపేషితామలశోధినీ । స్విన్నాసంగ్రాహిణీప్రోక్తాభ్రష్టాపథ్యాన్నదోషనుత్ । చేతకీచధృతాహస్తేయావత్తిష్ఠతిదేహినః॥ తావద్విరిచ్యతేదేహీతత్ప్రభావాన్నసంశయః । క్వచిదాస్వాదనాదేవక్వచిదాఘ్రాణమాత్రతః । క్వచిత్స్పర్శనమాత్రేణక్వచిద్దర్శనమాత్రతః।మలాన్విసర్జయేచ్చైవప్రభావేనహరీతకీ॥ హరీతకీమనుష్యాణాంమాతేవహితకారిణీ । కదాచిత్కుప్యతేమాతానోదరస్థాహరీతకీ । హరీతకీమనుష్యాణాంసుఖోపాయంరసాయనం । పథ్యత్వేచవరాప్రోక్తాసర్వామయవినాశినీ ॥ ఉన్మీలినీబుద్ధిబలేంద్రియాణాంసమ్మీలినీపిత్తకఫానిలానాం । సంశోధినీమూత్రశకృన్మలానాంహరీతకీపథ్యతమానరాణాం॥

తా॥ కరక్కాయయొక్క విత్తుదాని అస్థి ఇవిచేదుగ, కరక్కాయయొక్క మధ్యభాగము మధురముగ, దానిబెరడు కారముగ ఉష్ణమైనవీర్యముకలదిగ, దాని మాంసము పుల్లగ వగరుగ నుండుటవలన కరక్కాయ తిక్తాది అయిదువిధములైన రసములుకలదైయుండును. మఱియు నది ఉప్పగ మిక్కిలి వగరుగనుండును. కాకజేసును. ఉష్ణముగనుండును. అగ్నిదీపనమునుజేసును. గ్రంథాకర్షణశక్తినిచ్చును. పాకమువలన రుచిగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును. వేగముకలదై యుండును. బుద్ధినిచ్చును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును. నేత్రములకు మేలుజేసును. శరీరపుష్టినిచ్చును. తేలికనిచ్చును. శ్వాసము, కాసము, ప్రమేహము, మూలశంక, కుష్టువు, వాపు, ఉదరరోగము, నులిపురుగులు, స్వరభంగము, గ్రహణి, మలబద్ధము, విషమజ్వరము, గుల్మము, ఆధ్మానము, వ్రణములు, వాంతి, ఎక్కిళ్లు, దురద, హృద్రోగము, స్రోతస్సులనడ్డగించుట, పాండువు, ఊరుస్తంభము, అరుచి, కామిల, శూల, కడుపుబ్బరము,

ప్లీహము, వీటిని హరింపజేయును. కరక్కాయ మధురముగ, పుల్లగనుండుటవలన, వాతమును, వగరుగనుండుటవలన పిత్తమును, కారముగనుండుటవలన కఫమును, బోగొట్టును. కరక్కాయను నమిలిన అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును. నూరిపుచ్చుకొనిన విరేచనము జేయించును. ఉడికించిపుచ్చుకొనిన మలమునుగట్టిపరచును. వేయించిపుచ్చుకొనిన అన్నదోషమునుబోగొట్టును. చేతకియను కరక్కాయను చేతనుంచుకొనియుండువరకు విరేచనములగును. మంచికరక్కాయను భక్షించుటవలనను వాసనచూచుటవలనను తాకుటవలనను చూచుటవలనను మలోత్సర్జనము చేయించును. కరక్కాయ తల్లివలెనే మనుజులకు హితముజేయుచుండును. మఱియా సుఖమునిచ్చునట్టి రసాయనౌషధముగనుండును. సమస్తరోగములబోగొట్టును. బుద్ధి,బలము,ఇంద్రియములు వీటినివృద్ధిజేయును. వాతపిత్తకఫప్రకోపమును శమింపజేయును. మలమూత్రములు సప్తమలములు వీటిని బాగుగశోధించును. కావున కరక్కాయ మనుజులకు మిక్కిలి పథ్యకరమైనది.

హరీతకీసేవనానర్హులు.

శ్లో॥ తృష్ణాయాంకంఠశోషే చహనుస్తంభేగళగ్రహే । నవజ్వరేతథాక్షీణే చప్రశస్తాహరీతకీ ॥ అధ్వాతిఖిన్నఃపరిహీనరేతోరూక్షఃకృశోలంఘనకర్శితశ్చ। పిత్తామయీగర్భవతీచనారీవిముక్తరక్తాప్యభయాం నఖాదేత్ ॥

తా॥ దప్పి,గొంతుయెండుట,హనుస్తంభము,గళగ్రహము,నవజ్వరములు శరీరక్షయము వీనియందు కరక్కాయ అప్రశస్తము. మఱియుమార్గాయాసము హీనరేతస్సు రూక్ష కృశత్వము లంఘనముచేకృశించుట, పిత్తరోగము ఇవిగలవారు, గర్భిణీ స్త్రీలు, రక్తస్రావముచేయుబడినవారు వీరలు కరక్కాయను భక్షించంజనదు.

హరీతక్యుపయోగము.

శ్లో॥ అనిలంకుపితంగుడతైలయుతంఘృతశర్కరయాసహపిత్తమపి । మధుపిప్పలిభిశ్చకఫంకుపితంశమయేచ్ఛముయేచ్ఛమయేదభయా॥

తా॥ కరక్కాయను బెల్లముతైలము వీటితోడసేవించిన వాతప్రకోపమును, నెయ్యిచక్కెర వీటితోడసేవించిన పిత్తప్రకోపమును, తేనె, పిప్పళ్లు వీటితోడ సేవించిన కఫప్రకోపమును హరింపజేయును.

శ్లో॥ గ్రీష్మేతుల్యగుడాంసుసైంధవయుతాం మేఘావనద్ధేంబరేతుల్యాంశర్కరయాశరద్యమలయాశుంఠ్యాతుషారాగమే । పిప్పల్యాశిశిరేవసన్తసమయేక్షౌద్రేణసంయోజితాం । రోగాన్హంతిహరీతకీచవివిధాన్ తాన్భక్ష్యయథాపన్నగాన్ ॥

తా॥ కరక్కాయను ఎండకాలమునందు బెల్లముతోడను వర్షాకాలమునందు సైంధవలవణముతోడను శరత్కాలమునందు తెల్లచక్కెరతోడను హేమంతకాలమునందు సొంటితోడను శిశిరకాలమునందు పిప్పళ్లతోడను వసంతకాలమునందు తేనెతోడను చేర్చిభుజించిన "గరుత్మంతుడు సర్పముల హరింపంజేయునటుల" సర్వరోగముల హరింపంజేయును.

ఉసిరికె.

శ్లో॥ ధాత్రీఫలామృతఫలా మలకంశ్రీఫలంశివం॥

టీ॥ ధాత్రీఫలా-అమృతఫలా-ఆమలకం-శ్రీఫలం-శివం అనునవి ఉసిరిక పేర్లు.
[நெல்லிக்காய்= నెల్లికాయ్]

ఉసిరికెగుణము.

శ్లో॥ తద్వద్ధాత్రీఫలంవృష్యం విశేషాద్రక్తపిత్తజిత్ । అమ్లత్వాత్పవనంహంతి పిత్తంమాధుర్యశైత్యతః । కఫంరూక్షకషాయత్వాత్తస్మాత్క్మధికంఫలం॥

తా॥ ఉసిరికకాయ కరక్కాయతో తుల్యమైనగుణముకలదిగ నుండుటయేగాక విశేషముగ రక్తపిత్తమునుపోగొట్టును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును. ఇదిపుల్లగనుండుటవలన వాతమును, తియ్యగ శీతలముగనుండుటవలన పిత్తమును, రూక్షగ వగరుగనుండుటవలన కఫమును పోగొట్టును.

తాడికాయ.

శ్లో॥ విభీతకఃకర్షఫలో భూతావాసఃకలిద్రుమః । వాసంతోఽక్షోవృద్ధజాతస్సంవర్తస్తిలపుష్పకః॥

టీ॥ విభీతకః-కర్షఫలః-భూతావాసః-కలిద్రుమః-వాసంతః-అక్షః-వృద్ధజాతః-సంవర్తః-తిలపుష్పకః-అనునవి తాడికాయపేర్లు. దీనినే తానికాయయనియందురు. [தானிக்காய்=తానిక్కాయ్]

తాడికాయగుణము.

శ్లో॥ విభీతకస్స్వాదుపాకః కషాయఃకఫపిత్తనుత్ । ఉష్ణవీర్యోహిమస్పర్శోభేదనఃకాసనాశనః । రూక్షోనేత్రహితఃకేశ్యో మజ్జాతోయదకారిణః॥

తా॥ తాడికాయ పాకమువలన రుచిగనుండును వగరుగనుండును కఫమును పిత్తమును పోగొట్టును. ఉష్ణమైనవీర్యముకలది. చల్లగనుండును. దోషముల

ఛేదించును. కాసమునుబోగొట్టును. కాకజేసును. నేత్రములు కేశములువీటికి హితముగనుండును. దానిగుజ్జు కఫమును జేసును.

త్రిఫలానిర్ణయము.

శ్లో॥ హరీతక్యాస్త్రయోభాగా శ్శివాద్వాదశభాగికా । షడ్భాగాస్స్యుర్విభీతస్య త్రిఫలేయంప్రకీర్తితా॥

తా॥ కరక్కాయ (3) భాగములు, ఉసిరికకాయ (౧౨) భాగములు, తానికాయ (౬) భాగములు. ఈ మూటిని యీ ప్రకారము చేర్చిన త్రిఫలములనంబడును.

త్రిఫలముల పేర్లు.

శ్లో॥ త్రిఫలైత త్త్రియేణస్యా ద్వరా శ్రేష్ఠాఫలోత్తమా॥

తా॥ కరక, ఉసిరిక, తాని అను నీమూడును త్రిఫలములని వరా యని, ఫలోత్తమా యనిచెప్పబడును. [திரிபலம்=త్రిఫలమ్]

త్రిఫలముల గుణము.

శ్లో॥ త్రిఫలాకుష్ఠమేహార్శః కఫపిత్తవినాశినీ । చక్షుష్యారోపణీ హృద్యా వయసఃస్థాపినీపరా॥

తా॥ త్రిఫలములు కుష్టువు, మేహము, అర్శస్సు, కఫము, పిత్తము వీటిని బోగొట్టును. నేత్రములకు హితముగనుండును. వ్రణముల నార్చును. హృదయమునకు మేలుజేసును. వయస్సును స్థాపించును.

రేల.

శ్లో॥ ఆరగ్వధోరాజవృక్షశ్శమ్యాకఃకృతమాలకః । వ్యాధిఘాతఃకర్ణికారఃప్రగ్రహాశ్చతురంగులః । ఆరోగ్యశింబీస్వర్ణాటఃకర్ణోదీర్ఘఫలో మతః । కుండలీహేమపుష్పాచ కలిఃఖ్యాతోనృపద్రుమః । స్వర్ణశేఫాలికాశ్యావా కుష్ఠసూదననామతత్ । స్వర్ణస్థాల్యాపిత్తలాచ సువర్ణద్రుమ ఈరితః॥

టీ॥ ఆరగ్వధః-రాజవృక్షః-శమ్యాకః-కృతమాలకః- వ్యాధిఘాతః-కర్ణికారః-ప్రగ్రహః-చతురంగులః-ఆరోగ్యశింబీ-స్వర్ణాటః-కర్ణః-దీర్ఘఫలః-కుండలీ-హేమపుష్పా-కలిః-నృపద్రుమః-స్వర్ణశేఫాలికా-శ్యావా-కుష్ఠసూదనః - స్వర్ణస్థాల్యా-పిత్తలా-సువర్ణద్రుమః అనునవి రేలపేర్లు. [கொன்றை=కొన్రై]

రేలగుణము.

శ్లో॥ ఆరగ్వధోగురుస్స్వాదుశ్శీతలోమృదురేచనః । జ్వరహృద్రోగపిత్తాస్రవాతోదావర్తశూలజిత్ । తత్పుష్పం వాతలంగ్రాహితిక్తం పిత్తకఫాపహం । తన్మజ్జామధురాపాకేతిక్తాపిత్తసమీరజిత్ । పర్ణాని రేచకాణిస్యుఃకఫమేదోహరాణిచ । తత్ఫలంమధురంబల్యంవాతపిత్తజ్వరాన్హరేత్॥

తా॥ రేల గురుత్వముజేసును రుచినిపుట్టించును చల్లగనుండును కొంచెముగ విరేచనముజేయించును జ్వరము హృద్రోగము పిత్తరక్తము వాతము ఉదావర్తము శూల వీటినిబోగొట్టును. రేలపూలు వాతమునుజేసును మలమునుబంధించును చేదుగనుండును పిత్తము కఫము వీనినిబోగొట్టును. రేలయొక్కగుజ్జు పాకమువలన మధురముగ చేదుగనుండును. పిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును. రేలాకు విరేచనము జేయించును. కఫము మేదోరోగము వీటిని పోగొట్టును. రేలపండు మధురముగ నుండును. బలమునిచ్చును. వాతము పిత్తము జ్వరము వీటిని హరింపజేసును.

నేపాళము.

శ్లో॥ జయపాలోదంతిబీజంఖ్యాతంతిత్తిరీఫలమ్॥

టీ॥ జయపాలః-దంతిబీజం-తిత్తిరీఫలం అనునవి నేపాళముపేర్లు. [நேர்வாளம்=నేర్వాళం]

నేపాళ గుణము.

శ్లో॥ జయపాలోగురుస్స్నిగ్ధోరేచీపిత్తకఫాపహః । దీపనఃకఫవాతఘ్నోజఠరామయశోధనః॥

తా॥ నేపాళము గురుత్వముకలది జిగటగనుండును. విరేచనము జేయించును. పిత్తము కఫము కఫవాతము జఠరరోగము వీటిని బోగొట్టును. అగ్నిదీపనము జేయును.

నీలి.

శ్లో॥ నీలినీనీలికాగ్రామ్యాశ్రీఫలాభారవాహినీ । రంజనీకలికా మేళాతూణీరూక్షావిశోధనీ॥

టీ॥ నీలినీ-నీలికా-గ్రామ్యా-శ్రీఫలా-భారవాహినీ-రంజనీ-కలికా - మేళా-తూణీ-రూక్షా-విశోధనీ అనునవి నీలిపేర్లు. [அவிரி=అవిరి]

నీలిగుణము.

శ్లో॥ నీలినీరేచనీతిక్తా కేశ్యామోహాభ్రమాపహా। ఉష్ణాహన్త్యుదరప్లీహ వాతపిత్తకఫానిలాన్॥

తా॥ నీలి విరేచనము జేయించును చేదుగనుండును. వెంట్రుకలను వృద్ధిజేయును. మూర్ఛ, భ్రమను, ఉదరరోగము, ప్లీహము, వాతము, పిత్తము, కఫవాతము, వీటిని బోగొట్టును. కాకజేసును.

పెద్దనీలి.

శ్లో॥ బర్హిణీచ మహానీలీధారుణీచరుణాపహా। కశేరుహా క్లీతకికా తైవవిషభద్రకః। నీలినీచతథాదారువర్ణా నామమనోహారీ।దృష్టోపకారిణీ శ్వాసకాసఘ్నీ విషమర్దినీ॥

టీ॥ బర్హిణీ-మహానీలీ-ధారుణీ-రుణాపహా-కశేరుహా-క్లీతకికా-విషభద్రకః-నీలినీ-దారువర్ణా-మనోహారీ-దృష్టోపకారిణీ-శ్వాసకాసఘ్నీ-విషమర్దినీ-అనునవి పెద్దనీలి పేర్లు. [பெரிய அவிரி= పెరియ అవిరి]

పెద్దనీలి గుణము.

శ్లో॥ నీలీతిక్తాకటూష్ణా చకటుశ్వాసకఫాపహా। ఆమంవిషోదరంహన్తి వాతకోపవినాశినీ। హృద్రోగశోఫకుష్ఠఘ్నీ తద్గుల్మాదిషు యోజయేత్॥

తా॥ పెద్దనీలి చేదుగ కారముగ నుండును. అధికోష్ణమునుజేసును. శ్వాసము కఫము ఆమము విషోదరము వాతప్రకోపము హృద్రోగము వాపు కుష్టువు గుల్మము వీటిని హరింపజేయును.

వేము.

శ్లో॥ నింబోనియమనోనేతారిష్టస్స్యాత్పారిభద్రకః। సుతిక్తస్సర్వతోభద్రః పిచుమందః ప్రభద్రకః। కుష్ఠహాదేవదత్తశ్చరవిసన్నిభ సూర్యకః॥

టీ॥ నింబః-నియమనః-నేతా-అరిష్టః-పారిభద్రకః-సుతిక్తః-సర్వతోభద్రః-పిచుమందః-ప్రభద్రకః-కుష్ఠహా-దేవదత్తః-రవిసన్నిభః-సూర్యకః - అనునవి వేము పేర్లు, దీనినే వేపయనియు నందురు. [வேப்பமரம்= వేప్పమరం]

వేముగుణము.

శ్లో॥ నింబశ్శీతోలఘుర్గ్రాహీకటుపాకోగ్నివాతకృత్। వ్రణపిత్తకఫచ్ఛర్దికుష్ఠహృల్లాసమేహానుత్। నింబపత్రంస్మృతంనేత్ర్యంకృమిపిత్తవిషప్రనుత్। తత్ఫలంభేదనంస్నిగ్ధముష్ణంకుష్ఠహరంలఘు। నింబపుష్పంరుచికరంపిత్తశ్లేష్మనిబర్హణం। క్రిమిఘ్నంపిత్తహృచ్ఛీతంసర్వకుష్ఠవినాశనమ్। అపక్వంపాచయేన్నింబఃపక్వంచపరిశోషయేత్॥

తా॥ వేము శీతలముగనుండును. చులకననిచ్చును. మలమునుబంధించును. పాకమువలన కారముగనుండును అగ్నిదీపనము వాతము వీటినిజేయును. వ్రణములు పిత్తము కఫము వాంతి కుష్టువు ఎక్కిళ్లు మేహము వీటిని హరింపజేయును. వేపచిగురు నేత్రములకు హితముగనుండును. నులిపురుగులు పిత్తము విషము వీటిని బోగొట్టును. వేపపండ్లు దోషములభేదించును. జిగటగనుండును. కాకజేసును. కుష్టురోగమునుపోగొట్టును తేలికనిచ్చును వేపపువ్వురుచినిచ్చును. పిత్తశ్లేష్మము నులిపురుగులు పిత్తము సమస్తకుష్టువులు వీటినిపోగొట్టును చలువజేసును జీర్ణముకాని దానిని జీర్ణముజేయించును పక్వమైనదానిని శోషింపజేయును.

పెద్దవేము.

శ్లో॥ మహానింబోనింబకరఃకాముకోవిషముష్టికః। రమ్యకోగిరికోద్రేకాక్షౌరస్స్యాత్కేశముష్టికా॥

టీ॥ మహానింబః-నింబకరః-కాముకః-విషముష్టికః-రమ్యకః-గిరికా - ఉద్రేకా-క్షౌరః-కేశముష్టికా అనునవి పెద్దవేము పేళ్లు, దీనినే పెనువేపయనియు పెద్దమాను అనియు పియ్యాప అనియు వచించెదరు. [பெரியவேப்பமரம்= పెరియవేప్పమరమ్]

పెద్దవేముగుణము.

శ్లో॥ మహానింబోహిమోరూక్షస్తిక్తోగ్రాహీకషాయకః। కఫపిత్తకృమిచ్ఛర్దికుష్ఠహృల్లాసరక్తజిత్॥

తా॥ పెద్దవేము శీతలముగ చేదుగనుండును తాపమునిచ్చును మలమును బంధించును. వగరుగనుండును. కఫము పిత్తము నులిపురుగులు వాంతి కుష్టువు ఎక్కిళ్లు రక్తదోషము వీటిని బోగొట్టును.

నేలవేము.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తఃకైరాతోభూనింబోరామసేనకః॥

టీ॥ కిరాతతిక్తః-కైరాతః-భూనింబః-రామసేనకః-అనునవి నేలవేము పేర్లు.
[நிலவேம்பு=నిలవేంబు]

నేలవేముగుణము.

శ్లో॥ భూనింబో వాతలస్స్నిగ్ధః కఫపిత్తజ్వరాపహః । వ్రణాసంశోధనః పథ్యః కుష్ఠకండూతిశోఫహృత్ ॥

తా॥ నేలవేము వాతముజేసును జిగటగనుండును కఫజ్వరము పిత్తజ్వరము వ్రణములు కుష్ఠువు దురద వాపు వీటినిపోగొట్టును. పథ్యకరముగ నుండును.

తురకవేము.

శ్లో॥ కిరాతకోఽన్యో నైపాలో నాడితిక్తోజ్వరాంతకః । కండుతిక్తో ర్ధతిక్తస్స్యాన్నిద్రారిస్సన్నిపాతహా ॥

టీ॥ నైపాలః-నాడితిక్తః-జ్వరాంతకః-కండుతిక్తః-అర్ధతిక్తః-నిద్రారిః సన్నిపాతహా-అనునవి తురకవేము పేర్లు. [மலைவேம்பு=మలైవేంబు]

తురకవేముగుణము.

శ్లో॥ నైపాలో వాతలో రూక్షశ్శీతలస్తిక్తకో లఘుః । సన్నిపాతజ్వర శ్వాసకాసపిత్తాస్రదాహనుత్ । కఫంపిత్తంజ్వరంకుష్ఠంకండూంశోఫం కృమీన్ జయేత్ ॥

తా॥ తురకవేము వాతముజేసును. తాపమునిచ్చును. శీతలముగ చేదుగనుండును. తేలికనిచ్చును. సన్నిపాతజ్వరము శ్వాసము కాసము పిత్తరక్తము అంగతాపము కఫము పిత్తము జ్వరము కుష్ఠువు దురద వాపు నులిపురుగులు వీటిని హరింపజేయును.

కరివేప.

శ్లో॥ కైడర్యోఽథమహానింబో రావణో గిరినింబకః ॥

టీ॥ కైడర్యః-మహానింబః-రావణః-గిరినింబకః-అనునవి కరివేపపేర్లు.
[கறிவேப்பிலை=కరివేప్పిలై]

కరివేపగుణము.

శ్లో॥ కైడర్యః కటుకస్తిక్తః కషాయశ్శీతలో లఘుః । సంతాపశోఫకుష్ఠార్శః క్రిమిభూతవిషాపహః ॥

తా॥ కరివేప కారముగ చేదుగ వగరుగ శీతలముగనుండును. తేలికనిచ్చును. దేహతాపము శోఫ కుష్ఠువు మూలము క్రిములు భూతములవలనిబాధ విషము వీటినిపోగొట్టును.

కరివేపాకుగుణము.

శ్లో॥ కైడర్యపత్రంకఫవాతహారి సరంహితం దీపనముష్ణవీర్యం । రుచ్యం కషాయం కటుకం సతిక్తం మనోజ్ఞగంధం గ్రహణీవినాశం ॥

తా॥ కరివేపాకు కఫవాతమునుపోగొట్టును. వేగముకలది. పథ్యకరమైనది అగ్నిదీప్తినిచ్చును ఉష్ణమైనవీర్యముగలది. రుచిగ వగరుగ కారముగ చేదుగనుండును. మంచి వాసనగలది. గ్రహణీరోగమును పోగొట్టును.

నేలతాడి.

శ్లో॥ ముసలీ ఖలినీ తాలపత్రీ కాంచనపుష్పికా । మహావృక్షో వృత్తకందః ఖర్జూరీ తాలమూలికా ॥

టీ॥ ముసలీ-ఖలినీ-తాళపత్రీ-కాంచనపుష్పికా-మహావృక్షః-వృత్తకందః-ఖర్జూరీ-తాలమూలికా అనునవి నేలతాడిపేర్లు. [நிலப்பனை=నిలప్పనై]

నేలతాడిగుణము.

శ్లో॥ ముసలీ మధురావృష్యా వీర్యోష్ణా బృంహణీ గురుః । తిక్తా రసాయనీ హంతి గుదజానానిలం తథా ॥

తా॥ నేలతాడి మధురముగనుండును వీర్యమును వృద్ధిజేయును ఉష్ణమైనవీర్యముగలది. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. గురుత్వముజేసును చేదుగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. సర్వగుదరోగములు వాతము వీటిని హరింపజేయును.

నల్లనేలతాడి.

శ్లో॥ వారాహీ మాధవీ గృష్టిస్సౌకరీ వనమాలికా । తస్యాః కందః కిటిః క్రోడ నామ్నా సంబరకందకః ॥

టీ॥ వారాహీ-మాధవీ-గృష్టిః-సౌకరీ-వనమాలికా-అనునవి-నల్లనేలతాడి పేర్లు. కిటిః-క్రోడః-సంబరకందకః-అనునవి నల్లనేలతాడిగడ్డపేర్లు.
[கறுப்பு நிலப்பனை=కరప్పునిలప్పనై]

నల్లనేలతాడిగుణము.

శ్లో॥ వారాహీ మధురా కందే కటుస్తిక్తాతిశుక్రలా । బల్యా రసాయనీ వాత కఫమేహాన్ కృమీన్ జయేత్ ॥

తా॥ నల్లనేలతాడి మధురముగనుండును. కారము చేదుగల గడ్డగలదై యుండును. మిక్కిలి శుక్రమునువృద్ధిజేసును. బలమునిచ్చును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. వాతము కఫము మేహము నులిపురుగులు వీటినిపోగొట్టును.

రేగటిదూలగోవెల.

శ్లో॥ యాసోమరుద్భవోనన్తో దీర్ఘమూలోయవాసకః । బలా
పత్రశ్చసముదాంతో దూరమూలోతికంటకః॥

టీ॥ యాసః-మరుద్భవః-అనంతః-దీర్ఘమూలః-యవాసకః - బహుపత్రః-సముదాంతః-దూరమూలః-అతికంటకః-అనునవి - రేగటిదూలగోవెలపేర్లు. దీనినే దూలగొండియని యందురు. [சிறுக்காஞ்சொறி=సిరుకాంజోరి]

రేగటిదూల గోవెలగుణము.

శ్లో॥ యాసస్స్వాదురస స్తిక్తో హిమఃపిత్తహరోలఘుః । హంతి
రక్తకఫభ్రాంతి చ్ఛర్దిజ్వరవిసర్పకాన్॥

తా॥ రేగటిదూలగోవెల రుచియైన రసముకలదైయుండును. చేదుగ చల్లగ నుండును. పిత్తమును పోగొట్టును. లఘువుగనుండును రక్తదోషము కఫము భ్రమము వాంతి జ్వరము విసర్పము వీటిని బోగొట్టును.

పిన్న రేగటిదూలగోవెల.

శ్లో॥ ధన్వయాసస్తామ్రమూలీ దుస్పర్శాస్యాద్దురాలభా । యా
సకఃకచ్ఛురాతామ్రి మూలీధన్వయవాసకః॥

టీ॥ ధన్వయాసః-తామ్రమూలీ-దుస్పర్శా-దురాలభా-యాసకః-కచ్ఛురా - సూక్ష్మపత్రీ-ధన్వయవాసకః-అనునవి పిన్న రేగటిదూలగోవెలపేర్లు.

[பெரிக்காஞ்சொறி=పెరికాంజోరి]

పిన్న రేగటిదూల గోవెలగుణము.

శ్లో॥ దురాలభాకటు స్తిక్తా సోష్ణాక్షయవినాశనీ। మధురావాత
పిత్తఘ్నీ జ్వరగుల్మప్రమేహాజిత్॥

తా॥ పిన్న రేగటిదూలగోవెల కారముగ చేదుగ మధురముగనుండును కాక చేసును. క్షయము వాతపిత్తము జ్వరము గుల్మము ప్రమేహము వీటినిబోగొట్టును.

రెడ్డి నానబాలు.

శ్లో॥ హేమాహ్వాకనకక్షీరీ హేమపుష్పాహిమావతీ । క్షీరిణీ
కాంచనక్షీరీ కటుపర్ణీచికర్షణీ । తిక్తదుగ్ధాహైమవతీ పీతదుగ్ధాహి
మాద్రికా॥

టీ॥ హేమాహ్వా-కనకక్షీరీ-హేమపుష్పా-హిమావతీ-క్షీరిణీ-కాంచనక్షీరీ - కటుపర్ణీ-చికర్షణీ-తిక్తదుగ్ధా-హైమవతీ-పీతదుగ్ధా-హిమాద్రికా-అనునవి రెడ్డినానబాలుపేర్లు. [அம்மாம்பச்சரிசி=అమ్మాంపచ్చరిశి]

రెడ్డి నానబాలుగుణము.

శ్లో॥ హేమాహ్వారేచనీతిక్తా మందాగ్నుత్క్లేదకారిణీ । కృ
మికండుకఫానాహ విషకుష్ఠవినాశినీ॥

తా॥ రెడ్డినానబాలు విరేచనముచేయించును. చేదుగనుండును. అగ్నిమాంద్యము ఓకర వీటిని కలుగజేయును. కృములు దురద కఫము ఆనాహము విషము కుష్టువు వీటిని బోగొట్టును.

ఆరె.

శ్లో॥ అశ్మంతోమాలుకాపాత్రో యుగ్మపత్రోమ్లపత్రకః।శ్లక్ష్ణ
త్వగశ్వయోనిస్స్యా త్కుశలీపాపనాశనః॥

టీ॥ అశ్మంతః-మాలుకాపాత్రః-యుగ్మపత్రః-అమ్లపత్రకః-శ్లక్ష్ణత్వక్-అశ్వయోనిః-కుశలీ-పాపనాశనః-అనునవి ఆరెపేర్లు.

ఆరెగుణము.

శ్లో॥ అశ్మంత స్తువరోగ్రాహీ శీతోష్ణఃకఫవాతజిత్ । నిహంతి
గండమాలాస్ర గళగండగళామయాన్ । తత్ఫలం లేఖనంగ్రాహి గురుశ్లే
ష్మానిలాపహమ్॥

తా॥ ఆరె వగరుగనుండును. మలమును బంధించును శీతోష్ణముగనుండును కఫవాతము గండమాల రక్తదోషము గళగండము కంఠరోగము వీనినిబోగొట్టును. ఆరెపండ్లు లేఖనముజేసును మలమును బంధించును గురుత్వమునుజేసును శ్లేష్మము వాతము వీటిని హరింపజేయును.

ఆరెపువ్వు.

శ్లో॥ ధాతకీకుంజరాసింధుపుష్పీప్రమదినీమదా। పార్వతీయాతా
మ్రపుష్పీ సుభిక్షామేఘవాసినీ॥

టీ॥ ధాతకీ-కుంజరా-సింధుపుష్పీ-ప్రమదినీ-మదా-పార్వతీయా-తామ్రపుష్పీ-సుభిక్షా-మేఘవాసినీ-అనునవి ఆరెపువ్వుపేర్లు.

ఆరెపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ ధాతకీకటుకాశీతా మదోష్ణాతువరాలఘుః। తృష్ణాతీసార
పిత్తాస్ర విషకృమివిసర్పజిత్॥

తా॥ ఆరెపువ్వు కారముగ శీతలముగనుండును ఒకింత కాకజేసును వగరుగ లఘువుగనుండును. దప్పి అతిసారము పిత్తరక్తము విషము క్రిములు విసర్పమువీటిని హరింపజేయును.

వావిలి.

శ్లో॥ సిర్గుండీ శ్వేతకుసుమ స్సిందుకస్సిందువారకః॥

టీ॥ నిర్గుండీ-శ్వేతకుసుమః-సిందుకః-సిందువారకః-అనునవి వావిలిపేళ్లు. [நொச்சிலி=నొచ్చిలి]

నల్లవావిలి.

శ్లో॥ భూతకేశ్యపరోనీల సిందుకఃపుష్పనీలకః। శేఫాలికాశీతభీరు ర్వనకోనిలమంజరీ॥

టీ॥ భూతకేశీ-నీలసిందుకః-పుష్పనీలకః-శేఫాలికా-శీతభీరుః-వనకః-అనిలమంజరి అనునవి నల్లవావిలిపేళ్లు. [கரிநொச்சிலி=కరినొచ్చిలి]

వావిలి, నల్లవావిలిగుణము.

శ్లో॥ నిర్గుండీస్మృతిదాతిక్తా కషాయాకటుకాలఘుః। కేశ్యానేత్రహితాహన్తి శూలశోఫామమారుతాన్। ప్లీహానంచవిషంగుల్మం జ్వరంమేదోరుజంక్షయం। గృధ్రసీంచప్రతిశ్యాయం కాసంశ్వాసంగళామయం। క్రిమికుష్ఠారుచి శ్లేష్మ వ్రణాన్ నీలాపితద్విధా। తత్పర్ణందీపనంచోష్ణం వాతశ్లేష్మహరంలఘు॥

తా॥ వావిలి నల్లవావిలి ఇవి ప్రజ్ఞనిచ్చును చేదుగ వగరుగ కారముగ నుండును. చులకననిచ్చును. వెండ్రుకలు నేత్రములు వీటికి హితముగనుండును. శూలవాపు ఆమవాతము ప్లీహము విషము గుల్మము జ్వరము మేదోరోగము క్షయము గృధ్రసి పీనస కాసము శ్వాసము కంఠరోగము క్రిములు కుష్టువు అరుచి శ్లేష్మము వ్రణములు వీటిని హరింపజేయును వీటియాకు అగ్నిదీపనమునుజేయును ఉష్ణముగనుండును వాతము శ్లేష్మము వీటిని పోగొట్టును. తేలికనిచ్చును.

తెల్లగలిజేరు.

శ్లో॥ పునర్నవా శ్వేతమూలా పృథ్వీకోదీర్ఘపత్రకః। విషాదీదీర్ఘవర్షాభూః పునర్భూమండలచ్ఛదా॥

టీ॥ పునర్నవా-శ్వేతమూలా-పృథ్వీకః-దీర్ఘపత్రకః-విషాదీ-దీర్ఘవర్షాభూః పునర్భూః-మండలచ్ఛదా-అనునవి తెల్లగలిజేరుపేళ్లు. [சாரடை=శారడై]

తెల్ల గలిజేరుగుణము.

శ్లో॥ పునర్నవాసరాతిక్తా రూక్షోష్ణామధురాకటుః। హృద్యాశోఫంకఫంవాతం కాసమర్శంవ్రణంహరేత్। పాండూన్ విషోదరంశూలంహృద్రోగో రఃక్షతాపహా। ఘృతేనమూలకంచాస్యా హ్యంజితం హంతిపుష్పకం। మధునాసహమూలంతు హ్యంజితంసాశ్రవనాశనం। అంజితంమార్కవరసై ర్నేత్రకండూనివారణం। జలేనగోశ్శకృత్తాచ పిప్పల్యాచాంజితంయదా। రాత్ర్యంధ్యంనశ్యతేతేన చోష్ణఃపర్ణారసస్సతృతః। తచ్ఛాక స్తువర స్తిక్తో రూక్షో వాతంకఫంహరేత్। శ్వాసకాసోదరవిష పాండుగుల్మక్షయార్శకాన్। అగ్నిదీప్తికరశ్శోఫ హారోరేచనకఃస్మృతః॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు వేగముకలదిగ చేదుగ నుండును తాపమునిచ్చును. అతి కాకజేసును మధురముగ కారముగ నుండును. హృదయమునకు మేలుజేసును. వాపు, కఫము, వాతము, కాసము, మూలశంక, వ్రణములు, పాండువు, విషము, ఉదరరోగము, శూల, హృద్రోగము, ఉరఃక్షతము, వీనిని పోగొట్టును. దీనివేరును నేతిలోచాది అంజనమువేసిన కంటిపూలు హరించును. తేనెలోచాది అంజనమువేసిన కంటిలో నీరుకారుటమానును. గుంటగలగరాకు రసములోచాది అంజనమువేసిన కంటి దురద మానును. ఆవుపంచితము పేడ వీటితోడగాని పిప్పలితోడగానినూరి అంజనమువేసిన నరులకు రేచీకటి మానును. దీనియాకురసము మిక్కిలి ఉష్ణమును జేసును. దీనియాకుకూర వెగటుగ చేదుగనుండును. తాపమునిచ్చును. వాతము, కఫము, శ్వాసము, కాసము, ఉదరరోగము, విషపాండువు, గుల్మము, క్షయము, అర్శస్సు, వాపు, వీటినిబోగొట్టును. అగ్నిదీపనము జేయును. విరేచనముచేయించును. [దీనియాకునుపచ్చడిచేయుదురు.]

ఎఱ్ఱగలిజేరు.

శ్లో॥ పునర్నవారుణాతిక్తా రక్తపుష్పాకటిల్లకా। కూరరకఃక్షుద్రవర్షాభూ ర్వర్షకేతుశ్శివాటికా॥

టీ॥ తిక్తా-రక్తపుష్పా-కటిల్లకా-కూరరకః-క్షుద్రవర్షాభూః-వర్షకేతుః-శివాటికా-అనునవి ఎఱ్ఱగలిజేరుపేర్లు. [செகப்புசாரடை=శెగప్పశారడై]

ఎఱ్ఱగలిజేరు గుణము.

శ్లో॥ పునర్నవారుణాతిక్తా కటుపాకాహిమాలఘుః। వాతలాగ్రాహిణీపాండు రక్తపిత్తవినాశినీ। శోఫానిలవ్రణశ్లేష్మ హారారుచ్యా రసాయనీ॥

తా॥ పెద్దగలిజేరు చేదుగ పాకమువలన కారముగ శీతలముగనుండును. తేలికనిచ్చును. వాతమునుజేసును. మలమునుబంధించును. పాండువు రక్తపిత్తము వాపు వ్రణములు శ్లేష్మము వీటిని పోగొట్టును. రుచిగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

నల్ల గలిజేరు.

శ్లో॥ అన్యాపునర్నవానీలా శ్యామానీలపునర్నవా। కృష్ణాఖ్యానీలవర్షాభూర్నీలిన్యాఖ్యాభిదారికా॥

టీ॥ నీలా-శ్యామా-నీలపునర్నవా-కృష్ణాఖ్యా-నీలవర్షాభూః - నీలిన్యాఖ్యా-భిదారికా-అనునవి నల్లగలిజేరు పేళ్లు. [கறப்புசாரடை=కరప్పుశారడై]

నల్ల గలిజేరుగుణము.

శ్లో॥ నీలాపునర్నవాతిక్తా కటూష్ణాచరసాయనీ । హృద్రోగపాండుశ్వయథు శ్వాసవాతకఫాపహా॥

తా॥ నల్లగలిజేరు చేదుగ కారముగ ఉష్ణముగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును హృద్రోగము పాండువు వాపు శ్వాసము వాతము కఫము వీటిని బోగొట్టును.

గొంతెమగోమరు.

శ్లో॥ ప్రసారణీరాజబలా చారుపర్ణీప్రతానికా । శరణీసారణీ భద్రపర్ణీసుప్రసరాసరా॥

టీ॥ ప్రసారణీ-రాజబలా-చారుపర్ణీ-ప్రతానికా-శరణీ-సారణీ - భద్రపర్ణీ-సుప్రసరా-సరా అనునవి గొంతెమగోమరు పేళ్లు. దీనినే లంజసవరమని యందురు. [முதியார்கூந்தல்=ముదియారకుందల్]

గొంతెమగోమరుగుణము.

శ్లో॥ ప్రసారణీగురుర్వృష్యా సంధానబలకృత్సరః । వీర్యోష్ణా వాతనుత్తిక్తా వాతరక్తకఫాపహా । తచ్ఛాకస్తువరస్స్నిగ్ధో వృష్యోబలకరోగురుః । జ్వరంవిషంశ్వాసకాసౌ విసర్పంశ్వయథుంహరేత్॥

తా॥ గొంతెమగోమరు గురుత్వము కలదిగనుండును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. ఛిన్నమైనయెముకల సంధించును. బలమునిచ్చును. వేగముకలది ఉష్ణమయిన వీర్యముకలది. చేదుగనుండును. వాతము వాతరక్తము కఫము వీటిని బోగొట్టును. గొంతెమగోమరుకూర వగటుగ జిగటగనుండును. శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును. గురుత్వము కలదిగనుండును. జ్వరము విషము శ్వాసము కాసము విసర్పి వాపు వీటిని పోగొట్టును.

ముత్తవపులగము.

శ్లో॥ బలావాట్యాలకశ్శీతపాకీవాట్యోదరాహ్వయా । భద్రౌదనీసమంగాస్యాత్సమాంసాఖరయష్టికా॥

టీ॥ బలా-వాట్యాలకః-శీతపాకీ-వాట్యోదరాహ్వయా-భద్రౌదనీ- సమంగా-సమాంసా-ఖరయష్టికా-అనునవి ముత్తవపులగము పేళ్లు. [சித்தாமுட்டி=శిత్తాముట్టి]

పెద్ద ముత్తవపులగము.

శ్లో॥ మహాబలావీరపుష్పీ సహాదేవీబృహద్బలా । వాట్యాయనీదేవసహా వాట్యాస్యాత్పీతపుష్పికా॥

టీ॥ మహాబలా-వీరపుష్పీ-సహాదెవి-బృహద్బలా-వాట్యాయనీ - దేవసహా-వాట్యా-పీతపుష్పికా అనునవి పెద్దముత్తవపులగము పేళ్లు. [பேராமுட்டி=పేరాముట్టి]

బలుసు.

శ్లో॥ బలాకాతిబలాభార వాజీస్యాద్వృక్షగంధినీ॥

టీ॥ బలాకా-అతిబలా-భారవాజీ-వృక్షగంధినీ అనునవి బలుసు పేళ్లు.

జిబిలిక.

శ్లో॥ గాంగేరుకీనాగబలా విశ్వదేవాగవేధుకా॥

టీ॥ గాంగేరుకీ-నాగబలా-విశ్వదేవా-గవేధుకా అనునవి జిబిలిక పేళ్లు. [காரை=కారై]

బలాచతుష్టయగుణము.

శ్లో॥ బలాచతుష్టయంశీతం మధురంబలకాంతికృత్। స్నిగ్ధంగ్రాహిసమీరాస్రపిత్తాస్రక్షతనాశనం । ఆసాంబృహద్బలాకృచ్ఛ్రం హంతివాతానులోమనీ । గుర్వీనాగబలావృష్యా విశేషాద్రక్తపిత్తజిత్ । బల్యారసాయనీపుంస్త్వ వర్ధనీబృంహణీతథా । తస్యాఃఫలంహిమంస్వాదుస్తంభనంగురులేఖనం । విబంధాధ్మానజననం రక్తపిత్తవివర్ధనమ్॥

తా॥ ముత్తవపులగము, పెద్దముత్తవపులగము, బలుసు జిబిలిక అను నీ నాలుగును చలువజేసును. మధురముగనుండును. శరీరమునకు బలమును కాంతిని యిచ్చును. జిగటగనుండును. మలమునుబంధించును. వాతరక్తము పిత్తరక్తము గాయము వీటిని హరింపజేయును. మఱియు యీనాలుగులో పెద్దముత్తవపులగముమూత్రకృచ్ఛ్రరోగమునుబోగొట్టును. వాతమున కనులోమగమనమును కలుగజేయును. జిబిలిక గురుత్వముజేసును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. విశేషముగ రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. బలమునిచ్చును. ఆయురారోగ్యములు పుంస్త్వము వీటిని వృద్ధిజేయును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. ముత్తవపులగపు పండ్లు శీతలముగ రుచిగ నుండును. శరీరస్తంభనము గురుత్వము లేఖనము వీటినిజేయును. మలబద్ధము ఆధ్మానము వీటిని గలుగజేయును. రక్తపిత్తమును వృద్ధిపరచును.

జ్యోతిష్మతి.

శ్లో॥ జ్యోతిష్మతీవహ్నిరుచిః కంగణీకటుభీశథా॥

టీ॥ జ్యోతిష్మతీ - వహ్నిరుచిః-కంగణీ-కటుభీ-అనునవి జ్యోతిష్మతిపేళ్లు దీనిచే వెక్కుడుతీగెయనియు పిన్నమావేరనియు మాల్కంగణి యనియు నందురు.

[வாலுழுவை=వాలుఝువై]

జ్యోతిష్మతిగుణము.

శ్లో॥ జ్యోతిష్మతీకటుస్తిక్తా సరాకఫసమీరజిత్ ।అత్యుష్ణావామనీతీక్ష్ణా వహ్నిబుద్ధిస్మృతిప్రదా॥

తా॥ జ్యోతిష్మతి కారముగ చేదుగ వేగముకలదిగనుండును. కఫము వాతము వీటినిబోగొట్టును. మిక్కిలి ఉష్ణమునుజేసును వాంతిజేయించును. తీక్ష్ణముగనుండును. జాఠరాగ్నిదీపనము బుద్ధి అనుభూతవస్తుస్మరణము వీటినికలుగజేయును.

పెద్దజ్యోతిష్మతి.

శ్లో॥ తేజస్వినీతేజవతీ తేజిన్యాలఘువల్కలా। మహాజసీపారిజాతా శీతాతిక్తాతితేజినీ॥

టీ॥ తేజస్వినీ-తేజవతీ-తేజిన్యా-లఘువల్కలా-మహాజసీ-పారిజాతా-శీతా-తిక్తా-అతితేజినీ-అనునవి పెద్దజ్యోతిష్మతిపేర్లు.

పెద్ద జ్యోతిష్మతిగుణము

శ్లో॥ తేజస్వినీకఫశ్వాస కాసశూలామవాతజిత్ । పాచన్యుష్ణాకటుస్తిక్తా రుచిఃవహ్నిప్రదీపనీ॥

తా॥ పెద్దజ్యోతిష్మతి కఫము శ్వాసము కాసము శూల ఆమవాతము వీనిని బోగొట్టును. జీర్ణముజేసును. కాకజేసును. కారముగ చేదుగనుండును. రుచి అగ్నిదీప్తి వీటిని వృద్ధిజేయును.

పసపు.

శ్లో॥ హారిద్రారజనీగౌరీ రంజనీవరవర్ణినీ । పిండాపీతావర్ణవతీనిశావర్ణవిలాసినీ॥

టీ॥ హరిద్రా-రజనీ-గౌరీ-రంజనీ-వరవర్ణినీ-పిండా-పీతా-వర్ణవతీ-నిశా-వర్ణవిలాసినీ అనునవి పసపుపేళ్లు. [மஞ்சள்=మంజళ్]

పసపుగుణము.

శ్లో॥ హారిద్రాకటుకాతిక్తా రూక్షోష్ణాశ్లేష్మపిత్తనుత్ । వర్ణ్యాత్వగ్దాహమేహాస్రశోఫపాండువ్రణాపహా॥

తా॥ పసపు కారముగ చేదుగనుండును. తాపమునిచ్చును. ఉష్ణముగనుండును. శ్లేష్మము, పిత్తము, త్వగ్దాహము మేహము రక్తదోషము వాపు పాండువు వ్రణములు వీటిని హరింపజేయును. శరీరమునకు కాంతినిచ్చును.

మ్రానిపసపు.

శ్లో॥ దార్వీదారుహరిద్రాస్యా పీతదారుపచంపచా। కటంకటేరీపీతద్రుః స్వర్ణవర్ణాకటంకటీ॥

టీ॥ దార్వీ-దారుహరిద్రా-పీతదారు-పచంపచా-కటంకటేరీ-పీతద్రుః-స్వర్ణవర్ణా-కటంకటీ అనునవి మ్రానిపసపుపేళ్లు. [மரமஞ்சள்=మరమంజళ్]

మ్రానిపసపుగుణము.

శ్లో॥ దార్వీతద్వద్విశేషాత్తు నేత్రకర్ణాస్యరోగనుత్॥

తా॥ మ్రానిపసపు పసపుయొక్క గుణముకలదైయుండును. విశేషముగ నేత్రరోగము కర్ణరోగము ముఖరోగము వీనిని బోగొట్టును.

అడవిపసపు.

శ్లో॥ సోలీవనహరిద్రాస్యా ద్వనారిష్టాచసోలికా॥

టీ॥ సోలీ-వనహరిద్రా-వనారిష్టా-సోలికా అనునది అడవిపసపుపేర్లు.

[காட்டுமஞ்சள்=కాట్టుమంజళ్]

అడవిపసపుగుణము.

శ్లో॥ సోలికాకటుకుష్ణాచ తిక్తాచాగ్నిప్రదీపనీ । రక్తదోషంవిషంశ్వాసం కాసంహిక్కాంచనాశయేత్॥

తా॥ అడవిపసపు కారముగ చేదుగ నుండును. కాకజేసును. అగ్నిదీపనము నుజేయును రక్తదోషము విషము శ్వాసము కాసము ఎక్కిళ్లు వీటిని హరింపజేయును. (ఇది విశేషముగ కొంకణదేశమునందు ప్రసిద్ధము.)

గుంటగలగర.

శ్లో॥ భృంగరాజో భేకరాజో మార్కవః కేశరంజకః । అంగారకో మహానీలో భృంగాహ్వస్సూర్యవల్లభః॥

టీ॥ భృంగరాజః-భేకరాజః-మార్కవః-కేశరంజకః-అనునవి గుంటగలగర పేళ్లు. అంగారకః-మహానీలః-భృంగాహ్వః-సూర్యవల్లభః అనునవి నల్లగుంటగలగర పేళ్లు. [கரசாங்கண்ணி=కరశరాంగణి]

గుంటగలగరగుణము.

శ్లో॥ భృంగరాజః కటు స్తిక్తో రూక్షోష్ణః కఫవాతహృత్। దంత్యో రసాయన స్త్వచ్యః కుష్ఠనేత్రశిరో ర్తిజిత్ । శోఫకండూంచాంత్రవృద్ధిం శ్వాసకాసక్రిమీన్ హరేత్ । ఆమంపాండుంచహృద్రోగం త్వగ్రుజంచ తథా మదమ్॥

తా॥ గుంటగలగర కారముగ చేదుగ నుండును, తాపము ఉష్ణను వీటిని జేయును, కఫవాతముల బోగొట్టును. దంతములు చర్మము వీటికి హితముగనుండును. ఆయురారోగ్యములవృద్ధిజేయును. కుష్టువు నేత్రరోగము శిరోరోగము వాపు దురద ఆంత్రవృద్ధి శ్వాసము కాసము క్రిములు ఆమరోగము పాండువు హృద్రోగము చర్మమునందలిపీడ మదము వీటిని హరింపజేయును.

దేవదారు.

శ్లో॥ దేవదారుస్సురాహ్వస్స్యా ద్భద్రదారుస్సురద్రుమః॥

టీ॥ దేవదారుః-సురాహ్వః - భద్రదారుః-సురద్రుమః అనునవి దేవదారు పేళ్లు. [தேவதாரு=దేవదారు]

దేవదారుగుణము.

శ్లో॥ దేవదారుః కటుస్స్నిగ్ధ స్తిక్తోష్ణో లఘునాశయేత్ । ఆధ్మానజ్వరశోథామ హిక్కా కండుకఫానిలాన్॥

తా॥ దేవదారు కారముగ జిగటగ చేదుగనుండును. కాకజేసును తేలికనిచ్చును ఆధ్మానము జ్వరము వాపు ఆమవాతము ఎక్కిళ్లు దురద కఫము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

భద్ర దేవదారు.

శ్లో॥ భద్రకాష్ఠంస్నేహవృక్షః కృమిలంశక్రదారుచ॥

టీ॥ భద్రకాష్ఠం-స్నేహవృక్షః-కృమిలం-శక్రదారు అనునవి భద్రదేవదారు పేళ్లు.

భద్ర దేవదారుగుణము.

శ్లో॥ భద్రకాష్ఠంచతిక్తోష్ణం రూక్షం శ్లేష్మానిలాపహం। భూతదోషాపహంధత్తే లిప్తమంగేషు కాళికాం॥

తా॥ భద్రదేవదారు చేదుగ ఉష్ణముగ రూక్షగనుండను శ్లేష్మవాతము భూతములవలనిబాధ వీటిని బోగొట్టును శరీరమున లేపనముజేసిన శరీరము నల్లగనగును.

సరళ దేవదారు.

శ్లో॥ సరళో నందనో వ్రీడా నమేరుర్ద్వీకవృక్షకా। పీతదారుః పీతవృక్షో మహాదీర్ఘః కలిద్రుమః॥

టీ॥ సరళః-నందనః-వ్రీడా-నమేరుః-ద్వీకవృక్షకా-పీతదారుః-పీతవృక్షః - మహాదీర్ఘః-కలిద్రుమః-అనునవి సరళ దేవదారు పేర్లు.

సరళ దేవదారుగుణము.

శ్లో॥ సరళః కటుకః పాక రసయోర్మధు రాలఘుః । ఉష్ణాస్నిగ్ధా సమీరాక్షి కంఠకర్ణామయాపహః॥

తా॥ సరళదేవదారు కారముగ పాకరసములయందు మధురముగ లఘువుగ నుండును కాకజేసును జిగటగనుండును. వాతము నేత్రరోగము కంఠరోగము కర్ణరోగము వీనినిహరింపజేయును.

పుష్కరమూలము.

శ్లో॥ పౌష్కరాహ్వంపద్మపత్రం పౌష్కరంపుష్కరాహ్వకం. కాశ్మీరంపుష్కరజటా మూలవీరంసుగంధికం॥

టీ॥ పౌష్కరాహ్వం-పద్మపత్రం-పౌష్కరం-పుష్కరాహ్వకం - కాశ్మీరం. పుష్కరజటా-మూలవీరం-సుగంధికం-అనునవి పుష్కరమూలము పేళ్లు.

పుష్కరమూలము గుణము.

శ్లో॥ పౌష్కరంకటుకంతిక్త ముష్ణవాతకఫజ్వరాన్ । హంతిశోఫారుచిశ్వాసా న్విశేషాత్పార్శ్వశూలజిత్ ॥

తా॥ పుష్కరమూలము కారముగ చేదుగనుండును ఉష్ణవాతము కఫము జ్వరము వాపు అరుచి శ్వాసము వీటిని హరింపజేయును విశేషముగ పార్శ్వశూలను పోగొట్టును. (ఇది పుష్కరదేశమునందు దొరుకును.)

కామంచిపూరి.

శ్లో॥ రోహిష కత్తృణంభూతి ర్భూతికంసరళంతృణం। శ్యామ లంయుగ్మకంపౌరం ధ్యామకందేవగంధకం॥

టీ॥ రోహిషం-కత్తృణం-భూతిః-భూతికం-సరళం-తృణం-శ్యామలం-యుగ్మకం-పౌరం-ధ్యామకం-దేవగంధకం-అనునవి కామంచిపూరిపేళ్లు.

[காவட்டம்புல்லு=కావట్టంపుల్లు]

కామంచిపూరి గుణము.

శ్లో॥ రోహిషంకటుకంపాకే తిక్తోష్ణంతువరంజయేత్। హన్తిమారుతపిత్తాస్ర క్షతశ్వాసకఫజ్వరాన్॥

తా॥ కామంచిపూరి పాకమువలన కారముగ చేదుగ ఉష్ణముగ వగరుగనుండును. వాతము పిత్తము రక్తదోషము గాయము శ్వాసము కఫము జ్వరము వీటిని హరింపజేయును.

విషబొద్ది.

శ్లో॥ పాఠాంబష్ఠాబృహత్తిక్తా ప్రాచీనాంబష్ఠకారసా। వరాతిక్తాపాపచేలీ శ్రేయసీవృద్ధకర్ణికా॥

టీ॥ పాఠా-అంబష్ఠా-బృహత్తిక్తా-ప్రాచీనా-అంబష్ఠకా-రసా-వరా-తిక్తా-పాపచేలీ-శ్రేయసీ-వృద్ధకర్ణికా-అనునవి విషబొద్దిపేర్లు. దీనినే చిరుబొద్దియనియు పాటవేళ్లనియు అగరుకొంతియనియు గొన్నినిఘంటువులయందు జెప్పబడియున్నది.

[வட்டதிரிப்பி=వట్టతిరిప్పి]

విషబొద్దిగుణము.

శ్లో॥ పాఠోష్ణాకటుకాతీక్ష్ణా వాతశ్లేష్మహరాలఘుః। హంతిశూలజ్వరచ్ఛర్ది కుష్ఠాతీసారహృద్రుజః। దాహకండూవిషశ్వాస కృమిగుల్మగరవ్రణాన్॥

టీ॥ విషబొద్ది ఉష్ణముగ కారముగనుండును. తాపమునిచ్చును. వాతశ్లేష్మమును పోగొట్టును. లఘువుగనుండును శూల జ్వరము వాంతి కుష్ఠువు అతిసారము

గుండెనొప్పి తాపము దురద విషము శ్వాసము కృములు గుల్మము సర్పవిషము వ్రణములు అనువానిని హరింపజేయును.

కొండపిండి.

శ్లో॥ పాషాణభేదఃపాషాణో శ్మరీభేనోశ్మభేదకః। శిలాభేదోద్రుషద్భేదో నాగభిన్నాంగభేదనః॥

టీ॥ పాషాణభేదః-పాషాణః-అశ్మరీభేదః-అశ్మభేదకః-శిలాభేదః-ద్రుషద్భేదః-నాగభిన్నా-అంగభేదనః-అనునవి కొండపిండిపేళ్లు. (దీనినే పిండిబండయనియు పిండికొండయనియు తెలకపిండియనియునందురు.)

[கண்பூண்டுயிலை=కణ్ పూండుయిలై]

కొండపిండిగుణము.

శ్లో॥ పాషాణభేదస్తువరశ్శీతలోవస్తిశోధనః। సరస్తిక్తఃప్రమేహార్శః కృచ్ఛ్రాశ్మరీరుజోజయేత్॥

తా॥ కొండపిండి వెగటుగ శీతలముగనుండును. పొత్తికడుపును శుద్ధిజేయును. వేగముకలది చేదుగనుండును. ప్రమేహము అర్శస్సు మూత్రకృచ్ఛ్రము, అశ్మరీరోగము వీటిని హరింపజేయును.

వెలుమసంధి.

శ్లో॥ కాకజంఘానదీకాంతా కాకతిక్తాసులోమసా। పరావతపదీకాకమదాన్యాఛర్దికారిణీ॥

టీ॥ కాకజంఘా-నదీకాంతా-కాకతిక్తా-సులోమసా-పరావతపదీ-కాకమదా-ఛర్దికారిణీ-అనునవి వెలుమసంధిపేళ్లు. దీనినే చీకివెలగ అనియందురు.

వెలుమసంధగుణము.

శ్లో॥ కాకజంఘాహిమాహన్తి రక్తపిత్తకఫజ్వరాన్॥

తా॥ వెలుమసంధి చల్లదనముకలదైయుండును. రక్తపిత్తము కఫము జ్వరము వీటిని హరింపజేయును.

తగరిశ.

శ్లో॥ ప్రపున్నాటస్త్వేడగజ శ్చక్రమర్దఃప్రపున్నటః। దద్రుఘ్నోమర్దకో మేఘ కుసుమఃకుష్ఠకృంతనః॥

టీ॥ ప్రపున్నాటః-ఏడగజః-చక్రమర్దః-ప్రపున్నటః-దద్రుఘ్నః-మర్దకః-మేఘకుసుమః-కుష్ఠకృంతనః-అనునవి తగరిశపేళ్లు. [தகரைச்செடி=తగరైశెడి]

తగరిశగుణము.

శ్లో॥ ప్రపున్నాటోలఘుస్స్వాదూ రూక్షఃపిత్తానిలాపహః। హృద్యోహిమఃకఫశ్వాస కుష్ఠదద్రుకృమీఞ్జయేత్ ॥ హన్త్యుష్ణంతత్ఫలంకుష్ఠ కండూదద్రువిషానిలాన్ । వాతరక్తాపహంతస్య శ్యాకంకఫహరంలఘు॥

తా॥ తగరిశ లఘువుగ రుచిగనుండును. తాపమునిచ్చును. పిత్తవాతమును బోగొట్టును. హృదయమునకు మేలుజేసును. చలవజేసును. కఫము శ్వాసము కుష్టువు దద్రు కృములు వీనినిహరింపజేయును. తగరిసెపండ్లు కాకజేసును. కుష్టువు,దురద దద్రు విషము వాతము వీటినిబోగొట్టును. తగరిసెకూర వాతరక్తము కఫము వీటినిపోగొట్టును, లఘువుగనుండును.

* వృద్ధదారు

శ్లో॥ వృద్ధదారుస్మహాశ్యామా జాంగలోజీర్ణవల్కలః। అన్యా కోటరపుష్పీస్యా దావేగీభాగలాన్యపి॥

టీ॥ వృద్ధదారుః-మహాశ్యామా-జాంగలః-జీర్ణవల్కలః-అనునవి వృద్ధదారు పేళ్లు. కోటరపుష్పీ-ఆవేగీ-భాగలానీ అనునవి మఱియొక వృద్ధదారుపేళ్లు.

వృద్ధదారు గుణము.

శ్లో॥ వృద్ధదారుఃకషాయోష్ణ స్సరస్తిక్తోరసాయనః। వృష్యోవాతామవాతాస్ర శోఫమేహకఫాఞ్జయేత్ ॥

తా॥ వృద్ధదారు వగరుగ ఉష్ణముగనుండును వేగముకలది. చేదుగనుండును ఆయురారోగ్యములవృద్ధిజేయును. వీర్యమును వృద్ధిజేసును, వాతము ఆమరోగము వాతరక్తము వాపు మేహము కఫము వీటిని హరింపజేయును.

భావంచి.

శ్లో॥ వాకుచీచంద్రికాసోమ వల్లీపూతిఫలావరా । సోమరాజీకృష్ణఫలా వల్గుజాకాలమేషికా । చంద్రలేఖాతథాసోమఃకుష్ఠఘ్నీసామతాపరా॥

టీ॥ వాకుచీ-చంద్రికా-సోమవల్లీ-పూతిఫలా-సోమరాజీ-కృష్ణఫలా - అవల్గుజా-కాలమేషికా-చంద్రలేఖా-సోమః-కుష్ఠఘ్నీ అనునవి భావంచిపేళ్లు.

[கார்போகு=కార్పోగు]

* వృద్ధదారనగా బొద్దికూరయని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది.

భావంచిగుణము

శ్లో॥ వాకుచీమధురాతిక్తా కటుపాకారసాయనీ । విష్టమ్భినీహిమారుచ్యా సరాహృద్యాస్రపిత్తనుత్ । రూక్షాహంతికఫశ్వాసకుష్ఠమేహజ్వరకృమీన్ । తత్ఫలంపిత్తలంకృచ్ఛ్రకుష్ఠవాతకఫాపహం॥

తా॥ భావంచి మధురముగ చేదుగనుండును. పాకమువలన కారముగనుండును ఆయురారోగ్యములవృద్ధిజేయును. మలబద్ధమునుజేసును. చల్లగనుండును. రుచినిపుట్టించును. హృదయమునకు మేలుజేసును వేగముకలదిగనుండును రక్తపిత్తమునుబోగొట్టును. తాపమునిచ్చును. కఫము శ్వాసము కుష్టువు మేహజ్వరము కృములు వీటిని హరింపజేయును. భావంచిపండ్లు పిత్తమునుజేసును. మూత్రకృచ్ఛ్రము కుష్టువు వాతము కఫము వీటిని హరింపజేయును.

జనుప.

శ్లో॥ శణపుష్పీమాల్యపుష్పీ ధావనీశణఘంటికా। బృహత్పుష్పీ స్వల్పఘంటా ఘంటాశబ్దాతుపుష్పికా॥

టీ॥ శణపుష్పీ-మాల్యపుష్పీ-ధావనీ-శణఘంటికా-బృహత్పుష్పీ - స్వల్పఘంటా-ఘంటాశబ్దా-పుష్పికా-అనునవి జనుపపేళ్లు. [சணம்பு=శణంబు]

జనుపగుణము.

శ్లో॥ శణపుష్పీకటుఃపిత్త శ్లేష్మజిచ్ఛర్దికారిణీ । అజీర్ణజ్వరదోషఘ్నీ రక్తదోషవినాశినీ । కుతూహలేషుచప్రోక్తా మోహనస్తంభనాదిషు । భవంతితస్యాబీజాని గర్భఘ్నానివిరేచనం॥

తా॥ జనుప కారముగనుండును పిత్తము శ్లేష్మము వీటిని బోగొట్టును, వాంతిజేయించును. అజీర్ణజ్వరము రక్తదోషము వీటినిపోగొట్టును. మోహనస్తంభనాద్యాశ్చర్యకరకృత్యములయందుపయోగించును. జనుపవిత్తులు గర్భమును నశింపజేయును విరేచనముచేయించును.

కలుకాసినుగు.

శ్లో॥ త్రాయమాణాసుహృత్త్రాణా త్రాయంతీగిరిసానుజా। బలభద్రాకృతత్రాణా వార్షికంత్రాయమాణికా॥

టీ॥ త్రాయమాణా-సుహృత్త్రాణా-త్రాయంతీ-గిరిసానుజా- బలభద్రా-కృతత్రాణా-వార్షికం-త్రాయమాణికా-అనునవి కలుకాసినుగు పేళ్లు.

[தெ॥ த்துபுங்கம்=కొత్తుపుంగం]

కలుకాౘినుగు గుణము.

శ్లో॥ త్రాయమాణా సరా పిత్తజ్వరశ్లేష్మాస్రశూలజిత్ । గుల్మం జ్వరం ఛర్దికాంచ క్షయం గ్లానిం తృషాం విషం । హృద్రోగం రక్తపిత్తం చ దుర్నామానం వినాశయేత్॥

తా॥ కలుకాౘినుగు వేగము కలది పిత్తజ్వరము శ్లేష్మము రక్తదోషము శూల గుల్మము జ్వరము వాంతి క్షయము బడలిక దప్పి విషదోషము హృద్రోగము రక్తపిత్తము మూలశంక వీటిని బోగొట్టును. (ఇది హిమవత్పర్వతమునందు దొరకును.)

సరస్వతి, మండూకబ్రహ్మి.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీ సరస్వతీ సోమా సత్యాహ్వా బ్రహ్మచారిణీ । మండూకపర్ణీ మాండూకీ త్వాష్ట్రీ దివ్యా మహౌషధీ। కపోతవిట్కా మునికా లావణ్యా సోమవల్లరీ।

టీ॥ బ్రాహ్మీ-సరస్వతీ-సోమా-సత్యాహ్వా - బ్రహ్మచారిణీ అనునవి సరస్వతి ఆకు పేళ్లు. మండూకపర్ణీ-మాండూకీ-త్వాష్ట్రీ-దివ్యా-మహౌషధీ - కపోతవిట్కా-మునికా-లావణ్యా-సోమవల్లరీ-అనునవి-మండూక బ్రహ్మి పేర్లు.

[வல்லாரி=వల్లారి]

సరస్వతి, మండూకబ్రహ్మి గుణము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీ హిమా సరా స్వాదుర్లఘుర్మేధ్యా రసాయనీ । స్వర్యా స్మృతిప్రదా కుష్ఠ పాండుమేహాస్రకాసజిత్ । విషశోఫజ్వరహరా తద్వన్మండూకపర్ణినీ।

తా॥ సరస్వతి యాకు శీతలముగనుండును - వేగముకలది రుచిని పుట్టించును తేలిక నిచ్చును. బుద్ధిని వృద్ధిజేయును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును కంఠమునకు మంచి స్వరమును కలుగజేయును. స్మృతినిచ్చును కుష్ఠువు పాండు మేహము రక్తకాసము విషము శోఫ జ్వరము వీటిని హరింపజేయును మండూకబ్రహ్మికిని సరస్వతి ఆకు యొక్క గుణములే కలిగియుండును.

ఆదిత్యభక్తి.

శ్లో॥ సువర్చలార్కకాంతా స్యాత్సూర్యభక్తా సుఖోద్భవా। సూర్యావర్తా రవిప్రీతా త్వన్యా బ్రాహ్మీ సువర్చలా॥

టీ॥ సువర్చలా-అర్కకాంతా-సూర్యభక్తా-సుఖోద్భవా-సూర్యావర్తా-రవిప్రీతా-అనునవి ఆదిత్యభక్తి పేళ్లు. బ్రాహ్మీ సువర్చలా అనునది మరియొక విధమైన ఆదిత్యభక్తి పేరు. (దీని నే మండూకపర్ణి యనియు ప్రసిద్ధుతిరుగుడనియు నందురు.)

[சூரியகாந்தி=సూర్యకాంతి]

ఆదిత్యభక్తి గుణము.

శ్లో॥ సువర్చలా గురుశ్శీతా మూత్రలా కఫవాతజిత్ । అన్యోష్ణా కుష్ఠమేహాశ్మకృచ్ఛ్రజ్వరహరా లఘుః॥

తా॥ ఆదిత్యభక్తి గురుత్వము కలదై యుండును. చలువజేసును అధికముగ మూత్రమును విసర్జింపజేయును కఫము వాతము వీటిని పోగొట్టును. మరియొక విధమైన ఆదిత్యభక్తి కాకజేసును కుష్ఠువు మేహము అశ్మరీరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము జ్వరము వీటిని పోగొట్టును లఘువుగనుండును.

విష్ణుకాంౘము.

శ్లో॥ విష్ణుక్రాంతా నీలపుష్పీ జయా వశ్యాపరాజితా॥

టీ॥ విష్ణుక్రాంతా-నీలపుష్పీ-జయా-వశ్యా-పరాజితా-అనువవి విష్ణుక్రాంతము పేర్లు. [விஷ்ணுக்கிராந்தி=విష్ణుక్రాంతి]

విష్ణుక్రాంతగుణము.

శ్లో॥ విష్ణుక్రాంతా కటుర్మేధ్యా క్రిమివ్రణకఫాన్ జయేత్ । తచ్ఛాకం విషదాహఘ్నం పిత్తవాతహరం గురు॥

తా॥ విష్ణుక్రాంతము కారముగనుండును బుద్ధిని వృద్ధిజేయును నులిపురుగులు వ్రణములు కఫము వీనిని బోగొట్టును దానికూర విషదోషము తాపము పిత్తవాతము వీటిని పోగొట్టును గురుత్వము జేసును.

ములుగోరింట.

శ్లో॥ సైరేయకస్సహాచర సైరేయః కింకరాతకః । దాసీ సహాచరః కింటీ శైర్షకో మృదుకంటకః । రక్తపుష్పః కురువకః పీతో ఙ్ఞేయః కురంటకః । నీల ఆర్తగళః ప్రోక్తో బాణా చోదనపాక్యపి॥

టీ॥ సైరేయకః-సహాచరః-సైరేయః-కింకరాతకః-దాసీ-సహాచరః-కింటీ - శైర్షకః-మృదుకంటకః అనునవి ములు గోరింట పేర్లు. రక్తపుష్పః-కురువకః-అనునవి ఎఱ్ఱని పూలుగల గోరింట పేర్లు. కురంటకః-అనునది పచ్చనిపూలుగల గోరింట పేరు. ఆర్తగళః-బాణా-ఓదనపాకీ-అనునవి నల్లని పూలుగల గోరింట పేర్లు.

[முள் அயவேணம்=ముళ్ అయ వేణమ్]

ములుగోరింటగుణము.

శ్లో॥ సైరేయః కుష్ఠవాతాస్ర కఫకండూవిషాపహః। తిక్తోష్ణో మధురః కేశ్యస్సుస్నిగ్ధః కేశరంజనః ॥ కురంటకం ఘనం వృష్యం జంతుఘ్నం వ్రణకుష్ఠనుత్ । అతీసారప్రమేహఘ్నం పైత్యకృత్పవనాపహం॥

తా॥ ములుగోరింట కుష్టువు వాతరక్తము కఫము దురద విషము వీనిని బోగొట్టును. చేదుగనుండును కాకజేసును మధురముగనుండును. వెండ్రుకల వృద్ధిజేయును. జిగటగనుండును, వెండ్రుకలకు మెరుగునిచ్చును. గోరంటపూలు బరువుగనుండును. వీర్యమునువృద్ధిజేయును. క్రిములు వ్రణము కుష్టువు అతిసారము, ప్రమేహము వాతము వీటినిపోగొట్టును ఒకింత పైత్యముజేసును.

చన్నచర్లగడ్డ.

శ్లో॥ కలికారీవహ్నిముఖీ లాంగలీగర్భపాతినీ । విశల్యాహాలినీసీరీప్రమాతాశుక్లపుష్పికా । విద్యుదుల్కాగ్నిజిహ్వా చ కథితా పుష్పసీభరా । వహ్నిశిఖాగ్నికా జ్ఞేయా నలరంధ్రీచ సా స్మృతా॥

టీ॥ కలికారీ-వహ్నిముఖీ-లాంగలీ గర్భపాతినీ. విశల్యా-హాలినీ-సీరీ-ప్రమాతా-శుక్లపుష్పికా-విద్యుత్-ఉల్కా-అగ్నిజిహ్వా-పుష్పసీభరా-వహ్నిశిఖా. అగ్నికా-నలరంధ్రీ-అనునవి చన్నచర్లగడ్డపేళ్లు. దీనినే కనుగుట్టుగడ్డయనియు నాగేటిగడ్డయనియునందురు. [கார்த்திகைக்கிழங்கு=కార్తిక్కిళంగు లేక கலப்பைக் கிழங்கு=కలప్పయిక్కిళంగు]

చన్నచర్లగడ్డగుణము.

శ్లో॥ కలికారీసరా కుష్ఠ శోఫార్శోవ్రణశూలజిత్। తీక్ష్ణోష్ణా క్రిమినుల్లఘ్వీ పిత్తలా గర్భపాతినీ॥

తా॥ చన్నచర్లగడ్డ వేగముకలది కుష్టువు వాపు మూలము వ్రణములు శూల వీటినిబోకడచును. అధికముగ ఉష్ణముజేసును. నులిపురుగులను బోగొట్టును తేలికనిచ్చును పిత్తమునుజేసును గర్భపాతమునుకలుగజేయును.

వెదురు.

శ్లో॥ వంశో వేణుః కీచకస్స్యాత్కర్మారస్త్వచిసారకః। మస్కరశ్శతపర్వా చ కంటాలుః కంటకీ తథా॥

టీ॥ వంశః-వేణుః-కీచకః-కర్మారః-త్వచిసారకః-మస్కరః-శతపర్వా-కంటాలుః-కంటకి అనునవి వెదురుపేళ్లు. [மூங்கில்=మూంగిల్]

వెదురుగుణము.

శ్లో॥ వంశస్సరో హిమః పిత్త కఫదాహాస్రశోఫజిత్ । మూత్రకృచ్ఛ్రప్రమేహార్శః కుష్ఠం చైవ వినాశయేత్। రుచికృద్దీపనో హృద్యశ్శ్వాలఘుర్నో గుల్మనాశనః ॥ తత్కరీరో గురుర్భేదీ శ్లేష్మలో వాతపిత్తజిత్ । పిత్తాస్రదాహకృచ్ఛ్రఘ్నం రుచికృత్సర్వనిర్గుణం॥

తా॥ వెదురు వేగముకలది చలవజేసును. పిత్తము కఫము తాపము రక్తదోషము వాపు మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము అర్శస్సు కుష్టువు శూల గుల్మము వీటిని పోగొట్టును రుచిని అగ్నిదీపనమునుగలుగజేయును హృదయమునకు మేలుజేసును వెదురుమొలక గురుత్వమును భేదనమును శ్లేష్మమునుచేసును. వాతపిత్తము పిత్తరక్తము తాపము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటినిపోగొట్టును. రుచిగనుండును దానిగణుపు గుణహీనముగనుండును.

లక్ష్మణపంజి

శ్లో॥ లక్ష్మణా పుత్రదా రక్త బిందుపత్రీ చ నాగినీ । గోక్షీరసదృశం పుష్పం రోమవల్లీసమన్వితా । రక్తబిందుసమం పత్రం లక్ష్మణాకారముచ్యతే॥

టీ॥ లక్ష్మణా-పుత్రదా-రక్తబిందుపత్రీ-నాగినీ అనునవి లక్ష్మణపంజిపేళ్లు. దీనిపువ్వు ఆవుపాలతో తుల్యమైనవర్ణముకలదై నూగునూగుగనుండును దీనియాకు యెఱ్ఱనిబిందువులతో గూడియుండును.

లక్ష్మణపంజిగుణము.

శ్లో॥ లక్ష్మణా గర్భదా శీతా సరా వృష్యా త్రిదోషనుత్॥

తా॥ లక్ష్మణపంజి గర్భమును కలుగజేయును. చలువజేసును. వేగముకలది వీర్యమునువృద్ధిజేసును. త్రిదోషములబోకడచును.

మయూరశిఖః

శ్లో॥ మయూరాహ్వా శిఖా జ్ఞేయా సాహస్రీ మధుకచ్ఛదా॥

టీ॥ మయూరాహ్వా-శిఖా-సాహస్రీ-మధుకచ్ఛదా-అనునవి మయూరశిఖిపేళ్లు. దీనినే నెమలిజుట్టుచెట్టనియెదరు.

మయూరశిఖిగుణము

శ్లో॥ మయూరాహ్వా శిఖా లఘ్వీ పిత్తశ్లేష్మాతిసారజిత్॥

తా॥ మయూరశిఖి లఘువుగనుండును పిత్తము శ్లేష్మము అతిసారము వీటిని బోకడచును.

వాయింట.

శ్లో॥ అజగంధావస్తుగంధా కబరీపూతబర్బరః॥

టీ॥ అజగంధా-వస్తుగంధా-కబరీ-పూతబర్బరా-అనునవి వాయింటపేళ్లు. [வேளை=వేళై]

వాయింటగుణము.

శ్లో॥ అజగంధాలఘూరుచ్యా హృద్యాతుకఫవాతనుత్ । క్రిమి
వ్రణార్శోగుల్మాంశ్చ కర్ణరోగంచనాశయేత్॥

తా॥ వాయింట చులకననిచ్చును రుచినిపుట్టించును హృదయమునకు మేలు జేసును కఫము వాతము క్రిములు వ్రణములు అర్శస్సు గుల్మము కర్ణరోగము వీటిని బోకడచును.

వాయింటవిత్తులు.

శ్లో॥ అజగంధా పూతికీటా బర్బరీపూతిబర్బరః। కారవీఖరపుష్పా
చ తుంగీపూతిమయూరకః॥

టీ॥ అజగంధా-పూతికీటా-పూతిబర్బరః-కారవీ-ఖరపుష్పా-తుంగీ-పూతిమయూరకః అనునవి వాయింటవిత్తులపేళ్లు. [வேளைவிரை=వేళైవిరై]

వాయింటవిత్తులగుణము.

శ్లో॥ అజగంధాకటుస్తీక్ష్ణా రూక్షాహృద్యాగ్నివర్ధినీ । దృష్టి
మాంద్యప్రదాలఘ్వీ శుక్రవాతకఫాపహా॥

తా॥ వాయింటవిత్తులు కారముగ వేగముగలదిగ రూక్షగనుండును. హృదయమునకు మేలుజేసును అగ్నిదీపనమును వృద్ధిజేసును. దృష్టికిమాంద్యమును కలుగజేయును. చులకనగ నుండును శుక్రము వాతము కఫము వీటిని బోకడచును.

కుక్కవాయింట.

శ్లో॥ శ్వానబర్బరికాపూతి మయూరాపశుగంధికా । బర్బరీశంఖ
పుష్పాచ బస్తగంధీమధూద్భవా॥

టీ॥ శ్వానబర్బరికా-పూతిమయూరా-పశుగంధికా-బర్బరీ-శంఖపుష్పా-బస్తగంధీ-మధూద్భవా-అనునవి కుక్కవాయింటపేళ్లు. [நாய்வேளை=నాయ్ వేళై]

కుక్కవాయింటగుణము.

శ్లో॥ శ్వానబర్బరికాతూష్ణవీర్యాపిత్తసమీరజిత్ । శ్లేష్మఘ్నీ
శ్రోత్రరుధిర పూయశూలాపహాస్మృతా॥

తా॥ కుక్కవాయింట ఉష్ణమైనవీర్యముకలది పిత్తము వాతము శ్లేష్మము, చెవియందు రక్తముతోడ చీముకారుట కర్ణశూల వీటిని బోకడచును.

అడవివాయింట.

శ్లో॥ వనబర్బరికాన్యాతు సుగంధీసుప్రసన్నకః। స్యాత్కృష్ణమల్లి
కాప్రోక్తా శరఘ్నో వనబర్బరః॥

టీ॥ సుగంధీ-సుప్రసన్నకః-కృష్ణమల్లికా-శరఘ్నః - వనబర్బరః అనునవి అడవివాయింటపేళ్లు. [காட்டுவேளை=కాట్టువేళై]

అడవివాయింటగుణము.

శ్లో॥ వనబర్బరికాచోష్ణా సుగంధాకటుకారసే । పిశాచఘ్నీచపి
త్తఘ్నీ ఘ్రాణసంతర్పణీస్మృతా॥

తా॥ అడవివాయింట, కాకజేసును మంచివాసనగలది. కారమైనరసముగలది, పిశాచబాధ పిత్తము వీటిని పోగొట్టును. నాసికమునకు తృప్తిని పుట్టించును.

జీడి.

శ్లో॥ భల్లాతకోనభోభల్లీ వీరవృక్షోగ్నివక్రకః। ఆరుష్కర స్తథా
రూక్ష స్తపనోగ్నిముఖీధనుః॥

టీ॥ భల్లాతకః-నభోభల్లీ-వీరవృక్షః-అగ్నివక్రకః-ఆరుష్కరః-రూక్షః-తపనః-అగ్నిముఖీ-ధనుః-అనునవి జీడిపేళ్లు. [சேராங்கொட்டை=శేరాంకొట్టై]

జీడిగుణము.

శ్లో॥ భల్లాతకఃకషాయోష్ణ శ్శుక్రలోమధురోలఘుః। వాతశ్లేష్మో
దరానాహ కుష్ఠార్శోగ్రహణీగదాన్ । హన్తిగుల్మజ్వరశ్విత్రవహ్నిమాం
ద్యక్రిమిజ్వరాన్ ॥ భల్లాతస్యఫలంకషాయమధురం కోష్ణంకఫార్తిశ్రమ
శోఫానాహవిబంధశూల జఠరాధ్మానకృమిధ్వంసనం । తన్మజ్జాచవిశేష
దాహశమనః పిత్తాపహ స్తర్పణో వాతారోచకహారిదీప్తిజననః పిత్తాప
హస్త్వంజసా॥

తా॥ జీడి వగరుగ నుండును. కాకజేసును వీర్యమును వృద్ధిజేయును. మధురముగ లఘువుగనుండును. వాతము శ్లేష్మము ఉదరరోగము ఆనాహము కుష్ఠువు అర్శోరోగము గ్రహణి గుల్మము జ్వరము శ్విత్ర కుష్ఠువు అగ్నిమాంద్యము క్రిమి జ్వరము వీటినిహరింపజేయును. జీడిఫలము వగరుగ మధురముగనుండును కించిదుష్ణమునుజేయును కఫరోగము బడలిక వాపు కడుపుబ్బరము మలబద్ధము శూల, ఆధ్మా

నము, కృములు, వీటినిపోగొట్టును దానిమజ్జ అతితాపము పిత్తము వాతము, అరుచి, వీటినిబోగొట్టును తృప్తినిచ్చును అగ్నిదీపనమునుజేయును. శీఘ్రముగ పిత్తరోగమునుబోగొట్టును.

బూరుగు.

శ్లో॥ శాల్మలీతూలినీమోచా కుక్కుటీరక్తపుష్పికా । కంటకాఢ్యాస్థూలఫలా పిచ్ఛిలాచిరజీవినీ॥

టీ॥ శాల్మలీ-తూలినీ-మోచా-కుక్కుటీ-రక్తపుష్పికా-కంటకాఢ్యా-స్థూలఫలా-పిచ్ఛిలా-చిరజీవినీ అనునవి బూరుగుపేళ్లు. [எலவைமரம்=యెలవైమరం]

బూరుగుగుణము.

శ్లో॥ శాల్మలీశీతలావృష్యా బృంహణీరక్తపిత్తజిత్ । రసాయనవరాస్నిగ్ధా తత్పుష్పంగ్రాహిపిత్తజిత్॥

తా॥ బూరుగు శీతలముగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును. పుష్టినిచ్చును రక్తపిత్తమునుపోగొట్టును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. జిగటగనుండును. వానిపూలు మలమును గట్టిపరచును. పిత్తమునుపోగొట్టును.

బూరుగుబంక.

శ్లో॥ మోచకస్స్యాన్మోచరస శ్శాల్మలీవేష్టకస్స్మృతః । మోచనిర్యాసకఃపిచ్ఛా మోచాశ్రీవేష్టకః॥

టీ॥ మోచకః-మోచరసః-శాల్మలీ-వేష్టకః-మోచనిర్యాసకః-పిచ్ఛా-మోచా-శ్రీ-వేష్టకః-అనునవి బూరుగుబంకపేళ్లు. [எலவம்பிசின்=యెలవంపిశిని]

బూరుగుబంక గుణము.

శ్లో॥ మోచకశ్శీతలోగ్రాహీ గురుర్వృష్యోతిసారజిత్ । ప్రవాహికాసపిత్తాస్ర కఫదాహనిబర్హణః॥

తా॥ బూరుగుబంక శీతలముగనుండును. మలమును గట్టిపరచును. గురుత్వముజేసును వీర్యమును వృద్ధిజేయును అతిసారము గ్రహణీరోగము పిత్తరక్తము కఫము అంగతాపము వీటిని హరింపజేయును.

నీరుపిప్పలి.

శ్లో॥ * తోయపిప్పల్యంబువల్లీ పలూరఃకంచటస్తథా। మత్స్యాదనీమత్స్యగంధా లాంగలీశకులాదనీ॥

---

* తోయపిప్పలి అనగా బొక్కెనాకు అని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది.

టీ॥ తోయపిప్పలీ-అంబువల్లీ-పలూరః-కంచటః-మత్స్యాదనీ-మత్స్యగంధా-లాంగలీ-శకులాదనీ-అనునవి నీరుపిప్పలిపేళ్లు. [நீர்திப்பிலி=నీర్‌తిప్పిలి లేక பொடுதலை=పొడుతలై]

నీరుపిప్పలిగుణము.

శ్లో॥ జలపిప్పల్యశాహృద్యా చక్షుష్యాశుక్రలాలఘుః । సంగ్రాహిణీహిమారూక్షా రక్తదాహవ్రణాపహా । రసదోషంక్రిమీన్ దాహం వ్రణంశ్వాసకఫంతథా । వాతంవిషంభ్రమంమూర్ఛాం తృషాంపిత్తజ్వరంహరేత్॥

తా॥ నీరుపిప్పలి హృదయమునకు నేత్రములకు మేలుజేసును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును లఘువుగనుండును, మలమునుగట్టిపరచును, చల్లగనుండును. రూక్షజేసును, దుష్టరక్తమునువిరుచును వ్రణములు రసదోషము, నులిపురుగులు, తాపము శ్వాసము కఫము వాతము విషము భ్రమ మూర్ఛ, దప్పి పిత్తజ్వరము వీటిని హరింపజేయును.

బదనిక.

శ్లో॥ వందాకంస్స్యాద్వృక్షరుహా శేఖరీకామవృక్షకః। వృక్షాదనీ కామతరుః కామజ్యాపదరోహిణీ॥

టీ॥ వందాకం వృక్షరుహా-శేఖరీ-కామవృక్షకః-వృక్షాదనీ-కామతరుః-కామజ్యా-పదరోహిణీ-అనునవి బదనికపేళ్లు. దీనినే వదనిక యనియుందురు. [பில்லுருவி=పిల్లురివి]

బదనికగుణము.

శ్లో॥ వందాకఃకఫవాతాస్ర రూక్షవ్రణవిషాపహః॥

తా॥ బదనిక కఫము వాతరక్తము, రూక్ష వ్రణము విషము వీటిని బోగొట్టును.

శంఖపుష్పి.

శ్లో॥ శంఖపుష్పీశంఖనామ్నీ కిరీటీకంబుమాలినీ। శుక్లకందాభూమిలగ్నా హ్రీస్వాంగాశంఖపుష్పికా॥

టీ॥ శంఖపుష్పీ-శంఖనామ్నీ-కిరీటీ-కంబుమాలినీ-శుక్లకందా-భూమిలగ్నా-హ్రీస్వాంగా-శంఖపుష్పికా అనునవి శంఖపుష్పిపేర్లు.

శంఖపుష్పిగుణము.

శ్లో॥ శంఖపుష్పీస్మృతిహితా మేధ్యావర్ణవిలాసినీ । భూతగ్రహాదిదోషఘ్నీ బలీకరణసిద్ధిదా । రసాయనీకషాయోష్ణా స్మృతామోహవినాశినీ॥

తా॥ శంఖపుష్పి స్మరణమునిచ్చును. బుద్ధినివృద్ధిజేయును. శరీరమునకుకాంతినిచ్చును భూతములు గ్రహము మొదలగు వానిదోషమును పోగొట్టును. బలకరక్రియోపయోగమగును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధినొందించును. వగరుగనుండును. కాకజేసును. మోహమును బోకడచును.

సర్పాక్షి.

శ్లో॥ సర్పాక్షీనాకులీచేలీ సర్పగంధాసుగంధికా॥

టీ॥ సర్పాక్షీ-నాకులీ-చేలీ-సర్పగంధా-సుగంధికా అనునవి సర్పాక్షిపేళ్లు.

సర్పాక్షిగుణము.

శ్లో॥ నాకులీకటుతిక్తోష్ణా రూక్షాసాప్రకీర్తితా । మూషకాదివిషంహంతి క్రిమిదోషవినాశినీ॥

తా॥ సర్పాక్షి కారముగ చేదుగనుండును. కాకజేసును రూక్షుగనుండును. యెలుక మొదలగువానివిషము క్రిమిరోగము వీటినిబోగొట్టును.

పెద్దసర్పాక్షి.

శ్లో॥ నాకులీసమహాసర్ప గంధినీగంధనాకులీ । నకులేష్టామహాసర్ప నేత్రారోచకపత్రికా॥

టీ॥ నాకులీ-మహాసర్పగంధినీ-గంధనాకులీ-నకులేష్టా-మహాసర్పనేత్రా-రోచకపత్రికా అనునవి పెద్దసర్పాక్షిపేళ్లు.

పెద్దసర్పాక్షిగుణము.

శ్లో॥ నాకులీతువరాతిక్తా కటుకోష్ణావినాశయేత్ । విషంలూతా వృశ్చికాఖు సర్పాణాంచక్రిమివ్రణాన్॥

తా॥ పెద్దసర్పాక్షి వెగటుగ చేదుగ కారముగ నుండును. కాకజేసును సాలెపురుగు తేలు ఎలుక సర్పము అనువానివిషము నులిపురుగులు వ్రణము వీటిని హరింపజేయును.

సోమవల్లి.

శ్లో॥ సోమవల్లీయజ్ఞనేతా సోమక్షీరీద్విజప్రియా॥

టీ॥ సోమవల్లీ-యజ్ఞనేతా-సోమక్షీరీ-ద్విజప్రియా అనునవి సోమవల్లిపేళ్లు.

సోమవల్లి గుణము.

శ్లో॥ సోమవల్లీత్రిదోషఘ్నీ కటుస్తిక్తారసాయనీ॥

సోమవల్లి అనగా పుల్లతీగయని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది

తా॥ సోమవల్లి త్రిదోషములబోగొట్టును. కారముగ చేదుగనుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

లొద్దుగు

శ్లో॥ రోధ్రస్తిరీటః కాసీన స్తిలకస్సతతోద్భవః । అన్యోఘనత్వక్చాబరక శ్వేతలోధ్రోక్షిభేషజ

టీ॥ రోధ్రః-తిరీటః-కాసీనః తిలకః-సతతోద్భవః అనునవి లొద్దుగుపేళ్లు. [லோத்திரம்=లోద్దిరం] ఘనత్వక్-శాబరకః - శ్వేతలోధ్రః-అక్షిభేషజం-అనునవి తెల్లలొద్దుగుపేళ్లు. [வெள்ளை லோத்திரம்=వెళ్ళలోద్దిరం]

లొద్దుగుగుణము.

శ్లో॥ రోధ్రోవిరేచకశ్శీతః చక్షుష్యఃకఫపిత్తనుత్ । కషాయోరక్తశోఫాస్ర జ్వరాతీసారనాశనః । తత్పుష్పంమధురంగ్రాహి సతిక్తం శ్లేష్మపిత్తజిత్॥

తా॥ లొద్దును తెల్లలొద్దుగు ఇవి విరేచనముజేయించును. శీతలముగనుండును. నేత్రములకు హితముజేసును కఫము పిత్తము వీటినిబోగొట్టును వగరుగనుండును. రక్తదోషము వాపు కుసుమరోగము జ్వరము అతిసారము వీటినిపోగొట్టును. లొద్దుగుపూలు మధురముగనుండును. మలమును గట్టిపరచును. చేదుగనుండను. శ్లేష్మము పిత్తము వీటిని హరింపజేయును.

హంసపాది.

శ్లో॥ హంసపాదీహంసపదీ రక్తపాదీత్రిపాదికా । ప్రహ్లాదినీకీటమారీ కీటమాతామధుస్రవా॥

టీ॥ హంసపాదీ-హంసపదీ-రక్తపాదీ-త్రిపాదికా-ప్రహ్లాదినీ - కీటమారీ-కీటమాతా-మధుస్రవా అనునవి హంసపాదిపేళ్లు. [சிறுபுல்லடி=సిరుపుల్లడి]

హంసపాదిగుణము.

శ్లో॥ హంసపాదీగురుశ్శీతా హంతిరక్తవిషవ్రణాన్ । విసర్పదాహాతిసార లూతభూతాంచరోపిణీ । శ్వాసకాసక్షయహరా వాతఘ్నీదీపనీవరా॥

తా॥ హంసపాది గురుత్వము శీతలము వీటినిచేసును. రక్తదోషము విషవ్రణము విసర్పము అంగసంతాపము, అతిసారము సాలెపురుగువిషము, భూతము శ్వాసము కాసము క్షయము వాతము వీటినిబోగొట్టును. అగ్నిదీపనమును కలుగజేయును.

ముణుగుదామర.

శ్లో॥ లజ్జాలుర్మోహినీస్పృక్కా ఖదినీగంధకారిణీ । నమస్కారీ సమీపత్రా సమంగారక్తపాదికా॥

టీ॥ లజ్జాలుః-మోహినీ-స్పృక్కా-ఖదినీ-గంధకారిణీ-నమస్కారీ - సమీపత్రా-సమంగా-రక్తపాదికా అనునవి ముణుగుదామర పేళ్లు. (దీనినే శిగ్గాకుయనియు అత్తప్రత్తియనియుననియెదరు.) [தொட்டாசுரிங்கி=తొట్టాసురింగి]

ముణుగుదామరగుణము.

శ్లో॥ లజ్జాలుశ్శీతలాతిక్తా కషాయాశ్లేష్మపిత్తజిత్। రక్తపిత్తమతీసారం యోనిరోగాన్వినాశయేత్॥

తా॥ ముణుగుదామర చలువజేసును. చేదుగ వగరుగనుండును. శ్లేష్మము పిత్తము రక్తపిత్తము, అతిసారము యోనిరోగము వీటినిపోగొట్టును.

పొన్నగంటి.

శ్లో॥ మత్స్యాక్షీ వాలికామత్స్య గంధీమత్స్యాదినీతథా॥

టీ॥ మత్స్యాక్షీ-వాలికా-మత్స్యగంధీ - మత్స్యాదినీ అనునవి పొన్నగంటి పేళ్లు. [பொன்நாங்கணி=పొన్నాఙ్గణి]

పొన్నగంటిగుణము.

శ్లో॥ మత్స్యాక్షీగ్రాహిణీశీతా కుష్ఠపిత్తకఫాస్రజిత్ ।హృద్యామేహంవిషంపాండుం శ్వాసంకాసంజ్వరంజయేత్। శోఫకండూప్లీహవాత శోషఛర్ద్యరుచీర్జయేత్॥

తా॥ పొన్నగంటి మలమును గట్టిపరచును శీతలముగనుండును. కుష్టువు పిత్తము కఫము రక్తదోషము, మేహము విషము పాండువు, శ్వాసము కాసము జ్వరము వాపు, దురద, ప్లీహరోగము, వాతము, శోష, వాంతి, అరుచి వీటిని బోగొట్టును, హృదయమునకు మేలుజేసును.

వటపత్రి.

శ్లో॥ వటపత్రీ మోహినీస్యా ద్దీపనీ రేచనీమతా॥

టీ॥ వటపత్రీ-మోహినీ-దీపనీ-రేచనీ అనునవి వటపత్రిపేర్లు.

వటపత్రిగుణము.

శ్లో॥ వటపత్రీ*యోనిగదాన్ కషాయోష్ణావినాశయేత్ ।తత్ఫలంస్తంభనంశీతం వాతలంకఫపిత్తజిత్॥

---

* వటపత్రి అనగా కుక్కపాలయని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది.

తా॥ వటపత్రి వగరుగనుండును కాకజేసును. యోనిరోగమును బోగొట్టును దానిపండ్లుస్తంభనముజేసును, శీతలముగనుండును, వాతమునుజేసును కఫము పిత్తము వీటినిబోగొట్టును.

పిన్నపాల.

శ్లో॥ దుగ్ధికామధుపర్ణీస్యా త్క్షీరిణీస్వాదుపుష్పికా॥

టీ॥ దుగ్ధికా-మధుపర్ణీ-క్షీరిణీ-స్వాదుపుష్పికా అనునవి పిన్నపాల పేర్లు. [சிறுபாலை=సిరుపాలై]

పిన్నపాలగుణము.

శ్లో॥ దుగ్ధికోష్ణాగురూరూక్షా వాతలాగర్భకారిణీ। స్వాదుర్విష్టమ్భినీవృష్యా కఫకుష్ఠకృమీన్జయేత్॥

తా॥ పిన్నపాల ఉష్ణము గురుత్వము వీటినిజేసును, రూక్షగనుండును, వాతమునుజేయును, గర్భమునుకలుగజేయును, రుచిగనుండును, మలమునుబంధించును, శుక్రమునువృద్ధిజేయును, కఫము కుష్టువు క్రిమిరోగము వీటినిపోగొట్టును.

కోలపాల.

శ్లో॥ అర్కపుష్పీకూరకందా జలకామాభిరండికా॥

టీ॥ అర్కపుష్పీ-క్రూరకందా-జలకామా - భిరండికా అనునవి కోలపాల పేర్లు.

కోలపాలగుణము.

శ్లో॥ అర్కపుష్పీక్రిమిశ్లేష్మ మేహపిత్తవికారనుత్॥

తా॥ కోలపాల నులిపురుగులు శ్లేష్మము మేహము, పిత్తవికారము వీటినిబోగొట్టును.

కాకర.

శ్లో॥ కారవేల్లంకటిల్లంస్యా దుగ్రకాండంసుకాండకం। కారవల్లీ వారివల్లీ బృహద్వల్ల్యపరాస్మృతా॥

టీ॥ కారవేల్లం-కటిల్లం-ఉగ్రకాండం-సుకాండకం-అనునవి కాకరపేళ్లు. కారవల్లీ-వారివల్లీ-బృహద్వల్లీ-అనునవి పెద్దకాకరపేళ్లు. [பாகல்=పాకల్]

కాకరగుణము.

శ్లో॥ కారవేల్లంహిమంభేది లఘుతిక్తమవాతలం । పిత్తాస్రకామిలాపాండు కఫమేహక్రిమీన్జయేత్ ॥ స్యాత్కారవల్లీ ఫలమీషదుష్ణం సర్వామయఘ్నంరుచిరంక్రిమిఘ్నం । చతుష్య మేతల్లఘుదీపనంస్యా

ద్రోషావహైస్సింహఫలైస్సమానం ॥ తీక్ష్ణోష్ణందోషజిహ్వాన్యా కారవల్లీ విషాపహా । ప్రసేకశ్వాసకాసార్శః క్రిమికుష్ఠవ్రణాన్ జయేత్॥

తా॥ కాకర చలువజేసును త్రిదోషముల భేదించును. చులకననిచ్చును చేదుగనుండును. వాతమునుజేయకుండును పిత్తరక్తము కామిల పాండువు కఫము మేహము క్రిములు వీటిని బోగొట్టును. కాకరకాయ ఒకింత కాకజేసును సర్వరోగముల బోగొట్టును రుచినిచ్చును క్రిములను బోగొట్టును నేత్రములకు మేలుజేసును చులకననిచ్చును అగ్నిదీపనమునుజేసును. సింహఫలమువలనే దోషమునుపోకడచును. అడవికాకరకాయ మిక్కుటముగ కాకజేసును దోషములను విషములను బోగొట్టును నోటనీరూరుట శ్వాసము కాసము మూలశంక క్రిములు కుష్ఠువు వ్రణములు వీనినిపోగొట్టును.

ఆగాకర.

శ్లో॥ కర్కోటకీ వాయసీచ కంకణ్యాఃఫలపూరకః॥

టీ॥ కర్కోటకీ-వాయసీ-కంకణ్యాః-ఫలపూరకః - అనునవి ఆగాకర పేర్లు. దీనినే అంగాకరయనియు అడవికాకరయని ననియెదరు.

ఆగాకరగుణము.

శ్లో॥ తద్వత్కర్కోటకీపుష్పం కిలాసారుచినాశనం । కర్కోటకీఫలంహృద్యం కషాయమధురంగురు । దీపనంపాచనంరుచ్యం కేశ్యంమేధ్యంత్రిదోషనుత్ ॥

తా॥ ఆగాకర కాకరయొక్కగుణముకలదైయుండును దానిపూలు కిలాసకుష్ఠువు అరుచి వీటినిబోగొట్టును. ఆగాకరకాయ హృదయమునకు మేలుజేసును వగరుగ తియ్యగనుండును గురుత్వమునుజేసును అగ్నిదీపనమును పాచనమునుజేసును. రుచిగనుండును వెంట్రుకలను బుద్ధిని వృద్ధిజేసును త్రిదోషప్రకోపమునుపోగొట్టును.

బుడ్డకాకర.

శ్లో॥ అనంతాసూక్ష్మమూలాచ ఖమూలావల్లికాప్రియా॥

టీ॥ అనంతా-సూక్ష్మమూలా-ఖమూలా-వల్లికాప్రియా అనునవి బుడ్డకాకర పేళ్లు. [மொடக்கத்தான் = మొడకత్తాన్]

బుడ్డకాకరగుణము.

శ్లో॥ కషాయాపిచ్ఛిలాగుర్వీ సూక్ష్మవల్లీసుశీతలా। రక్తపిత్తప్రశమనీమూత్రదోషనివారిణీ । కామిలాయాంవిశేషేణశస్యతేవ్రణరోపిణీ॥

తా॥ బుడ్డకాకర వెగటుగ జిగటగనుండును. గురుత్వమునుజేయును చలువజేసును. రక్తపిత్తము మూత్రదోషము వీటిని పోగొట్టును విశేషముగ కామిలయందుపయోగించును. వ్రణములనార్చును.

గొడ్డు ఆగాకర.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటకీదేవీ కుమారీవిషనాశనీ। మనోజ్ఞానాగదమనీ వంధ్యాయోగీశ్వరీమతా॥

టీ॥ వంధ్యాకర్కోటకీ-దేవీ-కుమారీ-విషనాశనీ-మనోజ్ఞా-నాగదమనీ - వంధ్యా - యోగీశ్వరీ అనునవి గొడ్డు ఆగాకర పేర్లు. దీనినే పోతు ఆగాకరయనియు నందురు. [காயாப்பழம்பாகல் = కాయాప్పఝంపాకల్]

గొడ్డు ఆగాకరగుణము.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటకీతిక్తా కట్వీచోష్ణాలఘుస్స్మృతా । రసాయనీశోధనీచ గ్రహపీడావిషాపహా । కఫనేత్రశిరోరోగ వ్రణవీసర్పకాసజిత్ । భగన్దరంరక్తదోషం వన్ధ్యాత్వంచవినాశయేత్ ॥

తా॥ గొడ్డుకాకర చేదుగ కారముగ నుండును. కాకజేసును. చులకనగనుండును-ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును-శోధనముజేసును - గ్రహపీడ విషము శ్లేష్మము నేత్రరోగము శిరోరోగము వ్రణము విసర్పము కాసము భగందరము రక్తదోషము గొడ్డుబోతుతనము వీనిని హరింపజేయును.

పుత్రజీవి.

శ్లో॥ పుత్రజీవోగర్భకరో యష్టీపుత్రోఽర్థసాధనః॥

టీ॥ పుత్రజీవః-గర్భకరః-యష్టీపుత్రః-అర్థసాధనః-అనునవి పుత్రజీవిచెట్టు పేళ్లు.

పుత్రజీవిగుణము.

శ్లో॥ పుత్రజీవోగురుర్వృష్యో గర్భదశ్లేష్మవాతజిత్। మూత్రలశ్చమలస్తంభీ పిత్తదాహతృషాపహః॥

తా॥ పుత్రజీవి గురుత్వమును, శుక్రవృద్ధినిజేయును, గర్భమును కలుగచేయును, శ్లేష్మము వాతము పితము తాపము దప్పి వీటిని బోగొట్టును. మలమును బంధించును మూత్రమును విసర్జింపజేయును.

బరివెంక.

శ్లో॥ గోజిహ్వాగోభికాగోభీ దార్వికాఖరపర్ణినీ॥

టీ॥ గోజిహ్వా-గోభికా-గోభీ-దార్వికా-ఖరపర్ణినీ-అనునవి బరివెంక పేర్లు. [பிராய் = పిరాయ్]

బరివెంకగుణము.

శ్లో॥ గోజిహ్వావాతలాశీతా గ్రాహిణీకఫపిత్తజిత్ । హృద్యాప్రమేహకాసాస్ర వ్రణజ్వరహరాలఘుః॥

తా॥ బరివెంక వాతమునుజేసును. చలువజేసును మలమును గట్టిపరచును కఫము పిత్తము నీనినిపోగొట్టును, హృదయమునకు మేలుజేసును. ప్రమేహము కాసము రక్తదోషము వ్రణము జ్వరము వీటినిబోగొట్టును. లఘువుగనుండును.

గురువింద.

శ్లో॥ గుంజాశిఖండికాతామ్రా రక్తికాకకణంతికా। శ్వేతాన్యా చక్రికాచూడా దుర్ముఖాకాకపీలుకా॥

టీ॥ గుంజా-శిఖండికా-తామ్రా-రక్తికా-కకణంతికా అనునవి గురువింద పేర్లు. చక్రికా-చూడా-దుర్ముఖా-కాకపీలుకా అనునవి తెల్లగురువిందపేళ్లు.
[குண்டுமணி=గుండుమణి]

గురువిందగుణము.

శ్లో॥ గుంజాకేశ్యాబలకరా త్వచ్యాపిత్తకఫాపహా । నేత్రామయహరావృష్యా హంతికండూగ్రహవ్రణాన్ । క్రిమీన్ ప్రలుప్తకుష్ఠాని తద్వచ్ఛ్వేతాపిశస్యతే॥

తా॥ గురువింద వెంద్రుకల వృద్ధిపొందించును. బలమునిచ్చును. త్వక్కునకు హితకరముగనుండును. పిత్తము కఫము నేత్రరోగము దురద గ్రహబాధ, వ్రణములు, క్రిమిరోగము, ఇంద్రలుప్తము, కుష్ఠురోగము, వీటినిపోగొట్టును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును, తెల్లగురువిందకును ఇదేగుణములు కలిగియుండును.

మోదుగు.

శ్లో॥ పలాశఃకింశుకఃకర్మీ యాజ్ఞికోబ్రహ్మపాదపః। క్షీరశ్రేష్ఠో రక్తపుష్ప స్త్రివృతస్సమిదుత్తమః॥

టీ॥పలాశః-కింశుకః-కర్మీ-యాజ్ఞికః-బ్రహ్మపాదపః-క్షీరశ్రేష్ఠః-రక్తపుష్పః-త్రివృతః - సమిదుత్తమః - అనునవి మోదుగపేర్లు. [முருக்கமரம்= మురుక్కమరం]

మోదుగుగుణము.

శ్లో॥ పలాశోదీపనోవృష్య స్సరోష్ణోవ్రణగుల్మజిత్ । భగ్నసంధానకృద్దోష గ్రహణ్యర్శఃకృమీన్హరేత్ । తత్పుష్పంకఫపిత్తాస్రకృచ్ఛ్రజిద్గ్రాహిశీతలం । ఫలంలఘూష్ణంమేహార్శఃకృమికుష్ఠకఫాపహమ్॥

తా॥ మోదుగు అగ్నిదీపనమునుజేసును. శుక్రమును వృద్ధిజేసును. వేగము కలది విరిగిన యెముకల నొకటిగజేర్చును. ఉష్ణముగనుండును. వ్రణము గుల్మము దోషములు గ్రహణి అర్శస్సు క్రిములు వీనినిబోకడచును మోదుగుపువ్వు మలబద్ధమునుజేసును శీతలముగనుండును. కఫము పిత్తము రక్తదోషము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని బోకడచును. మోదుగుపండ్లు లఘువుగనుండును. ఉష్ణమునుజేసును. మేహము అర్శస్సు క్రిములు కుష్టువు కఫము వీటిని బోకడచును.

ములుమోదుగు.

శ్లో॥ రోహితోదాడిమీపుష్పో రోహితఃకూటశాల్మలిః। ప్లీహారీ రోహిణీరోహా రక్తఘ్నఃపారిజాతకః॥

టీ॥ రోహితః-దాడిమీపుష్పః-రోహీతః - కూటశాల్మలిః-ప్లీహారిః-రోహిణీ-రోహః-రక్తఘ్నః-పారిజాతకః అనునవి ములుమోదుగపేళ్లు. [கொங்குமரம்= కొంగుమరం]

ములుమోదుగగుణము.

శ్లో॥ రోహీతకస్సరోగుల్మ యకృత్ప్లీహోదరాపహః॥

తా॥ ములుమోదుగ వేగముకలదైయుండును. గుల్మము యకృత్తు ప్లీహము ఉదరరోగము, వీటిని బోకడచును.

తెల్లగంటెన.

శ్లో॥ శ్వేతస్యందా శ్వేతపుష్పా కకుభోగిరికర్ణికా । సితాపరాజితా శ్వేతా విషఘ్నీ మేహనాశినీ॥

టీ॥ శ్వేతస్యందా-శ్వేతపుష్పా-కకుభః-గిరికర్ణికా-సితా-పరాజితా-శ్వేతా-విషఘ్నీ-మేహనాశినీ అనునవి తెల్లగంటెనపేర్లు. (దీనినే తెల్లదింతినయనికూడ యనియెదరు.) [வெள்ளைகாகரட்டான்=వెళ్ళైకాకరట్టాన్]

తెల్లగంటెనగుణము.

శ్లో॥ శ్వేతాతిక్తాకషాయాచ రక్తపిత్తకఫాపహా। విషకుష్ఠశ్వేతజంతు శీర్షశూలాపహాస్మృతా॥

తా॥ తెల్లగంటెన చేదుగ వగటుగనుండును. రక్తపిత్తము కఫము, విషము శ్వేతకుష్టువు క్రిములు తలపోటు వీటినిపోకడచును.

నల్లగంటెన.

శ్లో॥ నీలస్యందావ్యక్తగంధా నీలపుష్పాగవాదినీ॥

టీ॥ నీలస్యందా-వ్యక్తగంధా-నీలపుష్పా-గవాదినీ అనునవినల్లగంటెనపేళ్లు.
[கருப்புகாகரட்டான்=కరప్పుకాకరట్టాన్]

నల్లగంటెనగుణము.

శ్లో॥ నీలస్యందాకషాయాచ సరాపిత్తకఫాపహా। కుష్ఠశూలత్రిదోషామ శోఫవ్రణవిషాపహా॥

తా॥ నల్లగంటెన వెగటుగనుండును. వేగముకలదైయుండును. పిత్తముకఫము కుష్ఠువు,శూల,త్రిదోషములు ఆమరోగము,వాపు,వ్రణములు విషము వీటినిబోగొట్టును.

మాంసరోహిణి.

శ్లో॥ మాంసరోహిణ్యతిరుహా వృత్తాచర్మకరీస్మృతా । వికసా మాంసరోహాచ రోహాతిక్తాప్రకీర్తితా॥

టీ॥ మాంసరోహిణీ-అతిరుహా-వృత్తా-చర్మకరీ-వికసా - మాంసరోహా-రోహా-తిక్తా. అనునవి మాంసరోహిణిపేళ్లు

మాంసరోహిణిగుణము.

శ్లో॥ స్యాన్మాంసరోహిణీవృష్యా సరాదోషత్రయాపహా । కషాయాశీతలాపాకే గ్రాహీస్యాద్వ్రణరోపణీ॥

తా॥ మాంసరోహిణి శుక్రమునువృద్ధిజేయును. వేగముకలదైయుండును త్రిదోషములబోగొట్టును వెగటుగనుండును. పాకమునందు శీతలముగనుండును. మలమునుబంధించును. వ్రణములనార్చును.

నల్లేరు.

శ్లో॥ అస్థిసంహారకోవజ్ర వల్లరీకోష్టఘుంటికా। వజ్రాంగీగ్రంథిమాన్ వజ్రః ప్రోక్తస్స్యాదస్థిశృంఖలః॥

టీ॥ అస్థిసంహారకః-వజ్రవల్లరీ-కోష్టఘుంటికా - వజ్రాంగీ-గ్రంథిమాన్-వజ్రః-అస్థిశృంఖలః అనునవి నల్లేరుపేర్లు. [பிரண்டை=పిరండై]

నల్లేరుగుణము.

శ్లో॥ అస్థిసంహారకశ్శీతో వృష్యో వాతహరోస్థియుక్ । వజ్రవల్లీసరారూక్షా క్రిమిదుర్నామనాశనీ । శ్లేష్మఘ్నీ దీపనీచోష్ణా గుల్మోదరవినాశనీ॥

తా॥ నల్లేరు శీతలముగనుండును, శుక్రమునువృద్ధిజేయును. వాతమును బోకడచును శిథిలమైన యెముకలనొకటిగ చేర్చును. వేగముగలది రూక్షగనుండును. క్రిములు మూలరోగము, శ్లేష్మరోగము, వీటినిపోగొట్టును అగ్నిదీపనముజేయును, కాకజేసును గుల్మము ఉదరరోగము వీటినిబోగొట్టును.

జిల్లేడు

శ్లో॥ అర్కస్సూర్యాహ్వయఃక్షీరీ సదాపుష్పోవికీరణః॥

టీ॥ అర్కః-సూర్యాహ్వయః-క్షీరీ-సదాపుష్పః-వికీరణః - అనునవి జిల్లేడుపేర్లు. [எருக்கு=యెరుక్కు]

రాచజిల్లేడు.

శ్లో॥ మందారోవసుకోలర్కో రాజాహ్వోదీర్ఘపత్రకః॥

టీ॥ మందారః-వసుకః-అలర్కః-రాజాహ్వః-దీర్ఘపత్రకః-అనునవి రాచజిల్లేడుపేర్లు.

జిల్లేడు రాచజిల్లేడుగుణము.

శ్లో॥ అర్కద్వయంశంఖవాతం కుష్ఠకండూవిషవ్రణాన్ । నిహంతిప్లీహగుల్మార్శో యకృచ్ఛ్లేష్మోదరక్రిమీన్ । తత్క్షీరముష్ణంలవణం శ్లేష్మంమస్త్రానిలంహరేత్ । తత్పుష్పంతువరంగుల్మ కఫార్శశ్శూలనాశనం । కాసంరక్తక్షయంచైవ నాశయేత్పుంస్త్వహాసికృత్॥

తా॥ జిల్లేడు రాచజిల్లేడు ఇవి శంఖవాతము కుష్ఠువు దురద విషము వ్రణములు ప్లీహము గుల్మము మూలశంక యకృత్తు శ్లేష్మము ఉదరరోగము నులిపురుగులు వీటినిబోగొట్టును, జిల్లేడుపాలు కాకజేసును, ఉప్పగనుండును కఫము శిరోవాతము వీటినిబోగొట్టును. జిల్లేడుపూలు వెగటుగనుండును, గుల్మము కఫము మూలము శూల కాసము రక్తక్షయము వీటినిబోగొట్టును పుంస్త్వమును నశింపజేయును.

తెల్లజిల్లేడు.

శ్లో॥ శుక్లార్కస్తపనశ్శ్వేతః ప్రతాపశ్చసితార్కకః॥

టీ॥ శుక్లార్కః-తపనః-శ్వేతః-ప్రతాపః-సితార్కకః-అనునవి తెల్లజిల్లేడుపేళ్లు. [வெள்ளெருக்கு=వెళ్లెరుక్కు]

తెల్లజిల్లేడుగుణము.

శ్లో॥ శ్వేతార్కఃకటుతిక్తోష్ణో మలశోధనకారకః । మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మశోఫార్తి వ్రణదోషవినాశనః॥

తా॥ తెల్లజిల్లేడు కారముగ చేదుగనుండును కాకజేసును మలమునుశోధించును మూత్రకృచ్ఛ్రము ఒకింతశోష వ్రణము వీటిని బోగొట్టును.

వెంపలి.

శ్లో॥ శరపుంఖాకొలశాకం ప్లీహారిఃకాలకామతా॥

టీ॥ శరపుంఖా - కొలశాకం - ప్లీహారిః - కాలకా-అనునవి వెంపలిపేళ్లు. [கொள்ளுக்காய் வேளை=కొళ్లుకాయ్వేళై]

వెంపలిగుణము.

శ్లో॥ శరపుంఖాయకృత్ప్లీహ దుష్టవ్రణవిషాపహా । తిక్తాకషాయాకాసాస్రశ్వాసజ్వరహారాలఘుః॥

తా॥ వెంపలి యకృత్తు ప్లీహము దుష్టవ్రణములు విషము వీటిని హరింపజేయును. చేదుగ వెగటుగనుండును. కాసము రక్తదోషము శ్వాసము జ్వరము వీటిని పోగొట్టును చలువనిచ్చును.

ములు వెంపలి.

శ్లో॥ అన్యాతుఖాండపుంఖాస్యాత్ ఖండాంశుఃఖాండపుంఖికా॥

టీ॥ ఖండపుంఖా-ఖండాంశుః - ఖండపుంఖికా అనునవి ములు వెంపలిపేర్లు. [முட்கொரண்டி లేక முக்காவேளை=ముట్కొరండి లేక ముక్కావేళై]

ములు వెంపలిగుణము.

శ్లో॥ ఖండపుంఖాకటూష్ణాచ క్రిమిశూలవినాశనీ॥

తా॥ ములు వెంపలి కారముగనుండును. కాకజేయును. క్రిములు, శూల వీటిని పోగొట్టును.

సోమెంద.

శ్లో॥ బలామోటాజయానూక్ష్మపత్రీజ్ఞేయాపరాజితా॥

టీ॥ బలామోటా-జయా - నూక్ష్మపత్రీ - అపరాజితా అనునవి సోమెంద పేర్లు. [செம்பை=శెంబై]

సోమెందగుణము.

శ్లో॥ బలామోటావిషశ్లేష్మ కృచ్ఛ్రనుద్విజయప్రదా॥

తా॥ సోమెంద విషము శ్లేష్మము, మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటినిపోగొట్టును జయమునిచ్చును.

ఈశ్వరి.

శ్లో॥ ఈశ్వరీనాగదమనీ కౌమారీసర్పగంధికా। నాగాహ్వాదమనీనాగ గంధాభుజగపర్ణినీ॥

టీ॥ ఈశ్వరీ-నాగదమనీ-కౌమారీ-సర్పగంధికా-నాగాహ్వా-దమనీ-నాగగంధా-భుజగపర్ణినీ అనునవి ఈశ్వరిపేర్లు. దీనినే ఈసరయనియు నందురు.

[தலைசுருளி=తలైసురుళి]

ఈశ్వరిగుణము.

శ్లో॥ ఈశ్వరీకటుతిక్తోష్ణా వాతశ్లేష్మక్రిమీన్‌జయేత్ । గుల్మోదరాశ్మరీకుష్ఠ విబంధాధ్మానకానిచ॥ త్రిదోషశమనీవర్ణ్యా లూతాసర్వవిషాపహా। భూతబాధాంరాక్షసీనాం పీడాంచైవవినాశయేత్॥

తా॥ ఈశ్వరి కారముగ చేదుగనుండును. కాకజేయును. వాతము శ్లేష్మము క్రిములు, గుల్మము, ఉదరము, అశ్మరి, కుష్టువు, మలబంధము, కడుపుబ్బరము త్రిదోషములు వీటిని పోగొట్టును. శరీరమునకు మంచి వర్ణముచుకలుగజేయును. లూతవ్రణము సర్వవిషము భూతములవలని భయము రక్కసులబాధ వీనిని పోగొట్టును.

వెణుతురు.

శ్లో॥ వేల్లంతరోదీర్ఘపత్రో వీరద్రుర్బహువారకః । దృఢమూలో దీర్ఘమూలో బహుధావన ఇత్యపి॥

టీ॥ వేల్లంతరః-దీర్ఘపత్రః-వీరద్రుః-బహువారకః-దృఢమూలః- దీర్ఘమూలః-బహుధావనః-అనునవి వెణుతురుపేర్లు [வடத்தாரி=వడత్తారి]

వెణుతురుగుణము.

శ్లో॥ వేల్లంతరోశ్మనుద్గ్రాహీ కఫకృచ్ఛ్రానిలాన్‌జిత్ । మూత్రదోషంవిషంహన్తి రక్తాతీసారముల్బణం॥

తా॥ వెణుతురు అశ్మరీరోగము, మలబంధము, కఫము మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతరోగము మూత్రదోషము, విషము, మిక్కుటమగుచున నెత్తురుభేదులు వీటిని పోగొట్టును.

నేలయుసిరిక.

శ్లో॥ భూధాత్రీబహుపత్రీస్యాదమృతామలకాశివా॥

టీ॥ భూధాత్రీ-బహుపత్రీ-అమృతా-ఆమలకా-శివా అనునవి నేలయుసిరికపేర్లు. [கீழ்வாநெல்லி=కీళ్వానెల్లి]

నేలయుసిరికగుణము.

శ్లో॥ భూధాత్రీవాతకృత్తిక్తా కషాయామధురాహిమా । పిపాసాకాసపిత్తాస్ర కృమిపాండుక్షతాపహా॥

తా॥ నేలయుసిరిక వాతమునుజేయును. చేదుగ వగరుగ తియ్యగనుండును. చలువజేయును దప్పి కాసము పిత్తరక్తము కృములు పాండువు గాయము వీటిని పోకడచును.

నీరునెల్లి.

శ్లో॥ ప్రాచీనామలకీప్రాచీ నాగరంరక్తకంమతం॥

టీ॥ ప్రాచీనామలకీ-ప్రాచీ-నాగరం-రక్తకం-అనునవి నీరునెల్లిపేర్లు.

[அரிநெல்லி=అరినెల్లి]

నీరునెల్లి గుణము.

శ్లో॥ తత్పక్వంపిత్తకఫకృ దుష్ణంగురుసమీరజిత్॥

తా॥ నీరునెల్లి పిత్తము కఫము వీటినిచేసును. ఉష్ణముగనుండును. గురుత్వమునుజేసును వాతమును పోకడచును.

గొడసాల.

శ్లో॥ ఆరామశీతలా దేవగంధఃకుక్కుటమర్దనః॥

టీ॥ ఆరామశీతలా - దేవగంధః - కుక్కుటమర్దనః అనునవి గొడసాలపేళ్లు. దీనినే గోడపాలయనియు నందురు.

గొడసాలగుణము.

శ్లో॥ ఆరామశీతలాశీతా కటుపిత్తకఫాస్రజిత్॥

తా॥ గొడసాల శీతలముగ కారముగ నుండును. పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని బోగొట్టును.

కోడిజుట్టుచెట్టు

శ్లో॥ కుక్కురద్రుస్తామ్రచూడస్సూక్ష్మపత్రోమృదుచ్ఛదః॥

టీ॥ కుక్కురద్రుః-తామ్రచూడః-సూక్ష్మపత్రః-మృదుచ్ఛదః అనునవి కోడిజుట్టుచెట్టుపేర్లు. ఇదియెఱ్ఱతోటకూరచెట్టువలెనుండును.

కోడిజుట్టుచెట్టుగుణము.

శ్లో॥ కుక్కురద్రుఃకటుస్తిక్తోజ్వరరక్తకఫాపహః॥

తా॥ కోడిజుట్టుచెట్టు కారముగ చేదుగ నుండును. జ్వరము రక్తదోషము, కఫము వీటిని బోగొట్టును.

గొలిమిడి.

శ్లో॥ ఇక్షురకఃక్షురమేధాండః కోకిలాక్షఃక్షురస్స్మృతః। తైలకందఃతిక్తరిక్షుర్బాలికాచేక్షుగంధికా॥

టీ॥ ఇక్షురః-క్షురమేధాండః-కోకిలాక్షః-క్షురః-తైలకందః-తిక్తరిక్షుః-బాలికా-ఇక్షుగంధికా అనునవి గొలిమిడిపేళ్లు. దీనినే నీరుగొబ్బియనికూడనందురు.

[நீர்முள்ளி=నీరుముల్లి]

గొలిమిడిగుణము.

శ్లో॥ క్షురకశ్శీతలోవృష్యో గురుర్వాతకఫాస్రజిత్॥

తా॥ గొలిమిడి చలువజేసును, శుక్రమును వృద్ధిజేయును. గురుత్వమునుజేసును. వాతము కఫము రక్తదోషము వీటినిబోగొట్టును

గన్నేరు.

శ్లో॥ కరవీరోశ్వహాశ్వేతపుష్పస్స్యాచ్ఛతపుష్పకః॥

టీ॥ కరవీరః - అశ్వహా - శ్వేతపుష్పః శతపుష్పకః అనునవి గన్నేరుపేళ్లు [அலரி=అలరి]

ఎఱ్ఱగన్నేరు.

శ్లో॥ రక్తపుష్పోపరశ్చండోలగుడఃకరవీరకః॥

టీ॥ రక్తపుష్పః-చండః-లగుడః-కరవీరకః అనునవి ఎఱ్ఱగన్నేరుపేళ్లు.

[செகப்பு அலரி=సెగప్పు అలరి]

గన్నేరు ఎఱ్ఱగన్నేరుగుణము.

శ్లో॥ కరవీరద్వయంనేత్రశోఫకుష్ఠవ్రణాపహం। లఘూష్ణంకృమికండూఘ్నంభక్షితంవిషవన్మతమ్॥

తా॥ గన్నేరు యెఱ్ఱగన్నేరు ఇవి నేత్రరోగము, వాపు, కుష్ఠువు, వ్రణము వీటిని బోగొట్టును, కించిదుష్ణముజేసును. నులిపురుగులు దురద వీటిని హరింపజేయును భక్షించిన విషతుల్యముగ నుండును.

ఉమ్మెత్త

శ్లో॥ ధత్తూరఃకితవోధూర్తోదేవతామదనశ్శఠః। ఉన్మత్తోమాతులస్తూరీతరకఃకనకాహ్వయః॥

టీ॥ ధత్తూరః-కితవః-ధూర్తః-దేవతా-మదనః-శఠః-ఉన్మత్తః - మాతులః-తూరీ-తరకః - కనకాహ్వయః అనునవి ఉమ్మెత్తపేళ్లు [ஊமத்தை=ఊమత్తై]

నల్ల ఉమ్మెత్త.

శ్లో॥ త్రిపుష్పీమోహినీపుష్పీ మోహినీకృష్ణపుష్పికా॥

టీ॥ త్రిపుష్పీ - మోహినీపుష్పీ - మోహినీ - కృష్ణపుష్పికా- అనునవి నల్ల ఉమ్మెత్తపేళ్లు. [கருஊமத்தை=కరు ఊమత్తై]

ఉమ్మెత్తగుణము.

శ్లో॥ ధత్తూరోమదవర్ణాగ్నివాంతికృజ్జ్వరకుష్ఠనుత్। ఉష్ణోగురుర్వ్రణశ్లేష్మకండూకృమివిషాపహః॥

తా॥ ఉన్మత్త మదము శరీరవర్ణము, అగ్నిదీపనము, వాంతి వీటిని కలుగ జేయును జ్వరము కుష్టువు వీనిని హరింపజేయును. ఉష్ణముగనుండును. గురుత్వము జేసును. వ్రణము శ్లేష్మము దురద నులిపురుగులు, విషము వీనిని హరింపజేయును.

గంజాయి.

శ్లో॥ భంగాంగజామాతులానీమోహినీవిజయాజయా॥

టీ॥ భంగా-అంగజా-మాతులానీ-మోహినీ-విజయా-జయా అనునవి గంజాయిపేళ్లు. [கஞ்சாயி=గంజాయి]

గంజాయిగుణము.

శ్లో॥ భంగాకఫహారాతిక్తాగ్రాహిణీదీపనీలఘుః । తీక్ష్ణోష్ణాపిత్తలామోహ మదకృచ్చాగ్నివర్ధనీ॥

తా॥ గంజాయి ఆను కఫమును బోకడచును చేదుగనుండును. మలమును గట్టిపరచును. అగ్నిదీపనముజేసును లఘువుగనుండును. అత్యుష్ణము పిత్తము మోహము మదము వీనినికలుగజేయును. జాఠరాగ్నిని వృద్ధిసేయును.

ప్రత్తి.

శ్లో॥ కార్పాసఃపటశూలశ్చాచ్ఛాదనీబాదరఃపిచుః॥

టీ॥ కార్పాసః-పటశూలః-ఆచ్ఛాదనీ-బాదరః-పిచుః అనునవి ప్రత్తిపేళ్లు. [பருத்தி=పరుత్తి]

ప్రత్తిగుణము.

శ్లో॥ కార్పాసకోలఘుఃకోష్ణోమధురోవాతనాశనః । తద్బీజాస్తస్యదంవృష్యం స్నిగ్ధంకఫకరంగురు॥

తా॥ ప్రత్తి లఘువుగనుండును. కించిదుష్ణముజేసును. మధురముగనుండును. వాతమునుపోకడచును. దానివిత్తులు చనుబాలు శుక్రము వీటినివృద్ధిజేయును, జిగటగనుండును. కఫమును గురుత్వమునుజేసును.

దూసరతీగె.

శ్లో॥ ఛిలిహింటోమహామూలఃపాతాళగరుడాహ్వయః॥

టీ॥ ఛిలిహింటః - మహామూలః-పాతాళగరుడాహ్వయః అనునవి దూసరితీగపేళ్లు. దీనినే దుయ్యూతీగెయనియునందురు. [கட்டுக்கொடி=కట్టుకొడి]

దూసరితీగెగుణము.

శ్లో॥ ఛిలిహింటఃపరంవృష్యఃశ్లేష్మలఃపవనాపహః॥

తా॥ దూసరితీగ శుక్రమును వృద్ధిజేసును. కఫమునుచేసును వాతమును బోకడచును.

గసగసాలు.

శ్లో॥ తిలభేదఃఖసతిలశ్శుభ్రపుష్పోలసత్ఫలః॥

టీ॥ తిలభేదః-ఖసతిలః-శుభ్రపుష్పః-లసత్ఫలః అనునవి గసగసాలపేళ్లు. [கசகசா=గసగసా]

గసగసాలగుణము.

శ్లో॥ వృష్యోబల్యఃఖసతిలశ్శ్లేష్మలోవాతజిద్గురుః । వల్కలస్తత్ఫలోద్భూతోరూక్షోగ్రాహీవిశేషతః॥

తా॥ గసగసాలు శుక్రమును వృద్ధిజేసును. బలమునిచ్చును. శ్లేష్మమునుజేసును. వాతమును బోకడచును. గురుత్వమునుజేసును. గసగసాలకాయలపై బెరడు ఉష్ణమునుజేసును. విశేషముగ మలమునుబంధించును.

నల్లమందు.

శ్లో॥ అఫూకంతద్రసోద్భూతమహిఫేనాసఫేనకం॥

టీ॥ అఫూకం-అహిఫేణం-సఫేణకం అనునవి గసగసాలరసమువలనబుట్టిన నల్లమందుపేళ్లు. [அபினி=అబిని]

నల్లమందుగుణము.

శ్లో॥ అఫూకంశోషణంగ్రాహిశ్లేష్మఘ్నంవాతపిత్తలం । సన్నిపాతక్రిమికఫపాండుక్షయవినాశకం । మేహోదర శ్వాసకాసంచప్లీహధాతుక్షయంహరేత్ ॥ చతుర్విధమఫేనంస్యాజ్జారణంమారణంతథా । ధారణం సారణంచైవ క్రమాత్తేషాంతులక్షణం । శ్వేతంచజారణంప్రోక్తం కృష్ణవర్ణంచమారణం । ధారణంపీతవర్ణంచ కర్బురంసారణంతథా । జారణాజీర్ణకారీతు మారణంమృత్యుదాయకం । ధారణంచవయఃస్తంభి సారణం మలదాయకం॥

తా। నల్లమందు శరీరమును శోషింపజేయును. మలమునుబంధించును. శ్లేష్మమునుబోగొట్టును. వాతమును పిత్తమునుజేయును. సన్నిపాతము, నులిపురుగులు,

కఫము, పాండువు, క్షయము, మేహము, శ్వాసము, కాసము, ప్లీహము ధాతుక్షయము వీటిని హరింపజేయును. నల్లమందు జారణము మారణము ధారణము సారణము అని నాలుగువిధములు. అందు జారణమనునది తెల్లగనుండును. ఇది జీర్ణమునుజేసును. మారణమనునది నల్లగనుండును. ఇది మరణమును కలుగచేయును. ధారణమనునది పచ్చగనుండును. ఇది వయస్సును స్థాపించును. సారణమనునది చిత్రవర్ణముగనుండును. ఇది మలోత్సర్జనమునుజేయించును.

కలుబంద.

శ్లో॥ కుమారీమండలామాతాగృహకన్యాతిపిచ్ఛిలా। రసాయనీ కంటకినీబహుపుత్రావనోద్భవా॥

టీ॥ కుమారీ-మండలా-మాతా-గృహకన్యా-అతిపిచ్ఛిలా-రసాయనీ-కంటకినీ-బహుపుత్రా - వనోద్భవా అనునవి కలుబందపేళ్లు. [சோத்துக்கத் தாழை=శోత్తుక్కత్తాళై]

కలుబందగుణము.

శ్లో॥ కుమారీమేదినీశీతా యకృత్ప్లీహకఫజ్వరాన్। నిహంతి గ్రంథివిస్ఫోటపిత్తరక్తత్వగామయాన్॥ తస్యాః పుష్పం తుకటుకం స్వాదుపాకం ప్రమేహహృత్॥

తా॥ కలుబంద మేధస్సునువృద్ధిజేసును. శీతలముగనుండును. యకృత్తు ప్లీహము కఫము జ్వరము, గ్రంథులు, విస్ఫోటము పిత్తము రక్తదోషము, చర్మరోగము వీటిని హరింపజేయును. దానిపూలు కారముగ పాకమువలన రుచిగనుండును. ప్రమేహమును పోగొట్టును.

గరికె.

శ్లో॥ దూర్వాశస్యాశీతకరీగోలోమీశతపర్వికా॥

టీ॥ దూర్వా-శస్యా-శీతకరీ-గోలోమీ-శతపర్వికా అనునవి గరికపేళ్లు. [அருகம்பில்லு=అరుగంపిల్లు]

తెల్లగరికె.

శ్లో॥ అన్యాశ్వేతాశ్వేతదండాభార్గవీదుర్మతాపహా॥

టీ॥ శ్వేతదండా-భార్గవీ-దుర్మతాపహా అనునవి తెల్లగరికపేళ్లు. [வெள்ளருகு=వెళ్లరుకు]

గరికెగుణము.

శ్లో॥ దూర్వాహిమావిసర్పాస్రతృట్పిత్తకఫదాహనుత్॥

తా॥ గరికె తెల్లగరిక ఇవి శీతలముగనుండును. విసర్పరోగము, రక్తదోషము దప్పి పిత్తము కఫము తాపము వీటినిబోగొట్టును.

పోతుగరికె.

శ్లో॥ గండదూర్వామత్స్యగంధామత్స్యాక్షీశకులాదనీ॥

టీ॥ గండదూర్వా-మత్స్యగంధా - మత్స్యాక్షీ-శకులాదనీ అనునవి పోతుగరికెపేళ్లు. [கொடி அருகு=కొడి అరుగు]

పోతుగరికెగుణము.

శ్లో॥ గండదూర్వాహిమాలోహద్రావిణీగ్రాహిణీలఘుః। దాహతృష్ణాబలాస్రఘ్నకుష్ఠపిత్తజ్వరాపహా॥

తా॥ పోతుగరికె చల్లగనుండును. లోహమునుద్రవింపజేసును. మలమునుబంధించును లఘువుగనుండును తాపము దప్పి కఫము, రక్తదోషము, కుష్ఠువు, పిత్తజ్వరము వీటిని బోగొట్టును.

రెల్లు.

శ్లో॥ కాశస్సుకాండఃకామేక్షుఃఇషీకశ్శ్వేతవాసరః। ఇక్ష్వారికేతుఃకాశశ్చపచైవేక్షురసస్స్మృతః॥

టీ॥ కాశః-సుకాండః-కామేక్షుః-ఇషీకః-శ్వేతవాసరః - ఇక్ష్వారికేతుః-కాశః-ఇక్షురసః అనునవి రెల్లుపేళ్లు.

తిప్పరెల్లు.

శ్లో॥ అథేక్షుకుసుమోబాణస్స్యాత్కాండశరఇక్షుకః॥

టీ॥ ఇక్షుకుసుమః-బాణః-కాండశరః-ఇక్షుకః అనునవి తిప్పరెల్లుపేళ్లు.

రెల్లుగుణము.

శ్లో॥ కాశఃకృచ్ఛ్రాశ్మదాహాస్రపిత్తక్షయహరోహిమః॥

తా॥ రెల్లు మూత్రకృచ్ఛ్రము, అశ్మరీరోగము, తాపము, రక్తదోషము, పిత్తము క్షయము వీటినిపోగొట్టును. శీతలముగనుండును.

కుశదర్భగడ్డి.

శ్లో॥ దర్భోబర్హిఃకుశస్తీక్ష్ణసూచ్యగ్రోయజ్ఞభూషణః॥

టీ॥ దర్భః-బర్హిః-కుశః-తీక్ష్ణః-సూచ్యగ్రః-యజ్ఞభూషణః అనునవి కుశదర్భగడ్డిపేళ్లు. [தர்ப்பைப்பில்லு=దర్భైప్పిల్లు]

కుశదర్భగడ్డిగుణము.

శ్లో॥ దర్భః కృచ్ఛ్రాశ్మతృట్పిత్తవస్తిరుక్కఫరక్తజిత్ ॥

తా॥ కుశదర్భగడ్డిమూత్రకృచ్ఛ్రము, అశ్మరి, దప్పి, పిత్తము, వస్తిరోగము, కఫము రక్తదోషము వీటినిపోగొట్టును.

ముంజగడ్డి.

శ్లో॥ ముంజఃక్షురాస్థూలదర్భోబాణాహ్వోబ్రహ్మమేఖలః ॥

టీ॥ ముంజః-క్షురా-స్థూలదర్భః-బాణాహ్వః-బ్రహ్మమేఖలః అనునవి ముంజగడ్డిపేళ్లు. [முஞ்சிப்பில்லு=ముంజిప్పిల్లు]

ముంజగడ్డిగుణము.

శ్లో॥ ముంజోనుష్ణోవిసర్పాస్రమూత్రవస్త్యక్షిరోగజిత్ ॥

తా॥ ముంజగడ్డి ఉష్ణమును జేయకుండును, విసర్పము రక్తదోషము మూత్ర వస్తి నేత్రరోగము వీటినిపోగొట్టును.

కిక్కసగడ్డి.

శ్లో॥ నలోరంధ్రీపుష్పమృత్యుర్ధమనోఽనంతకఃపిటః ॥

టీ॥ నలః-రంధ్రీ-పుష్పమృత్యుః-ధమనః-అనంతకః-పిటః అనునవి కిక్కసగడ్డిపేళ్లు.

కిక్కసగడ్డిగుణము.

శ్లో॥ నలోమూత్రార్తిదాహాస్రకఫపిత్తవిసర్పజిత్ ॥

తా॥ కిక్కసగడ్డి మూత్రరోగము తాపము రక్తదోషము, కఫము పిత్తము విసర్పము వీటిని బోగొట్టును.

కాచి.

శ్లో॥ కాకమాచీధ్వాంక్షమాచీకామచీజఘనేఫలా రసాయనవరాసర్వతిక్తాస్యాత్కాకినీకటుః॥

టీ॥ కాకమాచి-ధ్వాంక్షమాచీ-కామచీ-జఘనేఫలా-రసాయనవరా - సర్వతిక్తా - కాకినీ - కటుః అనునవి కాచిపేళ్లు. [மணத்தக்காளி=మణత్తక్కాళి]

కాచిగుణము.

శ్లో॥ కాకమాచీత్రిదోషఘ్నీస్నిగ్ధోష్ణాస్వరశుక్రదా । హృద్యారసాయనీశోఫకుష్ఠార్శోజ్వరమేహజిత్ ॥

తా॥ కాచి త్రిదోషముల బోగొట్టును, జిగటగనుండును, ఉష్ణముజేసును కంఠనాదము శుక్రము వీనిని వృద్ధిజేయును హృదయమునకు మేలుజేసును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. వాపు కుష్ఠువు, అర్శస్సు జ్వరము మేహము వీటిని హరింపజేయును.

మఱ్ఱి

శ్లో॥ వటోరక్తపదాక్షీరీ బహుపాదోవనస్పతిః । యక్షవాసఃపదారోహీన్యగ్రోధస్స్కంధజోధ్రువః॥

టీ॥ వటః-రక్తపదా-క్షీరీ-బహుపాదః-వనస్పతిః-యక్షవాసః-పదారోహీ-న్యగ్రోధః-స్కంధజః-ధ్రువః-అనునవి మఱ్ఱిచెట్టుపేళ్లు. [ஆலமரம்=ఆలమరం]

మఱ్ఱిగుణము.

శ్లో॥ వటశ్శీతోగురుర్గ్రాహీకఫపిత్తవ్రణాపహః । యోనిదోషంజ్వరందాహంతృషాంఛర్దింత్వజీర్ణకం । మూర్ఛాంచరక్తపిత్తంచశుగ్విసర్పంచనాశయేత్ ॥

తా॥ మఱ్ఱి శీతలముగ నుండును. గురుత్వమునుజేసును. మలమును గట్టిపరచును. కఫము పిత్తము వ్రణములు యోనిదోషము, జ్వరము, తాపము, దప్పి, వాంతి, అజీర్ణము, మూర్ఛ, రక్తపిత్తము, శోకము, విసర్పము వీటిని బోకడచును.

నల్లమఱ్ఱి.

శ్లో॥ క్షుద్రపత్రోవజ్రవృక్షస్సిద్ధార్థోవటకోవటః । అమరాశ్శృంగినీచైవక్షీరకాష్ఠంచకీర్తితా॥

టీ॥ క్షుద్రపత్రః-వజ్రవృక్షః-సిద్ధార్థః-వటకః-వటః-అమరాః-శృంగినీ-క్షీరకాష్ఠః-అనునవి నల్లమఱ్ఱిపేళ్లు. [கரப்பு ஆலமரம்=కరప్పు ఆలమరం]

నల్లమఱ్ఱిగుణము.

శ్లో॥ వటకః కషాయమధురాశిశిరాపిత్తహారిణీ । దాహతృష్ణాక్లమశ్వాసఛర్దిశ్రమనివారిణీ।

తా॥ నల్లమద్దీ వగరుగ, మధురముగ నుండును. చలువజేసును. పిత్తము, తాపము, దప్పి, బడలిక, శ్వాసము, వాంతి, శ్రమ వీటిని బోకడచును.

రావి.

శ్లో॥ పిప్పలశ్శ్యామలో౽శ్వత్థః క్షీరవృక్షో గజాశనః । హారివాసశ్చలదళో మఙ్గళ్యో బోధిపాదపః॥

టీ॥ పిప్పలః - శ్యామలః - అశ్వత్థః - క్షీరవృక్షః - గజాశనః - హారివాసః-చలదళః-మంగళ్యః-బోధిపాదపః అనునవి రావిచెట్టు పేళ్లు. [அரசமரம்= అరశమరం]

రావిగుణము

శ్లో॥ పిప్పలో దుర్జరశ్శీతః పిత్తశ్లేష్మవ్రణాస్రజిత్ । యోనిదోషం రక్తదోషం దాహం పిత్తకఫౌ జయేత్ ॥ అశ్వత్థవృక్షస్య ఫలాని పక్వాన్యతీవహృద్యాని చ శీతలాని । కుర్వంతి పిత్తాస్రవిషార్తిదాహవిచ్ఛర్దిదోషారుచినాశనాని॥

తా॥ రావి జీర్ణము కాకుండును. చలువజేసును. పిత్తము శ్లేష్మము వ్రణము రక్తదోషము, యోనిదోషము, రజోదోషము తాపము పిత్తకఫము, వీటిని బోకడచును. బాగుగ పండిన రావిపండ్లు హృదయమునకు మిక్కుటముగ మేలుజేసును చలువజేసును. పిత్తరక్తము విషపీడ, తాపము, వాంతి, అరుచి వీనినిబోకడచును.

కల్లరావి.

శ్లో॥ పరిశోన్యః ఫలీశస్స్యాత్కపినూతః కపీతనః॥

టీ॥ పరిశః-ఫలీశః-కపినూతః-కపీతనః-అనునవి కల్లరావి పేర్లు.

కల్లరావిగుణము.

శ్లో॥ పారిశాశ్వత్థకోవృష్య స్స్నిగ్ధః శ్లేష్మకృమిప్రదః । శీతః కషాయో మధురః పిత్తాసృగ్వహ్నిదీపనః॥

తా॥ కల్లరావి శుక్రమును వృద్ధిజేసును. జిగటగనుండును, శ్లేష్మము నులిపురుగులు వీటినికలుగజేయును చలువజేసును వెగటుగ మధురముగ నుండును. పిత్తరక్తమునుబోకడచును జాఠరాగ్నిని వృద్ధిజేయును.

మేడి.

శ్లో॥ ఉదుంబరః క్షీరవృక్షో జంతువృక్షస్సదాఫలః । హేమదుగ్ధః కృమిఫలో యజ్ఞాంగశ్శీతవల్కలః॥

టీ॥ ఉదుంబరః-క్షీరవృక్షః-జంతువృక్షః-సదాఫలః-హేమదుగ్ధః - కృమిఫలః-యజ్ఞాంగః-శీతవల్కలః - అనునవి మేడిపేళ్లు. [அத்தி=అత్తి]

మేడిగుణము.

శ్లో॥ ఉదుంబరో హిమో వ్రణ్యః కఫపిత్తాస్రజిద్గురుః॥

తా॥ మేడి శీతలముగనుండును వ్రణములు కఫము పిత్తము రక్తదోషము వీటినిబోకడచును గురుత్వమునుజేసును.

మేడిపండుగుణము.

శ్లో॥ ఔదుంబరం ఫలమతీవ హిమం సుపక్వం పిత్తాపహం చ మధురం శ్రమమేహహారి । ఆమం కషాయమధురం రుచిదీపనం చ మాంసస్య వృద్ధికరణం శ్రమనాశకారి॥

తా॥ బాగుగ పండిన మేడిపండ్లు మిక్కిలి చలువజేసును పిత్తమునుపోగొట్టును తియ్యగనుండును. శ్రమ మేహము వీటిని బోకడచును. ముదిరిన మేడికాయ వగరుగ తియ్యగ రుచిగ నుండును. అగ్నిదీపనమునుజేసును. శరీరమునకు మాంసమును వృద్ధిజేయును. శ్రమను బోకడచును. [அத்திப்பழம்=అత్తిప్పళం]

బ్రహ్మమేడి.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికా ఫల్గుర్మలాయూశ్శ్విత్రభేషజం । ఫల్గునీ ఫలహారీ చ రాజఫల్గుశ్శివాటికా॥

టీ॥ కాకోదుంబరికా-ఫల్గుః-మలాయూః-శ్విత్రభేషజం-ఫల్గునీ-ఫలహారీ-రాజఫల్గు-శివాటికా-అనునవి బ్రహ్మమేడిపేర్లు. [பே அத்தி=పేఅత్తి]

బ్రహ్మమేడిగుణము.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికా తద్వద్విశేషాచ్ఛిన్ననాశినీ । కఫపిత్తకరోగాన్హి కుష్ఠకండూవ్రణాపహా । రక్తపిత్తహరశ్చైవ పాండుశోఫహరః పరః॥

తా॥ బ్రహ్మమేడి మేడియొక్కగుణము కలదైయుండును విశేషముగ గాయము కుష్ఠువు దురద వ్రణములు రక్తపిత్తము పాండువు వాపు వీటినిబోకడచును కఫమును పిత్తమునుజేసును మలమును గట్టిపరచును.

అంజీరుపండు.

శ్లో॥ అంజీరం మజ్జలం జ్ఞేయం కాకోదుంబరికాఫలం॥

టీ॥ అంజీరం - మజ్జులం - కాకోదుంబరికాఫలం - అనునవి అంజీరుపండు (అనగాసీమమేడిపండు) పేర్లు. [சீமை அத்திப்பழம்=సీమైఅత్తిప్పళ్ళం]

అంజీరుపండుగుణము.

శ్లో॥ అంజీరంశీతలంస్వాదుర్గురుపిత్తాస్రవాతజిత్॥

తా॥ అంజీరుపండు చలువజేసును. రుచిగనుండును. గురుత్వమునుజేసును. పిత్తరక్తము వాతము వీటిని పోగొట్టును.

జువ్వి.

శ్లో॥ ప్లక్షః ప్లవశ్చారువృక్షస్సుపార్శ్వోగర్దభాండకః । వటీకమండలుర్యూపః పిప్పరిశ్చారుదర్శనః॥

టీ॥ ప్లక్షః-ప్లవః-చారువృక్షః-సుపార్శ్వః-గర్దభాండకః-వటీ-కమండలుః-యూపః-పిప్పరిః-చారుదర్శనః-అనునవి జువ్విపేర్లు. [இரளி=ఇరళి]

జువ్విగుణము.

శ్లో॥ ప్లక్షశ్శీతోవ్రణశ్లేష్మపిత్తశోథవిసర్పజిత్॥

తా॥ జువ్వి చలువజేసును వ్రణములను శ్లేష్మమును పిత్తమును వాపును విసర్పమును నశింపజేయును.

పంచక్షీరవృక్షములు, పంచవల్కలములు.

శ్లో॥ న్యగ్రోధోదుంబరోశ్వత్థః పరిప్లక్షశ్చపాదపః । పంచైతేక్షీరిణః ప్రోక్తాస్తేషాంత్వక్పంచవల్కలాః॥

టీ॥ మఱ్ఱి-మేడి-రావి-కల్జురావి - జువ్వి-అను నీయయిదును క్షీరవృక్షములు. వీటిపట్టలు పంచవల్కలములనబడును.

క్షీరవృక్షములగుణము.

శ్లో॥ క్షీరవృక్షాహిమావృష్యాయోనిదోషవ్రణాపహాః । శోఫపిత్తకఫాస్రఘ్నాస్తన్యాభగ్నాస్థియోగదాః । తేషాంపత్రంహిమంగ్రాహిహిః కఫవాతాస్రనుల్లఘుః । ఫలంవిష్టంభిసంగ్రాహిహిరక్తపిత్తకఫాపహం॥ త్వక్పంచకంహిమంగ్రాహిహి వ్రణశోథవిసర్పజిత్ । కేచిత్తుపారిశస్థానే శిరీషంవేతసంపరే॥

తా॥ పైజెప్పినపంచక్షీరవృక్షములు చలువజేసును శుక్రమును వృద్ధిజేయును యోనిదోషము వ్రణములు వాపు పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని పోకడచును చనుబాలను వృద్ధిజేయును విరిగినయెముకల నొకటిగజేయును పై క్షీరవృక్షముల ఆకులు శీతలముగనుండును. మలమును బంధించును కఫము వాతము రక్తదోషము వీటినిపోకడచును. తేలికనిచ్చును వీటిపండ్లు మలబద్ధమునుజేసును మలమును గట్టిపరచును రక్తపిత్తము కఫము వీటినిపోకడచును పైజెప్పిన పంచవల్కలములు శీతలముగనుండును. మలమును గట్టిపరచును. వ్రణములు వాపు విసర్పము వీటిని పోగొట్టును. కల్జురావికిబదులు దిరిసెనమును గ్రహించవలయుననుట కొందరిమతము ప్రబ్బలిని గ్రహించవలయుననుట మఱికొందరిమతము.

నందివృక్షము.

శ్లో॥ నందివృక్షోశ్వత్థభేదః ప్రరోహీగజపాదపః । స్థూణికః స్తోకతూణీకః కణకః కచ్ఛపస్తథా॥

టీ॥ నందివృక్షః-అశ్వత్థభేదః-ప్రరోహీ-గజపాదపః-స్థూణికః-స్తోకతూణీకః-కణకః-కచ్ఛపః-అనునవి నందివృక్షము పేర్లు. ఇదిరావిచెట్టులో భేదము.

నందివృక్షగుణము.

శ్లో॥ నందివృక్షోశ్వత్థగుణోలఘూష్ణోగరనుత్స్వనః । త్రిదోషశమనోవృష్యః కండూకుష్ఠప్రణాశనః॥

తా॥ నందివృక్షము రావియొక్క గుణముకలిగియుండును. తేలికనిచ్చును. ఉష్ణమునుజేసును. విషమును నశింపజేయును. త్రిదోషప్రకోపమును శమింపజేయును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును దురద కుష్టువు వీటిని పోకడచును.

కడిమి.

శ్లో॥ కదంబోగంధవత్పుష్పః ప్రావృషేణ్యోమనోన్నతిః । అన్యోధూలికదంబస్స్యాన్నీపోరాజకదంబకః॥

టీ॥ కదంబః-గంధవత్పుష్పః-ప్రావృషేణ్యః-మనోన్నతిః - అనునవి కడిమిపేర్లు. [கடம்பு=కడంబు] ధూలికదంబః-నీపః-రాజకదంబః-అనునవి మొగులుకడిమిపేర్లు. [பெருங்கடம்பு=పెరుంకడంబు]

కడిమిగుణము.

శ్లో॥ కదంబశ్శీతలశ్లేష్మపిత్తరక్తగదాపహః । గ్రహదోషజ్వరహరోరక్తస్రావనిబర్హణః॥

తా॥ కడిమి మొగులుకడిమి ఇవి శీతలముగనుండును. శ్లేష్మము పిత్తము రక్తదోషము గ్రహపీడ జ్వరము రక్తస్రావము వీటినిబోకడచును.

మద్ది.

శ్లో॥ కకుభోర్జుననామాస్యాన్నదీమంజుశ్శరద్రుమః॥

టీ॥ కకుభః-అర్జుననామా-నదీ-మంజుః-శరద్రుమః-అనునవి మద్దిపేర్లు. [மருதமரம்=మరుదమరం]

మద్దిగుణము.

శ్లో॥ కకుభశ్శీతలోభగ్నక్షతక్షయవిషాస్రజిత్॥

తా॥ మద్ది శీతలముగనుండును. ఎముకలువిరుగుట గాయము క్షయము విషము రక్తదోషము వీటినిపోకడచును.

నల్లమద్ది.

శ్లో॥ సర్జోజకర్ణస్స్వేదఘ్నోలతావృక్షఃకుదేహకః॥

టీ॥ సర్జః-అజకర్ణః-స్వేదఘ్నః-లతావృక్షః-కుదేహకః - అనునవి నల్లమద్దిపేళ్లు. [கரப்புமருதமரம்=కరప్పుమరుదమరం]

నల్లమద్దిగుణము.

శ్లో॥ సర్జోవ్రణ్యఃకఫస్వేదమలపిత్తకృమీన్జయేత్॥

తా॥ నల్లమద్ది వ్రణములనార్చును. కఫము చెమట మలదోషము పిత్తము క్రిములు వీనిని పోకడచును.

దిరిసెనము.

శ్లో॥ శిరీషఃప్లవగోవిప్రశ్శుకవృక్షఃకపీతనః। మృదుపుష్పశ్శ్యామవర్ణోభండీరశ్శంఖినీఫలః॥

టీ॥ శిరీషః-ప్లవగః-విప్రః-శుకవృక్షః-కపీతనః - మృదుపుష్పః-శ్యామవర్ణః-భండీరః-శంఖినీఫలః-అనునవి దిరిసెనముపేర్లు. [காட்டுவாழை లేక வாகைமரம்=కాట్టువాழை లేక వాగైమరం]

దిరిసెన గుణము.

శ్లో॥ శిరీషశ్శీతలోవర్ణ్యోవిషవీసర్పశోథజిత్॥

తా॥ దిరిసెనము శీతలముగనుండును. శరీరమునకు కాంతిని గలుగజేయును. విషము విసర్పము వాపు వీటిని పోకడచును.

ప్రబ్బలి.

శ్లో॥ వేతసోవంజుళోనమ్రోవానీరోదీర్ఘపత్రకః। నాదేయోమధ్యపుష్పోఽన్యస్తోయకామోనికుంజకః॥ జలోకాసంభృతశ్చాంభోజేనిచుళోజలవేతసః। ఇజ్జాలోహింజలోగుచ్ఛఫలాస్యాత్కచ్ఛపోలికా॥

టీ॥ వేతసః-వంజుళః-నమ్రః-వానీరః-దీర్ఘపత్రకః-నాదేయః-మధ్యపుష్పః-అనునవి ప్రబ్బలిపేర్లు. [வஞ்சி=వంజి] తోయకామః - నికుంజకః - జలోకాసంభృతః - నిచుళః - జలవేతసః - అనునవి నీరుప్రబ్బలిపేర్లు. [நீர்வஞ்சி=నీర్వంజి] ఇజ్జాలః-హింజలః-గుచ్ఛఫలా - కచ్ఛపోలికా - అనునవి మరియొక ప్రబ్బలిపేర్లు.

ప్రబ్బలి గుణము.

శ్లో॥ వేతసశ్శీతలోదాహశోఫార్శోయోనిరుగ్వ్రణాన్। హన్తి వీసర్పకృచ్ఛ్రాస్రపిత్తాశ్మరికఫానిలాన్॥ జలజో వేతసశ్శీతస్సంగ్రాహీవాతకోపనః। ఇజ్జలస్తద్గుణఃప్రోక్తోవిశేషాద్విషనాశనః॥

తా॥ ప్రబ్బలి శీతలముగనుండును. తాపము వాపు మూలము యోనిరోగము వ్రణములు విసర్పము మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తదోషము పిత్తాశ్మరి కఫము వాతము అనువానిని పోగొట్టును. నీరుప్రబ్బలి శీతలముగనుండును. మలబద్ధమునుజేసును. వాతమును ప్రకోపింపజేయును. మఱియొక ప్రబ్బలి నీరుప్రబ్బలియొక్క గుణముకలదైయుండును విశేషముగ విషదోషమును నశింపజేయును.

విరిగి.

శ్లో॥ శ్లేష్మాంతకఃకర్బుదారఃపిచ్ఛిలోభూతపాదపః। శేలుశ్శైలుశ్శైలూకశ్శైలికోద్విజకుత్సికః॥

టీ॥ శ్లేష్మాంతకః-కర్బుదారః-పిచ్ఛిలః-భూతపాదపః-శేలుః-శైలుః-శైలూకః-శైలికః-ద్విజకుత్సికః-అనునవి విరిగిపేర్లు. [நருவிலி=నరువిలి]

విరిగిగుణము.

శ్లో॥ శ్లేష్మాన్తకోవిషస్ఫోటవ్రణవీసర్పకుష్ఠజిత్। కేశ్యోష్ణస్తత్ఫలంవృష్యంవాతపిత్తక్షయాస్రజిత్॥

తా॥ విరిగి విషము స్ఫోటకము వ్రణము విసర్పము కుష్ఠువు వీటిని బోగొట్టును వెంట్రుకలకు హితముజేసును. కాకజేసును. విరిగిపండ్లు వీర్యమునువృద్ధిజేసును వాతము పిత్తము క్షయము రక్తదోషము వీటిని బోకడచును.

గోగు.

శ్లో॥ పీలుశ్శతసహస్రాంశీతీక్ష్ణస్తుకరభప్రియః సహస్రాంగీగుడఫల స్తత్ఫలంపీలుపీలుజమ్॥

టీ॥ పీలుః-శతసహస్రాంశీ-తీక్ష్ణః-కరభప్రియః - సహస్రాంగీ - గుడఫలః- అనునవి గోగుపేర్లు. పీలు పీలుజం ఇవి గోగు పండ్లపేర్లు.

గోగుగుణము.

శ్లో॥ పీలూష్ణందీపనంభేదీరక్తపిత్తకరంలఘు। గుల్మార్శఃప్లీహవాతాశ్మకఫహారిరసాయనమ్॥

తా॥ గోగు ఉష్ణముగనుండును. అగ్నిదీపనముజేసును దోషముల భేదించును. రక్తపిత్తమును కలుగజేయును. తేలికనిచ్చును. గుల్మము అర్శస్సు ప్లీహము వాతము అశ్మరి కఫము వీటిని హరింపజేయును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

టేకు.

శ్లో॥ శాకఃఖరచ్ఛదోభూమీసహోదీర్ఘచ్ఛదోమతః॥

టీ॥ శాకః-ఖరచ్ఛదః-భూమీసహః-దీర్ఘచ్ఛదః-అనునవి టేకుపేర్లు.

[தேக்குமரம்= తేకుమరం]

పెద్దటేకు.

శ్లో॥ మహాపత్రోమహాశాఖఃస్థిరకశ్చగృహద్రుమః॥

టీ॥ మహాపత్రః-మహాశాఖః-స్థిరకః-గృహద్రుమః-అనునవి పెద్దటేకుపేర్లు.

[பெரியதேக்கு= పెరియతేకు]

టేకుగుణము.

శ్లో॥ శాకఃశ్లేష్మానిలాస్రఘ్నోగర్భసంధానదోహిమః॥

తా॥ టేకు శ్లేష్మము వాతరక్తము వీటిని పోకడచును గర్భమును సంధానముజేయును శీతలముగనుండును.

ఏపి.

శ్లో॥ సాలస్సర్జరసస్సర్జశ్శ్రీకృన్మారిచపత్రకః॥

టీ॥ సాలః-సర్జరసః-సర్జః-శ్రీకృత్-మారిచపత్రకః-అనునవి ఏపిచెట్టుపేర్లు.

[நமை=నమై]

ఏపి గుణము.

శ్లో॥ సాలోగ్రాహీహింవ్రణశ్లేష్మదగ్ధరుగ్విషనుద్ధిమః॥

తా॥ ఏపి మలమును బంధించును వ్రణము శ్లేష్మము కాలుటచేగలిగిన వ్రణము విషము వీనినిబోకడచును చల్లగనుండును.

✻ తమాలవృక్షము.

శ్లో॥ తమాలఉక్తస్తాపింఛఃకాలస్కంధోమిత్రద్రుమః॥

టీ॥ తమాలః-తాపింఛః-కాలస్కంధః-మిత్రద్రుమః-అనునవి తమాలవృక్షముపేర్లు.

తమాలవృక్షగుణము.

శ్లో॥ తమాలస్తద్గుణశ్శోథదాహవిస్ఫోటహృత్స్మృతః॥

తా॥ తమాలవృక్షము ఏపిచెట్టుయొక్క గుణముకలదైయుండును. విశేషముగ వాపు తాపము విస్ఫోటము వీనిని బోగొట్టును.

చండ్ర.

శ్లో॥ ఖదిరోరక్తసారస్స్యద్గాయత్రీబాలపత్రకః॥

టీ॥ ఖదిరః రక్తసారః-గాయత్రీ-బాలపత్రకః-అనునవి చండ్రపేర్లు.

[கருங்காலி=కరింగాలి]

చండ్రగుణము.

శ్లో॥ ఖదిరశ్శీతలోదన్త్యఃకృమిమేహజ్వరవ్రణాన్ । శ్విత్రశోథామపిత్తాస్రపాండుకుష్ఠకఫాన్జయేత్ । నిర్యాసస్తస్యమధురోబల్యశ్శుక్రవివర్ధనః । సారస్తువిశదోబల్యోముఖరోగకఫాస్రజిత్ ।

తా॥ చండ్ర శీతలముగ దంతములకు హితముగనుండును. నులిపురుగులు మేహము జ్వరము వ్రణములు శ్విత్రకుష్టువు వాపు ఆమవాతము పిత్తము రక్తదోషము పాండువు కుష్టువు కఫము వీటినిబోకడచును చండ్రబంక మధురముగనుండును బలమునిచ్చును శుక్రమును వృద్ధిజేసును చండ్రసారము (అనగా కవిరి). కాంతిని బలమునుయిచ్చును. ముఖరోగము కఫము రక్తదోషము వీటినిహరింపజేయును.

తెల్లచండ్ర.

శ్లో॥ ఖదిరశ్శ్వేతసారోన్యః కార్ముకఃకుబ్జకంటకః॥

టీ॥ శ్వేతసారః-కార్ముకః-కుబ్జకంటకః-అనునవి తెల్లచండ్రపేర్లు.

[வெள்ளைகருங்காலி=వెళ్ళైకరింగాలి]

తెల్ల చండ్ర గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతస్తుఖదిరస్తిక్తఃకషాయఃకటురుష్ణకః । కండూతిభూతకుష్ఠఘ్నఃకఫవాతవ్రణాపహః॥ ..

తా॥ తెల్లచండ్ర చేదుగ వగరుగ కారముగనుండును. కాకజేసును దురద భూతములు కుష్టువు కఫము వాతము వ్రణము వీటిని పోగొట్టును.

✻ తమాలవృక్షమనగా సముద్రతీరమునందలి నల్లనియాకులుగల చీకటిమ్రాను.

నల్లచంద్ర.

శ్లో॥ ఖదిరస్తుకృష్ణసారః కాంభోజీ కాలకశ్చగోరటూ మరుజః। పత్రతరుర్బహుసారస్సారఖదిరస్తథామహాసారః॥

టీ॥ కృష్ణసారః-కాంభోజీ-కాలకః-గోరటుః-మరుజః-పత్రతరుః-బహుసారః-సారఖదిరః-మహాసారః-అనునవి నల్లచంద్రపేళ్లు. [கரப்புகரிங்காலி=కరప్పుకరింగాలి]

నల్లచంద్రగుణము.

శ్లో॥ కృష్ణఃఖదిరశ్శ్లేష్మ స్తిక్తోర క్తవ్రణోత్థదోషహారః । కండూర్తి విషవిసర్పజ్వరకుష్ఠోన్మాదభూతఘ్నః॥

తా॥ నల్లచంద్ర కాకజేసును చేదుగనుండును రక్తదోషము వ్రణదోషము దురద విషము విసర్పము జ్వరము కుష్టువు ఉన్మాదము భూతబాధ వీటినిబోగొట్టును.

వేగిస.

శ్లో॥ బీజకోశనకశ్శౌరీప్రియః కామ్యోలకప్రియః॥

టీ॥ బీజకః-అశనకః-శౌరీ-ప్రియః-కామ్యః - అలకప్రియః-అనునవి వేగిస పేళ్లు. [வேங்கைமரம்=వేంగైమరం]

వేగిసగుణము.

శ్లో॥ బీజకఃకుష్ఠవీసర్ప శ్విత్రమేహజ్వరకృమీన్ । హన్తిశ్లేష్మాస్రపిత్తానిత్వచ్యః కేశ్యోరసాయనమ్॥

తా॥ వేగిస కుష్టువు విసర్పము శ్విత్రకుష్టువు మేహము జ్వరము నులిపురుగులు శ్లేష్మము రక్తపిత్తము వీటిని పోకడచును. త్వక్కు కేశములు వీటికి హితముగ నుండును. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధినొందించును.

నెమ్మి.

శ్లో॥ తినిశస్స్యన్దనో నేమీసర్వసారోశ్మగంధకః॥

టీ॥ తినిశః-స్యందనః-నేమీ-సర్వసారః-అశ్మగంధకః-అనునవి నెమ్మిపేర్లు. [திணிசிமரம்=తినిశిమరం]

నెమ్మిగుణము.

శ్లో॥ తినిశశ్శ్లేష్మపిత్తాస్రమేదఃకుష్ఠప్రమేహనుత్ । స్యందనస్య ఫలంస్వాదువాతపిత్తనిబర్హణం । అత్యర్థశీతలంహృద్యం శ్లేష్మలంవీర్యవర్ధనం । బృంహణంగురువృష్యంచప్రదరంరక్తపిత్తజిత్॥

తా॥ నెమ్మి శ్లేష్మము పిత్తము రక్తదోషము మేదోదోషము కుష్టువు ప్రమేహము వీటిని హరింపజేయును, నెమ్మిపండ్లు రుచిగనుండును వాతపిత్తమునుబోగొట్టును. మిక్కిలి చలువజేసును హృదయమునకు మేలుజేసును. కఫమును బలమును వృద్ధిజేసును. పుష్టినిచ్చును. గురుత్వమునుచేయును. శుక్రమునువృద్ధిజేయును. ప్రదరము రక్తపిత్తము, వీటినిపోగొట్టును.

భుజపత్రి.

శ్లో॥ భూర్జోభుజోబహుపుటోమృదుత్వగ్లేఖ్యపత్రకః॥

టీ॥ భూర్జః-భుజః-బహుపుటః-మృదుత్వక్-లేఖ్యపత్రకః-అనునవి భుజపత్రి పేళ్లు. [பூர்ஜபத்திரம்=భూర్జపత్తిరం]

భుజపత్రిగుణము.

శ్లో॥ భూర్జోభూతగ్రహశ్లేష్మకర్ణరుగ్రక్తపిత్తజిత్।

తా॥ భుజపత్రి భూత, గ్రహ బాధ శ్లేష్మము కర్ణరోగము రక్తపిత్తము వీటిని పోకడచును.

తడచెట్టు.

శ్లో॥ ధన్వనోగోత్రవిటపీధర్మణోగోత్రపుష్పకః॥

టీ॥ ధన్వనః-గోత్రవిటపీ-ధర్మణః-గోత్రపుష్పకః-అనునవి తడచెట్టుపేళ్లు. [தணக்குமரம்=తణకుమరం]

తడచెట్టుగుణము.

శ్లో॥ ధన్వనఃకఫపిత్తాస్రకాసజిత్తువరోలఘుః॥

తా॥ తడచెట్టు కఫము పిత్తము రక్తకాసము వీటిని బోకడచును వగరుగ లఘువుగనుండును.

తపసి.

శ్లో॥ శాకోటస్సాన్యత్పీతఫలశ్ఛాగీక్షీరవినాశనః॥

టీ॥ శాకోటః-పీతఫలః-ఛాగీక్షీరవినాశనః-అనునవి తపసిచెట్టుపేళ్లు.

తపసిగుణము.

శ్లో॥ శాకోటోవాతరక్తాస్రకఫవాతాతిసారజిత్॥

తా॥ తపశి వాతరక్తము రక్తదోషము కఫవాతము అతిసారము వీనిని బోకడచును.

ఉలిమిరి.

శ్లో॥ వరుణోవరణశ్శ్వేతశ్శాకవృక్షఃకుమారకః॥

టీ॥ వరుణః-వరణః-శ్వేతః-శాకవృక్షః-కుమారకః- అనునవి ఉలిమిరిపేళ్లు. దీనినే ఉడుముడిచెట్టనియందురు. [மாவிலிங்கை=మావిలింగై]

ఉలిమిరిగుణము.

శ్లో॥ వరుణఃపిత్తలోభేదీశ్లేష్మకృచ్ఛ్రాశ్మమారుతాన్ । నిహన్తి గుల్మవాతాస్రకృమీన్ శోథాగ్నిదీపనమ్॥

తా॥ ఉలిమిరి పిత్తమునుజేసును. దోషములభేదించును. శ్లేష్మము మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తదోషము వాతము గుల్మము వాతరక్తము క్రిములు వాపు వీనిని పోకడచును. అగ్నిమాంద్యమును కలుగజేయును.

గిలిగిరింత.

శ్లో॥ జింగిణీజంగిణీజింగీమునిర్యాసాచమోటకీ॥

టీ॥ జింగిణీ జంగిణీ-జింగీ-మునిః-యాసా-మోటకీ-అనునవి గిలిగిరింత పేర్లు. [கிலுகிலுப்பை=కిలుకిలుప్పై]

గిలిగిరింతగుణము.

శ్లో॥ జింగిణీవ్రణహృద్రోగవాతాతీసారజిత్కటుః। ఉష్ణాతస్యాస్తునిర్యాసోనస్యాద్బాహువ్యథాపహః॥

తా॥ గిలిగిరింత వ్రణము హృద్రోగము వాతము అతిసారము వీనిని బోకడచును. కారముగనుండును దానిబంక ఉష్ణమునుజేసును నస్యము చేయుటవలన బాహురోగమును బోగొట్టును.

అందుగు.

శ్లో॥ సల్లకీవల్లకీమోచాగజభక్షామహారుహా। గంధవీరాకుందురుకీసుస్రావావనకర్ణికా॥

టీ॥ సల్లకీ-వల్లకీ-మోచా-గజభక్షా-మహారుహా-గంధవీరా-కుందురుకీ-సుస్రావా-వనకర్ణికా అనునవి అందుగుపేర్లు. [ஆனைவணங்கி=ఆనైవణంగి]

అందుగుగుణము.

శ్లో॥ సల్లకీవ్రణపిత్తాస్ర శ్లేష్మపిత్తాతిసారజిత్।

తా॥ అందుగు వ్రణము పిత్తరక్తము శ్లేష్మము పిత్తము అతిసారము వీనినిబోకడచును.

గారచెట్టు.

శ్లో॥ ఇంగుదోభల్లకావృక్షః కంటకస్తాపసద్రుమః॥

టీ॥ ఇంగుదః-భల్లకావృక్షః-కంటకః-తాపసద్రుమః - అనునవి గారచెట్టు పేర్లు. [காரை=కారై]

గారచెట్టుగుణము.

శ్లో॥ ఇంగుదఃకుష్ఠభూతాదిగ్రహవ్రణవిషకృమీన్ । హంత్యుష్ణశ్శ్విత్రశూలఘ్నఃతత్ఫలంకఫవాతజిత్॥

తా॥ గారచెట్టు కుష్టువు భూతాదిగ్రహపీడ వ్రణము విషము కృములు శ్విత్రకుష్టువు శూల వీనిని పోగొట్టును ఉష్ణముగనుండును దానిపండ్లు కఫవాతమును బోగొట్టును.

గినియ.

శ్లో॥ కటమ్భరశ్చారుశృంగీ కటభీతృణశౌండకః॥

టీ॥ కటంభరః - చారుశృంగీ - కటభీ - తృణశౌండకః - అనునవి గినియ చెట్టుపేర్లు.

గినియ గుణము.

శ్లో॥ కటమ్భరఃప్రమేహాస్రనాడీవ్రణవిషకృమీన్ । హంత్యుష్ణః కఫకుష్ఠఘ్నస్తత్ఫలంకఫశుక్రనుత్ । నిర్యాసోస్యగురుర్వృష్యోబలకృద్వాతనాశనః॥

తా॥ గినియచెట్టు ప్రమేహము రక్తదోషము నాడీవ్రణము విషము నులిపురుగులు కఫము కుష్టువు వీనిని బోకడచును ఉష్ణముగనుండును దానిపండ్లు కఫము శుక్రము వీనిని పోగొట్టును దానిబంక గురుత్వమునుజేసును. వీర్యమును బలమును వృద్ధిజేయును వాతమును పోగొట్టును.

మొక్కవుచెట్టు.

శ్లో॥ ముష్కకోమోక్షకోఘంటీశిఖరీక్షుద్రపాటలా॥

టీ॥ ముష్కకః-మోక్షకః-ఘంటీ-శిఖరీ-క్షుద్రపాటలా-అనునవి మొక్కవు చెట్టుపేర్లు. (దీనినే కణపచెట్టనియందురు) [செருந்தி లేక காட்டுப் பருத்தி=శెరుంది లేక కాట్టుప్పరుత్తి]

మొక్కవుచెట్టుగుణము.

శ్లో॥ మోక్షకఃకఫవాతఘ్నోగ్రాహీగుల్మవిషకృమీన్। హంత్యుష్ణోవస్తిరుక్కండూంతత్పుష్పంకఫపిత్తజిత్। నిర్యాసోస్యపరంవృష్యశ్శోషపిత్తానిలాపహః॥

తా॥ మొక్కవుచెట్టు కఫవాతము గుల్మము విషము నులిపురుగులు వస్తిరోగము దురద వీనినిబోకడచును ఉష్ణముగనుండును మలమునుబంధించును దానిపూలు కఫపిత్తమును బోగొట్టును. దానిబంక మిక్కుటముగ శుక్రమును వృద్ధిజేసును శోష పిత్తము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

బాడిదెము.

శ్లో॥ పారిభద్రో నిమ్బవృక్షోర క్తపుష్పఃప్రభద్రకః । కంటకీపారిజాతస్స్యాన్మందారఃకటికింశుకః॥

టీ॥ పారిభద్రః-నింబవృక్షః-రక్తపుష్పః-ప్రభద్రకః-కంటకీ-పారిజాతః-మందారః - కటికింశుకః అనునవి బాడిదెపుచెట్టు పేర్లు. [கலியாண முருக்கன் =కలియాణమురుక్కన్]

బాడిదెవుచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ పారిభద్రఃకృమిశ్లేష్మ మేదఃకఫానిలాపహః॥

తా॥ బాడిదెవుచెట్టు నులిపురుగులు శ్లేష్మము మేదోరోగము కఫవాతము వీనిని పోకడచును.

ఏడాకులపొన్న.

శ్లో॥ సప్తపర్ణోగుచ్ఛపుష్పశ్ఛత్రీశాల్మలిపత్రకః॥

టీ॥ సప్తపర్ణః-గుచ్ఛపుష్పః-ఛత్రీ-శాల్మలిపత్రకః - అనునవి ఏడాకులపొన్న పేర్లు. [ஏழிலைப்பாலை=ఏళిలైప్పాలై]

ఏడాకులపొన్న గుణము.

శ్లో॥ సప్తపర్ణోవ్రణశ్లేష్మ వాతకుష్ఠహరస్సరః॥

తా॥ ఏడాకులపొన్న వ్రణము శ్లేష్మము వాతము కుష్ఠువు వీనిని హరించును. వేగముకలదిగనుండును.

కానుగు.

శ్లో॥ కరంజోనక్తమాలస్స్యాన్నక్తాహ్వోఘృతవర్ణకః॥

టీ॥ కరంజః-నక్తమాలః-నక్తాహ్వః-ఘృతవర్ణకః - అనునవి కానుగుపేర్లు. [புங்கமரம்=పుంగమరం]

నెమలడుగుమాను.

శ్లో॥ పూతీకోన్యఃపూతివర్ణః ప్రకీర్ణశ్చిరిబిల్వకః॥

టీ॥ పూతీకః-పూతివర్ణః-ప్రకీర్ణః-చిరిబిల్వకః-అనునవి నెమలడుగుమానుపేర్లు. (ఇది కానుగభేదము.) [மைலடிமரம்=మైలడిమరం]

కానుగుగుణము.

శ్లో॥ కరంజఃకటుకస్తీక్ష్ణోవీర్యోష్ణోయోనిదోషజిత్ । కుష్ఠోదావర్తగుల్మార్శోవ్రణకృమికఫాపహః॥ తత్ఫలంకఫవాతఘ్నంమేహార్శఃకృమికుష్ఠజిత్ ।తత్పత్రంకఫవాతార్శఃకృమిశోథహరంపరమ్॥

తా॥ కానుగు నెమలడుగుమాను ఇవికారముగ తీక్ష్ణముగనుండును ఉష్ణమైనవీర్యముకలది యోనిదోషము కుష్ఠువు ఉదావర్తము గుల్మము అర్శస్సు వ్రణము

నులిపురుగులు కఫము వీనిని పోకడచును. దానిపండ్లు కఫవాతము మేహము అర్శస్సు క్రిములు కుష్ఠువు వీనిని పోగొట్టును దానియాకు కఫము వాతము అర్శస్సు క్రిములు వాపు వీనిని హరింపజేయును.

గుత్తినెమలడుగుమాను.

శ్లో॥ రిధాకరంజకస్త్వన్యోపుచ్ఛకోగుచ్ఛపుష్పకః॥

టీ॥ రిధాకరంజకః-పుచ్ఛకః-గుచ్ఛపుష్పకః-అనునవి గుత్తినెమలడుగుమాను పేర్లు.

గుత్తినెమలడుగు మానుగుణము.

శ్లో॥ రిధాకరంజస్తికోష్ణఃకటుస్స్నిగ్ధశ్చవాతజిత్ । కఫఘ్నఃకుష్ఠకండూవ్రవిషమస్ఫోటనాశనః॥

తా॥ గుత్తినెమలడుగుమాను చేదుగ కారముగ జిగటగ నుండును కాకజేయును వాతము కఫము కుష్ఠువు దురద విషమమైన స్ఫోటకములు వీనినిహరించును.

నిప్పవన్నెకానుగు.

శ్లో॥ కరంజీకాకతిక్తాచవయస్యాంగారవల్లరీ॥

టీ॥ కరంజీ-కాకతిక్తా-వయస్యా-అంగారవల్లరీ-అనునవి నిప్పవన్నెకానుగుపేర్లు.

నిప్పవన్నెకానుగు గుణము.

శ్లో॥ కరంజికోష్ణవాతార్శః కృమికుష్ఠప్రమేహనుత్॥

తా॥ నిప్పవన్నెకానుగు ఉష్ణవాతము అర్శస్సు క్రిములు కుష్ఠువు ప్రమేహము వీనిని పోకడచును.

ఆరుగణుపుల కానుగు.

శ్లో॥ తిరిగిచ్ఛిర్గజకంటః కరంజీక్షీరిణీద్విపః॥

టీ॥ తిరిగిచ్ఛిః-గజకంటః-కరంజీ - క్షీరిణీ- ద్విపః - అనునవి ఆరుగణుపుల కానుగపేర్లు.

ఆరుగణుపులకానుగుగుణము.

శ్లో॥ తిరిగిచ్ఛిర్బలాసార్శః కృమికుష్ఠప్రమేహహృత్॥

తా॥ ఆరుగణుపులకానుగు శ్లేష్మము అర్శస్సు క్రిములు కుష్ఠువు ప్రమేహము వీనిని పోకడచును.

నేతికానుగ.

శ్లో॥ అన్యోకుంజకరంజస్స్నిగ్ధ దళఃకుంజపుచ్ఛకఃకునటీ॥

టీ॥ కుంజకరంజః-స్నిగ్ధదళః-కుంజపుచ్ఛకః-కునటీ-అనునవి నేతికానుగు పేర్లు.

నేతికాన్గుగుణము.

శ్లో॥ కరంజఃకటుతిక్తోష్ణోవిషవాతార్తికృంతనః । కండూవిచర్చికాకుష్ఠస్పర్శత్వగ్దోషనాశనః॥

తా॥ నేతికాన్గుగ కారముగ చేదుగనుండును కాకజేసును విషము వాతము దురద గజ్జి కుష్టువు స్పర్శదోషము చర్మదోషము వీనిని హరింపజేయును.

జమ్మి.

శ్లో॥ శమీతుంగాశంకుఫలాపవిత్రా కేశహృత్ఫలా॥

టీ॥ శమీ-తుంగా-శంకుఫలా-పవిత్రా-కేశహృత్ఫలా అనునవి జమ్మి పేళ్లు. [வன்னிமரம்=వన్నిమరం]

చిన్నజమ్మి.

శ్లో॥ లక్ష్మీశివాస్యాధిమతీభూశమీశంకరాహ్వయా॥

టీ॥ లక్ష్మీ-శివా-అధిమతీ-భూశమీ-శంకరాహ్వయా - అనునవి చిన్నజమ్మి పేళ్లు. [சிறுவன்னிமரம்=శిరువన్నిమరం]

జమ్మిగుణము.

శ్లో॥ శమీశీతాలఘుశ్వాసకుష్ఠార్శఃకఫహృత్సరా । తత్ఫలంపిత్తలంరూక్షంమేధ్యంకేశవినాశనమ్॥

తా॥ జమ్మి శీతలముగ లఘువుగ నుండును శ్వాసము కుష్టువు అర్శస్సు కఫము వీనిని బోగొట్టును. వేగముకలది. దానిపండ్లు పిత్తమునుజేసును రూక్షగనుండును. బుద్ధిని వృద్ధిచేసును. వెండ్రుకల నశింపజేయును.

కుంకుడు.

శ్లో॥ అరిష్టకోగర్భపాతీకుమ్భవీర్యశ్చఫేనిలః । కృష్ణబీజోరక్తబీజః పీతఫేనోర్థసాధనః॥

టీ॥ అరిష్టకః-గర్భపాతీ-కుంభవీర్యః-ఫేనిలః-కృష్ణబీజః-రక్తబీజః - పీతఫేనః-అర్థసాధనః-అనునవి కుంకుడుపేళ్లు. [பொன்றுங்காய் లేక நெய்க்கொட்டான்=పొన్నాంగాయి లేక నెయిక్కొట్టాన్]

కుంకుడుగుణము.

శ్లో॥ అరిష్టకస్త్రిదోషఘ్నఉష్ణోగర్భగ్రహాపహః॥

తా॥ కుంకుడు త్రిదోషములను హరించును ఉష్ణముగనుండును. గర్భము గ్రహపీడ వీనిని బోకడచును.

ఇరుగుడు.

శ్లో॥ శింశపాకపిలాకృష్ణసారోమండలపత్రికా । అన్యాతుశింశపా భస్మపింగళాస్యాద్వసాదనీ॥

టీ॥ శింశపా-కపిలా-కృష్ణసారః-మండలపత్రికా - అనునవి ఇరుగుడుపేళ్లు. భస్మపింగళా-వసాదనీ-అనునవి కంపు ఇరుగుడుపేళ్లు.

ఇరుగుడు గుణము.

శ్లో॥ శింశపోష్ణాహరేన్మేహాన్ కుష్ఠశ్విత్రవమిక్రిమీన్ । వస్తిరుగ్వ్రణదాహాస్రగర్భగూఢనిపాతినీ॥

తా॥ ఇరుగుడు ఉష్ణముగనుండును. మేహము కుష్టువు శ్విత్రము వాంతి క్రిములు వస్తిరోగము వ్రణము తాపము రక్తదోషము వీనిని బోకడచును గర్భపాతముచేయును.

అగసి.

శ్లో॥ అగస్త్యోవంగసేనాహ్వో మధుశిగ్రుర్మునిద్రుమః॥

టీ॥ అగస్త్యః - వంగసేనాహ్వః - మధుశిగ్రుః-మునిద్రుమః-అనునవి అగసిపేళ్లు. [அகத்தி=అగత్తి]

అగసిగుణము.

శ్లో॥ అగస్త్యఃపిత్తకఫజిన్నిదాఘశమనోహిమః । తత్పుష్పంనీలిమశ్లేష్మపిత్తనక్తాంధ్యనాశనః ॥ మునివృక్షఫలంస్వాదుసకషాయంకృశానుజిత్ । సంభారసహితంహృద్యంవిసర్పకవిషాపహం । అగస్త్యపత్రంకటుకంసతిక్తంగురుక్రిమిఘ్నంవిశదంకఫఘ్నం । కండూహరంశోణితపిత్తహారిస్యాదీషదుష్ణంమధురంవిపాకే॥

తా॥ అగసి పిత్తము కఫము ఉష్ణము వీనిని శమింపజేయును. చల్లగనుండును దానిపుష్పము శరీరనలుపు శ్లేష్మము పిత్తము రేచీకటి వీనిని నశింపజేయును. ఆగశికాయ రుచిగ వగరుగనుండును, అగ్నిమాంద్యముజేసును. వ్యంజనములచే పక్వముచేసిన హృదయమునకు మేలుజేసును విసర్పము విషము వీటిని పోగొట్టును. అగసికూర కారముగ చేదుగ నుండును గురుత్వమునుజేసును. క్రిములను హరించును. శోధనకరమైనది కఫము దురద రక్తపిత్తము వీటిని పోగొట్టును ఒకింతకాకజేసును పాకమునందు మధురముగనుండును.

ద్రాక్ష.

శ్లో॥ ద్రాక్షామధుఫలాస్వాద్వీహారహూరాఫలోత్తమా । మృద్వీకామధుయోనిశ్చరసాలాగోస్తనీగుడా॥

టీ॥ ద్రాక్షా-మధుఫలా-స్వాద్వీ-హారహూరా - ఫలోత్తమా అనునవి ద్రాక్షపేర్లు. మృద్వీకా-మధుయోనిః-రసాలా-గోస్తనీ-గుడా - అనునవి గోస్తనీద్రాక్షపేళ్లు. [திராக்ஷை లేక கொடிமுந்திரிகை=దిరాక్షై లేక కొడిముందిరికై]

ద్రాక్ష గుణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాపక్వాసరాశీతాచక్షుష్యాబృంహణీగురుః । హన్తి తృష్ణాజ్వరశ్వాసవాన్తివాతాస్రకామిలాః । కృచ్ఛ్రాస్రపిత్తసమ్మోహ దాహశోషమదాత్యయాన్ । ఆమాసాల్పగుణాగుర్వీసైవామ్లారక్తపిత్తకృత్ । నిర్వీర్యాన్యాలఘుద్రాక్షాగోస్తనీసదృశాగుణైః । ద్రాక్షాపర్వతజాలఘ్వీసామ్లాశ్లేష్మాల్పపిత్తనుత్॥

తా॥ పండినద్రాక్ష వేగముకలదిగ శీతలముగనుండును నేత్రములకు హితముజేయును శరీరమునకు పుష్టిని కలుగజేయును గురుత్వముజేసును. దప్పి జ్వరము శ్వాసము వాంతి వాతరక్తము కామిల మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తపిత్తము మూర్ఛ తాపము శోష మదాత్యయరోగము వీటిని నశింపజేయును. పచ్చిద్రాక్ష స్వల్పగుణము కలదిగనుండును. గురుత్వముజేసును. పండని పుల్లనిద్రాక్ష రక్తపిత్తమును కలుగజేసును. లఘుద్రాక్ష గోస్తనీద్రాక్షగుణములు గలదిగ నుండుటయేగాక సారములేనిదైయుండును. పర్వతప్రదేశములయందు ఫలించిన ద్రాక్ష లఘువుగ పుల్లగనుండును. శ్లేష్మమును అల్పపిత్తమును నశింపజేయును.

మామిడి.

శ్లో॥ ఆమ్రశ్చూతోరసాలోసౌసహకారోతిసౌరభః । మాకందః పికబంధుస్స్యాద్రసాలఃకామవల్లభః॥

టీ॥ ఆమ్రః-చూతః-రసాలః-అనునవి మామిడిపేళ్లు. సహకారః-అతిసౌరభః - మాకందః - పికబంధుః - కామవల్లభః - అనునవి తియ్యమామిడిపేళ్లు. [மாமரம்=మామరం]

మామిడి గుణము.

శ్లో॥ ఆమోగ్రాహీప్రమేహాస్రకఫపిత్తవ్రణాన్ జయేత్ । తత్ఫలంబాలమత్యమ్లంరూక్షందోషత్రయాస్రజిత్ । పక్వంతుమధురంవృష్యంస్నిగ్ధంహృద్యంబలప్రదం । గురువాతహరంరుచ్యంవర్ణ్యంశీతమపిత్తలం । రసస్తస్యసరస్స్నిగ్ధోరోచనోబలవర్ణకృత్ । సహకారంచవాతఘ్నంపిత్తశ్లేష్మవినాశనం । కషాయంమధురంవృష్యంగురుస్నిగ్ధంవిశేషతః । పక్వామ్రంజనయేదాయుర్మాంసశుక్రబలప్రదం । శుష్కామ్రంతుకషాయామ్లంభేదనంకఫవాతజిత్॥ ఆమ్రపుష్పంకఫఘ్నంస్యాద్రుచికృత్పిత్తవర్ధనం ॥ ఆమ్రత్వక్చకషాయాచమూలంసాగ్రంహితాదృశం । రుచ్యంసంగ్రాహిశిశిరమతిసారవినాశనం॥

తా॥ మామిడి మలబంధమునుజేసును. ప్రమేహము రక్తదోషము కఫము పిత్తము వ్రణము వీటిని హరింపజేయును. లేతమామిడికాయలు మిగుల పులుసుగనుండును తాపమునిచ్చును. త్రిదోషప్రకోపము రక్తదోషము వీటిని హరింపజేయును. పండిన మామిడిపండ్లు మధురముగ నుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును జిగటగనుండును హృదయమునకు మేలుజేసును బలమునిచ్చును. గురుత్వముజేసును వాతమును పోకడచును. రుచి దేహకాంతి వీటిని గలుగజేయును శీతలముగనుండును. పిత్తమును జేయకుండును మామిడిపండ్లరసము వేగముకలదిగ జిగటగ నుండును. రుచిని బలమును దేహకాంతిని గలుగజేయును. తియ్యమామిడి వాతపిత్తశ్లేష్మ ప్రకోపమును బోకడచును వెగటుగ తియ్యగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేసును. గురుత్వమునుజేసును. జిగటగనుండును. పక్వమైన తియ్యమామిడిపండ్లు ఆయువు మాంసము శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును. మామిడివరుగు వగరుగ పుల్లగనుండును దోషముల భేదించును. కఫవాతములనుపోకడచును. మామిడిపువ్వు కఫమును బోగొట్టును. రుచిని పుట్టించును. పిత్తమును వృద్ధిజేయును మామిడిపట్ట వగరుగనుండును మామిడివేరుపట్టకూడ వగరుగనుండును. రుచినిపుట్టించును మలమును బంధించును అతిసారమును హరించును.

పుల్లమామిడి.

శ్లో॥ సారామ్లకస్సారఫలోరసాలస్సారపాదపః॥

టీ॥ సారామ్లకః - సారఫలః - రసాలః - సారపాదపః - అనునవి పుల్లమామిడిపేర్లు.

పుల్లమామిడిగుణము.

శ్లో॥ సారామ్లమమ్లవాతఘ్నంగురుపిత్తకఫప్రదం । పక్వామ్రఫలంస్వాదుకషాయామ్లరసంగురు । పిత్తావిరోధివాతఘ్నంతికోష్ణంబృంహణంపరం॥

తా॥ పుల్లమామిడి అమ్లవాతమును బోగొట్టును గురుత్వమునుచేసును పిత్తము కఫము వీనినిజేయును. పుల్లమామిడిపండ్లు రుచిగ వగరుగనుండును. గురుత్వమును పిత్తమునుజేసును. వాతమునుహరించును. చేదుగనుండును కాకజేసును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును దీనిరసము వగరుగ పుల్లగనుండును.

రాచమామిడి.

శ్లో॥ రాజామ్రాహ్వాంకోమ్రమమానా కామాహ్వారాజపుత్రకః॥

టీ॥ రాజామ్రాహ్వాం-కోమ్రమమానా-కామాహ్వాః-రాజపుత్రకః - అనునవి రాచమామిడిపేర్లు.

రాచమామిడిగుణము.

శ్లో॥ రాజామ్రంమధురంశీతంగ్రాహిపిత్తకఫాపహం॥

తా॥ రాచమామిడి మధురముగ శీతలముగనుండును. మలమును బంధించును. కఫము పిత్తము వీనిని పోకడచును.

అడవిమామిడి.

శ్లో॥ కోశామ్రకోఘనస్కంధో జంతువృక్షశ్చకోశకః॥

టీ॥ కోశామ్రకః-ఘనస్కంధః-జంతువృక్షః-కోశకః - అనునవి అడవిమామిడిపేర్లు. [காட்டுமாமரம்=అడవిమామిడి]

అడవిమామిడిగుణము.

శ్లో॥ కోశామ్రఃకుష్ఠశోథాస్రపిత్తవ్రణకఫాపహః । తత్ఫలంగ్రాహివాతఘ్నమమ్లోష్ణంగురుపిత్తళం । పక్వంతద్దీపనంరుచ్యంలఘూష్ణంకఫవాతజిత్ । మజ్జాపిత్తసమీరఘ్నస్స్వాదుర్బల్యోఽగ్నిదీపనః॥

తా॥ అడవిమామిడి కుష్టువు వాపు రక్తపిత్తము వ్రణములు కఫము వీనిని పోగొట్టును అడవిమామిడిపండ్లు మలమును బంధించును వాతమును బోకడచును. పులుసుగనుండును కాకజేసును గురుత్వముజేసును పిత్తమును వృద్ధిచేయును పండిన అడవిమామిడిపండ్లు అగ్నిదీపనమునుజేసును రుచిని పుట్టించును కించిదుష్ణమును చేయును. కఫవాతమును బోకడచును. దానిగుజ్జు పిత్తము వాతము వీటిని హరించును. మధురముగనుండును బలమునిచ్చును అగ్నిదీపనమును కలుగజేయును.

అంబాళము.

శ్లో॥ ఆమ్రాతకశ్చామ్రవటః ఫలీమోదఫలఃకపిః॥

టీ॥ ఆమ్రాతకః-ఆమ్రవటః-ఫలీ-మోదఫలః-కపిః - అనునవి అంబాళముపేర్లు. (దీని నేనల్లమామిడియనియునందురు.)

అంబాళగుణము.

శ్లో॥ ఆమ్రాతమామవాతఘ్నంగురూష్ణంరుచికృత్సరం । పక్వంస్వాదుహిమంవృష్యంమరుత్పిత్తక్షతాస్రజిత్ ।

తా॥ అంబాళము ఆమవాతమును పోగొట్టును గురుత్వమునుజేసును. కాకజేసును రుచినిపుట్టించును వేగముకలది. అంబాళపుపండ్లు తియ్యగ శీతలముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిచేసును వాతము పిత్తము క్షయము రక్తదోషము వీనిని పోకడచును.

ముంతమామిడి గుణము.

శ్లో॥ స్థూలచూతఫలమగ్నిపాదకృద్బృంహణం గురుబలాసకుష్ఠజిత్ ॥

తా॥ ముంతమామిడి అగ్నిదీపనముజేయును. పుష్టినిచ్చును గురుత్వమును జేసును కఫము కుష్టువు వీటిని బోగొట్టును.

పెద్దనేరేడు.

శ్లో॥ మహాజమ్బూ రాజజమ్బూర్మహాస్కంధాబృహత్ఫలా॥

టీ॥ మహాజంబూ-రాజజంబూ-మహాస్కంధా-బృహత్ఫలా - అనునవి పెద్ద నేరేడుపేర్లు. [பெருநாவல்=పెరునావల్]

పెద్దనేరేడుగుణము.

శ్లో॥ రాజజంబూతుమధురాకోష్ణాచతువరానుతా । స్వర్యామలస్తంభకరీశ్వాసశోషశ్రమాపహా । ముఖజాడ్యాతిసారఘ్నీకఫకాసవినాశినీ ॥ రాజజంబూఫలంస్వాదువిష్టంభిగురురోచనం॥

తా॥ పెద్దనేరేడు మధురముగనుండును. కించిదుష్ణమునుజేసును వగరుగనుండును. కంఠమునకు మేలుజేసును మలమునుబంధించును. శ్వాస శోష బడలిక ముఖరోగము అతిసారము కఫము కాసము వీటిని హరింపజేయును దానిపండ్లు మధురముగనుండును. మలమునుబంధించును. గురుత్వమునుజేసును రుచిగనుండును.

పిన్న నేరేడు.

శ్లో॥ క్షుద్రజమ్బూర్వీరపత్రామేఘాభాకామవల్లభా॥

టీ॥ క్షుద్రజంబూ-వీరపత్రా-మేఘాభా-కామవల్లభా-అనునవి పిన్న నేరేడుపేర్లు. [நரிநாவல்=నరినావల్]

పిన్న నేరేడుగుణము

శ్లో॥ జంబూసంగ్రాహిణీరూక్షాకఫపిత్తవ్రణాస్రజిత్ । క్షుద్రజంబూఫలంతద్వద్విశేషాద్దాహనాశనం॥

తా॥ పిన్న నేరేడు మలబంధమునుజేసును. రూక్షగనుండును. కఫము పిత్తము వ్రణము రక్తదోషము వీటిని హరింపజేయును పిన్ననేరేడుపండ్లు పెద్దనేరేడుపండ్లగుణముగలదైయుండును విశేషముగ తాపమును నశింపజేయును.

నేలనేరేడు.

శ్లో॥ నాదేయీస్యాత్ క్షుద్రఫలాతత్ఫలంజంబుజాంబవం॥

టీ॥ నాదేయీ-క్షుద్రఫలా-అనునవి నేలనేరేడుపేర్లు. జంబు - జాంబవం- అనునవి నేలనేరేడుపండుపేర్లు.

నేలనేరేడు గుణము.

శ్లో॥ నాదేయీతుకషాయాచమధురాశ్లేష్మపిత్తనుత్ । సంగ్రాహీకంఠదోషఘ్నీవీర్యపుష్టివివర్ధనీ॥

తా॥ నేలనేరేడు వగరుగ మధురముగనుండును. కఫపిత్తమును పోకడచును. మలమునుబంధించును. కంఠరోగమునుపోగొట్టును. శుక్రమునువృద్ధిచేయును.

కాకినేరేడు.

శ్లో॥ కాకజంబూ కాకఫలా నాదేయా రాజవల్లభా॥

టీ॥ కాకజంబూ-కాకఫలా-నాదేయీ-రాజవల్లభా అనునవి కాకినేరేడు పేళ్లు. [கருநாவல்=కరునావల్]

కాకినేరేడుగుణము.

శ్లో॥ కాకజంబూకషాయోష్ణా పాకేతుమధురాగురుః। దాహశ్ర మాతిసారఘ్నీ వీర్యపుష్టిబలప్రదా॥

తా॥ కాకినేరేడు వగరుగ ఉష్ణముగనుండును పాకమునందు మధురముగ నుండును గురుత్వమును జేయును. తాపము బడలిక అతిసారము వీటిని హరింపజేయును. శుక్రమును బలమును వృద్ధిచేయును.

కొబ్బరికాయ.

శ్లో॥ నారికేళో దృఢఫలో మహావృక్షో మహాఫలః। తృణరాజస్తృణఫలస్తృణాహ్వో దృఢబీజకః॥

టీ॥ నారికేళః-దృఢఫలః-మహావృక్షః-మహాఫలః-తృణరాజః-తృణఫలః-తృణాహ్వః-దృఢబీజకః-అనునవి కొబ్బరికాయ పేళ్లు. [தெங்காய்மரம்= తేంగాయిమరం]

కొబ్బరికాయగుణము.

శ్లో॥ నారికేళఫలంశీతందుర్జరంవస్తిశోధనం। విష్టమ్భిబృంహణంవృష్యంవాతపిత్తాస్రదాహజిత్। అర్ధపక్వంతృషాశోషశమనందుర్జరంపరం॥ పక్వంతుమధురంరుచ్యంపిత్తకృద్వహ్నిదీపనం॥ తదేవపక్వంనిర్ముక్తకపాలమనిలావహం। దంతరోగేవిశేషేణహితంతద్వాతశోణితే। నారికేళోద్భవంక్షీరంవృష్యంవాతకఫావహం। ఈషత్పిత్తకరంస్నిగ్ధముష్ణంగురువిదాహకృత్। గుల్మశూలారుచిశ్వాసకాసహృద్రోగశోఫజిత్॥ తస్యామ్భశ్శీతలంహృద్యందీపనంశుక్రలంలఘు। తత్పాదపశిరోమజ్జాశుక్రలో వాతపిత్తజిత్॥

తా॥ కొబ్బరికాయ శీతలముజేయును. జీర్ణముకాకుండును పొత్తికడుపును శోధించును. మలబంధమును జేయును. దేహపుష్టి శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును వాతము పిత్తము రక్తదోషము తాపము వీటిని హరింపజేయును సగముపండిన కొబ్బరికాయ దప్పి శోష వీటినిపోగొట్టును. జీర్ణముకాకుండును. బాగుగపండిన కొబ్బరికాయ తియ్యగ రుచిగనుండును. పిత్తమును అగ్నిదీపనమును జేయును. కొబ్బర వాతమును హరించును దంతరోగము వాతరక్తము వీటియందు మిక్కిలి హితమైనది

టెంకాయపాలు శుక్రమును వృద్ధిజేయును వాతము పిత్తము వీటినిహరించును కొంచెముగపిత్తమునుజేయును జిగటగనుండును. కాక గురుత్వముజేయును తాపమునిచ్చును గుల్మము శూల అరుచి శ్వాసము కాసము హృద్రోగము వాపు వీటిని హరించును. కొబ్బరికాయనీరు శీతలముగనుండును. హృదయమునకు మేలుజేయును. అగ్నిదీపనము శుక్రవృద్ధి వీటిని కలుగజేయును లఘువుగనుండును. టెంకాయకల్లు శుక్రమును వృద్ధిజేయును వాతపిత్తమును బోకడచును.

ఖర్జూరము.

శ్లో॥ శ్రేణీఖర్జూరికావృక్షశ్శ్రీఫలాద్వీపసంభవా॥

టీ॥ శ్రేణీ-ఖర్జూరికావృక్షః-శ్రీఫలా-ద్వీపసంభవా-అనునవి ఖర్జూరముపేళ్లు. [பேரீச்சம்=పేరీచ్చం]

ముద్దఖర్జూరము.

శ్లో॥ పిండఖర్జూరికా ఖర్జూః దుఃప్రధర్షా సుకంటకా॥

టీ॥ పిండఖర్జూరికా-ఖర్జూః-దుఃప్రధర్షా-సుకంటకా-అనునవి ముద్దఖర్జూరము పేర్లు.

మధుఖర్జూరము.

శ్లో॥ అన్యాస్కంధఫలాస్వాద్వీ దురారోహా మృదుచ్ఛదా॥

టీ॥ స్కంధఫలా-స్వాద్వీ-దురారోహా-మృదుచ్ఛదా-అనునవి మధుఖర్జూరము పేళ్లు.

భూమిఖర్జూరము.

శ్లో॥ భూమిఖర్జూరికా కాకకర్కటీ శూకకర్కటీ॥

టీ॥ భూమిఖర్జూరికా-కాకకర్కటికా-శుకకర్కటీ-అనునవి భూమిఖర్జూరము పేళ్లు.

ఖర్జూరపుగుణము.

శ్లో॥ ఖర్జూరికాఫలంశీతంస్వాదుస్నిగ్ధంక్షతాస్రజిత్। బల్యం హంతిమరుత్పిత్తంమదమూర్ఛామదాత్యయాన్। తస్మాదల్పగుణంజ్ఞేయమస్యాత్ ఖర్జూరికాఫలం। తన్మజ్జామూర్ధజశ్శీతోవృష్యఃపిత్తాస్రదాహజిత్॥

తా॥ ఖర్జూరపుపండు శీతలముగ మధురముగ జిగటగనుండును. బలము నిచ్చును గాయము రక్తదోషము వాతము పిత్తము మదము మూర్ఛ మదాత్యయము వీటిని బోకడచును. ముద్దఖర్జూరము, మధుఖర్జూరము, భూమిఖర్జూరము వీటిపండ్లు ఖర్జూరపుపండుగుణముకంటె తక్కువగుణముగలవైయుండును. ఖర్జూరపుకల్లు శీతలముగ నుండును. శుక్రమును వృద్ధిబొందించును. పిత్తము రక్తదోషము తాపము వీటిని బోకడచును.

అరటి.

శ్లో॥ కదలీగ్రంథినీ మోచారంభా వీరాంశుమత్ఛదా । కదలీవారణబుసారంభా మోచామహత్ఫలా॥

టీ॥ కదలీ-గ్రంథినీ-మోచా-రంభా-వీరా-అంశుమత్ఛదా-వారణబుసా-రంభా-మహత్ఫలా-అనునవి అరటిపేళ్లు. [வாழை=వాళై]

అరటిగుణము.

శ్లో॥ కదలీయోనిదోషాశ్మరక్తపిత్తహరాహిమా । తత్కందశ్శీతలోబల్యః కేశ్యోపి త్తకఫాస్రజిత్ । తత్ఫలంమధురంశీతంవిష్టంభికఫకృద్గురు । స్నిగ్ధంపిత్తాస్రతృట్దాహక్షతక్షయసమీరజిత్॥ కోమలంకదళంశీతంమధురంచకషాయకం । రుచ్యంమాంసముద్దిష్టంపిత్తనాశకరంచతత్ । కషాయతిక్తంసంగ్రాహిహృదీపనంరూక్షశీతళం । మేహపిత్తాతిసారార్శః పిత్తాసృక్తృడ్జ్వరాపహం । కఫఘ్నంవాతలంపథ్యంకదళ్యాస్తరుణంఫలం । పుష్పంకదళ్యాస్స్నిగ్ధంమధురంతువరంగురు । గ్రాహితిక్తంచాగ్నిదీప్తికరంవాతవినాశనం । కించిదుష్ణంచవీర్యస్యరక్తపిత్తంక్షయంహరేత్ ॥ కదలీగర్భకాండంతుసకషాయంహిమంగురు । తృష్ణాదాహప్రపిత్తఘ్నంశ్లేష్మలంవహ్నిసాదనం॥

తా॥ అరటి యోనిదోషము అశ్మరీరోగము రక్తపిత్తము వీటిని హరింపజేయును. శీతలముగనుండును. అరటిగడ్డ చలువజేసును. బలమునిచ్చును. వెండ్రుకలకు హితముగనుండును పిత్తము కఫము కుసుమరోగము వీటిని బోకడచును. అరటిపండు మధురముగ శీతలముగనుండును మలమునుబంధించును. కఫమునుచేసును. గురుత్వముజేసును. జిగటగనుండును. పిత్తరక్తము దప్పి తాపము గాయము క్షయము వాతము వీటిని హరింపజేయును. లేత అరటికాయ శీతలముగ మధురముగ వగరుగ రుచిగ పుల్లగనుండును పిత్తమును పోగొట్టును ముదిరిన అరటికాయ వగరుగ చేదుగ నుండును మలమును బంధించును. అగ్నిదీపనమునుజేయును రూక్షగ శీతలముగనుండును. మేహము పిత్తాతిసారము అర్శస్సు పిత్తరక్తము దప్పి జ్వరము కఫము వీటిని పోగొట్టును వాతమునుజేసును పథ్యకరమైనది. అరటిపూలు జిగటగ మధురముగ వగరుగనుండును. గురుత్వమునుజేసును మలమును బంధించును. చేదుగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేయును వాతమును బోకడచును వీర్యమునకు నొకింత వేడిమిపుట్టించును రక్తపిత్తము క్షయము వీనిని హరించును. అరటిబొంజె వగరుగనుండును. చలువజేసును గురుత్వమునుజేసును దప్పి తాపము పిత్తము వీటిని హరించును కఫమును అగ్నిమాంద్యమునుజేయును.

అడవిఅరటి.

శ్లో॥ కాష్ఠకదలీసుకాష్ఠావనకదలీకాష్ఠిలాధరారంభా । దారుకదలీఫలాఢ్యావనమోచాశుక్రవర్ధనీచ॥

టీ॥ కాష్ఠకదలీ-సుకాష్ఠా-వనకదలీ-కాష్ఠిలా-ధరారంభా-దారుకదలీ-ఫలాఢ్యా-వనమోచా-శుక్రవర్ధనీ-అనునవి అడవి అరటిపేళ్లు.

[காட்டுவாழைமரம்=కాట్టువాళైమరం]

అడవిఅరటిగుణము.

శ్లో॥ స్యాత్కాష్ఠకదలీరుచ్యారక్తపిత్తహరాహిమా। గురుమందాగ్నికరణీమధురాదుర్జరాచసా॥

తా॥ అడవి అరటి రుచిగనుండును. రక్తపిత్తమును బోగొట్టును చలువజేసును. గురుత్వమును అగ్నిమాంద్యమునుజేయును. మధురముగనుండును. జీర్ణముకాకుండును.

కొండఅరటి.

శ్లో॥ శ్రీకదలీగురురంభాపర్వతమోచాచపుణ్యకదలీచ । బహుప్రజావనరంభాగిరిజాగజవల్లభావిహితా॥

టీ॥ శ్రీకదలీ-గురురంభా-పర్వతమోచా-పుణ్యకదలీ-బహుప్రజా-వనరంభా-గిరిజా - గజవల్లభా - అనునవి కొండ అరటిపేర్లు.

[மலைவாழை=మలైవాళై]

కొండఅరటిగుణము.

శ్లో॥ గిరికదలీమధురాహిమాబలవీర్యవృద్ధిదాయినీరుచ్యా । తృట్పిత్తదాహశోషప్రశమనకర్త్రీచదుర్జరాగురుః॥

తా॥ కొండ అరటి మధురముగనుండును. శైత్యముజేసును బలమును శుక్రమును వృద్ధిజేయును రుచిగనుండును దప్పి పిత్తము తాపము శోష వీటిని శమింపజేయును జీర్ణముకాకుండును. గురుత్వమునుజేసును.

బంగారపుఅరటి.

శ్లో॥ అన్యాసువర్ణకదలీసువర్ణరంభాచకనకరంభాచ॥

టీ॥ సువర్ణకదలీ-సువర్ణరంభా-కనకరంభా-అనునవి బంగారపు అరటిపేళ్లు

బంగారపుఅరటి గుణము.

శ్లో॥ సువర్ణమోచామధురాహిమాచనాల్పాశనాదీపనకారిణీచ । తృష్ణాపహాదాహవిమోచనీచకఫావహావృష్యకరీగురుశ్చ॥

తా॥ బంగారపు అరటి మధురముగనుండును. చలువజేసును అధికాహారా పేక్షపుట్టించును అగ్నిదీపనముజేయును. దప్పి తాపము కఫము వీటిని బోకడ చును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును గురుత్వమును జేయును.

నల్ల అరటిపండ్లగుణము.

శ్లో॥ కృష్ణరంభాఫలంస్వాదు భేదిహృద్యంహిమంగురు । సుగంధి బృంహణంమేహదాహపిత్తాస్రనాశనం॥

తా॥ నల్ల అరటిపండ్లు రుచిగనుండును. దోషముల భేదించును. హృదయమునకు మేలుజేసును చలువజేసును. గురుత్వముజేసును మంచివాసనగలది పుష్టినిచ్చును. మేహ తాపము పిత్తరక్తము వీటిని హరించును. [கரப்புவாழைப் பழம்=కరప్పవాళైప్పళం]

బొంత అరటిపండ్లగుణము.

శ్లో॥ పిత్తఘ్నంశుక్రలంస్వాదుపిశాచకదళీఫలం । రక్తపిత్తప్రమేహాస్రపిత్తప్రదరనాశనమ్॥

తా॥ బొంత అరటిపండ్లు పిత్తమును హరించును శుక్రమును వృద్ధిజేసును రుచిగనుండును రక్తపిత్తము ప్రమేహము రక్తదోషము ప్రదరరోగము వీటిని హరించును. [மொந்தைவாழைப்பழம்=మొందైవాళైప్పళం]

అరటినీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ రంభాసారంశీతలంగ్రాహితిక్తం తృడ్దాహఘ్నంమూత్రకృచ్ఛ్రాతిసారం । మేహాన్హంతిస్ఫోటకాన్రక్తపైత్యం చాస్థిస్రావంసోమరోగంనిహంతి॥

తా॥ అరటినీళ్లు చలువజేసును మలమును బంధించును చేదుగనుండును. దప్పి తాపము మూత్రకృచ్ఛ్రము అతిసారము, మేహరోగములు స్ఫోటకములు, రక్తపిత్తము అస్థిస్రావము, సోమరోగము వీటిని హరించును.

దానిమ్మ.

శ్లో॥ దాడిమీరక్తకుసుమాదంతబీజాశుకప్రియా । మధురామ్లఫలోరక్తబీజకోరక్తపూరకః॥

టీ॥ దాడిమీ-రక్తకుసుమా-దంతబీజా-శుకప్రియా - మధురామ్లఫలః-రక్తబీజకః-రక్తపూరకః-అనునవి దానిమ్మపేళ్లు. [மாதளம்=మాదళం]

దానిమ్మగుణము.

శ్లో॥ దాడిమందీపనంహృద్యంరోచనంనాతిపిత్తలం । కషాయానురసంగ్రాహిద్వివిధంమధురామ్లతః॥ త్రయోస్వాద్వమత్రిదోషఘ్నమమ్లం వాతబలాసజిత్ । శుష్కామ్లదాడిమీసారఃపుష్టితంకఫవాతహృత్॥

తా॥ దానిమ్మ జాఠరాగ్నిని ప్రకాశింపజేయును. మనోహరముగనుండును రుచిని పుట్టించును. ఒకింతపిత్తమునుజేయును. కొంచెము వగరురసముతో గూడియుండును. మలమునుబంధించును. దానిమ్మ పుల్లనిది తియ్యనిది అని రెండువిధములుగనుండును. అందు తియ్యనిదానిమ్మ త్రిదోషముల హరింపజేయును. పుల్లని దానిమ్మ వాతకఫములబోగొట్టును. ఎండిపగిలిన పుల్లనిదానిమ్మ కఫవాతముల హరింపజేయును.

చిల్లగింజ.

శ్లో॥ కతకోఽమ్బుప్రసాదశ్చద్రవస్తిక్తఫలస్తథా॥

టీ॥ కతకః-అంబుప్రసాదః-ద్రవః-తిక్తఫలః అనునవి చిల్లగింజపేళ్లు. [தேத்தாங்கொட்டை=తేతాంకొట్టయ్]

చిల్లగింజగుణము.

శ్లో॥ కతకస్యఫలంనేత్ర్యంజలనిర్మలతాకరం । వాతశ్లేష్మహరంశీతంమధురంతువరంగురు॥

తా॥ చిల్లగింజ నేత్రములకు హితకరముగనుండును. మురికినీళ్లను నిర్మలముగజేయును. వాతశ్లేష్మప్రకోపమును హరింపజేయును. శీతలముగ మధురముగ వగటుగనుండును. గురుత్వముజేసును.

ఇప్ప.

శ్లో॥ మధూకోమధుకస్తీక్ష్ణసారశ్చగుడపుష్పకః । గోలాఫలోలోధ్రపుష్పోమధుకోష్ఠోమధుద్రుమః॥

టీ॥ మధూకః-మధుకః-తీక్ష్ణసారః-గుడపుష్పకః-గోలాఫలః-లోధ్రపుష్పః మధుకోష్ఠః-మధుద్రుమః అనునవి ఇప్పపేళ్లు. [இலுப்பை=ఇలుప్పయ్]

చిన్నయిప్ప.

శ్లో॥ మధుకోన్యోహ్రస్వఫలోమధురోదీర్ఘపుష్పకః॥

టీ॥ హ్రస్వఫలః-మధురః-దీర్ఘపుష్పకః-అనునవి చిన్నయిప్పపేళ్లు. [சிறு இலுப்பை=శిరుయిలుప్పయ్]

ఇప్పగుణము.

శ్లో॥ మధుకఃకఫవాతఘ్నఃకషాయోవ్రణరోపణః । తత్పుష్పం మధురంబల్యంశీతలంగురుబృంహణం । ఫలంశీతంగురుస్వాదుశుక్రలంవాతపిత్తజిత్ । అహృద్యంహంతితృష్ణాస్రదాహశ్వాసక్షతక్షయాన్॥

తా॥ ఇప్ప కఫము వాతము వీటిని పోగొట్టును వగరుగనుండును వ్రణముల నార్చును ఇప్పపూలు మధురముగనుండును. బలమునిచ్చును. శీతలముగనుండును. గురుత్వమునుజేసును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును; ఇప్పపండ్లు శీతలముగనుండును. గు

రుత్వమునుజేసును రుచిగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిచేసును వాతము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును. హృదయమునకు చెరుపుజేసును దప్పి రక్తదోషము తాపము శ్వాసము గాయము క్షయము వీటిని బోగొట్టును.

పనస.

శ్లో॥ పనసఃకంటకఫలశ్శ్వాసహాగర్భకంటకః॥

టీ॥ పనసః-కంటకఫలః-శ్వాసహా-గర్భకంటకః-అనునవి పనసపేళ్లు.

[பலா=పెలా]

పనసగుణము.

శ్లో॥ పనసంశీతలంపక్వంస్నిగ్ధంపిత్తానిలాపహం । బల్యంశుక్రప్రదంహంతిరక్తపిత్తక్షతక్షయాన్ । ఆమంతదేవవిష్టంభి వాతలంతువరంలఘు। బాలంతునీరసంహృద్యంమధ్యపక్వంతుదీపనం । పనసోద్భవబీజాని వృష్యాణిమధురాణిచ । గురూణిబద్ధవర్చాంసిసృష్టమూత్రాణితానిచ॥

తా॥ పనసపండు శీతలముగ జిగటగనుండును. పిత్తము వాతము వీటిని బోకడచును బలము నిచ్చును శుక్రమును కలుగజేయును రక్తదోషము పిత్తము గాయము క్షయము వీటిని బోకడచును పనసకాయ మలబంధమునుజేసును. వాతమును జేసును. వెగటుగనుండును తేలికనిచ్చును. లేతపనసకాయ నీరసముజేసును. మనోహరముగనుండును దోరపనసకాయ అగ్నిదీపనముజేయును. పనసగింజలు శుక్రమును వృద్ధిజేసును. మధురముగ గురుత్వముగనుండును. మలమునుబంధించును. మూత్రమును బాగుగ విసర్జింపజేయును.

చిరుపనస.

శ్లో॥ లకుచఃక్షుద్రపనసోలికుచోగ్రంథిమత్ఫలః॥

టీ॥ లకుచః-క్షుద్రపనసః-లికుచః-గ్రంథిమత్ఫలః- అనునవి చిరుపనసపేళ్లు.

[சிறுபலா=శిరుపెలా]

చిరుపనసగుణము.

శ్లో॥ లకుచంగురువిష్టంభిస్వాద్వమ్లంరక్తపిత్తకృత్ । శ్లేష్మకారి సమీరఘ్నముష్ణంశుక్రాగ్నినాశనం॥

తా॥ చిరుపనసపండు గురుత్వమునుజేసును మలమునుబంధించును. రుచిగ పుల్లగనుండును రక్తపిత్తము శ్లేష్మము వీటినిజేసును వాతమునుబోగొట్టును ఉష్ణమును జేసును శుక్రము అగ్నిదీపనము వీటిని బోగొట్టును.

తాటిచెట్టు.

శ్లో॥ తాలోధ్వజోదురారోహాస్తృణరాజోమహాద్రుమః । చిరపాకీకృష్ణకాయశ్శ్రీబీజస్సర్వవర్చసః॥

టీ॥ తాలః-ధ్వజః-దురారోహః-తృణరాజః- మహాద్రుమః-చిరపాకీ-కృష్ణకాయః-శ్రీబీజః-సర్వవర్చసః-అనునవి తాటిచెట్టుపేళ్లు. [பனை=పనై]

తాటిగుణము.

శ్లో॥ తాలశ్శీతోమరుత్పిత్తవ్రణజిన్మదశుక్రకృత్ । తత్ఫలంశీతలంబల్యం స్నిగ్ధంస్వాదురసంగురు । విష్టంభివాతపిత్తాస్రక్షతదాహక్షతాపహం । అగ్నిదగ్ధంతుయత్తాళఫలంతత్స్వాదుపిత్తజిత్ । బృంహణంశీతళంస్నిగ్ధంబల్యంశ్లేష్మకరంగురు । శుక్రలోబద్ధవిణ్మూత్రస్తాళకందస్త్రిదోషజిత్ । తన్మజ్జావాతపిత్తఘ్నీవృష్యాగురుసరామధుః । తాళమజ్జాతుతరుణఃకించిన్మధుకరోలఘుః । శ్లేష్మలోవాతపిత్తఘ్నస్సస్నేహమధురస్సరః । తాళజంతరుణంతోయంపిత్తానిలహరంగురు । బీజంమూత్రకరంవృష్యంవాతపిత్తహరంహిమం॥

తా॥ తాటి శీతలముగనుండును. వాతము పిత్తము వ్రణములు వీటిని బోగొట్టును మదమును పుట్టించును శుక్రమునుగలుగజేయును తాటిపండు శీతలముగనుండును. బలమునిచ్చును జిగటగనుండునురుచియైన రసముగలదైయుండును. గురుత్వము జేసును. మలమునుబంధించును. వాతము పిత్తము రక్తదోషము గాయమువల్లగలిగిన తాపము గాయము వీటినిబోకడచును. కాల్చినతాటిపండు మధురముగనుండును. పిత్తమునుజయించును. పుష్టినిచ్చును చలువజేసును. జిగటగనుండును. బలకారి, కఫమునుజేసును గురుత్వముగనుండును. తాటితేగలు శుక్రమునువృద్ధిజేసును. మలమూత్రముల బంధించును త్రిదోషములబోగొట్టును. తాటిమెదడు వాతపిత్తమును బోకడచును. శుక్రమును వృద్ధిజేసును గురుత్వముగ మధురముగనుండును. వేగముకలది తాటిముంజలు కొంచెము తియ్యగనుండును. తేలికనిచ్చును. కఫమును జేసును వాతపిత్తమును పోకడచును స్నేహముతో గూడియుండును వేగముగలది తాటినీళ్లు పిత్తము వాతము వీటినిహరించును గురుత్వమునుజేసును. తాటివిత్తులు మూత్రమును శుక్రమును వృద్ధిజేసును వాతము పిత్తము వీటినిబోగొట్టును శీతలముగనుండును.

ఖరుబూజ.

శ్లో॥ ఖర్బూజంఫలరాజంస్యాదమృతాహ్వందశాంగుళం॥

టీ॥ ఖర్బూజం-ఫలరాజం-అమృతాహ్వం-దశాంగుళం - అనునవి ఖరుబూజపేళ్లు.

ఖరుబూజగుణము.

శ్లో॥ ఖర్బూజంమూత్రలంబల్యం కోష్ఠశుద్ధికరంగురు । స్నిగ్ధం స్వాదుకరంశీతం వృష్యంపిత్తానిలాపహం । తేషుయచ్చామ్లమధురంస క్షారంచరసాద్భవేత్ । రక్తపిత్తకరంతత్తుమూత్రకృచ్ఛ్రకరంపరం॥

తా॥ ఖరుబూజ మూత్రమును వృద్ధిజేయును బలమునిచ్చును. కోష్ఠమును శుద్ధిజేయును గురుత్వమునుజేసును. జిగటగనుండును రుచినిచ్చును శీతలముగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేసును పిత్తమును వాతమును బోకడచును. వానిలో పులుసుగ మధురముగ ఉప్పగనుండు రసముగల ఖరుబూజ రక్తపిత్తమును మూత్రకృచ్ఛ్రరోగమును కలుగజేయును.

బాదముకాయ.

శ్లో॥ బాదామంసుఫలంవాతవైరినేత్రోపమంమతం॥

టీ॥ వాదామం-సుఫలం-వాతవైరి-నేత్రోపమం-అనునవి బాదము పేళ్లు. [பாதம்=బాదం]

బాదముకాయ గుణము.

శ్లో॥ బాదామముష్ణంసుస్నిగ్ధంవాతఘ్నంబలశుక్రకృత్॥

తా॥ బాదముకాయ కాకజేసును జిగటగనుండును వాతమును బోకడచును బలము శుక్రమూ వీనిని వృద్ధిజేయును.

కొండగోలుగు.

శ్లో॥ ఆక్షోటకోవైధృతఫలంకందరాలఃపృథక్ఛదః॥

టీ॥ ఆక్షోటకః-వైధృతఫలం-కందరాలః-పృథక్ఛదః-అనునవి కొండగోలుగు పేళ్లు. [மலைவூவக்காய்=మలైవూవక్కాయ్]

కొండగోలుగుగుణము

శ్లో॥ ఆక్షోటంమధురంబల్యంగురూష్ణంవాతహృత్సరం॥

తా॥ కొండగోలుగు మధురముగనుండును బలమునిచ్చును గురుత్వమునుచేసును కాకచేసును వాతమును బోకడచును. వేగముకలదైయుండును.

ఈడ.

శ్లో॥ పారేవతంసితంపుష్పైస్తిందుకంచఫలంస్మృతం । అస్యమానవకంజ్ఞేయంమహాపారేవతంతథా॥

టీ॥ పారేవతం-తిందుకం-ఫలం-అనునవి ఈడపేళ్లు. మానవకం - మహాపారేవతం-అనునవి పెద్దయీడపేళ్లు. దీనిపూలు తెల్లగనుండును.

ఈడగుణము.

శ్లో॥ పారేవతంహిమంస్వాదుగుర్వూష్ణంవహ్నివాతజిత్ । తద్వన్మానవకంహృద్యంతృష్ణాఘ్నమిష్టమమ్లకం॥

తా॥ ఈడ చల్లగనుండును రుచిని పుట్టించును గురుత్వమునుచేసును. ఉష్ణముగనుండును. అగ్నిదీపనము వాతము వీనిని పోగొట్టును. పెద్దయీడ హృదయమునకు మేలుజేసును దప్పికబోగొట్టును రుచిని పుట్టించును పులుసుగనుండును.

గంగరావి.

శ్లో॥ తూతంతూదంబ్రహ్మకోషంబ్రహ్మణ్యంబ్రహ్మదారుచ॥

టీ॥ తూతం-తూదం-బ్రహ్మకోషం-బ్రహ్మణ్యం-బ్రహ్మదారు-అనునవి గంగరావి పేళ్లు. [பூ அரசன்=పూ అరశన్]

గంగరావిగుణము.

శ్లో॥ తూతంగురుహిమంపక్వం స్వాదుపిత్తానిలాపహం॥

తా॥ గంగరావి గురుత్వముచేసును చల్లగనుండును గంగరావిపండు రుచికరముగనుండును పిత్తము వాతము వీటిని బోకడచును.

రేగు.

శ్లో॥ బదరంకోలకంకోలంసౌవీరంఫేనిలంకువం॥

టీ॥ బదరం-కోలకం-కోలం-సౌవీరం-ఫేనిలం-కువం అనునవి రేగుపేళ్లు. [எலந்தை=యెలంద్దై]

రేగుగుణము.

శ్లో॥ బదరంకషాయమమ్లం పరిపక్వంమధురామ్లముష్ణమేతత్ । బలకృత్పవనాతిసారరక్తశ్రమదోషార్తివినాశనంచరుచ్యం॥

తా॥ రేగు వగరుగ పుల్లగనుండును రేగుపండు మధురముగ పుల్లగనుండును. కాకజేసును బలమునిచ్చును వాతము అతిసారము రక్తదోషము బడలిక వీటిని పోగొట్టును రుచిగనుండును.

పెద్దరేగు.

శ్లో॥ గజబదరీతనుబీజోనృపబదరోరాజబదరశ్చైవ॥

టీ॥ గజబదరీ-తనుబీజః-నృపబదరః-రాజబదరః అనునవి పెద్దరేగుపేళ్లు. [பேரலந்தை=పేరలంద్దై]

పెద్దరేగుగుణము.

శ్లో॥ రాజబదరస్సమధురశ్శిశిరోదాహార్తిపిత్తదాహహారః। వీర్యస్తంభంవృద్ధింకురుతేశోషంశ్రమంచహరేత్॥

తా॥ పెద్దరేగు మధురముగ శీతలముగనుండును తాపము పిత్తతాపము వీటి నిబోగొట్టును వీర్యస్తంభనము శుక్రవృద్ధిని జేసును శోష బడలిక వీటిని బోగొట్టును.

నేల రేగు.

శ్లో॥ భూబదరఃక్షితిబదరీవల్లివిదారీచబదరవల్లీచ॥

టీ॥ భూబదరః-క్షితిబదరీ-వల్లివిదారీ-బదరవల్లీ అనునవి నేలరేగు పేర్లు.
[நிலஇலந்தை=నిలయెలంతై]

నేలరేగుగుణము.

శ్లో॥ భూబదరీమధురామ్లాకఫవాతవిహారిణీపథ్యా। దీపనపాచనకర్త్రీకించిత్పిత్తాస్రకారికారుచ్యా॥

తా॥ నేలరేగు తియ్యగ పుల్లగనుండును. కఫవాతమును బోగొట్టును పథ్యకరమైనది దీపనమును పాచనమునుజేసును ఒకింత పిత్తరక్తమును కలుగజేయును రుచిగనుండును.

రేగాకు గుణము.

శ్లో॥ బదరస్యపత్రంలేపేనజ్వరదాహవినాశనః । త్వక్చవిస్ఫోటశమనిబీజంనేత్రామయాపహం । శుష్కంభేద్యగ్నికృత్సర్వంలఘుతృష్ణాక్లమాస్రజిత్॥

తా॥ రేగాకు లేపనముచేత జ్వరమును తాపమును బోగొట్టును రేగుపట్ట విస్ఫోటమునుబోగొట్టును. రేగువిత్తులు నేత్రరోగమునుబోగొట్టును. ఎండినరేగుపండు దోషములభేదించును అగ్నిదీపనమునుచేయును పైజెప్పిన అన్నిరేగుపండ్లు లఘువుగనుండును దప్పి బడలిక రక్తదోషము వీటిని బోకడచును. [இலந்தை விதை=యెలంతైయితై]

గంగరేగు.

శ్లో॥ కర్కంధుర్హ్రస్వబదరంవరటంచధుకంధుకం॥

టీ॥ కర్కంధుః-హ్రస్వబదరం-వరటం-ధుకంధుకం - అనునవి గంగరేగు పేళ్లు.

గంగరేగుగుణము.

శ్లో॥ కర్కంధుమధురంస్నిగ్ధంగురుపిత్తానిలాపహం । మరుత్పిత్తహారంమజ్జావృష్యోవీర్యబలప్రదః॥

తా॥ గంగరేగు మధురముగ జిగటగనుండును. గురుత్వముచేసును పిత్తము వాతము వీటిని బోకడచును రేగుగుజ్జు వాతపిత్తమును హరింపజేయును శుక్రమును వృద్ధిజేయును వీర్యము బలము వీటిని యిచ్చును.

పాలపండు.

శ్లో॥ క్షీరీక్షత్రియరాజాహ్వరాజాదనఫలాశినః । రాజన్యఃస్తంభనోన్యాశ్వచిబుకోముచిలింటకః॥

టీ॥ క్షీరీ-క్షత్రియః-రాజాహ్వా-రాజాదనం-ఫలాశినః-రాజన్యః-స్తంభనః-అనునవి పాలపండు పేర్లు. అశ్వచిబుకః - ముచిలింటకః-అనునవి పెద్దపాలపండు పేళ్లు. [பாலைப்பழம்=పాలైప్పళం]

పాలపండు గుణము.

శ్లో॥ క్షీరవృక్షఫలంశీతంస్నిగ్ధంగురుబలప్రదం । తృష్ణామూర్ఛామదభ్రాంతిక్షయదోషత్రయాస్రజిత్॥

తా॥ పాలపండు శీతలముగ జిగటగనుండును గురుత్వమునుజేసును బలమునిచ్చును దప్పి మూర్ఛ మదము భ్రమము క్షయము త్రిదోషములు రక్తదోషము వీటిని బోగొట్టును.

మొరలి.

శ్లో॥ చారోధనుఃపటశ్శాలః ప్రియాలోమునివల్లభః॥

టీ॥ చారః-ధనుః-పటః-శాలః-ప్రియాలః-మునివల్లభః - అనునవి మొరలి పేర్లు. దీని సారపప్పు అనియందురు. [சாரப்பருப்பு=సారపరుప్పు]

మొరలిగుణము.

శ్లో॥ చారఃపిత్తకఫాస్రఘ్నస్తత్ఫలంమధురంగురు। స్నిగ్ధంసరంమరుత్పిత్తదాహతృష్ణాక్షతాపహం। తన్మజ్జామధురోవృష్యశ్శుక్రలంపిత్తవాతజిత్॥

తా॥ మొరలి పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని బోగొట్టును. మొరలిపండు మధురముగనుండును గురుత్వముజేసును జిగటగనుండును. వేగముకలది వాతము పిత్తము తాపము దప్పి గాయము వీటినిబోకడచును మొరలిమజ్జ మధురముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును శుక్రమునుపుట్టించును పిత్తము వాతము వీటిని హరింపజేయును.

పేరీత.

శ్లో॥ పరూషకోమృదుఫలఃపరూషోరోషణఃపరః॥

టీ॥ పరూషకః-మృదుఫలః-పరూషః-రోషణః-అనునవి పేరీత పేళ్లు.

పేరీతగుణము.

శ్లో॥ పరూషకంకషాయామ్లమామపిత్తకరంలఘు । పక్వంతుమధురంపాకేశీతంవిష్టమ్భిబృంహణం । హృద్యంతృట్పిత్తదాహాస్రక్షతక్షయసమీరనుత్॥

తా॥ వేరీత వగరు పులుసు గలిగియుండును ఆమరోగము పిత్తము వీటిని జేసును లఘువుగనుండును వేరీతపండు మధురముగనుండును పాకమువలన శీతలముగనుండును మలబంధనముజేసును, శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. మనోహరముగ నుండును. దప్పి పిత్తము తాపము రక్తదోషము గాయము క్షయము వాతము వీటిని పోగొట్టును.

తుమికి.

శ్లో॥ తిందుకస్స్పందనస్సూర్జ్యఃకాలసారశ్చరావణః । కాకపీలుఃకుపీలుస్స్యాద్వరోవిషతిందుకః॥

టీ॥ తిందుకః-స్పందనః-సూర్జ్యః-కాలసారః - రావణః అనునవి తుమికి పేర్లు. కాకపీలుః-కుపీలుః-విషతిందుకః-అనునవి పెద్దతుమికి పేర్లు. [தும்பை= తుంబై].

తుమికి గుణము.

శ్లో॥ తిందుకోవ్రణవాతఘ్నస్తత్సారఃపిత్తరోగజిత్ । ఆమమస్యఫలంగ్రాహివాతలంశీతలంలఘు । పక్వంపిత్తప్రమేహాస్రశ్లేష్మఘ్నం విశదంగురు । విషతిందుకమప్యేవంవిశేషాద్గ్రాహిశీతలం॥

తా॥ తుమికి వ్రణము వాతము వీటిని హరించును దానిసారము పిత్తరోగమును బోకడచును తుమికికాయ మలమును బంధించును వాతము శైత్యము వీటిని చేసును తేలికనిచ్చును తుమికిపండు పిత్తము ప్రమేహము రక్తదోషము శ్లేష్మము వీటినిపోగొట్టును శోధనముచేయించును. గురుత్వమునుజేసును. పెద్దతుమికియు తుమికిగుణమేకలిగియుండును విశేషముగమలమునుబంధించును శీతలముగనుండును.

కానరేగు.

శ్లో॥ కింకిణీలోవ్యాఘ్రపాదోదేవదారుచరఃక్వచిత్॥

టీ॥ కింకిణీలః-వ్యాఘ్రపాదః-దేవదారుచరః-అనునవి కానరేగుపేర్లు.

కానరేగుగుణము.

శ్లో॥ కింకిణీతువరస్తిక్తఃపిత్తశ్లేష్మహరోహిమః । తత్ఫలంవాతలంత్వామంపక్వంస్వాదుత్రిదోషజిత్॥

తా॥ కానరేగు వగరుగ చేదుగనుండును పిత్తము శ్లేష్మము వీటినిపోకడచును శీతలముగనుండును కానరేగుకాయ వాతమునుజేసును కానరేగుపండు రుచిగనుండును త్రిదోషముల బోకడచును.

కమ్మరేగు.

శ్లో॥ ఆరుకంవీరసేనంతజ్జాతిభేదాచ్చతుర్విధం॥

టీ॥ ఆరుకం-వీరసేనం-అనునవి కమ్మరేగుపేర్లు. ఇది జాతిభేదమువలన నాలుగువిధంబులుగనుండును.

కమ్మరేగుగుణము.

శ్లో॥ ఆరుకంజారకంవాతమేహార్శః కఫనాశనం ॥ ఆరుకస్యఫలంరుచ్యంస్వాద్వమ్లంవాతపిత్తజిత్ । శ్లేష్మలంబృంహణంహృద్యంశ్వాసకాసవినాశనం॥

తా॥ కమ్మరేగు జీర్ణముజేసును, వాతము మేహము అర్శస్సు కఫము వీటిని బోగొట్టును. కమ్మరేగుపండ్లు రుచినిపుట్టించును మధురముగ పుల్లగనుండును వాతపిత్తమునుబోగొట్టును కఫమునుజేసును పుష్టినిచ్చును. మనోహరముగనుండును శ్వాసము కాసము వీటిని హరించును.

ఓక.

శ్లో॥ కరమర్దీసుషేణాస్యాదన్యాకృష్ణఫలామతా॥

టీ॥ కరమర్ది-సుషేణా-కృష్ణఫలా-అనునవి ఓకపేర్లు.

ఓకగుణము.

శ్లో॥ కరమర్దీగురూష్ణామ్లంరక్తపిత్తకఫప్రదం । తత్పక్వంమధురంరుచ్యంలఘుపిత్తసమీరజిత్॥

తా॥ ఓకకాయ గురుత్వమునుజేసును కాకజేసును పులుసుగనుండును రక్తపిత్తము కఫము వీటినిచేయును ఓకపండుతియ్యగ రుచిగనుండును తేలికనిచ్చును. పిత్తవాతముల హరింపజేయును.

వెలగ.

శ్లో॥ కపిత్థకోదధిఫలఃకపిత్థస్సురభిచ్ఛదః॥

టీ॥ కపిత్థకః-దధిఫలః-కపిత్థః-సురభిచ్ఛదః-అనునవి వెలగపేర్లు.

[வெளாமரம்= వెళామరం]

వెలగగుణము.

శ్లో॥ కపిత్థమామంసంగ్రాహిలఘుదోషత్రయాపహం । పక్వంగురుతృషాహిక్కాఛర్దనంవాతపిత్తజిత్ । స్వాద్వమ్లంతువరంకంఠశోధనంగ్రాహిదుర్జరం॥

తా॥ వెలగకాయ మలబద్ధమునుజేసును తేలికనిచ్చును త్రిదోషముల బోగొట్టును వెలగపండు గురుత్వమునుచేసును దప్పి వెక్కిళ్లు వాంతి వాతము పిత్తము వీనిని హరింపజేయును. తియ్యగ పులుసుగ వగరుగనుండును కంఠమును శుద్ధిచేయును మలమును బంధించును జీర్ణముకాకుండును.

వెలగాకు.

శ్లో॥ కపిత్థపత్రీఫణిజాకులజాజీవపత్రికా॥

టీ॥ కపిత్థపత్రీ-ఫణిజా-కులజా-జీవపత్రికా-అనునవి వెలగాకుపేర్లు.

[வெளாயிலை=వెళాయిలై]

వెలగాకుగుణము.

శ్లో॥ కపితపత్రీతీక్ష్ణోష్ణాకఫమేహావిషాపహా॥

తా॥ వెలగాకు మిక్కిలి యుష్ణమునుచేయును కఫము మేహము విషము నీటిని బోకడచును.

పంచామ్లములు.

శ్లో॥ వృక్షామ్లందాడిమీచించాకపిత్థైశ్చతురామ్లకం । అమ్లవేతసవృక్షామ్లందాడిమీబదరఃక్వచిత్ । బీజపూరయుతైరేతైఃపంచామ్లముదితంబుధైః॥

తా॥ చింతపండు దానిమ్మ చింత వెలగ యివినాల్గును చతురామ్లములని చెప్పబడును పుల్లప్రబ్బలి చింతపండు దానిమ్మ రేగు మాదీఫలము అనునయివను పంచామ్లములని చెప్పబడును.

మాదీఫలము.

శ్లో॥ బీజపూరో మాతులుంగః కేశరీఫలపూరకః॥

టీ॥ బీజపూరః-మాతులుంగః-కేసరీ-పలపూరకః-అనునవి మాదీఫలము పేర్లు.

[கொடிமாதளை=కొడిమాదళై]

మాదీఫలగుణము.

శ్లో॥ బీజపూరఫలంరుచ్యంరసామ్లందీపనంలఘు । రక్తపిత్తకరంకంఠ్యంజిహ్వాహృచ్ఛోధనంపరమ్ । తన్మాంసంబృంహణంశీతంగురుపిత్తసమీరజిత్ । కేసరంలఘుసంగ్రాహిశూలగుల్మోదరాపహం । బీజముష్ణంకృమిశ్లేష్మవాతజిద్గర్భదంగురు । తత్పుష్పంవాతలంగ్రాహిరక్తపిత్తహరంలఘు । శూలాజీర్ణవిబంధేషుమందాగ్నౌకఫమారుతే । అరుచౌశ్వాసకాసేషురసస్తస్యోపదృశ్యతే॥

తా॥ మాదీఫలము రుచిగ పుల్లనిరసముకలదిగ నుండును. అగ్నిదీపనమును జేసును లఘువుగనుండును. రక్తపిత్తమునుసేయును కంఠము నాలుక హృదయము వీనిని బాగుగశోధించును దానిగుజ్జు పుష్టినిచ్చును. శీతలముగనుండును. గురుత్వము చేసును పిత్తము వాతము వీనిని బోకడచును. దానికేసరములు లఘువుగనుండును. మలమును బంధించును. శూల గుల్మము ఉదరరోగము వీనిని హరించును దానివిత్తులు ఉష్ణమును గురుత్వమునుజేసును కృములు శ్లేష్మము వాతము వీనినిబోకడచును గర్భమును గలుగజేయును. దానిపూలు వాతమునుజేసును. మలమునుబంధించును. రక్తపిత్తమునుహరించును లఘువుగనుండును దానిరసము శూల అజీర్ణము మలబంధము అగ్నిమాంద్యము కఫము వాతము అరుచి శ్వాసము కాసము వీనినిబోకడచును.

తియ్యమాదీఫలము.

శ్లో॥ మధుకర్కటికాస్వాదులుంగీఘంటాలికాఘటా॥

టీ॥ మధుకర్కటికా-స్వాదులుంగీ-ఘంటాలికా-ఘటా-అనునవి తియ్యమాదీఫలము పేర్లు.

తియ్యమాదీఫలగుణము.

శ్లో॥ మధుకర్కటికాశీతారక్తపిత్తహరాగురు । తన్మూలంతువిషూచీఘ్నంకర్ణశోథవినాశనం॥

తా॥ తియ్యమాదీఫలము శీతలముగనుండును. రక్తపిత్తమును బోకడచును గురుత్వమునుజేసును. దానివేరు విషూచి చెవివాపు వీనిని హరించును.

నారంజికాయ.

శ్లో॥ నారంగోనాగరంగస్స్యాద్గోరక్షోయోగసాగరః॥

టీ॥ నారంగః-నాగరంగః-గోరక్షః-యోగసాగరః-అనునవి నారంజికాయ పేర్లు.

నారంజిగుణము.

శ్లో॥ నారంగమమ్లమత్యుష్ణం పిత్తవాతహరంసరం । స్వాద్వమ్లమపరంహృద్యంగుర్జరంవాతనాశనం॥

తా॥ నారంజికాయ పులుసుగనుండును. కాకచేసును వాతపిత్తముల హరించును వేగముకలది ఒకింత తియ్యగ పుల్లగనుండు నారంజికాయ మనోహరముగనుండును అజీర్ణమునుజేసును వాతమును బోకడచును.

నిమ్మకాయ.

శ్లో॥ జంబీరకోదంతశఠో జంభీరోజంభలోమతః॥

టీ॥ జంబీరకః-దంతశఠః-జంబీరః-జంభలః-అనునవి నిమ్మకాయపేర్లు.

[எலிமிச்சங்காய்=ఎలిమిచ్చంగాయ్]

నిమ్మకాయగుణము.

శ్లో॥ జంబీరమమ్లంశూలఘ్నంగురూష్ణంకఫవాతజిత్ । ఆస్యవైరస్యహృత్పీడావహ్నిమాంద్యకృమీన్జయేత్॥

తా॥ నిమ్మకాయ పుల్లగనుండును శూల కఫము వాతము వీనినిహరించును గురుత్వమునుజేసును కాకజేసును. నోటియరుచి హృద్రోగనుం అగ్నిమాంద్యము క్రిములు వీనిని హరించును.

తియ్యనిమ్మకాయ.

శ్లో॥ అన్యోమధురజంబీరోమధుకోమధుజంభలః॥

టీ॥ మధురజంబీరః-మధుకః-మధుజంభలః-అనునవి తియ్యనిమ్మకాయపేళ్లు.

[இனிப்பு எலுமிச்சங்காய்=ఇనిప్పుయెలిమిచ్చంగాయ్]

తియ్యనిమ్మకాయగుణము.

శ్లో॥ మధురోమధుజంబీరశ్శిశిరఃకఫపిత్తనుత్ । శోఫఘ్నస్తర్పణో వృష్యశ్శూలఘ్నః పుష్టికారకః॥

తా॥ తియ్యనిమ్మకాయ మధురముగనుండును చలువజేసును కఫము పిత్తము వాపు శూల వీటిని జయించును తృప్తినిబుట్టించును శుక్రమును వృద్ధిజేయును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును.

పుల్లప్రబ్బలి.

శ్లో॥ ఆమ్లో౽మ్లవేతసశ్చుక్రో వేతసశ్శరభేదకః॥

టీ॥ ఆమ్లః-అమ్లవేతసః-చుక్రః-వేతసః - శరభేదకః - అనునవి పుల్లప్రబ్బలి పేళ్లు. [புளிவஞ்சி=పుళివంజి]

పుల్లప్రబ్బలిగుణము.

శ్లో॥ అమ్లవేతసమత్యుష్ణంభేదనంలఘుదీపనం । హృద్రోగశూలగుల్మఘ్నంపిత్తకృత్కఫదూషణం ॥ పక్వంతుమధురామ్లంస్యాత్స్నిగ్ధంపిత్తకఫాపహం॥

తా॥ పుల్లప్రబ్బలి అత్యుష్ణమునుజేసును దోషములభేదించును లఘువుగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేసును హృద్రోగము శూల గుల్మము పిత్తము దప్పి కఫము వీనినిపోగొట్టును. పుల్లప్రబ్బలిపండు తియ్యగ పుల్లగ జిగటగనుండును పిత్తమును కఫమునుపోగొట్టును.

చింత.

శ్లో॥ అమ్లికాచుక్రికాచించాతింతిడీశుక్తిచంద్రికా॥

టీ॥ అమ్లికా-చుక్రికా-చించా-తింతిడీ-శుక్తిచంద్రికా-అనునవి చింతపేళ్లు. [புளியமரம்=పుళియమరం]

చింతగుణము.

శ్లో॥ అమ్లికా౽మాగురుర్వాతహారాపిత్తకఫాస్రజిత్ । పక్వాతద్వాత్స్వాదురుచ్యావహ్నివస్తివిశుద్ధికృత్ । శుష్కా హృద్యాశ్రమభ్రాంతితృష్ణాక్లమహరాలఘుః ॥ తింత్రిణీపల్లవంహృద్యంకషాయామ్లంరుచిప్రదం । నేత్రరోగహరంమేధ్యందీపనంకఫవాతజిత్ ॥ చించాపుష్పంతుతువరంస్వాద్వమ్లంచరుచిప్రదం । విశదంచాగ్నిజనకంప్రమేహఘ్నంకఫావహం । చించాపత్రంతుశోఫఘ్నంరక్తదోషవ్యథాపహం । తస్యపుష్పత్వచాభస్మశూలమందాగ్నినాశనం । అమ్లసారస్తుతీక్ష్ణామ్లోవాతఘ్నఃకఫపిత్తకృత్ । అమ్లేనశర్కరాయుక్తోదాహపిత్తార్తిశాంతినుత్ ॥

తా॥ చింతపిందెలు గురుత్వమునుజేసును వాతము పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీనిని హరించును పండినచింతకాయ వేగముకలది రుచినిపుట్టించును. జాఠరాగ్ని పొత్తికడుపు వీనిని శుద్ధిచేయును చింతవరుగు హృదయమునకు మేలుజేసును శ్రమ భ్రమము దప్పి బడలిక వీనిని బోగొట్టును తేలికనిచ్చును. చింతచిగురు హృదయమునకు మేలుజేసును వగరుగ పుల్లగనుండును రుచినిపుట్టించును నేత్రరోగమును బోకడచును బుద్ధికిమేలుజేసును అగ్నిదీపనమునుజేసును కఫవాతముల బోకడచును. చింతపూలు వగరుగ తియ్యగ పుల్లగనుండును రుచినిబుట్టించును శోధనకరమైనది అగ్నిదీప్తినికలుగజేయును. ప్రమేహము కఫము వీటిని జయించును చింతాకు వాపు రక్తదోషము వీటిని బోకడచును దానిపూలభస్మము పట్టభస్మము శూలను అగ్నిమాంద్యమునుజయించును చింతాకురసము వేగముకలది అమ్లవాతమును బోగొట్టును కఫము పిత్తము వీటినిచేయును చింతాపరసములో శర్కరనువేసితాగిన తాపము పిత్తము బడలిక ఇవి హరించును.

చింతపండు.

శ్లో॥ తింతిడీకంతువృక్షామ్లమమ్లశాకోమ్లపాదపః॥

టీ॥ తింతిడీకం-వృక్షామ్లం-అమ్లశాకః-అమ్లపాదపః - అనునవి చింతపండు పేళ్లు. [புளி=పుళి]

చింతపండు గుణము.

శ్లో॥ తింతిడీకంసమీరఘ్నమామముష్ణంపరంగురు । తత్పక్వంలఘుసంగ్రాహిగ్రహణీకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ చింతపండు వాతమున్ను పోగొట్టును. చింతగుల్ల మిక్కిలి కాకజేసును గురుత్వముజేసును పండినచింతగుల్ల లఘువుగనుండును మలబంధమునుజేసును గ్రహణి కఫము వాతము వీనిని పోగొట్టును.

పోక.

శ్లో॥ క్రముకంక్రముకంపూగం పూగీఫలముదాహృతం॥

టీ॥ క్రమూకం-క్రముకం-పూగం-పూగీఫలం-అనునవి పోకపేళ్లు.
[கொட்டைப்பாக்கு లేక கமுகு=కొట్టయ్ప్పాక్కు లేక కముగు]

పోకగుణము.

శ్లో॥ పూగంగురుహిమంరూక్షంకషాయంకఫపిత్తజిత్ । మోహనందీపనంరుచ్యమాస్యవైరస్యనాశనం । ఆర్ద్రంతద్గుర్వభిష్యందివహ్ని దృష్టిహరంపరం । స్నిగ్ధంత్రిదోషహృత్సవ్యంపక్వంశుష్కంతువాతలం। పూగంస్యాద్దృఢమధ్యంచయచ్చనానావిధంహిమం । పాకదేశవిభేదేనచిక్కణంసర్వదోషనుత్ । కృమికృత్పూగపుష్పంతుకషాయంమధురం గురు।స్నిగ్ధంత్రిదోషహృద్బల్యంతద్భేదాంస్తద్వదాదిశేత్ ॥ పూగీఫలం చేంబళీసంజ్ఞికంచ తత్కోంకణేషూద్భవితంసుగంధి । శ్లేష్మాపహందీపనపాచనంచబలప్రదంపుష్టికరంరసాఢ్యం । యద్యోషణోవశ్నకులాభిధానంపాక్చిభవంపూగఫలంత్రిదోషనుత్ । ఆమావహంరేచనరుచ్యపాచనంవిష్టంభకంతామయహారిదీపనం ॥ చండాపురోద్భవంపూగంకఫఘ్నం మలశోధనం । ఆంధ్రదేశోద్భవంపూగంకషాయంమధురంరసే । వాతజిద్వర్ణదోషఘ్న మీషదామ్లంకఫావహం । పూర్వదేశోద్భవంసర్వంకషాయంస్వాదురోచనం । త్రిదోషశమనంరుచ్యంరక్తక్లేదమలాపహం । ఆమంపూగంకషాయం ముఖమలశమనంకంఠశుద్ధింవిధత్తే । రక్తామశ్లేష్మపూయప్రశమనముదరాధ్మానహారంసరంచ । శుష్కంకంఠామయఘ్నంరుచికరముదితం పాచనంరేచనంస్యాత్ । పిత్తంగ్లానింవిధత్తేఝటితివితనుతేపాండువాతంచశోఫం ॥ పూగవృక్షస్యనిర్యాసోహిమఘ్నో మధురోగురుః । విపాకేనోష్ణకఃక్షీరసమోవాతఘ్నపిత్తళః॥

తా॥ పోక గురుత్వమునుజేసును శీతలముగ వగరుగనుండును కాకజేసును కఫపిత్తముల బోకడచును. సొక్కును పుట్టించును అగ్నిదీపనమును రుచిని కలుగజేయును నోటికంపును పోకడచును. పచ్చిపోక గురుత్వమునుజేసును శ్లేష్మకారి అగ్నిమాంద్యమును దృష్టికిచెరుపునుజేయును పండినపోకలు జిగటగనుండును త్రిదోషములను హరించును మంచిస్వరమునిచ్చును. ఎండినపోకలు వాతమునుజేయును. మధ్యభాగముగట్టిగనుండు పోక మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. దేశభేదముచేతను పాకభేదముచేతను నున్నగ నానావిధములుగనుండుపోకలు సమస్తదోషముల బోకడచును. చలువజేసును పోకపువ్వు క్రిములను కలుగజేయును జిగటగ వగరుగ తీపుగనుండును గురుత్వమునుజేసును త్రిదోషములను హరించును పుష్టినిచ్చును. కొంకణదేశమునందు జనించిన పోకలు ఇందుళి యనిచెప్పబడును, అది సువాసన గలదైయుండు

ను, శ్లేష్మమును హరించును దీపనమును పాచనమును జేసును బలము పుష్టినినిచ్చును మిక్కుటముగ రసము గలదైయుండును తూర్పుదేశమునందు జనించినపోకలు వశ్నకులమని జెప్పబడును ఇది త్రిదోషములు ఆమరోగము మలబంధము కంఠరోగము వీనినిహరించును. విరేచనమును పాచనమునుజేయించును రుచినిపుట్టించును అగ్నిదీపనమునుజేసును చండాపురమునందు జనించినపోకలు కఫమును హరించును మలమును శుద్ధిపరచును ఆంధ్రదేశమునందు జనించినపోకలు రసమునందు వగరుగ మధురముగ కొంచము పులుసుగనుండును వాతము కఫము వర్ణదోషము వీటిని హరించును తూర్పుదేశమునందు జనించిన పోకలన్నియు వగరుగ తియ్యగనుండును రుచినిపుట్టించును త్రిదోషములు రక్తదోషము బడలిక మలదోషము వీటిని హరించును లేతపోకలు వగరుగనుండును నోటిమలమును శమింపజేయును కంఠమును శుద్ధిజేయును రక్తరోగము ఆమరోగము శ్లేష్మము చీముకారుట ఉదరరోగము కడుపుబ్బరము వీనిని శమింపజేయును. వేగముకలది. యెండినపోకలు కంఠరోగమును హరించును రుచినిపుట్టించును పాచనమునుజేయును విరేచనముజేయించును పిత్తము బడలిక పాండువు వాతము వాపు వీటిని కలుగజేయును పోకచెట్టుయొక్కబంక శీతలమును హరించును మధురముగనుండును గురుత్వమునుజేసును పాకమువలన కాకజేసును పాలతోసమమైన గుణముకలది వాతమును హరించును ఒకింతపిత్తమునుజేసును.

తమలపాకు.

శ్లో॥ తాంబూలవల్లీతాంబూలీనాగినీనాగవల్లరీ॥

టీ॥ తాంబూలవల్లీ-తాంబూలీ-నాగినీ-నాగవల్లరీ-అనునవి తమలపాకుపేర్లు.
[வெற்றிலை=వెత్త్రిలై]

తమలపాకుగుణము.

శ్లో॥ తాంబూలంవిశదంరుచ్యం తీక్ష్ణోష్ణంతువరంసరం । తిక్తక్షారోషణంకాసరక్తపిత్తకరంలఘు । బల్యంశ్లేష్మాస్యదౌర్గంధ్యమలవాతశ్రమాపహం ॥ స్యాదామ్లవాతేకటుకామ్లతిక్తాతీక్ష్ణాతతోష్ణాముఖపాకకర్త్రీ। విదాహపిత్తాస్రవికోపనీచవిష్టంభహావాతనిబర్హిణీచ । సంతుమేమధురాతీక్ష్ణా కటురుష్ణాచపాచనీ । గుల్మోదరహరాధ్మానంనాశయేద్రుచిదీపనీ । గుల్మాగ్నిక్లేసస్తసిరాప్రసిద్ధాతిత్వర్ణచూర్ణతిరసాతిరుచ్యా । సుగంధితీక్ష్ణామధురామ్లహృద్యాసాదీపనీపుష్టికరీచబల్యా । నామ్నాశాల్మరసాసుతీక్ష్ణమధురారుచ్యాహిమాదాహనుత్ । పిత్తోద్రేకహరాసుదీపనకరాబల్యాసుఖామోహినీ । శ్రీసౌభాగ్యవివర్ధినీమధుకరాకాలాసదావల్లభా । గుల్మాధ్మానవిబంధజిచ్చకథితాసాస్యాన్మాలవేసాస్థితా

ఆంధ్రీపుష్కలికానామ కషాయోష్ణా కటు స్తథా। మలోపకంఠఘర్షస్య పిత్తకృద్వాతనాశనీ । శోషణీయా కటు స్తీక్ష్ణా హృద్యా దీర్ఘదళా చ సా। కఫవాతహరా రుచ్యా కటు దీపనపాచనీ । సద్యశ్శోషితభక్షితం ముఖరుజా జాడ్యాపహం దోషనుత్ । దాహారోచకరక్తదాయి మలకృద్విష్టంభి వాతప్రదం । యద్భాయో జలపానగోపితకృతం నాత్యుత్తమం తత్సదా। తాంబూలం దళముత్తమం చ రుచికృద్వర్ణ్యం త్రిదోషాపనుత్ ॥ కృష్ణం పర్ణంతి క్షమం ముష్ణం కషాయం దంత్యం దాహాం వక్త్రదార్ఢ్యం మలం చ। శుభ్రం పర్ణం శ్లేష్మవాతామయఘ్నం పథ్యం రుచ్యం దీపనం పాచనంచ । సిరావర్ణస్య శైథిల్యం కుర్యాత్తత్ హ్యాస్య హృద్ఘ్రవం । జీర్ణం త్వగ్దోషదం తస్య భక్షితే తు సిక్తాసితే॥

తా॥ తమలపాకులు శోధనము చేయును రుచిగనుండును శీఘ్రముగ కాకజేయును వగరుగ చేదుగ కొంచెము ఉప్పగనుండును. వేగముగలది కాసము రక్తపిత్తము వీటిని చేయును తేలిక నిచ్చును బలము నిచ్చును శ్లేష్మము నోటికంపు మలదోషము వాతము బడలిక వీటిని బోకడచును. ఒకింత కారముగ పుల్లగ చేదుగనుండు తమలపాకులు అమ్లవాతమును పోకడచును కాకజేయును ముఖపాకమును జేయును అతితాపము పిత్తరక్తము వీనిని వృద్ధిజేయును మలబంధము వాతము వీటిని పోకడచును. ఒకింత మధురముగ తీక్ష్ణముగ కారముగనుండు తమలపాకులు కాకజేయును పాచనము జేయును గుల్మము ఉదరము కడుపుబ్బరము వీనిని పోకడచును రుచిని పుట్టించును అగ్నిదీపనము జేయును ఏడునరములతో గూడియుండు తమలపాకులు అధికమైన రసము గలవైయుండును రుచిని పుట్టించును సువాసనగలది తీక్ష్ణముగ మధురముగ పుల్లగ నుండును హృదయమునకు మేలుజేయును. అగ్నిదీపనమును జేయును. శరీరపుష్టిని బలమును వృద్ధిజేయును గుల్మరోగము అగ్నిమాంద్యము వీనియందు హితముగనుండును శాల్మరసయను పేరంబరంగు తమలపాకులు తీక్ష్ణముగ మధురముగనుండును రుచిని పుట్టించును చలువజేయును తాపమును పిత్తప్రకోపమును బోకడచును అగ్నిదీపనమును జేయును బలము నిచ్చును సుఖము నిచ్చును మైకమును జేయును సంపత్తు కాంతి వీటిని వృద్ధిజేయును. తుమ్మెదవలె నల్లగనుండును ఎల్లప్పుడు ప్రియముగనుండును గుల్మము కడుపుబ్బరము మలబద్ధము వీనిని హరించును ఈతమలపాకులు మాళవదేశమునందు దొరకును ఆంధ్రీపుష్కలికయను పేరంబరంగు తమలపాకులు వగరుగ కారముగనుండును కాకజేయును మలబద్ధము కంఠపీడ ముఖపిత్తము వీటిని జేయును వాతమును నశింపజేయును ఈతమలపాకుల నొకింత యెండించి వుపయోగపరచుకొనవలయును హృదయమునకు మేలుచేయును నిడుపైన యాకులతో గూడియుండును

కఫవాతములను హరించును రుచిని పుట్టించును గురుత్వమును జేయును దీపనమును పాచనమును జేయును దానినపుడే యెండించి ఉపయోగపరచికొనిన ముఖరోగము జడత్వము వీనిని బోకడచును త్రిదోషముల హరించును తాపము అరుచి రక్తదోషము మలబద్ధము వాతము వీటిని జేయును విశేషముగ దప్పిని గలుగజేయునట్టి యీ తమలపాకులు శ్రేష్ఠమైనది కాదు ఉత్తమమైన తమలపాకులు రుచిని శరీరవర్ణమును గలుగజేయును త్రిదోషముల హరించును కమ్మెరాకులు చేదుగ వగరుగ నుండును కాకజేయును తాపము, నోటికి రసజ్ఞానము లేకుండుట మలవిసర్జనము వీటిని కలుగజేయును తెల్లని తమలపాకులు శ్లేష్మము వాతరోగము వీటిని హరించును పథ్యకరమైనది రుచి అగ్నిదీపనము పాచనము వీటిని జేయును ఈతమలపాకుయొక్క నరములు శరీరవర్ణమునకు భంగము జేయును దానికాడలు జీర్ణము జేయును త్వగ్దోషమును కలుగజేయును.

నక్కదోసకాయ.

శ్లో॥ కర్కటీ లోమశీ వ్యాళపత్రై ర్వారుర్బృహత్ఫలా॥

టీ॥ కర్కటీ-లోమశీ-వ్యాళపత్రా-ఇర్వారుః-బృహత్ఫలా-అనునవి నక్కదోసకాయపేళ్లు.

నక్కదోసకాయగుణము.

శ్లో॥ కర్కటీ శీతలా రూక్షా గ్రాహిణీ మధురా గురుః । రుచ్యా పిత్తహరా సామా పక్వోష్ణా పిత్తవహ్నికృత్॥

తా॥ నక్కదోసకాయ శీతలముగనుండును తాపము నిచ్చును మలమును బంధించును తీపుగనుండును గురుత్వమును జేయును పచ్చినక్కదోసకాయ రుచిని పుట్టించును పిత్తమును బోగొట్టును నక్కదోసపండు కాకజేయును పిత్తమును అగ్నిమాంద్యమును కలుగజేయును.

పుచ్చకాయ.

శ్లో॥ కలింగం కృష్ణబీజం స్యా త్కాలింగం ఫలవర్తులం॥

టీ॥ కలింగం-కృష్ణబీజం-కాలింగం-ఫలవర్తులం-అనునవి పుచ్చకాయపేళ్లు.

[ஆத்துத்துமுட்டிக்காய்=ఆత్తుత్తుముట్టిక్కాయ్]

పుచ్చకాయగుణము.

శ్లో॥ కాలింగం గ్రాహి దృక్పిత్తశుక్రహృచ్ఛీతలం గురు। పక్వం తూష్ణం సక్షారం పిత్తలం కఫవాతజిత్॥

తా॥ పుచ్చకాయ మలమును గట్టిపరచును దృష్టి పిత్తము శుక్రము వీనిని పోగొట్టును శీతలముగనుండును గురుత్వమును జేయును పుచ్చపండు కొంచెము ఉష్ణముగ ఉప్పగనుండును పిత్తమును వృద్ధిజేయును కఫము వాతము వీనిని హరింపజేయును.

దోసకాయ.

శ్లో॥ త్రపుసంక్రిమిలంచైవగజదంతఫలంచతత్ ॥

టీ॥ త్రపుసం-క్రిమిలం-గజదంతఫలం-అనునవి దోసకాయ పేర్లు.

[வெள்ளரிக்காய்=వెళ్లిరిక్కాయ్]

దోసకాయగుణము.

శ్లో॥ త్రపుసీమధురాశీతాదాహానుశ్కఫపిత్తజిత్ । రక్తదోష కరీపక్వామూత్రరోధవినాశినీ॥

తా॥ దోసకాయ తియ్యగనుండును చలువజేసును తాపము కఫము పిత్తము వీటిని హరించును రక్తదోషమును గలుగజేయును దోసపండు మూత్రప్రతిబంధకమును బోకడచును.

ముల్లుదోసకాయ.

శ్లో॥ త్రపుసంకంటకిలతాసుధావాసోపరంకటుః । ఛర్దిపర్ణీ మూత్రఫలాపిత్తకంహాస్తిపర్ణినీ॥

టీ॥ త్రపుసం-కంటకిలతా-సుధావాసః - అనునవి ముల్లుదోసకాయపేర్లు. [முள்ளு வெள்ளரிக்காய்=ముళ్లువెళ్లిరిక్కాయ్] కటుః-ఛర్దిపర్ణీ - మూత్రఫలా-పిత్తకం-హాస్తిపర్ణినీ అనునవి చేతిదోసకాయపేర్లు.

[கசப்பு வெள்ளரிக்காய்=కశప్పువెళ్లిరిక్కాయ్]

ముల్లుదోసకాయ చేతిదోసకాయ గుణము.

శ్లో॥ త్రపుసంమూత్రలంశీతంయాతుంపిత్తాశ్మకృచ్ఛ్రినుత్ । తత్పక్వముష్ణమమ్లంస్యాత్పిత్తలంకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ ముల్లుదోసకాయ చేతిదోసకాయ ఇవిమూత్రమును వృద్ధిజేసును శీతలమగనుండును తాపమునిచ్చును పిత్తము అశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛ్రము వీనినిపోగొట్టును ముల్లుదోసపండు ఉష్ణమునుజేసును పుల్లగనుండును పిత్తమును వృద్ధిచేయును కఫము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

బుడమకాయ.

శ్లో॥ చిర్భటంధేనుదుగ్ధంస్యాత్ జ్ఞేయంగోరక్షకర్కటీ॥

టీ॥ చిర్భటం-ధేనుదుగ్ధం-గోరక్షకర్కటీ-అనునవి బుడమకాయపేర్లు.

[சுக்கங்காய்=శుక్కంకాయ్]

బుడమకాయగుణము.

శ్లో॥ చిర్భటంమధురంరూక్షంగురుపిత్తకఫాపహం । శీతంవిష్టంభిసంగ్రాహిపక్వముష్ణంకుపిత్తనుత్ ॥

తా॥ బుడమకాయ మధురముగనుండును. తాపమునిచ్చును. గురుత్వముజేసును పిత్తము కఫము వీనిని హరించును శీతలముగనుండును మలమును బంధించును మలమును గట్టిపరచును బుడమపండ్లు ఉష్ణముగనుండును పిత్తమునుబోగొట్టును.

నూగుదోసకాయ.

శ్లో॥ వాలుకంకాండకంవాలు॥

టీ॥ వాలుకం-కాండకం-వాలు-అనునవి నూగుదోసకాయపేర్లు.

[முசுமுசுக்காய்=ముశముశుక్కాయ్]

నూగుదోసకాయగుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛీతంమధురంగురు । రక్తపిత్తహరంభేదిలఘూష్ణంపక్వమగ్నికృత్ ॥

తా॥ నూగుదోసకాయ శీతలముగ, మధురముగనుండును, గురుత్వముజేసును రక్తపిత్తమునుహరించును దోషములభేదించును చులకననిచ్చును ఉష్ణముగనుండును నూగుదోసపండ్లు అగ్నిదీపనమును వృద్ధిజేయును.

పాపరబుడమకాయ.

శ్లో॥ శీర్ణవృంతంచిత్రఫలా విచిత్రంపీతవర్ణకం॥

టీ॥ శీర్ణవృంతం-చిత్రఫలం-విచిత్రం - పీతవర్ణకం - అనునవి పాపరబుడమకాయపేర్లు.

పాపరబుడమకాయ గుణము.

శ్లో॥ శీర్ణవృంతంలఘుస్వాదు భేద్యుష్ణంవహ్నిపిత్తకృత్ ॥

తా॥ పాపరబుడమకాయ లఘువుగ రుచికరముగనుండును దోషములభేదించును కాకజేసును అగ్ని పిత్తము వీనిని వృద్ధిచేయును.

కరుబూజాదోస.

శ్లో॥ అథషడ్భుజామధుఫలామద్రేఖావృంతకర్కటీతిక్తా । తిక్తాఫలామధూకావృంతోర్వారుశ్చషణ్ముఖాచతథా॥

టీ॥ షడ్భుజా-మధుఫలా-మద్రేఖా-వృంత కర్కటీ- తిక్తాఫలా - మధూకా-వృంతోర్వారుః-షణ్ముఖా-అనునవి కరుబూజాదోసపేర్లు. దీనినే మొలాంపండనియుననియెదరు. [மொலாம்பழம்=మొలాంపళం]

కరుబ్బూజాదోసపండుగుణము.

శ్లో॥ తిక్తంబాల్యేతదనుమధురంకించిదామ్లంచపాకేనిఃపక్వంచేత్తదనుమృతసంతర్పణంపుష్టిదాయీ । వృష్యందాహాశ్రమహరమిదంమూత్రవృద్ధింప్రకుర్యాత్ పిత్తోన్మాదాపహృతినిపుణంషడ్భుజందీర్ఘకారి॥

తా॥ లేతకరుబూజాదోస చేదుగనుండును కొంతముదిరినపిదప తియ్యగనుండును పండినపిదప కొంచెము పుల్లగనుండును. బాగుగపండిన కరుబూజాదోసపిత్రుదేవతలకు ప్రీతిగనుండును. పుష్టినిచ్చును శుక్రమునువృద్ధిజేయును తాపము శ్రమ వీటిని బోగొట్టును. మూత్రమునువృద్ధిజేయును. పిత్తము ఉన్మాదము వీటిని బోగొట్టును. వేగముగలది.

బూడిదగుమ్మడికాయ

శ్లో॥ కూష్మాండకీపుష్పఫలీ పచనాళీబృహత్ఫలా॥

టీ॥ కూష్మాండకీ-పుష్పఫలీ-పచనాళీ-బృహత్ఫలా-అనునవి బూడిదగుమ్మడికాయపేళ్లు. [கல்யாணப்பூசினிக்காய்=కల్యాణపూశినికాయ్]

బూడిదగుమ్మడికాయగుణము.

శ్లో॥ కూష్మాండంబృంహణంశీతంమేహపిత్తాస్రవాతజిత్ । బాలంపిత్తాపహంశీతంమధ్యమంకఫకారకం । పక్వంనాతిహిమంస్వాదుసక్షారందీపనంలఘు । వస్తిశుద్ధికరంరేతోరోగదోషత్రయాపహం । కూష్మాండంనాతిమధురంవాతాశ్మరికఫాపహం । తన్మజ్జాపిత్తనుద్వృష్యోమధురోవస్తిశోధనః॥

తా॥ బూడిదగుమ్మడికాయ పుష్టినిచ్చును శీతలముగనుండును మేహము పిత్తరక్తము వాతము వీటిని బోకడచును లేతబూడిదగుమ్మడికాయ పిత్తమును పోగొట్టును శీతలముగనుండును దోరగనుండు బూడిదగుమ్మడికాయ కఫమును వృద్ధిచేయును బూడిద గుమ్మడిపండ్లు కొంచెము శీతలముగ రుచిగ నుండును కొంచెము ఉప్పగనుండును అగ్నిదీపనము గలుగజేయును లఘువుగనుండును పొత్తికడుపును శుద్ధిచేసును శుక్రదోషమును వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపమును బోకడచును కొంచెము తియ్యగనుండు బూడిదగుమ్మడికాయ వాతము అశ్మరి కఫము వీటిని బోకడచును దానిగుజ్జు పిత్తమును హరించును శుక్రమును వృద్ధిచేయును మధురముగనుండును పొత్తికడుపునుశోధించును.

వంకాయ.

శ్లో॥ వృంతాకోవార్తికీవృత్తాభంటాకీభండికామతా॥

టీ॥ వృంతాకః-వార్తికీ-వృత్తా-భంటాకీ-భండికా-అనునవి వంకాయపేళ్లు. [கத்திரிக்காய்=కత్తిరికాయ్]

వంకాయగుణము.

శ్లో॥ వృంతాకంస్వాదుతీక్ష్ణోష్ణంకటుపాకంచపిత్తలం । కఫవాతహంహృద్యందీపనంశుక్రలంలఘు । జ్వరారోచకకాసఘ్నంపక్వంతత్పిత్తలంగురు।

తా॥ వంకాయ రుచిగనుండును. అత్యుష్ణమునుజేసును పాకమువలన కారముగనుండును. పిత్తమును వృద్ధిజేయును, కఫము వాతము వీనిని హరించును మనోహరముగనుండును అగ్నిదీపనమును చేయును. శుక్రమును వృద్ధిచేయును లఘువుగనుండును జ్వరము అరోచకము కాసము వీనినిహరించును వంగపండు పిత్తమునువృద్ధిజేయును గురుత్వము కలదైయుండును.

తెల్లవంకాయ.

శ్లో॥ అపరశ్శ్వేతవార్తాకః కుక్కుటాండఫలోపమః॥

టీ॥ శ్వేతవార్తాకః-కుక్కుటాండఫలోపమః-అనునవి తెల్లవంకాయపేళ్లు. [வெள்ளைக்கத்திரிக்காய்=వెళ్లయ్‌కత్తిరికాయ్]

తెల్లవంకాయగుణము.

శ్లో॥ తస్మాద్హీనగుణఃకించిద్దర్శనేచహితస్స్మృతః॥

తా॥ తెల్లవంకాయ వంకాయయొక్క గుణముకంటె కొంచెము తక్కువైనగుణముకలదైయుండును నేత్రములకు మేలుజేసును.

కొండవంకాయ.

శ్లో॥ మంగిరిఃపంగిలిశ్చైవదీర్ఘోదారుశ్చడంగరీ॥

టీ॥ మంగిరిః-పంగిలిః-దీర్ఘః-దారుః-డంగరీ-అనునవి కొండవంకాయపేళ్లు. [மலைக்கத்திரிக்காய்=మలైకత్తిరికాయ్]

కొండవంకాయగుణము.

శ్లో॥ డాంగరీశీతలారుచ్యాదాహపిత్తాస్రదోషజిత్ । శోషహృద్రసదోషఘ్నీ జాడ్యదామూత్రరోధకృత్ ॥ బాలండాంగరికాఫలంసుమధురంశీతంచపిత్తాపహంతృష్ణాదాహనిబర్హణంచరుచికృత్సంతర్పణంపుష్టిదం । వీర్యోపేతమిదంబలప్రదమిదంభ్రాంతిశ్రమధ్వంసనంపక్వంచేత్కురుతేతదేవమధురంతృడ్దాహరక్తంగురు॥

తా॥ కొండవంకాయ చలువజేసును రుచిగనుండును తాపము పిత్తరక్తము త్రిదోషములు శోష రసదోషము వీటిని బోకడచును జడత్వమును కలుగజేయును మూత్రమునడ్డగించును లేతకొండవంకాయ మధురముగశీతలముగనుండును పిత్తము దప్పి తాపము వీటిని హరించును రుచినిపుట్టించును తృప్తినికలుగజేయును పుష్టినిచ్చును వీర్యముతోగూడియుండును బలమునిచ్చును భ్రాంతి శ్రమ వీటిని బోకడచును పండినకొండవంకాయ మధురముగనుండును దప్పి తాపము రక్తదోషము గురుత్వము వీటినిచేయును.

ఎఱ్ఱవంకాయగుణము.

శ్లో॥ రక్తవార్తాకజంతూర మగ్నికృన్మధురంపరం । పక్వంతు వార్తాకఫలంరుచ్యమగ్నికరంపరం । త్రిదోషశమనంపథ్యంశ్వాసకాస క్షయాపహం॥

తా॥ ఎఱ్ఱవంకాయ ఉప్పగనుండును అగ్నిదీపనముజేయును తియ్యగనుండును పండిన ఎఱ్ఱవంకాయ రుచిగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేయును వేగముగలది త్రిదోషముల హరించును. పథ్యకరమైనది. శ్వాస క్షయము వీనిని బోగొట్టును.

తీగవంకాయగుణము.

శ్లో॥ వల్లీవార్తాకముచితం రుచ్యమగ్నిదపిత్తలమ్ ॥

తా॥ తీగవంకాయపథ్యమైనది రుచిగనుండును అగ్నిదీపనముజేయును పిత్తమునుజేయును.

గుత్తివంకాయ గుణము

శ్లో॥ గుచ్ఛవార్తాకజఫలం కటుతిక్తంకఫాపహమ్ ॥

తా॥ గుత్తివంకాయ కారముగ చేదుగనుండును. కఫమునుబోగొట్టును.

కత్తిరివంకాయ.

శ్లో॥ కత్తారికఫలంహృద్యంరుచ్యమగ్నికరంపరం త్రిదోషశమనం పథ్యంశ్వాసకాసక్షయాపహం । సర్వవృంతాకజఫలమామకండూకృమి ప్రదం ॥

తా॥ కత్తిరివంకాయ మనోహరముగ రుచిగనుండును అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును త్రిదోషముల హరించును పథ్యకరమైనది. శ్వాస కాస క్షయము వీటిని బోగొట్టును సామాన్యముగ నన్నివంకాయలు ఆమదోషము దురద కృములు వీటిని కలుగజేయును.

బలుసుపండ్లు.

శ్లో॥ గంగేరుకంకర్కటకంకాకరకంమృగలిండకం । తోదనంక్రందనంచాన్యన్మృగవిట్సదృశంతథా॥

టీ॥ గంగేరుకం-కర్కటకం-కాకరకం-మృగలిండకం-అనునవి బలుసుపండ్ల పేళ్లు. తోదనం-క్రందనం - మృగవిట్సదృశం అనునవి మఱియొకవిధమైన బలుసుపండ్లపేళ్లు.

బలుసుపండ్లగుణము.

శ్లో॥ గంగేరురేచనంపక్వంగురువాతాస్రజిన్మతం । తోదనంగ్రాహిమధురం వాతపిత్తహరంలఘు ॥

తా॥ బలుసుపండ్లు విరేచనముచేయించును గురుత్వముకలదైయుండునువాతము రక్తదోషము వీనినిబోగొట్టును మఱియొకవిధమైన బలుసుపండ్లు మలబద్ధమునుజేయును మధురముగనుండును వాతము పిత్తము వీనిని హరించును లఘువుగనుండును.

చక్రవర్తికూర.

శ్లో॥ వాస్తుకశ్శాకపత్రస్స్యాత్కంబీరస్తుప్రసాదకః॥

టీ॥ వాస్తుకః-శాకపత్రః-కంబీరః-ప్రసాదకః-అనునవి చక్రవర్తికూర పేర్లు. [சக்ரவர்த்திக்கீரை=చక్రవర్తికీరై]

చక్రవర్తికూరగుణము.

శ్లో॥ వాస్తుకఃపాచనోరుచ్యోలఘుశ్శుక్రబలప్రదః । సరఃప్లీహాస్రపిత్తార్శః కృమిదోషత్రయాపహః ॥

తా॥ చక్రవర్తికూర పాచనముజేసును రుచిగ లఘువుగ నుండును శుక్రము బలము వీనినివృద్ధిచేయును వేగముకలది ప్లీహము రక్తదోషము పిత్తము అర్శస్సు కృములు త్రిదోషములు వీనిని బోకడచును.

పెఱుగుతోటకూర.

శ్లో॥ జీవంతశ్శాకవీరోరక్తనాళఃప్రణాళకః

టీ॥ జీవంతకః-శాకవీరః-రక్తనాళః - ప్రణాళకః - అనునవి పెఱుగుతోటకూర పేళ్లు.

పెఱుగుతోటకూరగుణము.

శ్లో॥ జీవంతీవాతకృత్క్షారస్స్వాదుపాకస్త్రిదోషనుత్॥

తా॥ పెఱుగుతోటకూర వాతమునుచేయును ఉప్పగనుండును. పాకమువలన రుచిగనుండును త్రిదోషములహరించును.

పెద్దచిలుకకూర.

శ్లో॥ బలప్రరోహితాఛిల్లీఛిల్లికాచిలికాచసా । మృదుపత్రీక్షీరబలీక్షీరపత్రాతువాస్తుకీ॥

టీ॥ బలప్రరోహితా-ఛిల్లీ-ఛిల్లికా-చిలికా-మృదుపత్రీ-క్షీరబలీ-క్షీరపత్రా-వాస్తుకీ అనునవి పెద్దచిలుకకూర పేర్లు.

పెద్దచిలుకకూరగుణము.

శ్లో॥ ఛిల్లీసరాలఘుశ్శీతారుచ్యామేధ్యాగ్నిదీపనీ । బల్యారూక్షాహరేత్ప్లీహారక్తదోషత్రయకృమీన్ ॥

తా॥ పెద్దచిలుకకూర వేగముకలదైయుండును లఘువుగ శీతలముగ రుచిగనుండును బుద్ధినికలుగజేసును అగ్నిదీపనమునుచేసును బలమునిచ్చును రూక్షజేసును ప్లీహము రక్తదోషము త్రిదోషములు కృములు వీనిని హరించును.

తెల్లచిలుకకూర.

శ్లో॥ శ్వేతచిల్లీ వాస్తుకినీ సుబల్యా శ్వేతచిల్లికా ॥

టీ॥ శ్వేతచిల్లీ-వాస్తుకినీ - సుబల్యా-శ్వేతచిల్లికా అనునవి తెల్లచిలుకకూర పేళ్లు.

తెల్లచిలుకకూర గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతచిల్లీ చ మధురా సక్షీరాపి త్రిలా చ సా । త్రిదోషశమనీ పథ్యా జ్వరదోషవినాశినీ ॥

తా॥ తెల్లచిలుకకూర తియ్యగనుండును. పాలతో గూడియుండును పిత్తమునుజేసును త్రిదోషములహరించును. పథ్యకరమైనది జ్వరదోషమునుహరించును.

కుక్కచిలుకకూర.

శ్లో॥ అన్యా శునకచిల్లీ స్యాచ్ఛ్వచిల్లీ శ్వానచిల్లికా ॥

టీ॥ శునకచిల్లీ-శ్వచిల్లీ-శ్వానచిల్లికా అనునవి కుక్కచిలుకకూర పేళ్లు.

కుక్కచిలుకకూర గుణము.

శ్లో॥ శ్వచిల్లీ కటుతీక్ష్ణా చ కండూతి వ్రణహారిణీ ॥

తా॥ కుక్కచిలుకకూర కారముగ తీక్ష్ణముగనుండును దురద వ్రణమువీటిని హరించును.

చిఱ్ఱికూర.

శ్లో॥ తండులీయో మేఘనాదః కాండీరస్తండులీయకః । విషఘ్నః కచరోన్యస్స్యాత్ మారిషో మార్షికస్తథా ॥

టీ॥ తండులీయః-మేఘనాదః-కాండీరః. తండులీయకః-విషఘ్నః-కచరః-అనునవి చిఱ్ఱికూరపేళ్లు. మారిషః-మార్షికః-అనునవి నీరుచిఱ్ఱికూర పేళ్లు.

[சிறுக்கீரை=శిఱుక్కీరై]

చిఱ్ఱికూర గుణము.

శ్లో॥ తండులీయో లఘుశ్శీతో రూక్షః పిత్తకఫాస్రజిత్ । సృష్టమూత్రమలో రుచ్యో దీపనో రక్తపిత్తహా ॥ మారిషో రేచనశ్శీతో గురుర్మేదస్త్రిదోషజిత్ ॥

తా॥ చిఱ్ఱికూర లఘువుగ శీతలముగ నుండును కాకజేసును పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీనిని పోగొట్టును మలమూత్రములను బాగుగ వెడలింపజేసును రుచిని పుట్టించును అగ్నిదీపనమునుజేసును రక్తపిత్తమును బోకడచును నీరుచిఱ్ఱికూర విరేచనముజేయించును శీతలముగ గురుత్వముకలదిగ నుండును మేదస్సు త్రిదోషములు వీనిని బోగొట్టును.

పాలంకికూర.

శ్లో॥ పాలక్యా వాస్తుకాకారా ఛురికా చీరితచ్ఛదా ॥

టీ॥ పాలక్యా-వాస్తుకాకారా-ఛురికా-చీరితచ్ఛదా-అనునవి పాలంకికూర పేళ్లు.

పాలంకికూర గుణము.

శ్లో॥ పాలక్యా వాతలా శీతా భేదనీ శ్లేష్మలా గురుః । విష్టంభినీ మదశ్వాసరక్తపిత్తకఫాపహా ॥

తా॥ పాలంకికూర వాతము శైత్యము వీటినిచేసును దోషములభేదించును శ్లేష్మమునువృద్ధిచేయును గురుత్వము కలదైయుండును మలమునుబంధించును మదము శ్వాసము రక్తపిత్తము కఫము వీటినిపోగొట్టును.

చెంచలికూర.

శ్లో॥ సునిషణ్ణస్స్వస్తికస్స్యాద్బలదస్తిలపర్ణికా ॥

టీ॥ సునిషణ్ణః-స్వస్తికః-అనునవి చెంచలికూర పేర్లు. బలదః-తిలపర్ణికా అనునవి నీరుచెంచలికూర పేర్లు.

చెంచలికూర గుణము.

శ్లో॥ సునిషణ్ణో హిమో గ్రాహీ మేహదోషత్రయాపహః । తిలపర్ణీ హిమా రుచ్యా గ్రాహిణీ కఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ చెంచలికూర చలువజేసును మలమును గట్టిపరచును మేహము త్రిదోషములు వీనిని బోగొట్టును. నీరుచెంచలికూర చలువజేసును రుచినిచ్చును మలమును గట్టిపరచును కఫపిత్తముల బోగొట్టును.

ఆవకూర.

శ్లో॥ సార్షపం సర్షపోద్భూతం కౌసుంభం కుసుమంభకం ॥

టీ॥ సార్షపం-సర్షపోద్భూతం-అనునవి ఆవకూర పేళ్లు కౌసుంభం-కుసుమంభకం-అనునవి కుసుమకూర పేర్లు. [கடுகுக்கீரை=కడుగుకీరై]

ఆవకూర గుణము.

శ్లో॥ సార్షపం బద్ధవిణ్మూత్రం గురూష్ణం వా త్రిదోషకృత్ । కౌసుంభం స్వాదు రూక్షోష్ణం కఫజిత్పిత్తలం లఘు ॥

తా॥ ఆవకూర మలమూత్రములను బంధించును గురుత్వముకలదైయుండును కాకజేసును త్రిదోషములనుచేయును కుసుమకూర రుచిగనుండును రూక్షజేసును ఉష్ణముగనుండును కఫమును బోకడచును పిత్తమును వృద్ధిచేయును లఘువుగ నుండును.

శనగకూరగుణము.

శ్లో॥ చణకంశాకముద్దిష్టం దుర్జరంకఫవాతనుత్॥

తా॥ శనగకూర జీర్ణముకాకుండను కఫవాతముల హరించును.

[கடலைக்கீரை=కడలైక్కీరై]

చుక్క కూర.

శ్లో॥ చాంగేరీత్వామ్లికాచుక్రా క్షుద్రామ్లికాచతుశ్ఛదా॥

టీ॥ చాంగేరీ-అమ్లికా-చుక్రా - అనునవి చుక్కకూరపేర్లు క్షుద్రామ్లికా-చతుశ్ఛదా అనునవి చిన్నచుక్కకూర పేళ్లు. దీని నేపుల్లబచ్చలిఅనియు ననియెదరు.

చుక్క కూరగుణము.

శ్లో॥ చాంగేరీదీపనీరుచ్యాలఘూష్ణాకఫవాతజిత్। సపిత్తలాగ్రహణ్యర్శఃకుష్ఠాతీసారనాశినీ॥

తా॥ చుక్కకూర అగ్నిదీపనమునుజేసును రుచినిచ్చును లఘువుగ ఉష్ణముగ నుండును కఫము వాతము వీటిని బోకడచును పిత్తమునుచేయును గ్రహణిమూలము కుష్టువు అతిసారము వీనిని నశింపజేయును.

కసివెంద.

శ్లో॥ కాసమర్దఃకర్కశస్స్యాద్గృంజనోగజరస్తథా॥

టీ॥ కాసమర్దః-కర్కశః-అనునవి కసివెందాకుపేర్లు. గృంజనః - అగజరః అనునవి కమ్మకసివెందాకుపేర్లు.

కసివెందాకుగుణము.

శ్లో॥ కాసమర్దోలఘుఃకంఠ్యః కాసదోషవిషాస్రజిత్॥ గృంజనఃకటుకస్తీక్ష్ణస్తిక్తోష్ణోదీపనోలఘుః। సంగ్రాహీరక్తపిత్తార్శో గ్రహణీకఫవాతజిత్॥

తా॥ కసివెందాకు లఘువుగ కంఠమునకు హితకరముగనుండును కాసము త్రిదోషములు విషము రక్తదోషము వీనిని హరించును. కమ్మకసివెందాకు కారముగ తీక్ష్ణముగ చేదుగనుండును కాకజేసును అగ్నిదీపనమునుజేసును లఘువుగ నుండును మలమును గట్టిపరచును రక్తపిత్తము అర్శస్సు గ్రహణి కఫము వాతము వీనినిబోకడచును.

ముల్లంగి.

శ్లో॥ మూలకంహస్తిదంతంచ బాలమూలంకఫాంతకం॥

టీ॥ మూలకం-హస్తిదంతం-బాలమూలం - కఫాంతకం - అనునవి ముల్లంగి పేళ్లు. [முள்ளங்கி=ముళ్లంగి]

ముల్లంగిగుణము.

శ్లో॥ మూలకంవాతలంరుచ్యంస్వర్యోష్ణంపాచనంలఘు। హంతి త్రిదోషజంశ్వాసగదాక్షిగళపీనసం। స్నిగ్ధసిద్ధంతదేవస్యాత్ దోషత్రయవినాశనం। శుష్కంతద్వద్విశోథఘ్నంలఘుదోషత్రయాపహం।తత్పుష్పం శ్లేష్మపిత్తఘ్నంఫలంవాతకఫాపహం॥

తా॥ ముల్లంగి వాతమునుచేయును రుచిగనుండును కంఠస్వరమునకు హితముగనుండును కాకజేసును పాచనమునుజేసును లఘువుగనుండును త్రిదోషములవలన పుట్టిన శ్వాసము నేత్రరోగము కంఠరోగము పీనసము వీనిని పోకడచును లేతముల్లంగిగడ్డ దోషత్రయమును బోకడచును ఎండినముల్లంగిగడ్డ వాపు త్రిదోషములు వీనిని పోకడచును లఘువుగనుండును దానిపూలు శ్లేష్మము పిత్తము వీనినిబోగొట్టును దానికాయలు వాతకఫముల పోకడచును.

వెణుతురుకూర.

శ్లో॥ కరీరకోగూఢపత్రః క్రకచోగ్రంథిలోమతః॥

టీ॥ కరీరకః-గూఢపత్రః-క్రకచః-గ్రంథిలః-అనునవి వెణుతురుకూరపేర్లు.

వెణుతురుకూర గుణము.

శ్లో॥ కరీరఃకటుకోభేదీ తీక్ష్ణోష్ణఃకఫవాతజిత్। వ్రణశోథవిషార్శోఘ్నస్తత్పుష్పంకఫపిత్తజిత్। ఫలంగ్రాహీకషాయోష్ణం మధురంశ్లేష్మపిత్తకృత్॥

తా॥ వెణుతురుకూర కారముగనుండును శీఘ్రముగకాకజేసును దోషముల భేదించును కఫవాతముల హరించును వ్రణము వాపు విషము అర్శస్సు వీనిని బోకడచును దానిపువ్వులు కఫపిత్తముల హరించును దానిపండ్లు మలమును గట్టిపరచును వగరుగ ఉష్ణముగ తియ్యగనుండును శ్లేష్మపిత్తములజేయును.

మునగ.

శ్లో॥ శిగ్రుశ్శోభాంజనఃకృష్ణ గంధస్స్యాద్బహులచ్ఛదః। రక్తోన్యోమధుశిగ్రుస్తచ్ఛ్వేతోన్యోహరితచ్ఛదః॥

టీ॥ శిగ్రుః-శోభాంజనః-కృష్ణగంధః-బహులచ్ఛదః-అనునవి మునగపేళ్లు. మధుశిగ్రుః-అనునది యెఱ్ఱమునగపేరు హరితచ్ఛదః-అనునది తెల్లమునగపేరు.

[முருங்கை=మురుంగై]

మునగ గుణము.

శ్లో॥ శిగ్రుస్తీక్ష్ణోలఘుర్గ్రాహీవహ్నిదఃకఫవాతజిత్। తీక్ష్ణోష్ణోవిద్రధిప్లీహవ్రణఘ్నోరక్తపిత్తకృత్।మధుశిగ్రుర్గుణైస్తద్వద్విశేషాత్

దీపనస్సరః । తత్పుష్పంలఘుసంగ్రాహి వాతలంకఫశోథజిత్ । ఫలం గ్రాహికషాయోష్ణంమధురంశ్లేష్మపిత్తహృత్ ॥ తద్బీజంశ్వేతమరిచంతీక్ష్ణోష్ణంచక్షుషేహితం॥

తా॥ మునగాకు తీక్ష్ణముగ లఘువుగనుండును మలమునుగట్టిపరచును అగ్ని దీపనమునుజేసును కఫము వాతము వీనిని హరించును మిక్కుటముగ కాకజేసును విద్రధి ప్లీహవ్రణము వీనినిబోకడచును రక్తపిత్తమునుజేయును ఈగుణమే యెఱ్ఱమునగకును కలిగియుండును ఇది విశేషముగ అగ్నిదీపనముజేసును వేగముగలది దాని పూలు లఘువుగనుండును మలమును గట్టిపరచును వాతమునుజేసును కఫము వాపు వీనిని హరించును మునగకాయ మలమునుగట్టిపరచును వగరుగ ఉష్ణముగ మధురముగనుండును శ్లేష్మము పిత్తము వీనినిబోగొట్టును దీనివిత్తులే తెల్లమిరియాలని చెప్పబడును ఇవి శీఘ్రముగ కాకజేసును నేత్రములకు మేలుచేసును.

ఉల్లి.

శ్లో॥ లశునస్స్యాదుగ్రగంధో యవనేష్టోరసోనకః ॥

టీ॥ లశునః-ఉగ్రగంధః-యవనేష్టః-రసోనకః-అనునవి ఉల్లిపేళ్లు.

[வெங்காயம்=వంగాయం]

ఉల్లిగుణము.

శ్లో॥ లశునోబృంహణోవృష్యస్స్నిగ్ధోష్ణఃపాచనస్సరః । భగ్నసంధానకృత్కేశ్యో గురుఃపిత్తాస్రబుద్ధిదః । రసాయనఃకఫశ్వాసకాసగుల్మజ్వరారుచీః । హంతిశోథప్రమేహార్శఃకుష్ఠశూలానిలకృమీన్ । తత్పత్రంమధురంక్షారంనాళోమధురపిత్తలః॥

తా॥ ఉల్లిగడ్డ పుష్టినిచ్చును శుక్రమును వృద్ధిచేసును జిగటగనుండును కాకజేసును పాచనముజేసును వేగముకలది పగిలిననెముకల నొకటిగచేర్చును వెండ్రుకలకు మేలుజేసును గురుత్వముజేసును పిత్తరక్తము బుద్ధి వీనినికలుగజేయును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును కఫము శ్వాసము కాసము గుల్మము జ్వరము అరుచి వాపు ప్రమేహము అర్శస్సు కుష్టువు శూల వాతము కృములు వీనిని హరించును దానియాకు తియ్యగ ఉప్పగ నుండును దానికాడ మధురముగనుండును పిత్తమునుజేసును.

నీరుల్లి.

శ్లో॥ పలాండుర్ధవలాఖ్యశ్చ దుర్గంధోముఖదూషకః॥

టీ॥ పలాండుః-ధవలాఖ్యః-దుర్గంధః-ముఖదూషకః-అనునవి నీరుల్లిపేర్లు.

[ஈரவெங்காயம்=ఈరవంగాయం]

నీరుల్లిగుణము.

శ్లో॥ పలాండుస్తద్గుణైస్తుల్యః కఫకృన్నాతిపిత్తలః । అనుష్ణంకేవలంవాతం స్వాదుపాకరసాజ్జయేత్ ॥

తా॥ నీరుల్లి తెల్లవుల్లియొక్క గుణము కలదైయుండును కఫమునుజేయును కొంచెము పిత్తమునుచేయును చలువజేసును కేవలవాతమును బోకడచును పాకము వలన రుచిగనుండును.

వెల్లుల్లి.

శ్లో॥ గృంజనోన్యోమహాకందో దుర్జరోదీర్ఘపత్రకః ॥

టీ॥ గృంజనః-మహాకందః-దుర్జరః-దీర్ఘపత్రకః అనునవి వెల్లుల్లి పేళ్లు.

[வெள்ளைப்பூண்டு=వెళ్ళపూండు]

వెల్లుల్లి గుణము.

శ్లో॥ గృంజనఃపిత్తలోగ్రాహీ తీక్ష్ణోర్శోరోగనాశనః । గంధాకృతిరసైస్తుల్య స్స్యాత్సూక్ష్మనాళఃపలాండువత్ ॥

తా॥ వెల్లుల్లి పిత్తమునుజేసును మలమును గట్టిపరచును వేగముగలది అర్శోరోగమును నశింపజేయును మరియునిది నీరుల్లియొక్క వాసనరూపము రసముగలదై సన్ననికాడలతో గూడియుండును.

కందగడ్డ.

శ్లో॥ సూరణఃకందళఃకందో గుదామయహరోపరః । వల్లకందస్సురేంద్రస్స్యా ద్వన్యోన్యశ్చిత్రకందకః ॥

టీ॥ సూరణః-కందళః-కందః-గుదామయహరః - అనునవి కందగడ్డపేర్లు. వల్లకందః-సురేంద్రః-వన్యః-చిత్రకందకః-అనునవి అడవికందపేళ్లు

[கருணைக்கிழங்கு=కరణక్కిళంగు]

కందగడ్డగుణము.

శ్లో॥ సూరణోదీపనోరూక్షః కషాయఃకటుకండుకృత్ । విష్టంభీవిశదోరుచ్యః కఫార్శఃకృంతనోలఘుః । నాళంసూరణకందుచ్యం కఫవాతహరంలఘు । అర్శసాంతువిశేషేణ హితంకామాగ్నిదీపనం । తద్వచ్చవన్యోవల్లకందః కఫఘ్నఃపిత్తరక్తకృత్ ॥

తా॥ కందగడ్డ అగ్నిదీపనమునుజేసును కాకజేసును వగరుగ కారముగనుండును దురదనుపుట్టించును మలమును బంధించును శోధనముజేసును రుచిని పుట్టించును కఫము అర్శస్సు వీనిని బోకడచును లఘువుగనుండును కందకాడరుచిగనుండును కఫవాతములను బోకడచును లఘువుగనుండును అర్శోరోగమునందు విశేష

మగ హితముగనుండును కామమును అగ్నినివృద్ధిచేయును అడవికంద అగ్నిదీపనము జేసును కఫమును బోకడచును పిత్తరక్తమును కలుగచేయును.

పుట్టకొక్కు.

శ్లో॥ భూఛత్రంపృథివీకంద శ్శిలీంధ్రింబలకంమతం ॥

టీ॥ భూఛత్రం-పృథివీకందః-శిలీంధ్రిం-బలకం అనునవి పుట్టకొక్కు పేళ్లు.
(ఇదేపుట్టగొడుగు) [காளான் = కాళాన్]

పుట్టకొక్కు గుణము.

శ్లో॥ భూఛత్రంశీతలంబల్యం గురుభేదిత్రిదోషజిత్ ॥

తా॥ పుట్టకొక్కు శీతలముగనుండును బలమునిచ్చును గురుత్వముజేసును దోషములభేదించును త్రిదోషముల హరించును.

పెండలము.

శ్లో॥ స్థూలకందోగ్రామకందో మానకందోమహాచ్ఛదః ॥

టీ॥ స్థూలకందః-గ్రామకందః-అనునవి పెండలము పేళ్లు. మానకందః మహాచ్ఛదః అనునవి నాగపెండలము పేళ్లు.
[ஆள்வெள்ளிக்கிழங்கு = ఆళ్ వెళ్లిక్కిళంగు]

పెండలపుగుణము.

శ్లో॥ స్థూలకందోగురుః శ్లేష్మ వాతలః పిత్తశోథజిత్ । మానకశ్శీతలోస్వాదుః పిత్తరక్తహారోగురుః ॥

తా॥ పెండలము గురుత్వముజేసును శ్లేష్మవాతములజేయును పిత్తము వాపు వీనిని బోకడచును నాగపెండలము శీతలముగ రుచిగనుండును పిత్తరక్తమును బోకడచును గురుత్వమునుజేసును.

నమ్మదుంప.

శ్లో॥ కశేరుకంస్వల్పకందం బృహద్రాజకసేరుకం ॥

టీ॥ కశేరుకం-స్వల్పకందం - బృహద్రాజకశేరుకం - అనునవి నమ్మదుంప పేళ్లు.

నమ్మదుంప గుణము.

శ్లో॥ కసేరుక-హిమంస్వాదు గురుపిత్తాస్రదాహజిత్ ॥

తా॥ నమ్మదుంప చల్లగ రుచిగ నుండును గురుత్వమునుజేసును పిత్తరక్తము తాపము వీనిని హరించును.

పరికెగడ్డ.

శ్లో॥ శృంగాటోజలకందస్స్యాత్ త్రికోణస్త్రికటుస్స్మృతః ॥

టీ॥ శృంగాటః-జలకందః-త్రికోణః-త్రికటుః-అనునవి పరికెగడ్డ పేళ్లు.
(దీనినే కొవిలదుంప దుంపగడ్డ అనియందురు.)

పరికెగడ్డగుణము.

శ్లో॥ గ్రాహిపిత్తానిలశ్లేష్మ ప్రదంశృంగాటకంతథా ॥

తా॥ పరికెగడ్డ మలబద్ధమునుజేసును పిత్తము వాతము శ్లేష్మము వీనిని గలుగజేయును.

సొంటి.

శ్లో॥ శుంఠీవిశ్వౌషధంవిశ్వం కటుభద్రంకటూత్కటం । మహౌషధంశృంగిబేరం నాగరంవిశ్వభేషజం ॥

టీ॥ శుంఠీ-విశ్వౌషధం-విశ్వం-కటుభద్రం-కటూత్కటం-మహౌషధం-శృంగిబేరం-నాగరం-విశ్వభేషజం-అనునవి సొంటిపేళ్లు. [சுக்கு = శుక్కు]

సొంటిగుణము.

శ్లో॥ శుంఠీరుచ్యామవాతఘ్నీ పాచనీకటుకాలఘుః । స్నిగ్ధోష్ణా కటుకాపాకేకఫవాతవిబంధనుత్ । వృష్యాస్వర్యావమిశ్వాసకాసశూలహృదామయాన్ । హంతిశ్లీపదశోథార్శఆనాహోదరమారుతాన్ ॥

తా॥ సొంటి రుచినిపుట్టించును ఆమవాతమును పోకడచును పాచనమునుజేసును కారముగనుండును తేలికనిచ్చును జిగటగనుండును కాకజేసును పాకమువలన కారముగనుండును వీర్యమునువృద్ధిజేసును మంచిస్వరమును గలుగజేయును కఫము వాతము మలబంధము వాంతి శ్వాసము కాసము శూల హృద్రోగము ఏనుగుకాలు వాపు అర్శస్సు ఆనాహవాతము ఉదరరోగము వాతరోగము వీనిని హరింపజేయును.

అల్లము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికంశృంగిబేరం తన్మహౌషధముదాహృతం ॥

టీ॥ ఆర్ద్రికం-శృంగిబేరం-మహౌషధం-అనునవి అల్లపుపేళ్లు.
[இஞ்சி = ఇంజి]

అల్లపుగుణము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికంనాగరగుణం భేదనందీపనంగురు । కటూష్ణందీపనం వృష్యం రుచ్యమార్ద్రికనాగరమ్ । శ్వాసకాసవమీహిక్కా వాతశ్లేష్మవిబంధనుత్ । పాచనంరోచనంవృష్యం కటూష్ణంవహ్నిదీపనం । వాతప్రకోపశమనం రేచనంశోథహృత్పరం । భోజనాదౌసదాపథ్యం జిహ్వాకంఠవిశోధనం । అవ్యక్తరసవీర్యత్వా త్తత్పరంతుకఫాపహం । కాంజికార్ద్రిసలవణా దీపనంపాచనంపరం । వాతప్రకోపశమనం హార్షణంలవణార్ద్రికమ్ ॥

తా॥ అల్లము సొంటియొక్క గుణమేకలదైయుండును దోషముల భేదించును అగ్నిదీపనమును గురుత్వమునుజేసును. పచ్చిగనుండుసొంటి మిక్కుటముగ కాక జేయును అగ్నిదీపనమునుజేసును వీర్యమును వృద్ధిజేసును రుచిగనుండును శ్వాసము కాసము వాంతి ఎక్కిళ్లు వాతము శ్లేష్మము మలబంధము వీనిని పోగొట్టును ఈ సొంటిని భోజనాదులయందు చేర్చికొని భుజించిన పాచనమునుజేసును రుచిని పుట్టించును వీర్యమును వృద్ధిజేయును మిక్కిలి కాకజేసును అగ్నిదీపనముజేయును వాతప్రకోపమును వాపును బోగొట్టును విరేచనముచేయించును నాలిక కంఠము వీనిని శోధించును దీనియందుకారము రసము ఇవి గూఢముగనుండుటవలన కఫ మును హరించును పులికడుగు సైంధవలవణము వీనితోడచేర్చబడిన పచ్చిసొంటి అగ్నిదీపనము పాచనమునుజేసును సైంధవలవణముతోడచేర్చబడిన అల్లము వాత ప్రకోపమును శమింపజేయును పుష్టినిచ్చును.

మిరియాలు.

శ్లో॥ మరిచంవల్లిజ-తీక్ష్ణం మలినంశ్యామభూషణం॥

టీ॥ మరిచం-వల్లిజం-తీక్ష్ణం-మలినం - శ్యామభూషణం - అనునవి మిరియాల పేర్లు. [மிளகு=మిళగు]

మిరియాలగుణము.

శ్లో॥ మరీచంకటుకంతీక్ష్ణం దీపనంకఫవాతనుత్ । ఉష్ణంపిత్తక రంరూక్షం శ్వాసశూలక్రిమీన్‌జయేత్ । తదార్ద్రంమధురంపాకే నాత్యు ష్ణంకటుకంగురు । కించితీక్ష్ణగుణం శ్లేష్మ ప్రసేకిస్యాదపిత్తలం॥

తా॥ మిరియాలు కారముగనుండును వేగముకలది అగ్నిదీపనమునుజేసును కాకజేసును పిత్తము నధికపరచును కఫవాతము తాపము శ్వాసము శూల క్రిమి వీనిని పోగొట్టును పచ్చిమిరియాలు మధురముగనుండును పాకముచే మిక్కుటముగ కాక జేయకుండును కారముగనుండును గురుత్వమునుజేసును కొంచెము తాపమునిచ్చును శ్లేష్మమును నోటనీరూరుటను కలుగజేయును పిత్తమును చేయకుండును.

తెల్లమిరియాలు.

శ్లో॥ సితంమరీచంశిప్వాఖ్యం సితవల్లీయవాలకం॥

టీ॥ శిప్వాఖ్యం-సితవల్లీయం-వాలకం అనునవి తెల్లమిరియాలపేర్లు. [வெள்ளைமிளகு=వెళ్లైమిళగు]

తెల్లమిరియాలగుణము.

శ్లో॥ కటూష్ణం శ్వేతమరిచం విషఘ్నంవిషనాశనం । అవృష్యం దృష్టిదోషఘ్నం పక్వంచైవరసాయనం॥

తా॥ తెల్లమిరియాలు కారముగనుండును కాకజేసును వాతాదుల ప్రకోపిం పజేయును విషమును పోగొట్టును వీర్యమును వృద్ధిజేయకుండును నేత్రరోగమును హరించును పాకమువలన ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

పిప్పలి.

శ్లో॥ పిప్పలీచపలాకృష్ణా మాగధీమగధాకణా । విశ్వోపకుల్యా వైదేహీ శౌండీస్యాత్తీక్ష్ణతండులా ॥

టీ॥ పిప్పలీ-చపలా-కృష్ణా - మాగధీ-మగధా-కణా-విశ్వా-ఉపకుల్యా-వైదీ హీ-శౌండీ-తీక్ష్ణతండులా-అనునవి పిప్పలిపేళ్లు. [திப்பிலி=తిప్పిలి]

పిప్పలిగుణము.

శ్లో॥ పిప్పలీదీపనీవృష్యా స్వాదుపాకారసాయనీ । అత్యుష్ణాకటు కాస్నిగ్ధా కఫవాతహరాలఘుః । పిత్తలారేచనీహంతి శ్వాసకాసోదర జ్వరాన్ । కుష్ఠప్రమేహగుల్మార్శః ప్లీహశూలామమారుతాన్ । ఆర్ద్రా కఫప్రదాస్నిగ్ధా శీతలామధురాగురుః ॥

తా॥ పిప్పళ్లు అగ్నిదీపనమునుజేసును శుక్రమును వృద్ధిపరచును పాకమువలన రుచిగనుండును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును మిక్కిలికాకజేయును కారముగ జిగటగనుండును కఫవాతములబోగొట్టును తేలికనిచ్చును పిత్తమునుజేయును విరే చనముజేయించును శ్వాసము కాసము ఉదరరోగము జ్వరము కుష్ఠము ప్రమేహము గుల్మము అర్శస్సు ప్లీహము శూల ఆమవాతము వీనిని పోగొట్టును పచ్చిపిప్పలి కఫ మునుజేసును జిగటగనుండును చలువజేసును మధురముగనుండును గురుత్వముజేసును.

త్ర్యూషణము.

శ్లో॥ విశ్వోపకుల్యామరిచైస్త్ర్యూషణంకటుకంకటు । వ్యోమం కటుత్రయంతత్స్యాత్సగ్రంథిచతురూషణం ॥

టీ॥ పిప్పళ్లు-మిరియాలు-సొంటి-అను నీమూడునుచేరిన త్ర్యూషణమనియు- కటుకమనియు-కటువనియు-వ్యోషమనియు-కటుత్రయమనియు చెప్పబడును మోడి కూడచేరిన చతురూషణమని చెప్పబడును. [திரிகடுகம்=త్రికటుకం]

త్ర్యూషణపుగుణము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణందీపనంహంతి శ్వాసకాసత్వగామయాన్ । గు ల్మమేహకఫస్థౌల్య మేదఃశ్లీపదపీనసాన్ ॥

తా॥ త్ర్యూషణము అగ్నిదీపనముజేసును శ్వాసము కాసము చర్మరోగము గుల్మము మేహము కఫము స్థౌల్యము మేదస్సు ఏనుగుకాలు పీనస వీనినిపోగొట్టును.

మోడి.

శ్లో॥ కణామూలంకటుగ్రంథి పిప్పలీమూలభూషణం । షడ్గ్రంథి గ్రంథికంమూలం మాగధంచటికాశిరః ॥

టీ॥ కణామూలం-కటుగ్రంథిః - పిప్పలీమూలం-భూషణం-షడ్గ్రంథి-గ్రంథికం-మూలం-మాగధం-చటికాశిరః-అనునవి మోడిపేళ్లు.

మోడిగుణము.

శ్లో॥ దీపనంపిప్పలీమూలం కటూష్ణంపాచనంలఘు । రూక్షంపిత్తకరంభేది కఫవాతోదరాపహం ॥

తా॥ మోడి అగ్నిదీపనమును జీర్ణమునుజేసును తేలికనిచ్చును కారముగ ఉష్ణముగనుండును తాపమునిచ్చును పిత్తమునుజేసును దోషములభేదించును కఫవాతము ఉదరము వీనిని హరింపజేయును.

చెవ్యము.

శ్లో॥ చవ్యంచవణముచ్ఛిష్టం చవికాకోలవల్లికా ॥

టీ॥ చవ్యం-చవణం-ఉచ్ఛిష్టం - చవికా-కోలవల్లికా - అనునవి చవ్యము పేళ్లు

చెవ్యపుగుణము

శ్లో॥ పిప్పలీమూలవత్తస్యా విశేషాద్గుదజాపహం । చవ్యపుష్పం గరశ్వాస కాసక్షయవినాశనం ॥

తా॥ చవ్యము మోడియొక్క గుణముకలదైయుండును విశేషముగ గుదరోగమునుపోగొట్టును. దానిపూలు విషము శ్వాసము కాసము క్షయము వీనిని హరింపజేయును.

ఏనుగుపిప్పలి.

శ్లో॥ తత్ఫలంశ్రేయసీహస్తి మాగధాగజపిప్పలీ ॥

టీ॥ శ్రేయసీ-హస్తిమాగధా-గజపిప్పలీ-అనునవి యేనుగపిప్పలిపేళ్లు. ఇవే చవ్యముయొక్క కాయలు. [ஆனை திப்பிலி=ఆనైతిప్పిలి]

ఏనుగుపిప్పలిగుణము.

శ్లో॥ గజకృష్ణాకటుర్వాత శ్లేష్మఘ్నీవహ్నివర్ధనీ । ఉష్ణానిహంత్యతీసారం శ్వాసకంఠామయక్రిమీన్ ॥

తా॥ ఏనుగుపిప్పలి కారముగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేసును కాకజేసును వాతశ్లేష్మము అతిసారము శ్వాసము కంఠరోగము క్రిములు వీనిని హరించును.

చిత్రమూలము.

శ్లో॥ చిత్రకోహుతభుగ్వ్యాళో దారుణోదహనోరుణః । అగ్నిమాలీహవిఃపాచీ వహ్నినామావిశేషతః ॥

టీ॥ చిత్రకః-హుతభుక్-వ్యాళః-దారుణః-దహనః-అరుణః-అగ్నిమాలీ-హవిఃపాచీ-వహ్నినామా-అనునవి చిత్రమూలముపేళ్లు.

చిత్రమూలపుగుణము.

శ్లో॥ చిత్రకఃకటుకఃపాకే వహ్నికృత్పాచనోలఘుః । రూక్షోష్ణో గ్రహణీకుష్ఠ శోఫార్శఃకృమికాసజిత్ । శ్లేష్మానిలహరోగ్రాహీ తచ్ఛాకంశ్లేష్మవాతనుత్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము కారముగనుండును పాకమువలన అగ్నిదీపనమును పాచనమునుజేసును లఘువుగనుండును మిక్కిలి కాకజేసును గ్రహణి కుష్టువు వాపు అర్శస్సు కృములు కాసము శ్లేష్మము వాతము వీనిని హరింపజేయును మలబద్ధము జేసును దానికూర శ్లేష్మవాతముల హరింపజేయును.

పంచకోలములు.

శ్లో॥ పిప్పలీమాగధామూల చవ్యనాగరచిత్రకైః । మరిచేభయుతంతత్తు షడూషణముదాహృతం ॥

టీ॥ పిప్పళ్లు - మోడి - చవ్యము-సొంఠి-చిత్రమూలము-అను నీయైదునుచేరిన పంచకోలములనబడును. పైజెప్పినయైదును మిరియములునుచేరిన షడూషణములని చెప్పబడును.

పంచకోలగుణము.

శ్లో॥ పంచకోలంకఫానాహ గుల్మశూలారుచీర్జయేత్ ॥

తా॥ పంచకోలములు-షడూషణములు ఇవి కఫము-గుల్మము-కడుపుబ్బరము-శూల-అరుచి వీనిని బోగొట్టును.

పిన్నసదాప.

శ్లో॥ మిశ్రేయామిసిశాలీనా శాలీశీతశివామతా ॥

టీ॥ మిశ్రేయా-మిసిః-శాలీనః-శాలీ-శీతశివా-అనునవి పిన్నసదాపపేళ్లు.

[ஷதகுப்பி=సదకుప్పి]

పిన్నసదాపగుణము.

శ్లో॥ మిశ్రేయాదీపనీహృద్యా బద్ధవిట్క్రిమిశుక్రనుత్ । రూక్షోష్ణాతత్ఫలంకాస వమిశ్లేష్మానిలాన్జయేత్ ॥

తా॥ పిన్నసదాప అగ్నిదీపనముజేసును హృదయమునకు మేలుజేసును మలమునుబంధించును క్రిమిరోగమును వీర్యమును హరించును రూక్షజేసును ఉష్ణముగనుండును దానికాయలు కాసము వాంతి శ్లేష్మము వాతము వీనిని బోకడచును.

పెద్దసదాప.

శ్లో॥ శతపుష్పాశతవ్యోషా శతాహ్వాకారవీమిసిః । అవాక్పుష్పీ త్వచిచ్ఛత్రా శేతికామాగధీవరా ॥

టీ॥ శతపుష్పా-శతవ్యోషా - శతాహ్వా-కారవీ-మిసిః - అనునవి పెద్దసదాప పేర్లు. అవాక్పుష్పీ-త్వచిచ్ఛత్రా-శేతికా-మాగధీ-అనునవి అడవిసదాపపేర్లు.
[பெருஞ்சதகுப்பி=పెరుంసదకుప్పి]

పెద్దసదాపగుణము.

శ్లో॥ శతపుష్పాలఘుస్తీక్ష్ణా పిత్తకృద్దీపనీకటుః । ఉష్ణాజ్వరానిల శ్లేష్మ వ్రణశూలాక్షిరోగజిత్ । శేతికాతద్గుణాప్రోక్తా విశేషాద్యోని శూలహృత్ ॥

తా॥ పెద్దసదాప తేలికనిచ్చును వేగముగలది పిత్తమునుజేసును అగ్నిదీప్తి నిచ్చును కారముగనుండును కాకజేసును జ్వరము వాతము శ్లేష్మము వ్రణములు శూల నేత్రరోగము వీనిని హరింపజేయును. అడవిసదాప పెద్దసదాపయొక్క గుణములుగలదైయుండును విశేషముగ యోనిశూలనుబోగొట్టును.

అజామోదము.

శ్లో॥ అజమోదాత్యుగ్రగంధా మోదాహస్తిమయూరకః । ఖరాహ్వాకారవీవల్లీ బస్తమోదాచమర్కటః ॥

టీ॥ అజమోదా-అత్యుగ్రగంధా-మోదా-హస్తిమయూరకః-ఖరాహ్వా-కారవీ-వల్లీ-బస్తమోదా-మర్కటః-అనునవి అజామోదముపేర్లు.

అజామోదపుగుణము.

శ్లో॥ అజమోదాకటుస్తీక్ష్ణా దీపనీకఫవాతనుత్ । ఉష్ణావిదాహినీహృద్యా వృష్యాబద్ధమలాలఘుః । నేత్రామయక్రిమిచ్ఛర్ది హిధ్మవస్తిరుజాఞ్జయేత్ ॥

తా॥ అజామోదము కారముగనుండును తాపమునిచ్చును అగ్నిదీప్తిని కలుగచేయును కాకజేసును అతితాపమునిచ్చును హృదయమునకు మేలుజేసును శుక్రమును వృద్ధిజేసును మలమునుబంధించును తేలికనిచ్చును. కఫవాతము నేత్రరోగము క్రిములు వాంతి ఎక్కిళ్లు మూత్రకడుపునొప్పి వీటిని హరింపజేసును.

తెల్లజీలకఱ్ఱ.

శ్లో॥ జీరకందీర్ఘకంశుక్ల మజాజీకణజీరకం ॥

టీ॥ జీరకం-దీర్ఘకం-శుక్లం-అజాజీ-కణజీరకం-అనునవి తెల్లజీలకఱ్ఱపేర్లు.
[வெண்சீரகம்=వెణ్ శీరగం]

నల్లజీలకఱ్ఱ.

శ్లో॥ జీరకంజరణఃకృష్ణం వర్షాకాలీసుగంధికం । కాలికాబాష్పికాకుంచీకారవీచోపకుంచికా ॥

టీ॥ జీరకం-జరణం-కృష్ణం-వర్షాకాలీ-సుగంధికం-కాలికా - బాష్పికా-కుంచీ-కారవీ-ఉపకుంచికా-అనునవి నల్లజీలకఱ్ఱపేర్లు.

[கருஞ்சீரகம்=కరుంశీరగం]

పెద్దజీలకఱ్ఱ

శ్లో॥ పృథ్వీకాసుషవీపృథ్వీ స్థూలజాజ్యుపకాలికా ॥

టీ॥ పృథ్వీకా-సుషవీ-పృథ్వీ-స్థూలజాజీ-ఉపకాలికా-అనునవి పెద్దజీలకఱ్ఱపేర్లు. [பெருஞ்சீரகம்=పెరుంశీరగం]

జీలకఱ్ఱ గుణము.

శ్లో॥ జీరకత్రితయంరూక్షం కటూష్ణందీపనంలఘు । సంగ్రాహిపిత్తలంమేధ్యాం గర్భాశయవిశుద్ధికృత్ । చక్షుష్యంపవనాధ్మానగుల్మచ్ఛర్దిబలాసజిత్ ॥

తా॥ తెల్లజీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ పెద్దజీలకఱ్ఱ అనునీమూడును రూక్షజేసును కారముగనుండును కాకజేసును అగ్నిదీపనముజేసును తేలికనిచ్చును మలమునుబంధించును పిత్తముజేసును బుద్ధినివృద్ధిజేయును గర్భాశయమునుశుద్ధిచేయును నేత్రములకుమేలుజేసును వాతము పేగులరచుట గుల్మము వాంతి శ్లేష్మమువీనినిహరింపజేసును.

వస

శ్లో॥ వచోగ్రగంధాగోలోమీ షడ్గ్రంథాజటిలామతా । జటిలా శతపర్వాన్యా లోమశాహేమవత్యపి ॥

టీ॥ వచా-ఉగ్రగంధా-గోలోమీ-షడ్గ్రంథా-జటిలా - అనునవి వసపేర్లు. జటిలా - శతపర్వా - లోమశా - హేమవతీ - అనునవి తెల్లవసపేర్లు.

[வசம்பு=వశంబు]

వస గుణము.

శ్లో॥ వచోష్ణాకటుకాతిక్తా వామనీసర్వవహ్నికృత్ । అపస్మారకఫోన్మాద భూతశూలానిలాఞ్జయేత్ ॥

తా॥ వస తెల్లవస ఇవి కాకజేసును కారముగ చేదుగనుండును వమనమును జేయించును కంఠనాదమును అగ్నిదీపనమును వృద్ధిజేసును అపస్మారము కఫము ఉన్మాదము భూతములుసోకుట శూల వాతము వీనిని బోగొట్టును.

పెద్ద సోపు.

శ్లో॥ హపుషావపుషావిశ్వా విగంధావిశ్వగంధికా ॥

టీ॥ హపుషా-వపుషా-విశ్వా-విగంధా-విశ్వగంధికా అనునవి పెద్దసోపుపేర్లు. [சோம்பு=సోంబు]

పెద్దసోపు గుణము.

శ్లో॥ హపుషాదీపనీతిక్తా కటూష్ణాతువరాగురుః । పిత్తోదరసమీరార్శోగ్రహణీశోఫగుల్మజిత్ ॥

తా॥ పెద్దసోపు అగ్నిదీపనముజేసును చేదుగ కారముగ వగరుగనుండును కాకజేసును గురుత్వముజేసును పిత్తోదరము వాతము అర్శస్సు గ్రహణి వాపు గుల్మము వీనిని హరించును.

ఇంగువ.

శ్లో॥ హింగుబాహ్లీకమత్యుగ్రం రామఠంభూతనాశనం । అగూఢగంధాజరణం జంతుఘ్నంసూపభూషణం ॥

టీ॥ హింగు-బాహ్లీకం-అత్యుగ్రం-రామఠం-భూతనాశనం-అగూఢగంధా-జరణం-జంతుఘ్నం-సూపభూషణం-అనునవి ఇంగువపేర్లు.

[பெருங்காயம்=పెరుంగాయం]

ఇంగువ గుణము.

శ్లో॥ హింగూష్ణంపాచనంరుచ్యం తీక్ష్ణోష్ణంకఫవాతనుత్ । శూలగుల్మోదరానాహక్రిమిజిత్పిత్తవర్ధనం ॥

తా॥ ఇంగువ కాకజేసును పాచనముజేసును రుచినిపుట్టించును తీక్ష్ణముగనుండును కఫము వాతము శూల గుల్మము ఉదరరోగము ఆనాహవాతము క్రిమిరోగము వీనిని బోకడచును పిత్తమును వృద్ధిజేసును.

హింగుపత్రి.

శ్లో॥ హింగుపత్రీపృథుస్తన్వీ పృథ్వీకాచారుపత్రికా । బాష్పికా కారవీతంత్రీబిల్వికాదీర్ఘకాతథా ॥

టీ॥ హింగుపత్రీ-పృథుః-తన్వీ-పృథ్వీకా-చారుపత్రికా-బాష్పికా-కారవీ తంత్రీ - బిల్వికా - దీర్ఘకా - అనునవి హింగుపత్రిపేర్లు.

(ఇదే ఇంగువచెట్టాకు)

పెద్దహింగుపత్రి

శ్లో॥ హింగుపత్రాపరావేణుపత్రీహింగుశివాటికా । జంతుకారామఠీనాడీ పిండాహింగుఫలామతా ॥

టీ॥ వేణుపత్రీ-హింగుశివాటికా-జంతుకా-రామఠీ - నాడీ పిండా-హింగుఫలా-అనునవి పెద్దహింగుపత్రిపేర్లు.

హింగుపత్రి గుణము.

శ్లో॥ హింగుపత్రీద్వయంహృద్యం తీక్ష్ణోష్ణంపాచనంకటు । హృద్బస్తిరుగ్విబంధార్శశ్లేష్మగుల్మానిలాపహం ॥

తా॥ హింగుపత్రి పెద్దహింగుపత్రి ఇవి మనోహరముగనుండును శీఘ్రముగ కాకజేసును పాచనమునుజేసును కారముగనుండును హృద్రోగము పొత్తికడుపునొప్పి మలబద్ధము అర్శస్సు శ్లేష్మము గుల్మము వాతము వీనిని హరింపజేయును.

ఓమము

శ్లో॥ జవానీదీప్యకోదీప్యో దీపనీయాజవానికా । జవసాహ్వోగ్రగంధాస్యాజ్జవాహ్వోభూకదంబకః ॥

టీ॥ జవానీ-దీప్యకః-దీప్యః-దీపనీయా-జవానికా - జవసాహ్వా-ఉగ్రగంధా-జవాహ్వా-భూకదంబకః-అనునవి ఓమముపేర్లు.

ఓమము గుణము.

శ్లో॥ జవానీపాచనీరుచ్యా తీక్ష్ణోష్ణాకటుకాలఘుః । వాతశ్లేష్మోదరానాహ గుల్మశూలక్రిమీన్‌జయేత్ ॥

తా॥ ఓమము జీర్ణముజేసును రుచినిచ్చును మిక్కిలికాకజేసును కారముగనుండును తేలికనిచ్చును వాతము శ్లేష్మము ఉదరరోగము ఆనాహవాతము గుల్మము శూల క్రిమిరోగము వీనిని హరింపజేయును.

చోరి ఓమము.

శ్లో॥ జవానీయాజవానీస్యా చ్చోహారోజంతునాశనః ॥

టీ॥ జవానీయా-జవానీ-చోహారః-జంతునాశనః - అనునవి చోరి ఓమము పేర్లు.

చోరిఓమము గుణము.

శ్లో॥ చోహార స్తద్గుణఃప్రోక్తో విశేషాత్క్రిమినాశనః ॥

తా॥ చోరిఓమము ఓమముయొక్క గుణములుకలదైయుండును విశేషముగ క్రిమిరోగమును హరించును.

మెంతులు.

శ్లో॥ మేధికావస్తికా శేలు రహిత్థో వనమేధికా॥

టీ॥ మేథికా-వస్తికా-శేలుః-అనునవి మెంతులుపేళ్లు. అహిత్థః-వనమేధికా అనునవి అడవి మెంతులుపేళ్లు. [வெந்தயம்=వెందియం]

మెంతులు గుణము

శ్లో॥ మేధికాకటురుష్ణా చ రక్తపిత్తప్రకోపనీ। అరోచనహరా దీప్తి కరీ వాతఘ్నదీపనీ। అహిత్థోల్పగుణా స్తస్మా ద్వాజినాం సతుపూజితః॥

తా॥ మెంతులు కారముగనుండును కాకజేసును రక్తపిత్తమును వృద్ధిజేయును అరుచి వాతము వీనినిపోగొట్టును కాంతినిచ్చును అగ్నిదీపనముజేసును అడవి మెంతులు మెంతులకంటె స్వల్పగుణముకలదైయుండును గుఱ్ఱములకు హితముగనుండును.

దనియాలు.

శ్లో॥ ధాన్యాకం ధాన్యకం ధాన్యం ధానేయం చ వితున్నకం। కుస్తుంబురుత దార్ధ్రింతు ధానీ ధానేయ కాహ్లికాః॥

టీ॥ ధాన్యాకం-ధాన్యకం-ధాన్యం-ధానేయం-వితున్నకం.-కుస్తుమ్బురు-అనునవి దనియాలపేర్లు. (ఇదేకొత్తిమెర్లు) ధానీ-ధానేయకం.-ఆహ్లికా-అనునవి పచ్చికొత్తిమెర్లపేళ్లు.

దనియాల గుణము.

శ్లో॥ ధాన్యకంతువరం స్నిగ్ధ మవృష్యం మూత్రలం లఘు। హృద్యం రూక్షం బద్ధవిట్కం స్వాదుపాకే త్రిదోషనుత్। పాచనం శ్వాసకాసాస్ర తృష్ణా మార్శః క్రిమీ ఞ్జయేత్। ఆహ్లికాత ద్గుణాస్వాదుర్విశేషా త్పిత్తనాశినీ॥

తా॥ దనియాలు వగరుగ జిగటగనుండును ఇంద్రియమును చెరుచును మూత్రమును వృద్ధిజేసును తేలికనిచ్చును హృదయమునకు మేలుజేసును రూక్షగనుండును మలబంధముజేసును రుచినిచ్చును పాకమువలన త్రిదోషముల హరించును జీర్ణముజేసును శ్వాసము కాసము రక్తదోషము దప్పి ఆమరోగము అర్శస్సు కృమిరోగము వీనిని బోకడచును పచ్చికొత్తిమెర్లు దనియాలగుణము కలదైయుండును విశేషముగ రుచిని పుట్టించును పిత్తమును బోకడచును.

వాయువిడంగము.

శ్లో॥ విడంగం జంతుహననం క్రిమిఘ్నం తుండ్రతండులం। భూతఘ్నీ తండులా ఘోషా కరాళా మృగగామినీ॥

టీ॥ విడంగం-జంతుహననం-క్రిమిఘ్నం-క్షుద్రతండులం-భూతఘ్నీ-తండులా-ఘోషా-కరాళా-మృగగామినీ-అనునవి వాయువిడంగము పేర్లు.

వాయువిడంగ గుణము.

శ్లో॥ విడంగం కటుతీక్ష్ణోష్ణం రూక్షం వహ్నికరం లఘు। గుల్మాధ్మానోదర శ్లేష్మ క్రిమి వాతవిబంధనుత్॥

తా॥ వాయువిడంగములు కారముగ వగరుగ ఉష్ణముగ రూక్షగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేసును తేలికనిచ్చును గుల్మము ఆధ్మానము ఉదరరోగము కృములు వాతరోగము మలబంధము వీనిని హరించును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే ఓషధినామగుణమంజరీ ప్రథమా.

కర్పూరము.

శ్లో॥ కర్పూరస్స్ఫటికశ్చంద్రస్సితాభ్రో హిమవాలుకః। హిమోపలశ్శీతరజో భూతికస్తుహిమాహ్వయః। హిమాభ్రో ఘనసారశ్చ చంద్రాహ్వశ్చాపి గీయతే॥

టీ॥ కర్పూరః-స్ఫటికః-చంద్రః-సితాభ్రః-హిమవాలుకః-హిమోపలః-శీతరజః-భూతికః-హిమాహ్వయః అనునవి కర్పూరముపేళ్లు. హిమాభ్రః-ఘనసారః-చంద్రాహ్వః అనునవి పచ్చకర్పూరముపేర్లు.

కర్పూరగుణము.

శ్లో॥ కర్పూరశ్శీతలో వృష్య శ్చక్షుష్యో లేఖనో లఘుః। కఫదాహాస్యవైరస్య మేదశ్శోథవిషాపహః॥

తా॥ కర్పూరము చలువజేసును శుక్రమును వృద్ధిజేసును నేత్రములకు మేలుజేసును లేఖనముజేసును లఘువుగనుండును కఫము తాపము జిహ్వకు రసజ్ఞానములేకుండుట మేదస్సు వాపు విషము వీనిని హరించును.

కస్తూరి.

శ్లో॥ కస్తూరికో మృగమదో వేదముఖ్యా మృగాండజః। మృగనాభిరథాన్యాస్యా ల్లతాకస్తూరికామదః॥

టీ॥ కస్తూరికః-మృగమదః-వేదముఖ్యా-మృగాండజః-అనునవి కస్తూరిపేర్లు. లతాకస్తూరికా-మదః అనునవి మఱియొకవిధమైన కస్తూరిపేర్లు.

కస్తూరి గుణము.

శ్లో॥ కస్తూరీ శుక్రలా గుర్వీ కటుకః కఫశీతజిత్। ఉష్ణాహంతివిష

ఛర్ది శోకదౌర్గంధ్యమారుతాన్ । లతాకస్తూరికాతద్వ న్నేత్ర్యాశీతా లఘు స్తథా ॥

తా॥ కస్తూరి శుక్రమును వృద్ధిజేసును గురుత్వముజేసును కారముగ ఉష్ణముగనుండును కఫము, శీతము, విషము, వాంతి, శోకము, దుర్గంధము, వాతము వీనిని హరించును మఱియొకవిధమైన లతాకస్తూరి కస్తూరిగుణమే కలదైయుండును నేత్రములకు మేలుజేసును శీతలముగ లఘువుగనుండును.

పునుగు చట్టము.

శ్లో॥ మార్జారీపూతికాపూతికా చాస్యాద్గంధచేలికా ॥

టీ॥ మార్జారీ-పూతికా-పూతికచా-గంధచేలికా అనునవి పునుగుపేళ్లు.

పునుగుచట్ట గుణము.

శ్లో॥ మార్జారీవాంతిమాధత్తే చక్షుష్యా కఫవాతజిత్ ॥

తా॥ పునుగువమనము జేయించును నేత్రహితకారి కఫవాతములహరించును.

చందనము.

శ్లో॥ చందనంతిలపర్ణంస్యా న్మహార్హం శ్వేతచందనం । భద్రశ్రీయం మలయజం గోశీర్షంగంధసారకం ॥

టీ॥ చందనం-తిలపర్ణం-మహార్హం-శ్వేతచందనం-భద్రశ్రియం - మలయజం-గోశీర్షం-గంధసారకం అనునవి చందనముపేళ్లు.

చందనపు గుణము.

శ్లో॥ చందనంశీతలంరూక్షం తిక్తమాహ్లాదనంలఘు । హృద్యం వర్ణ్యంవిషశ్లేష్మ తృష్ణాపిత్తాస్రదాహజిత్ ॥

తా॥ చందనముచలువజేసును తాపమునిచ్చును చేదుగనుండును ఆహ్లాదకరమైనది తేలికనిచ్చును హృదయమునకు మేలుజేసును వర్ణమునిచ్చును విషము, శ్లేష్మము, దప్పి, పిత్తము, రక్తదోషము, తాపము వీనిని హరించును.

రక్తచందనము.

శ్లో॥ రక్తచందనముద్దిష్టం లోహితంక్షుద్రచందనం । తామ్రసారంరక్తసారం జ్యోతిస్సోమంచరంజనం ॥

టీ॥ రక్తచందనం-లోహితం-క్షుద్రచందనం-తామ్రసారం-రక్తసారం-జ్యోతిః-సోమం-రంజనం అనునవి రక్తచందనముపేళ్లు.

రక్తచందనపు గుణము.

శ్లో॥ రక్తంశీతంగురుస్వాదు ఛర్దితృష్ణాస్రపిత్తనుత్ । తిక్తం నేత్రహితంవృష్యం జ్వరభ్రాంతివిషాపహం ॥

తా॥ రక్తచందనము చలువజేసును గురుత్వమునుజేసును రుచినిచ్చును వాంతి, దప్పి, రక్తపిత్తము వీనిని హరించును చేదుగనుండును నేత్రములకు మేలుజేసును శుక్రమును వృద్ధిజేసును జ్వరము, భ్రాంతి, విషము వీనిని హరించును.

పీతచందనము.

శ్లో॥ కాలీయకంపీతసారం పీతంనారాయణప్రియం ॥

టీ॥ కాలీయకం-పీతసారం-పీతం-నారాయణప్రియం అనునవి మలయపర్వతమునందు పుట్టిన పీతచందనముపేళ్లు.

పీతచందనపు గుణము.

శ్లో॥ కాలీయకంరక్తగుణం విశేషాత్పవనాపహం ॥

తా॥ పీతచందనము రక్తచందనముయొక్క గుణముకలదైయుండును విశేషముగ వాతమును హరించును.

కృష్ణాగరు.

శ్లో॥ కృష్ణాగురుస్స్యాదగురూ రాజార్హం విశ్వరూపకం । జోంగకంశీతమలినం క్రిమిజఘ్నమనక్తకం ॥

టీ॥ కృష్ణాగురుః-అగురుః-రాజార్హం-విశ్వరూపకం-జోంగకం - శీతమలినం-క్రిమిజఘ్నం-అనక్తకం అనునవి కృష్ణాగరుపేళ్లు.

కృష్ణాగరు గుణము.

శ్లో॥ కృష్ణాగురూష్ణంకర్ణాక్షి రోగనుత్పిత్తలంలఘు ॥

తా॥ కృష్ణాగరు ఉష్ణముగనుండును కర్ణరోగము, నేత్రరోగము వీనిని హరించును పిత్తముజేసును తేలికనిచ్చును.

కుంకుమపువ్వు.

శ్లో॥ కుంకుమంచారుబాహ్లీకం వర్ణ్యమగ్నిశిఖంవరం । కాశ్మీరంపీతమభ్రాహ్వం సంకోచంపిశునాంశుకం ॥

టీ॥ కుంకుమం-చారుబాహ్లీకం-వర్ణ్యం-అగ్నిశిఖం-వరం-కాశ్మీరం - పీతం-అభ్రాహ్వం-సఙ్కోచం-పిశునాంశుకం అనునవి కుంకుమపువ్వుపేళ్లు.

కుంకుమపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ కుంకుమంకటుకంహిధ్మా శిరోరుగ్వ్రణజంతుజిత్ । ఉష్ణం హాస్యకరంబల్యం వ్యంగదోషత్రయాపహం ॥

తా॥ కుంకుమపువ్వు కారముగ నుండును ఎక్కిళ్ళు, శిరోరోగము, వ్రణము జంతువులు వీనిని హరించును ఉష్ణముగనుండును మనస్సుకు సంతోషమును గలుగజేయును. బలమునిచ్చును మంగు త్రిదోషములు వీనిని హరించును.

తురుష్కము.

శ్లో॥ సిహ్లకః కపిజో ధూమ్ర స్తురుష్కః పిండతః కపిః ॥

టీ॥ సిహ్లకః-కపిజః-ధూమ్రః-తురుష్కః-పిండతః-కపిః-అనునవి తురుష్కము పేర్లు. (ఇదేచిల్లమడ్డి)

తురుష్కము గుణము.

శ్లో॥ సిహ్లకః కుష్ఠకండూఘ్న స్స్నిగ్ధోష్ణశ్శుక్రకాంతికృత్ ॥

తా॥ తురుష్కము, కుష్ఠరోగము, దురద వీనిని హరించును. జిగటగనుండును కాకజేసును శుక్రమునువృద్ధిజేసును దేహమునకు కాంతినిచ్చును.

కూతురుబుడము.

శ్లో॥ ఏలావాలుక మైల్వాలు ర్వాలుకం హరివాలుకం ॥

టీ॥ ఏలావాలుకం-ఐల్వాలుః-వాలుకం - హరివాలుకం - అనునవి కూతురుబుడము పేర్లు. (దీనినే నాగుదోసయని మసిముసియాకనియందురు)

[ముశిముశియెలై=ముశిముశియెలై]

కూతురుబుడము గుణము.

శ్లో॥ ఐల్వాలుశ్శీతలం హంతి కండూకుష్ఠకఫక్రిమీన్ । తృట్ఛర్దికఫపిత్తాస్ర హృన్మూత్రగదజిల్లఘుః ॥

తా॥ కూతురుబుడము చలువజేసును దురద, కుష్ఠువు, కఫము, క్రిములు, దప్పి, వాంతి, కఫము పిత్తరక్తము, హృద్రోగము మూత్రరోగము, వీనిని హరించును లఘువుగనుండును.

జాజికాయ.

శ్లో॥ జాతీఫలం జాతిసృతం శాలూకం మాలతీసుతం ॥

టీ॥ జాతీఫలం-జాతిసృతం-శాలూకం-మాలతీసుతం - అనునవి జాజికాయ పేళ్ళు.

జాజికాయ గుణము

శ్లో॥ జాతీఫలం లఘుస్స్వర్యం హృద్యం దీపనపాచనం । ఉష్ణంకఫానిలచ్ఛర్ది క్రిమిపీనసకాసజిత్ ॥

తా॥ జాజికాయ లఘువుగనుండును కంఠస్వరమును వృద్ధిచేయును మనోహరముగనుండును అగ్నిదీపనము పాచనముజేసును.. కాకజేసును కఫము వాతము వాంతి క్రిములు పీనసము కాసము వీనిని హరించును.

జాపత్రి.

శ్లో॥ జాతీపత్రీ జాతిపర్ణా మాలతీపత్రికా తథా ॥

టీ॥ జాతీపత్రీ-జాతిపర్ణా-మాలతీపత్రికా-అనునవి జాపత్రిపేర్లు.

జాపత్రి గుణము.

శ్లో॥ జాతీపత్రీ లఘూష్ణా స్యాత్కఫక్రిమివిషాపహా ॥

తా॥ జాపత్రి ఒకింత కాకజేసును కఫము క్రిములు విషము వీనినిహరించును.

లవంగము.

శ్లో॥ లవంగం శిఖరం దివ్యం లవం చందనపుష్పకం । శ్రీపుష్పం దేవకుసుమం భృంగారం వారిసంభవం ॥

టీ॥ లవంగం-శిఖరం-దివ్యం-లవం-చందనపుష్పకం-శ్రీపుష్పం-దేవకుసుమం-భృంగారం-వారిసంభవం-అనునవి లవంగముపేళ్లు.

లవంగ గుణము.

శ్లో॥ లవంగం లఘు చక్షుష్యం హృద్యం దీపనపాచన । శూలానాహకఫశ్వాసకాసఛర్దిక్షయాపహం ॥

తా॥ లవంగము లఘువుగనుండును నేత్రములకు హృదయమునకు మేలుజేసును అగ్నిదీపనముజేసును పాచనముచేసును శూల ఆనాహవాతము కఫము శ్వాసము కాసము వాంతి క్షయము వీనిని హరింపజేసును.

తక్కోలపుట్లు.

శ్లో॥ కంకోలం కటుకం కోలం మారీచం మాధవోషితం ॥

టీ॥ కంకోలం-కటుకం-కోలం-మారీచం-మాధవోషితం-అనునవి తక్కోలపుట్లు పేర్లు. (ఇదేతక్కోలములు)

తక్కోలపుట్లు గుణము.

శ్లో॥ కంకోలం లఘూష్ణం హృద్రోగకఫవాతాగ్నిమాంద్యజిత్ ॥

తా॥ తక్కోలబుట్లు కాకజేసును హృద్రోగము కఫము వాతము అగ్నిమాంద్యము వీనిని హరించును.

పిన్నఏలకులు.

శ్లో॥ ఏలా త్రుటిశ్చంద్రబాలా బహులా నిష్కుటి స్త్రివుషా । కపోతవర్ణా సూక్ష్మైలా కోనటీ ద్రావిడీ మదీ ॥

టీ॥ ఏలా-త్రుటిః-చంద్రబాలా-బహులా-నిష్కుటిః - త్రివుషా-కపోతవర్ణా సూక్ష్మైలా-కోనటీ-ద్రావిడీ-మదీ-అనునవి సన్నయేలకులపేర్లు.

పిన్నఏలకుల గుణము.

శ్లో॥ ఏలా సూక్ష్మా కఫశ్వాసకాసార్శోమూత్రకృచ్ఛ్రజిత్ ॥

తా॥ సన్నయేలకులు కఫము శ్వాసము కాసము అర్శస్సు మూత్రకృచ్ఛ్రము వీనిని హరించును.

బొంత యేలకులు.

శ్లో॥ స్థూలైలా త్రిపుటా కన్యా భద్రైలా త్రిదివోద్భవా ॥

టీ॥ స్థూలైలా-త్రిపుటా-కన్యా భద్రైలా-త్రిదివోద్భవా అనునవి బొంతయేలకుల పేర్లు.

బొంత ఏలకుల గుణము.

శ్లో॥ స్థూలైలా రోచనీ తీక్ష్ణా లఘూష్ణా కఫపిత్తజిత్ । హృల్లాసవిషవస్త్యాస్యశిరోరుగ్వమికాసనుత్ ॥

తా॥ బొంతయేలకులు రుచినిచ్చును తీక్ష్ణముగ లఘువుగ ఉష్ణముగనుండును కఫము పిత్తము ఓకర విషరోగము వస్తిరోగము ముఖరోగము శిరోరోగము వాంతి కాసము వీనిని హరించును.

లవంగపుచెక్క.

శ్లో॥ త్వచం వరాంగం శకలం త్వక్కోచం తనుకం వరం । లాటపర్ణ్యం ఘనం భృంగం గురుత్వక్ స్వర్ణభూమికం ॥

టీ॥ త్వచం-వరాంగం-శకలం-త్వక్కోచం-తనుకం-వరం - లాటపర్ణ్యం-ఘనం-భృంగం-గురుత్వక్-స్వర్ణభూమికం-అనునవి లవంగపుచెక్క పేర్లు.

[லவங்கபட்டை=లవంగపట్టయ్]

లవంగపుచెక్క గుణము.

శ్లో॥ త్వచం లఘూష్ణం కటుకం విశదం స్వాదు పిత్తలం । హృద్వస్తిరోగవాతార్శఃపీనసక్రిమిశుక్రనుత్ ॥

తా॥ లవంగపుచక్క లఘువుగ ఉష్ణముగ కారముగ నుండును శోధనము జేసును రుచినిచ్చును పిత్తమునుజేసును విషము హృద్రోగము వస్తిరోగము వాతము అర్శస్సు పీనసము క్రిమిరోగము శుక్రము వీనిని హరింపజేసును.

ఆకుపత్రి

శ్లో॥ పత్రం దలాహ్వం తామ్రాభం తమాలం రోమ రోమశం ॥

టీ॥ పత్రం-దళాహ్వం-తామ్రాభం-తమాలం-రోమ-రోమశం-అనునవి ఆకుపత్రిపేర్లు.

ఆకుపత్రి గుణము.

శ్లో॥ పత్రముష్ణం లఘు శ్లేష్మహృల్లాసార్శోనిలాపహం ॥

తా॥ ఆకుపత్రి ఉష్ణముగ లఘువుగనుండును శ్లేష్మము ఓకర అర్శస్సు వాతము వీనిని పోకడచును.

నాగకేసరములు.

శ్లో॥ నాగకేసరకం నాగం చాంపేయం కేసరం గజం ॥

టీ॥ నాగకేసరకం-నాగం-చాంపేయం-కేసరం-గజం అనునవి నాగకేసరముల పేళ్లు.

నాగకేసరముల గుణము.

శ్లో॥ నాగకేసరకం రూక్షముష్ణం ఘ్రాణపావనం । దౌర్గంధ్యకుష్ఠవీసర్పకఫపిత్తవిషాపహం ॥

తా॥ నాగకేసరములు రూక్షజేసును కాకజేసును త్రేలికనిచ్చును అజీర్ణము దుర్గంధము కుష్టువు విసర్పము కఫము పిత్తము విషము వీనిని హరించును.

త్రిజాతక, చతుర్జాతకములు.

శ్లో॥ ఏలాద్విత్రిభిరుద్దిష్టం త్రిజాతం త్రిసుగంధకం । చతుర్జాతం సనాగం తత్ ద్వయం వాతకఫాపహం ॥

తా॥ ఏలకులు-లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి అనునీమూడును త్రిజాతకములనబడును. నాగకేసరములతోగూడిన చతుర్జాతకములనబడును. యీరెండును వాతము కఫము వీనిని పోగొట్టును.

తాళిసెపత్రి.

శ్లో॥ తాలీసపత్రం తాలీసం ధాత్రీపత్రం సకోదనం । అపరం గ్రంధికాపత్రం పత్రాఢ్యం తులసీచ్ఛదం ॥

టీ॥ తాళీసపత్రం-తాళీసం-ధాత్రీపత్రం-సకోదనం-గ్రంధికాపత్రం-పత్రాఢ్యం-అనునవి తాళిసపత్రి పేళ్లు.

తాళిసెపత్రి గుణము.

శ్లో॥ తాలీసం లఘు తీక్ష్ణోష్ణం శ్వాసకాసకఫానిలాన్ । నిహంతి రుచ్యం గుల్మామవహ్నిమాంద్యక్షయామయాన్ ॥

తా॥ తాళిసపత్రి లఘువుగనుండును మిక్కిలి ఉష్ణమునుజేసును శ్వాసము కాసము కఫము వాతము గుల్మము ఆమవాతము అగ్నిమాంద్యము క్షయము వీనిని బోకడచును రుచినిచ్చును.

సరళదేవదారుచక్క.

శ్లో॥ సరళో మదనశ్చండో నమేరుః పీతవృక్షకః ॥

టీ॥ సరళః-మదనః-చండః-నమేరుః-పీతవృక్షకః-అనునవి సరళదేవదారుచక్క పేర్లు.

సరళదేవదారుచక్క గుణము.

శ్లో॥ సరళః కంఠకర్ణాక్షిగదఘ్నో ఉష్ణో లఘుః కటుః ॥

తా॥ సరళదేవదారుచెక్క కంఠరోగము, కర్ణరోగము, నేత్రరోగము, వీనిని హరించును కాకజేసును, లఘువుగ కారముగనుండును.

శ్రీవేష్టకము.

శ్లో॥ శ్రీవాసోవేష్టకోదాసీశ్రీనివాసఃకలిద్రుమః ॥

టీ॥ శ్రీవాసః-వేష్టకః-దాసీ-శ్రీనివాసః-కలిద్రుమః అనునవి శ్రీవేష్టకము (అనగా దేవదారుబంకతో జేయబడినయొక ధూపద్రవ్యముయొక్క) పేళ్లు.

శ్రీవేష్టక గుణము.

శ్లో॥ శ్రీవాసఃకఫమూర్ధాక్షిరోగవాతహరస్సరః ॥

తా॥ శ్రీవేష్టకము కఫము, శిరోరోగము, నేత్రరోగము, వాతము, వీనిని పోగొట్టును వేగముకలది.

కురువేరు.

శ్లో॥ వాలకంవారిహ్రీబేరంపింగమాచనంకచం । ఉదీచ్యంవజ్రమంధాహ్వాంపరిష్ఠంగంధమూలకం ॥

టీ॥ వాలకం-వారి-హ్రీబేరం-పింగం-ఆచమనం-కచం-ఉదీచ్యం-వజ్రమంధాహ్వాం-పరిష్ఠం-గంధమూలకం అనునవి కురువేరుపేళ్లు.

కురువేరు గుణము.

శ్లో॥ వాలకంశీతలంరూక్షంలఘుదీపనపాచనం । రక్తపిత్తజ్వరశ్లేష్మదాహతృష్ణావ్రణాపహం ॥

తా॥ కురువేరు చలువజేసును రూక్షగ, లఘువుగనుండును అగ్నిదీపనమును పాచనమునుజేసును రక్తపిత్తము, జ్వరము, శ్లేష్మము, తాపము, దప్పి, వ్రణము వీనిని హరించును.

జటామాంసి, గంధమాంసి.

శ్లో॥ మాంసీజటాభూతకేశీక్రవ్యాదానలదంశిఖా । కృష్ణాన్యా పూతనాకేశీగంధమాంసీపిశాచికా ॥

టీ॥ మాంసీ-జటా-భూతకేశీ-క్రవ్యాదా-నలదం-శిఖా అనునవి జటామాంసి పేళ్లు. పూతనా-కేశీ-గంధమాంసీ-పిశాచికా అనునవి గంధమాంసిపేళ్లు.

జటామాంసి గుణము.

శ్లో॥ మాంసీహిమాత్రిదోషాస్రదాహవీసర్పకుష్ఠజిత్ ॥

తా॥ జటామాంసి గంధమాంసి ఇవి చల్లువజేసును త్రిదోషములు, రక్తదోషము, తాపము, విసర్పము కుష్ఠువు వీనిని హరించును.

వట్టివేరు.

శ్లో॥ ఉశీరమభయంసేవ్యంవారంవీరణమూలికా ॥

టీ॥ ఉశీరం-అభయం-సేవ్యం-వారం-వీరణమూలికా అనునవి వట్టివేరుపేళ్లు.

వట్టివేరు గుణము.

శ్లో॥ ఉశీరంపాచనంశీతం స్తంభనంకఫపిత్తజిత్ । తృష్ణాస్రవిషవీసర్పదాహకృచ్ఛ్రవ్రణాపహం ॥

తా॥ వట్టివేరు పాచనముజేసును శీతలముగనుండును వీర్యస్తంభనమునుజేసును కఫము, పిత్తము, దప్పి, రక్తదోషము, విషము, విసర్పి, తాపము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, వ్రణము, వీటిని హరింపజేయును.

రేణుకలు.

శ్లో॥ రేణుకాకపిలాకౌంతీ పాండుపత్రీహరేణుకా ॥

టీ॥ రేణుకా-కపిలా-కౌంతీ-పాండుపత్రీ-హరేణుకా - అనునవి రేణుకల పేర్లు.

రేణుకల గుణము.

శ్లో॥ రేణుకాపిత్తలామేధ్యావహ్నికృద్గర్భపాతినీ ॥

తా॥ రేణుకలు పిత్తమునుజేసును బుద్ధినివృద్ధిజేయును అగ్నిదీపనమును గర్భపాతమునుజేసును.

ప్రేంకణము.

శ్లో॥ ప్రియంగుఃఫలినీశ్యామాకాంతాహ్వానందనీలతా ॥

టీ॥ ప్రియంగుః-ఫలినీ-శ్యామా-కాంతాహ్వా-నందనీ-లతా- అనునవి ప్రేంకణముపేర్లు.

ప్రేంకణ గుణము.

శ్లో॥ ప్రియంగుశ్శీతలావాంతి దాహపిత్తజ్వరాస్రజిత్ । ముఖకాంతిప్రజననోగాత్రదౌర్గంధ్యనాశనః ॥

తా॥ ప్రేంకణము చలువజేసును వాంతి, తాపము, పిత్తజ్వరము, రక్తదోషము శరీరదుర్గంధము వీనిని పోగొట్టును ముఖమునకు కాంతినిచ్చును.

ఎండినగ్రంథితగరము.

శ్లో॥ పారిపేలంప్లవంవన్యంశుకాహ్వాంపరిపేలవం ॥

టీ॥ పారిపేలం-ప్లవం-వన్యం-శుకాహ్వాం - పరిపేలవం అనునవి యెండిన గ్రంథితగరముపేళ్లు.

ఎండినగ్రంథితగర గుణము.

శ్లో॥ పరిపేలంహిమంకండూకుష్ఠాస్రకఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ ఎండిన గ్రంథితగరము చలువజేసును దురద, కుష్ఠువు, రక్తదోషము, కఫము, పిత్తము వీటిని శమింపజేయును.

జాతిపువ్వు.

శ్లో॥ శైలేయంస్థవిరంవృద్ధంశిలాపుష్పంశిలోద్భవం ॥

టీ॥ శైలేయం-స్థవిరం-వృద్ధం-శిలాపుష్పం-శిలోద్భవం-అనునవి జాతిపువ్వు పేళ్లు.

జాతిపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ శైలేయంశీతలంహృద్యం కఫపిత్తహరంలఘు ॥

తా॥ జాతిపువ్వు చలువజేసును హృదయమునకు మేలుజేసును కఫపిత్తముల పోకడచును. తేలికనిచ్చును.

తెల్లవట్టివేరు.

శ్లో॥ లామజ్జకంజలాధారం దీర్ఘమూలంజలాశయం । ఇష్టకాపథకంశీఘ్రిమమృణాళంసునాళకం ॥

టీ॥ లామజ్జకం-జలాధారం-దీర్ఘమూలం-జలాశయం-ఇష్టకాపథకం-శీఘ్రిం-అమృణాళం-సునాళకం-అనునవి తెల్లవట్టివేరుపేళ్లు.

తెల్లవట్టివేరు గుణము.

శ్లో॥ లామజ్జకంహిమంకృచ్ఛ్రిదాహదోషత్రయాస్రజిత్ ॥

తా॥ తెల్లవట్టివేరు చలువజేసును మూత్రకృచ్ఛ్రము తాపము త్రిదోషములు రక్తదోషము వీటిని పోకడచును.

కుందురుష్కము.

శ్లో॥ కుందురుర్మేచకఃకందఃఖపురోభీషణోబలీ ॥

టీ॥ కుందురుః-మేచకః-కందః-ఖపురః-భీషణః-బలీ- అనునవి కుందురుష్కముపేళ్లు.

కుందురుష్కపు గుణము.

శ్లో॥ కుందురుస్స్వేదపవనశ్లేష్మవ్రణజ్వరాపహః ॥

తా॥ కుందురుష్కము చమట వాతము శ్లేష్మము వ్రణములు జ్వరము వీటిని నశింపజేయును.

మహిసాక్షిగుగ్గిలము.

శ్లో॥ గుగ్గులుఃకాలనిర్యాసోమహిషాక్షఃపలంకషః । జటాయుఃకౌశికోధూర్తోదేవధూపశ్శివఃపురః ॥

టీ॥ గుగ్గులుః-కాలనిర్యాసః-మహిషాక్షః-పలంకషః-జటాయుః - కౌశికః-ధూర్తః-దేవధూపః-శివః-పురః-అనునవి మహిసాక్షిగుగ్గిలముపేళ్లు.

మహిసాక్షిగుగ్గిలపు గుణము.

శ్లో॥ గుగ్గులుర్విశదస్తిక్తోవీర్యోష్ణోమధురస్సరః । భగ్నసంధానకృద్వృష్యస్సూక్ష్మస్స్వర్యోరసాయనః । దీపనఃపిచ్ఛిలోబల్యఃకఫవాతవ్రణాపచీః । మేదోమేహాస్రవాతాస్రక్లేదకుష్ఠామమారుతాన్ । పిటికాగ్రంథిశోఫార్శోగ్రంథిగండక్రిమీన్జయేత్ । సనవోబృంహణోవృష్యః పురాణస్త్వతిలేఖనః ॥

తా॥ మహిసాక్షిగుగ్గిలము శోధనముజేసును చేదుగనుండును ఉష్ణమైనవీర్యముకలది మధురముగనుండును వేగముగలది విరిగినయెముకల నొకటిగజేర్చును వీర్యమునువృద్ధిచేయును సూక్ష్మమైనది కంఠస్వరమునకు హితముజేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును అగ్నిదీపనముజేసును జిగటగనుండును బలమునిచ్చును కఫము వాతము వ్రణములు అపచిరోగము మేదస్సు మేహము రక్తరోగము వాతయుక్త రక్తము క్లేదము కుష్ఠువు ఆమవాతము పిటికలు కణుతులు వాపు అర్శస్సు వడిసెగడ్డలు గండమాల క్రిమిరోగము వీనిని హరింపజేయును క్రొత్తగుగ్గిలము పుష్టిని శుక్రవృద్ధిని జేసును పాతది మిక్కుటముగ లేఖనకారి.

సర్జరసము.

శ్లో॥ రాళస్సర్జరసోయక్షధూపస్సర్జోగ్నివల్లభః । కుణకస్సాలనిర్యాసోలాక్షాస్యాల్లలనోరవః ॥

టీ॥ రాళః-సర్జరసః-యక్షధూపః-సర్జః-అగ్నివల్లభః-కుణకః-సాలనిర్యాసః-లాక్షా లలనః-రవః-అనునవి సర్జరసము (అనగా ఏపిచెట్టుయొక్క జిగురు) పేళ్లు.

సర్జరస గుణము.

శ్లో॥ రాలాహిమాగురుస్తిక్తాకషాయాగ్రాహిణీజయేత్ । గ్రహాస్రస్వేదవీసర్పవిషవ్రణవిపాదికాః ॥

తా॥ సర్జరసము చల్లగనుండును గురుత్వముజేసును చేదుగ వగరుగనుండును మలబద్ధముజేసును గ్రహబాధ రక్తదోషము చమట విసర్పము విషము వ్రణములు కాళ్లపగుళ్లు వీనిని హరించును.

* స్థౌణేయకము.

శ్లో॥ స్థౌణేయకంబర్హిచూడంశుకవర్ణంశుకచ్ఛదం ॥

టీ॥ స్థౌణేయకం-బర్హిచూడం-శుకవర్ణం-శుకచ్ఛదం-అనునవి స్థౌణేయకము పేళ్లు.

---

* స్థౌణేయకమనగా పందిచెవిగడ్డయని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది.

స్థౌణేయక గుణము.

శ్లో॥ స్థౌణేయంశీతలంవృష్యంమేధ్యందోషత్రయాస్రజిత్ ॥

తా॥ స్థౌణేయకము శీతలముగనుండును శుక్రమునువృద్ధిజేసును బుద్ధినిచ్చును త్రిదోషములు రక్తదోషము వీనిని హరించును.

కచోరములు.

శ్లో॥ చోరకఃకితవశ్చంద్రోదుష్పత్రశ్శద్ధితోరిపుః ॥

టీ॥ చోరకః-కితవః-చంద్రః-దుష్పత్రః-శద్ధితః-రిపుః- అనునవి కచోరముల పేర్లు.

కచోరముల గుణము.

శ్లో॥ చోరస్స్వాదుర్లఘుశ్శీతఃకుష్ఠవాతకఫాస్రజిత్ ॥

తా॥ కచోరములు మధురముగ లఘువుగనుండును చలువజేసును కుష్ఠువు వాతము కఫము రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును,

గంధకచోరము.

శ్లో॥ కచ్చూరోద్రావిడోగంధమూలకోదుర్లభశ్శటీ ॥

టీ॥ కచ్చూరః-ద్రావిడః-గంధమూలకః-దుర్లభః-శటీ అనునవి గంధకచోరముల పేర్లు. (దీనినే కొందరు కర్పూరపుబెండయని యందురు.)

గంధకచోరముల గుణము.

శ్లో॥ కచ్చూరోదీపనోరుచ్యఃకుష్ఠార్శోవ్రణకాసజిత్ । ఉష్ణోలఘుర్జయేచ్ఛ్వాసగుల్మవాతకఫక్రిమీన్ ॥

తా॥ గంధకచోరములు అగ్నిదీపనముజేసును రుచినిపుట్టించును ఉష్ణముగ, లఘువుగనుండును కుష్ఠువు, అర్శస్సు, వ్రణము, కాసము, శ్వాసము, గుల్మము, వాతము, కఫము, క్రిమిరోగము వీనిని బోగొట్టును.

ఆబుగంట్లకచోరము.

శ్లో॥ శటీపలాశీషడ్గ్రంథాసువ్రతాగంధమూలినీ ॥

టీ॥ శటీ-పలాశీ-షడ్గ్రంథా-సువ్రతా-గంధమూలినీ అనునవి ఆబుగంట్లకచోరము పేర్లు.

ఆబుగంట్లకచోర గుణము.

శ్లో॥ శటీశీతాజ్వరామాస్రకాసజిద్గ్రాహిణీలఘుః ॥

తా॥ ఆబుగంట్లకచోరము శీతలముగనుండును జ్వరము, ఆమరోగము, రక్తదోషము కాసము వీనిని హరించును మలబద్ధముజేసును తేలికనిచ్చును.

పిక్కచెట్టు.

శ్లో॥ స్పృక్కాస్పృగ్బ్రాహ్మణీదేవీ నిర్మాల్యాకుటికావధూః ॥

టీ॥ స్పృక్కా-స్పృక్-బ్రాహ్మణీ- దేవీ-నిర్మాల్యా-కుటికా-వధూః అనునవి పిక్కచెట్టుపేళ్లు.

పిక్కచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ స్పృక్కాస్వాదుహిమావృష్యా కుష్ఠాలక్ష్మీత్రిదోషనుత్ ॥

తా॥ పిక్కచెట్టు మధురముగనుండును చలువజేసును వీర్యమునువృద్ధిజేసును కుష్ఠువును త్రిదోషములను బోగొట్టును. అలక్ష్మిని నశింపజేయును.

పగడపుతీగ

శ్లో॥ నలికానర్తకీశూన్యానిర్మలాధమనీనటీ ॥

టీ॥ నలికా-నర్తకీ-శూన్యా-నిర్మలా-ధమనీ-నటీ అనునవి పగడపుతీగపేర్లు.

పగడపుతీగె గుణము.

శ్లో॥ నలీపిత్తాస్రజిచ్ఛీతా చక్షుష్యాకుష్ఠకృచ్ఛ్రజిత్ ॥

తా॥ పగడపుతీగె శీతలముగనుండును నేత్రహితకారి, పిత్తరక్తము, కుష్ఠువు, మూత్రకృచ్ఛ్రము వీనిని హరించును.

పద్మకము.

శ్లో॥ పద్మకంమలయశ్చారుపీతరక్తస్సుప్రభః ॥

టీ॥ పద్మకం-మలయః-చారు-పీతరక్తః-సుప్రభః అనునవి పద్మకముపేళ్లు.

పద్మకపు గుణము.

శ్లో॥ పద్మకందాహవిస్ఫోటకుష్ఠశ్లేష్మాస్రపిత్తహృత్ । గర్భసంస్థాపనంశీతంతృష్ణావీసర్పదాహజిత్ ॥

తా॥ పద్మకము తాపముతోగూడియుండునట్టి విస్ఫోటకము, కుష్ఠువు, శ్లేష్మము, రక్తపిత్తము, దప్పి, విసర్పము తాపము వీనినిబోగొట్టును గర్భమును స్థాపించును. చలువజేసును.

పౌండరీకము.

శ్లో॥ ప్రపుండరీకఃపౌండ్రాహ్వశ్శతపుష్పంసపుష్పకం ॥

టీ॥ ప్రపుండరీకః-పౌండ్రాహ్వః-శతపుష్పం-సపుష్పకం అనునవి పౌండరీకముపేర్లు.

పౌండరీకపు గుణము.

శ్లో॥ పుండ్రాహ్వంశుక్రలంశీతం చక్షుష్యంశ్లేష్మపిత్తజిత్ ॥

తా॥ పౌండరీకము శుక్రమును వృద్ధిజేయును శీతలముగనుండును నేత్రహితకారి-శ్లేష్మమును పిత్తమును హరించును.

గ్రంథితగరము.

శ్లో॥ తగరంబర్హిణంజిహ్మంవక్రాహ్వంనహుషంనతం । అపరం పిండతగరంచీనంకటుమహోరగం ॥

టీ॥ తగరం-బర్హిణం-జిహ్మం-వక్రాహ్వం-నహుషం-నతం అనునవి గ్రంథితగరము పేళ్లు. పిండతగరం-చీనం-కటు-మహోరగం-అనునవి పిండతగరము పేళ్లు.

గ్రంథితగర గుణము.

శ్లో॥ తగరంమధురంస్నిగ్ధంశీతోష్ణంలఘుభూతజిత్ । విషాపస్మారమూర్ధాక్షిరోగదోషత్రయాపహం ॥

తా॥ గ్రంథితగరము మధురముగ జిగటగ చేదుగ నుండును కాకజేయును తేలికనిచ్చును భూతములు, విషము, అపస్మారము, శిరోరోగము, నేత్రరోగము, త్రిదోషములు వీనిని హరింపజేయును.

గోరోచనము.

శ్లో॥ గోరోచనారుచిర్గౌరీరోచనాపింగళామతా । మంగళ్యాగౌతమీమేధ్యావంధ్యాగోపిత్తసంభవా ॥

టీ॥ గోరోచనా-రుచిః-గౌరీ-రోచనా పింగళా అనునవి గోరోచనము పేళ్లు. మంగళ్యా-గౌతమీ-మేధ్యా-వంధ్యా-గోపిత్తసంభవా అనునవి గోమటి పేళ్లు.

గోరోచనపు గుణము.

శ్లో॥ రోచనాశీతలావశ్యాగర్భస్రావగ్రహాస్రజిత్ ॥

తా॥ గోరోచనము గోమటి ఇవి శీతలముగనుండును వశ్యకరమైనవి గర్భస్రావము, గ్రహబాధ, రక్తదోషము వీనిని హరించును.

నఖము, వ్యాఘ్రనఖము

శ్లో॥ నఖాహ్వానఖరశ్శుక్తిర్హనుర్నాగహనుఃఖరః । శుక్తిశ్శంఖోవ్యాఘ్రనఖస్స్యాద్వ్యాఘ్రతలంపదం ॥

టీ॥ నఖాహ్వః-నఖరః-శుక్తిః-హనుః-నాగహనుః-ఖరః అనునవి నఖమను గంధ్యము పేళ్లు. శుక్తిః-శంఖః-వ్యాఘ్రనఖం-వ్యాఘ్రతలంపదమ్ అనునవి వ్యాఘ్రనఖము పేళ్లు.

నఖము, వ్యాఘ్రనఖము వీటిగుణము.

శ్లో॥ నఖద్వయంగ్రహాశ్లేష్మవాతాస్రజ్వరకుష్ఠజిత్ । లఘూష్ణంశుక్రలంబల్యంహృద్యంస్వాదువిషాపహం ॥

తా॥ నఖము వ్యాఘ్రనఖము యీరెండును గ్రహములవలని బాధ, శ్లేష్మము వాతరక్తము, జ్వరము, కుష్ఠువు, విషము, వీనిని పోగొట్టును తేలికనిచ్చును కాకజేయును శుక్రమును వృద్ధిజేయును బలమునిచ్చును మనోహరముగనుండును రుచినిచ్చును.

కుచందనము.

శ్లో॥ పత్తురంగంపటరాగంస్యాద్రక్తకాష్ఠంకుచందనం । సురంగకంజగత్యాహ్వంపత్త్రూరంపటరంజకం ॥

టీ॥ పత్తురంగం-పటరాగం-రక్తకాష్ఠం-కుచందనం-సురంగకం-జగతీ-పత్త్రూరం-పటరంజకం-అనునవి కుచందనము పేళ్లు.

కుచందనము గుణము.

శ్లో॥ పత్తురంగంమధురంశీతంపిత్తశ్లేష్మవ్రణాస్రజిత్ ॥

తా॥ కుచందనము మధురముగ శీతలముగనుండును పిత్తము శ్లేష్మము వ్రణము రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును.

లక్క.

శ్లో॥ లాక్షానిర్భర్త్సనోరక్తాద్రుమవ్యాధిఃపలంకషా ॥

టీ॥ లాక్షా-నిర్భర్త్సనః-రక్తా-ద్రుమవ్యాధిః-పలంకషా అనునవి లక్క పేళ్లు.

లక్క గుణము.

శ్లో॥ లాక్షావర్ణ్యాహిమాబల్యాస్నిగ్ధాశ్లేష్మాస్రపిత్తజిత్ । వ్రణోరఃక్షతవీసర్పక్రిమికుష్ఠగ్రహాపహా ॥

తా॥ లక్క శరీరమునకు వర్ణమునిచ్చును చల్లగనుండును బలకారి జిగటగనుండును శ్లేష్మము రక్తపిత్తము వ్రణములు రొమ్మునొప్పి విసర్పము క్రిమిరోగము కుష్ఠువు గ్రహబాధ వీనిని హరింపజేయును.

లత్తుక.

శ్లో॥ క్రిమిజాజతుదీప్తాహ్వాజావకోలక్తకోమతః ॥

టీ॥ క్రిమిజా-జతు-దీప్తాహ్వా-జావకః-అలక్తకః-అనునవి లత్తుక పేళ్లు.

లత్తుక గుణము.

శ్లో॥ అలక్తకోగుణైస్తద్వద్విశేషాద్వ్యంగనాశనః ॥

తా॥ లత్తుక లక్కయొక్క గుణములు కలదైయుండును విశేషముగ మంగువును పోకడచును.

పాపడ.

శ్లో॥ పర్పటీరజనీకృష్ణా జతకాజననీజనీ ॥

టీ॥ పర్పటీ-రజనీ-కృష్ణా-జతకా-జననీ-జనీ-అనునవి పాపడపేళ్లు.

పాపడ గుణము.

శ్లో॥ పర్పటీవర్ణదాశీతా కఫపిత్తాస్రతుష్టజిత్ ॥

తా॥ పాపడ కాంతినిచ్చును చలువజేయును కఫము పిత్తము రక్తదోషము కుష్టువు వీనిని హరింపజేయును.

తామర.

శ్లో॥ పద్మినీబిసినీజ్ఞేయానలినీసూర్యవల్లభా । కుముద్వతీకైరవిణీ కుముదిన్యుడుపప్రియా ॥

టీ॥ పద్మినీ-బిసినీ-నళినీ-సూర్యవల్లభా అనునవి తామరపేర్లు. కుముద్వతీ-కైరవిణీ-కుముదినీ-ఉడుపప్రియా-అనునవి తెల్లకలువపేళ్లు.

తామర తెల్లకలువ వీటిగుణము.

శ్లో॥ పద్మినీశీతలాగుర్వీపిత్తశ్లేష్మవిషాస్రజిత్ । రూక్షావిష్టంభినీస్వాదుస్తద్వత్ కుముదినీమతా ॥

తా॥ తామర చలువజేయును గురుత్వముకలది పిత్తము శ్లేష్మము విషము రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును రూక్షగనుండును మలబద్ధముజేయును రుచినిచ్చును. ఈగుణమే తెల్లకలువయును గలిగియుండును.

మెట్టదామర.

శ్లో॥ పద్మచారిణ్యతిచరావద్మాహ్వాచారటీమతా ॥

టీ॥ పద్మచారిణీ-అతిచరా-పద్మాహ్వా-చారటీ-అనునవి మెట్టదామరపేళ్లు.

మెట్టదామర గుణము.

శ్లో॥ పద్మాహిమాలఘుశ్లేష్మమూత్రకృచ్ఛ్రజిత్ స్తనదాహకృత్ ॥

తా॥ మెట్టదామరచలువజేయును లఘువుగనుండును శ్లేష్మము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీనిని హరింపజేయును స్తనముల శోషింపజేయును.

తామరపువ్వు.

శ్లో॥ కమలంశ్వేతమంభోజంసారసంసరసీరుహం । సహస్రపత్రం శ్రీగేహంశతపత్రంకుశేశయం । పంకేరుహంతామరసంరాజీవంపుష్కరాహ్వయం । అబ్జమంభోరుహంపద్మంపుండరీకంచపంకజం । నలంసరోజంనళినమరవిందంమహోత్పలం॥

టీ॥ కమలం-అంభోజం-సారసం-సరసీరుహం-సహస్రపత్రం-శ్రీగేహం-శతపత్రం-కుశేశయం-పంకేరుహం-తామరసం-రాజీవం-పుష్కరాహ్వయం-అనునవి తామరపువ్వుపేర్లు. అబ్జం-అంభోరుహం-పద్మం-పుండరీకం-పంకజం-నలం-సరోజం-నళినం-అరవిందం-మహోత్పలం-అనునవి తెల్లదామరపువ్వుపేళ్లు.

ఎఱ్ఱకలువ.

శ్లో॥ రక్తోత్పలంకోకనదంహల్లకంరక్తసంధికం ॥

టీ॥ రక్తోత్పలం-కోకనదం-హల్లకం-రక్తసంధికం-అనునవి యెఱ్ఱకలువపేళ్లు.

నల్లకలువ.

శ్లో॥ నీలోత్పలంకువలయంభద్రమిందీవరంమతం ॥

టీ॥ నీలోత్పలం-కువలయం-భద్రం-ఇందీవరం-అనునవి నల్లకలువపేళ్లు.

తామరపువ్వు కలువ మొదలగువాని గుణము.

శ్లో॥ కమలంశీతలంవర్ణ్యంమధురంరక్తపిత్తజిత్ ॥ తృష్ణాదాహాస్రవిస్ఫోటవిషవీసర్పనాశనం । తస్మాదల్పగుణంకించిదన్యద్రక్తోత్పలాదికం॥

తా॥ తామరపువ్వు చలువజేయును శరీరమునకు కాంతినిచ్చును మధురముగనుండును రక్తపిత్తము దప్పి తాపము రక్తదోషము విస్ఫోటము విషము విసర్పము వీనిని హరింపజేయును ఎఱ్ఱకలువ నల్లకలువ మొదలైనవి తామరపువ్వుయొక్క గుణముకంటె కొంచెము తక్కువగుణము కలవైయుండును.

చెంగలువ.

శ్లో॥ కల్హారంహ్రస్వపాథోజంసౌమ్యంసౌగంధికంమహత్ ॥

టీ॥ కల్హారం-హ్రస్వపాథోజం-సౌమ్యం-సౌగంధికం-మహత్-అనునవి చెంగలువపేర్లు.

చెంగలువగుణము.

శ్లో॥ కల్హారంగ్రాహివిష్టంభిరుజంగురుసుశీతలం ॥

తా॥ చెంగలువ మలమును గట్టిపరచును మలమును బంధించును శరీరమునందు పీడను గలుగజేయును గురుత్వముకలది చలువజేయును.

పద్మకేసరములు.

శ్లో॥ * కింజల్కఃకేశరంగౌరమాపీతంకాంచనాహ్వయం ॥

టీ॥ కింజల్కః-కేసరం-గౌరం-ఆపీతం-కాంచనాహ్వయం-అనునవి పద్మకేసరములపేళ్లు.

---

* కింజల్కములనగా తామర అగరులని కొన్నినిఘంటువులయందు వ్రాయబడియున్నది.

పద్మకేసరముల గుణము.

శ్లో॥ కింజల్కం శీతలం గ్రాహి కాస్యకఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ పద్మకేసరములు శీతలముగనుండును మలమును గట్టిపరచును రక్తమూలము కఫపిత్తము వీనిని హరింపజేయును.

తామరవిత్తులు.

శ్లో॥ పద్మబీజంతు కాలేయం పద్మాక్షం పద్మకర్కటీ ॥

టీ॥ పద్మబీజం-కాలేయం-పద్మాక్షం-పద్మకర్కటీ-అనునవి తామరవిత్తుల పేర్లు.

తామరవిత్తుల గుణము.

శ్లో॥ పద్మబీజం హిమం స్వాదు గర్భసంస్థాపనం గురు । కఫవాతహరం బల్యం గ్రాహి పిత్తాస్రదాహజిత్ ॥

తా॥ తామరవిత్తులు చలువజేయును రుచిగనుండును గర్భమును స్థిరపరచును. గురుత్వము కలది కఫవాతములబోగొట్టును బలకారి మలమునుగట్టిపరచును పిత్త రక్తము తాపము వీనిని హరింపజేయును.

తామరతూండ్లు

శ్లో॥ మృణాలం బిసమంభోజనాళం చ నలినీరుహం । పద్మాదిమూలం శాలూకం శాలీనం కరహాటకం ॥

టీ॥ మృణాళం-బిసం-అంభోజనాళం-నలినీరుహం అనునవి తామరతూండ్ల పేర్లు. శాలూకం-శాలీనం-కరహాటకం అనునవి తామర మొదలయినవానియొక్క దుంపపేర్లు.

తామరతూండ్ల గుణము.

శ్లో॥ మృణాలం శీతలం వృష్యం పిత్తదాహాస్రజిద్గురు । సంగ్రాహి మధురం రూక్షం శాలూకమపి తద్గుణం ॥

తా॥ తామరతూండ్లు శీతలముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును పిత్తము, తాపము, రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును. గురుత్వమును జేయును మలమును బంధించును మధురము రూక్షముగనుండును తామర మొదలయినవాని దుంపకూడా తామరతూండ్లయొక్క గుణమే కలదైయుండును.

జాజి

శ్లో॥ జాతీ ప్రియంవదా రాజ్ఞీ మాలతీ సుమనా మతా । పీతా జాత్యపరా పీతి చ ప్రోక్తా కాంచనపుష్పికా ॥

టీ॥ జాతీ-ప్రియంవదా-రాజ్ఞీ-మాలతీ-సుమనా అనునవి జాజిపేళ్లు. పీతా-పీతపుష్పా-కాంచనపుష్పికా అనునవి స్వర్ణజాజిపేర్లు.

జాజిగుణము.

శ్లో॥ జాతీ లఘూష్ణా మూర్ధాక్షిదంతార్తివ్రణాస్రకజిత్ ॥

తా॥ జాజి లఘువుగనుండును వాకజేయును శిరోరోగము, నేత్రరోగము, దంతరోగము, వ్రణములు, రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును.

మల్లె

శ్లో॥ మల్లికా మోదినీ ముక్తబంధనా మదయంతికా ॥

టీ॥ మల్లికా-మోదినీ-ముక్తబంధనా-మదయంతికా అనునవి మల్లెపేళ్లు.

మల్లె గుణము.

శ్లో॥ మల్లికోష్ణా లఘుర్వృష్యా వాతపిత్తాస్రరోగజిత్ ॥

తా॥ మల్లె ఉష్ణముగ, లఘువుగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును వాత, పిత్త, రక్తరోగముల హరింపజేయును.

నంద్యావర్తము.

శ్లో॥ యూథికా హారిణీ బాలా పుష్పగంధా శిఖండినీ । స్వర్ణయూథాపరా పీతా గణికా స్వర్ణపుష్పికా ॥

టీ॥ యూథికా-హారిణీ-బాలా-పుష్పగంధా-శిఖండినీ అనునవి నంద్యావర్తము పేళ్లు. స్వర్ణయూథా-పీతా-గణికా-స్వర్ణపుష్పికా-అనునవి పచ్చని నంద్యావర్తముపేళ్లు.

నంద్యావర్తము గుణము.

శ్లో॥ యూథీ హిమాస్రమూర్ధాక్షిరోగజిత్కఫవాతకృత్ ॥

తా॥ నంద్యావర్తము శీతలముగనుండును రక్తదోషము శిరోరోగము నేత్ర రోగము వీనిని హరింపజేయును కఫము వాతము వీనినిజేయును.

చేమంతి.

శ్లో॥ కుబ్జకా భద్రతరుణీ బృహత్పుష్పా మహాసహా । శతపత్రీ తరుణ్యన్యా కర్ణికా చారుకేశరా । రక్తాపరారక్తపుష్పా లాక్షాపుష్పాతిమంజులా ॥

టీ॥ కుబ్జకా-భద్రతరుణీ-బృహత్పుష్పా-మహాసహా అనునవి చేమంతిపేళ్ళు. శతపత్రీ-తరుణీ-కర్ణికా-చారుకేసరా-అనునవి పచ్చచేమంతిపేళ్లు. రక్తపుష్పా-లాక్షాపుష్పా-అతిమంజులా అనునవి ఎఱ్ఱచేమంతిపేళ్ళు.

చేమంతి గుణము.

శ్లో॥ శతపత్రీ హిమా హృద్యా గ్రాహిణీ శుక్రలా లఘుః । దోషత్రయాస్రజిద్వర్ణ్యా కుబ్జకోఽపి చ తద్గుణః ॥

తా॥ పచ్చచేమంతి రొట్టచేమంతి ఇవి శీతలముగ మనోహరముగనుండును మలమునుబంధించును శుక్రమునువృద్ధిజేయును లఘువుగనుండును త్రిదోషములు, రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును. ఈగుణమే తెల్లచేమంతికిని కలిగియుండును.

మొగలి.

శ్లో॥ కేతకీసూచికాపుష్పేజంబూకఃక్రకచచ్ఛదః । సువర్ణకేతకీచాన్యాలఘుపుష్పాసుగంధినీ ॥

టీ॥ కేతకీ-సూచికా పుష్పః-జంబూకః-క్రకచచ్ఛదః అనునవి మొగలిపేళ్లు. సువర్ణకేతకీ-లఘుపుష్పా-సుగంధినీ అనునవి పచ్చమొగలిపేళ్లు.

మొగలి గుణము.

శ్లో॥ కేతకీకటుకాస్వాదుర్లఘుస్తిక్తాకఫాపహా ॥

తా॥ మొగలి కారముగ, రుచిగ, లఘువుగ, చేదుగనుండును కఫమును బోగొట్టును.

వసంతకాలపుమల్లె.

శ్లో॥ వాసంతీసారణీకుందా గ్రహసంతీవసంతజా ॥

టీ॥ వాసంతీ-సారణీ-కుందా-గ్రహసంతీ-వసంతజా అనునవి వసంతకాలపుమల్లెపేర్లు.

వసంతకాలపుమల్లె గుణము.

శ్లో॥ వాసంతీశీతలాలఘ్వీతిక్తాదోషత్రయాస్రనుత్ ॥

తా॥ వసంతకాలపుమల్లె చలువజేసును లఘువుగ, చేదుగనుండును త్రిదోషములు రక్తదోషము వీనిని హరింపజేయును.

విరజాజి.

శ్లో॥ నైపాలీగ్రైష్మికాలూతాలాపినీవనమల్లికా । వార్షికీత్రిపుటాత్వన్యాశ్రీమతీషట్పదప్రియా ॥

టీ॥ నైపాలీ-గ్రైష్మికా-లూతాలాపినీ - వనమల్లికా అనునవి గ్రీష్మకాలపు విరజాజిపేళ్ళు. వార్షికీ-త్రిపుటా-శ్రీమతీ-షట్పదప్రియా అనునవి వర్షాకాలపు విరజాజిపేళ్ళు.

విరజాజిగుణము.

శ్లో॥ నేపాలీశీతలాతిక్తాలఘ్వీదోషత్రయాపహా । కర్ణాక్షిముఖరోగఘ్నీతద్గుణావార్షికీమతా ॥

తా॥ విరజాజి, వర్షాకాలపు విరజాజి ఇవి శీతలముగ, చేదుగ, లఘువుగనుండును త్రిదోషముల బోకడచును కర్ణరోగము, నేత్రరోగము, ముఖరోగము వీనిని హరింపజేయును.

బండిగురివెందపువ్వు.

శ్లో॥ మాధవీమండపఃకామీపుష్పేంద్రోఽభీష్టగంధకః ॥

టీ॥ మాధవీ మండపః-కామీ - పుష్పేంద్రః-అభీష్టగంధకః అనునవి బండిగురివెందపువ్వుపేళ్లు.

బండిగురివెందపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ మాధవీమధురాశీతాలఘుర్దోషత్రయాపహా ॥

తా॥ బండిగురివెందపువ్వు మధురముగ, శీతలముగ, లఘువుగనుండును త్రిదోషముల బోగొట్టును.

సంపంగి.

శ్లో॥ చంపకఃకాంచనోరమ్యశ్చాంపేయస్సురభిశ్చలః ॥

టీ॥ చంపకః-కాంచనః-రమ్యః - చాంపేయః-సురభిః-చలః అనునవి సంపంగిపేర్లు.

సంపంగిగుణము.

శ్లో॥ చంపకశ్శీతలఃకృచ్ఛ్రకఫపిత్తాస్రవాతజిత్ ॥

తా॥ సంపంగి చలువజేసును మూత్రకృచ్ఛ్రము, కఫము, పిత్తరక్తము వాతము వీనిని హరింపజేయును.

పొన్న.

శ్లో॥ పున్నాగఃపాటలీపుష్పఃకేశరష్షట్పదాలయః ॥

టీ॥ పున్నాగః-పాటలీపుష్పః-కేశరః-షట్పదాలయః అనునవి పొన్నపేర్లు.

పొన్న గుణము.

శ్లో॥ పున్నాగోమధురశ్శీతోరక్తపిత్తకఫాపహః ॥

తా॥ పొన్న మధురముగ, శీతలముగనుండును రక్తపిత్తము, కఫము వీనిని హరింపజేయును.

పొగడ.

శ్లో॥ వకుళఃకేశరోమద్యగంధస్సింహోవిశారదః ॥

టీ॥ వకుళః-కేశరః-మద్యగంధః-సింహః-విశారదః అనునవి పొగడపేళ్లు.

పొగడ గుణము.

శ్లో॥ వకుళశ్శీతలశ్శ్లేష్మపిత్తదంతగదాపహః । తత్ఫలంవాతలంగ్రాహికఫపిత్తహరంహిమం ॥

తా॥ పొగడ శీతలముగనుండును శ్లేష్మము, పిత్తము, దంతరోగము వీనిని హరింపజేయును వానిపండ్లు వాతమును చేయును మలమునుబంధించును కఫపిత్తముల హరింపజేయును చలువజేసును.

మోదెన.

శ్లో॥ బుసోబకస్థూలపుష్పోవసుకశ్శివశోధకః ॥

టీ॥ బుసః-బకః-స్థూలపుష్పః-వసుకః-శివశోధకః అనునవి మోదెనపేళ్లు.

మోదెన గుణము.

శ్లో॥ బకశ్శీతోవిషశ్లేష్మపిత్తకృచ్ఛ్రాశ్మదాహహృత్ ॥

తా॥ మోదెన చలువజేసును విషము శ్లేష్మము పిత్తము మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరీరోగము తాపము వీనిని బోగొట్టును.

మొల్ల

శ్లో॥ కున్దశ్శుక్లస్సదాపుష్పో భృఙ్గబన్ధుర్మనోరమః ॥

టీ॥ కుందః-శుక్లః-సదాపుష్పః - భృంగబంధుః-మనోరమః - అనునవి మొల్ల పేళ్లు.

మొల్ల గుణము

శ్లో॥ కున్దశ్శీతోలఘుశ్శ్లేష్మశిరోరుగ్విషపిత్తజిత్ ॥

తా॥ మొల్ల చలువజేసును లఘువుగనుండును శ్లేష్మము శిరోరోగము విషము పిత్తము వీనిని హరింపజేయును.

ముచుకుందము.

శ్లో॥ ముచుకున్దః క్షేత్రవృక్షశ్చివుకః ప్రతివిష్ణుకః ॥

టీ॥ ముచుకుందః-క్షేత్రవృక్షః-చివుకః-ప్రతివిష్ణుకః -అనునవి ముచుకుందము పేళ్లు.

ముచుకుందవు గుణము.

శ్లో॥ ముచుకున్దశ్శిరఃపీడా పిత్తాస్రముఖనాశనః ॥

తా॥ ముచుకుందము శిరోరోగము పిత్తరక్తము ముఖరోగము వీనిని నశింపజేయును.

భూమండలి.

శ్లో॥ భూమణ్డలీవిచచ్ఛిన్నో ద్విపదాష్టపదీతథా॥

టీ॥ భూమండలీ-విచచ్ఛిన్నః-ద్విపదా-అష్టపదీ-అనునవి భూమండలిపేళ్లు.

భూమండలి గుణము.

శ్లో॥ శీతోలఘుర్విచచ్ఛిన్నః కఫపిత్తవిషాపహః ॥

తా॥ భూమండలి శీతలముగ లఘువుగనుండును కఫము పిత్తము విషము వీనిని హరింపజేయును.

తిలకపుచెట్టు.

శ్లో॥ తిలకః క్షురకశ్శ్రీమాన్ విచిత్రో ముఖమణ్డనః ॥

టీ॥ తిలకః-క్షురకః-శ్రీమాన్-విచిత్రః-ముఖమండనః- అనునవి తిలకవృక్షము పేళ్లు.

తిలకవృక్ష గుణము.

శ్లో॥ తిలకః కఫకుష్ఠహరో త్యుష్ణో రసాయనః ॥

తా॥ తిలకవృక్షము కఫము కుష్టువు వీనినిహరించును అత్యుష్ణమును జేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును.

కొండగోగు.

శ్లో॥ గణేరుకః కర్ణికారః కర్ణశ్చ గణకారికా ॥

టీ॥ గణేరుకః-కర్ణికారః-కర్ణః-గణకారికా-అనునవి కొండగోగుపేళ్లు.

కొండగోగు గుణము.

శ్లో॥ గణేరుశ్శోధనః శోథశ్లేష్మాస్రవ్రణకుష్ఠజిత్ ॥

తా॥ కొండగోగు శోధనముజేసును వాపు శ్లేష్మము రక్తదోషము వ్రణము కుష్టువు వీనిని హరించును.

మంకెనపుష్పము.

శ్లో॥ బన్ధుజీవశ్శరత్పుష్పో బన్ధూబన్ధూకరక్తకః ॥

టీ॥ బంధుజీవః-శరత్పుష్పః-బంధూ-బంధూకః-రక్తకః-అనునవి మంకెనపుష్పముపేళ్లు.

మంకెనపుష్ప గుణము.

శ్లో॥ బన్ధూకః కఫకృద్గ్రాహీ వాతపిత్తహరో లఘుః ॥

తా॥ మంకెనపుష్పము కఫమునుచేయును మలమును బంధించును వాతపిత్తములను హరింపజేయును లఘువుగనుండును.

దాసానపుష్పము.

శ్లో॥ జపాపుష్పం జపా రక్తం త్రిసన్ధ్యాశ్చారుణా సితా ॥

టీ॥ జపాపుష్పం-జపా-రక్తం అనునవి దాసానపుష్పముపేళ్లు. త్రిసంధ్యా-అరుణా-సితా-అనునవి మరియొకవిధమైన దాసానపుష్పము పేళ్లు.

దాసానపుష్ప గుణము.

శ్లో॥ జపాసంగ్రాహిణీ కేశ్యా త్రిసన్ధ్యా కఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ దాసానపుష్పము మలమునుగట్టిపరచును వెం(డుకలకు హితమునుజేయును మరియొకవిధమైన దాసనపుష్పము కఫపిత్తములను పోకడచును.

సిందూరి.

శ్లో॥ సిన్దూరీరక్తబీజాస్యా(ద్రక్తపుష్పాసుకోమలా ॥

టీ॥ సిందూరీ-రక్తబీజా-రక్తపుష్పా-సుకోమలా-అనునవి సిందూరిపేర్లు.

సిందూరి గుణము.

శ్లో॥ సిన్దూరీకఫపిత్తాస్రతృష్ణావాన్తిహరాహిమా ॥

తా॥ సిందూరి కఫము పిత్తరక్తము దప్పి వాంతి వీనిని పోగొట్టును. చల్లగనుండును.

తులసి.

శ్లో॥ తులసీసురసాగౌరీభూతఘ్నీబహుమఞ్జరీ ॥

టీ॥ తులసీ-సురసా-గౌరీ-భూతఘ్నీ-బహుమంజరీ-అనునవి తులసిపేర్లు.

తులసి గుణము.

శ్లో॥ తులసీకటుకాతిక్తాహృద్యోష్ణాదాహపిత్తకృత్ । దీపనీకుష్ఠకృచ్ఛ్రాస్రపార్శ్వరుక్కఫవాతజిత్ ॥

తా॥ తులసి కారముగ చేదుగ మనోహరముగనుండును ఉష్ణకారి తాపము పిత్తము వీనినిజేయును అగ్నిదీపనమునుజేయును కుష్ఠువు మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తదోషము పార్శ్వపీడ కఫము వాతము వీనిని హరింపజేయును.

మురయనుగ్రంథ్యము.

శ్లో॥ మురాగంధవతీదైత్యాగంధాఢ్యాసురభిఃకుటిః ॥

టీ॥ మురా-గంధవతీ-దైత్యా - గంధాఢ్యా-సురభిః - కుటిః అనునవి మురయనుగ్రంథ్యముపేర్లు.

మురయనుగ్రంథ్య గుణము.

శ్లో॥ మురాశీతాలఘుఃకుష్ఠగ్రహపిత్తానిలాస్రజిత్ ॥

తా॥ మురయనుగ్రంథ్యము శీతలముగ లఘువుగనుండును కుష్ఠువు, గ్రహణి పిత్తము వాతము, రక్తదోషము వీనిని హరించును.

మరువము.

శ్లో॥ మరుర్మరువకస్తీక్ష్ణఃఖరపుష్పఃఫణిజ్ఝకః ॥

టీ॥ మరుః-మరువకః-తీక్ష్ణః-ఖరపుష్పః-ఫణింజకః-అనునవి మరువముపేర్లు.

మరువము గుణము.

శ్లో॥ మరురగ్నిప్రదోహృద్యస్తీక్ష్ణోష్ణఃపిత్తలోలఘుః । వృశ్చికాదివిషశ్లేష్మవాతకుష్ఠకృమీన్ జయేత్ ॥

తా॥ మరువము విశేషముగ అగ్నిదీపనమునుజేయును మనోహరమైనది శీఘ్రముగ కాకజేయును పిత్తమునుచేయును లఘువుగనుండును తేలుమొదలైన వానివిషము శ్లేష్మము వాతము కుష్ఠువు క్రిములు వీనిని హరింపజేయును.

దవనము.

శ్లో॥ దమనోదమనాదాన్తోదమోమునిసుతోమునిః । గన్ధోత్కటోదమనకోవినీతాకులపుత్రకః ॥

టీ॥ దమనః-దమనా-దాంతః-దమః-మునిసుతః-మునిః-గంధోత్కటః-దమనకః-వినీతాకులపుత్రకః-అనునవి దవనముపేర్లు.

దవనము గుణము.

శ్లో॥ దమనోభూతకుష్ఠాస్రపాండుకణ్డూత్రిదోషజిత్ ॥

తా॥ దవనము భూతబాధ కుష్ఠువు రక్తదోషము పాండువు దురద త్రిదోషములు వీనిని హరింపజేయును.

గగ్గెర.

శ్లో॥ బర్బరీవర్జకఃకుణ్ఠోవైకుణ్ఠస్స్యాత్సుశేరకః ॥

టీ॥ బర్బరీ-వర్జకః-కుణ్ఠః-వైకుంఠః-సుశేరకః అనునవి గగ్గెరపేర్లు.

అడవిగగ్గెర.

శ్లో॥ కపిత్థార్జకఇత్యన్యోవటపత్రఃకటింజరః ॥

టీ॥ కపిత్థార్జకః-వటపత్రః-కటింజరః-అనునవి అడవిగగ్గెరపేర్లు.

నల్లగగ్గెర.

శ్లో॥ కృష్ణార్జకఃకాలమాలాకరాళఃకృష్ణమల్లికా ॥

టీ॥ కృష్ణార్జకః-కాలమాలా-కరాళః-కృష్ణమల్లికా-అనునవి నల్లగగ్గెరపేర్లు.

గగ్గెరగుణము.

శ్లో॥ బర్బరీత్రితయంరూక్షంశీతంకటువిదాహిచ । పిత్తలంకఫవాతాస్రదద్రుక్రిమివిషాపహమ్ ॥

తా॥ గగ్గెర అడవిగగ్గెర నల్లగగ్గెర ఇవి రూక్షముగ శీతలముగ కారముగనుండును. తాపమునిచ్చును పిత్తమునుజేయును కఫము వాతరక్తము దద్రు క్రిములు విషము వీనిని బోగొట్టును.

ఇతి సర్వౌషధినామగుణనిఘంటౌ సుగంధిద్రవ్యగుణమంజరీ ద్వితీయా.

తవాక్షీరి.

శ్లో॥ వంశజా వైణవీక్షీరీ త్వక్క్షీరీ వంశరోచనా। తుగాక్షీరీ తుగా వంశీ వంశక్షీరీ శుభా సితా ॥

టీ॥ వంశజా-వైణవీ-క్షీరీ-త్వక్క్షీరీ-వంశరోచనా-తుగాక్షీరీ-తుగా-వంశీ-వంశక్షీరీ-శుభా-సితా-అనునవి తవాక్షీరి (అనగా వెదురుపాలు) పేళ్లు.

తవాక్షీరి గుణము.

శ్లో॥ వంశజా బృంహణీ వృష్యా శీతలా మధురా జయేత్। తృష్ణాక్షయజ్వరశ్వాసకాసపిత్తాస్రకామలాః ॥

తా॥ తవాక్షీరి పుష్టినిచ్చును శుక్రమువృద్ధిజేసును చలువజేసును మధురముగనుండును దప్పి క్షయము జ్వరము శ్వాసము కాసము పిత్తరక్తము కామిల వీనిని హరింపజేయును.

సైంధవలవణము.

శ్లో॥ సైంధవం సింధుజం శుద్ధం మాణిమంథం పటూత్తమం ॥

టీ॥ సైంధవం-సింధుజం-శుద్ధం-మాణిమంథం-పటూత్తమం-అనునవి సైంధవలవణము పేళ్లు. (ఇదే ఇందుప్పు)

సైంధవలవణ గుణము

శ్లో॥ సైంధవం మధురం హృద్యం దీపనం శీతలం లఘు। చక్షుష్యం పాచనం స్నిగ్ధం వృష్యం దోషత్రయాపహం ॥

తా॥ సైంధవలవణము మధురముగ మనోహరముగనుండును అగ్నిదీపనమునుజేసును శీతలముగ లఘువుగనుండును నేత్రములకు మేలుజేసును జీర్ణమునుజేసును స్నిగ్ధముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేసును త్రిదోషములను పోగొట్టును.

సౌవర్చలవణము.

శ్లో॥ సౌవర్చలం సుగంధాఖ్యం రుచ్యకం హృద్యగంధకం ॥

టీ॥ సౌవర్చలం-సుగంధాఖ్యం-రుచ్యకం-హృద్యగంధకం-అనునవి సౌవర్చలవణము పేళ్లు.

సౌవర్చలవణ గుణము.

శ్లో॥ సౌవర్చలం వహ్నికరం కటూష్ణం విశదం లఘు। ఉద్గారశుద్ధిదం సూక్ష్మం విబంధానాహశూలజిత్ ॥

తా॥ సౌవర్చలవణము అగ్నిదీపనమునుజేయును కారముగ ఉష్ణముగనుండును శోధనముజేసును లఘువుగనుండును ఓకర్లను నివర్తింపజేయును సూక్ష్మముగనుండును మలబంధను కడుపుబ్బరము శూల వీనిని బోకడచును.

బిడాలవణము.

శ్లో॥ బిడం కృత్రిమకం పాక్యం ధూర్తం ద్రావిడమాసురం ॥

టీ॥ బిడం-కృత్రిమకం-పాక్యం-ధూర్తం-ద్రావిడం-ఆసురం-అనునవి బిడాలవణము పేళ్లు.

బిడాలవణ గుణము

శ్లో॥ బిడం లఘూష్ణం విష్టంభిశూలహృద్గౌరవారుచీః। హంత్యానాహకఫౌ శూలమధోవాతానులోమనం ॥

తా॥ బిడాలవణము లఘువుగ ఉష్ణముగనుండును మలబద్ధశూల హృద్రోగము గురుత్వము అరుచి ఆనాహవాతము కఫము శూల అధోవాతము అనులోమవాతము వీనిని పోగొట్టును.

సముద్రలవణము.

శ్లో॥ సాముద్రం వారిసంభూతమక్షీబమసురం తథా ॥

టీ॥ సాముద్రం-వారిసంభూతం-అక్షీబం-అసురం-అనునవి సముద్రలవణము పేళ్లు.

సముద్రలవణ గుణము.

శ్లో॥ సాముద్రం దీపనం స్వాదు నాత్యుష్ణం భేదనం కటు। శ్లేష్మలం వాతనుత్తిక్తమరూక్షం నాతిపిత్తలం ॥

తా॥ సముద్రలవణము అగ్నిదీపనమునుచేసును రుచిగనుండును కించిదుష్ణమునుజేయును దోషములభేదించును కారముగనుండును శ్లేష్మమునుజేసును వాతమును పోకడచును చేదుగనుండును రూక్షజేయకుండును కించిత్పిత్తమునుజేయును సూక్ష్మముగనుండును.

అట్టుప్పు.

శ్లో॥ ఔద్భిదం భూమిజం భౌమం పార్థివం పృథివీభవం ॥

టీ॥ ఔద్భిదం-భూమిజం-భౌమం-పార్థివం-పృథివీభవం-అనునవి అట్టుప్పు పేళ్లు.

అట్టుప్పు గుణము.

శ్లో॥ ఔద్భిదం రక్తలం సూక్ష్మం లఘు వాతానులోమనం ॥

తా॥ అట్టుప్పు రక్తమునువృద్ధిజేసును సూక్ష్మమైనది లఘువుగనుండును వాతమును అనులోమముగ సంచరింపజేయును.

పాదరలవణము.

శ్లో॥ గండాఖ్యం రోమలవణం రోమశాకంభరీభవం ॥

టీ॥ గండాఖ్యం-రోమలవణం-రోమకా-కంబరీభవం-అనునవి పాదరలవణము పేర్లు.

పాదరలవణ గుణము.

శ్లో॥ గండాఖ్యంలఘువాతఘ్న మత్యుష్ణంభేదిమూత్రలం ॥

తా॥ పాదరలవణము లఘువుగనుండును వాతమునుహరించును అత్యుష్ణము కలిగి దోషములభేదించును మూత్రమును వృద్ధిజేయును.

చౌటియుప్పు.

శ్లో॥ క్షారంపాంసుభవంత్వౌష మౌషరంపాంసవంవసు

టీ॥ పాంసుభవం-ఔషం-ఔషరం-పాంసవం-వసు అనునవి చౌటియుప్పు పేర్లు.

చౌటియుప్పు గుణము.

శ్లో॥ క్షారంగురుకటుస్నిగ్ధం శ్లేష్మలంవాతనాశనం ॥

తా॥ చౌటియుప్పు గురుత్వముగ, కారముగ, జిగటగనుండును శ్లేష్మమును జేసును వాతమును నశింపజేయును.

కాచలవణము.

శ్లో॥ కాచంత్రికూటంపాక్యాహ్వం లవణంకాచసంభవం ॥

టీ॥ కాచం-త్రికూటం-పాక్యాహ్వం-లవణం-కాచసంభవం అనునవి కాచలవణము పేర్లు.

కాచలవణ గుణము.

శ్లో॥ కాచందీపనమత్యుష్ణం రక్తపిత్తవివర్ధనం ॥

తా॥ కాచలవణము అగ్నిదీపనముజేసును అత్యుష్ణముగనుండును రక్తపిత్తమును వృద్ధిజేయును.

యవక్షారము.

శ్లో॥ యవక్షారస్సూకపాక్యో యవసూకోయవాగ్రజః ॥

టీ॥ యవక్షారః-సూకపాక్యః-యవసూకః-యవాగ్రజః-అనునవి యవక్షారము పేర్లు.

యవక్షారగుణము.

శ్లో॥ యవక్షారోగ్నికృద్వాతశ్లేష్మశ్వాసగళామయాన్ । ఆమార్శోగ్రహణీగుల్మయకృత్ప్లీహారుజోజయేత్ ॥

తా॥ యవక్షారము అగ్నిదీపనముజేయును వాతము శ్లేష్మము శ్వాసము గళరోగము, ఆమరోగము, అర్శస్సు, గ్రహణి, గుల్మము, యకృత్తు, ప్లీహము వీనిని హరింపజేయును.

సర్జక్షారము.

శ్లో॥ స్వర్జికాస్వర్జికాపాక్యస్సుఖపాక్యస్సువర్చికా ॥

టీ॥ స్వర్జికా-స్వర్జికాపాక్యః-సుఖపాక్యః-సువర్చికా అనునవి సర్జక్షారము పేర్లు (ఇదేసర్జాకారము)

సర్జక్షార గుణము.

శ్లో॥ స్వర్జికాస్యగుణాతస్మాద్విశేషాద్గుల్మశూలనుత్ ॥

తా॥ సర్జక్షారము, యవక్షారగుణముకలదైయుండుటు విశేషముగ గుల్మము, శూల, వీనిని హరింపజేయును.

టంకణక్షారము.

శ్లో॥ టంకణోమాలతీజాతోద్రావీలోహవిశుద్ధిదః ॥

టీ॥ టంకణః-మాలతీజాతః-ద్రావీ-లోహవిశుద్ధిదః అనునవి టంకణక్షారము పేర్లు. (ఇదేవెలిగారము)

టంకణక్షార గుణము.

శ్లో॥ టంకణోగ్నికరోరూక్షః కఫఘ్నో వాతపిత్తజిత్ ॥

తా॥ టంకణక్షారము అగ్నిదీపనముజేయును రూక్షగనుండును కఫమునుబోగొట్టును వాతపిత్తముల హరింపజేయును.

గారసున్నము.

శ్లో॥ సుధాహ్వయంసుధాసౌధభూషణంకటుశర్కరా ॥

టీ॥ సుధాహ్వయం-సుధా-సౌధభూషణం-కటుశర్కరా-అనునవి గారసున్నము పేర్లు.

గారసున్నము గుణము.

శ్లో॥ సుధాక్షారోగ్నిసంకాశః పాకీక్లేదీవిదారణః ॥

తా॥ గారసున్నము అగ్నితో తుల్యముగనుండును పాకకారి క్లేదకారి భేదనమునుజేసును.

క్షారసముదాయ గుణము.

శ్లో॥ పలాశతిలనాలశ్చ కంప్లికాకదళీభవః । అపామార్గోర్క స్నేహుండమోక్షకాదిసముద్భవః ॥ క్షారావహ్నిసమాస్సర్వేపాచనాభేదిదారుణాః । లఘవఃక్లేదినస్తీక్ష్ణాశ్శుక్రజాదృష్టినాశనాః । రక్తపిత్తకరాఘ్నంతివిబంధానాహపీనసాన్ । యకృత్ప్లీహాబలాసామగుల్మార్శోగ్రహణీక్రిమీన్ ॥

తా॥ మోదుగక్షారము తిలకవృక్షక్షారము పల్లేరుక్షారము అరటిక్షారము ఉత్తరేణుక్షారము జిల్లేడుక్షారము జెముడుక్షారము మొక్కపుక్షారము ఈ మొదలగు క్షారములన్నియు సామాన్యముగ నగ్నితోతుల్యమైనవి పాచనమునుజేసును త్రిదోషములభేదించును దారుణమైనవి లఘువుగనుండును తడిగనుండును వేగముగలవి శుక్రమునువృద్ధిచేయును దృష్టినినశింపజేయును రక్తపిత్తమును గలుగజేయును మలబద్ధము కడుపుబ్బరము పీనస యాకృత్తు ప్లీహము కఫము ఆమరోగము గుల్మము అర్శస్సు గ్రహణి క్రిములు వీటిని హరింపజేయును.

ఇతిసర్వౌషధినామగుణనిఘంటౌలవణగుణమంజరీతృతీయా.

:*:

బంగారు.

శ్లో॥ సువర్ణంకాంచనంహేమ హాటకంతప్తకాంచనమ్। చామీకరంశాతకుమ్భంతపనీయంచరుక్మకమ్ । జామ్బూనదంహిరణ్యంచస్వరళంజాతరూపకమ్॥

టీ॥ సువర్ణం-కాంచనం-హేమ-హాటకం-తప్తకాంచనం-చామీకరం-శాతకుంభం-తపనీయం-రుక్మకం-జాంబూనదం-హిరణ్యం-సర్వళం-జాతరూపకం-అనునవి బంగారుపేళ్లు.

బంగారు గుణము.

శ్లో॥ సువర్ణంశీతలంవృష్యంబల్యంగురురసాయనమ్। కాన్తికారంవిషోన్మాదత్రిదోషజ్వరశోషజిత్ । కషాయంతిక్తమధురంసువర్ణంగురులేఖనమ్॥

తా॥ బంగారము చలువజేసును వీర్యమును వృద్ధిజేసును బలమునిచ్చును గురుత్వముజేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును కాంతినిచ్చును విషము ఉన్మాదము త్రిదోషములు జ్వరము శోష వీనిని బోగొట్టును వగరుగ చేదుగ మధురముగ గురువుగ లేఖనకారిగనుండును.

వెండి.

శ్లో॥ రూప్యకంరజతంరూప్యం తారంశ్వేతంవసూత్తమమ్॥

టీ॥ రూప్యకం-రజతం-రూప్యం-తారం-శ్వేతం-వసూత్తమం-అనునవి వెండిపేళ్లు.

వెండిగుణము.

శ్లో॥ రూప్యంశీతంసరంవాతపిత్తహారిరసాయనమ్। లేఖనంచకషాయామ్లంవిపాకేచాపరంరసమ్ । వయస్స్థాపనంస్నిగ్ధంధాతూనాంహితముచ్యతే॥

తా॥ వెండి శీతలముగనుండును వేగముగలది వాతమును పిత్తమును హరించును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును లేఖనకారి వగరుగ పుల్లగ పాకమువలన ఉత్తమమైన రసముగలదిగనుండును వయస్సును నిలుపును జిగటగనుండును ధాతువులకు హితముజేయును.

రాగి.

శ్లో॥ తామ్రంమ్లేచ్ఛముఖంశుల్బంనైపాలంరవినామకమ్। ఉదుమ్బరంసూర్యప్రియంరక్తజంరక్తధాతుకమ్॥

టీ॥ తామ్రం-మ్లేచ్ఛముఖం శుల్బం-నైపాళం-రవినామకం-ఉదుంబరం-సూర్యప్రియం-రక్తజం-రక్తధాతుకం-అనునవి రాగిపేళ్లు

రాగిగుణము.

శ్లో॥ తామ్రంసరంలఘుస్వాదుశీతంపిత్తకఫాపహమ్ । రోపణంపాండుకుష్ఠార్శశ్శ్వయథుస్వాసకాసజిత్॥

తా॥ రాగివేగముగలది తేలికనిచ్చును రుచినిచ్చును శీతలముగనుండును వ్రణములనార్చి కుదురుగట్టించును పిత్తము కఫము పాండువు కుష్ఠువు అర్శస్సు వాపు శ్వాసము కాసము వీనిని పోగొట్టును.

కంచు.

శ్లో॥ కాంస్యంలోహంనిజంఘోషంపఞ్చలోహప్రకాశకమ్॥

టీ॥ కాంస్యం-లోహం-నిజం-ఘోషం - పంచలోహప్రకాశకం- అనునవి కంచుపేళ్లు.

కంచుగుణము.

శ్లో॥ కాంస్యంగురూష్ణంచక్షుష్యంకఫపిత్తహరంసరమ్। రూక్షంకషాయంరుచ్యంచలఘుదీపనపాచనం॥

తా॥ కంచు గురుత్వముజేసును ఉష్ణముగనుండును నేత్రహితకారి వేగముగలది కఫము పిత్తము వీనిని పోగొట్టును. రూక్షగ వగరుగ రుచిగ లఘువుగనుండును అగ్నిదీపనమును పాచనమునుజేసును.

ఇత్తడి.

శ్లో॥ పీతలోహంసింహలకంకపిలంశౌక్యమారకమ్। వర్తలోహం త్రిలోహఞ్చరాజరీతిర్మహేశ్వరీ ॥

టీ॥ పీతలోహం-సింహలకం-కపిలం-శౌక్యం-ఆరకం-వర్తలోహం-త్రిలోహం-అనునవి ఇత్తడిపేళ్లు, రాజరీతిః-మహేశ్వరీ-అనునవి హొన్నిత్తడిపేళ్లు.

ఇత్తడి గుణము.

శ్లో॥ పీతలోహంహిమంరూక్షంకటూష్ణంకఫపిత్తనుత్ ॥

తా॥ ఇత్తడి చలువజేసును రూక్షగ కారముగ ఉష్ణముగనుండును కఫపిత్తముల బోకడచును.

తగరము.

శ్లో॥ రఙ్గక స్సీరకంవఙ్గంత్రపుస్యాత్కరటీఘనమ్ ॥

టీ॥ రంగకః-తీరకం-వంగం-త్రపు-కరటీఘనం-అనునవి తగరముపేళ్లు.

తగరపు గుణము.

శ్లో॥ రఙ్గాలఘుసరంరూక్షముష్ణంమేహకఫక్రిమీన్। నిహన్తి పాండుసశ్వాసదృశ్యమీషత్తుపిత్తలమ్ ॥

తా॥ తగరము వేగముగలది లఘువుగ రూక్షగ ఉష్ణముగనుండును మేహము కఫము క్రిములు పాండువు శ్వాసము వీనిని బోకడచును చూపునకింపైనది కొంచెము పిత్తమునుజేసును.

సత్తు.

శ్లో॥ జసదంరఙ్గసదృశందితిహేతుశ్చతన్మతమ్ ॥

టీ॥ జసదం-రంగసదృశం-దితిహేతుః-అనునవి సత్తుపేళ్లు.

సత్తు గుణము.

శ్లో॥ జసదంతువరంతిక్తంశీతలంకఫపిత్తహృత్। చక్షుష్యం పరమంమేహాన్పాండుంశ్వాసంచనాశయేత్ ॥

తా॥ సత్తు వగరుగ చేదుగ శీతలముగనుండును నేత్రహితకారి కఫము పిత్తము మేహము పాండువు శ్వాసము వీనిని పోకడచును.

సీసము.

శ్లో॥ సీసంధాతుమలంనాగమురగంపరిపిష్టకమ్। యవనేష్టంచ భుజగవిస్పృష్టంకృష్ణకంవిమః ॥

టీ॥ సీసం-ధాతుమలం-నాగం-ఉరగం-పరిపిష్టకం-యవనేష్టం - భుజగవిస్పృష్టం-కృష్ణకం-అనునవి సీసముపేళ్లు.

సీసపు గుణము.

శ్లో॥ సీసంరఙ్గగుణంజ్ఞేయంవిశేషాన్మేహనాశనమ్ ॥

తా॥ సీసము తగరముయొక్క గుణముకలదైయుండును విశేషముగ మేహరోగమును పోగొట్టును.

లోహము.

శ్లో॥ లోహంశస్త్రమయఃకుష్ఠంవ్యఙ్గంపారావతంఘనమ్। కృష్ణాయస్తన్మలంకిట్టంమణ్డూరోలోహజంరజః ॥

టీ॥ లోహం-శస్త్రమయః-కుష్ఠం - వ్యంగం-పారావతం-ఘనం-కృష్ణాయః-అనునవి లోహముపేళ్లు, కిట్టం-మండూరః-లోహజం-రజః-అనునవి మండూరముపేర్లు. (ఇదే యినుపచిట్టెము.)

లోహ గుణము.

శ్లో॥ లోహంసరంగురుస్వాదుకషాయంకఫపిత్తనుత్। శీతం నేత్రహితంరూక్షంబలదంవాతలంపరమ్। శోఫకుష్ఠప్రమేహార్శోగర పాండుక్రిమీన్జయేత్। తత్కిట్టంతద్గుణంజ్ఞేయంవిశేషాత్పాండునాశనమ్ ॥

తా॥ లోహము వేగముకలది గురుత్వముజేసును రుచినిచ్చును వగరుగనుండును చలువజేసును నేత్రహితకారి రూక్షగనుండును బలమునిచ్చును వాతకారి కఫపిత్తము వాపు కుష్ఠువు మేహము అర్శస్సు విషము పాండువు క్రిములు వీనినిహరింపజేయును దానియొక్కమలమైన మండూర లోహముయొక్క గుణమేకలదైయుండును విశేషముగ పాండువును హరించును.

పాదరసము.

శ్లో॥ పారదశ్చపలోహేమనిధిస్సూతోరసోత్తమః। త్రినేత్రో రోషణస్స్వామీహారబీజంరసఃప్రభుః।రసేన్ద్రశ్చేతివిఖ్యాతోరసలోహం మహారసః ॥

టీ॥ పారదః-చపలః-హేమనిధిః - సూతః-రసోత్తమః-త్రినేత్రః-రోషణః స్వామీ-హారబీజం-రసః-ప్రభుః-రసేంద్రః-రసలోహం-మహారసః - అనునవి పాదరసముపేళ్లు.

పాదరస గుణము.

శ్లో॥ పారదఃక్రిమికుష్ఠఘ్నశ్చక్షుష్యోవృష్యోరసాయనః ॥

తా॥ పాదరసము క్రిములు కుష్ఠువు వీనినిపోకడచును. నేత్రహితకారి కాకజేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును.

అభ్రికము.

శ్లో॥ అభ్రికంస్వచ్ఛమాకాశంపటలంవరపీతకమ్ ॥

టీ॥ అభ్రికం-స్వచ్ఛం-ఆకాశం-పటలం - వరపీతకం - అనునవి అభ్రికము పేళ్లు.

అభ్రికపు గుణము.

శ్లో॥ అభ్రికంగురుహిమంబల్యంకుష్ఠమేహత్రిదోషనుత్ ॥

తా॥ అభ్రికము గురువుగనుండును చలువజేసును బలకారి కుష్టువు మేహము త్రిదోషములు వీనిని పోగొట్టును.

గంధకము

శ్లో॥ గన్ధస్సౌగన్ధికోలేఖీగన్ధాశ్మాగన్ధపీతకః । లేలీతకోబలివసాపైగన్ధోగన్ధకోబలిః ॥

టీ॥ గంధః-సౌగంధికః-లేఖీ-గంధాశ్మ - గంధపీతకః-లేలీతకః-బలివసా. పైగంధః-గంధకః-బలిః-అనునవి గంధకముపేళ్లు.

గంధకపు గుణము.

శ్లో॥ గన్ధకఃకటుకఃపాకేవీర్యోష్ణఃపిత్తలస్సరః । హన్తికుష్ఠక్షయప్లీహకఫవాతాన్రసాయనః ॥

తా॥ గంధకము పాకమువలన కారముగనుండును ఉష్ణవీర్యముగలది పిత్తమునుజేసును వేగముగలది కుష్టువు క్షయము ప్లీహము కఫము వాతము వీనిని బోకడచును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును.

స్వర్ణమాక్షికము.

శ్లో॥ మాక్షికంధాతుమాక్షికం,తాప్యంతాపీజముచ్యతే ॥

టీ॥ మాక్షికం-ధాతుమాక్షికం-అనునవి స్వర్ణమాక్షికముపేళ్లు.(ఇదేబంగారునిమ్మా) తాప్యం-తాపీజం-అనునవి తారమాక్షికముపేళ్లు. (ఇదేవెండినిమ్మా)

స్వర్ణమాక్షికపుగుణము.

శ్లో॥ మాక్షికంతువరంవృష్యంస్వర్యంలఘురసాయనమ్ । చక్షుష్యంకుష్ఠశోఫార్శోమేహవస్త్యర్తిపాండుతామ్। వ్యవాయకటుకంహన్తికుష్ఠోదరవిషక్షయాన్ ॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము తారమాక్షికము వగరుగనుండును వీర్యవృద్ధికారి కంఠమునకు మంచిస్వరమునిచ్చును. లఘువుగనుండును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును నేత్రహితకారి కారముగనుండును కుష్టువు వాపు అర్శస్సు మేహము వస్తిరోగము పాండువు - మైథునమువలనగలిగినపీడ కుష్టువు ఉదరరోగము విషము క్షయము వీనిని బోకడచును.

మణిశిల.

శ్లో॥ మనశ్శిలాశిలాగోలానైపాలీకునటీకులా । దివ్యౌషధిర్నాగమాతామనోగుప్తామనోంబికా ॥

టీ॥ మనశ్శిలా-శిలా-గోలా-నైపాళీ-కునటీ-కులా-దివ్యౌషధిః-నాగమాతా - మనోగుప్తా-మనః-అంబికా-అనునవి మణిశిలపేళ్లు.

మణిశిలగుణము.

శ్లో॥ మనశ్శిలాకృచ్ఛ్రిహరాసరోష్ణాలేఖనీకటుః । తిక్తాస్నిగ్ధావిషశ్వాసకాసభూతకఫాస్రజిత్ ॥

తా॥ మణిశిల వేగముగలది కాకజేసును లేఖనకారి కారముగ చేదుగ జిగటగనుండును మూత్రకృచ్ఛ్రము విషము శ్వాసము కాసము భూతబాధ కఫము రక్తదోషము వీనిని బోకడచును.

హరిదళము.

శ్లో॥ హరితాళమలంతాళంగోదన్తంనటభూషణమ్ ॥

టీ॥ హరితాళం-అలం-తాళం-గోదంతం-నటభూషణం - అనునవి హరిదళముపేళ్లు.

హరిదాళపు గుణము.

శ్లో॥ హరితాళంకటుస్నిగ్ధంకషాయోష్ణంవిషంజయేత్ । కణ్డూకుష్ఠాస్యరోగాంశ్చకఫపిత్తకచగ్రహాన్ ॥

తా॥ హరిదళము కారముగ జిగటగ వగరుగనుండును కాకజేసును విషము దురద కుష్టువు ముఖరోగము కఫము పిత్తము వెంట్రుకలు గ్రహబాధ వీనిని బోగొట్టును.

జేగురురాయి.

శ్లో॥ గైరికంరక్తపాషాణంగిరిమృచ్చగవేధుకం । స్వర్ణవర్ణంపరంస్వర్ణమండలంస్వర్ణగైరికం ॥

టీ॥ గైరికం-రక్తపాషాణం-గిరిమృత్-గవేధుకం-అనునవి జేగురురాయిపేళ్లు. స్వర్ణవర్ణం-స్వర్ణమండలం-స్వర్ణగైరికం-అనునవి స్వర్ణవర్ణముగల జేగురురాయిపేళ్లు.

జేగురురాయి గుణము.

శ్లో॥ గైరికందాహపిత్తాస్రకఫహిక్కావిషాపహం । చక్షుష్యమన్యత్తద్వచ్చవిశేషాద్వాంతినాశనం ॥

తా॥ జేగురుబాయి తాపము పిత్తరక్తము కఫము వెక్కిళ్లు విషము వీనిని పోగొట్టును నేత్రహితకారి ఈగుణమే స్వర్ణవర్ణముగల జేగురుబాయికిని కలిగియుండును విశేషముగ వమనమును బోకడచును.

పాలతుత్తము, మైలుతుత్తము.

శ్లో॥ తుత్థంకర్పూరికాతుత్థమమృతాసంగముచ్యతే । మయూరగ్రీవకంచాన్య చ్ఛిఖికంఠంచతుత్థకం ॥

టీ॥ తుత్థం-కర్పూరికాతుత్థం-అమృతాసంగం-అనునవి పాలతుత్తముపేళ్లు, మయూరగ్రీవం-శిఖికంఠం-అనునవి మైలుతుత్తముపేర్లు.

పాలతుత్తమైలుతుత్తముల గుణము.

శ్లో॥ తుత్థకంలేఖనంభేదికండూకుష్ఠవిషాపహం । కఫక్రిమిహరంతద్వదన్యచ్చక్షుష్యముత్తమం ॥

తా॥ పాలతుత్తము లేఖనకారి త్రిదోషములభేదించును దురద కుష్టువు విషము కఫము క్రిములు వీనిని హరింపజేయును ఈగుణమే మైలుతుత్తమునకును కలిగియుండును విశేషముగ నేత్రములకు మేలుజేసును.

కాసీసము.

శ్లో॥ కాసీసంధాతుకాసీసంఖేచరంతప్తలోమశం । అపరంపుష్పకాసీసంతువరంవస్త్రరాగధృత్ ॥

టీ॥ కాసీసం-ధాతుకాసీసం-ఖేచరం-తప్తలోమశం అనునవి కాసీసముపేళ్లు. పుష్పకాసీసం-తువరం-వస్త్రరాగధృక్-అనునవి పుష్పకాసీసముపేర్లు.

కాసీసపుగుణము.

శ్లో॥ కాసీసద్వయమమ్లోష్ణంతిక్తంకేశ్యందృశేహితం । హంతికండూవిషశ్విత్రమూత్రకృచ్ఛ్రికఫానిలాన్ ॥

తా॥ కాసీసము పుష్పకాసీసము ఇవిపుల్లగ ఉష్ణముగ చేదుగనుండును వెండ్రుకలవృద్ధిజేయును నేత్రములకు మేలుజేసును దురద విషము శ్విత్రకుష్టువు మూత్రకృచ్ఛ్రము కఫము వాతము వీనిని పోగొట్టును.

ఇంగిలీకము.

శ్లో॥ హింగుళందరదంమ్లేచ్ఛంసైకతంచూర్ణపారదం ॥

టీ॥ హింగుళం-దరదం-మ్లేచ్ఛం-సైకతం-చూర్ణపారదం-అనునవి ఇంగిలీకము-పేళ్లు.

ఇంగిలీకగుణము.

శ్లో॥ హింగుళంపిత్తకఫనుచ్చక్షుష్యంవిషకుష్ఠహృత్ ॥

తా॥ ఇంగిలీకము పిత్తము కఫము వీనినిబోగొట్టును నేత్రహితకారి విషము కుష్టువు వీనిని హరింపజేయును.

సిందూరము.

శ్లో॥ సిందూరంనాగజంరక్తంశ్రీమచ్ఛృంగారభూషణం । వసంతమండనంనాగరక్తంరక్తరజస్తథా ॥

టీ॥ సిందూరం-నాగజం-రక్తం - శ్రీమత్-శృంగారభూషణం-వసంతమండనం-నాగరక్తం-రక్తరజః-అనునవి సిందూరముపేళ్లు, ఇదేచెంద్రము.

సిందూరపు గుణము.

శ్లో॥ సిందూరముష్ణంవీసర్పకుష్ఠకండూవిషాపహం । భగ్నసంధానజననంవ్రణశోధనరోపణం ॥

తా॥ సిందూరము ఉష్ణముగనుండును విసర్పము కుష్టువు దురద విషమువీనిని పోగొట్టును. విరిగినఎముకల నొకటిగజేర్చును వ్రణముల శోధించియార్చును.

సౌవీరాంజనము.

శ్లో॥ సౌవీరమంజనంకృష్ణంకాలనీలంసువీరజం । స్రోతోంజనంతుస్రోతోజ్ఞంనదీజంయామునంవరం ॥

టీ॥ సౌవీరం-అంజనం-కృష్ణం-కాలనీలం-సువీరజం-అనునవి సౌవీరాంజనముపేళ్లు. (ఇదేసురమరాయి) స్రోతోంజనం-స్రోతోజం - నదీజం - యామునం-అనునవి స్రోతోంజనముపేళ్లు.

సౌవీరాంజన గుణము.

శ్లో॥ సౌవీరంగ్రాహిమధురంచక్షుష్యంకఫవాతజిత్ ।సిధ్మక్షయాస్రనుచ్ఛీతంస్రోతోంజనమపీదృశం ॥

తా॥ సౌవీరాంజనము మలమును బంధించును మధురముగనుండును నేత్రములకు మేలుజేసును కఫము వాతము సిధ్మకుష్ఠము క్షయము రక్తదోషము వీనిని పోగొట్టును ఈగుణమే స్రోతోంజనమునకును కలిగియుండును.

* రసాంజనము.

శ్లో॥ రసాంజనంరసోద్భూతంతార్క్ష్యంశైలంచతార్క్ష్యజం । రసాగ్ర్యంకృత్రిమంతార్క్ష్యందార్వ్యందార్వీరసోద్భవం ॥

---

* రసాంజనమనగా మాని పసపును అష్టమాంశముగ కషాయముకాచి దానికిసమముగ మేకపాలుకలిపి గట్టియగువరకు నినుపబాణలిలోకాచి యొండించిన చూర్ణము.

టీ॥ రసాంజనం-రసోద్భూతం-తార్క్ష్యం-శైలం-తార్క్ష్యజం-రసాగ్ర్యం-కృత్రిమం-తార్క్ష్యం-దార్వ్యం-దార్వీ-రసోద్భవం-అనునవి రసాంజనముపేళ్లు.

రసాంజన గుణము.

శ్లో॥ రసాంజనంకటుశ్లేష్మముఖనేత్రవికారజిత్। ఉష్ణంరసాయనం తిక్తంఛేదనంవ్రణదోషజిత్ ॥

తా॥ రసాంజనము కారముగనుండును కాకజేసును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును చేదుగనుండును ఛేదనకారి శ్లేష్మము ముఖవికారము నేత్రవికారము వ్రణము త్రిదోషములు వీనిని పోగొట్టును.

పుష్పాంజనము.

శ్లో॥ పుష్పాంజనంపుష్పకేతురీతిజంకుసుమాంజనం ॥

టీ॥ పుష్పాంజనం - పుష్పకేతు - రీతిజం - కుసుమాంజనం - అనునవి పుష్పాంజనముపేళ్లు.

పుష్పాంజనపు గుణము.

శ్లో॥ పుష్పాంజనంక్షారముష్ణంకాచార్మపటలాపహం ॥

తా॥ పుష్పాంజనము ఉష్ణగనుండును కాకజేసును కాచబిందువు అర్మరోగము (అనగా కంటితెల్లగుడ్డుయందు జనించురోగము) కంటిపొరలు వీనినిబోగొట్టును.

కర్పూరశిలాజిత్తు.

శ్లో॥ శిలాజతూష్ణజంశైలనిర్యాసోగిరిజాహ్వయం । శిలాహ్వంగిరిజంశైలంశైలేయంగిరిజిత్తపీ ॥

టీ॥ శిలాజతు-ఉష్ణజం-శైలనిర్యాసః-గిరిజాహ్వయం-శిలాహ్వం - గిరిజం-శైలం-శైలేయం-గిరిజా-అనునవి కర్పూరశిలాజిత్తుపేళ్లు.

కర్పూరశిలాజిత్తు గుణము.

శ్లో॥ శిలాజతూష్ణంకటుకంయోగవాహిరసాయనం । ఛర్దిప్రమేహవాతార్శఃకుష్ఠాస్యోదరపాండుతాః । హంతిశ్వాసక్షయోన్మాదరక్తశోఫకఫక్రిమీన్ ॥

తా॥ శిలాజిత్తు కాకజేసును కారముగనుండును శరీరమును శుద్ధిజేయును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును వాంతి ప్రమేహము వాతము మూలము కుష్ఠువు ముఖరోగము ఉదరరోగము పాండువు శ్వాసము క్షయము ఉన్మాదము రక్తదోషము వాపు కఫము క్రిములు వీనిని హరింపజేసును.

బోళము.

శ్లో॥ బోళంగంధరసంబోరంనిర్లోహంబర్బరంచలం । సుగంధినాలికాపిండంరసగంధంచతద్విధా ॥

టీ॥ బోళం-గంధరసం-బోరం-నిర్లోహం-బర్బరం-చలం-అనునవి బోళముపేళ్లు. సుగంధి-నాలికాపిండం-రసగంధం-అనునవి బాలింతబోళముపేళ్లు.

బోళపుగుణము.

శ్లో॥ బోలంరక్తహరంశీతంమేధ్యందీపనపాచనం । జ్వరాపస్మారకుష్ఠఘ్నంగర్భాశయవిశోధనం ॥

తా॥ బోళము రక్తదోషమునుహరించును చలువజేసును బుద్ధినిచ్చును అగ్నిదీపనమును పాచనమునుజేసును జ్వరము అపస్మారము కుష్ఠువు వీనిని బోకడచును గర్భస్థానమును బాగుగ శోధించును.

తువరిమన్ను.

శ్లో॥ స్ఫటికాఖ్యామృతాబాష్పీకాక్షీసౌరాష్ట్రిసంభవా । అథకీతువరాత్వన్యాభృతికాసురమృత్తికా ॥

టీ॥ స్ఫటికాఖ్యా-అమృతా-బాష్పీ-కాక్షీ - సౌరాష్ట్రసంభవా - అనునవి తువరిమన్నుపేళ్లు. అథకీ-తువరా-భృతికా-సురమృత్తికా-అనునవి యెఱ్ఱతువరిమన్నుపేళ్లు.

తువరిమన్ను గుణము.

శ్లో॥ స్ఫటికాఖ్యాకషాయోష్ణాకఫపిత్తవిషవ్రణాన్ । నిహంతిశ్విత్రవీసర్పాంస్తువరీతద్గుణామతా ॥

తా॥ తువరిమన్ను వగరుగనుండును కాకజేసును కఫము పిత్తము విషము వ్రణము శ్విత్రము విసర్పము వీనిని బోకడచును యీగుణమే యెఱ్ఱతువరికిని గలిగియుండును.

సముద్రనురుగు.

శ్లో॥ సముద్రఫేనోడిండీరఃఫేనోవారికఫోబ్ధిజః ॥

టీ॥ సముద్రఫేనః-డిండీరః-ఫేనః-వారికఫః-అబ్ధిజః-అనునవి సముద్రనురుగుపేళ్లు.

సముద్రనురుగు గుణము.

శ్లో॥ సముద్రఫేనశ్చక్షుష్యోలేఖకశ్శమనస్సరః ॥

తా॥ సముద్రనురుగు నేత్రహితకారి లేఖనకారి శమనకారి వేగముగలది.

పగడము.

శ్లో॥ ప్రవాలంవిద్రుమంసింధులతాగ్రంరక్తవర్ణకం ॥

టీ॥ ప్రవాలం-విద్రుమం-సింధులతాగ్రం-రక్తవర్ణకం-అనునవి పగడముపేళ్లు.

పగడపుగుణము.

శ్లో॥ పుష్టికాంతికరంవీర్యంవర్ధనంబలశుక్రయోః ॥

తా॥ పగడము పుష్టినిచ్చును శరీరకాంతి వీర్యము వీనినిగలుగజేయును బలమును శుక్రమును వృద్ధిజేసును.

ముత్తియము.

శ్లో॥ మౌక్తికంతౌతిలాముక్తాఫలంముక్తాచశుక్తిజం ॥

టీ॥ మౌక్తికం-తౌతిలా-ముక్తాఫలం-ముక్తా-శుక్తిజం- అనునవి ముత్తియము పేళ్లు.

ముత్తియపు గుణము.

శ్లో॥ మౌక్తికంమధురంశీతంరోగఘ్నంవిషనాశనం । రాజయక్ష్మపరిక్లోపితాంగేభవతిపుష్టిదం ॥

తా॥ ముత్తియము మధురమును శీతలముగనుండును రోగమును విషమును బోకడచును రాజయక్ష్మచే కృశించిన శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును.

మాణిక్యము.

శ్లో॥ మాణిక్యంపద్మరాగంస్యాద్వసురత్నంసురత్నకం ॥

టీ॥ మాణిక్యం-పద్మరాగం-వసు-రత్నం-సురత్నకం-అనునవి మాణిక్యము పేర్లు.

సూర్యకాంతమణి.

శ్లో॥ సూర్యకాంతస్సూర్యమణిస్సూర్యాఖ్యోదహనోపలః ॥

టీ॥ సూర్యకాంతః-సూర్యమణిః-సూర్యాఖ్యః-దహనోపలః-అనునవి సూర్యకాంతమణి పేర్లు.

చంద్రకాంతమణి.

శ్లో॥ చంద్రకాంతశ్చంద్రమణిస్స్ఫటికస్స్ఫటికోపలః ॥

టీ॥ చంద్రకాంతః-చంద్రమణిః - స్ఫటికః-స్ఫటికోపలః - అనునవి చంద్రకాంతమణి పేళ్లు.

గోమేదకము.

శ్లో॥ గోమేధంసుందరంపీతంరత్నంతృణచరంతథా ॥

టీ॥ గోమేధం-సుందరం-పీతం-రత్నం-తృణచరం - అనునవి గోమేధికము పేళ్లు.

వజ్రము.

శ్లో॥ హీరకంభిదురంవజ్రంసూచీవక్త్రంవరార్ధకం ॥

టీ॥ హీరకం-భిదురం-వజ్రం-సూచీవక్త్రం-వరార్ధకం-అనునవి వజ్రము పేర్లు.

నీలవైడూర్యము.

శ్లో॥ నీలరక్తంనీలమణిః వైడూర్యంవాలవాయజం॥

టీ॥ నీలరక్తం-నీలమణిః-వైడూర్యం-వాలవాయజం-అనునవి నీలవైడూర్యము పేళ్లు.

మరకతమణి.

శ్లో॥ గారుత్మతంమరకతందృషద్గర్భోహరిన్మణిః ॥

టీ॥ గారుత్మతం-మరకతం - దృషద్గర్భః-హరిన్మణిః - అనునవి మరకతమణి పేళ్లు.

ప్రవాళాది గుణము.

శ్లో॥ ప్రవాలముక్తామాణిక్యసూర్యశీతకరోపలాః । గోమేధవజ్రవైడూర్యనీలగారుత్మతాదయః । చక్షుష్యాలేఖనాశ్శీతాఃకషాయామధురాస్సరాః । మాంగల్యాధారణాద్దాహదుష్టగ్రహవిషాపహాః ॥

తా॥ పగడము ముత్తియములు మాణిక్యము సూర్యకాంతమణి చంద్రకాంతమణి గోమేధికము వజ్రము నీలవైడూర్యము మరకతము మొదలైనవన్నియు నేత్రమునందు మేలుజేసును లేఖనకారి చలువజేసును వగరుగ మధురముగనుండును వేగముగలవి ధరించుటవలన తాపము దుష్టగ్రహములుసోకుట విషము వీనినిబోకడచును మంగళకరముగనుండును.

ముత్తియపుచిప్ప.

శ్లో॥ ముక్తాస్ఫోటోబ్ధిమండూకీశుక్తిర్మౌక్తికమందిరం ॥

టీ॥ ముక్తాస్ఫోటః-అబ్ధిమండూకీ-శుక్తిః-మౌక్తికమందిరం - అనునవి ముత్తియపుచిప్ప పేళ్ళు.

ముత్తియపుచిప్ప గుణము.

శ్లో॥ మౌక్తికశుక్తిఃకటుస్స్నిగ్ధాశ్వాసహృద్రోగహారిణీ। శూలప్రశమనీరుచ్యామధురాదీపినీపరా ॥

తా॥ ముత్తియపుచిప్ప కారముగ నున్నగనుండును శ్వాసము రొమ్మునొప్పి శూల వీనిని హరించును రుచినిచ్చును మధురముగనుండును అగ్నిదీపనమును జేయును.

శంఖము.

శ్లో॥ శంఖఃకంబుర్జలధరోవారిజోదీర్ఘనిస్స్వనః ॥

టీ॥ శంఖః-కంబుః-జలధరః-వారిజః-దీర్ఘనిస్స్వనః-అనునవి శంఖము పేర్లు.

శంఖపు గుణము.

శ్లో॥ శంఖోహి కటుకః పాకే కషాయో మధురో లఘుః । చక్షుష్యో లేఖనః పక్తిశూలపిత్తవినాశనః ॥

తా॥ శంఖము పాకమువలన కారముగ వగరుగ మధురముగనుండును తేలిక నిచ్చును నేత్రహితకారి లేఖనకారి పార్శ్వశూల పిత్తము (కఫము రక్తదోషము) వీనిని బోకడచును.

నత్తగుల్ల.

శ్లో॥ శంఖో లఘుశ్శంఖనకాశ్శంబూకా వారిశుక్తయః । కపర్దాః క్షుల్లకాః జ్ఞేయాశ్చరాచరవరాటకాః॥

టీ॥ లఘుశంఖః-శంఖనకాః-శంబూకాః-వారిశుక్తయః-అనునవి నత్తగుల్ల పేర్లు. కపర్దాః-క్షుల్లకాః-చరాచరః-వరాటకః-అనునవి గవ్వల పేర్లు.

నత్తగుల్ల, గవ్వలు, వీనిగుణము.

శ్లో॥ లఘుశంఖాదయశ్శీతా నేత్రరుక్స్ఫోటనాశనాః ॥

తా॥ నత్తగుల్ల గవ్వలు ఇవి శీతలముగనుండును నేత్రరోగమును స్ఫోటకమును హరించును.

బలపపురాయి.

శ్లో॥ ఖటీ కపోలః ఖటినీ శ్వేతా నాడీతరంగకః । తద్భేదో గాడపాషాణః క్షీరపాక ఉదాహృతః ॥

టీ॥ ఖటీ-కపోలః-ఖటినీ-శ్వేతా-నాడీ-తరంగకః - అనునవి బలపపురాయి పేర్లు. గాడపాషాణః-క్షీరపాకః-అనునవి మఱియొకవిధమైన బలపపురాయి పేర్లు,

బలపపురాయి గుణము.

శ్లో॥ ఖటీ దాహాస్రనుచ్ఛీతా గాడగా త్రివాపి తద్గుణః ॥

తా॥ బలపపురాయి తాపమును రక్తదోషమును హరించును శీతలముగనుండును ఈగుణమే గాడపాషాణమునకును గలిగియుండును.

బురద.

శ్లో॥ పంకః కర్దమకో జ్ఞేయో వాలుకా స్సికతా స్తథా ॥

టీ॥ పంకః-కర్దమకః-అనునవి బురదపేర్లు. వాలుకాః-సికతాః - అనునవి ఇసుకపేర్లు,

బురద, ఇసుక గుణము.

శ్లో॥ పంకః దాహాస్రపిత్తార్తిశోథఘ్నశ్శీతలస్సరః । వాలుకా లేఖినీ శీతా వ్రణోరఃక్షతనాశినీ ॥

తా॥ బురద తాపము రక్తపిత్తము వాపు వీనిని బోకడచును శీతలముగ నుండును వేగముగ అది ఇసుక లేఖనకారి చలువజేసును వ్రణము ఱొమ్మునొప్పి వీనిని పోకడచును.

సూదంటురాయి.

శ్లో॥ చుంబుకః కాంతపాషాణోఽయస్కాంతో లోహకర్షకః ॥

టీ॥ చుమ్బుకః-కాంతపాషాణః - అయస్కాంతః-లోహకర్షకః - అనునవి సూదంటురాయిపేర్లు.

సూదంటురాయి గుణము.

శ్లో॥ చుమ్బకో లేఖనశ్శీతో మేదోవిషగరాపహః ॥

తా॥ సూదంటురాయి లేఖనకారి శీతలముగనుండును మేదస్సు స్థావరజంగమవిషములు వీనిని హరింపజేయును.

గాజు.

శ్లో॥ కాచః కృత్రిమరత్నం స్యాద్ద్విగుణః కాచభాజనం ॥

టీ॥ కాచః-కృత్రిమరత్నం-ద్విగుణః-కాచభాజనం-అనునవి గాజుపేర్లు.

గాజుగుణము.

శ్లో॥ కాచో విదారణో వ్రణ్యశ్చక్షుష్యో లేఖనో లఘుః ॥

తా॥ గాజు బ్రద్దలుసేయును వ్రణమును బోకడచును నేత్రహితకారి లేఖనకారి తేలికనిచ్చును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే లోహగుణమంజరీ చతుర్థా.

ఉదకము.

శ్లో॥ పానీయం జీవనం నీరం కీలాలమమృతం జలం । ఆపోమ్భస్తోయముదకం పాథోమ్బు సలిలం పయః ॥

టీ॥ పానీయం-జీవనం-నీరం-కీలాలం-అమృతం-జలం-ఆపః-అమ్భః-తోయం-ఉదకం-పాథః-అంబు-సలిలం-పయః-అనునవి ఉదకమునకుపేర్లు.

ఉదక గుణము.

శ్లో॥ పానీయం శీతలం హృద్యం వాంతిపిత్తవిషభ్రమం । దాహాజీర్ణశ్రమచ్ఛర్దిమదమూర్ఛాసుదాత్యయాన్ ॥

తా॥ ఉదకము చలువజేసును హృదయమునకు మేలుజేసును పిత్తము విషము శ్రమ తాపము అజీర్ణము బడలిక వాంతి మదము మూర్ఛ మదాత్యయము వీటిని హరించును.

శీతోదకమునువర్జించతగినవారు.

శ్లో॥ శీతలం స్తిమితేకోష్ఠేగళరోగేనవజ్వరే । గ్రహణీపీనసాధ్మానహిక్కాగుల్మేషువిద్రధౌ । కాసమేహారుచిశ్వాసపాండువాతామయేషుచ । పార్శ్వశూలేస్నేహపీతేసద్యశ్శుద్ధానశస్యతే॥

తా॥ స్తిమితవాతము కోష్ఠరోగము కంఠరోగము నూతనజ్వరము గ్రహణి పీనస కడుపుబ్బరము ఎక్కిళ్ళు గుల్మము విద్రధి కాసము మేహము అరుచి శ్వాస పాండువు వాతరోగము పార్శ్వశూల అనునీ వ్యాధులుగలవారును, స్నేహపానము జేసినవారును, వమనవిరేచనములకు దీసికొనినవారును, శీతోదకమును పానము జేయందగదు.

ఆకాశోదకభేద, తద్గుణము.

శ్లో॥ దివ్యంతుషాడ్విధంధారంకారంహైమమితిస్మృతం। చతుర్విధంవరంధారంలఘుత్వాత్తత్పునర్ద్విధా । గాంగంసముద్రజంచేతిగాంగంశ్రేష్ఠతమంస్మృతం । యదాస్యాదాశ్వినేమాసిసూర్యఃస్వాతీవిశాఖయోః।యదంబుజలదైర్ముక్తంగాంగముక్తంమనీషిభిః । అథాస్యమృగశీర్షాదినక్షత్రేషుయథాంబుదైః । అభివృష్టమిదంతోయంసాముద్రమితిశబ్దితం । ఆశ్వినేమాసిసాముద్రంగుణైర్గాంగవదాచరేత్ । స్థాపితంహేమజేపాత్రేరాజతేమృణ్మయేపివా । తజ్జలంశీతలంజ్ఞేయందోషత్రయవిషాపహం।తద్గాంగంసర్వదోషఘ్నంపేయంసాముద్రమన్యథా। సక్షారంలవణామిశ్రంశుక్రదృష్టిబలాపహం ॥

తా॥ మంచునీరు, వర్షపునీరు, వడగండ్లనీరు, ప్రాతఃకాలమునపడినమంచునీరు, అని ఆకాశోదకము నాలుగువిధములు - వాటిలో వర్షోదకము చులకనవలన శ్రేష్ఠముగనుండును - మఱియునది గాంగమని సాముద్రమని రెండువిధములు. ఈ రెంటిలో గాంగమనునది శ్రేష్ఠము. ఆశ్వీజమాస స్వాతి విశాఖ నక్షత్రములయందు సూర్యుడుండునపుడు వర్షించినజలము గాంగమనబడును - ఆశ్వీజమాసమృగశీర్షాది నక్షత్రములయందు సూర్యుడుండునపుడు వర్షించినజలము సాముద్రమనబడును. సాముద్రోదకము ఆశ్వయుజమాసమునందు గాంగమనుజలముతో తుల్యముగనుండును ఆగాంగోదకమును బంగారు లేక వెండిపాత్రలోగాని మట్టిపాత్రలోగానిబోసియునిచిపానముజేసిన చల్లగనుండును త్రిదోషములను విషమును సర్వరోగములను హరించును సాముద్రోదకము తక్కిన మాసములయందు ఉప్పగనుండును శుక్రము దృష్టి బలము వీటిని హరింపజేయును.

ఆకాశోదక గుణము.

శ్లో॥ రసాయనంత్రపామూర్ఛాశీతందాహక్లమాపహం। సౌమ్యంరసావహందివ్యంమేహనిద్రాత్రిదోషజిత్ ॥

తా॥ ఆకాశోదకము ఆయురారోగ్యములవృద్ధిజేసును దప్పి మూర్ఛ తంద్ర తాపము బడలిక మేహము నిద్ర త్రిదోషములు వీటిని పోగొట్టును నిర్మలముగ, మధురముగనుండును.

భూసంబంధ ఉదకగుణము.

శ్లో॥ ఆశ్వాసజననంహ్లాదిశ్రమఘ్నమతిబుద్ధికృత్ । తదేవభూమిపతితంభౌమమిత్యభిధీయతే । దివ్యాభావేతుతత్పేయంప్రవిచార్యగుణాగుణాన్ ॥

తా॥ ఆకాశోదకమే భూపతనమైన భౌమోదకమనంబడును-అది సుఖమును సంతోషమును బుద్ధివైశాల్యమును గలుగంజేయును శ్రమనుపోకడచును ఆకాశోదకము దొరకనపుడు దేశకాలగుణ దోషములను విచారించి భౌమోదకమును పానము జేయందగును.

నూతినీరు గుణము.

శ్లో॥ కౌపంశ్లేష్మహరంక్షారంపిత్తలందీపనంలఘు ॥

తా॥ నూతినీరు శ్లేష్మమును హరించును ఉప్పగనుండును. పిత్తకారి అగ్ని దీపనముజేసును తేలికనిచ్చును.

చెఱువునీరు గుణము.

శ్లో॥ తాడాగంవాతలంస్వాదు తువరంకటుపాకిచ ॥

తా॥ చెఱువునీళ్లు వాతమును ప్రకోపింపజేయును రుచిగ వగరుగ కాచుటవలన ఉప్పగనుండును.

పెద్దకోనేరు నీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ వాప్యంపిత్తకరంక్షారంకటువాతకఫాపహం ॥

తా॥ పెద్దకోనేరునీళ్లు- పిత్తమునుప్రకోపింపజేయును ఉప్పగ కారముగనుండును వాతకఫముల హరింపజేయును.

సెలయేఱు నీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ నైర్ఝరంలేఖనంహృద్యంకఫఘ్నందీపనంలఘు ॥

తా॥ సెలయేఱునీళ్లు లేఖనకారి హృదయమునకు మేలుజేసును కఫమును హరించును దీపనకారి చులకననిచ్చును.

మడుగునీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ హ్రాదంచలఘుపిత్తఘ్నమవిదాహ్యాతిదీపనం ॥

తా॥ మడుగునీరు చులకనగనుండును పిత్తమును తాపమును హరించును విశేషముగ అగ్నిదీపనమునుజేయును.

దొననీళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ చౌండ్యమగ్నిప్రదంరూక్షంస్వాదుశ్లేష్మకరన్నచ ॥

తా॥ దొననీళ్లు అగ్నిదీపనమును శరీరమునకు రూక్షనుజేసును మధురముగ నుండును శ్లేష్మమును హరించును.

నదీజల గుణము.

శ్లో॥ నాదేయందీపనంరూక్షంవాతలంలఘులేఖనం ॥

తా॥ నదీజలము దీపనము రూక్ష వాతము వీటినిజేసుమ లేఖనకారి చులకనగనుండును.

మెట్టమడుగు ఉదకగుణము.

శ్లో॥ సారసంమధురంబల్యం తృష్ణాఘ్నంతువరంలఘు ॥

తా॥ మెట్టమడుగు ఉదకము బలమునిచ్చును దప్పినిహరించును మధురముగ కొంచమువగరుగ చులకనగనుండును.

ఊడుపుమడినీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ కైదారంస్వాద్వభిష్యంది విపాకేగురుదోషలం ॥

తా॥ ఊడుపుమడినీరు మధురముగనుండును శ్లేష్మమును ప్రకోపింపజేయును కాచుటవలన గురుత్వమునిచ్చును త్రిదోషములను గలుగంజేయును.

పడియకుంటనీరు గుణము.

శ్లో॥ పాల్వలంతద్వదుద్దిష్టం విశేషాత్సర్వదోషకృత్ ॥

తా॥ పడియకుంటనీళ్లకును ఊడుపుమడినీళ్లగుణమే గలిగియుండును విశేషముగ సమస్తదోషములజేయును.

మంచునీళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ తౌషారంవాతలంశీతం రూక్షంపిత్తకఫాపహం ॥

తా॥ మంచునీళ్లు వాతమును రూక్షనుజేసును శీతలముగనుండును పిత్తకఫముల హరించును.

వర్షోదకగుణము.

శ్లో॥ ధారంభూమావపతితం దివ్యంతత్సర్వదోషనుత్ ॥

తా॥ భూపతనముగాని వర్షోదకము సర్వదోషములను హరించును.

వడగండ్లనీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ అత్యంతశైత్యంకరకాంబుకుర్యాద్దంతప్రఘర్షంజఠరాగ్నిమాంద్యం । జ్వరత్రిదోషజ్వరముగ్రకాసశ్వాసారుచిశ్లేష్మగరంనిహంతి ॥

తా॥ వడగండ్లనీరు మిక్కుటముగ చలువజేసును దంతములకిట్టికొని పోవ్వనటులజేయును అగ్నిమాంద్యమును, జ్వరమును, త్రిదోషములను గలుగంజేయును. తాపము, కాస, శ్వాస, అరుచి, శ్లేష్మము, విషము వీటినిపోగొట్టును.

ప్రాతఃకాలమునపడిన మంచునీళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ హైమంగురుతరంశీతం పిత్తనుద్వాతవర్ధనం ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమునపడిన మంచునీరు మిక్కుటముగ గురుత్వమును శీతలమునుజేసును పిత్తమునుహరించును వాతమునుప్రకోపింపజేయును.

చంద్రకాంతశిలోదక గుణము.

శ్లో॥ చంద్రకాంతజలంరూక్షం లఘుపిత్తవిషాస్రనుత్ ॥

తా॥ చంద్రకాంత శిలలోపుట్టిననీరు రూక్షగ చులకనగనుండును పిత్తము విషము రక్తదోషము వీటిని హరించును.

హంసోదక గుణము.

శ్లో॥ దివాకరకరైర్జుష్టంనిశిశీతకరాంశుభిః । జ్ఞేయంహంసోదకంనామస్నిగ్ధందోషత్రయాపహం । అనభిష్యందినిర్దోషమంతరిక్షజలోపమం । బల్యంరసాయనంమేధ్యంశీతంలఘుసుధోపమం ॥

తా॥ పగటికాలంబున సూర్యకిరణములచేతగాగ్రి రాత్రికాలంబున చంద్రకిరణములచేత చలవకెక్కిన యుదకము హంసోదకమనబడును-అది జిగటగనుండును త్రిదోషములహరించును మలమునుబంధించును నిర్దోషమైనది ఆకాశోదకమునకు తుల్యమైనది బలము ఆయురారోగ్యములు బుద్ధి వీటిని వృద్ధిజేయును శీతలముగ చులకనగనుండును అమృతతుల్యమైనది.

వర్షాదిఋతువులయందు పానయోగ్యమైనజలము.

శ్లో॥ వర్షాసుదివ్యంపానీయమౌద్భిదంవాప్రశస్యతే । శరత్ప్రసన్నముదకమగస్త్యోదయనిర్విషం । హేమంతేసారసంతోయంతాడాగం వాగుణావహం । వసంతగ్రీష్మయోఃకౌప్యంవాప్యంనైర్ఝరమేవచ । ప్రావృషిప్రవరంచౌండ్యమనభిష్యందికారిచ ॥

తా॥ వర్షాకాలమునందు ఆకాశోదకముగాని భూమిలోనుండి స్వయముగ పొంగివచ్చునట్టియుదకముగాని మిగులప్రశస్తంబు. శరత్కాలమునందు అగస్త్యోదయముచే నిర్విషంబును నిర్మలంబునైన జలము ఆరోగ్యకరమైనది హేమంతఋతువు

నందు మెట్టమడుగునీరుగాని చెలమనీరుగాని హితకరంబు వసంత గ్రీష్మఋతువుల యందు పెద్దకోనేరు నూతి సెలయేఱు వీనియందలియుదకము ప్రశస్తంబు వర్షాకాలమునందు కొనలోనిసెల్ల ప్రశస్తమైనది శ్లేష్మమునుజేయకుండును.

నదీజలసామాన్యగుణము.

శ్లో॥ నద్యశ్శీఘ్రవహాలఘ్వ్య స్సర్వాయాశ్చామలోదకాః । మందగాఃకలుషాః గుర్వ్య యాశ్చశైవాలసేవితాః ॥

తా॥ శీఘ్రముగ ప్రవహించెడి సమస్తనదులయొక్కజలము నిర్మలముగ చులకనగనుండును మందముగ ప్రవహించునట్టియు పాచితోగూడియుండునట్టియునదుల యొక్కజలము కల్మషముగనుండును గురుత్వమునుజేసును.

గంగానదీజలగుణము.

శ్లో॥ శీతంస్వాదుస్వచ్ఛమత్యంతరుచ్యంపథ్యంపక్వంపావనంపాపహారి । తృష్ణామోహధ్వంసనంచ ప్రశస్తంప్రజ్ఞాంధత్తేవారిభాగీరథీయం॥

తా॥ గంగానదీజలము శీతలముగ రుచిగ నిర్మలముగనుండును పథ్యకారి అగ్నిదీపనకారి పరిశుద్ధమైనది పాపమును హరించును దప్పిని మూర్ఛను పోగొట్టును మంచిజ్ఞానమును గలుగంజేయును.

యమునానదీజలగుణము.

శ్లో॥ పిత్తదాహశమనంశ్రమాపహం స్వాదువాతజననంచపాచనం । వహ్నిదీపనకరంచపావనం యామునంజలమిదంబలప్రదం ॥

తా॥ యమునానదీజలము పిత్తము తాపము బడలిక వీటిని పోగొట్టును మధురముగనుండును వాతకారి పాచనకారి అగ్నిదీపనమునుజేసును పరిశుద్ధమైనది బలమును గలుగజేసును.

నర్మదానదీజలగుణము.

శ్లో॥ సలిలంలఘుశీతలంచపథ్యంకురుతేపిత్తకఫప్రకోపనంచ । సకలామయమర్దనంచరుచ్యంమధురంమేఖలకన్యకాసముత్థం ॥

తా॥ నర్మదానదీజలము చులకనగ శీతలముగనుండును పథ్యకారి పిత్తకఫముల ప్రకోపింపజేయును సమస్తరోగములహరించును రుచినిబుట్టించును మధురముగనుండును.

చంద్రభాగానదీజలగుణము.

శ్లో॥ చంద్రభాగాసలిలంసుశీతలం దాహపిత్తశమనంతృషాపహం ॥

తా॥ చంద్రభాగానదీజలము మిగుల శీతలమైనది తాపము పిత్తము దప్పి వీటిని హరించును.

మధుమతీనదీజలగుణము.

శ్లో॥ చంద్రభాగగుణసామ్యదంజలంపథ్యదంమధుమదగ్నిదీపనం॥

తా॥ మధుమతీనదీజలము చంద్రభాగానదీజలముతో తుల్యమైనది పథ్యకారి దీపనకారి. (ఈనది కాశ్మీరదేశమునందు ప్రసిద్ధము.)

శతద్రూ, విపాశా, సింధు నదీజలగుణము.

శ్లో॥ శతద్రూవిపాశాయుగంసింధునద్యాస్సుశీతంలఘుస్వాదుసర్వామయఘ్నం । జలంనిర్మలంపావనంసంవిధత్తేబలంబుద్ధిమేధాయుషాంవృద్ధినంచ ॥

తా॥ శతద్రు, విపాశ, సింధు అను నదులజలము మిగుల శీతలముగ చులకనగ రుచికరముగ నిర్మలముగ పరిశుద్ధముగనుండును సమస్తరోగముల హరింపజేయును బలము బుద్ధి, ధారణాశక్తి ఆయుస్సు వీటిని వృద్ధిజేయును.

శోణ, ఘుర్ఘురిక నదీజలగుణము.

శ్లో॥ శోణాఘుర్ఘురికాజలంచరుచిరంసంతాపశోషాపహం।పథ్యంవహ్నికరంతథాచబలదంక్షీణాంగవృద్ధిప్రదం ॥

తా॥ శోణ, ఘుర్ఘురిక అనునదులజలము మధురముగనుండును తాపమును శోషనుహరించును పథ్యకరమైనది అగ్నిదీపనము బలము శరీరపుష్టి వీటిని గలుగజేయును.

నేత్రావతీ, తాపినీ నదీజలగుణము.

శ్లో॥ ధత్తేత్రజలంహిమంసుమధురంకాంతిప్రదంపుష్టిదం । హృద్యందీపనపాచనంబలకరంనేత్రావతీతాపినీ ॥

తా॥ నేత్రావతి తాపిని అను నదులజలము శీతలముగ మధురముగనుండును కాంతిని పుష్టిని బలమును గలుగజేయును హృదయమునకు మేలుజేసును దీపన పాచనములజేసును. (ఈనదులు పశ్చిమదేశ బిల్వాచలమునందు ప్రసిద్ధము.)

వితస్తినదీజల గుణము.

శ్లో॥ వితస్తిసలిలంస్వాదుత్రిదోషశమనంలఘు । ప్రజ్ఞాబుద్ధిప్రదంపథ్యందేహదార్ఢ్యకరంపరం ॥

తా॥ వితస్తియను నదీజలము మధురముగ చులకనగనుండును త్రిదోషముల హరించును ప్రజ్ఞ బుద్ధి దేహదార్ఢ్యము వీటిని గలుగంజేయును పథ్యకరమైనది.

సరయూనదీజలగుణము.

శ్లో॥ సరయూసలిలంస్వాదు బలపుష్టిప్రదాయకం ॥

తా॥ సరయూ నదీజలము రుచి బలము పుష్టి వీటిని గలుగంజేయును.

మహీనదీజలగుణము.

శ్లో॥ మహీజలంచనుస్వాదుబల్యంపిత్తహారంగురు॥

తా॥ మహీనదీజలము మిగుల మధురముగనుండును బలమునిచ్చును పిత్తమును హరించును గురుత్వముగలది.

గోదావరీనదీజలగుణము.

శ్లో॥ పిత్తాధిరక్తాగ్నిసమీరహారిపథ్యంపరందీపనపాపహారి । కుష్ఠాదిదుష్టామయదోషహారిగోదావరీవారితృపాపహారి॥

తా॥ గోదావరీనదీజలము పథ్యకారి పిత్తరోగము రక్తదోషము వాతము కుష్ఠువు మొదలగు దుష్టరోగములు దప్పి వీటిని హరించును అగ్నిదీపనమును తాపమునుపోగొట్టును.

కృష్ణానదీజల గుణము.

శ్లో॥ కార్ష్ణంజాడ్యహారంస్వాదు పూతంపిత్తాస్రకోపనం॥

తా॥ కృష్ణానదీజలమురుచిగనుండును పరిశుద్ధమైనది జడత్వమునుపోగొట్టును పిత్తరక్తమును ప్రకోపింపజేయును.

తుంగభద్రానదీజల గుణము.

శ్లో॥ తుంగభద్రాజలంస్నిగ్ధంనిర్మలంస్వాదుదంగురు। కంఠపిత్తాస్రదంవాయోఃకోపమేధాకరంపరం॥

తా॥ తుంగభద్రానదీజలము జిగటగ రుచిగనుండును నిర్మలమైనది గురుత్వముజేసును కంఠరోగము పిత్తరక్తము వాతము వీటిని ప్రకోపింపజేయును బుద్ధికి వికాశమునుజేయును.

కావేరినదీజల గుణము.

శ్లో॥ కావేరీసలిలంస్వాదుశ్రమఘ్నంలఘుదీపనం। దద్రుకుష్ఠాదిదోషఘ్నంమేధావృద్ధికరంపరం॥

తా॥ కావేరినదీజలము రుచిగ చులకనగనుండును అగ్నిదీపనముజేసును బడలిక దద్రుకుష్టువు మొదలగురోగముల నశింపజేయును బుద్ధిని వృద్ధిజేసును.

హిమవత్పర్వతజనిత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ హిమవత్ప్రభవాఃపథ్యానద్యోశ్మాహతపాథసః । గంగాశతద్రూసరయూయమునాద్యాగుణోత్తమాః । ఈషత్పిత్తకరాస్స్వచ్ఛాఃపుణ్యావాతకఫాపహాః॥

తా॥ హిమవత్పర్వతమునందు బుట్టి రాళ్లమధ్యమునందు ప్రవహించెడి గంగా యమునా, శతద్రూ, సరయూ మొదలగు నదులయొక్క జలము పథ్యకరమైనది

ప్రశస్తమైన గుణములుగలది ఒకింతపిత్తమునుజేయును వాతకఫముల హరించును నిర్మలమైనది పుణ్యకరమైనది.

మలయపర్వతజనిత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ మలయాచలజానద్యోలఘ్వ్యశ్శీఘ్రవహాహితాః। కృతమాలాతామ్రపర్ణీప్రముఖావిమలోదకాః । స్థిరాపస్తత్ప్రభావాయేకుర్వంతి శ్లీపదావచీః । శోథపాదశిరఃకంఠగళరోగార్బుదక్రిమీన్॥

తా॥ మలయపర్వతమునందు జనించి వేగముగ ప్రవహించెడు కృతమాలా తామ్రపర్ణి మొదలగు నదులయొక్క జలము నిర్మలముగ చులకనగనుండును ఆరోగ్యకరమైనది పైపర్వతమునందుత్పన్నమై కదలక నిలచియుండు తటాకములయందలి జలము ఏనుగకాలు అపచి వాపు పాదము శిరస్సు కంఠము గళము వీనియందు రోగము అర్బుదము క్రిములు వీనిని గలుగంజేయును.

సహ్యపర్వతజనిత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ సహ్యశైలభవానద్యోవేణీగోదావరీముఖాః। కుర్వంతిపాయశఃకుష్ఠమీషద్వాతకఫాపహాః॥

తా॥ సహ్యపర్వతమునందు జనించిన వేణీ, గోదావరి మొదలగు నదులయొక్క జలము తరుచుగ కుష్ఠమునుగలుగంజేయును స్వల్పముగకఫవాతములనుహరించును.

వింధ్యపర్వతజనిత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ వింధ్యాచలేభవాశిప్రారేవాద్యాఃపాండుకుష్ఠదాః॥

తా॥ వింధ్యపర్వతమునందు జనించిన శిప్ర నర్మదమొదలగునదులయొక్క జలము కుష్ఠమును పాండురోగమును గలుగంజేయును.

పారియాత్రపర్వతజనితనదీజలగుణము.

శ్లో॥ పారియాత్రోద్భవాఃప్రోక్తాస్తథాచర్మణ్వతీముఖాః । పథ్యాస్తడాగజాస్తత్రత్రిదోషఘ్న్యోబలావహాః। దరీజాఃకుష్ఠకంవహ్నింశ్లేష్మశ్లీపదరోగదాః॥

తా॥ పారియాత్రపర్వతమునందు జనించిన చర్మణ్వతీ మొదలగు నదులయొక్కజలము పైజెప్పిన శిప్ర నర్మదా మొదలగునదులయొక్క గుణమేగలదైయుండును. మఱియు నాపర్వతముయొక్క చెఱువులలో నిలచియుండుజలము పథ్యకరమైనది త్రిదోషములను బలమును బోకడచును. మఱియు నాపర్వతగుహాలో జనించిన జలము కుష్ఠము అగ్నిదీపనము శ్లేష్మరోగము ఏనుగకాలు వీనిని గలుగంజేయును.

తూర్పు మొదలగుదిక్కులయందలినదీజలగుణము.

శ్లో॥ ప్రాచ్యావాచ్యాపరాఃపశ్చాత్ గురవజాన్ప్రకుర్వతే । మరుజామధురాబల్యాలఘువోగ్నిప్రదాఃవరం॥

తా॥ తూర్పుదిక్కునందు దక్షిణదిక్కునందు పశ్చిమోత్తరములయందు జనించిన నదులయొక్క జలము అర్శోరోగమును బుట్టించును - మిట్టప్రదేశమునందు జనించిన నదీజలము మధురముగ లఘువుగ నుండును బలమును అగ్నిదీపనమును గలుగఁజేయును.

పశ్చిమసముద్రగత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ పశ్చిమామ్భోధిపతితా గోమతీనర్మదాదయః । పథ్యా వాతాస్రపిత్తఘ్న్యో బల్యాః కండూకఫాపహాః ॥

తా॥ పశ్చిమ సముద్రమునందు జేరెడు గోమతి నర్మదా మొదలగు నదులయొక్క జలము పథ్యకరమైనది బలమునిచ్చును వాతము రక్తపిత్తము దురద కఫరోగము వీనిని హరించును.

దక్షిణసముద్రగత నదీజలగుణము.

శ్లో॥ దక్షిణాబ్ధిగతా బల్యాః పిత్తఘ్నాః కఫవాతదాః ॥

తా॥ దక్షిణ సముద్రములో జేరెడు నదులజలము బలమునిచ్చును పిత్తమును హరించును కఫవాతముల బ్రకోపింపజేయును.

తూర్పుసముద్రములో జేరెడు నదీజలగుణము.

శ్లో॥ పూర్వామ్భోధివహా నద్యో మందగా గురవో ఘనాః ॥

తా॥ తూర్పు సముద్రములో జేరెడు నదులజలము మందముగ బ్రవహించును గురుత్వము బలువుగలదై యుండును.

జలగ్రహణకాలము.

శ్లో॥ భౌమానామమ్భసాం ప్రాతస్సర్వేషాం గ్రహణం వరం । నైర్మల్యం తత్ర శైత్యం తత్తేషాం సచ వరో గుణః ॥

తా॥ భూసంబంధముగల సమస్త జలమునకు ప్రాతఃకాలమునందే నైర్మల్యము శీతలము అను శ్రేష్ఠమైన గుణములు గలిగియుండుటవలన దానినపుడే గ్రహింపవలయు.

భోజనకాలఉదకపానగుణము.

శ్లో॥ భుక్త్యాదౌ సలిలం పీతం కార్శ్యమందాగ్నిదోషకృత్ । మధ్యేఽగ్నిదీపనం శ్రేష్ఠమంతే స్థౌల్యకఫప్రదం ॥

తా॥ భోజనమునకు ముందుదకపానము జేసిన శరీరకృశత్వము మందాగ్ని ఇవి గలుగును భోజనమధ్యమునందైనయెడల అగ్నిదీపనమును గలుగఁజేయును. శ్రేష్ఠమైనది-భోజనాంతరమునందైనయెడల శరీరస్థౌల్యము కఫము వీటిని బుట్టించును.

ఉదకప్రశంస.

శ్లో॥ జీవంతి జీవనాజ్జీవా జగత్సర్వం తు తన్మయం । తతోఽత్యంతతయా నుజ్ఞైర్న క్వచిద్వారి వార్యతే। పానీయం ప్రాణినాం ప్రాణా విశ్వమేవహి తన్మయం । అతోఽత్యంతనిషేధేపి న క్వచిత్ వారి వార్యతే॥

తా॥ ఉదకపానమువలన సకలప్రాణులు జీవించుటచే నుదకమే ప్రాణస్వరూపమైనది కావున సర్వకాలములయం దుదకపానము నిషేధింపబడలేదు.

ఉదకపాననియమము.

శ్లో॥ పానీయం న తు పానీయం పానీయేఽన్యప్రదేశజే । అజీర్ణే క్వథితం చామే పక్వేఽజీర్ణే చ నేతరత్ । తృషితస్తు విదగ్ధేఽన్నే యః పిబేత్ శీతలం జలం । విదాహః ప్రశమం యాతి శేషమన్నం చ జీర్యతే ॥

తా॥ పానము జేయబడిన ఒకప్రదేశమునందలి యుదకము జీర్ణముగాకుండు నపుడు మఱియొక ప్రదేశమునందలి యుదకమును పానము జేయఁజనదు. పానము జేసిన శీతోదకము జీర్ణముగాకుండునపుడు ఉష్ణోదకమును, ఉష్ణోదకము జీర్ణించిన పిదప శీతోదకమును పానము జేయఁజనదు భుజించినయన్నము విదగ్ధాజీర్ణమును జెందినపుడు శీతోదకమును పానము జేసిన దప్పిని హరింపజేయుటయేగాక అన్నమును కూడ జీర్ణము జేసును.

సరస్వతీ నదీజలగుణము.

శ్లో॥ సరస్వతీజలం స్వాదు శీతం సర్వరుజాపహం । రుచ్యం చ దీపనం పథ్యం దేహకాంతికరం లఘు ॥

తా॥ సరస్వతీనదీజలము మధురముగ శీతలముగ చులకనగ నుండును సమస్త రోగములబోకడచును రుచినిబుట్టించును అగ్నిదీపనమును జేయును దేహమునకు కాంతినిచ్చును. పథ్యకారి.

చెలమనీళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ చౌళీజలం శుక్లవివర్ధనం చ సుఖప్రదం పిత్తకఫానిలఘ్నం। సంతర్పణం దాహతృషాపహం తు సందీపనం స్వచ్ఛతరం లఘూష్ణం ॥

తా॥ చెలమనీళ్లు శుక్రమును వృద్ధిజేయును సుఖకరమైనది పిత్తము కఫము వాతము తాపము దప్పి వీటిని బోకడచును తృప్తినిచ్చును అగ్నిదీపనమును జేసును మిగుల నిర్మలముగ చులకనగ ఉష్ణముగనుండును.

భూవర్ణభేదముచే జలగుణము.

శ్లో॥ జాతం తామ్రభువస్థలే చ సలిలం వాతాదిదోషప్రదం । దే

శాడ్యాడ్యకరంతు కుర్దరకరం దోషావహం భూసరాత్ । వాతఘ్నం తుసితోత్థితోయమమలం పథ్యం లఘుస్వాదుచ । శ్లేష్మం శ్యామభువస్త్రిదోషశమనం సర్వామయఘ్నం పయః ॥

తా॥ ఎఱ్ఱనిభూమియందలియుదకము వాతాదిదోషముల బ్రకోపింపజేయును మలినమయిన భూమియందలి యుదకము రోగముల బుట్టించును అజీర్ణమునుజేయును దోషకారి తెల్లని భూమియందలియుదకము వాతమును బోగొట్టును నిర్మలముగనుండును పథ్యకారి చులకనగ మధురముగనుండును నల్లనిభూమియందలి యుదకము ప్రశస్తమయినది త్రిదోషముల బోకడచును సమస్తరోగముల హరింపజేయును.

ఉప్పునీళ్ళగుణము.

శ్లో॥ క్షారోదకం పిత్తలం స్యాత్ క్షారంచాగ్నిప్రదీపనం । కఫవాతం ప్రశమయేదహితం మేహరోగిణాం ॥

తా॥ ఉప్పునీళ్లు పిత్తమును అగ్నిదీపనమునుజేయును వేగముగలది కఫవాతముల హరించును మేహరోగులకపథ్యమైనది.

దీర్ఘకాలోదక గుణము.

శ్లో॥ చిరస్థితం లఘుస్వచ్ఛం పథ్యం స్వాదు సుఖావహం ॥

తా॥ దీర్ఘకాలముగ చెఱువు మొదలగు వానియందు నిలచియుండు జలము చులకనగ నిర్మలముగ మధురముగనుండును పథ్యకారి ఆరోగ్యకారి.

అనూపదేశ జలగుణము.

శ్లో॥ అనూపం దోషకృద్వారి పారియోభిష్యందినిందితం ॥

తా॥ అనూపదేశమునందలి జలము రోగములనుబుట్టించును శ్లేష్మమును తరుచుగ బ్రకోపింపజేయును. వర్జింపదగినది.

జాంగలదేశ జలగుణము.

శ్లో॥ జాంగలం హంతి సకలం దోషమగ్నిప్రదీపనం ॥

తా॥ జాంగలదేశమునందలిజలము సకలదోషములనుహరించును అగ్నిదీపనకారి.

సాధారణదేశ జలగుణము.

శ్లో॥ సాధారణం హిమం స్వాదు తృష్ణాఘ్నం హర్షదం లఘు ॥

తా॥ సాధారణదేశమునందలి జలము చల్లగనుండును మధురమైనది దప్పిని హరించును మనస్సునకు సంతోషమునిచ్చును చులకనగనుండును.

స్థలభేదముచే ఉదకగుణము.

శ్లో॥ ఆమ్లంచ లవణంచ స్యాత్ పతితం పార్థివే స్థలే । ఆప్యేతు మధురం ప్రోక్తం కటుతిక్తంచ తైజసే । కషాయం వాయవీయే స్యాదవ్యక్తం నా

భసే స్మృతం । తత్రనాభసమేవోక్తముత్తమం దోషవర్జితం ॥

తా॥ పార్థివస్థలమునందలిజలము కొంచెము ఉప్పుగ పుల్లగనుండును ఆప్యభూమియందలిజలము మధురముగనుండును తేజోమయభూమియందలిజలము కారముగ చేదుగనుండును. వాయుమయభూమియందలిజలము వగరుగనుండును. ఆకాశమయభూమియందలి జలము వ్యక్తరసముగలదికాదు. పైజెప్పినయుదకములో ఆకాశమయభూమియందలియుదకమే ప్రశస్తమైనది దోషరహితమైనది.

వర్జనీయోదకము.

శ్లో॥ వర్షాను యోఽవగాహేత పిబేదథనవంపయః । వర్షాదిమష్టంలభతే స బాహ్యాభ్యంతరామయాన్ । కలుషం ఛన్నమంభోజపర్ణనీలతృణాదిభిః । దుష్టగన్ధాద్యసంస్పృష్టం సూర్యాచంద్రమసాంశుభిః । వ్యాపన్నమితిజానీయాత్సర్వదోషప్రకోపకృత్ । తోయం తద్వర్జయేత్సర్వం యచ్చానృతుసముద్భవం ॥

తా॥ వర్షాకాలమునందలి క్రొత్తనీళ్ళను, ఆకులు మొదలగువానిచే మురిగిన నీళ్ళను, స్నానపానములయందుపయోగపరచికొనిన బాహ్యాభ్యంతరములయందనేక రోగములుబుట్టును. తామరాకులు పచ్చనిగడ్డి మొదలగువానిచే గప్పబడి దుర్గంధయుక్తమై సూర్యచంద్రకిరణసంబంధములేక కల్మషముగనుండు ఉదకము వ్యాపన్నమనబడును. అదిసర్వదోషములబ్రకోపింపజేయును కావున నట్టియుదకమును అకాలమున వర్షించినయుదకమునువర్జింపవలయు. (వ్యాపన్నమనగా=రోగకరమైనది)

జలదోషపరిహారవిధి.

శ్లో॥ వ్యాపన్నమపి పానీయం క్వథితం సూర్యతాపితం । తప్తాయః పిండసికతాగారివాదిప్రథధారితం । కర్పూరచోరపున్నాగపాటలాదిసువాసితం । స్వచ్ఛంకతకముక్తాద్యైశ్శీతం దోషాయనక్వచిత్ ॥

తా॥ దోషయుక్తమయినజలమును కాచి సూర్యకిరణములచే వేడిపింపజేసి దానియందు కాచిన ఇనుమును ఇసుకను గులకరాళ్ళను వేసి పచ్చకర్పూరము కచోరములు సురపొన్న పాదిరిపువ్వు మొదలగువానిచే వాసనగట్టి యందు బంగారు ముత్తియములు మొదలగువానిని వైచుటచే శీతలమై నిర్మలమైయుండు ఉదకము దోషరహితమైనది.

ఉష్ణోదక సామాన్యగుణము.

శ్లో॥ తత్తాక్వథ్యమానం నిష్ఫేనం నిర్వేగం నిర్మలం జలం । తత్సర్వదోషశమనం దీపనం పాచనం లఘు । ఉష్ణం తదగ్నిజననం లఘ్వేతద్వస్తిశోధనం । పార్శ్వరుక్పీనసాధ్మానహిక్కానిలకఫాపహం । అజీర్ణంజరయత్యాశు పీతముష్ణోదకం నిశి ॥

తా॥ పొగలేకుండా బాగుగ కాచబడి సుఖోష్ణముగ నిర్మలముగనుండు నుదకము సర్వదోషములహరింపంజేయును అగ్నిదీపనము పాచనము వీటినిజేసును చులకనగనుండును. ఉష్ణముగనుండుజలము దీపనకారి ఒకింత యుష్ణముగనుండు జలము అగ్నినిశోధించును. పార్శ్వశూల పీనస కడుపుబ్బరము ఎక్కిళ్లు వాతము కఫము వీటినిపోగొట్టును. రాత్రులయందుష్ణోదకమును పానముజేసిన అజీర్ణము హరించును.

పాకభేదముచే ఉష్ణోదకగుణము.

శ్లో॥ తత్పాదహీనంవాతఘ్నమర్ధహీనంచపిత్తజిత్ । త్రిపాదహీనంశ్లేష్మఘ్నంసంగ్రాహ్యగ్నిప్రదంలఘు । నిహంతిశ్లేష్మసంఘాతంమారుతంచాపికర్షతి । పాదావశేషంసలిలంగ్రీష్మేశరదిశస్యతే । హేమంతేశిశిరేవర్షాస్వర్ధహీనమథాపిచ ॥

తా॥ పడికి ముక్కాలుగ కాచబడినజలము వాతమును పడికి అరపడిగ కాచబడినజలముపిత్తమునుహరించును పడికి కాలుపడిగ కాచబడినజలము కఫమును మలబంధమునుహరించును అగ్నిదీపనమును బుట్టించును చులకనగనుండును శ్లేష్మరోగములు వాతరోగములీనినిబోగొట్టును. గ్రీష్మశరదృతువులయందు పడికికాల్పడిగను హేమంతశిశిరవర్షఋతువులయందు పడికిఅరపడిగను కాచబడినజలము ప్రశస్తము.

కాగిచల్లారిన యుదకగుణము.

శ్లో॥ శృతశీతంసదాపథ్యంలఘునీరంత్రిదోషనుత్ ॥ ధాతుక్షయే రక్తవికారదోషవాతప్రమేహేషువిషగ్రహేచ । జీర్ణజ్వరేసంతతసన్నిపాతేజలంప్రశస్తంశృతశీతలంస్యాత్ ॥

తా॥ కాగిచల్లారినయుదకము పథ్యకరమైనది చులకనగనుండును త్రిదోషములహరించును ధాతుక్షయము రక్తదోషమువాతము ప్రమేహము విషము గ్రహపీడ జీర్ణజ్వరముసంతతజ్వరముసన్నిపాతమువీనియందుకాగిచల్లారినయుదకము ప్రశస్తము.

వర్జనీయోష్ణోదకము.

శ్లో॥ తచ్చపర్యుషితంనిఘ్నమమ్లీభూతంత్రిదోషకృత్ ।దివాశృతం వయోరాత్రౌగురుతామధిగచ్ఛతి । రాత్రౌశృతందివాపీతంతథాదోషకరంపరమ్ ॥

తా॥ చల్లారుటచే పులిసినయుదకమును పానముజేసిన త్రిదోషములప్రకోపింపజేయును పగలుకాచిన జలమును రాత్రులయందుపానముజేసిన గురుత్వముజేసును రాత్రికాచినజలమును మధ్యాహ్నముపానముజేసిన మిక్కుటముగ దోషములగలుగంజేయును.

రెండుమార్లుకాచిన ఉదకగుణము.

శ్లో॥ ద్విఃపాచితంజలంపీతంవిషతుల్యంభవేన్నృణాం ॥

తా॥ రెండుమార్లు కాచినయుదకము విషతుల్యమయినది.

ఉష్ణోదకమునువర్జించదగినవారు.

శ్లో॥ పిత్తేకుష్ఠేచలూతాయాంగుదార్శఃకామలాసుచ । బాలేవృద్ధేనేత్రరోగేగ్రీష్మేచవిషమేమదే । గుదపాకేమేఢ్రపాకేముఖపాకేహలీమకే । గర్భిణ్యాంచవిశేషేణవర్జయేదుష్ణతోయకం ॥

తా॥ పిత్తము కుష్ఠువు లూతవ్రణము అర్శస్సు కామిల నేత్రరోగము విషము జ్వరము మదము గుదవ్రణము మేఢ్రవ్రణము నోటివ్రణము హలీమకము అనునీరోగములయందును గ్రీష్మకాలమునందును ఉష్ణోదకమునువర్జించవలయు విశేషముగ బాలురు వృద్ధులు గర్భిణీస్త్రీలు వీరు ఉష్ణోదకమును పానముజేయంజనదు.

జలజీర్ణకాలము.

శ్లో॥ ఆమంజలంజీర్యతియామమాత్రాత్తదర్ధమాత్రాచ్ఛృతశీతవారి । తస్యార్ధమాత్రాత్క్వథితోష్ణవారిత్రిధావిధోక్తోజలజీర్ణకాలః॥

తా॥ శీతోదకము ఒకజాములోను కాగిచల్లారిననీళ్లు అరజాములోను తెర్లిన వేడినీళ్లు కాలుజాములోనుజీర్ణించును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే పానీయగుణమంజరీ పంచమా.

పాలు.

శ్లో॥ దుగ్ధంప్రస్రవణంక్షీరంసౌమ్యంసంజీవనంపయః ॥

టీ॥ దుగ్ధం-ప్రస్రవణం-క్షీరం-సౌమ్యం-సంజీవనం-పయః-అనునవి పాలకు పేళ్లు.

పాలసామాన్య గుణము.

శ్లో॥ దుగ్ధంబలకరంశీతంమధురంవాతపిత్తజిత్ । స్నిగ్ధంరసాయనంమేధ్యంజీవనంధాతువర్ధనం । చేతోరక్తగదశ్వాసక్షయార్శోభ్రమనుద్గురు।బాలవృద్ధకృశాదీనాంస్త్రీప్రసక్తానాంప్రశస్యతే। ప్రాయఃప్రాణభృతాంసాత్మ్యంవిశేషాద్గోజసేహితం ॥

తా॥ పాలు బలమునిచ్చును చలువజేసును మధురముగ జిగటగనుండును ఆయురారోగ్యములు బుద్ధి ధాతువులు వీటిని వృద్ధిజేయును ప్రాణాధారమయినది వాతము పిత్తము హృద్రోగము రక్తదోషము శ్వాసము క్షయము అర్శస్సు భ్రమ వీనిని పోకడచును గురుత్వముజేసును బాలురు వృద్ధులు శరీరము కృశించినవారు స్త్రీయాసక్తులు వీరలకు హితముజేయును సర్వప్రాణులకు తరుచుగపథ్యకారి విశేషముగ బలమును గలుగంజేయును.

ఆవుపాలగుణము.

శ్లో॥ గోక్షీరంమధురంశీతంగురుస్నిగ్ధంరసాయనం । బృంహణం స్తన్యకృద్వర్ణ్యంజీవనంవాతపిత్తనుత్ । కృష్ణాయాగోర్వరంక్షీరంశ్వేతాయాశ్శ్లేష్మలంగురు । బాలవత్సావివత్సానాంగవాంక్షీరంత్రిదోషకృత్ । పిణ్యాకాద్యశనాజ్జాతంక్షీరంగురుకఫాపహం ॥

తా॥ ఆవుపాలు మధురముగనుండును చలువజేసును గురుత్వముగ జిగటగనుండును ఆయురారోగ్యములను శరీరపుష్టిని గలుగంజేయును చనుబాలను శరీరకాంతినివృద్ధిజేసును ప్రాణాధారమయినది వాతపిత్తముల హరించును నల్లటియావుపాలు శ్రేష్ఠమయినది తెల్లటియావుపాలు శ్లేష్మమును గురుత్వమును గలుగంజేయును లేతదూడగల ఆవుపాలు దూడలేని ఆవుపాలు త్రిదోషములగలుగంజేయును తెలుకపిండి మొదలగు వస్తువులభక్షించెడి యావుపాలు గురుత్వమునుజేసును కఫమును బోగొట్టును.

మేకపాలగుణము

శ్లో॥ అజంగవ్యగుణంగ్రాహివిశేషాద్దీపనంలఘు । హంతిక్షయార్శోతీసారప్రదరాస్రభ్రమజ్వరాన్ । అజానామల్పకాయత్వాత్కటుతిక్తాదిభక్షణాత్ । స్తోకాంబుపానాద్వ్యాయామాత్పయస్సర్వగదాపహమ్ ॥

తా॥ మేకపాలు ఆవుపాలగుణము కలదైయుండును మలమును బంధించును విశేషముగ దీపనమునిచ్చును చులకనగనుండును క్షయము మూలము అతిసారము ప్రదరము రక్తదోషము భ్రమ జ్వరము ఆనుసిరోగముల హరించును మేకలు అల్పశరీరముగలదిగనుండుటవలనను, కారము చేదు మొదలైన రసములుగల వస్తువుల భక్షించుటవలనను, స్వల్పముగ జలపానముజేయుటవలనను, విశేషముగ సంచరించుటవలనను, మేకపాలు సర్వరోగముల నశింపంజేయును.

గొఱ్ఱెపాల గుణము.

శ్లో॥ ఆవికంమధురంకేశ్యంస్నిగ్ధంవాతకఫావహం । గురుకాసేనిలోద్భూతే కేవలేచానిలేవరం ॥

తా॥ గొఱ్ఱెపాలు మధురముగ జిగటగనుండును, వెండ్రుకలకు హితమైనది వాత, కఫములహరించును. గురుత్వముజేసును వాతకాసము వాతము వీనియందు పథ్యకారి.

గేదెపాలగుణము.

శ్లో॥ మాహిషంమధురంగవ్యంస్నిగ్ధంగురుబలప్రదం । నిద్రాశుక్రకరంశీతంమలాభిష్యందివహ్నినుత్ ॥

తా॥ ఎనపపాలు మధురముగ జిగటగనుండును గురుత్వముజేసును బలము నిద్ర శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును చలువజేసును మలమును విసర్జింపజేయును అగ్నిదీపనమును బోగొట్టును.

చనుపాలగుణము.

శ్లో॥ నార్యాలఘుపయశ్శీతందీపనంవాతపిత్తజిత్ । చక్షుశ్శూలాభిఘాతఘ్నంనస్యాశ్చ్యోతనయోర్వరం ॥

తా॥ స్త్రీలచనుబాలు లఘువుగ శీతలముగనుండును అగ్నిదీపనముజేసును వాతము పిత్తము నేత్రశూల అభిఘాతము వీటిని హరించును నస్య, ఆశ్చ్యోతన కర్మలయందు ప్రశస్తంబు.

ఏనుగపాల గుణము.

శ్లో॥ హాస్తిన్యాస్స్వాదుబలకృత్చక్షుష్యంశీతలంగురు ॥

తా॥ ఏనుగపాలు మధురముగనుండును బలమునిచ్చును నేత్రహితకారి చలువజేసును గురుత్వముగలది.

ఒంటెపాల గుణము.

శ్లో॥ ఔష్ట్రంస్వాదురసంరూక్షంలవణంలఘుదీపనం । కృమికుష్ఠకఫానాహశోథోదరహరంసరం ॥

తా॥ ఒంటెపాలు రుచిగ ఉప్పగ లఘువుగనుండును దీపనకారి రూక్షజేసును క్రిములు కుష్ఠము కఫము ఆనాహవాతము వాపు ఉదరరోగము వీటిని హరింపంజేయును శరీరమునందు వేగముగవ్యాపించును.

గుఱ్ఱపుపాల గుణము.

శ్లో॥ ఆశ్వముష్ణంపయోరూక్షంబల్యంవాతకఫాపహం ॥

తా॥ గుఱ్ఱపుపాలు కాకను రూక్షనుజేసును బలమునిచ్చును వాతకఫముల హరించును.

గాడిదెపాలగుణము.

శ్లో॥ బలకృద్గార్దభక్షీరంకాసశ్వాసహరంపరం । మధురామ్లరసంరూక్షందీపనంపథ్యదంస్మృతం ॥

తా॥ గాడిదెపాలు బలమునిచ్చును కాస, శ్వాసములహరించును తియ్యగ పుల్లగనుండును రూక్ష అగ్నిదీపనము వీటిని గలుగంజేయును పథ్యకారి.

ఒకటే డెక్కగలజంతువుల పాలగుణము.

శ్లో॥ లవణామ్లంలఘుస్వాదుస్యాదేకశఫంతథా ॥

తా॥ ఒకటే డెక్కగల జంతువులయొక్క పాలన్నియు ఉప్పగ పుల్లగ కొంత మధురముగనుండును.

ధారోష్ణగుణము.

శ్లో॥ ధారోష్ణందీపనంబల్యంలఘుశీతంత్రిదోషనుత్ ॥

తా॥ ధారోష్ణము (అనగాగోవుపాలుధారలు) అగ్నిదీపనముజేసును బలము నిచ్చును చులకనగ శీతలముగనుండును త్రిదోషముల హరించును.

వికారముజెందిన పాలగుణము.

శ్లో॥ ముహూర్తత్రితయాదూర్ధ్వంపయోభజతివిక్రియామ్ । తదేవద్విగుణేకాలేవిషవద్ధంతిమానవం ॥

తా॥ మూడుముహూర్తముల కాలము నతిక్రమించినపాలు వికారమును జెందును ఆరుముహూర్తముల కాలము నతిక్రమించినపాలు విషమువలెనే మనుజుని జంపును.

తాత్కాలికక్షీరగుణము.

శ్లో॥ తప్తాచ్ఛీతగుణాంతత్స్యాత్పయస్తాత్కాలికంపిబేత్ । సుధాసమంతదేవస్యాత్ ధారాశీతంత్రిదోషకృత్ ॥

తా॥ పాలను ఒతికినపుడే పానముజేసిన చలువజేసును అమృతతుల్యముగనుండును ధారాశీతమును పానముజేసిన త్రిదోషముల గలుగంజేయును.

ధారోష్ణాదిప్రశస్తము.

శ్లో॥ ధారోష్ణంశస్యతేగవ్యంధారాశీతంతుమాహిషం । శృతోష్ణమావికంపథ్యంశృతశీతమజావయః ॥

తా॥ ఆవుపాలు ధారోష్ణముగ నుండునపుడు ప్రశస్తము ఎనపపాలు ధారాశీతముగ నుండునపుడు ప్రశస్తము కాచినమేకపాలు సుఖోష్ణముగ నుండునపుడు ప్రశస్తము గొఱ్ఱెపాలు కాగిచల్లారిన పిదప ప్రశస్తము.

కాగినపాల గుణము.

శ్లో॥ శృతశీతంజయేత్ పిత్తంశృతోష్ణంకఫమారుతౌ । అతిపక్వంగురుస్నిగ్ధంవృష్యంబలవివర్ధనం ॥

తా॥ కాగి చల్లారినపాలు పిత్తమునుహరించును కాగినపిదప సుఖోష్ణమును జెందినపాలు కఫవాతముల హరించును అధికముగ కాగినపాలు గురుత్వమును జేయును జిగటగనుండును శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును.

కాగనిపాలగుణము.

శ్లో॥ ఆమమామప్రదంక్షీరమభిష్యందికరంగురు । ఆమమేవస్త్రియాఃక్షీరంపథ్యంపక్వంతుదోషకృత్ ॥

తా॥ కాగనిపాలు ఆమరోగమును శ్లేష్మమునుబుట్టించును గురుత్వముగలవై యుండును కాగనిస్త్రీలచనుబాలు పథ్యకారి కాగినచనుబాలు దోషముల బ్రకోపింపజేయును.

ఉదయమునబితికిన పాలగుణము.

శ్లో॥ ప్రాభాతికంపయఃప్రాయోవిష్టంభిగురుబృంహణం । రాత్రౌచంద్రగుణాధిక్యాత్ వ్యాయామపరివర్జనాత్ ॥

తా॥ రాత్రులయందు శీతమధికముగ నుండుటవలనను, సంచారము లేకుండుటవలనను, ఉదయమున పిండినపాలు మలబంధమును గురుత్వమును శరీరపుష్టిని జేసును.

సాయంకాలమునబితికినపాలగుణము.

శ్లో॥ ప్రదోషఆమనుష్యబల్యంచక్షుష్యంవాతపిత్తహృత్ । దివాకరకరాఘాతాత్ వ్యాయామానిలసేవనాత్ ॥

తా॥ పగటియందు సూర్యకిరణసంబంధము, విశేషముగ సంచారము, వాతస్పర్శ ఇవి గలిగియుండుటవలన సాయంకాలము బితికినపాలు ఆమరోగము వాతపిత్తములు వీటిని హరింపజేయును నేత్రములకు హితముజేసును బలకరమైనది.

కాలభేదముచే క్షీరపానగుణము.

శ్లో॥ వృష్యంబృంహణమగ్నివర్ధనకరంపూర్వాహ్ణపీతంపయో । మధ్యాహ్నేబలదాయకంరుచికరం కృచ్ఛ్రాశ్మరీచ్ఛేదనం । బాలేవహ్నికరంక్షయే బలకరంవృద్ధేచవీర్యప్రదం । రాత్రౌక్షీరమనేకదోషశమనంసేవ్యంతతస్సర్వదా ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమునందుజేయబడిన క్షీరపానము శుక్రము శరీరపుష్టి జాఠరాగ్ని వీటిని వృద్ధిజేయును. మధ్యాహ్నమునందు జేయబడిన క్షీరపానము బలము నిచ్చును రుచినిబుట్టించును మూత్రకృచ్ఛ్రమును నశింపజేయును క్షీరపానమువలన బాలురకు అగ్నిదీపనము గలుగును కృశించినవారలకు బలముగలుగును వృద్ధులకు శుక్రమువృద్ధిజెందును రాత్రియందు జేయబడిన క్షీరపానము అనేకదోషములబోకడచును కావున రాత్రులయందెల్లపుడు క్షీరమును పానముజేయవలయును.

చెడిపోయినపాలగుణము.

శ్లో॥ వివర్ణమమ్లందుర్గంధి లవణంగ్రంథితంపయః । వర్జయేదమ్లలవణయోగాత్కుష్ఠాదిదోషకృత్ ॥

తా॥ వికారవర్ణమును జెంది దుర్గంధయుక్తమై పుల్లగ ఉప్పగ కుదుపములుగ పేరియుండుపాలు కుష్ఠువు మొదలైన రోగముల గలుగంజేయును కావున దానిని వర్జించవలయును.

పాలమీగడమీగడగుణము.

శ్లో॥ సంతానికావరంపూతా శృతదుగ్ధోపరిస్థితా । సంతానికాగురుశ్శీతావృష్యాపిత్తాస్రవాతనుత్ ॥

తా॥ కాచినపాలనీడిమీగడ రూక్ష గురుత్వము శీతలముజేయును శుక్రమును వృద్ధిజేయును పిత్తరక్తమును వాతమును పోగొట్టును.

ముఱ్ఱుపాలు మొదలైనవానిగుణము.

శ్లో॥ సప్తరాత్రాత్ పరం క్షీరమప్రసన్నంతు మోరటం। నష్టదుగ్ధం భవేన్నస్తు మోరటం జైజ్జటోఽబ్రవీత్ । క్షీరంతత్కాలసూతాయాః పీయూషం ఘనముచ్యతే । పక్వం దధ్నా సమం క్షీరం విజ్ఞేయా దధికూర్చికా। తక్రేణ తక్రకూర్చికా తత యోః పిండః కిలాటకః । పాకం వినా సవవస్యాత్ క్షీరయుక్తసితాన్వితః। మోరటస్తు సపీయూషః కూర్చికౌ దధితక్రయోః కిలాటః క్షీరసాక్రాఖ్యామేతే నిద్రావపుష్టిదాః। గురవః శ్లేష్మలా వృష్యా హృద్యా వాతాగ్నినాశనాః । వాతలా మజ్జరా రూక్షా గ్రాహిణీ తక్రకూర్చికా॥

తా॥ దూడవేసిన యేడుదినములకు పిదప బితకబడినపాలు మోరటమనబడును పాలుయిరికి మీగడనిలచిన మోరటమని జైజ్జటుడువచించె దూడవేయగానే బితకబడిన యావుపాలు పీయూషమనబడును (పియ్యూషమనగా ముఱ్ఱుపాలు) ఇది గట్టిగనుండును పెరుగుతోజేర్చి కాచబడినపాలు దధికూర్చికయనబడును మజ్జిగతో జేర్చికాచబడినపాలు తక్రకూర్చికయనబడును వానియొక్క జున్ను పిండకిలాటకమనబడును......పైజెప్పిన మోరటాదులు నిద్ర ఆమరోగము శరీరపుష్టి గురుత్వము శ్లేష్మము శుక్రవృద్ధి వీటిని గలుగంజేయును హృదయమునకు హితముజేసును వాతము జాఠరాగ్ని వీటిని నశింపజేయును తక్రకూర్చికయనునది వాతము రూక్ష మలబంధము వీటినిజేసును అజీర్ణకారి.

పాకభేదముచే క్షీరగుణము.

శ్లో॥ చతుర్థభాగం సలిలం నిధాయ యచ్ఛార్ధమావర్తితముత్తమం తత్ ।సర్వామయఘ్నం బలపుష్టికారి వీర్యప్రదం క్షీరమతీవశస్తం ॥

తా॥ పడికి కాలుపడి నీళ్లుబోసి అరపడిగ కాచబడినపాలు సమస్తరోగముల బోగొట్టును బలము పుష్టి శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును మిగులపథ్యకారి.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే క్షీరగుణమంజరీ షష్ఠా.

పెఱుగు భేదములు.

శ్లో॥ దధిస్త్యానం పయస్సమ్యక్ స్త్యానమీషత్తు మందకం । తన్మిష్టమమ్లమత్యమ్లం మధురామ్లమితిస్మృతం ॥

తా॥ గట్టిగ పేరిన పెరుగు దధియనబడును కొంచముగట్టిగ పేరిన పెరుగు మందకమనబడును ఇది మధురముగ పుల్లగ మిగులపుల్లగ ఒకింతమధురముగపుల్లగ ఇటుల నాలుగువిధములుగనుండును.

పెఱుగు గుణము.

శ్లో॥ దధ్యుష్ణం దీపనం స్నిగ్ధం కషాయానురసం గురు । పాకేఽమ్లం గ్రాహి పిత్తాస్రశోఫమేదః కఫప్రదం । మూత్రకృచ్ఛ్రే ప్రతిశ్యాయే శీతకే విషమే జ్వరే । అతిసారే రుచౌ కార్శ్యే శస్యతే బలవర్ధనమ్ ॥

తా॥ గట్టిగ పేరిన పెఱుగు రొకజేసును అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయును జిగటగనుండును ఒకింత వగరుగ గురుత్వముగనుండును పాకముచే పుల్లగనుండును మలబంధముజేసును పిత్తరక్తము వాపు మేదోరోగము కఫము వీటిని బుట్టించును. పెరుగు మూత్రకృచ్ఛ్రము పీనస శీతజ్వరము విషమజ్వరము అతిసారము అరుచి శరీర కృశత్వము వీటియందు హితకరము బలమును వృద్ధిజేయును.

కొంచముగట్టిగ పేరిన పెరుగుగుణము.

శ్లో॥ మందం త్రిదోషజననం మధురం వాతపిత్తజిత్ ॥

తా॥ ఒకింతగట్టిగ పేరినపెరుగు త్రిదోషముల బుట్టించును మధురముగనుండును వాతపిత్తముల హరించును.

మధురామ్లాదిదధిగుణము.

శ్లో॥ అమ్లం పిత్తాస్రకఫకృదత్యమ్లం రక్తపిత్తదం । మధురామ్లం గుణైర్మిశ్రైర్దధిపూర్వవదాదిశేత్ ॥

తా॥ పుల్లగనుండుపెరుగు పిత్తరక్తము కఫము వీటిని బుట్టించును మిగులపుల్లగనుండు పెఱుగు రక్తపిత్తమును బ్రకోపింపజేయును తీపు పులుసు వీనితోగూడియుండు పెఱుగు పైరెండుగుణముల గలుగంజేయును.

ఆవు పెరుగుగుణము.

శ్లో॥ గవ్యం దధ్యుత్తమం బల్యం పాకే స్వాదు రుచిప్రదం । పవిత్రం దీపనం స్నిగ్ధం పుష్టికృత్పవనాపహం ॥

తా॥ ఆవుపెఱుగు శ్రేష్ఠమైనది బలమునిచ్చును పాకముచే మధురముగనుండును రుచిని బుట్టించును పరిశుద్ధమైనది అగ్నిదీపనమును శరీరపుష్టిని గలుగంజేయును జిగటగనుండును. వాతమును బోగొట్టును.

మేక పెరుగు గుణము.

శ్లో॥ ఆజం దధ్యుత్తమం గ్రాహి లఘు దోషత్రయాపహం । శస్యతే శ్వాసకాసార్శః క్షయకార్శ్యేషు దీపనం ॥

తా॥ మేక పెరుగు శ్రేష్ఠమైనది మలమును బంధించును చులకనగనుండును త్రిదోషముల హరించును శ్వాస కాసములు మూలము క్షయము శరీరకృశత్వము వీనియందు పథ్యకారి అగ్నిదీపనముజేసును.

గొఱ్ఱెపెరుగుగుణము.

శ్లో॥ ఆవికందధిపున్నామకఫవాతప్రకోపనం । అభిష్యందిరసం పాకేస్వాదుపాయేణదోషలం ॥

తా॥ గొఱ్ఱెపెరుగు పున్నామరోగము కఫవాతను వీటిని వృద్ధిజేయును శ్లేష్మరోగమును బుట్టించును పాకమువలన రుచిగనుండును తఱుచుగ దోషముల గలుగంజేయును.

ఎనపపెరుగు గుణము.

శ్లో॥ మాహిషందధిసుస్నిగ్ధంశ్లేష్మలంవాతపిత్తనుత్ । వృష్యం విపాకేమధురంగురురక్తప్రదూషణం ॥

తా॥ ఎనపపెరుగు జిగటగనుండును శ్లేష్మమును బ్రకోపింపజేయును. వాత పిత్తములహరించును శుక్రవృద్ధికారి పాకముచే మధురముగ గురుత్వముగ నుండును రక్తదోషమును బుట్టించును.

స్త్రీచనుపాలపెరుగుగుణము.

శ్లో॥ నార్యాదధిత్రిదోషఘ్నంచక్షుష్యంతర్పణంగురు । బల్యం విపాకేమధురంస్నిగ్ధంవహ్నికరంసరం ॥

తా॥ స్త్రీచనుబాల పెరుగు త్రిదోషములహరించును, నేత్రహితకారి తృప్తి బలము అగ్నిదీపనము వీటినిగలుగంజేయును పాకముచే మధురముగ, జిగటగనుండు ను గురుత్వముజేసును.

ఏనుగు పెరుగుగుణము.

శ్లో॥ హాస్తిన్యాదధివీర్యోష్ణంకటుపాకేగ్నినాశనం । కషాయా నురసంవర్చోవర్ధనంకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ ఏనుగపెరుగు ఉష్ణవీర్యముగలది, పాకముచే కారముగనుండును అగ్ని దీపనమునుజెరుచును మలమును వృద్ధిజేయును. కఫవాతముల హరించును. ఒకింత వగరుగనుండును.

ఒంటెపెరుగుగుణము.

శ్లో॥ ఔష్ట్రింవిపాకేకటుకంభేదిక్షారామ్లకందధి । నిహంత్యు దరకుష్ఠార్శశ్శూలబంధానిలక్రిమీన్ ॥

తా॥ ఒంటెపెరుగు పాకముచే కారముగ, ఉప్పగ పుల్లగనుండును వాతా దులభేదించును ఉదరరోగము, కుష్ఠము, మూలము, శూల, మలబంధము, వాతము, క్రిములు వీనిని హరింపంజేయును.

ఒకటేడెక్కగలజంతువుల పెరుగుగుణము.

శ్లో॥ అశ్వాద్యేకశఫంరూక్షందధ్యభిష్యందిదోషలం । దీపనం స్వాదుచక్షుష్యంవాతకృత్కఫమూత్రనుత్ ॥

తా॥ ఒకటేడెక్కగల గుఱ్ఱము మొదలగువాని పెరుగు రూక్షజేసును మలము నువిసర్జింపజేయును అగ్నిదీపనమును గలుగజేయును, మధురముగనుండును నేత్ర హితకారి, వాతమునుజేసును కఫమును మూత్రరోగమును నశింపంజేయును. దోష కరమైనది.

తియ్యనిపెఱుగుగుణము.

శ్లో॥ మధురందధ్యభిష్యందికఫమేదోవివర్ధనం ॥

తా॥ తియ్యనిపెఱుగు మలమును విసర్జింపజేయును కఫము మేదస్సు వీటిని వృద్ధిజేయును.

వడిగట్టిన పెరుగుగుణము.

శ్లో॥ సర్వేషుదధిషుశ్రేష్ఠంగవ్యమేవగుణావహం । గాలితందధి సుస్నిగ్ధంవాతఘ్నంశ్లేష్మలంగురు । బలపుష్టికరంరుచ్యంమధురంనాతి పిత్తకృత్ ॥

తా॥ అన్నివిధములైన పెరుగులలో ఆవుపెరుగు శ్రేష్ఠము ఆరోగ్యాదులగలు గంజేయును వడిగట్టినపెరుగు జిగటగనుండును వాతమును బోకడచును శ్లేష్మమును బెంచును గురుత్వము బలము, శరీరపుష్టి, రుచి వీటిని గలుగజేయును మధురముగ నుండును స్వల్పముగ పిత్తముజేసును.

చక్కగకాగినపాలయొక్క పెఱుగుగుణము

శ్లో॥ శృతక్షీరభవంరుచ్యందధిస్నిగ్ధంగుణోత్తమం । పిత్తానిలా పహంసర్వధాత్వగ్నిబలవర్ధనం ॥

తా॥ చక్కగకాగిన పాలవలనగలిగినపెరుగు రుచిగనుండును శ్రేష్ఠమయిన గుణములుకలది, పిత్తము వాతము వీటినిహరించును, సమస్తధాతువుల వృద్ధిజేయును అగ్నిదీపనము బలము వీటిని గలుగజేయును.

మీగడపెరుగుగుణము.

శ్లో॥ అసారందధిసంగ్రాహిశీతకషాయంవాతలంలఘు । విష్టంభి దీపనంరుచ్యంగ్రహణీరోగనాశనం ॥

తా॥ మీగడపెరుగు వగరుగ చలువగనుండును వాతమునుబెంచును మల మును బంధించును అగ్నిదీపనము రుచి వీటిని గలుగజేయును గ్రహణీరోగమును బోకడచును విష్టంభకారి,

అనుపానమువలన దధిగుణము.

శ్లో॥ సశర్కరందధి శ్రేష్ఠంతృష్ణాపిత్తాస్రదాహనుత్ । సగుడం వాతనుద్వృష్యంబృంహణంతర్పణంగురు ॥ గుడమారిచమిశ్రంచదధిపీనసనాశనమ్ । మరిచరజఃపరిమిశ్రందధిపరమంశ్లేష్మకాసఘ్నమ్ ॥

తా॥ పెరుగును శర్కరతోజేర్చి భుజించుట శ్రేష్ఠము. అది దప్పి పిత్తరక్తము తాపము వీటిని హరింపజేయును బెల్లముతోజేర్చి భుజించిన వాతమును బోకడచును శుక్రవృద్ధిని శరీరపుష్టిని గలుగంజేయును తృప్తినిచ్చును గురుత్వముజేసును. బెల్లము మిరియాలుజేరిన పెరుగు పీనసనుబోగొట్టును మిరియములుచేరిన పెరుగు శ్రేష్ఠమైనది శ్లేష్మమును కాసమునుపోగొట్టును.

ఋతుభేదమువలనదధిగుణము.

శ్లో॥ వసంతేశరదిగ్రీష్మేదధిహ్రియేణనిందితం । హేమంతేశిశిరేశస్తంవర్షాసుచగుణావహం ॥

తా॥ పెరుగును వసంతశరత్ గ్రీష్మ ఋతువులయందు భుజింపందగదు హేమంతశిశిరఋతువులయందు భుజించుట ప్రశస్తము వర్షఋతువులయందు భుజించిన ఆరోగ్యమునిచ్చును.

దధినిషేధకాలము.

శ్లో॥ శస్యతేదధినోరాత్రౌశస్తంచాంబుఘృతాన్వితం ॥

తా॥ పెరుగును రాత్రులయందు భుజింపందగదు ఉదకముతోను నెయ్యితోనుజేర్చి భుజింపందగును.

పెరుగునువర్జించదగినవారు.

శ్లో॥ శోఫీకాసీక్షయీచైవమేహీమందాగ్నిమాన్ వ్రణీ । శ్వాసీచామజ్వరీకుష్ఠీనభజేద్దధిబుద్ధిమాన్ ॥

తా॥ వాపు, కాసము, క్షయరోగము, మేహము, అగ్నిమాంద్యము, వ్రణము, శ్వాసము, ఆమజ్వరము, కుష్ఠువు, ఈరోగములుగలవారు పెరుగునువర్జించవలయును.

పెరుగుమీఁది తేటగుణము.

శ్లో॥ దధ్నశ్శరోగురుర్వృష్యోవాతవహ్నిప్రణాశనః । వస్తేశ్చశోధనశ్చామ్లఃపిత్తశ్లేష్మవివర్ధనః ॥

తా॥ పెరుగుమీఁదితేట గురుత్వముజేసును శుక్రవృద్ధికారి వాతమును జఠరాగ్నిని నశింపజేయును పొత్తికడుపునుశుద్ధిజేసును పుల్లగనుండును పిత్తమును శ్లేష్మమును వృద్ధిజేసును.

పెరుగుమీఁదిమీగడగుణము.

శ్లో॥ మస్తుక్లమహరంబల్యంలఘుభక్తాభిలాషకృత్ । స్రోతోవిశోధనంహ్లాదికఫతృష్ణానిలాపహం । అవృష్యంప్రీణనంశీఘ్రంభినత్తిమలసంగ్రహమ్ ॥

తా॥ పెరుగుమీఁదిమీగడ బడలికను బోగొట్టును బలమునిచ్చును చులకనగనుండును అన్నమునందాసక్తిని మనస్సంతుష్టిని గలుగంజేయును స్రోతస్సులశోధించును కఫము దప్పి వాతము మలబంధము వీటిని హరించును తృప్తినిచ్చును శుక్రమును నీరసముగజేయును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే దధిగుణమంజరీ సప్తమా.

తక్రనామములు.

శ్లో॥ దండాహతంకాలశేయంగోరసశ్చవిలోడితం ॥

టీ॥ దండాహతం-కాలశేయం-గోరసః-విలోడితం అనునవి చల్లపేళ్లు.

తక్ర భేదములు.

శ్లో॥ తక్రంచతుర్విధంజ్ఞేయంఘోళంమథితమేవచ । ఉదశ్విత్తక్రమిత్యేవంకథితానియథాక్రమమ్ । సరసంనిర్జలంఘోలంమథితంరసవర్జితం । సమోదకంశ్వేతమథముదశ్విత్వర్ధవారికం । పాదోదకంభవేత్తక్రమర్ధాంభోన్యేవభాషిరే ॥

తా॥ ఘోళమనుచల్ల-మథితమనుచల్ల-ఉదశ్విత్తనుచల్ల-తక్రమనుచల్ల ఇటుల చల్లనాలుగువిధములు-వానిలోనీరుగలుపకుండాచిలికినచల్ల ఘోళమనబడును- పెరుగుకు సమముగ నీళ్లుపోసి చిలికినమజ్జిగ మథితమనబడును-"మథితంజలవర్జితం" అను వచనప్రకారము నీళ్లుగలుపకుండచిలికినమజ్జిగ మథితమని కొందరిమతము. పెరుగుకు అరపడినీళ్లుబోసిచిలికినమజ్జిగ ఉదశ్విత్తనబడును-పెరుగుకునాలవపాలు నీళ్లుబోసిచిలికినమజ్జిగ తక్రమనబడును అర్ధభాగమునీళ్లుబోసిచిలికినమజ్జిగనే తక్రమని మఱికొందరు వచించెదరు. "మథితమిళితఘోలంసాడబంకాలశేయంకరమథితముదశ్విత్తక్రదండాహతేచ । అతిమిళితమితీహప్రాహురార్యాదశవిధమరుచిఘ్నంతక్రమంబ్వంశభేదాత్" అనువచనప్రకారము జలాంశభేదముచే మథితము, మిళితము, ఘోళము, సాడబలము, కాలశేయము, కరమథితము, ఉదశ్విత్తు, తక్రము, దండాహతము, అతిమిళితము, ఇటుల చల్లపదివిధములని కొందరువచించెదరు.

తక్రగుణము.

శ్లో॥ తక్రంగ్రాహికషాయామ్లంమధురందీపనంలఘు । వీర్యో

ష్ణంబలదంరూక్షం ప్రీణనంవాతనాశనం । హంతిశోథగరచ్ఛర్ద్రిప్రసేకవిషమజ్వరాన్ । పాండుమేదో గ్రహణ్యర్శో మూత్రగ్రహాభగందరాన్ । మేహంగుల్మమతీసారంశూలప్లీహాకఫక్రిమీన్ । శ్విత్రకోష్ఠకఫవ్యాపికుష్ఠతృష్ణోదరాపచీః ॥

తా॥ మజ్జిగమలమునుబంధించును వగరుగ పుల్లగ తియ్యగ చులకనగ రూక్షగనుండును దీపనకారి ఉష్ణవీర్యముగలది బలమునిచ్చును తృప్తిని బుట్టించును వాతము వాపు విషము వాంతి నోటనీరూరుట విషమజ్వరము పాండువు మేదోరోగము గ్రహణి అర్శస్సు మూత్రబంధము భగందరము మేహము గుల్మము అతిసారము శూల ప్లీహము కఫము క్రిములు శ్విత్రము కోష్ఠరోగము కఫము వ్యాపించేకుష్ఠము దప్పి ఉదరరోగము అపచి యీరోగముల హరించును.

తక్రనిషేధకాలము.

శ్లో॥ తక్రంనిదాఘేశరదిదౌర్బల్యేబలమూర్ఛయోః । పిత్తాస్రమదశోఫేషు నదాచిన్నప్రశస్యతే ॥

తా॥ మజ్జిగ గ్రీష్మశరదృతువులయందును బలహీనముగ నుండునపుడును మూర్ఛ పిత్తరక్తము మదము వాపు అనునీరోగములయందును అప్రశస్తంబు.

తక్రసేవనార్హకాలము.

శ్లో॥ శీతకాలేగ్రహణ్యర్శఃకఫవాతామయేషుచ । స్రోతోనిరోధేమందాగ్నౌతక్రమేవామృతోపమం ॥ జీర్ణజ్వరేయక్ష్మణికామిలాయామామాతిసారేగ్రహణీగదేచ । ప్రమేహగుల్మోదరవాతరోగేతక్రంపిబేన్నిత్యమరోచకేచ ॥

తా॥ మజ్జిగ శీతకాలమునందును గ్రహణి మూలము కఫము వాతరోగము స్రోతోబంధము అగ్నిమాంద్యము ఇవిగలిగియుండునపుడును అమృతమువలెనే హితముగనుండును. జీర్ణజ్వరము క్షయము కామిల ఆమాతిసారము గ్రహణి ప్రమేహము గుల్మము ఉదరరోగము వాతరోగము అరుచి వీటియందు మజ్జిగప్రశస్తము.

మధురామ్లతక్రగుణము.

శ్లో॥ తక్రంతుమధురంస్వాద్యంశ్లేష్మలంవాతపిత్తనుత్ । అమ్లంవాతహరంతక్రంరక్తపిత్తప్రకోపనం ॥

తా॥ తియ్యనిమజ్జిగ మంచిస్వరమునిచ్చును శ్లేష్మమును బ్రకోపింపజేయును వాతపిత్తములహరించును పులిమజ్జిగ వాతమునుహరించును రక్తపిత్తమునుజేసును.

ఆవుచల్లగుణము.

శ్లో॥ గవ్యంతక్రంకషాయామ్లంగ్రహణీపాండుశోఫజిత్ । కఫవాతహరంరుచ్యందీపనంప్లీహగుల్మనుత్ ॥

తా॥ ఆవుచల్ల వగరుగ పుల్లగనుండును గ్రహణి పాండువు వాపు కఫవాతము ప్లీహము గుల్మము వీటిని హరించును రుచినిబుట్టించును అగ్నిదీపనకారి.

ఎనపమజ్జిగె గుణము.

శ్లో॥ తక్రంమహిష్యాస్తుహితంవిశేషాత్తత్కామిలాయామపి పాండురోగే ॥

తా॥ ఎనపమజ్జిగ హితకరమైనది విశేషముగ కామిల పాండువు వీనియందు ప్రశస్తమైనది.

మేక, గొఱ్ఱెపీనిచల్లగుణము.

శ్లో॥ తక్రంత్వజావిప్రభవంనసేవ్యమనిష్టగంధంత్రిషుచాప్యపథ్యం ॥

తా॥ మేక గొఱ్ఱె వీనియొక్క చల్లను సేవింపంజనదు దుర్గంధమయినది వాతపిత్తశ్లేష్మముల బ్రకోపింపజేయును.

చేచల్ల గుణము.

శ్లో॥ కరమథితంగురుహృద్యంబల్యం వృష్యంశ్రమానిలఘ్నంచ । పథ్యందీపనమేతత్పాండుశ్వాసప్రమేహకృచ్ఛ్రహరం ॥

తా॥ చేతితోచిలికినమజ్జిగ గురుత్వముజేసును రుచిగనుండును బలకారి శుక్రవృద్ధికారి బడలిక వాతము పాండువు శ్వాసము ప్రమేహము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని బోకడచును పథ్యకారి దీపనకారి.

రోగభేదమువలన తక్రానుపానము.

శ్లో॥ వాతేమ్లంసైంధవోపేతం స్వాదుపిత్తేసశర్కరం । పిబేత్తక్రంకఫేచాపివ్యోషక్షారసమన్వితం ॥ తక్రంసైంధవవర్జ్యంచేద్గ్రహణ్యర్శోతిసారకృత్ । గ్రహిణ్యాందీపనార్థాయతక్రంసలవణంపిబేత్ । సగుడంమూత్రకృచ్ఛ్రేచశుంఠీచూర్ణేంపాండుషు ॥ అర్శోవికారేకుటజైస్సమిశ్రంపిబేచ్చతక్రంమధునాప్రమేహీ । బాహ్యమయానామపిచిత్రకేణరోగానశేషాన్విహంతితక్రం ॥

తా॥ వాతరోగమునందు సైంధవలవణముతోగూడిన పులిమజ్జిగ, పిత్తరోగమునందు శర్కరతోగూడినతియ్యనిమజ్జిగ, కఫరోగమునందు శొంటిపిప్పలిమిరియాలతోగూడినపులిమజ్జిగ, హితకరంబు సైంధవలవణముజేరనిమజ్జిగ గ్రహణి అర్శస్సు అతిసారము వీటిని గలుగజేయును గ్రహిణీరోగమునందు అగ్నిదీపనముగలుగుటకై సైంధవలవణమునుజేర్చిన మజ్జిగను త్రాగవలయు - మూత్రకృచ్ఛ్రమునందు బెల్లముతోడను, పాండురోగమునందు సొంటిపొడితోడను, మూలరోగమునందు

కొడిసెమార్గముతోడను, ప్రమేహమునందు తేనెతోడను, చర్మరోగములయందు చిత్రమూలమార్గముతోడను, పానముజేయుట ప్రశస్తము.

వెన్నదీయబడిన మజ్జిగగుణము.

శ్లో॥ సముద్ధృతఘృతంతక్రంపథ్యంలఘువిశేషతః । స్తోకోద్ధృతఘృతంతస్మాద్వృష్యంగురుకఫాపహం॥

తా॥ బాగుగ వెన్నదీయబడినమజ్జిగ పథ్యకారి చులకననిచ్చును కొంచెము వెన్నదీయబడిన మజ్జిగ శుక్రమును వృద్ధిజేసును గురుత్వముజేసును కఫమును హరించును.

వెన్నతోగూడియుండు మజ్జిగగుణము.

శ్లో॥ అనుద్ధృతఘృతంశీతంగురుపుష్టికఫప్రదం । యాన్యుక్తానిదధీన్యష్టౌతద్గుణంతక్రమాదిశేత్ ॥

తా॥ వెన్నతీయబడనిమజ్జిగ శీతలము గురుత్వముజేసును శరీరపుష్టిని కఫమునుజేయును. పైజెప్పిన యెనిమిదివిధములయిన పెరుగులయొక్క గుణమే మజ్జిగకునుగలిగియుండును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే తక్రగుణమంజరీ అష్టమా.

వెన్న గుణము.

శ్లో॥ నవనీతంలఘుగ్రాహిహృద్యస్కంస్వాదుశీతలం । మధ్యమీషత్కషాయామ్లంవృష్యంపిత్తానిలాపహం । అవిదాహ్యగ్నికృన్నేత్ర్యంక్షయార్శోవ్రణకాసజిత్ ॥

తా॥ చిలికినతోడనే తీయబడినవెన్న చులకనగ రుచిగ శీతలముగనుండును మలమునుబంధించును. కొంచెమువగరుగ పుల్లగనుండువెన్న శుక్రమునువృద్ధిజేసును పిత్తము వాతము తాపము క్షయము మూలవ్యాధి వ్రణము కాసము వీటినిహరించును నేత్రహితకారి అగ్నిదీపనమునుజేసును.

పాతవెన్న గుణము.

శ్లో॥ నవనీతంచిరోద్భూతంగురుమేదఃకఫప్రదం । శోథఘ్నంబలకృద్వృష్యంవిశేషాదమృతంశి ః॥

తా॥ దీర్ఘకాలముగ జేర్చియుంచినవెన్న గురుత్వము మేదస్సు కఫమువీటిని బుట్టించును వాపును పోగొట్టును బలమును శుక్రమును వృద్ధిజేయును బాలురకమృతతుల్యమైనది.

ఆవువెన్న గుణము.

శ్లో॥ శీతంవర్ణబలావహంసుమధురం వృష్యంచసంగ్రాహకం । వాతఘ్నంకఫకారకంరుచికరంసర్వాంగశూలాపహం । కాసఘ్నంశ్రమనాశనం సుఖకరంకాంతిప్రదంపుష్టిదం । చక్షుష్యంనవనీతముద్ధృతభవం గోస్సర్వదోషాపహం ॥

తా॥ ఆవువెన్న చలువజేసును శరీరవర్ణము బలము వీటిని గలుగంజేయును మధురముగనుండును శుక్రవృద్ధికారి మలమునుబంధించును కఫమునుజేసును వాతము సర్వాంగశూల కాసము బడలిక సర్వదోషములు వీటిని బోగొట్టును కఫమును జేయును రుచినిబుట్టించును సుఖము కాంతి శరీరపుష్టి వీటినిగలుగంజేయును నేత్రహితకారి.

ఎనప వెన్న గుణము.

శ్లో॥ మాహిషంనవనీతంతు కషాయంమధురంరసే । శీతంశుక్రప్రదంబల్యంగ్రాహిపిత్తఘ్నముత్తమం ॥

తా॥ ఎనుపవెన్న వగరుగ మధురముగ శీతలముగనుండును శుక్రమును బలమును గలుగజేయును మలమును బంధించును పిత్తమును హరించును.

మేక వెన్న గుణము.

శ్లో॥ లఘ్వాజకంతుమధురం కషాయంచత్రిదోషనుత్ । చక్షుష్యందీపనంబల్యంనవనీతంహిమంసదా ॥ సర్వాతిసారేకఫవృద్ధికేచసశ్వాసకాసార్దితపీడితేచ । జ్వరేచపిత్తేగ్నివినాశనేచ ప్రశస్తమాజంనవనీతమాహుః ॥

తా॥ మేకవెన్న చులకనగ మధురముగ వగరుగ శీతలముగనుండును త్రిదోషముల హరించును నేత్రహితకారి దీపనకారి బలమునిచ్చును. సర్వవిధములైన అతిసారములు, కఫవృద్ధి, శ్వాసకాసములు, అర్దితవాతబాధ, పిత్తజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, యీరోగములయందు ప్రశస్తమయినది.

గొఱ్ఱె వెన్న గుణము.

శ్లో॥ ఆవికంనవనీతంతుఇష్టగంధంసుశీతలం । మేహహృద్గురుతృప్తిమేదస్తన్యాగ్నిదీపనం ॥

తా॥ గొఱ్ఱెవెన్న పరిమళముగ శీతలముగనుండును గురుత్వముజేసును మేహమును హరించును పుష్టి మేదస్సు చనుబాలు జాఠరాగ్ని వీటిని వృద్ధిజేయును.

గుఱ్ఱపువెన్న గుణము.

శ్లో॥ ఆశ్వీకంనవనీతంస్యాత్కషాయంకఫవాతజిత్ । అచక్షుష్యంకటూష్ణంస్యాద్దీపద్వాతామయాపహం ॥

తా॥ గుఱ్ఱపువెన్న వగరుగనుండును కఫవాతమునుబోగొట్టును నేత్రములకు చెరుపుజేసును మిక్కుటముగ కాకజేసును వాతరోగమును స్వల్పముగ హరించును.

ఏనుగవెన్న గుణము.

శ్లో॥ హస్తినీనవనీతంతు విపాకేశీతలంలఘు । తిక్తంవిష్టంభిజం తుఘ్నంహంతిపిత్తకఫక్రిమీన్ ॥

తా॥ ఏనుగవెన్న పాకముచేశీతలముగ చులకనగనుండును చేదురసముగలది మలమునుబంధించును జంతురోగము పిత్తము కఫము క్రిములు వీటిని బోగొట్టును.

ఒంటెవెన్న గుణము.

శ్లో॥ ఔష్ట్రింతునవనీతంస్యాద్విపాకేశీతలంలఘు । వ్రణక్రిమి కఫార్శోఘ్నంవాతఘ్నంవిషనాశనం ॥

తా॥ ఒంటెవెన్న పాకముచే శీతలముగ చులకనగనుండును వ్రణము క్రిమిరోగము కఫము అర్శస్సు వాతము విషము వీటిని బోకడచును.

గాడిదెవెన్న గుణము.

శ్లో॥ గార్ధభంనవనీతంతు కషాయకఫవాతనుత్ । బల్యందీపన కంపాకేలఘూష్ణంమూత్రదోషనుత్ ॥

తా॥ గాడిదెవెన్న వగరుగనుండును బలమునిచ్చును అగ్నిదీపనముజేయును పాకముచే చులకనగనుండును కాకజేయును కఫవాతము మూత్రదోషము వీటిని హరించును.

స్త్రీచనుబాల వెన్నగుణము

శ్లో॥ నవనీతంతునారీణాంరుచ్యంపాకేలఘుస్మృతం । చక్షుష్యం సర్వరోగఘ్నందీపనంవిషనాశనం ॥

తా॥ స్త్రీచనుబాలలోనివెన్న రుచినిబుట్టించును పాకముచే చులకనగనుండును నేత్రహితకారి దీపనకారి సర్వరోగములను విషమును బోగొట్టును.

పాలలోదీయబడిన వెన్నగుణము.

శ్లో॥ క్షీరోత్థంతదతిస్నిగ్ధంచక్షుష్యంరక్తపిత్తజిత్ । వృష్యంబల కరంగ్రాహిమధురంశీతలంపరం ॥

తా॥ పాలలోదీయబడినవెన్న మిగుల జిగటగ మధురముగ శీతలముగనుండును నేత్రహితకారి రక్తపిత్తమును హరించును శుక్రను బలము వీటిని వృద్ధిజేయును మలమునుగట్టిపరచును.

నవనీతసేవ నాక్రమము.

శ్లో॥ గ్రీష్మేశర్కరయావయోదస్సమయేస్యాత్పంచకోలాన్వితం వర్షాత్రాయవలాజసత్తుసహితంసింధూత్థయుక్తంహిమే । పిప్పల్యాశిశిరేవ సంతసమయేశుంఠ్యావణామిశ్రితం నవ్యంగోనవనీతకందినముఖేఖాదేచ్చి రాయుర్భవేత్ ॥

తా॥ ఆవువెన్నను గ్రీష్మఋతువునందు శర్కరతోడను వర్షఋతువునందుపంచకోలములతోడను శరదృతువునందు యవల పేలపుపిండితోడను హేమంత ఋతువునందు సైంధవలవణముతోడను శిశిరఋతువునందు పిప్పళ్లతోడను వసంత ఋతువునందు సొంటి ఏనుగపిప్పళ్లు వీటితోడను ప్రాతఃకాలమున భుజించెడినరుడు దీర్ఘాయుష్యవంతుడగును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే నవనీతగుణమంజరీ నవమా.

నెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ ఘృతంరసాయనంస్వాదు చక్షుష్యంగురుదీపనం । శీతవీర్యంవిషాలక్ష్మీవాతపిత్తానిలాపహం। అత్యభిష్యందికాంత్యోజస్తేజోలావణ్యబుద్ధికృత్ । ఉదావర్తజ్వరోన్మాదశూలానాహవ్రణాన్జయేత్ । స్నిగ్ధంకఫప్రదంరూక్షంక్షయవీసర్పరక్తజిత్ । స్వర్యంక్షతహరంప్రోయశ్శ స్త్రతేబాలవృద్ధయోః ॥

తా॥ నెయ్యి ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును రుచిగనుండును గురుత్వముజేసును నేత్రహితకారి అగ్నిదీపనకారి శీతవీర్యముగలది మలమునువిసర్జింపజేయును శరీరకాంతి ఉత్సాహము తేజస్సు సౌందర్యము బుద్ధి వీటిని గలుగజేయును విషము అలక్ష్మి వాతము పిత్తవాతము ఉదావర్తము జ్వరము ఉన్మాదము శూల ఆనాహవాతము వ్రణము క్షయము విసర్పి రక్తదోషము వీటిని హరించును జిగటగనుండును కఫమును రూక్షముజేసును మంచిస్వరమును గలుగజేయును గాయములనుమాన్పును బాలవృద్ధులకు హితకరమైనది.

ఆవునెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ ధీకాంతిస్మృతిదాయకంబలకరంమోదప్రదంపుష్టికృద్వాత శ్లేష్మహరంశ్రమోపశమనంపిత్తాపహంహృద్యదం । వహ్నేర్వృద్ధికరం విపాకమధురంవృష్యంచసుస్థైర్యదంగవ్యంహ్యాజ్యతమంఘృతంబహుగుణం భోగ్యంభవేద్భాగ్యదం॥

తా॥ ఆవునెయ్యి బుద్ధి కాంతి స్మృతి బలము సంతోషము శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయును వాతము శ్లేష్మము బడలిక పిత్తము వీనిని బోగొట్టును హృదయమునకు హితముజేయును దీపనకారి పాకముచేమధురముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును దార్ఢ్యమునుగలుగజేయును మనోహరముగనుండును అనేకమైన సుగుణముల గలుగంజేయును భోజనయోగ్యమైనది లక్ష్మీకరమైనది.

ఎనుమునెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ సర్పిర్మాహిషముత్తమంధృతికరంసౌఖ్యప్రదంకాంతికృద్వా

త్శ్లేష్మనిబర్హణంబలకరంవర్ణప్రదానక్షమం । దుర్నామగ్రహణీవికార శమనంమందానలోద్దీపనం చక్షుష్యంనవగంధతఃపరిమళంహృద్యంమనో హారితత్ ॥

తా॥ ఎనుమునెయ్యి ధైర్యము సౌఖ్యము కాంతి వీటిని గలుగంజేయును వాతము శ్లేష్మము దుర్నామరోగము గ్రహణి వీటిని హరించును శరీరమునకు బలము వర్ణమునిచ్చును దీపనకారి నేత్రహితకారి కాచినప్పుడు పరిమళముగనుండును హృదయమునకు మేలుజేసును రుచిగనుండును శ్రేష్ఠమయినది.

మేకనెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ అజమాజ్యంచచక్షుష్యందీపనంబలవర్ధనం । కాసశ్వాస కఫార్శోఘ్నంరాజయక్ష్మనుశస్యతే ॥

తా॥ మేకనెయ్యి నేత్రహితకారి దీపనకారి బలమునువృద్ధిజేసును కాసము శ్వాసము కఫము అర్శస్సు అనునీరోగముల బోకడచును క్షయరోగమునందు ప్రశస్తమయినది.

గొఱ్ఱెనెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ పాకేఽఘ్వావికంసర్పిర్నాతిపిత్తప్రకోపనం । యోనిదోషేకఫేవాతేసాంగకంపేచతద్ధితం ॥

తా॥ గొఱ్ఱెనెయ్యి పాకముచే చులకనగనుండును స్వల్పముగ పిత్తముజేసును యోనిదోషము కఫము కంపవాతము వీనియందు హితకరమైనది.

గుఱ్ఱపునెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ వాజినీఘృతమతీవగౌరవం వర్ణదేహసుఖదంచదేహినాం । అగ్నిపాటవహరంబలాపహంవిస్రగంధికురుతేనృణాంవపుః ॥

తా॥ గుఱ్ఱపునెయ్యి మిక్కిలి గురుత్వముజేసును శరీరవర్ణమును సుఖమును ఇచ్చును అగ్నిదీపనము బలము వీటిని హరించును శరీరమునందు దుర్వాసనను గలుగజేయును.

ఏనుగనెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ నిహంతిహాస్తినీసర్పిఃకఫపిత్తవిషక్రిమీన్ । కషాయంలఘు విష్టంభితిక్తంచామకరంపరం ॥

తా॥ ఏనుగనెయ్యి కఫము పిత్తము విషము క్రిములు వీటిని బోగొట్టును వగరుగ చులకనగ చేదుగనుండును మలమునుబంధించును అజీర్ణమునుబుట్టించును.

ఒంటెనెయ్యి గుణము

శ్లో॥ ఘృతమౌష్ట్రింతుమధురంవిపాకేటుశీతలం। కుష్ఠంక్రిమిం విషంహంతికఫగుల్మోదరాపహం ॥

తా॥ ఒంటెనెయ్యి మధురముగ పాకముచేకారముగ శీతలముగనుండును కుష్ఠువు క్రిమిరోగము విషము కఫము గుల్మము ఉదరరోగము వీనినిహరింపజేయును.

గాడిదెనెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ ఘృతంగార్దభికంబల్యం దీపనంమూత్రదోషనుత్ । పాకే లఘూష్ణవీర్యంచకషాయంకఫనాశనం ॥

తా॥ గాడిదెనెయ్యి బలమునిచ్చును దీపనకారి మూత్రదోషమును కఫమును బోగొట్టును పాకముచే చులకనగ వగరుగనుండును ఉష్ణవీర్యముగలది.

స్త్రీలచనుపాలలోదీసిన నెయ్యిగుణము.

శ్లో॥ నారీసర్పిస్తుచక్షుష్యం పథ్యంసర్వామయాపహం । మందాగ్నిదీపనంరుచ్యంపాకేలఘువిషాపహం ॥

తా॥ స్త్రీలచనుబాలలోనినెయ్యి నేత్రహితకారి పథ్యకారి సర్వరోగములను హరించును అగ్నిదీపనమునుబుట్టించును రుచిగ పాకముచే చులకనగనుండును విషమును హరించును.

పాలలోదీసిన నెయ్యిగుణము.

శ్లో॥ ఘృతంక్షీరభవంగ్రాహిశీతలంనేత్రరోగజిత్ । నిహంతిపిత్తదాహాస్రమదమూర్ఛాభ్రమానిలాన్ ॥

తా॥ పాలలోదీసినవెన్న నెయ్యి మలమునుబంధించును చలువజేసును నేత్రరోగము పిత్తము తాపము రక్తదోషము మదము మూర్ఛ భ్రమ వాతము వీటిని హరించును.

పాత నెయ్యిగుణము.

శ్లో॥ పురాణంకటుకంపాకే సర్పిర్దోషత్రయాపహం । శ్రోత్ర నేత్రశిరశ్శూలకుష్ఠాపస్మారశోథజిత్ । యోనిరోగజ్వరశ్వాసకాసార్శో గుల్మపీనసాన్ । నిహంతిదీపనంవస్తినస్యపీతేప్రశస్యతే । ఘృతమండోపి ఘృతవద్గుణైస్తీక్ష్ణోలఘుస్సరః॥

తా॥ పాతనెయ్యి పాకముచేకారముగనుండును కర్ణములు నేత్రములు శిరము వీనియందలిశూలలు త్రిదోషములు కుష్ఠము అపస్మారము వాపు యోనిరోగము జ్వరము శ్వాస కాస అర్శస్సు గుల్మము పీనస వీటినిహరింపంజేయును దీపనకారి వస్తికర్మ పానము నస్యకర్మవీనియందు ప్రశస్తము ఈగుణమే నెయ్యిలోనిగశికిని గలిగియుండును అధికచులకనగనుండును వేగముగలది.

పదివత్సరములుగతించిన నెయ్యిగుణము.

శ్లో॥ దశవర్షాత్పరంసర్పిః కౌంభమిత్యభిధీయతే । రక్షోఘ్నం లఘుతస్మాత్తుగుణైశ్శ్రేష్ఠంమహాఘృతం । ఘృతస్యగుణదోషాతుక్షీర

తుల్యాసమాదిశేత్ । సర్వేషు గుణకృద్ద్రవ్యమావికం నిందితం పునః ॥

తా॥ కాచియుంచిన నెయ్యి పదిసంవత్సరములు గతించిన పిదప కౌంభమన బడును అది రాక్షసబాధను బోకడచును చులకనగనుండును మహాఘృతము పైఘృతమునకంటె శ్రేష్ఠమయినది. ఘృతముయొక్క గుణదోషములను క్షీరమువలెనే తెలిసికొనవలయు నెయ్యిలో ఆవునెయ్యి శ్రేష్ఠము గొఱ్ఱెనెయ్యి నిందితము.

ఘృతప్రశంస.

శ్లో॥ ఆయుర్వృద్ధిం వపుషి దృఢతాం సౌకుమార్యం చ కాంతిం దత్తే మేధామతిబలకరం శాస్త్రి తీవిధ్వంసనం చ । పథ్యం బాల్యే వయసి జరసోవార్ధకే చాతిబల్యం నాన్యత్ కించిత్ త్రిజగతి నృణాం సర్పిషః పథ్యమస్తి ॥

తా॥ నెయ్యి ఆయుస్సును వృద్ధిజేసును శరీరమునకు దార్ఢ్యమునిచ్చును సౌందర్యము కాంతి బుద్ధి బలము వీటిని గలుగజేయును బడలికను పోకడచును బాల్యయౌవనములయందు హితము జేసును వార్ధక్యమునందు బలమునిచ్చును త్రిలోకములయందు మనుజులకు నెయ్యికంటె హితకరమైనది వేరులేదు.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే ఘృతగుణమంజరీ దశమా.

—oo—

తైలసామాన్య గుణము

శ్లో॥ తైలముష్ణం గురు స్థైర్యం బలవర్ణకరం సరం । వృష్యం వికాసి విశదం మధురం రసపాకయోః । సోష్ణం కషాయానురసం తిక్తం శ్లేష్మానిలాపహం । విపాకే మధురం తీక్ష్ణం బృంహణం రక్తపిత్తజిత్ । శ్లేష్మలం కటు యోన్యాత్రత్వగ్గర్భాశయ శోధనం । దీపనం మతిదం కేశ్యం వ్యాధ్యామవ్రణమేహనుత్ । శ్రోత్రయోనిశిరశ్శూలనేత్రరోగవినాశనం । మథితచ్యుతవిచ్ఛిన్నభగ్నవ్యాళవిషాదిషు । క్షతేగ్నిదగ్ధే తత్పథ్యం పానాభ్యంగాదిభిస్సదా । ఘృతముద్ధాత్పరం పక్వం హీనవీర్యం ప్రజాయతే । తైలం పక్వమపక్వం వా చిరస్థాయి గుణాధికం ॥

తా॥ నూనెకాకజేసును గురుత్వము దార్ఢ్యము బలము కాంతి వీటిని గలుగజేయును శరీరమునందతి వేగముగ వ్యాపించును శుక్రవృద్ధికారి బుద్ధికి హితకరమైనది శోధనకారి పాకముచే మధురముగ వగరుగ చిరిచేదుగనుండును కించిదుష్ణము నుజేయును కఫవాతములబోగొట్టును పాకాధిక్యముచే మధురముగనుండును కాకజేసును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును రక్తపిత్తమును బోకడచును కఫకారి కారముగనుండును మలమూత్రములు త్వక్కు గర్భాశయము వీటిని శోధించును దీపనకారి బుద్ధిని వెంట్రుకలను వృద్ధిజేయును వ్యాయామము వ్రణము మేహము శ్రోత్రము యోని శిరస్సు వీనియందలి

శూల నేత్రరోగము వీటిని హరించును శరీరములోని గాయములు అవయవములు తొలుగుట ఛేదింపబడుట విరుగుట అభిఘాతముచే గలిగిన గాయములు సర్పాదివిషములు నిప్పుచే కాలిన గాయములు వీనియందు పానాభ్యంజనములకు హితకరమైనది ఒకసంవత్సరము గతించిన పిదప నెయ్యియొక్క వీర్యము తగ్గును పక్వమైనట్టిగాని అపక్వమైనట్టిగాని నూనె కాలముగతించుకొలది గుణాధిక్యమును జెందును.

నువ్వులనూనెగుణము.

శ్లో॥ తిలతైలమలంకరోతి కేశం మధురం తిక్తకషాయముష్ణతీక్ష్ణం । బలకృత్కఫవాతఖర్జుదద్రువ్రణకుష్ఠాతిహరం చ కాంతిదాయి ॥

తా॥ నువ్వులనూనె వెంట్రుకలకు మెరుగునిచ్చును మధురముగ చేదుగ వగరుగనుండును కాకజేసును తీక్ష్ణకారి బలమునిచ్చును కఫవాతము గజ్జి దద్దులు వ్రణము దురద వీటినిబోగొట్టును దేహమునకు కాంతినిచ్చును.

ఆముదపుగుణము.

శ్లో॥ ఏరండతైలం మధురముష్ణం దీపనశోధనం । వృష్యం త్వచ్యం వయస్స్థాపి మేధాకాంతిబలప్రదం । కషాయానురసం యోనిశుక్రవిశోధనం । హంతి వాతోదరానాహగుల్మాష్ఠీలాకటిగ్రహాన్ । వాతశోణితశూలానిలవ్రణశోథామవిద్రధీన్ ॥

తా॥ ఆముదము మధురముగనుండును కాకజేసును దీపనకారి విరేచనకారి శుక్రమును వృద్ధిజేసును త్వక్కునకు హితకరము ఆయువు బుద్ధి వీటిని వృద్ధిజేసును శరీరమునకు కాంతిని బలమును ఇచ్చును కొంచెము వగరుగనుండును రూక్షజేసును యోని, శుక్రము వీటిని శోధించును వాతము ఉదరరోగము ఆనాహము గుల్మము అష్ఠీలము * కటిబాధ వాతరక్తము శూల వ్రణము వాపు ఆమము బల్లలు వీటిని హరింపజేయును.

కటుతైలగుణము.

శ్లో॥ పృథ్వీకాముూలజీమూతదంతీకవచశిగ్రుజం । నింబాతసీకరంజార్కహస్తికర్ణేంగుదీభవం । శంఖినీనింబకం తైలం తైలం జ్యోతిష్మతీకృతం । కుసుంభసర్షపోద్భూతం తైలం సౌవర్చలం తథా । విపాకే కటుకం తీక్ష్ణముష్ణం తిక్తం సరం లఘు । హంతి కుష్ఠామయశ్లేష్మమేహామార్శామయకృమీన్ ॥

తా॥ బొంతపేలకులు, ముల్లంగి, దేవతాడి, నాగదంతి, కలుజువ్వి, మునగ, వేప, అగసి, కానుగ, జిల్లేడు, బురుకసిగడ్డ, గారచెట్టు, కల్లిచెట్టుపట్ట, బాడిదెము, జ్యోతిష్మతి, కుసంబాపువ్వు, ఆవాలు, ఆదిత్యభక్తి అనువానిలో ప్రతిదాని

* కటి అనగా నడుము క్రింది తొడలమీదిభాగము.

యందును తీయబడిన తైలము కటుతైలమనబడును ఇది పాకముచే కారముగనుండును రూక్షజేసును ఉష్ణకారి చేదుగనుండును వేగముగవ్యాపించును కుష్ఠము శ్లేష్మము మేహము మూర్ఛ క్రిమిరోగము వీటిని బోగొట్టును.

వేపనూనెగుణము.

శ్లో॥ నింబతైలంజయేత్కుష్ఠంవ్రణశ్లేష్మజ్వరక్రిమీన్ ॥

తా॥ వేపనూనె కుష్ఠము వ్రణము శ్లేష్మజ్వరము క్రిమిరోగము వీనినిహరించును.

అవిశనూనె గుణము

శ్లో॥ అతసీతైలమాగ్నేయంస్నిగ్ధోష్ణంకఫపిత్తనుత్ । కటుపాకమచక్షుష్యంబల్యంవాతహరంగురు ॥

తా॥ అవిశనూనె దీపనకారి జిగటగ ఉష్ణముగ గురుత్వముగనుండును కఫపిత్తముల హరించును పాకముచే కారముగనుండును నేత్రములకు చెరుపుజేసును బలమునిచ్చును వాతమును హరించును.

ఆవనూనెగుణము.

శ్లో॥ సార్షపంకృమినుత్తైలంకుష్ఠకండూహరంలఘు । పిత్తాస్రదూషణంహంతిమేహాకర్ణశిరోగదాన్ ॥

తా॥ ఆవనూనె క్రిములు కుష్ఠము దురద పిత్తరక్తము మేహము కర్ణశిరోరోగములు వీటిని హరించును చులకనగనుండును.

కుసుంబనూనె గుణము.

శ్లో॥ కౌసుంభంకటుకంతైలమచక్షుష్యంబలప్రదం । కేవలానిలనుత్తీక్ష్ణంవిదాహ్యుష్ణంద్విదోషకృత్ ॥

తా॥ కుసుంబనూనె కారముగనుండును నేత్రములకు అహితమైనది శరీరమునకు బలమునిచ్చును శీఘ్రముగ వాతమునుహరించును కాకజేసును తాపమునిచ్చును పిత్తశ్లేష్మముల ప్రకోపింపజేయును.

జ్యోతిష్మతీ తైలగుణము.

శ్లో॥ జ్యోతిష్మతీభవంతైలంపిత్తలంస్మృతిబుద్ధిదమ్ ॥

తా॥ జ్యోతిష్మతీతైలము స్మృతిని బుద్ధిని వృద్ధిజేసును పిత్తకారి.

ఊంకాయనూనెగుణము.

శ్లో॥ అక్షోటికాహిముక్తాత్థంనారికేళోద్భవంహరేత్ । తైలంపిత్తానిలంకేశ్యంగురుశ్లేష్మకరంహిమం ॥

తా॥ ఊంకాయనూనె కపాలపోటు నేత్రరోగము వీటిని హరించును పిత్తమును వాతమును బుట్టించును తలవెంట్రుకలపెంచును గురుత్వము శ్లేష్మముజేసును శీతలముగనుండును.

ఇరుగుడు మొదలగు వాటి నూనెగుణము.

శ్లో॥ శింశుపాగరుగండీరసాలామరదారుజం । తైలంకషాయంకటుకంతిక్తందుష్టవ్రణాపహం । వాతరక్తవిషశ్లేష్మకండూకుష్ఠానిలాన్జయేత్ ॥

తా॥ ఇరుగుడు అగరు బొంతజెముడు తియ్యమామిడి దేవదారు వీటియొక్క నూనె వగరుగ కారముగ చేదుగనుండును దుష్టవ్రణములు వాతరక్తము విషము శ్లేష్మము దురద కుష్టువు వాతము వీటిని హరించును.

జీడినూనెగుణము.

శ్లో॥ భల్లాతకంతౌవరకంవీర్యోష్ణంస్వాదుతిక్తకం । కుష్ఠోర్ధ్వాధస్త్రిదోషాస్రమేదోమేహాకృమీన్హరేత్ ॥

తా॥ జీడినూనె ఉష్ణవీర్యముగలది రుచిగ వగరుగ చేదుగనుండును ఊర్ధ్వాధోభాగములయందు వ్యాపించుకుష్ఠము త్రిదోషములు రక్తదోషము మేదోరోగము మేహము కృమిరోగము వీటిని హరింపజేయును.

మోదుగు మొదలగువాని తైలగుణము.

శ్లో॥ తైలంపాలాశమధుకపాటలాఫలసంభవం । కషాయంమధురందాహపిత్తశ్లేష్మగదాన్హరేత్ ॥

తా॥ మోదుగు ఇప్ప కలిగొట్టు వీటిఫలములలోనుండి దీయబడిననూనె వగరుగ మధురముగనుండును తాపమును పిత్తశ్లేష్మముల హరించును.

గుమ్మడి మొదలగువాని నూనెగుణము.

శ్లో॥ కూష్మాండత్రపుసైర్వారుతుంబీకాలింగతిక్తకైః । కృతంప్రియాళజీవంతీశ్లేష్మాంతకభవంతథా । తైలంగురుస్వాదుపాకంశీతంమూత్రప్రవర్తకం । అదీపనమభిష్యందికఫదంవాతపిత్తజిత్ ॥

తా॥ గుమ్మడి ములుదోస నక్కదోస ఆనుగము పుచ్చ చేదానుగు చారమనుబాల విరిగి వీటిలోనుండి దీయబడిననూనె పాకమువలన గురుత్వముజేసును రుచిగ శీతలముగనుండును మూత్రమునువృద్ధిజేసును ఆకలినణచును జిగటగనుండును కఫమును వృద్ధిజేసును వాతపిత్తముల హరించును.

ఏకైషిజతైలగుణము.

శ్లో॥ ఏకైషజంహిమంతైలంపిత్తఘ్నంశ్లేష్మవాతకృత్ ॥

తా॥ ఏకైషిజతైలము చలువజేసును పిత్తమునుహరించును శ్లేష్మవాతముల వృద్ధిజేయును.

యవతిక్తతైలగుణము.

శ్లో॥ యవతిక్తోద్భవం తైలమీషత్తిక్తం రసాయనం । దీపనం లేఖనం మేధ్యం పథ్యం దోషత్రయాపహం ॥

తా॥ పద్మమను చెట్టుపట్టలో దీయబడిననూనె చిరిచేదుగనుండును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేసును దీపనకారి లేఖనకారి బుద్ధిని వృద్ధిజేసును పథ్యకారి త్రిదోషముల హరించును.

మామిడినూనె గుణము.

శ్లో॥ ఆమ్రతైలం మనాక్తిక్తం మధురం నాతిపిత్తకృత్ । కఫవాతహరం రూక్షం సుగంధి విశదం వరం ॥

తా॥ మామిడినూనె కొంచెము చేదుగ తియ్యగనుండును కొద్దిగ పిత్తముజేసును కఫవాతముల హరించును రూక్షజేసును పరిమళమైనది కాంతినిచ్చును.

గారనూనె గుణము

శ్లో॥ శుద్ధం స్యాదింగుదీ తైలం సరం పిత్తవినాశనం । శీతలం పుష్టిదం బల్యం శ్లేష్మలం కాంతివర్ధనం ॥

తా॥ గారనూనె విరేచనముజేయించును వేగముగ వ్యాపించును పిత్తమును హరించును శీతలకారి పుష్టినిచ్చును బలకారి కఫమునుజేసును కాంతినిచ్చును.

తానికాయ నూనెగుణము.

శ్లో॥ అక్షం స్వాదుహిమం కేశ్యం గురుపిత్తానిలాపహృత్ ॥

తా॥ తానికాయనూనె రుచిగ శీతలముగనుండును తలవెంట్రుకలబెంచును గురుత్వమును పిత్తవాతములను గలుగజేయును.

మునగనూనెగుణము.

శ్లో॥ శిగ్రుతైలం కటూష్ణం చ వాతజిత్కఫనాశనం । త్వగ్దోషవ్రణకండూతిశోఫహారి చ పిచ్ఛిలం ॥

తా॥ మునగనూనె కారముగ ఉష్ణముగ జిగటగనుండును వాతకఫములు త్వగ్దోషము వ్రణము దురద వాపు వీటినిహరించును.

కరక్కాయ నూనెగుణము.

శ్లో॥ శీతం హరీతకీతైలం కషాయమధురం కటు । సర్వవ్యాధిహరం పథ్యం నానాత్వగ్దోషనాశనం ॥

తా॥ కరక్కాయనూనె శీతలముగ వగరుగ మధురముగ కారముగనుండును సర్వరోగముల హరింపజేయును పథ్యకారి సమస్తచర్మదోషముల బోగొట్టును.

నల్లఆవనూనె గుణము.

శ్లో॥ తీక్ష్ణం తు రాజికా తైలం జ్ఞేయం వాతాదిదోషనుత్ । శిరసో యూకకండూఘ్నం కేశ్యం త్వగ్దోషనాశనం ॥

తా॥ నల్లఆవనూనె కాకజేసును వాతాదిదోషములు తలదురద ఈళ్లు చర్మదోషము వీటినిహరించును తలవెంట్రుకల వృద్ధిజేసును.

తుమ్మెదమామిడినూనెగుణము.

శ్లో॥ సరం కోశామ్రజం తైలం క్రిమికుష్ఠవ్రణాపహం । తిక్తామ్లమధురం పథ్యం హృద్యం రోచనపాచనం ॥

తా॥ తుమ్మెదమామిడితైలము శరీరమునందు వేగముగ వ్యాపించును క్రిమిరోగము కుష్ఠము వ్రణములు వీటినిబోగొట్టును చేదుపులుసు తీపు అనురసములతో గూడియుండును పథ్యకారి మనోహరముగనుండును రుచిని దీపమును బుట్టించును.

స్థావరవృక్షాదుల తైలగుణము.

శ్లో॥ స్థావరా వాతశమనాస్స్నేహాః ప్రోక్తాస్తు తైలవత్ । గౌణమేతేషు తైలత్వం బలవర్ణకరం పునః ॥

తా॥ వృక్షాదులలో దీయబడిననూనె వాతమునుహరించును బలమునిచ్చును కాంతిని గలుగజేయును.

జంతువులయొక్క మేదస్సు మొదలగువానిగుణము.

శ్లో॥ మేదోమజ్జావసా జ్ఞేయా గ్రామ్యానూపోదకోద్భవాః । గురవో మధురాశ్చోష్ణాస్సమీరణవినాశనాః ॥

తా॥ గ్రామ్యములగు కోళ్లు మేకలు మొదలగువానియొక్కయు, అనూపజములగు తాబేలు మొదలగువానియొక్కయు, జలమునందు బుట్టినటువంటి మత్స్యములు మొదలగువానియొక్కయు, మేదస్సు మజ్జ వస ఇవిగురుత్వముగ తియ్యగ ఉష్ణముగనుండును వాతమునుహరించును.

జాంగలాదిమేదస్సు మొదలగువానిగుణము.

శ్లో॥ జాంగలైకశఫాదీనాం సక్రవ్యానాం కషాయకాః । లఘవశ్శీతరాజ్ఞేయా రక్తపిత్తనిబర్హణాః ॥

తా॥ జాంగలములగు ఒకడెక్కగల గుఱ్ఱము మొదలగుజంతువులయొక్క మాంసములోని మేదస్సు మొదలగునవి వగరుగ చులకనగ శీతలముగనుండును రక్తపిత్తమునుహరించును.

పక్షిమాంసములోని మేదస్సుగుణము.

శ్లో॥ ప్రతుదావిష్కిరాదీనాం జ్ఞాతవ్యాః కఫకృంతనాః । ఘృత

తైలవసామేదోమజ్జానో వాతనాశనాః । యథోత్తరం పరిజ్ఞేయా విపాకే స్వాదవః పరం ॥

తా॥ గద్ద నెమలి తిత్తిరిపక్షి లావుకపిట్ట ఇవి మొదలగు పక్షులయందలి నెయ్యి నూనె మేదస్సు వస మజ్జ ఇవి కఫమును పోగొట్టును వాతమును హరించును పాకముచే రుచిని బుట్టించును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే తైలగుణమంజరీ ఏకాదశీ.

మద్యము.

శ్లో॥ మద్యం హాలా సురా శుండా మదిరా వరుణాత్మజా । సురాగంధోత్తమా కల్యా దేవసృష్టా చ వారుణీ ॥

టీ॥ మద్యం-హాలా-సురా-శుండా-మదిరా-వరుణాత్మజా-సురా-గంధోత్తమా-కల్యా-దేవసృష్టా-వారుణీ అనునవి మద్యము పేళ్లు.

మద్యగుణము.

శ్లో॥ మద్యం పిత్తకరం ప్రాయస్సరం రోచనదీపనం । విదాహి సృష్టవిణ్మూత్రం తీక్ష్ణం వాతకఫాపహం । విధినాన్నయుతం పీతం తత్స్యాదమృతసన్నిభం । అన్యథా కురుతే రోగానతిపీతం విషోపమం ॥

తా॥ మద్యము (అనగా సారాయి) మిగుల పిత్తకారి శరీరమున వేగముగ వ్యాపించును రుచిని బుట్టించును దీపనకారి తాపమును జేసును మలమూత్రముల విసర్జింపజేయును తీక్ష్ణమైనది వాతకఫములబోకడచును అన్నము భుజించునపుడు ప్రమాణానుగుణముగ పానముజేసిన అమృతమువలె దేహమునకు హితముజేసును ప్రమాణాతీతముగ పానముజేసిన విషమువలె బరిణమించి యనేకరోగములబుట్టించును.

ద్రాక్షామద్యగుణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షోత్థమవిదాహిత్వాద్రక్తపిత్తేషు శస్యతే । బలపుష్టికరం మద్యం రక్తార్శోహారిదీపనం ॥

తా॥ ద్రాక్షామద్యము తాపమును హరించును బలము పుష్టి దీపనము వీటిని గలుగజేయును రక్తార్శస్సును హరించును రక్తపిత్తమునందు హితకారి.

ఖర్జూరమద్యగుణము.

శ్లో॥ మార్ద్వీకాల్పగుణం కించిత్ఖర్జూరమనిలప్రదం । తదేవ విశదం రుచ్యం శ్లేష్మఘ్నం కర్శనం లఘు ॥

తా॥ ఖర్జూరమద్యము వాతకారి కాంతిని రుచిని గలుగజేసును శ్లేష్మమును హరించును శరీరమును కృశింపజేయును చులకనగనుండును. ద్రాక్షామద్యమునకంటె కొంచెము తక్కువయినగుణముకలది.

సురాగుణము.

శ్లో॥ శాలిషష్టికపిష్టాదికృతం మద్యం సురామతం । సురాగుర్వీ బలస్తన్యపుష్టిమేదఃకఫప్రదా । గ్రాహిణీ శోథగుల్మార్శో గ్రహణీమూత్రకృచ్ఛ్రనుత్ ॥

తా॥ అరువదిదినములకు ఫలించెడి బియ్యపుపిండి మొదలగువానిచే వండి అగ్నిసంయోగముచే యంత్రమూలముగ దీయబడినమద్యము సురయనబడును అది గురుత్వము జేసును బలము చనుబాలు శరీరపుష్టి మేదస్సు కఫము వీటినివృద్ధిజేయును మలమును బంధించును వాపు గుల్మము అర్శస్సు గ్రహణి మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని హరించును.

వారుణీమద్యగుణము.

శ్లో॥ పునర్నవాశాలిపిష్టైర్విహితా వారుణీమతా। సురావద్వారుణీలఘ్వీ పీనసాధ్మానశూలనుత్ ॥

తా॥ గలిజేరురసము బియ్యపుపిండి వీటిచే పైప్రకారము జేయబడిన మద్యము వారుణియనబడును ఇది సురతోసమానమయినగుణములుగలది చులకనగనుండును పీనసము కడుపుబ్బరము శూల వీటిని హరించును.

ప్రసన్నాదిమద్యభేదము.

శ్లో॥ ప్రసన్నాస్యాత్సురామండస్తస్మాత్కాదంబరీఘనా । జగలస్తదధఃప్రోక్తో జగలాన్మేదకో ఘనః । పక్వశోజగలస్సారస్సురాబీజంతు కిణ్వకం ॥

తా॥ సురమీదకట్టెడి తేట్టు ప్రసన్నయనబడును దీనికంటె చిక్కగనుండిన కాదంబరియనబడును సురాధోభాగమునందలి ద్రవభాగము జగలమనబడును జగలమునకంటె చిక్కనగనుండునది మేదకమనబడును జగలమను దానిని కాచి యందలి సారమునుదీసివేసిన నది పక్వశమనబడును మద్యసాధకవస్తువులు (అనగా అడుగుమడ్డి) కిణ్వకమనబడును.

ప్రసన్నామద్య గుణము.

శ్లో॥ ప్రసన్నానాహగుల్మార్శశ్ఛర్ద్యరోచకవాతజిత్ । దీపిన్యాధ్మానహృత్కుక్షితోదశూలప్రణాశినీ ॥

తా॥ ప్రసన్నయనుమద్యము ఆనాహవాతము గుల్మము మూలవ్యాధి వాంతి అరుచి వాతము కడుపుబ్బరము రొమ్మునొప్పి కడుపునొప్పి శూల వీటినిబోగొట్టును దీపనకారి.

కాదంబరీ మద్యగుణము.

శ్లో॥ కాదంబరీగురుర్వృష్యా దీపనీ వాతకృత్సరా ॥

తా॥ కాదంబరియనుమద్యము గురుత్వముజేసును శుక్రవృద్ధి అగ్నిదీపనము వాతము వీటినిబుట్టించును శరీరమునందతివేగముగ వ్యాపించును.

జగలమను మద్యగుణము.

శ్లో॥ జగలఃకఫహృద్గ్రాహీ శోఫార్శోగ్రహణీహరః ॥

తా॥ జగలమనుమద్యము కఫము వాపు అర్శస్సు గ్రహణి వీటిని హరించును మలబంధకారి.

మేదకమను మద్యగుణము.

శ్లో॥ మేదకోమధురోబల్యః స్తంభనశ్శీతలోగురుః ॥

తా॥ మేదకమనుమద్యము తియ్యగనుండును బలకరమైనది స్తంభనకారి శీతలముగనుండును గురుత్వముజేసును.

పక్వశమను మద్యగుణము.

శ్లో॥ పక్వశోహృతసారత్వాద్విష్టంభి వాతవర్ధనః ॥

తా॥ పక్వశమనుమద్యము సారముదీయబడినందువలన మలబంధకారి వాతమును వృద్ధిజేసును.

కిణ్వక గుణము.

శ్లో॥ కిణ్వకంవాతశమనమహృద్యందుర్జరంగురు॥

తా॥ కిణ్వకమనునదివాతహారి అరుచినిబుట్టించును జీర్ణముకావుండును గురుత్వముజేసును.

ఆక్షికమద్య గుణము.

శ్లో॥ ఆక్షికీసానురాయాస్యాదక్షత్వక్ శాలితండులైః । ఆక్షికీ పాండుశోఫార్శఃపిత్తాస్రకఫకుష్ఠనుత్ । కించిద్వాతహరారూక్షాదీపనీ రేచనీలఘుః ॥

తా॥ తానికాయ బెరడు వరిబియ్యము వీటిచేజేయబడినమద్యము ఆక్షికియనబడును అదిపాండువు వాపు అర్శస్సు పిత్తరక్తము కఫము కుష్టువు స్వల్పమైన వాతము వీటినిహరించును రూక్షజేసును అగ్నిదీపనమును విరేచనమును గలుగంజేయును చులకనగనుండును.

యవసురాది మద్యభేదము.

శ్లో॥ యవపిష్టకృతంమద్యంప్రోక్తంయవసురాచసా । కాకోలికీహాలీజ్ఞేయామైరేయోధాన్యజాసవః ॥ ఆసవస్యసురాయాశ్చద్వయోరప్యేకభాజనం । సంధానంతద్విజానీయాత్ మైరేయముభయాత్మకం । క్వచిత్తుధాతకీపుష్పగుడధాన్యాంబుసాధితం ॥

తా॥ యవలపిండిచే జేయబడినమద్యము యవసురయనియు నానావిధధాన్యములచేజేయబడిన ఆసవములు కాకోలికీ హాలీమైరేయ అనియుజెప్పబడును ఆసవము సుర అనునిరెండువిధములైన మద్యములకు పాత్ర సాధనము ఇవియొకటిగనుండుటచే మైరేయమనుమద్యము ద్వివిధస్వరూపముగనుండును ఆరెపువ్వు బెల్లము బియ్యపు కడుగు వీటిచేగాచబడినమద్యమును మైరేయమనికొందరువచించెదరు.

యవసురగుణము.

శ్లో॥ గుర్వీయవసురారూక్షాస్యాద్విష్టంభీత్రిదోషకృత్ ॥

తా॥ యవసురయనుమద్యము గురుత్వముజేసును రూక్షజేసును మలమును బంధించును త్రిదోషములబుట్టించును.

కాకోలీమద్యగుణము.

శ్లో॥ కాకోలీబృంహణీవృష్యాదృష్టిమాంద్యప్రదాగురుః ॥

తా॥ కాకోలియనుమద్యము శరీరపుష్టి శుక్రవృద్ధి వీనినిగలుగజేయును నేత్రదృష్టికి మందమునుజేసును గురుత్వముజేసును.

మైరేయమను మద్యగుణము.

శ్లో॥ మైరేయంబృంహణంవృష్యంఖరుస తర్పణంసరం ॥

తా॥ మైరేయమనుమద్యము శరీరపుష్టి శుక్రవృద్ధి గురుత్వము తృప్తి వీటినిగలుగజేయును శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును.

మధూలక మద్యగుణము.

శ్లో॥ మద్యంసర్వరసాజ్జాతంమధూలకముదీర్యతే । మధూలకం గురుస్స్వాదుస్నిగ్ధంశుక్రకఫప్రదం ॥

తా॥ సమస్తరసవర్గములచే జేయబడినమద్యము మధూలకమనబడును అది గురుత్వముజేసును తియ్యగ జిగటగనుండును శుక్ర కఫములవృద్ధిజేయును.

శర్కరతో జేయబడిన మద్యగుణము

శ్లో॥ శార్కరోదీపనస్స్వాదుః పాచనోరోచనోలఘుః । స్త్రీవిలాసకరోవాతశోషపస్తివికారనుత్ ॥

తా॥ శర్కరతోజేయబడినమద్యము దీపనకారిమధురముగచులకనగనుండును జీర్ణకారి రుచిని బుట్టించును స్త్రీసంభోగాదులయందాసక్తినిగలుగంజేయును వాతము శోష పొత్తికడుపుశూల వీనినిహరించును.

తేనెతో జేయబడిన మద్యగుణము.

శ్లో॥ మధ్వాసవో లఘూరూక్షః కుష్ఠమేహవిషాపహః ॥

తా॥ తేనెతోజేయబడినమద్యము చులకనగనుండును రూక్షజేసును శుష్కవు విషము మేహము వీనినిహరించును.

బెల్లముతో జేయబడిన మద్యగుణము.

శ్లో॥ గౌడోగ్నివర్ధనోవర్ణ బలకృత్తర్పణఃకటుః ॥

తా॥ బెల్లముతోజేయబడినమద్యము అగ్నిదీపనము శరీరకాంతి బలము తృప్తి వీటినిగలుగజేయును కటువుగనుండును.

చేదుగలవస్తువులచేజేయబడిన మద్యగుణము.

శ్లో॥ తిక్తకోబృంహణస్స్వాదుస్సృష్టవిణ్మూత్రమారుతః ॥

తా॥ చేదుగలవస్తువులచేజేయబడినమద్యము శరీరపుష్టి రుచివీటినిచ్చును మలమూత్రముల విసర్జింపజేయును అపానవాతమును వెడలింపజేయును.

పక్వరస, శీతరసమద్యముల గుణము.

శ్లో॥ ఇక్షోఃపక్వరసైఃపక్వస్సీధుఃపక్వరసఃస్మృతః । ఆమైస్సవవవిహితోబుధైశ్శీతరసోమతః । సీధుఃపక్వరసశ్శ్రేష్ఠస్స్వరాగ్నిబలవర్ణకృత్ । వాతపిత్తకరోహృద్యస్స్నేహనోరోచనోజయేత్ । విబంధమేహాశోఫార్శశ్శోఫోదరకఫామయాన్ । తస్మాదల్పగుణశ్శీతరసస్సంలేఖనస్స్మృతః ॥

తా॥ కాచబడిన చెరకురసముతో జేయబడిన మద్యము పక్వరస మనబడును కాచబడని చెరకురసముతో జేయబడినమద్యము శీతరస మనబడును పక్వరసమద్యము ప్రశస్తమయినది స్వరము దీపనము బలము శరీరకాంతి వీనిని గలుగజేయును వాతపిత్తములవృద్ధిజేయును హృదయమునకు హితముగనుండును రుచిగ స్నిగ్ధముగనుండును మలబద్ధము మేహము వాపు అర్శస్సు శోఫోదరము కఫము వీటిని హరించును శీతరసమద్యము పక్వరసమద్యమునకంటె స్వల్పమైనగుణముగలది లేఖనకారి.

జాంబవమద్యగుణము.

శ్లో॥ జాంబవఃక్షౌద్రసంభూతోజంబూరసగుడోద్భవః । జాంబవోబద్ధనిష్యందఃకషాయోనిలకోపనః ॥

తా॥ తేనె నేరేడుపండ్లరసము బెల్లము వీటిచే జేయబడినమద్యము జాంబవ మనబడును అది మలబద్ధకారి వగరుగనుండును వాతమును ప్రకోపింపజేయును.

శ్లో॥ అరిష్టాసవశీధూనాంగుణాన్కర్మాణిచాదిశేత్ । బుద్ధ్వాయథాస్వసంస్కారమవేక్ష్యకుశలోభిషక్ ॥

తా॥ సమర్థుడగువైద్యుడు అరిష్టము ఆసవము శీధు మొదలగుమద్యములయొక్క పాకక్రమము నెఱింగి వానివానిగుణములను కార్యములను దెలిసికొనవలయును.

దుష్టమద్య గుణము.

శ్లో॥ సాంద్రంవిదాహిదుర్గంధివిరసంకృమిసంకులం । అహృద్యంతరుణంహాక్షముష్ణందుర్భాజనేస్థితం ॥ అల్పౌషధంపర్యుషితమత్యచ్ఛంపిచ్ఛిలంచయత్ । తద్వర్జ్యంసర్వదామద్యంకించిచ్ఛేషంతుయద్భవేత్ । కఫప్రకోపితన్మద్యందుర్జరంచవిశేషతః । పిత్తప్రకోపిబహులంతీక్ష్ణముష్ణంవిదాహిచ । అహృద్యంఫేనిలంపూతికృమిలంవిరసంగురు । తథాపర్యుషితంవాపివిద్యాదనిలకోపనం । సర్వదోషైరుపేతంతుసర్వదోషప్రకోపనం ॥

తా॥ చిక్కగ విశేషముగ కాచబడినదిగ దుర్గంధముగ రసహీనముగ పురుగులతో వ్యాప్తముగనుండునట్టియు చెడుపాత్రలోనుంచబడినదియునైనమద్యము మనోహరమైనదికాదు రూక్షము కాక వీటినిజేసును ప్రమాణమునకంటె తక్కువగలవస్తువులచేగాగినదియు చల్లారినదియు స్వచ్ఛముగనుండునదియు జిగురుగలదియునైన మద్యమును వర్జించవలయు. అడుగుననిలిచినమద్యము కఫమును వృద్ధిజేసును జీర్ణముకాకుండును అధికముగ కాగినమద్యము పిత్తము ఉష్ణము వీనినిజేసును తీక్ష్ణమయినది నుఱుగుదుర్గంధము పురుగులు వీనిచే గూడియుండుమద్యము మనోహరమయినదికాదు రసహీనముగనుండును గురుత్వముజేసును పాతమద్యమువాతమును బెంచును అనేకదోషములతోగూడియుండుమద్యము సమస్తదోషముల ప్రకోపింపజేయును.

మద్యముచేగలుగు వికారము.

శ్లో॥ చిరస్థితంజాతరసందీపనంకఫవాతజిత్ । రుచ్యంప్రసన్నంసురభిమద్యంసేవ్యంమదావహం । సమేత్యహృదయంప్రాప్యధమనీరూర్ధ్వమాగతాః । విక్షుభ్యేంద్రియచేతాంసివీర్యత్యాశువీర్యతః ॥

తా॥ పాతదిగ రసయుక్తముగ రుచిగ నిర్మలముగ పరిమళముగనుండు మద్యమునుపానముజేయవలయు అది అగ్నిదీపనమును బుద్ధివికాసమునుజేయును కఫవాతములహరించును హృదయమందుజేరి ఊర్ధ్వముగసంచరించుచు నాడులలో వ్యాపించి చక్షురాదీంద్రియములను మనస్సునువ్యాకులపరచి తనవీర్యముచే మనుజుని మోహింపజేయును.

మద్యవికారకాలము.

శ్లో॥ చిరేణశ్లేష్మకేపుంసిపానతోజాయతేమదః । అచిరాద్వాతికేదృష్టఃపైత్తికేశీఘ్రమేవచ ॥

తా॥ మద్యపానమువలన శ్లేష్మప్రకృతిగల మనుజునికి కాలవిలంబమువిూదను, వాతప్రకృతిగలమనుజునికి స్వల్పకాలమునను, పిత్తప్రకృతిగలమనుజునికి శీఘ్రముగను మదముకలుగును.

శ్లో॥ నవంమద్యమభిష్యంది త్రిదోషజనకంసరం । అరిష్టంబృంహణందాహిదుర్గంధివిశదంగురు । జీర్ణంతదేవరోచిష్ణుకృమిశ్లేష్మానిలా

పహం । హృద్యస్సుగంధిసుగుణంలఘుస్రోతోవిశోధనమ్ । సాత్వికంగీతహాస్యాదిరాజసంసాహసాదికం । తామసంనింద్యకర్మాణినిద్రాదికురుతేతదా । శుక్తంకఫఘ్నంతీక్ష్ణోష్ణంలఘురోచనపాచనం । పాండుక్రిమిహరంరూక్షంభేదనంరక్తపిత్తకృత్ । గౌడాదిరసయుక్తానిమద్యేష్వూక్తానియానిచ । యథాపూర్వంగురుతరాణ్యభిష్యందికారిణిః ॥

తా॥ నూతనమద్యము శ్లేష్మకారి త్రిదోషముల ప్రకోపింపజేయును వేగము గలది. అరిష్టమనుమద్యము శరీరపుష్టిని జేయును తాపమునిచ్చును దుర్గంధముగలది తేటగనుండును సరుత్వముజేయును ఇదేపాతదిగనుండిన శరీరమునకు కాంతినిబుట్టించును శ్లేష్మవాతములను, క్రిములనుబోగొట్టును హృదయమునకు మేలుజేయును పరిమళముగ చులకనగనుండును స్రోతస్సులశోధించును హితకరమైనది సాత్వికమగు మద్యము సంగీతహాస్యాదులను రాజసమైనమద్యము సాహసకృత్యములను, తామసమైనమద్యమునింద్యకర్మలను నిద్రాదులనుగలుగంజేయును పులిసినమద్యము కఫమునుహరించును మిగులకాకజేయును చులకనగనుండును రుచినిబుట్టించును పాచనముచేయును పాండువు క్రిములు వీటిని హరించును రూక్షకారి వాతాదిదోషముల భేదించును రక్తపిత్తమునుగలుగజేయును గుడాదిరసయుక్తమద్యములన్నియు గురుత్వముజేయును కఫమునుబోకడచును.

కాంజికము.

శ్లో॥ స్యాత్కాంజికంతుసౌవీరమారనాళంతుషోదకమ్ ॥

టీ॥ కలికాంజికం-సౌవీరం-ఆరనాళం-తుషోదకం అనినాలుగువిధములు.

కాంజికగుణము.

శ్లో॥ కాంజికంశిశిరస్పర్శంపాచనంరోచనంలఘు । తథైవవాతశోఫఘ్నంపిత్తజ్వరవినాశనం । దాహమూర్ఛాభ్రమఘ్నంచశూలాధ్మానవిబంధనుత్ ॥

తా॥ కాంజికము (అనగాకలి) చలువజేయును జీర్ణకారి రుచిగ చులకనగనుండును వాతము వాపు పిత్తజ్వరము తాపము మూర్ఛ బడలిక శూల కడుపుబ్బరము మలబంధము వీటినిపోగొట్టును.

తుషోదకాదిస్వరూపము.

శ్లో॥ తుషోదకంయవైరామైస్సతుషైస్సకలైఃకృతం । సౌవీరకంకృతంత్వామైఃపక్వైర్వానిస్తుషైర్యవైః । సర్వైర్వరసైరసామ్లంస్యాత్సౌవీరకమితిక్వచిత్ ॥

తా॥ పొట్టుతోగూడియుండు పచ్చియవధాన్యమును కడిగినసీరు తుషోదకమనబడును (అనగాపులికడుగు) యవధాన్యమునుపచ్చిగాగాని వేయించిగానిదంచి

యయుమకతీసిక డిగినసీరు సౌవీరమనబడును సమస్తధాన్యములకడుగు రసామ్లమనబడును దానినే సౌవీరమని కొందరు వచించెదరు.

తుషోదకసౌవీరగుణము.

శ్లో॥ తుషాంబుదీపనంహృద్యంపాండుక్రిమిగదాపహం । సౌవీరకంగ్రహణ్యర్శోనాశనంభేదిదీపనం ॥

తా॥ తుషోదకము దీపనకారి హృదయమునకు హితముగనుండును పాండు క్రిమిరోగములహరించును. సౌవీరకము గ్రహణి అర్శస్సు వీటినిపోగొట్టును వాతాదులభేదించును. దీపనకారి.

ధాన్యామ్లగుణము.

శ్లో॥ ధాన్యామ్లంధాన్యయోనిత్వాత్ప్రీణనంలఘుదీపనం । స్పర్శదాహకరంపానాత్పాచనంశ్లేష్మనాశనం । గండూషాన్ముఖవైరస్యదౌర్గంధ్యకఫకృంతనం ॥

తా॥ ధాన్యామ్లము (అనగాకడుగు) మనంబునకు ప్రీతిని గలుగంజేయును చులకనగనుండును దీపనకారి తాపముజేయును పానముచేజీర్ణమునుజేయును శ్లేష్మమును హరించును గండూషమువలననోటసీరుగారుట దుర్గంధము కఫము ఇవి హరించును.

పసికడుగు.

శ్లో॥ తండులోత్థంతండులాంబుకషాయంమధురంలఘు । సంగ్రాహిఛర్దిదాహవ్రణవినాశకృత్ ॥

తా॥ పసికడుగు వగరుగ మధురముగ చులకనగనుండును మలమునుగట్టిపరచును విషము వాంతి వ్రణము తాపము వీటిని హరించును.

పుల్లనీళ్ల గుణము.

శ్లో॥ అన్నోదజశివస్సారస్సహపర్యుషితోరసః । దీపనంమధురామ్లంచతృడ్ఘ్నారిలఘుతర్పణం ॥

తా॥ పుల్లనీళ్లు అగ్నిదీపనముజేయును తియ్యగ, పుల్లగనుండును దప్పినణచును తృప్తినిచ్చును చులకనగనుండును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే మద్యగుణమంజరీ ద్వాదశీ.

మూత్రసముదాయగుణము.

శ్లో॥ మూత్రంగోనాగమహిషీహయాజావిఖరోష్ట్రజం । నరాణాంచభవేత్సర్వంపాచనందీపనంలఘు । లవణానురసంతిక్తంరూక్షం

స్రోతోవిశోధనమ్ । పిత్తలంకటుకంహృద్యంభేదివాతానులోమతః ।
నిహంతివాతగుల్మార్శశ్శోఫోదరకఫక్రిమీన్। కుష్ఠపాండుగదానాహవిష
శూలారుచీస్తథా । గోమూత్రంతేషుసర్వేషుమూత్రయోగేప్రశస్యతే।

తా॥ ఆవు ఏనుగ ఎనుము గుఱ్ఱము మేక గొఱ్ఱె గాడిద ఒంటె వీటిమూత్రములు మనుష్యమూత్రము ఇవియన్నియు పాచనదీపనములజేయును చులకనగ ఉప్పగ చేదుగనుండును రూక్షజేసును స్రోతస్సులనుశోధించును పిత్తమునుజేసును కొంచెముకారముగనుండును హృదయమునకుహితముజేసును దోషములభేదించును వాతమునకు అనులోమగతినిగల్పించును వాతము గుల్మము అర్శస్సు వాపుఉదరరోగము కఫము క్రిములు కుష్ఠము పాండువు ఆనాహవాతము విషము శూల అరుచి వీటిని పోకడచును పైజెప్పిన మూత్రములలో గోమూత్రమే ఔషధప్రయోగములయందు ప్రశస్తమయినది.

గోమూత్ర గుణము.

శ్లో॥ గోమూత్రంకటుపిత్తలం కఫహరంకాయాగ్నిసందీపనం ।
తృష్ణాఘ్నంక్రిమినాశనంజఠరరుక్పాండ్వామయఘ్నంసరం । శోఫానా
హావిబంధహృత్సలవణందుర్నామగుల్మాపహం । శూలఘ్నంపవనప్రణా
శనకరంపాపఘ్నమాయుష్కరం ॥

తా॥ గోమూత్రముకారముగనుండును పిత్తమునుజేసును కఫమునుహరించును అగ్నిదీపనముజేయును దప్పి కృములు ఉదరరోగము పాండువు శోఫ ఆనాహవాతము మలబంధము దుర్నామరోగము గుల్మము శూల వాతను వీటినిహరించును శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును ఉప్పగనుండును పాపమునుబోగొట్టును ఆయుర్వృద్ధికారి.

ఏనుగమూత్రగుణము.

శ్లో॥ హస్తిమూత్రంవిషార్శోఘ్నంకుష్ఠగుల్మక్రిమీన్జయేత్ ।తిక్తం
కషాయంభూతఘ్నంహిక్కాశ్వాసహరంపరం ॥

తా॥ ఏనుగమూత్రము విషము, అర్శస్సు, కుష్టువు, గుల్మము, క్రిములు, వెక్కిళ్లు, శ్వాస, భూతపీడ వీటినిహరించును చేదుగ వగరుగనుండును.

ఎనుపమూత్రగుణము.

శ్లో॥ మాహిషంశోఫగుల్మార్శః పాండుమేహేషుయోజయేత్ ।
కటూష్ణంకుష్ఠకండూతిశూలోదరరుజాపహం ॥

తా॥ ఎనుపమూత్రము వాపు, గుల్మము, అర్శస్సు, పాండువు, మేహము వీనియందుపయోగించందగును కారముగనుండును ఉష్ణకారి కుష్టువు దురద శూల ఉదరరోగము వీటినిహరించును.

గుఱ్ఱపుమూత్రగుణము.

శ్లో॥ ఆశ్వంభేదివిశేషేణకఫదద్రుక్రిమీన్హరేత్। వాతప్రకోప
శమనంపిత్తదోషప్రదీపనం ॥

తా॥ గుఱ్ఱపుమూత్రము వాతాదులభేదించును కఫము దద్దులు కృములు వాతప్రకోపము వీటినిశమింపజేయును పిత్తరోగమును ప్రకోపింపంజేసును.

మేకమూత్రగుణము.

శ్లో॥ ఆజంగుల్మవిషశ్వాసకామలాపాండుదోషజిత్ । ప్లీహో
దరకఫఘ్నంచరూక్షంశ్వాసరుజాపహం ॥

తా॥ మేకమూత్రము గుల్మము విషము శ్వాస కామిల పాండువు ప్లీహము ఉదరరోగము కఫము శ్వాసరోగము వీటినిహరించును రూక్షకారి.

గొఱ్ఱెమూత్రగుణము

శ్లో॥ ఆవికంశోఫకుష్ఠార్శోమేహావర్శోగ్రహాపహం । దుర్నా
మోదరశూలఘ్నముష్ణంవిషహారంపరం ॥

తా॥ గొఱ్ఱెమూత్రము వాపు కుష్టువు అర్శస్సు మేహము మలబంధము దుర్నామరోగము ఉదరశూల విషము వీటినిబోగొట్టును. కాకజేసును.

గాడిదెమూత్ర గుణము.

శ్లో॥ గార్దభంగ్రహణీమేహకుష్ఠోన్మాదక్రిమీన్జయేత్ । తీక్ష్ణం
కఫహరంరూక్షంభూతకంపవినాశనం ॥

తా॥ గాడిదెమూత్రము గ్రహణి మేహము కుష్టువు ఉన్మాదము క్రిములు కఫము భూతబాధ శరీరకంపము వీటినిహరించును కాకజేసును.

ఒంటెమూత్రగుణము.

శ్లో॥ ఔష్ట్రిమున్మాదశోఫార్శః క్రిమిశూలోదరాపహం । పిత్త
ప్రకోపనంబల్యంవాతరోగవినాశనం ॥

తా॥ ఒంటెమూత్రము ఉన్మాదము వాపు అర్శస్సు క్రిమిరోగము శూల ఉదరరోగము వాతరోగము వీటినిహరించును. పిత్తకారి బలమునిచ్చును.

నరమూత్రగుణము.

శ్లో॥ నరమూత్రంసరంహంతిసేవితంతురసాయనం । క్రిమింవ్రణం
విషంచామంభూతత్వగ్దోషమారుతాన్ । శూలగుల్మోదరానాహవాత
విడ్బంధనానిచ॥

తా॥ మనుష్యమూత్రము శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును ఆయురారోగ్యవృద్ధికారి క్రిములు వ్రణము విషము అజీర్ణము భూతబాధ చర్మరోగము వాతము

శూల గుల్మము ఉదరరోగము అనాహవాతము మలబంధము వీటిని హరించును.

మూత్రగ్రహణక్రమము.

శ్లో॥ గోజావిమహిషీణాంచ స్త్రీణాంమూత్రంప్రశస్యతే । ఖరోష్ట్రేభనరాశ్వానాంపుంసాంమూత్రంహితంమతం ॥

తా॥ ఆవు మేక గొఱ్ఱె ఎనుము ఈజాతులలో స్త్రీమూత్రమును, గాడిద ఒంటె ఏనుగ మనుష్యులు అశ్వము ఈజాతులలోపురుషమూత్రమును ప్రశస్తంబు.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే మూత్రగుణమంజరీ త్రయోదశీ.

—o—

చెఱుకు.

శ్లో॥ ఇక్షుర్మహారసో వేణుర్నిస్సృతో గుడపత్రకః । తృణరాజో మధుతృణో గండీరో౽మృతపుష్పకః । హారిస్వమూలో లోహితేక్షుః పౌండ్రికః పౌండ్రకో౽పరః। రసాలస్సుకుమారో౽పి కృష్ణేక్షుర్భీరుకో మతః ॥

టీ॥ ఇక్షుః-మహారసః-వేణుః-నిస్సృతః-గుడపత్రకః-తృణరాజః - మధుతృణః-గండీరః-అమృతపుష్పకః-అనునవి చెఱుకుపేళ్లు. హారిస్వమూలః-లోహితేక్షుః-అనునవి ఎఱ్ఱచెఱుకుపేళ్లు. పౌండ్రికః-పౌండ్రకః-అనునవి పౌండ్రకమను చెఱుకుపేళ్లు. రసాలః-సుకుమారః-అనునవి మఱియొకవిధమైన చెరుకుపేళ్లు. కృష్ణేక్షుః-భీరుకః-అనునవి నల్లచెరుకుపేళ్లు.

చెఱుకుగుణము.

శ్లో॥ ఇక్షుస్స్యాద్గురుశ్శీతో వృష్యస్స్నిగ్ధో బలప్రదః । జీవనో వాతపిత్తఘ్నః కుర్యాన్మూత్రకఫక్రిమీన్ । సమూలే మధురో౽త్యర్థం మధ్యే మధురఏవచ। అగ్రగ్రన్థిషు విజ్ఞేయో లవణో మూత్రలస్తథా ॥ లోహితేక్షుర్గురుశ్శీతో దాహపిత్తాస్రకృచ్ఛ్రనుత్ । పౌండ్రికశ్శీతలస్స్నిగ్ధో బృంహణః కఫకృత్సరః ॥ కృష్ణేక్షుస్తద్గుణో వంశః క్షారః కిఞ్చిత్తు తత్సమః । వంశవచ్ఛతపర్వాపి కిఞ్చిదుష్ణస్సమీరజిత్ । కాన్తారతాపసౌ తద్వత్ కాండేక్షుర్వాతలో హిమః । కాసకారీ గురుశ్శీతో రక్తపిత్తక్షయాపహః । సూచీపత్రో నీలపర్వో నైపాలో దీర్ఘపత్రకః । వాతలాః కఫపిత్తఘ్నాస్సకషాయా విదాహినః ॥

తా॥ చెఱుకుమధురముగనుండును గురుత్వముజేసును చలువజేసును శుక్రమునువృద్ధిజేసును జిగటగనుండును బలమునిచ్చును ప్రాణాధారమైనది వాతపిత్తములహరించును మూత్రము కఫము క్రిమిరోగము వీటినిగలుగంజేయును దానియడుగుభాగము అతితియ్యగ మధ్యభాగముకొంచెముతియ్యగ అగ్రభాగము (అనగా దవ్వ) గణుపులు ఉప్పగనుండును మూత్రమునువృద్ధిజేసును. ఎఱ్ఱచెరుకు గురుత్వమును

శీతలమునుజేసును తాపము పిత్తరక్తము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటినిహరించును పౌండ్రకమనుచెరుకు శీతలముగ జిగటగనుండును శరీరపుష్టి కఫము వీటిని గలుగంజేయును శరీరములో వేగముగవ్యాపించును పౌండ్రకమను చెఱుకుయొక్కగుణమే నల్లచెరుకుకునుగలిగియుండును వంశమనుచెరుకు ఒకింత ఉప్పగనుండుటయేగాక నల్లచెరుకుయొక్క గుణమేగలదైయుండును శతపర్వమనుచెరుకు వంశమనుచెరుకుయొక్కగుణమేగలదైయుండును కించిదుష్ణకారి వాతహారి కాంతారమనుచెరుకు తాపసమనుచెరుకు అనునీరెండును శతపర్వమను చెరుకుయొక్క గుణమేగలవైయుండును కాకిచెరుకు వాతకారి శీతలముగనుండును చలువజేసును గురుత్వము కాసము వీటిన్నిబుట్టించును రక్తపిత్తమును క్షయమునుహరించును సూచిపత్రము, నీలపర్వము, నేపాళము, దీర్ఘపత్రము అనునీచెరుకులు వాతమునుజేసును కఫపిత్తములను బోకడచును వగరుగనుండును తాపముజేసును.

దంతములచేనవిలిన చెఱుకురసగుణము.

శ్లో॥ దన్తనిష్పీడితస్తేషాం రసః పిత్తాస్రనాశనః । శర్కరాసమవీర్యం స్యాదవిదాహీ కఫప్రదః। గురుర్విదాహీ విష్టమ్భీ యాన్త్రికస్తు ప్రకీర్తితః ॥ ఇక్షోరసః పక్వస్స్యాత్స్నిగ్ధః కఫవాతహారో౽తిగురుః । అతిపాకే సవిదాహం తనుతే పిత్తాస్రదోషంచ ॥

తా॥ దంతములతో నవులుటచేజనించిన చెరుకురసము పిత్తరక్తమునుహరించును శర్కరతో సమానమైన వీర్యముగలది తాపమునణచును కఫమునుజేసును యంత్రములచే దీయబడినచెరుకురసము గురుత్వమునుజేసును తాపకారి మలమును బంధించును కాచినచెరుకురసము జిగటగనుండును కఫవాతములహరించునుమిగుల గురుత్వముజేసును ముదరకాచినరసము తాపమును పిత్తరక్తమును గలుగంజేయును.

శర్కరా భేదములు.

శ్లో॥ సితామత్స్యణ్డికాపల్లీమహాణ్డీబలకస్తథా । అన్యావిషఫలోద్గన్ధానాశ్రిగుకాకృత్తికామలా । ఖణ్డమప్యత్ఖణ్డసితామాధవీమధుశర్కరా । యవాసశర్కరాన్యాసాయవాసక్వాథసమ్భవా । అన్యాపుష్పసితాప్రోక్తాపుష్పసంభృతశర్కరా । ఫణితంక్షుద్రగుణకో గుడస్త్విక్షురసోద్భవః ॥

టీ॥ సితా అనునది చీనాపంచదారపేరు మత్స్యండికా-పల్లీ-మహాండీ-బలకః-అనునవి పంచదారపేళ్లు. విషఫలా-ఉద్గంధా-శ్రిగుకా-కృత్తికా - అమలా-అనునవిచక్కెపంచదారపేళ్లు. ఖండం-ఖండసితా-అనునవి ఖండశర్కరపేళ్లు. మాధవీ-మధుశర్కరా అనునవి మధుశర్కరపేళ్లు, యవాసక్వాథసంభవా-అనునదినవాతుశర్కరపేరు. పుష్పసితా-అనునది పుష్పములలోదీయబడినశర్కరపేరు. ఫణితం-క్షుద్రగుడకః-అనునవి వటికపంచదారపేళ్లు. చెఱుకురసమువలనజనించినది బెల్లము.

శర్కరా గుణము.

శ్లో॥ మత్స్యండీ గ్రాహిణీ బల్యా గురుః పిత్తానిలాపహా । సితోపలా మతా గుర్వీ వాతపిత్తహరా హిమా । ఖణ్డమప్యేవముద్దిష్టం రుచ్యం పుష్టిబలప్రదమ్ । మాధవీశర్కరా రూక్షా కఫపిత్తహరా గురుః । యవాసశర్కరా శీతా వాతలా కఫపిత్తజిత్ । సితపుష్పసితా హృద్యా రక్తపిత్తహరా గురుః । ఫణితం గుర్వభిష్యన్ది దోషలం మూత్రశోధనమ్ । మధూకం ఫాణితం వస్తిదూషణం వాతపిత్తలమ్ । గుడః క్షారో గురుస్స్వాదుః వాతపిత్తాగ్నికృత్సరః । బల్యః క్రిమిశ్లేష్మకరో మూత్రరక్తవిశోధనః । జీర్ణో హృద్యో లఘుః పథ్యో నాభిష్యన్ద్యగ్నిపుష్టికృత్ । తాళజంతు గుడం పిత్తనాశనం శ్లేష్మవర్ధనం ॥

తా॥ శర్కర మలమునుగట్టిపరచును బలకారి గురుత్వముజేసును పిత్తవాతములహరించును చీనాపంచదార మిగుల గురుత్వముజేసును వాతపిత్తములను పోగొట్టును శీతలముగనుండును ఖండశర్కర రుచిగనుండును పుష్టి బలము వీటినిగలుగంజేయును మధుశర్కర రూక్షజేసును కఫపిత్తములహరించును గురుత్వముజేసును నవాతశర్కర చలువజేసును వాతమును ప్రకోపింపజేసును కఫపిత్తముల హరించును పుష్పశర్కరహృదయమునకు హితకారి రక్తపిత్తములబోగొట్టును గురుత్వముజేసును పటికపంచదార గురుత్వముజేసును కఫమునుజేసును దోషములవృద్ధిజేయును మూత్రమునుశోధించును మధూకమనుశర్కర పొత్తికడుపునందు రోగమును బుట్టించును వాతపిత్తములజేసును బెల్లము ఉప్పగమధురముగనుండును గురుత్వముగలది వాతపిత్తములనుబుట్టించును దీపనకారి శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును బలమునిచ్చును శ్లేష్మకారి క్రిములనుబుట్టించును మూత్రదోషమును రక్తమునుశోధించును పాత బెల్లము హృదయమునకుహితకారి పథ్యకరమైనది కఫమునుహరించును అగ్నిపుష్టినిగలుగంజేసును తేలికగనుండును. తాటిబెల్లము పిత్తమునుబోగొట్టునుకఫమునువృద్ధిజేయును.

శ్లో॥ ఇక్షోర్వికారావిమలా యథాకుర్యుర్గుణాం స్తథా । తృడ్దాహమూర్ఛాపిత్తాసృగ్విషమేహహరాహిమాః ॥ గురవో మధురా వృష్యాః స్నిగ్ధా వాతహరాస్సరాః ॥

తా॥ ఆయాచెరుకునకు జెప్పబడినగుణములే నాయాచెరుకులోనుండి జనించిన శర్కరాదులకునుగలిగియుండును కావున శర్కరాదులు దప్పి తాపము మూర్ఛ పిత్తము రక్తదోషము మేహము వీటినిహరింపంజేయును చలువజేసును గురుత్వముగలవైయుండును మధురముగ జిగటగనుండును బలకరమైనది వాతమునుహరించును శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును.

తేనె.

శ్లో॥ మధుపుష్పాసవః పుష్పరసో మాక్షికమీరితమ్ ॥

టీ॥ మధు-పుష్పాసవః-పుష్పరసః-మాక్షికం-అనునవి తేనెపేళ్లు.

తేనె భేదములు.

శ్లో॥ మాక్షికం పైత్తికం క్షౌద్రం భ్రామరం మధువిస్తరాత్ । మాక్షికం తైలసంకాశం పైత్తికం ఘృతసన్నిభం । క్షౌద్రం కపిలవర్ణం స్యాత్ భ్రామరం స్ఫటికోపమమ్ ॥

టీ॥ మాక్షికం-పైత్తికం-క్షౌద్రం - భ్రామరం-అని తేనె నాలుగువిధములు మాక్షికమనుతేనెతైలమువలెను పైత్తికమనుతేనెనెయ్యివలెను క్షౌద్రమనుతేనెకపిలవర్ణముగను భ్రామరమనుతేనె స్ఫటికమువలెనుండును.

తేనెసామాన్య గుణము.

శ్లో॥ మధుశీతం లఘుస్స్వాదు రూక్షం గ్రాహి విలేఖనమ్ । చక్షుష్యం దీపనం స్వర్యం వ్రణశోధనరోపణమ్ । వర్ణ్యం మేధాకరం వృష్యం విశదం రోచనం జయేత్ । కుష్ఠార్శః కాసపిత్తాస్రక్ కఫమేహక్లమక్రిమీన్ । మదతృష్ణావమిశ్వాసహిక్కాతీసారవిడ్గ్రహాన్ । దాహక్షతక్షయాంస్తు యోగవాహ్యల్పవాతలం ॥

తా॥ తేనె చలువజేసును తేలికనిచ్చును తీపుగనుండును రూక్ష మలబంధము లేఖనము నేత్రములకుహితము వీటినిజేసును దీపనకారి స్వరమునకు హితకారి వ్రణములనుమాన్పును శరీరకాంతినిచ్చును బుద్ధిని శుక్రమునువృద్ధిజేసును శోధనకారి రుచినిచ్చును కుష్ఠము అర్శస్సు కాసము పిత్తరక్తము కఫము మేహము బడలిక క్రిములు మదము దప్పి వాంతి శ్వాసము ఎక్కిళ్లు అతిసారము రొమ్ముపట్టికొనుట తాపము గాయము క్షయము రక్తదోషము వీటిని హరించును స్వల్పముగ వాతమును జేసును.

మాక్షికాదిమధుగుణము.

శ్లో॥ మాక్షికం మధుషు శ్రేష్ఠం నేత్రామయహరం లఘు । పైత్తికం మధురూక్షోష్ణం పిత్తదాహాస్రవాతకృత్ । క్షౌద్రం మాక్షికమప్యేవ విశేషాన్మేహనాశనమ్ । భ్రామరం రక్తపిత్తఘ్నం మూత్రజాడ్యకరం గురు ॥

తా॥ మాక్షికమనుతేనె తేనెలకన్నిటికి శ్రేష్ఠమయినది నేత్రరోగమునుహరించును చులకనగనుండును పైత్తికమనుతేనెరూక్షజేసును ఉష్ణకారి పిత్తము తాపము రక్తదోషము వాతము వీటినిబుట్టించును క్షౌద్రమనుతేనె మాక్షికమనుతేనె గుణముగలదైయుండును విశేషముగ మేహరోగమును నశింపజేయును భ్రామరమనుతేనె రక్తపిత్తమునుహరించును మూత్రరోగమునుబుట్టించును గురుత్వముగలది.

క్రొత్త, పాతతేనెగుణము.

శ్లో॥ నవీనంమధ్వభిష్యందిస్నిగ్ధంశ్లేష్మహరంసరం । పురాణం గ్రాహితద్రూక్షంమేదోఘ్నమతిలేఖనం ॥

తా॥ నవీనమైనతేనెమలమును విసర్జింపజేయును జిగటగనుండును శ్లేష్మమును హరించును శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును పాతతేనె మలమునుగట్టిపరుచును రూక్షకారి మేదస్సునుహరించును లేఖనకారి.

వర్జనీయమైనతేనె.

శ్లో॥ విషాదిదుష్టపుష్పేభ్యఃసవిషామాక్షికాదయః । మధుచిన్వంతితస్మాత్తత్స్వభావాత్సవిషంస్మృతం । తస్మాదగ్న్యర్కతప్తంతద్యుక్తంహంతిమానవం । ఉష్ణైకాలేచదేశేచద్రవ్యైర్వైద్యైరుక్తైస్సంయోజితం । నిరూహేచ్ఛర్దనేతద్ధియుక్తంననివార్యతే । తస్మాత్పాకమలభైషజ్యవతయోస్తద్వినివర్తతే । ఆమాశయేజలేనాపితద్గ్రీష్మేనవిరుధ్యతే ॥

తా॥ విషముతోగూడియుండు తేనెటీగలు విషాదులచేదుష్టమయిన నానావిధపుష్పములనుండి తేనెనుచేర్చుటవలన స్వభావముగ తేనె విషముతోగూడియుండును కావున సూర్యకిరణములచేతను అగ్నిచేతను తప్తమైనతేనెనుపానముజేసిన విషమువలెనే మనుజునిజంపును ఉష్ణదేశమునందును ఎండకాలమునందును వైద్యశాస్త్రములో జెప్పియుండు ద్రవ్యములతోజేర్చి కాచబడినతేనెను నిరూహవస్తిఛర్దనక్రియ వీటియందుపయోగపరచవచ్చును.

తేనెతెట్టు.

శ్లో॥ మదనంమధుజంసిక్థంమధూచ్ఛిష్టంమధూలితం ॥

టీ॥ మదనం-మధుజం-సిక్థం - మధూచ్ఛిష్టం-మధూలితం అనునవి తేనెతెట్టుపేళ్లు. (ఇదేమైనము.)

తేనెతెట్టుగుణము.

శ్లో॥ మదనంమృదుసంస్నిగ్ధంభూతఘ్నంవ్రణరోపణం । భగ్నసంధానకృద్వాతకుష్ఠవీసర్పరక్తజిత్ ॥

తా॥ తేనెతెట్టు మృదువుగ జిగటగనుండును భూతబాధను పోగొట్టును వ్రణములనార్చును విరిగినయెముకల నొకటిగజేర్చును వాతము కుష్ఠువు వీసర్పము రక్తదోషము వీటినిబోగొట్టును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే మధురద్రవ్యగుణమంజరీ చతుర్దశీ.

ధాన్యభేదములు.

శ్లో॥ శాలయోరక్తశాలాద్యావ్రీహయఃషష్టికాదయః।ముద్గాదివైదళంశైలంకంగ్వాదితృణధాన్యకం । క్షుద్రధాన్యంకుధాన్యంతుశూకధాన్యంయవాదికం ॥

తా॥ ఎఱ్ఱరాజనాలు మొదలగునవియు అఱువదిదినములకుఫలించెడి షష్టికము మొదలగునవియునైనధాన్యములుశాలులనబడును పెసలు మొదలగునవి వైదళమనియు కొఱ్ఱలు మొదలగునవి తృణధాన్యములనియు ఇతరములగు క్షుద్రధాన్యములుకుధాన్యములనియు యవలు మొదలగునవి శూకధాన్యములనియు జెప్పంబడును.

సంబాధాన్య భేదములు.

శ్లో॥ రక్తశాలిర్లోహితస్స్యాద్గరుడశ్శకునాహ్వృతః। సుగంధికోమహాశాలిఃకళమస్తుకళామకః । రక్తశాలీదీర్ఘశూకఃపుండ్రోమహిషమస్తకః।పూర్ణచంద్రోమహాశాలిఃపుండరీకప్రమాదకః । పుష్పాండకశీతభీరుఃకాంచనశ్శకునాహ్వృతః । పాండుగౌరశ్శారిబాఖ్యోరోధ్రపుష్పస్సుగంధకః । హాయనీదీర్ఘలాతశ్చమహాదూషకదూషకౌ ॥

టీక॥ రక్తసాలిః-లోహితః-గరుడః-శకునాహ్వృతః-సుగంధికః-మహాశాలిః-కళమః-కళామకః-రక్తశాలీ-దీర్ఘశూకః-పుండ్రః-మహిషమస్తకః-అనునవి ఎఱ్ఱరాజనాలపేళ్లు. పూర్ణచంద్రః-మహాశాలిః-పుండరీకః-ప్రమాదకః-పుష్పాండకః-శీతభీరుః-కాఞ్చనః-శకునాహ్వృతః-అనునవి పెద్దసంబాపేళ్లు. పాండుగౌరః - శారిబాఖ్యః-రోధ్రపుష్పః-సుగంధకః-హాయనీ-దీర్ఘలాతః-మహాదూషకః - దూషకః అనునవి చిన్నసంబాపేళ్లు.

శాలిధాన్య గుణము.

శ్లో॥ శాలయోమధురాస్నిగ్ధాబల్యాబద్ధాల్పవర్చసః।పిత్తఘ్నాల్పానిలకఫామూత్రలాలఘవోహిమాః॥

తా॥ సంబాధాన్యములన్నియుమాధుర్యము జిగటగలవి బలమునిచ్చును కొంచెముగ మలమునుబంధించును పిత్తమునుహరించును స్వల్పముగవాతమును కఫమునుజేయును మూత్రమునువృద్ధిజేయును చులకనగనుండును శీతకారి.

ఎఱ్ఱరాజనాలగుణము.

శ్లో॥ రక్తశాలిర్వరస్తేషాం బల్యోవర్ణ్యస్త్రిదోషజిత్ । చక్షుష్యోమూత్రలస్స్వర్యశ్శుక్రలస్తృడ్జ్వరాపహః । విషవ్రణహరశ్చిత్తస్మాదల్పగుణాఃపరే॥

తా॥ పైధాన్యములలో ఎఱ్ఱరాజనాలు శ్రేష్ఠమయినవి బలము శరీరవర్ణము వీటిని గలుగంజేయును త్రిదోషములహరించును నేత్రహితకారి మూత్రమును వృద్ధి జేయును స్వరమునకుహితమైనది శుక్రమునువృద్ధిజేసును దప్పి జ్వరము వీటినిపోకడ చును విషమునుహరించును వ్రణమునుమాన్పును తక్కినసంబాధాన్యములు ఎఱ్ఱధా న్యముకంటె స్వల్పమయినగుణముగలవి.

పెద్దసంబా ధాన్యగుణము

శ్లో॥ మహాశాలిర్వృష్యబల్యో రక్తశాలిగుణైస్సమః ॥

తా॥ పెద్దసంబాధాన్యము శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయుటయేగాక ఎఱ్ఱ రాజనాలగుణమేగలవైయుండును.

అఱువదిదినములలో ఫలించేధాన్యభేద, తద్గుణములు.

శ్లో॥ కార్ముకఃపీతఆమోదోలఘువృష్యోముకుందకః । మహాష ష్టికకేదారపుష్పాంకురబకాదయః । షష్టికామధురాశ్శీతాలఘవోబద్ధ వర్చసః। వాతపిత్తప్రశమనాశ్శాలీనాంసదృశాగుణైః ॥

తా॥ కార్ముకః పీతః ఆమోదః లఘువృష్యః ముకుందకః మహాషష్టికః కే దారః పుష్పాంకురః బకః అనునవి అరువదిదినములలోఫలించెడి ధాన్యభేదములు ఇవిమధురముగ శీతలముగ చులకనగనుండును మలబంధముజేసును వాతపిత్తముల శమింపజేయును సంబాధాన్యముతో సమానగుణముగలవి.

షష్టికధాన్యగుణము.

శ్లో॥ షష్టికఃప్రవరస్తేషాం లఘుస్స్నిగ్ధస్త్రిదోషజిత్ । పాకేస్వా దుర్మృదుర్గ్రాహీ స్థైర్యకారీబలప్రదః । రక్తశాలిగుణైస్తుల్యస్తస్మాదల్ప గుణాఃపరే ॥

తా॥ పైషష్టికాదిధాన్యములలో షష్టికమనునది శ్రేష్ఠము ఇదిచులకనగజిగ టగనుండును త్రిదోషములహరించును పాకమువలన రుచినిబుట్టించును మృదువుగ నుండును మలమునుగట్టిపరచును ధైర్యము బలము వీటినిగలుగంజేయును ఎఱ్ఱసంబా ధాన్యముతోసమానగుణముగలది షష్టికమనుధాన్యమునకంటె అఱువదిదినములలో ఫలించేతక్కినధాన్యములన్నియు స్వల్పగుణముగలవైయుండును.

కృష్ణధాన్యభేద, తద్గుణములు.

శ్లో॥ కృష్ణవ్రీహిస్తురికః కుక్కుటాండకపాటలాః । శలాముఖ శ్చలావాక్షో నందీజంతుముఖాదయః । వ్రీహయోమధురాశ్శీతాఃషష్టి కానాంగుణైస్సమాః । కృష్ణవ్రీహిర్వరస్తేషాంతస్మాదల్పగుణాఃపరే॥

టీ॥ కృష్ణవ్రీహిః-తురితకః-కుక్కుటాండకః-పాటలః-శలాముఖః-లావాక్షః- నందీ-జంతుముఖః-అనునవి నల్లధాన్యభేదములు ఇవిమధురముగ శీతలముగనుండును అఱువదిదినములలోఫలించే షష్టికమనుధాన్యముతో సమానమైనగుణములుగలవి వీనిలో కృష్ణవ్రీహి అనునది శ్రేష్ఠమయినది దీనికంటె తక్కిన నితరధాన్యములు స్వల్పగుణముగలవి.

స్థలభేదేన ధాన్యగుణము.

శ్లో॥ శాలయోదగ్ధభూజాతాలఘురూక్షాఃకఫాపహాః । స్థలజా స్స్వాదవఃపిత్తకఫఘ్నా వాతవహ్నిదాః । కైదారావాతపిత్తఘ్నాగు రవఃకఫశుక్రలాః । రోప్యాతిరోప్యాలఘవోమూత్రలాస్తేగుణోత్తరాః ॥

తా॥ మెట్టభూమిలో ఫలించినసంబాధాన్యము చులకనగనుండును రూక్షు జేసును కఫమునుహరించును బాగుచేయని పాటిమెట్టనేలలోఫలించిన సంబాధాన్య ము మధురముగనుండును పిత్తకఫములబోగొట్టును వాతమును అగ్నినధికపరచును మడియందుఫలించిన సంబాధాన్యము వాతపిత్తముల హరించును గురుత్వముజేసును కఫమును శుక్రమునువృద్ధిజేసును నారుపోసినాటిన పిదప ఫలించిన సంబాధాన్యము లఘువుగనుండును. మూత్రమునువృద్ధిజేసును. శ్రేష్ఠమయినగుణములుగలది.

నాపధాన్య గుణము.

శ్లో॥ ఛిన్నరూఢాహిమారూక్షాః పిత్తఘ్నాలఘుపాకినః ॥

తా॥ నాపధాన్యము (అనగాకోసిన మొద్దులోపిలకలుబెట్టిఫలించినది) శీతల ముగనుండును రూక్షుజేసును పిత్తహరము పాకమువలన చులకనగనుండును.

గోదుమలు.

శ్లో॥ గోధూమస్సుమనశ్శుద్రోమధూలీరూపశీతలా । నందీము ఖోఽల్పగోధూమోలోకేశీపాసికోచ్యతే ॥

టీ॥ గోధూమః-సుమనః-అనునవి గోధుమలపేళ్లు, మధూళీ - రూపశీతలా- అనునవి చిన్నగోధుమలపేళ్లు, నందీముఖః-లోకేశీ-పాసికః-అనునవి అల్పగోధుమ లపేళ్లు,

గోధుమలగుణము.

శ్లో॥ గోధూమోమధురశ్శీతో వాతపిత్తహరోగురుః । కఫశుక్ర ప్రదోబల్యఃస్నిగ్ధస్సంధానకృత్సరః । జీవనోబృంహణోవర్ణ్యస్స్వందీ రుచ్యోస్థిరత్వకృత్ । మధూలీశీతలాస్నిగ్ధాపిత్తఘ్నీమధురాలఘుః । శుక్రలాబృంహణీపథ్యాతద్వన్నందీముఖీమతా । ఏతస్మాత్స్థూలగోధూ మాత్ క్షుద్రోహీనతరోగుణైః ॥

తా॥ గోధుమలు మధురముగ శీతలముగనుండును వాతపిత్తములహరించును గురుత్వముజేసును కఫమును శుక్రమును బలమును వృద్ధిజేసును జిగటగలది విరిగిన నెముకల నొకటిగజేర్చును ప్రాణాధారమైనది శరీరపుష్టి వర్ణము వీటిని గలుగజేయును మలమునుబంధించును రుచినిబుట్టించును స్థైర్యమునిచ్చును చిన్నగోధుమలు శీతలముగ జిగటగనుండును పిత్తమునుపోకడచును మధురముగ చులకనగనుండును శుక్రమునువృద్ధిజేసును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును పథ్యకరమైనవి ఈగుణమే నందీముఖీ అను గోధుమలకును గలిగియుండును పైగోధుమలకంటె క్షుద్రగోధుమలు స్వల్పగుణము గలవి.

యవలు.

శ్లో॥ యవశ్శుచి స్తీక్ష్ణశూకో నిశూకో ఽతియవో ఽపరః ॥

టీ॥ యవః-శుచిః-తీక్ష్ణశూకః-అనునవి యవలపేళ్లు. నిశూకః-అతియవః-అనునవి యవలభేదము.

యవల గుణము.

శ్లో॥ యవః కషాయో మధురశ్శీతపిత్తకఫాస్రజిత్ । వ్రణేషు తిలవత్పథ్యో రూక్షో మేధాగ్నివర్ధనః। లేఖనో బద్ధనిస్యందః స్వర్యో మేహతృషాపహః। బహువాతమలస్థైర్యవర్ణకారీ సపిచ్ఛిలః। అస్మాదతియవః కించిద్గుణైర్న్యూనతరః స్మృతః॥

తా॥ యవలు వగరుగ మధురముగ శీతలముగనుండును పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటినిహరించును వ్రణరోగములయందు నువ్వులవలెనే పథ్యకారి రూక్షజేసును బుద్ధి అగ్నిదీపనము వీటిని వృద్ధిజేయును లేఖనకారి మలమును బంధించును స్వరమునకుహితకారి మేహము దప్పి వీటినిపోకడచును వాతము మలవృద్ధి ధైర్యము దేహవర్ణము వీటినిగలుగజేయును జిగటగనుండును అతియవలు యవలకంటె నికృష్టమయినవి.

కాయధాన్య భేదములు.

శ్లో॥ శిమ్బీ ముద్గశ్చణో మాషస్సతీనస్సకలాయకః । మసూరశ్చక్రమంగల్యో మకుష్టస్త్రిపుటాదయః ॥

టీ॥ శిమ్బీ-ముద్గః-చణః-మాషః-సతీనః-కళాయక్షః-మసూరః-చక్రమంగల్యః-మకుష్టః-త్రిపుటః-అనునవి కాయధాన్యభేదములు.

కాయధాన్యగుణము.

శ్లో॥ వైదళా మధురా రూక్షాః కషాయాః కటుపాకినః । వాతలాః కఫపిత్తఘ్నాః బద్ధమూత్రమలా హిమాః । ఋతే ముద్గమసూరాభ్యామన్యే త్వాధ్మానకారకాః । శిమ్బీ విష్టమ్భినీ మేహదృష్టిఘ్నా వాతపిత్తలాః ।

విశదా గురవో హృద్యా రూక్షాః కటువిపాకినః । సితాసితాదిభేదేన బహుధా తే ప్రకీర్తితాః ॥

తా॥ కాయధాన్యములపప్పు మధురముగనుండును రూక్షజేసును వగరుగనుండును పాకమువలన కటువుగనుండును వాతమునుజేసును కఫపిత్తములహరించును మలమూత్రములబంధించును శీతలముగనుండును పెసలు మసురలు యీరెండుతప్ప ఇతర కాయధాన్యములు కడుపుబ్బరముజేసును శింబిధాన్యము మలమునుబంధించును మేహమునుహరించును దృష్టికి చెరుపుజేసును వాతపిత్తములజేయును కడుపును శోధించును గురుత్వకారి హృదయమునకు హితముజేసును రూక్షజేసును పాకముచే కటువుగనుండును ఈధాన్యము తెలుపు నలుపు మొదలగు యనేకభేదములుగలదైయుండును.

పెసలు.

శ్లో॥ ముద్గో బలాఢ్యో మంగల్యో హరితశ్శరదోపరః । పీతః ప్రచేతో బలకో మాధవః పరికీర్తితః । వనముద్గస్తువరకో రాజముద్గస్తు ఖండికః॥

టీ॥ ముద్గః-బలాఢ్యః-మంగళ్యః-అనునవి పెసలపేళ్లు. హరితః - శరదః-అనునవి పచ్చపెసలపేళ్లు. పీతః-ప్రచేతః-బలాకః-మాధవః-అనునవి పసుపువన్నె పెసలపేళ్లు. వనముద్గః-తువరకః-రాజముద్గః-ఖండకః-అనునవి అడవి పెసలపేళ్లు.

పెసల గుణము.

శ్లో॥ ముద్గో రూక్షో లఘుర్గ్రాహీ కఫపిత్తహరో హిమః । స్వాదురల్పానిలో నేత్ర్యో వన్యోప్యేతద్గుణస్స్మృతః। హరితః ప్రవరస్తేషాం తచ్ఛాకంతిక్తముత్తమమ్ ॥

తా॥ పెసలు రూక్షజేసును చులకనగనుండును మలమును గట్టిపరచును కఫపిత్తములహరించును శీతలముజేసును రుచిగనుండును స్వల్పముగ వాతమునుజేసును నేత్రహితకారి ఈగుణమే అడవిపెసలకును గలిగియుండును అన్నిపెసలలో పచ్చపెసలు మిగుల శ్రేష్ఠమయినది. పెసరాకు చేదుగనుండును.

మినుములు అలసందలు.

శ్లో॥ మాషో జీర్ణకరో ధారీ ధవళో రాజమాషకః ॥

టీ॥ మాషః-జీర్ణకరః-ధారీ-అనునవి మినుములపేళ్లు. ధవళః-రాజమాషకః-అనునవి అలచందలపేళ్లు.

మినుములు అలసందలు వీటిగుణము.

శ్లో॥ మాషో గురుస్స్వాదుపాకః స్నిగ్ధో వృష్యో నిలాపహః । ఉష్ణస్సంతర్పణో బల్యశ్శుక్రలో బృంహణః పరః । భిన్నమూత్రమలస్తన్యమేదః పిత్తకఫప్రదః । గుదకీలార్దితశ్వాసపక్తిశూలాని నాశయేత్ । రాజమాష

మసూ్వదురూక్షః కషాయ స్తర్పణోలఘుః । గ్రాహీవాతకఫ స్తన్యబహుః
వర్ణ్యోరుచిప్రదః ॥

తా॥ మినుములుగురుత్వముజేసును పాకముచేరుచిగనుండును జిగటగలది శుక్రవృద్ధినిజేసును వాతమునుహరించును కాకజేసును తృప్తినిచ్చును బలకరమైనవి శుక్రోత్పత్తినిజేయును శరీరపుష్టినిచ్చును మలమూత్రములను వెడలింపజేయును చనుబాలు మేదస్సు పిత్తకఫములు వీటిని బుట్టించును అర్శస్సు అర్దితవాతము శ్వాస పక్తిశూల వీటినిహరించును అలచందలు మధురముగనుండును రూక్షజేసును వగరుగ చులకనగనుండును తృప్తినిచ్చును మలమునుబంధించును వాతకఫములను చనుబాలను వృద్ధిజేయును మలమునధికపరచును రుచినిచ్చును.

మసురలు.

శ్లో॥ మసూరికామసూలస్స్యాన్నిష్పావోవల్లకస్స్మృతః ॥

టీ॥ మసూరికా-మసూలః-అనునవి మసురలపేళ్లు. నిష్పావః-వల్లకః-అనునవి అనుములపేళ్లు.

మసురల గుణము.

శ్లో॥ మాసూరో వాతలోగ్రాహీకఫపిత్తహరోగురుః । వాంతి జిన్మధురఃపాకేకృమికృజ్జ్వరనాశనః ॥

తా॥ మసురలు వాతమునుజేసును మలమునుబంధించును కఫపిత్తములహరించును గురుత్వముజేసును వాంతినిబోగొట్టును పాకముచే రుచిగనుండును క్రిములను బుట్టించును జ్వరమునుహరించును.

అనుములగుణము.

శ్లో॥ నిష్పావోనిలపిత్తాస్రమూత్ర స్తన్యకరస్సరః। విదాహ్యుష్ణో గురుశ్లేష్మశోఫకృచ్ఛుక్రనాశనః ।

తా॥ అనుములు వాత, పిత్తరక్త, మూత్రరోగములను చనుబాలను గలుగజేసును శరీరమునం దతివేగముగ వ్యాపించును తాపకారి కాకజేసును గురుత్వముగలది శ్లేష్మమును వాపును గలుగజేయును శుక్రమును నీరసముగజేసును.

లంకలు.

శ్లో॥ వర్తులస్తుసతీనస్స్యాద్ధరేణుస్స్వల్పవర్తులః ॥

టీ॥ వర్తులః-సతీనః-అనునవి లంకలపేళ్లు. హరేణుః-స్వల్పవర్తులః-అనునవి చిన్నలంకలపేర్లు.

లంకల గుణము.

శ్లో॥ వర్తుశ్శీతలోగ్రాహీకఫపిత్తహరోలఘుః ।విపాకేమధురో రూక్షోహరేణు స్తద్గుణస్స్మృతః ॥

తా॥ లంకలు శీతలముగనుండును మలమునుబంధించును కఫపిత్తములహరించును తేలికనిచ్చును పాకముచేమధురముగనుండును రూక్షజేసును దీనిగుణమే చిన్నలంకలకును గలిగియుండును.

బోడసెనగలు.

శ్లో॥ కలాయఃఖండికఃప్రోక్తస్త్రిపుటఃక్షుద్రఖండికః ॥

టీ॥ కలాయః ఖణ్డికః-అనునవి బోడసెనగలపేళ్లు. త్రిపుటః-క్షుద్రఖణ్డికః-అనునవి చిన్నబోడసెనగలపేళ్లు.

బోడసెనగలగుణము.

శ్లో॥ కలాయఃకఫపిత్తఘ్నో గ్రాహీశీతోతివాతలః । త్రిపుటో పిగుణై రేవంతచ్ఛాకంకఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ బోడసెనగలు కఫపిత్తములహరించును మలబంధకారి శీతలముజేసును వాతకారి ఈగుణమే చిన్నబోడసెనగలకునుగలిగియుండును దానికూరపిత్తహారి.

సెనగలు.

శ్లో॥ చణకోహరిమంథస్స్యాద్వాజిమంథశ్చజీవనః ॥

టీ॥ చణకః-హరిమన్థః-వాజిమన్థః-జీవనః-అనునవి సెనగలపేళ్లు.

సెనగలగుణము.

శ్లో॥ చణకశ్శీతలోరూక్షోర క్తపిత్తకఫాపహః। లఘుఃకషాయో విష్టంభీవాతలఃకుష్ఠనాశనః ॥

తా॥ సెనగలుశీతలము రూక్షజేసును రక్తపిత్తము కఫము వీటినిహరించును చులకనగ వగరుగనుండును మలబంధముజేసును వాతకారి కుష్ఠమును హరించును.

చిరిసెనగలు.

శ్లో॥ మసూరికామసూరిశ్చమంగళ్యాఃపాండురాఫలః ॥

టీ॥ మసూరికా-మసూరిః-మంగళ్యః-పాండురాఫలః-అనునవి చిరిసెనగలపేళ్లు.

చిరిసెనగల గుణము.

శ్లో॥ మసూరిర్మధురఃపాకేసంగ్రాహీశీతలోలఘుః । కఫపిత్తాస్రజిద్రూక్ష స్తచ్ఛాకంలఘుతిక్తకం ॥

తా॥ చిరిసెనగలు పాకమువలనమధురముగనుండును మలబంధకారి శీతలము

జేసును చలుకనగనుండును కఫమును పిత్తరక్తమునుహరించును బలమునిచ్చును సెన గాకు చలుకనగ చేదుగనుండును.

ఉలవలు.

శ్లో॥ కుళత్థశ్చక్రకశ్చక్రః కులాలీవనజఃపరః । అపరాదృక్ప్రసా దాచచక్షుష్యాచకుళత్థికా । కులాలీలోచనహితాకుమ్భకారీమలాపహా॥

టీ॥ కులుత్థః-చక్రకః-కులాలీ-అనునవి ఉలవలపేళ్లు. వనజః-దృక్ప్రసాదా-చక్షుష్యః-కులుత్థికా-కులాలీ-లోచనహితా-కుంభకారీ-మలాపహా-అనునవి అడవి ఉలవలపేళ్లు.

ఉలవల గుణము.

శ్లో॥ కులుత్థఃకటుకఃపాకేకషాయోరక్తపిత్తజిత్ । లఘుర్విదా. హీవీర్యోష్ణశ్శ్వాసకాసకఫానిలాన్ । హంతిహిక్కాశ్మరీశుక్రరుగానా హాన్సపీనసాన్ । స్వేదసంగ్రాహకోగుల్మమేదఃకృమిహారస్సరః । వన్యో విశేషతశ్శీతోనేత్రామయవిషాపహః ॥

తా। ఉలవలుకటువుగనుండును పాకముచేవగరుగనుండును రక్తపిత్తమును హరించును చలుకనగనుండును తాపమునిచ్చును ఉష్ణవీర్యముగలది శ్వాసకాసము లు కఫవాతము ఎక్కిళ్లు శుక్రాశ్మరి కడుపుబ్బరము పీనస చమట గుల్మము మేదో రోగము క్రిములు వీటినిబోగొట్టును శరీరమునందతివేగముగ వ్యాపించును అడవి ఉలవలు శీతలముగనుండును నేత్రరోగము విషము వీటిని విశేషముగ హరించును.

నువ్వులు.

శ్లో॥ తిలంఫలస్తైలఫలస్తిలపింజోపరస్మృతః । జాతిలోవనజా తస్స్యాత్ ॥

టీ॥ తిలంఫలః-తైలఫలః-అనునవి నువ్వులపేళ్ళు. తిలపింజః-అనునది తెల్ల నువ్వులపేరు. జాతిలః-వనజాతః-అనునవి అడవినువ్వులపేర్లు.

నువ్వుల గుణము.

శ్లో॥ తిలఃకషాయోమధురస్తిక్తకఃకటుకోరసే । తిలోగ్రాహీగు రుస్స్వాదుస్స్నిగ్ధోస్రకఫపిత్తలః।బల్యఃకేశ్యోహిమస్పర్శస్త్వచ్యోవ్రణ హితఃపరం । వన్యోల్పమూత్రకృద్ధాతునాశనోగ్నిమతిప్రదః । కృ ష్ణశ్శ్రేష్ఠతమస్తేషుశుక్రలోమధ్యమస్సితః । అన్యేహీనతరాఃప్రోక్తాస్త ద్జ్ఞైరక్తాదయస్తిలాః ॥

తా॥ నువ్వులు వగరుగ తీపుగ చేదుగనుండును కటువైనరసముగలది మల బంధకారి గురుత్వముజేసును రుచిగ జిగటగనుండును రక్త, కఫ, పిత్తముల వృద్ధి జేయును బలమునిచ్చును వెంట్రుకలకుహితకారి శీతలమైనది చర్మమునకు హితకర మైనది వ్రణములనార్చును అడవినువ్వులు స్వల్పముగమూత్రమునువృద్ధిజేసును ధాతు వులనునశింపజేయును అగ్నిదీపనమును బుద్ధినినధికపరచును నువ్వులలో నల్లనువ్వులు శ్రేష్ఠమయినది శుక్రమును వృద్ధిజేసును తెల్లనువ్వులు మధ్యమమైనది ఎఱ్ఱనువ్వులు మొదలగునవి సారహీనముగనుండును.

కందులు.

శ్లో॥ ఆఢకీతువరీమతా ॥

టీ॥ ఆఢకీ-తువరీ అనునవి కందులపేర్లు.

కందులగుణము.

శ్లో॥ తువరీగ్రాహిణీశీతాలఘుఃకఫవిషాస్రజిత్ ॥

తా॥ కందులు మలబంధముచేసును శీతలముగ చలుకనగనుండును కఫ,విష, రక్తదోషముల హరించును.

అగసివిత్తులు.

శ్లో॥ అతసీమసృణానీలపుష్పాచేలూత్తమాక్షమా ॥

టీ॥ అతసీ-మసృణా-నీలపుష్పా - చేలూత్తమా-క్షుమా-అనునవి అగసివిత్తుల పేర్లు.

అగసివిత్తులగుణము.

శ్లో॥ అతసీశుక్రదృష్టిఘ్నీస్నిగ్ధావాతాస్రజిద్గురుః ॥

తా॥ అగసివిత్తులు శుక్రము దృష్టి నీటినిజెరుచును జిగటగనుండును వాత రక్తమునుహరించును గురుత్వముజేసును.

కుసుమలు.

శ్లో॥ కౌసుంభంసార్ధకీపీతమలక్తంవస్త్రరంజనీ । తద్బీజంకిరటీ లక్ష్మీశ్శుద్ధాపథ్యోత్తరాతథా ॥

టీ॥ కౌసుంభం-సార్ధకీ-పీతం - అలక్తం-వస్త్రరంజనీ-అనునవి కుసుమలకు పేర్లు. కిరటీ-లక్ష్మీ-శుద్ధా-పథ్యోత్తరా అనునవి కుసుమవిత్తులపేర్లు.

కుసుమలగుణము.

శ్లో॥ కౌసుంభంవాతలంకృచ్ఛ్రంరక్తపిత్తకఫాపహం । కిరటా తద్వదుద్దిష్టావిశేషాద్విషనాశనీ॥

తా॥ కుసుమలు వాతమునుజేసును మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తపిత్తము కఫము వీటినిహరించును ఈగుణమేకుసుమవిత్తులకును గలిగియుండును విశేషముగ విషమును హరించును.

ఆ వా లు.

శ్లో॥ సర్షపఃకటుకస్నేహో భూతఘ్నో రక్షితాఫలః । తుర్తుభోస్యస్సిద్ధిప్రస్సిద్ధార్థశ్శ్వేతసర్షపః । రాజికాచాసురీరాజీసుతీక్ష్ణఃకృష్ణసర్షపః ॥

టీ॥ సర్షపః-కటుకస్నేహః-భూతఘ్నః-రక్షితాఫలః-అనునవి ఆవాలపేర్లు. తుర్తుభః-సిద్ధార్థః-శ్వేతసర్షపః-అనునవి తెల్లఆవాలపేర్లు. రాజికా-ఆసురీరాజీ-సుతీక్ష్ణః-కృష్ణసర్షపః-అనునవి నల్లఆవాలపేర్లు.

ఆవాల గుణము.

శ్లో॥ సర్షపఃకఫవాతఘ్నస్తీక్ష్ణోష్ణోరక్తపిత్తకృత్ । కించిదూరూక్షోగ్నిదఃకండూకుష్ఠకోష్ఠక్రిమిరాపహరేత్ । రాజికాస్తద్గుణాజ్ఞేయాస్తీక్ష్ణాస్తీవ్రావిశేషతః ॥

తా॥ ఆవాలు కఫవాతమునుహరించును మిగులకాకజేసును రక్తపిత్తమును బుట్టించును స్వల్పముగతాపమునిచ్చును అగ్నిదీపనకారి దురద కుష్ఠము కోష్ఠరోగము క్రిములు వీటినిహరించును ఈగుణమేనల్లావాలు మొదలైనవానికినిగలిగియుండును విశేషముగ కాకజేసును.

జనపవిత్తులు.

శ్లో॥ శణఃపోక్తోమాతులానీజంతుజంతుమహాశణః ॥

టీ॥ శణః-మాతులానీ-అనునవి జనపవిత్తులపేర్లు. జంతుజం-మహాశణః-అనునవి పెద్దజనపవిత్తులపేర్లు.

జనపవిత్తుల గుణము.

శ్లో॥ శణోహిమోగురుర్గ్రాహీ తత్పుష్పంప్రదరాస్రజిత్ ॥

తా॥ జనపవిత్తులు శీతలముగనుండును గురుత్వముచేసును మలబంధకారి జనపపూలు ప్రదరరోగము కుసుమరోగము వీటినిహరించును.

తృణధాన్యములు.

శ్లో॥ కంగుశ్శ్యామాకనీవారవరకోద్దాళనర్తకాః । వరట్టికాతోదపర్ణీకోద్రవశ్చమధూళికా । నందీముఖీవేణుయవఃప్రియంగుఃకోరదూషకః । గవేధుకాంనళోనాళీముకుందంవారికాదికం ॥

టీ॥ కంగుః-శ్యామాకః-నీవారః-వరకః-ఉద్దాలః-నర్తకః-వరట్టికా-తోదపర్ణీ కోద్రవః-మధూళికా-నందీముఖీ-వేణుయవః-ప్రియంగుః-కోరదూషకః-గవేధుకా-నలః-నాళీ-ముకుందం-వారికం-అనునవి తృణధాన్యములపేర్లు.

తృణధాన్యముల గుణము.

శ్లో॥ తృణధాన్యంలఘుస్స్వాదుకటుపాకివిలేఖనం । రూక్షోష్ణంబద్ధనిస్యందంవాతపిత్తప్రకోపనం ॥

తా॥ తృణధాన్యములు లఘువుగ రుచిగ పాకమువలన కటువుగనుండును లేఖనకారి రూక్షజేసును ఉష్ణకారి. మలబంధము వాతపిత్తప్రకోపము వీటిని గలుగజేయును.

కొ ఱ్ఱ లు.

శ్లో॥ పీతతండులికాకంగుః ప్రియంగుఃకర్కటీమతా । సితకంగుస్తుముసటీరక్తకంగుస్తుశోధికా।చీనాకఃకాకకంగుస్స్యాత్ ॥

టీ॥ పీతతణ్డులికా-కంగుః-ప్రియంగుః-కర్కటీ-అనునవి కొఱ్ఱలపేర్లు. సితకంగుః-ముసటీ-అనునవి తెల్లకొఱ్ఱలపేర్లు. రక్తకంగుః-శోధికా-అనునవి ఎఱ్ఱకొఱ్ఱలపేర్లు. చీనాకః-కాకకంగుః-అనునవి నల్లకొఱ్ఱలపేర్లు.

కొఱ్ఱల గుణము.

శ్లో॥ ప్రియంగుఃపిత్తజిద్వృష్యోభగ్నసంధానకృద్గురుః ॥

తా॥ కొఱ్ఱలు పిత్తమునుహరించును శుక్రవృద్ధికారి విరిగినవయవముల నొకటిగజేర్చును గురుత్వముజేసును.

చా మ లు.

శ్లో॥ శ్యామాకశ్శణకంగుకః ॥

టీ॥ శ్యామాకః-శణకంగుకః-అనునవి చామలపేర్లు.

చామలగుణము.

శ్లో॥ శ్యామాకశ్శోషణశ్శీతోరూక్షపిత్తకఫాపహః ॥

తా॥ చామలుదేహమునుకృశింపజేయును శీతలమయినది రూక్షజేసును పిత్తకఫములబోగొట్టును.

ఆ రి కె లు.

శ్లో॥ శలాదయఃకంగుభేదాఃకోద్రవఃకులసస్మృతః । కోద్రవఃకోరదూషస్స్యాదుద్దాలోవనకోద్రవః ॥

టీ॥ కోద్రవః-కురసః-కోరదూషః-అనునవి ఆరికెలపేర్లు. ఉద్దాలః-వనకోద్రవః-అనునవి అడవి ఆరికెలపేర్లు.

ఆరికల గుణము.

శ్లో॥ కోద్రవశ్శీతలోగ్రాహీవిషపిత్తకఫాపజయేత్ ॥

తా॥ ఆరికెలు శీతలమయినది మలమునుబంధించును విషము పిత్తము కఫము వీటినిహరించును.

నివ్వరిధాన్యము.

శ్లో॥ నీవారఉటికానాడీమునివ్రీహిర్మునిప్రియః ॥

టీ॥ నీవారః-ఉటికా-నాడీ - మునివ్రీహిః-మునిప్రియః-అనునవి నివ్వరివడ్లు పేర్లు.

నివ్వరిధాన్యగుణము.

శ్లో॥ నీవారశ్శీతలోగ్రాహీపిత్తఘ్నఃకఫవాతకృత్

తా॥ నివ్వరివడ్లు శీతలముగనుండును మలమునుబంధించును పిత్తమునుహరించును కఫవాతములబుట్టించును.

జొన్నలు.

శ్లో॥ యవనాళోదేవధాన్యంజుహ్వాలిర్జుహ్వాలోనలః॥

టీ॥ యవనాళః-దేవధాన్యం-జుహ్వాలిః-జుహ్వాలః-అనలః-అనునవి జొన్నల పేర్లు.

జొన్నలగుణము.

శ్లో॥ యవనాళస్స్వాదుశీతోవాతలఃకఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ జొన్నలుమధురముగనుండును శీతలముజేసును వాతకారి కఫపిత్తములహరించును.

అడవిగోధుములు.

శ్లో॥ గవేధుకాకర్షణీస్యాద్గోజిహ్వాకర్షిణీమతా ॥

టీ॥ గవేధుకా-కర్షణీ-గోజిహ్వా-కర్షిణీ-అనునవి అడవిగోధుమల పేర్లు.

అడవిగోధుములగుణము.

శ్లో॥ గవేధుకాకటుస్స్వాద్వీకార్శ్యకృత్కఫనాశనీ ॥

తా॥ అడవిగోధుమలు కటువుగ మధురముగనుండును శరీరమును కృశింపజేయును. కఫమునుహరించును.

వర్జనీయధాన్యములు.

శ్లో॥ అపర్యాప్తంవ్యాధిహతమనార్తవమభూమజం । నవంజన్త్వాదిభిర్జుష్టంనధాన్యంగుణవన్మతం ॥

తా॥ గింజముదరకమును పేకోయబడినద్దియు, తెగులుచేజెడినదియు అకాలములో ఫలించినదియు చెడుభూమిలోఫలించినదియు నూతనమైనదియు పురుగులు మొదలగుజంతువులచే దుష్టమైనదియునైనధాన్యము హితకరమైనదికాదు.

క్రొత్త, పాతధాన్యములగుణము.

శ్లో॥ ధాన్యంనవమభిష్యందిగురుస్వాదుకఫప్రదం । వర్షోషితం సర్వధాన్యంగౌరవంపరిముంచతి । నముంచతితదావీర్యంక్రమాన్ముంచత్యతఃపరం । విదాహిగురువిష్టంభివిరూఢందృష్టిదూషణం । ఏతేషుయవగోధూమతిలమాషానవాహితాః । రూక్షాఃపురాణావిరసానతథాగుణకారిణః ॥

తా॥ క్రొత్తధాన్యము జిగటగ మధురముగనుండును గురుత్వముజేసును కఫకారి. సంవత్సరమునకులోబడిన సర్వధాన్యములు గురుత్వముజేసును-వీర్యకరమైనవి సంవత్సరమునకుపైబడినధాన్యము సారహీనముగనుండును మఱియుతాపమును గురుత్వమును మలబంధమునుజేసును దృష్టినిజెరుచును పైజెప్పినధాన్యములలో యవలు గోధుమలు నువ్వులు మినుములు మొదలైనవి క్రొత్తగనుండునపుడుశ్లేష్మము - పాతబడిన రసహీనముగనుండును క్రొత్తదానివలెగుణములుగలుగవు.

ఇతి శ్రీసర్వౌషధిగుణకల్పకే-ధాన్యగుణమంజరీ పంచదశీ.

ఆహార గుణము.

శ్లో॥ ఆహారోబలకృత్సద్యఃప్రీణనోదేహధారకః । ఓజస్తేజస్స్వరోత్సాహధృతిస్మృతిమతిప్రదః ॥

తా॥ ఆహారము దేహమునకు బలమునిచ్చును తోడనేతృప్తినిచ్చును దేహధారకమైనది - కాంతి తేజస్సు స్వరము సంతోషము ధైర్యము అనుభూతజ్ఞానము బుద్ధి వీటిని గలుగజేయును.

అన్నగుణము.

శ్లో॥ భక్తంవహ్నికరంపథ్యంతర్పణంమూత్రలంలఘు।సుధౌతం ప్రశ్రుతంచోష్ణంవిశదంగుణవన్మతం । అధౌతమశ్రుతంశీతంగురువృష్యంకఫప్రదం । భృష్టతండులకంరుచ్యంసుగంధికఫజిల్లఘు । భక్తమాంసఫలక్షీరవైదళామ్లాదిసాధితం । స్నేహశాకైశ్చగురుతావృష్యంబల్యంకఫప్రదం । రసౌదనోగురుర్వృష్యోబల్యోవాతజ్వరాపహః । ఘృతేభక్తంగ్రహణ్యర్శశ్శ్రమఘ్నంపాచనంహిమం । అత్యుష్ణాన్నంబలహారంశీతముష్ణంచదుర్జరం । అతిక్లిన్నంగ్లానికరందుర్జరంతండులాన్వితం ॥

తా॥ అన్నముదీపనకారి పథ్యకరమైనది తృప్తినిజేసును మూత్రోత్సర్జనముజేయించును తేలికనిచ్చును బియ్యమును చక్కగకడిగి గంజివార్చబడిన అన్నము ఉష్ణముజేసును నిర్మలముగనుండును హితకరమైనది బియ్యమునుకడగకగంజివార్చబడనిఅన్నము శైత్యమును గురుత్వమునుజేసును శుక్రమును వృద్ధిజేసును కఫకారి బియ్యమునువేయించి పాకముజేయబడిన అన్నము రుచిగ సువాసనగనుండును కఫ

మును హరించును చులకనగనుండును మాంసము పండ్లు పాలు పప్పు మొదలగువాటి
తోను స్నేహశాకములతోను చేర్చి పాకము చేయబడిన అన్నము గురుత్వము జేయును
శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును కఫమును బుట్టించును మధురాదిరస మిశ్రితాన్న
ము గురుత్వము శుక్రము బలము వీటిని కలుగజేయును వాతజ్వరమును హరించును మజ్జిగ
తో జేర్చబడిన అన్నము గ్రహణి మూలరోగము బడలిక వీటిని పోకడచును జీర్ణకారి
శీతలమైనది అత్యుష్ణముగనుండు అన్నము బలమును బోగొట్టును శీతోష్ణముగనుండు
యన్నమును భుజించిన జీర్ణము గాకుండును మిక్కిలి పాశిన అన్నము రోగమును బుట్టిం
చును ననుబాయి అన్నము జీర్ణము గాకుండును.

యవాగు మొదలగువాని భేదములు.

శ్లో॥ యవాగూష్షడ్గుణే తోయే సంసిద్ధా విరళద్రవా । చతుర్గుణే
తు సంసిద్ధా విలేపీ ఘనసిక్థకా । పేయా సిక్థాన్వితా తోయే చతుర్దశగుణే కృ
తా । మండశ్చతుర్దశగుణే సిద్ధస్తోయే త్వసిక్థకః ॥

తా॥ ఆరుభాగములు నీళ్లుబోసి మెతుకులు లేకుండా పలచనగ కాచబడిన
గంజి యవాగు యనబడును నాలుగుభాగములు నీళ్లుబోసి మెతుకులుండునట్లు మిక్కిలి
చిక్కగ కాచబడినగంజి విలేపియనబడును పదునాలుగుభాగములు నీళ్లుబోసి మెతు
కులుండునట్లు కాచబడినగంజి పేయమనబడును పదునాలుగుభాగములు నీళ్లుబోసి
మెతుకులు లేకుండా కాచబడినగంజి మండమనంబడును.

యవాగు మొదలగువాని గుణము.

శ్లో॥ యవాగూర్గ్రాహిణీ తృష్ణాజ్వరఘ్నీ వస్తిశోధినీ । విలేపీ దీ
పనీ బల్యా హృద్యా సంగ్రాహిణీ లఘుః । వ్రణాక్షిరోగిణాం పథ్యా తర్పణీ
తృట్జ్వరాపహా । పేయా కుక్షిగదక్లీబజ్వరస్తంభాతిసారజిత్ । రుచ్యాగ్ని
కృల్లఘుర్దోషమలస్వేదానులోమనీ । మండో గ్రాహీ లఘుశ్శీతో దీపనో
ధాతుసామ్యకృత్ । స్రోతోమార్దవకృత్పిత్తజ్వరశ్లేష్మశ్రమాపహః ॥

తా॥ యవాగు యనుగంజి మలమును గట్టిపరచును దప్పి జ్వరము వీటిని హరిం
చును పొత్తికడుపును శుద్ధిజేయును విలేపియనుగంజి అగ్నిదీపనమును బుట్టించును బల
కారి హృదయమునకు మేలుజేయును మలమును గట్టిపరచును చులకనగనుండును వ్రణ
ము నేత్రరోగము ఇవిగలవారికి పథ్యకారి తృప్తినిచ్చును దప్పి జ్వరము వీటిని హరిం
చును పేయమనుగంజి కడుపునొప్పి బడలిక జ్వరము శరీర స్తంభము అతిసారము
వీటిని పోగొట్టును రుచికరమైనది దీపనకారి చులకనగనుండును వాతాదిదోషములు
మలము చెమట వీటిని అనులోమముగ జేయును మండమనుగంజి మలమును గట్టిపరచును
చులకనగనుండును శీతలముజేయును దీపనకారి ధాతువులకు సమత్వమును స్రోతస్సు
లకు మృదుత్వమును గలుగజేయును పిత్తజ్వరము శ్లేష్మము బడలిక వీటిని బోగొట్టును.

యవాదిగంజిగుణము.

శ్లో॥ యావ్యమండో యవైర్భ్రష్టైర్లాజమండస్తు శాలిభిః । యావ్య
మండో లఘుర్గ్రాహీ శూలానాహత్రిదోషజిత్ । నవజ్వరేషు పథ్యోయం
పటోలీమాగధాన్వితః । లాజమండో లఘుర్గ్రాహీ సద్యః పాచనదీపనః ॥

తా॥ వేయించిన యవలతో గాచబడినగంజి యావ్యమండమనబడును వరి
పేలాలతో గాచబడినగంజి లాజమండమనబడును యావ్యమండమనుగంజి చులకనగ
నుండును మలమును గట్టిపరచును శూల ఆనాహవాతము త్రిదోషములు వీటిని హరిం
చును పొట్ల పిప్పళ్లు వీటితో గూడిన యవగంజి నూతనజ్వరములయందు పథ్యకారి
వరిపేలాలతో గాచినగంజి చులకనగనుండును మలమును గట్టిపరచును శీఘ్రముగ
జీర్ణమగును దీపనకారి.

అష్టగుణమండము.

శ్లో॥ తండులైరర్ధభాగముద్గాంశైః కించిద్భ్రష్టైస్తు పాచితైః । హింగు
సింధూత్థధనికాపత్రత్రికటుసంస్కృతః । జ్ఞేయస్సోష్టగుణో మండో జ్వర
దోషత్రయాపహః । రక్తస్యోద్బోధకః ప్రాణదీపనశ్శీతలో లఘుః ॥

తా॥ బియ్యము దీనికి సగము పెసలు జేర్చి ఒకింత వేయించి ఇంగువ సైంధవ
లవణము దనియాలు ఆకుపత్రి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సమభాగములుగ జేర్చి
పచనముజేసిన అష్టగుణమండమనబడును ఆది జ్వరము త్రిదోషములు వీటిని హరించును
రక్తమును వృద్ధిజేయును దీపనకారి శీతలముగ చులకనగనుండును.

పెసరకట్టు గుణము.

శ్లో॥ యూషస్స్మృతో వై జలానామష్టాదశగుణేంభసి । ముద్గానా
ముత్తమో యూషో దీపనశ్శీతలో లఘుః । వ్రణోత్థజంతురుగ్దాహకఫపిత్త
జ్వరాస్రజిత్ ॥

తా॥ పదునెనిమిది భాగములుగల నీళ్లయందొక భాగము పెసలు వేసి కాచిన
కట్టు ముద్గయూషమనబడును ఇది అగ్నిదీపనము జేయును శీతలమయినది చులకనగ
నుండును వ్రణమునందు జనించెడి జంతువులు తాపము కఫపిత్తజ్వరములు రక్తదోష
ము వీటిని హరించును.

దానిమ్మవిత్తులు, ఉసిరికకాయ వీటికట్టుగుణము.

శ్లో॥ దాడిమామలకైర్యూషః పిత్తవాతహరో లఘుః ॥

తా॥ దానిమ్మవిత్తులు ఉసిరికకాయ వీటిచే కాచబడినకట్టు పిత్తవాతముల
హరించును చులకనగనుండును.

పెసలుఉసిరికకాయ వీటికట్టుగుణము.

శ్లో॥ ముద్గామలకయూషస్తు భేదనః కఫపిత్తజిత్ । తృడ్దాహశమనశ్శీతో మూర్ఛాశ్రమమదాపహః ॥

తా॥ పెసలు ఉసిరికకాయ వీటిచేజేయబడినకట్టు వాతాదులభేదించును కఫము పిత్తము దప్పి తాపము మూర్ఛ బడలిక మదము వీటిని హరించును చలువజేసును.

ఉలవకట్టుగుణము.

శ్లో॥ కులుత్థయూషో గుల్మార్శఃకఫవాతాశ్మశర్కరాః । తూనిప్రతూనీమేదాంసి మేహాన్ హన్త్యగ్నికృత్సరః ॥

తా॥ ఉలవకట్టు గుల్మము అర్శస్సు కఫము వాతము శర్కరాశ్మరి తుని ప్రతితుని వాతరోగములు మేదోరోగము మేహము వీటినిహరించును దీపనకారి శరీరమునందతివేగముగవ్యాపించును.

పప్పు ముల్లంగి వీటికట్టుగుణము.

శ్లో॥ సూప్యమూలకజో యూషో గళగ్రహకఫజ్వరాన్ । హన్తి శ్వాసప్రతిశ్యాయకాసమేదోరుచిక్రిమీన్ ॥

తా॥ పప్పు ముల్లంగి వీటిచేకాచినకట్టు గళగ్రహము కఫము జ్వరము శ్వాస పీనసము కాసము అరుచి మేదోరోగము నులిపురుగులు వీటినిహరించును.

శెనగకట్టుగుణము.

శ్లో॥ చణకైర్విహితో యూషో నుష్ణస్తువరశ్శీతలో లఘుః । రక్తపిత్తప్రతిశ్యాయకాసపిత్తకఫాపహః ॥

తా॥ శెనగకట్టు శీతలముగ వగరుగ చులకనగనుండును రక్తపిత్తము పీనసము కాసము పిత్తము కఫము వీటిని శమింపజేయును.

మకుష్ఠయూష గుణము.

శ్లో॥ మకుష్ఠయూషస్సంగ్రాహీ పిత్తశ్లేష్మజ్వరాపహః । లఘుస్సంతర్పణః పథ్యో హృద్యః పీనసకాసజిత్ ॥

తా॥ మకుష్ఠమను ధాన్యపుకట్టు మలబంధకారి పిత్తము శ్లేష్మము జ్వరము వీటినిశమింపజేయును లఘువుగనుండును తృప్తినిచ్చును పథ్యకారి హృదయమునకు హితకారి పీనసము కాసము వీటిని హరించును..

కృతాకృతయూష గుణము.

శ్లో॥ యూషః కృతాఖ్యో లవణస్నేహకృద్వారిసాధితః । అకృతస్తైర్వినాసిద్ధః క్రమాద్గురులఘూ చ తౌ ॥

తా॥ లవణము స్నేహము వీటినిచేర్చి కాచబడినకట్టు కృతమనబడును లవణము స్నేహము వీటినిచేర్చక కాచబడినకట్టు అకృతమనబడును ఈరెండుకట్టులలో కృతమను యూషము గురుత్వమునుజేసును అకృతమనుయూషము తేలికనిచ్చును.

యూషవివరణము.

శ్లో॥ యూషాగోరసధాన్యామ్లఫలామ్లాదిభిరన్వితాః । యథోత్తరం గురుతరా వాతఘ్నా రుచికారిణః । యైరన్నైరౌషధైర్వా చ కృతా మండాదయో బుధైః । విచార్య తద్గుణానేతాం స్తద్గుణానేవ నిర్దిశేత్ ॥

తా॥ మజ్జిగజేరినకట్టు కాంజికముజేరినకట్టు పుల్లప్రబ్బలిమొదలగునవి జేరినకట్టు ఈమూడును ఒకదానికంటె నొకటివిశేషముగ గురుత్వమునుజేసునువాతమును బోగొట్టును రుచినిబుట్టించును మండాదులు యేయే అన్నముచేతను ఓషధులచేతను జేయబడినవో ఆయా అన్నములయొక్కయు ఓషధులయొక్కయు గుణములే ఆమండాదులకును గలిగియుండును.

ముద్దపప్పు గుణము.

శ్లో॥ సూప్యంతుసూప్యకోభి ర్విస్త్రైశ్శింబిజైర్నిస్తుషైః కృతం । సూప్యం విష్టంభిరూక్షం స్యాన్నిరమ్లంతు విశేషతః । నిస్తుషం భృష్టసిద్ధం తల్లాఘవం సుతరాం వ్రజేత్ ॥

తా॥ వేయించకుండా పొట్టుదీసివండినపప్పు ముద్దపప్పుయనబడును అదిమలమునుబంధించును రూక్షగ మధురముగనుండును వేయించిపొట్టుతీసివండినపప్పు మిగుల చులకనగలది.

పులగపుగుణము.

శ్లో॥ క్వచిత్సమాషైః క్వాప్యేవం కృసరా తిలతండులైః । కృసరా బలకృద్గ్రాహ్యా సిద్ధా తండులవైదళైః । కృసరా శుక్రలా బల్యా గురుః పిత్తకఫప్రదా । దుర్జరా పుష్టివిష్టంభమలహృద్వాతనాశనీ ॥

తా॥ మినపప్పును బియ్యముతోజేర్చివండిన పులగమని కొందరును నువ్వులను బియ్యముతోజేర్చివండినపులగమని మరికొందరును వచించెదరు. ఇదిబలమును కలుగజేయును మలమునుబంధించును పెసలపప్పు లేక కందిపప్పు మొదలగువానిని బియ్యముతోజేర్చివండిన పులగము శుక్రమును బలమును వృద్ధిజేసును గురుత్వముగలది పిత్తకఫములబుట్టించును జీర్ణముగాకుండును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును మలమును విసర్జింపంజేయును వాతమును నశింపంజేయును.

వరియన్నగుణము.

శ్లో॥ సర్వశాల్యోదనం రుచ్యం సర్వరోగహరం పరం । చక్షు

ష్యందీపనంహృద్యః స్థైర్యశుక్లవివర్ధనం । పథ్యంతృష్ణాప్రశమనంవర్ణ్యం మూత్రకరంలఘు । స్థూలంత్వాహ్లాదనంరుచ్యందీప్తాగ్నీనాంహితంమతం । సూక్ష్మతండులసంసిద్ధమోదనంలఘుదీపనం । దోషానులోమనంగ్రాహిహృద్యంశస్తఃరుజాపహం ॥

తా॥ వరియన్నము రుచినిబుట్టించును సర్వరోగహరమైనది నేత్రహితకారి దీపనకారి హృదయమునకు హితకరమైనది శుక్రవృద్ధి శరీరదార్ఢ్యము వీటిని గలుగజేయును పథ్యకరమైనది దప్పినిహరించును శరీరమునకుకాంతినిచ్చును మూత్రమును వృద్ధిజేయును చులకనగలది ముతకబియ్యపుఅన్నము రుచిగనుండును అగ్నిదీపనము గలవారికి హితకరమైనది సన్నబియ్యపు అన్నముదీపనకారి దోషములనుభేదించును మలమునుగట్టిపరచును హృదయమునకు హితముగనుండును ప్రశస్తమైనది రోగహారి.

పులగముల గుణము.

శ్లో॥ ముద్గౌదనంగురుస్స్వాదుకషాయంవాతకోపనం । దీపనంవాతహృద్బల్యంరక్తపిత్తకఫాపహం । విభిన్నతుషముద్గాన్నంనారికేళపయోన్వితం । సహితంరుచికృద్బల్యంవృష్యంగ్రాహిచమేహజిత్ । కషాయంమధురంరుచ్యంకఫపిత్తహరంగురు । వాతళంశీతలంయ్యాతుమాఢకీకృతమోదనం।కళాయకృసరోహృద్యోమధురోవాతకృద్గురుః । ఆధ్మానకారిరుచికృత్సతతంవాజినాంహితం ॥

తా॥ ముడిపెసలపులగము గురుత్వమునుజేయును మధురముగ వగరుగనుండును వాతమునుప్రకోపింపజేయును దీపనకారి బలకరమైనది వాతమునురక్తపిత్తమును కఫమునుహరించును పెసరపప్పు పులగములో టెంకాయపాలు శర్కర వీటినిజేర్చి భుజించిన రుచి బలము శుక్రవృద్ధిగలుగును. మలబంధకారి మేహమునణచును కందిపప్పుపులగము మధురముగనుండును రుచినిబుట్టించును కఫపిత్తముల హరించును గురుత్వము శీతలము రూక్ష వాతము వీటినిజేయును శనగపులగము కొంచము వగరుగ మధురముగనుండును హృదయహితకారి వాతము గురుత్వము కడుపుబ్బరము రుచి వీటినిపుట్టించును అశ్వములకు హితకారి.

సూపముల గుణము.

శ్లో॥ ముద్గసూపోల్పపవనవిబంధాధ్మానకృత్సరః । శీతలఃశ్లేష్మపిత్తఘ్నఃప్రమేహగళరోగజిత్ । నిస్తుషంముద్గసూపంతుమధురంశ్రీకరంవిదుః।వాతగుల్మప్లీహావహ్నికాసారుచిహరంపరం ।। విశేషాదాఢకీసూపః స్వాదుర్విష్టంభహృద్గురుః । కషాయమధురఃకుష్ఠజ్వరాతీసారనాశనః । కళాయసూపోలఘుకృత్సహిధ్మాధ్మానకారకః। కుళుత్థసూపఃకఫపిత్తహారీగుల్మోదరార్శఃక్రిమికాసహృచ్చ। మధురోరాజమాషోత్థోసూపోబహుశకృద్గురుః ॥

తా॥ పెసరపప్పు స్వల్పమైన వాతము మలబంధము కడుపుబ్బరము వీటినిబుట్టించును చలువజేయును శ్లేష్మము పిత్తము ప్రమేహము గళరోగము వీటినిహరించును పొట్టుతీసిన పెసలపప్పు మధురముగనుండును దేహకాంతినిచ్చును వాతము గుల్మము ప్లీహము కాస అరుచి దీపనము వీటినిహరించును కందిపప్పు రుచిగనుండును మలబంధము కుష్టువు జ్వరము అతిసారము వీటినిహరించును కొంచము వగరుగ మధురముగనుండును శనగపప్పు హిధ్మరోగము కడుపుబ్బరము వీటినిగలుగజేయును ఉలవపప్పు కఫపిత్తము గుల్మోదరము అర్శస్సు క్రిములు కాసము వీటినిహరించును అలచందలపప్పు మధురముగనుండును మలమును వృద్ధిజేయును గురుత్వకారి.

గుగ్గిళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ సూప్యాముద్గాఢకీమాషరాజమాషమసూరికాః । కుళుత్థాశ్చపృథక్సృష్టాఃపటుతోయేనసేచితాః। బృహ్మణామధురారుచ్యాస్సకషాయాస్సుదుర్జరాః ॥

తా॥ పెసలు కందులు మినుములు అలచందలు చిరిశనగలు ఉలవలు వీటిగుగ్గిళ్లు శరీరపుష్టిని గలుగజేయును మధురముగ వగరుగనుండును రుచినిబుట్టించును జీర్ణములుకావు.

పరమాన్న గుణము.

శ్లో॥ క్షీరేయీపరమాన్నంస్యాత్పాయసంక్షీరతండులైః। క్షీరేయీమర్జరాబల్యాధాతుపుష్టిప్రదాగురుః। విష్టంభినీహాశేత్పిత్తరక్తతృష్ణాగ్నిమారుతాన్ ॥

తా॥ క్షీరములో బియ్యమునుజేర్చి పాకముచేసిన పాయసమనియు క్షీరేయియనియు పరమాన్నమనియుజెప్పబడును. పాయసము జీర్ణముగాకుండును బలమును ధాతుపుష్టినిగలుగంజేయును గురుత్వకారి మలమును బంధించును పిత్తరక్తము దప్పి అగ్నిదీపనము వాతము వీటిని నశింపంజేయును.

రాజఖండకాది గుణము.

శ్లో॥ గుడాదిపక్వంక్వథితమామమామ్రఫలంపునః । స్నేహైలానాగరైర్యుక్తఃజ్ఞాతవ్యోరాజఖండవః । సితారుచకసింధూత్థైస్సవృతామ్లపరూషకైః। నిమ్మ్వాఫలరసైర్యుక్తోరాగోరాజికయాకృతః । ఖాం

డవామధురామ్లాదిరససంయోగసంభవాః । దీపనాబృంహణారుచ్యా స్త్రీతృష్ణాహృద్యాశ్శ్రమాపహాః ॥

తా॥ బెల్లపు పాకంలో మామిడిపిందెలు స్నేహము ఏలకులు శొంఠి వీటిని జేర్చి పాకముజేసిన నదిరాజఖండవమనబడును. శర్కర మాదీఫలము సైంధవలవణము పులిచింత ఈత నిమ్మపండ్లరసము నల్లఆవాలు వీటితో పాకముజేయబడిన మామిడి పిందెలు రాగమనబడును. తీపు పులుపు వగరు కారము చేదు ఈరసముగల వస్తువులచే పక్వముచేయబడినది ఖాండవమనబడును పైజెప్పిన రాజఖండకాదులు అగ్నిదీపనమును శరీరపుష్టినిరుచినిగలుగంజేయును తాపమునిచ్చును హృదయమునకు హితకారి. బడలికనుపోకడచును హృదయమునకు మేలుజేసును.

రసాలశిఖరాగుణము.

శ్లో॥ సమితందధిమధ్వాజ్యమరీచైలాదిసంస్కృతం । మథితం కాంతమానిన్యాకర్పూరపరివాసితం । రసాలాశిఖరాపక్వామార్జికామాశ్చికాబుధైః । రసాలాశుక్రలాబల్యారోచనావాతపిత్తజిత్ । స్నిగ్ధాగురు ప్రతిశ్యాయంవిశేషేణవినాశయేత్ ॥

తా॥ గోధూమచూర్ణము పెరుగు తేనె నెయ్యి మిరియాలు ఏలకులు ఈమొదలగువానిజేర్చిచిలికి దానిలో పచ్చకర్పూరమునుజేర్చి వాసనగట్టినరసాల యనబడును పెరుగులో పైజెప్పినద్రవ్యములజేర్చి పాకముజేసిన శిఖరాయనబడును రసాలాశిఖరాయనునవి శుక్రమును బలమును వృద్ధిజేసును రుచినిబుట్టించును వాతపిత్తములహరించును జిగటగనుండును గురుత్వముజేసును విశేషముగ పీనసమునుపోగొట్టును.

పానకములగుణము.

శ్లో॥ దాడిమామ్లికాపరూషాదిజలంఖండాదిమిశ్రితం । మరీచార్ద్రకకర్పూర చాతుర్జాతాదిసంస్కృతమ్ । పానకంద్వివిధంతస్మాదమ్లానమ్లవిభేతదః । దాడిమాఖర్జూరకాశ్మర్యసమధూకపరూషకైః । పఞ్చసారాభిధంపానంచంద్రసూర్యాధివాసితమ్ । పానకంమూత్రలంహృద్యంప్రీణనంతుశ్రమాపహమ్ । యథాద్రవ్యగుణంతత్తుగురులఘ్వాదినిర్దిశేత్ ।పఞ్చసారాభిధంపిణ్డాంతృష్ణాదాహశ్రమాపహమ్ । మృద్వీకంశ్రమదాహాస్రపిత్తక్లమతృషాపహమ్ । రూక్షకంకోమలంహృద్యంపాచనంచ బలప్రదమ్ । అమ్లికాయారసస్తృష్ణాక్రిమిదాహశ్రమాపహమ్ ॥

తా॥ దాడిమ పులిచింత, పరూషాదిగణము శర్కర వీటినినీళ్లలో వేసికలిపి మిరియములు అల్లము పచ్చకర్పూరము ఏలకులు లవంగములు ఆకుపత్రి నాగకేశరములు అనువానిచూర్ణమును వేసి చక్కగకలిపిన పానకమనబడును. అది తీపు పులుపు

అను రసభేదముచే రెండువిధములుగనుండును దాడిమ, ఖర్జూరము గుమ్మడివేరుఇప్పపువ్వు ఈతపండ్లు వీటితోజేరినట్టియు సూర్యచంద్రకిరణములయందుంచబడినట్టియు పానకము పంచసారమనబడును. పానకము మూత్రమును వృద్ధిజేయును హృదయమునకు హితకారి తృప్తిని గలుగంజేయును. శ్రమను పోకడచును పంచసారమను పానకములో జేరెడి ద్రవ్యగుణానుసారముగ గురుత్వ లఘుత్వాదులను తెలిసికొనవలయు పిండఖర్జూరముతో జేయబడినపానకము దప్పి తాపము శ్రమ వీటిని హరించును. దాడిమపానకము బడలిక తాపము రక్తపిత్తము క్లమము దప్పి వీటిని బోగొట్టును రూక్షజేసును మధురముగనుండును హృదయమునకు మేలుజేసును జీర్ణకారి బలకారి పులిచింతపానకము దప్పి క్రిములు తాపము బడలిక వీటిని హరించును.

సదకగుణము.

శ్లో॥ నిస్నేహందధినిర్మథ్యపచేచ్ఛర్కరయాన్వితమ్ । సమోష దాడిమాజాజీసదకోయముదాహృతః । సదకోరోచనస్స్వర్యఃపిత్తానిలహరోగురుః । దీపనస్తర్పణోబల్యశ్శ్రమక్లమతృషాపహః ॥

తా॥ పెరుగును వెన్నలేకుండా చక్కగాచిలికి శర్కర శొంఠి పిప్పలి మిరియములు దానిమ్మవిత్తులరసము జీలకర్ర వీటినిజేర్చికాచిన నదిసదకమనబడును అది రుచికారి స్వరమునకుహితకరమైనది పిత్తవాతములనుహరించును గురుత్వముజేసును దీపనకారి తృప్తి బలము వీటినిచ్చును శ్రమ దప్పి వీటినిహరించును.

గోధుమరొట్టెలగుణము.

శ్లో॥ కుకూలకర్పటభ్రాష్ట్రఖట్వాంగారవిపాచితాః । మణ్డకాద్యాయథాపూర్వంగురవోబృంహణామతాః । మణ్డకస్సూచితస్స్యాత్సోకర్పరాదిషుపాచితః । సఏవాక్షిప్తచుల్యాంస్తుబుధైఃపూపలికామతా । అఙ్గారకర్పటీసైవవిజ్ఞేయాఙ్గారపాచితాః । అత్యుష్ణోమణ్డకఃపథ్యశ్శీతస్సగురురుచ్యతే । అఙ్గారమణ్డకోగ్రాహీలఘుదోషత్రయాపహః। పోలికాకఫకృద్బల్యాపిత్తలావాతనుద్గురుః । అఙ్గారకర్పటీబల్యాబృంహణీశుక్రలాలఘుః । దీపనీకఫహృద్రోగపీనసశ్వాసవాతజిత్ ॥

తా॥ ఉమకనిప్పు, మూకుడు, మంగలము, శూలము, నిప్పు వీటిపై కాచబడిన గోధుమరొట్టెలు మొదలగునవి యొకటికంటెనొకటి గురుత్వమునుపుష్టినిచ్చును పలచగతట్టి మూకుడుపైకాచిన గోధుమరొట్టె మండకమనబడునుదీని నేశూలములో గుచ్చికాచిన పూపలికయనబడును కట్టెనిప్పులలో కాచబడిన గోధుమరొట్టె అంగారకర్పటియనబడును మండకమనుగోధుమరొట్టె పథ్యకరమైనది. శైత్యమును గురుత్వమునుజేసును అంగారమండకమను గోధుమరొట్టె మలమును బంధించును

చులకననిచ్చును త్రిదోషములహరించును పోలికయనునది కఫమునుపిత్తమునుజేయును బలమునిచ్చును వాతమునుబోగొట్టును గురుత్వమునుజేయును అంగారకర్పటియనునది బలమును పుష్టిని శుక్రమును గలుగజేయును. చులకనగనుండును దీపనకారి కఫము హృద్రోగము పీనస శ్వాస వాతము వీటిని బోగొట్టును.

బియ్యపుపిండి భక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ శాలిపిష్టకృతాభక్ష్యా నాతిబల్యావిదాహినః । అవృష్యాగురవఃశ్లేష్మకఫపిత్తప్రకోపనాః ॥

తా॥ బియ్యపుపిండితోజేయబడిన భక్ష్యములు మిగుల బలకరమైనవికావు తాపమునిచ్చును శుక్రమును నీరసముగజేయును గురుత్వముజేయును శ్లేష్మమును కఫపిత్తమును వృద్ధిజేయును.

గోధుమపిండి భక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ గోధూమవిహితాభక్ష్యాబల్యాఃపిత్తానిలాపహాః ॥

తా॥ గోధుమపిండితోజేయబడిన భక్ష్యములు బలకరమైనవి పిత్తవాతములను హరించును.

పెసలు మొదలగువాటి భక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ వైదళావాతలాభక్ష్యాగురవస్తువరాహిమాః ॥

తా॥ పెసలు మొదలగువాటిచేజేయబడిన భక్ష్యములు వాతమునుజేయును గురుత్వముగ వగరుగనుండును శీతలముజేయును.

మినపపిండిభక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ మాషపిష్టకృతాభక్ష్యాబల్యాఃపిత్తకఫప్రదాః ॥

తా॥ మినపపిండి భక్ష్యములు బలకరమైనవి పిత్తకఫములజేయును.

గుడమిశ్రభక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ గౌడికాగురవోభక్ష్యా వాతఘ్నాఃకఫశుక్రలాః ॥

తా॥ బెల్లముతోచేయబడిన భక్ష్యములు గురుత్వముజేయును వాతమునుహరించును కఫ శుక్రములను వృద్ధిజేయును.

ఘృతపక్వభక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ ఘృతపాచితభక్ష్యాస్తుబల్యాఃపిత్తకఫాపహాః ॥

తా॥ ఘృతముచేపక్వముజేయబడిన భక్ష్యములు బలకరమైనవి పిత్తకఫములను హరించును.

తైలపక్వభక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ తైలజాదృక్సమీరఘ్నాస్తూష్ణాఃపిత్తాస్రదూషణాః ॥

తా॥ తైలముచే పక్వముజేయబడిన భక్ష్యములు దృష్టినిచెరచును వాతమును పోకడచును ఉష్ణముజేయును పిత్తరక్తమునుహరించును.

క్షీరపక్వ భక్ష్యగుణము.

శ్లో॥ దుగ్ధలోడితగోధూమశాలిపిష్టాదినిర్మితాః । వాతపిత్తహరాభక్ష్యాహృద్యాశ్శుక్రబలప్రదా ॥

తా॥ పాలలోగోధుమపిండిని లేక బియ్యపుపిండి మొదలగువానినిజేర్చి పిశికి చేయబడిన భక్ష్యములు వాతపిత్తమునుహరించును రుచిగనుండును శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును.

పూరీల గుణము.

శ్లో॥ క్షీరేణమర్దితంచూర్ణంగోధూమానాంసుగాలితమ్ । విస్తార్యసర్పిషాయుక్తాంతతశ్శ్వేతవిమిశ్రితమ్। ఘృతపూరోయముద్దిష్టఃకర్పూరమరిచాన్వితః । సమితామర్దితాక్షీరనారికేళసితాదిభిః । అవగాహ్యఘృతేపక్వోఘృతపూరోపరఃస్మృతః। ఘృతపూరోగురుర్వృష్యోహృద్యః పిత్తానిలాపహః । సద్యఃప్రాణప్రదోబల్యఃక్షతజిత్ బృంహణఃపరః ॥

తా॥ వస్త్రగాలితము చేయబడిన గోధుమపిండిని పాలచేమర్దించి యప్పములుగతట్టి నెయ్యితోపక్వముజేసి దానిపై తెల్లచక్కెరను పచ్చకర్పూరమును మిరియములపొడినిచల్లిన ఘృతపూరమనంబడును (ఇదేపూరీలు) గోధుమరవను పాలు టెంకాయపాలు చక్కెర వీటితోజేర్చిమర్దించి అప్పములుగతట్టి నెయ్యిలోమునుగునటుల వేసి పక్వముచేసినదికూడ ఘృతపూరకమనబడును ఘృతపూరకము గురుత్వమునుజేయును శుక్రవృద్ధికారి రుచిగనుండును పిత్తవాతములనుహరించును దేహదార్ఢ్యము బలము శరీరపుష్టి వీటినిగలుగజేయును గాయములనుమాన్పును.

సంయావాదిగుణము.

శ్లో॥ సమితాంసర్పిషాభృష్టాం శ్వేతామరిచమిశ్రితామ్ । ఏలాలవంగకర్పూరచూర్ణాదిపరిసంస్కృతామ్ । క్షిప్త్వాన్యశమితాలమ్బపుటేష్వసుఘృతేపచేత్ । తతఃఖణ్డేన్యసేత్పక్వంసంయావోయముదాహృతః । సమితాంమధుదుగ్ధేనమర్దయిత్వాసుశోభనమ్ । పచేద్ఘృతోత్తరేఖణ్డేన్యసేత్పక్వేనవేష్టుటే । తతోమరిచచూర్ణైలాఖణ్డచూర్ణావచూర్ణితమ్ । కుర్యాత్కర్పూరసంయుక్తంసంయావమమృతోపమమ్ । మర్దయిత్వాతుశమితామపూపాస్తనవఃకృతాః । పక్త్వాఘృతేసితేపాకేమణ్డితామధుశీర్షికా । ఘృతేనమర్దితాంత్రోయైస్సమితాంమృదుమర్దయేత్ ।

మాతులుంగత్వచాఖండైః పక్వైర్నార్ద్రికపూరితమ్ । విధాయాపూపకంవృత్తంగన్ధాఢ్యం కేశరాన్వితమ్ । పక్వాసర్పిషిఖణ్డేచమలితోమధుశీర్షకః । సమితాంగుడతోయేనమేళయిత్వాసుగాలితమ్ । ఘృతేవిస్తార్యవిపచేత్సూక్ష్మత్తాన్మృదుపూపకాన్। శాలిపిష్టయుతందధ్నామర్దయిత్వాఘృతే పచేత్ । వేష్టయేత్పక్వఖణ్డేనసువృత్తాన్దధిపూపకాన్ । సంయావామధుశీర్షాద్యాఃపూపకాదధిసంభవాః । గురవోబృంహణాహృద్యావృష్యాః పిత్తానిలాపహాః । ఏతేసంస్కారభేదేనవివిధాస్తేపితద్గుణాః ॥

తా॥ గోధుమరవను నెయ్యితో వెచ్చచేసి తెల్లశర్కర మిరియాలు యాలకులు లవంగాలు పచ్చకర్పూరము వీటిపొడినిచేర్చిమర్దించి యుండలుచేసి వానిపై గోధుమ పిండిచే గవచమునుజేసి ఘృతములో బాకముచేసి ఖండశర్కరలో పొర్లించిన సంయావమనబడును (ఇడేకరజకాయ) గోధుమరవను తేనె పాలతో మర్దించి యప్పములుగతట్టి అధిక నేతిలో పక్వముచేసి నూతన పాత్రలోనుంచి దానిపైన మిరియాలు యాలకులు కలకండ పచ్చకర్పూరము వీటిపొడినిచల్లిన నదికూడ సంయావమనంబడును గోధుమరవను నీళ్ళతో మర్దించి పలచనగతట్టి నెయ్యిలో పక్వముజేసి వాటిమీదచక్కెరచల్లిన నదిమధుశీర్షకమనంబడును గోధుమరవను నెయితో చక్కగమర్దించి కొంచమునీళ్లుచేర్చిమరలమర్దించి మాదీఫలరసము లవంగపట్ట కలకండ అల్లము వీటిపొడినిచేర్చి అప్పములుగతట్టి నెయ్యిలో పక్వముచేసి చందనము నాగకేసరములు వీటిపొడినిచల్లిననదికూడ మధుశీర్షకమనంబడును నున్నగనుండుపిండిని బెల్లపునీళ్ళలో కలిపి నెయ్యిలో బొంగరములుగ వేసి పక్వముచేసిననది మృదుపూపకమనంబడును బియ్యపుపిండిని పెరుగులో జేర్చి బాగుగకలిపి నెయ్యిలో పక్వముచేసి దానిపై పంచదారనుచల్లిన నది దధిపూపకమనంబడును పైజెప్పిన సంయావము మధుశీర్షకము అపూపము దధిపూపకము మొదలగు భక్ష్యములు గురుత్వమునుజేయును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును రుచిగనుండును శుక్రమునువృద్ధిజేయును పిత్తవాతములనుపోగొట్టును సంస్కారభేదముచే పలువిధములుగనుండు ఈభక్ష్యములు నానావిధ గుణములుగలవిగనుండును.

విష్యన్ద గుణము

శ్లో॥ దధిక్షీరసమేపక్వా త్వర్ధభాగావశేషితే । ఆపచేద్రక్తశాలీనాంతణ్డులాన్తిలసంయుతాన్ । ప్రియాళపనసాదీనాంబీజముష్టిస్సమాపచేత్ । క్షీరతుల్యంఘృతంచైవశర్కరాచైవతత్సమా । సిద్ధస్త్రికటుకోపేతఃకర్పూరేణాధివాసితః । ఏషవిష్యన్దనోనామదేవలోకేపిదుర్లభః । యస్మాత్పక్వేపిహిఘృతంస్యన్దతేసర్వతోముఖమ్ । తస్మాత్పూపవిధానజ్ఞైర్విష్యన్దోవిదివత్సస్మృతః । విష్యన్దోబృంహణోహృద్యఃపిత్తానిలహరోగురుః ॥

తా॥ పాలు పెరుగు సమముగజేర్చి యర్ధభాగము మిగులునటులకాచి వాటిలో ఎఱ్ఱబియ్యము నువ్వులుజేర్చి పాకముచేసి సారపప్పు పనసగింజలు పాలు నెయ్యి శర్కర వీటిని సమభాగములుగ కలిపిపాకముజేసి పిదప శొంఠి పిప్పలి మిరియములు వీటిపొడినిచేర్చి పచ్చకర్పూరమునువాసనగట్టిన విష్యందమనబడును ఇది దేవలోకమునందుకూడ దొరకుట దుర్లభము ఇదిపక్వమైనపిమ్మటకూడా నెయ్యివడుచుచుండుట వలన దీనినిపాకశాస్త్రజ్ఞులు విష్యందమని వచించెదరు. ఇది శరీరపుష్టి రుచి వీటిని గలుగజేయును పిత్తవాతమునుబోగొట్టును గురుత్వమునుజేయును.

లడ్వాలగుణము.

శ్లో॥ సమితాంభర్జయేత్తప్తేఘృతేశ్వేతాంతతోన్యసేత్ । వారిమజ్జాదిసంయుక్తాంపయసాయోజయేత్తదా । ఏషైలాదియుతాతద్జ్ఞైర్లప్సికాలలితామతా । లప్సికాబృంహణీవృష్యావాతపిత్తహరాగురుః ॥

తా॥ కాచిననెయ్యిలో గోధుమరవను వేసి వేయించి తెల్లశర్కరను యాలకులు లవంగములు జాజిపత్రి మొదలగు సుగంధిద్రవ్యములనుజేర్చి పాలలో పక్వముజేసిన లడ్వాలనబడును అది మిగులతీపుగ మనోహరముగనుండును శరీరపుష్టి ధాతువృద్ధి గురుత్వము వీటినిగలుగజేయును వాతపిత్తములను హరించును.

ఫేణీలగుణము.

శ్లో॥ ఫేణికాపుష్టిదాశుక్రావాతపిత్తహరాలఘుః । లక్షణం ఫేణికాదీనాంసూపశాస్త్రాద్విచారయేత్ ॥

తా॥ లడ్వాలు శరీరమునకు కాంతినిచ్చును వాతపిత్తములహరించును చులకనగనుండును శుక్రమునువృద్ధిజేయును లడ్వాలు మొదలగు భక్ష్యలక్షణములనుసూపశాస్త్రమువలన దెలిసికొనవలయును.

కుడుములగుణము.

శ్లో॥ మోదకాలఘుకాఃప్రోక్తాస్తేచానేకవిధామతాః । దధిక్షీరం ముష్టిజుష్టంసమితామాషపిష్టకః । సూరణార్ద్రికకూష్మాణ్డశాలూకామిషమత్స్యకాః । ఇత్యాదిభిర్బహువిధాఃకల్ప్యాస్తేసూపశాస్త్రతః । ద్రవ్యం విచార్యమతిమాంస్తద్గుణానపినిర్దిశేత్ । మోదకాదుర్జరావృష్యాబల్యాః పిత్తానిలాపహాః ॥

తా॥ పూర్ణము పెట్టిన బిల్లకుడుములు యనేక భేదములుగలవిగనుండును అవి గోధుమపిండితో జేయబడును పెరుగు పాలు గోధుమరవ మినపపిండి కందగడ్డ అల్లము కూష్మాండము జాజికాయ మాంసములు మత్స్యములు ఇవి మొదలగువాటిచే అనేకవిధములుగ జేయబడును కావున వాటిలోజేరెడు ద్రవ్యములనుబట్టి యాయా భక్ష్యములగుణమును దెలిసికొనవలయు కుడుములుజీర్ణముకాకుండును బలకరమైనది, వీర్యపుష్టినిచ్చును పిత్తవాతములహరించును.

వడలు.

శ్లో॥ మాషముద్గాదిపిష్టోత్థాఃకటుకావటికాదయః । తత్కారణ గుణాజ్ఞాత్వాతద్గుణాంపినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ మినుములు పెసలు మొదలగువాని పిండివలన జేయబడువడలు మొదలగువాటిలో జేరెడిద్రవ్యమునుబట్టి వానివానిగుణముల దెలిసికొనవలయును.

మినపగారెలు.

శ్లో॥ మాషాణాంవటకోవృష్యోబల్యోవాతహరోగురుః । విష్టమ్భీఘోలవటకోవిదాహీపవనాపహః । శాణ్డాకోవటకోదృష్టినాశనోదోషలోగురుః । తుషామ్బువటకోరుచ్యఃపిత్తలఃకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ మినపగారెలు రుచిగనుండును బలకరమైనవి వాతమునుహరించును గురుత్వమునుజేసును మజ్జిగలోవేసినవడలు తాపమునిచ్చును మలబంధముచేసును వాతమునుహరించును, పులిగడుగులోవేసినవడలు నేత్రదృష్టిని కొరతపరుచును వాతాదిదోషముల ప్రకోపింపంజేయును గురుత్వమునుజేసును సౌవీరములోవేసిన వడలు రుచిగనుండును పిత్తమునుజేసును కఫవాతములహరించును.

ఇడ్డెనగుణము.

శ్లో॥ ఇణ్డరీశుక్రలారూక్షా విష్టమ్భీకఫవాతకృత్ ॥

తా॥ ఇడ్డెన వీర్యవృద్ధికరమైనది, రూక్షజేసును మలబంధకారి, కఫవాతముల ప్రకోపింపంజేయును.

సోమాలికగుణము.

శ్లో॥ సోమాలికాగురుర్వృష్యా రోచనీపిత్తనాశినీ ॥

తా॥ సోమాలికగురుత్వముజేసును, వీర్యవృద్ధికారి, రుచిగనుండును పిత్తమునుహరించును.

కుండలికాగుణము.

శ్లో॥ ద్విప్రస్థాంశుద్ధసమితాం ప్రస్థంగోధూమగాలితమ్ । విమర్ద్యపయసాస్థాప్యం వ్రజేద్యావత్తదమ్లతాం । సచ్ఛిద్రేనారికేళస్యపాత్రే

నిక్షిప్యనిర్మలే । పరిభ్రామ్యఘృతేతప్తే మన్దాగ్నౌతువిపాచయేత్ । కర్పూరవాసితేపక్వే విజ్ఞేయాన్నృపవల్లభా । సుపక్వాంకుణ్డలాకారాంసితాలేహేవినిక్షిపేత్ । నాతుకుణ్డలికానామ్నా పుష్టికాన్తిబలప్రదా । ధాతువృద్ధికరావృష్యా హృద్యాచేన్ద్రియతర్పణీ ।

తా॥ గోధుమరవ (౨) పళ్ళు, గోధుమపిండి (౧) పడి వీటినినీళ్లతోబాగుగ మర్దించి పులియువరకుంచి ఛిద్రముతోగూడియుండు టెంకాయచిప్పలోవేసికాగుచుండునెయ్యిలో గుండ్రముగపోసి మందాగ్నిలోపాకముచేసిదానిని పచ్చకర్పూరముతో వాశనగట్టి చక్కెరపాకములోవేసిన నది కుండలికాయనబడును ఇదిపుష్టికాంతి బలముసప్తధాతువృద్ధి వీర్యవృద్ధి ఇంద్రియములకుతృప్తి వీటినిగలుగజేయును మనోహరముగనుండును.

గోధుమలు మొదలగు కుల్మాషములగుణము

శ్లో॥ గోధూమాద్యాస్తుకుల్మాషా అర్ధస్విన్నామతాఃక్వచిత్ । కుల్మాషాగురవోరూక్షా వాతలాభిన్నవర్చసః ॥

తా॥ గోధుమలు మొదలగు కుల్మాషములు సగముడికిన కుల్మాషమనికొందరు వచించెదరు ఇదిగురుత్వముజేసును రూక్షనుబుట్టించును వాతమునువృద్ధిజేసును మలమును విసర్జింపజేయును.

చలిమిడిపిండిగుణము.

శ్లో॥ నవీననిస్తుషోద్భ్రష్టా యవచూర్ణఇహసక్తవః । సక్తవస్తుఘృతాభ్యక్తా శ్శీతావారివిలోడితాః । నాతిద్రవానాతిసాన్ద్రామన్థస్సద్భిః ప్రకీర్తితః । మన్థోబలకరస్సద్యఃపరిణామేబలావహః । మోహాత్తృష్ణాక్షయచ్ఛర్ది కుష్ఠదాహశ్రమాఞ్జయేత్ । ద్రాక్షాసితేక్షుస్వరసైర్మన్థశ్శీపిత్తాస్రదాహజిత్ । ద్రాక్షామధుయుతాబల్యాః కఫశ్రమమదావహాః । వర్గత్రయసమాయుక్తో దోషవర్చోనులోమతః ॥

తా॥ నూతనమైనయవబియ్యమును వేయించిజేసిన పిండిసక్తుయనబడును దానిలోనెయ్యినిపోసికలిపి ఉదకమును శర్కరనుజేర్చి మిగుల ద్రవములేకాకుండా గట్టిగాకుండా చలిమిడగజేసిన మంథమనబడును ఆమంథమును తోడనే భక్షించిన బలముకలుగును కొంతకాలమునిచిభక్షించిన బలమునుపోగొట్టును మోహము దప్పిక్షయము వాంతి కుష్ఠము తాపము బడలిక వీటిని హరించును పైపిండిని ద్రాక్ష చెరుకురసము వీటితోజేర్చి చేసినచలిమిడి పిత్తరక్తము తాపము వీటిని పోగొట్టును ద్రాక్ష తేనె వీటితోజేర్చిజేసినచలిమిడి విశేషబలకరమైనది కఫము శ్రమము మదము వీటినిపోగొట్టును పైజెప్పినమూడువిధములనొకటిగజేర్చి జేయబడిన చలిమిడి త్రిదోషములు మలము వీటిని శుద్ధిజేసును.

యవబియ్యపు పిండిగుణము.

శ్లో॥ సక్తవోయవజాశ్శీతా దీపనాలఘవస్సరాః । కఫపిత్తహరారూక్షా లేఖనాశ్చపానతస్తుతే। సద్యోబలప్రదాఃపథ్యాఘర్మాదికాస్త్రిదేహినః॥ నిస్తుషైర్భర్జితైఃపిష్టైశ్చణకైస్సయవైఃకృతాః । శక్తవశ్శర్కరాసర్పిర్యుక్తాగ్రీష్మేతిపూజితాః॥పిండీపోక్తాగురుస్తేషాంద్రవత్వాల్లేహికాలఘుః । నభుక్త్వాపరథేస్మిత్వా ననిశాయాంనవాబహూన్। నజలాంతరితాన్నద్ధి సక్తూనద్యాన్నకేవలాన్॥

తా॥ యవలపిండి శీతలముజేసును దీపనకారి చులకనగనుండును వేగముగలది కఫపిత్తములహరించును లేఖనకారిరూక్షజేసును నీళ్లలోగలిపిత్రాగిన బలమునిచ్చును ఉష్ణశరీరులకు పథ్యకరముగనుండును యవబియ్యమును పొట్టుతీసిన శనగపప్పును వేయించి పిండిచేసి దానిలో శర్కర నెయ్యి వీటినిజేర్చిన పిండియనబడును ఇది గ్రీష్మకాలమునందు భక్షించుటకుహితకరమైనది గురుత్వముజేసును దానిని నెయ్యితోద్రవమగునటులచేసిన లేహికయనబడును ఇది లఘువుగనుండును దీనిని భోజనానంతరమును, వాహనాదులయందు సంచరించునపుడును, రాత్రులయందును భుజింపకూడదు అధికముగను భుజింపకూడదు నీళ్లలోగలిపి త్రాగనూకూడదు వట్టి పిండినిన్ని భుజింపకూడదు

పేలాలగుణము.

శ్లో॥ భృష్టశాల్యాదిజాలాజా ధానాభ్రిష్టయవోద్భవాః । లాజాలఘుశ్శీతాబల్యాఃపిత్తకఫచ్ఛిదః । ఛర్ద్యతీసారదాహాస్రమేహమేదస్తృషాపహాః । ధానావిష్టంభినీరూక్షా కఫమేదోహరాగురుః॥

తా॥ సంబామొదలగు ధాన్యములనువేయించిన పేలాలు లాజలనబడును యవలనువేయించినపేలాలు ధానాయనబడును అవిలఘువుగ శీతలముగనుండునుబలకరమైనది పిత్తకఫములహరించును వాంతిఅతిసారము తాపము రక్తదోషము మేహము మేదోరోగము దప్పివీటినిహరించును వేపుడుబియ్యము మలమునుబంధించును రూక్షజేసును కఫము మేదస్సు వీటినిహరించును గురుత్వముజేసును.

అటుకులగుణము.

శ్లో॥ వక్వార్ద్రాస్త్రీహయస్సమ్యక్ పీడితాఃపృథుకామతాః । పృథుకాగురవోబల్యా శ్లేష్మలావాతనాశనాః॥

తా॥ వడ్లనుఉడికించి వడియవేసి కొంచము తేమగనుండునపుడు వేయించి రోటిలోగొట్టిన పృథుకమనబడును (ఇవే అటుకులు) ఇది గురుత్వముజేసును బలకరమైనది శ్లేష్మమును వృద్ధిజేసును వాతమును నశింపజేయును.

హోళాకగుణము.

శ్లో॥ శమీధాన్యైరర్థపక్వైస్సుభృష్టైర్హోలకోమతః। హోలకోల్పానిలోమేదఃకఫదోషత్రయాపహః। అపక్వభృష్టైర్గోధూమైరులంబోలంబలంబికా। లంబీకఫప్రదాబల్యా లఘుపిత్తానిలాపహా॥

తా॥ శమీధాన్యము నర్ధపాకముజేసి వేయించిన హోళకమనబడును ఇది స్వల్పముగ వాతముజేసును అపక్వముగనుండుటవలన మేదస్సు కఫము వీటిని గలుగజేసును అపక్వముగ వేయించినగోధుమలు లంబకమనబడును అదికఫకారి బలకారి చులకనగనుండును పిత్తవాతముల హరించును.

పరిశుష్కాదిమాంసగుణము.

శ్లో॥ హింగుపక్వేఘృతేదత్వా మాంసమాలోడ్యభర్జితం । మాత్రయోష్ణాంబునిక్షిప్య పచేత్సమ్యగ్విచక్షణః । మరిచార్ద్రకసంయుక్తంసుగంధిద్రవ్యవాసితం। గతద్రవంసుధాతుల్యంపరిశుష్కంతదుచ్యతే। ఘనద్రవ్యోపలిప్తంతత్ ప్రదిగ్ధమితికీర్త్యతే। రసేనయుక్తంసరసంశూల్యంశూలేనసంస్కృతం । పరిశుష్కంస్థితంస్నిగ్ధం రోచనంతర్పణంగురు। బలమేధాగ్నిమాంసౌజశ్శుక్రవృద్ధికరంపరం। తదేవోల్లిప్తపిష్టత్వాదుల్లిప్తంపరికీర్త్యతే। ఉల్లిప్తంగురుపథ్యంతత్ పరిశుష్కసమంగుణైః । ప్రదిగ్ధంవాతజిత్బల్యం గురుశుక్రవివర్ధనం । సరసంతద్గుణంజ్ఞేయంవిశేషాల్లఘుదీపనం। ప్రోతంశూలేనపిశితం సౌరభాద్యంబునాబహు । లిప్తంవిధూమైరంగారైః పాచితంశూల్యముచ్యతే । శూల్యంసర్వోత్తమంమాంసం లఘుపథ్యోత్తమంమతమ్॥

తా॥ కాగిననెయ్యిలో యింగువనుజేర్చి దానిలోమాంసమునువేసిపక్వముగ సాతాళించి కొంచముష్ణోదకమునుజేర్చి ద్రవములేకుండపక్వముజేసి మిరియాలు అల్లము వీటినిగలిపి యాలకులు లవంగాలు మొదలగు సువాసనద్రవ్యములచే వాసనగట్టినమాంసము పరిశుష్కమనబడును ఘనద్రవ్యములతోజేర్చి పక్వముజేయబడినమాంసము ప్రదిగ్ధమనబడును మధురాదిరసములతో పాకముజేయబడినది సరస మనబడును శూలముచే కాచబడినది శూల్యమనబడును పరిశుష్కమనునది జిగటగనుండును, రుచినిబుట్టించును, తృప్తినిచ్చును, గురుత్వముజేసును, బలము బుద్ధి అగ్నిదీపనము తేజస్సు వీర్యము వీటిని వృద్ధిజేయును, పైజెప్పిన పరిశుష్కమును ఘనద్రవ్యములతో చేర్చిమర్దించిన ఉల్లిప్తమనబడును, ఇదిగురుత్వముజేసును పథ్యకారి పరిశుష్కముతో సమానమైన గుణముగలది ప్రదిగ్ధ మనునది వాతమునుహరించును బలకారి, గురుత్వ

ముజేసును వీర్యవృష్టినిజేసును సరసమనుదానికిని ఈగుణమేగలిగియుండును, విశేష ముగ చులకనగనుండును అగ్నిదీపనమునిచ్చును మాంసమునీదవాసనద్రవ్యములను పూసిశూలములోగుచ్చి బొగ్గు నిప్పుమీదకాల్చిన శూల్యమనబడును, అది మిగుల యుత్కృష్టమయినది చులకనగనుండును, మిగులపథ్యకారి.

ప్రతప్తమాంసాదిగుణము

శ్లో॥ అంగారాదిషుయత్పక్వంప్రతప్తంతదుదాహృతం । మాంసందాడిమసింధూత్థసౌరభాదిసమన్వితం । పిష్ట్వాపూపాదిసంకల్ప్యాత్ పక్వంపిష్టమితిస్మృతం। భర్జితంస్యాత్ ఘృతాదౌతుభృష్ట్వాయత్సాధితం పునః । మాంసంసౌరభసంలిప్తం తత్తుపక్వంమధుప్రభమ్ ॥

తా॥ బొగ్గునిప్పులలో గాచబడిన మాంసము ప్రతప్తమనబడును, దానిని దానిమ్మపండ్లరసము సైంధవలవణము వాసనద్రవ్యములు వీటితోజేర్చి చక్కగపిసికి అడవలెకట్టి పక్వముచేసిన పిష్టమనబడును నెయ్యిమొదలగు వాటితో సాతాళించిన మాంసము భర్జితమనబడును, వాసనద్రవ్యములుచేర్చి తేనెవర్ణముగ పక్వముజేసిన మాంసము పక్వమనబడును.

తైలపక్వమాంసగుణము.

శ్లో॥ ప్రదిగ్ధంసరసంపక్వంభర్జితంమృదుపాచితం । ప్రతప్తంపరిశుష్కంచశూల్యంయచ్చాన్యదీదృశం । మాంసంతైలేనసిద్ధంతద్వీర్యోష్ణంగురుపిత్తలం ॥

తా॥ తైలముచే పాకముజేయబడిన ప్రదిగ్ధం, సరసం, పక్వం, భర్జితం, మృదుపాచితం, ప్రతప్తం, పరిశుష్కం, శూల్యం, ఈమొదలగు మాంసములు ఉష్ణవీర్యముగలవైయుండును, గురుత్వముజేసును, పిత్తమును ప్రకోపింపజేయును.

ఘృతపక్వమాంసగుణము.

శ్లో॥ ఘృతపక్వంతదేవస్యాత్ లఘురుచ్యమపిత్తలం । అత్యుష్ణం వీర్యబలదంహృద్యందృష్టిప్రసాదనం ॥

తా॥ ఘృతముచే పక్వముజేయబడినమాంసము రుచిగ చులకనగనుండును పిత్తహరమైనది, మిగులయుష్ణకారి, వీర్యము బలము వీటినిగలుగజేయును, హృదయము దృష్టి వీటికి హితకరమైనది.

తక్రాదిపక్వమాంసగుణము.

శ్లో॥ గోరసస్నేహధాన్యామ్లఫలామ్లకటుకాదిభిః । సిద్ధంమాంసంభవేద్బల్యంరోచనందీపనంగురు ॥

తా॥ మజ్జిగ పులికడుగు స్నేహము చింతపండు కారము మొదలగువాటితో పాకముజేయబడినమాంసము శరీరమునకు బలమునిచ్చును రుచినిబుట్టించును దీపనకారి గురుత్వముజేసును.

సరసనీరస గుణము.

శ్లో॥ మాంసంత్వతిరసంరూక్షంవిరసంవాతలంగురు ॥

తా॥ మిగుల రసముగలమాంసము రూక్షకారి రసహీనమైన మాంసము వాతకారి, గురుత్వముజేసును.

వేసవార గుణము.

శ్లో॥ గతాస్థిమాంసంసుస్విన్నం పునర్దృషదిపేషయేత్ । వ్యోషాదిసంస్కృతంకృత్వాపచేద్భూయోఘృతాన్వితం । వేసవారోఽయముద్దిష్టోబల్యోవాతహరోగురుః ॥

తా॥ ఎముకలు తీసినమాంసమును బాగుగ పాకముజేసి సన్నెకల్లులోనూరి శొంఠి పిప్పలి మిరియములు మొదలగువానిపొడినిచేర్చి నెయ్యిలోచేర్చి పక్వముచేసిన వేసవారమనబడును అదబలమునిచ్చును వాతమునుహరించును గురుత్వముజేసును.

ముద్గాదివేశవారగుణము.

శ్లో॥ స్విన్నముద్గాదికల్కోఽపివేసవారోపరఃస్మృతః । హరిద్రావ్యోషసింధూత్థహింగుధాన్యకదాడిమైః । సజాతిభిర్వేసవారస్సౌరభోఽయముదాహృతః । ముద్గాదివేసవారాంస్తుయథాద్రవ్యగుణాన్వదేత్ ॥

తా॥ పెసలపప్పు మొదలగువాని సగ్ధపాకముజేసినూరి కల్కముజేసి దానిలో పసపు శొంఠి పిప్పలి మిరియములు సైంధవలవణము ఇంగువ దనియాలు దానిమ్మపండ్లరసము జాజికాయ వీటినిచేర్చి వాసనగట్టిన నదియు వేసవారమనబడును. ముద్గాదివేసవారములలోజేరెడి ద్రవ్యములనుబట్టి వానివానిగుణములదెలిసికొనవలయు.

మాంసరసాదిగుణము.

శ్లో॥ పిష్టమాంస్తసముద్భూతఃస్మృతోమాంసరసోరసః । సౌవీరస్సరసస్స్యాత్తుయోవసోలవణాన్వితః । సంయుక్తోవేసవారేణరసస్సవనిష్కముచ్యతే । రసోహృద్యశ్రమశ్వాసవాతపిత్తక్షయాపహః । ప్రీణనోఽప్రణయుక్తానాంక్షీణానామల్పరేతసాం । విశ్లిష్టభగ్నసంధీనాంశుద్ధానాంశుద్ధికాంక్షిణాం । శస్యతేస్వరహీనానాంధృష్ట్యాయుఃశ్రవణార్థినాం । సౌవీరఃప్రీణనశ్శీతోముఖశోషశ్రమాపహః। దీపనఃక్లమ

వాతఘ్నస్సర్వధాతువివర్ధనః । స్వానిష్కస్తుగురుఃపథ్యోదీప్తాగ్నీనాంవి శేషతః । సదాడిమాదిబలదోదోషఘ్నస్తుకృతస్తుసః ॥

తా॥ మాంసమునుచక్కగనూరి రసముతీసిన మాంసరసమనబడును ఆమాం సమునందు లవణమునుజేర్చిన సౌవీరమనబడును పైజెప్పిన వేశవారమునుజేర్చిన స్వా నిష్కమనబడును మాంసరసము హృదయమునకు హితకారి బడలిక శ్వాసము వాత ము పిత్తము క్షయము వీటినినశింపజేయును వ్రణరోగములుగలవారికిని కృశించిన శరీరముగలవారికిని శుక్రముక్షయించినవారికిని జారినట్టియు విరిగినట్టియు సంధులు గలవారికిని హీనస్వరముగలవారికిని నేత్రదృష్టి ఆయుస్సు శ్రోత్రేంద్రియము వీటి వృద్ధినికోరువారికిని మిగుల హితకరమైనది. సౌవీరమనుమాంసము తృప్తినిగలుగ జేయును. శీతలమైనది ముఖశోష బడలిక వాతము వీటినిబోగొట్టును సర్వధాతువుల వృద్ధిజేయును దీపనకారి. స్వానిష్కమనునది గురుత్వమునుజేసును అగ్నిదీపనముగల వారికి మిగులపథ్యకారి దానిమ్మరసము మొదలగువానితో సిద్ధముచేయుబడిన మాంస రసము బలమునిచ్చును. త్రిదోషమునుబోగొట్టును.

క్వథిత గుణము.

శ్లో॥ అల్పమాంసాదిసంయుక్తలవణాంబువిపాచితం । దకలా చణికాజ్ఞేయారసాద్యాలఘవోమతాః । తక్రాదిక్వాథసంభూతాక్వథి తాకథితాబుధైః । క్వథితాపాచనీహృద్యారుచ్యావహ్నిప్రదాలఘుః । కఫానిలవిబంధఘ్నీకించిత్పిత్తప్రకోపినీ ॥

తా॥ కొంచముమాంసములో నీళ్లు ఉప్పుకలిపికాచిన దకలాఅనియుచణక యనియుజెప్పబడును ఇవిలఘువుగనుండును మజ్జిగ మొదలగువానిలోజేర్చి చక్కగ కాచిన క్వథితమనబడును అది పాచనముజేసును హృదయమునకుహితకారి రుచిని బుట్టించును దీపనకారి చులకనగనుండును కఫవాతములను మలబంధమును హరిం చును. ఒకింతపిత్తమునుజేసును.

క్వథితభేదగుణము.

శ్లో॥ శాకంతక్రాదిభిస్సమ్యక్ సాధితంక్వథితంమతం । క్వథితం దీపనంరుచ్యంవాతశ్లేష్మశ్రమాపహం । త్యక్త్వాస్వహేతుశాకస్యగుణా నేతద్గుణాంభవేత్ ॥

తా॥ శాకములో మజ్జిగమొదలగువానినిజేర్చి పానముజేసిన నదికూడ క్వథిత మనబడును అదదీపనకారి రుచినిబుట్టించును, వాతము శ్లేష్మము శ్రమ వీటిని హరించును.

తెలికపిండి గుణము.

శ్లో॥ పిణ్యాకస్తిలకిట్టస్స్యాత్ పలలంతిలపిష్టకం । పిణ్యాకోలఘు

రూక్షస్స్యాద్విష్టంభీదృష్టిదూషణః । పలలంబృహణంస్నిగ్ధంకఫపిత్తకరం గురు ॥

తా॥ పిణ్యాకః, తిలకిట్టః, అనునవి తెలకపిండిపేళ్లు. పలలం,తిలపిష్టకం, అనునవి నువ్వుపొడుముపేళ్లు. తెలికపిండి చులకనగనుండును రూక్షజేసును మల బంధకారి నేత్రదృష్టినిజెరుచును నువ్వుపొడుము పుష్టినిచ్చును జిగటగనుండును గురుత్వమునుజేయును కఫపిత్తములజేయును.

శ్లో॥ ద్రవ్యకాలక్రియాయోగ దేహాదీనివిచార్యతు । అన్యేషా మప్యనుక్తానాం మేషామపిగుణాన్వదేత్ ॥

తా॥ ద్రవ్యము, కాలము, క్రియ, యోగము, దేహము మొదలగువానినిబట్టి చెప్పబడని యితరవస్తువులగుణమును దెలిసికొనవలయును.

ఏనుగమాంసగుణము.

శ్లో॥ హస్తీకఫానిలౌహన్యా దుష్ణపిత్తాస్రకోపనః ॥

తా॥ ఏనుగమాంసము కఫవాతములహరించును ఉష్ణకారి పిత్తరక్తమును బ్రకోపింపజేయును.

అశ్వమాంసగుణము.

శ్లో॥ ఘోటకఃకటుకఃపాకే దీపనఃకఫపిత్తకృత్ । వాతహృ ద్బృంహణోబల్య శ్చక్షుష్యోమధురోలఘుః ॥

తా॥ గుఱ్ఱపుమాంసము పాకమువలన కటువుగనుండును దీపనకారి కఫ పిత్తముల బ్రకోపింపజేయును వాతమునుహరించును శరీరపుష్టి బలము వీటిని గలుగ జేయును నేత్రహితకారి మధురముగ లఘువుగనుండును.

కంచరగాడిదె మాంసగుణము.

శ్లో॥ బల్యమాశ్వతరంమాంసంబృంహణంకఫపిత్తలమ్ ॥

తా॥ కంచరగాడిదెమాంసము శరీరపుష్టినిచ్చును కఫపిత్తముల బ్రకోపింప జేయును.

ఒంటెమాంస గుణము.

శ్లో॥ ఉష్ట్రమాంసంలఘుస్వాదు చక్షుష్యమనిలాపహం । ఉ ష్ణమామప్రశమనం మేదఃపిత్తకఫప్రదం ॥

తా॥ ఒంటెమాంసము చులకనగ మధురముగనుండును నేత్రహితకారి వాత మును హరించును ఉష్ణకారి అజీర్ణమునుబోగొట్టును మేదస్సు పిత్తము కఫము వీటి ని ప్రకోపింపజేయును.

గాడిదెమాంస గుణము.

శ్లో॥ గార్దభంపిత్తలంబల్యం బృంహణంకఫపిత్తకృత్ । కటుపాకేలఘుశ్లేష్మం తన్మాంసంవన్యఖరోద్భవం॥

తా॥ గాడిదెమాంసము పిత్తకారి శరీరమునకు బలము పుష్టి వీటిని గలుగజేయును కఫమును ప్రకోపింపజేయును పాకమువలన కటువుగనుండును దీనికంటె అడవిగాడిదెమాంసము శ్రేష్ఠమయినది.

మహిషమాంస గుణము.

శ్లో॥ మాహిషంమధురంమాంసంస్నిగ్ధోష్ణంవాతనాశనం। నిద్రారేతోబలస్తన్య తనుదార్ఢ్యకరంగురు । తద్వదారణ్యజంవిద్యాద్విశేషాచ్ఛోషిణేహితం॥

తా॥ దున్నపోతుమాంసము మధురముగ జిగటగనుండును ఉష్ణకారి వాతమును హరించును నిద్ర రేతస్సు బలము చనుబాలు శరీరదార్ఢ్యము వీటిని గలుగజేయును గురుత్వకరమైనది అడవిదున్నపోతు మాంసమునకును ఈగుణమేగలిగియుండును క్షయరోగమునందు మిగులహితకరమైనది.

ఎలుగుబంటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ ఋక్షస్స్నిగ్ధోగురుర్వృష్య స్స్వాదూష్ణఃపవనాపహః ॥

తా॥ ఎలుగుబంటిమాంసము జిగటగమధురముగనుండును గురుత్వముజేసును వీర్యపుష్టినిగలుగజేయును ఉష్ణకారి వాతమును హరించును.

ఖడ్గమృగమాంస గుణము.

శ్లో॥ గండకోబహువిణ్మూత్రః పవిత్రోనిలనాశనః ॥

తా॥ ఖడ్గమృగమాంసము మలమూత్రములవృద్ధిజేసును పరిశుద్ధమైనది వాతమునుహరించును.

సింహము, పెద్దపులి వీటిమాంస గుణము.

శ్లో॥ సింహశార్దూలయోర్మాంస ముష్ణంవాతాక్షిరోగజిత్ ॥

తా॥ సింహము పెద్దపులి వీనిమాంసములు ఉష్ణకరమైనవి వాతము నేత్రరోగము వీటిని నశింపజేయును.

చిఱుత శివంగి తోడేలు వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రచిత్రతరక్షూణాం వృకస్యపలలంగురు। ఉష్ణంవాతహరంస్వర్యం హితమక్షివికారిణాం॥

తా॥ చిరుత శివంగితోడేలు వీనిమాంసము ఉష్ణకరమైనది. గురుత్వముజేసును

వాతమునుహరించును నేత్రరోగములయందు మిగుల హితకరమైనది స్వరమునకు హితకరమైనది.

పందిమాంస గుణము.

శ్లో॥ సౌకరంపిశితంస్వాదు బల్యంవాతాపహంగురు। స్నిగ్ధోష్ణం శుక్రలంరుచ్యం నిద్రాస్థూలత్వదార్ఢ్యకృత్ ॥

తా॥ పందిమాంసము మధురముగ జిగటగ ఉష్ణముగనుండును బలమునిచ్చును వాతమునుహరించును గురుత్వముజేసును వీర్యపుష్టినిచ్చును రుచినిబుట్టించును నిద్రను శరీరస్థూలత్వమును దేహదార్ఢ్యమును గలుగజేయును.

మేకపోతు మాంసగుణము.

శ్లో॥ ఛాగమాంసంగురుస్నిగ్ధం లఘుపక్వంత్రిదోషజిత్। అదాహిబృంహణంనాతి శీతంపీనసనాశనమ్। దేహధాతుసమానత్వాదనభిష్యన్దిబృంహణమ్॥

తా॥ మేకపోతుమాంసము గురుత్వముజేసును జిగటగ చులకనగనుండును పాకమువలన త్రిదోషములు తాపము వీటిని హరించును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును కొంచెము శీతలముగనుండును పీనసనుపోగొట్టును ధాతుసామ్యమును గలుగజేసును శ్లేష్మహరమైనది.

పొట్టేలు మాంసగుణము.

శ్లో॥ మేషమాంసంగురుస్నిగ్ధం బల్యంపిత్తకఫప్రదమ్ । మేదఃపుచ్ఛామిషంవృష్యం కఫపిత్తకరంగురు ॥

తా॥ పొట్టేలుమాంసము గురుత్వముజేసును జిగటగనుండును బలమునిచ్చును పిత్తకఫములబుట్టించును దానిమేదస్సు తోకమాంసము వీర్యపుష్టినిచ్చును కఫపిత్తముల ప్రకోపింపజేయును గురుత్వముజేసును.

నల్లయిఱ్ఱిమాంస గుణము.

శ్లో॥ ఏణమాంసంహిమంరుచ్యం గ్రాహిహృద్దోషత్రయాపహమ్। షడ్రసంబలదంపథ్యం లఘుహృద్యంజ్వరాస్రజిత్ ॥

తా॥ నల్లయిఱ్ఱిమాంసము శీతలముగనుండును రుచినిబుట్టించును మలబంధకారి త్రిదోషములనణచును షడ్రసములతోగూడియుండును బలమునిచ్చును పథ్యకారి చులకనగనుండును హృదయహితకారి జ్వరమురక్తదోషము వీటినిహరించును.

దుప్పి యెఱ్ఱజింకపోతు వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ గోకర్ణశంబరాశీతౌ గురుస్నిగ్ధౌకఫప్రదౌ । రసేపాకేచమధురౌ రక్తపిత్తవినాశనౌ॥

తా॥ దుప్పి యెఱ్ఱజింకపోతు నీటిమాంసము శీతలముగ జిగటగ నుండును గురుత్వముజేసును కఫకారి పాకమువలన మధురముగనుండును రక్తపిత్తముల బోకడచును.

అడవి గోమాంసగుణము.

శ్లో॥ గవయోమధురోవృష్యః స్నిగ్ధోష్ణఃకఫపిత్తలః ॥

తా॥ అడవిగోమాంసము మాధుర్యముగలది వీర్యపుష్టినిచ్చును జిగటగ ఉష్ణముగనుండును కఫపిత్తముల గలుగంజేయును.

కస్తూరిమృగమాంస గుణము.

శ్లో॥ కస్తూరీహరిణస్స్వాదు ర్బద్ధవిట్ దీపనోలఘుః। ముండీజ్వరకాసాస్రక్షయశ్వాసాపహాహిమా ॥

తా॥ కస్తూరిమృగమాంసము మధురముగ చులకనగనుండును దీపనకారి. మలమును బంధించును ముండనీమృగమాంసము జ్వరము కాసము రక్తదోషము క్షయము శ్వాసము వీటినిహరించును శీతలమైనది

చుక్కలుగల యిఱ్ఱిమాంసగుణము.

శ్లో॥ కృష్ణమాలావిజంమాంసం మధురంగ్రాహిదీపనమ్। హృద్యంశీతంలఘుశ్వాస జ్వరదోషత్రయాస్రజిత్ ॥

తా॥ నల్లచుక్కలుగలఇఱ్ఱి గాలికెదురుగానడిచెడు కొమ్ములులేనిఇఱ్ఱి వీటి మాంసము మధురముగనుండును దీపనకారి మలబంధకారి రుచినిచ్చును శీతలముగ చులకనగనుండును శ్వాసముజ్వరము త్రిదోషములు రక్తదోషము వీటినిహరించును.

నల్లచారలు తెల్లమచ్చలుగల దుప్పిమాంసగుణము.

శ్లో॥ రురోర్మాంసంగురుస్వాదు వృష్యంపిత్తానిలాపహమ్ ॥

తా॥ నల్లచారలుతెల్లమచ్చలుగల దుప్పిమాంసము గురువుగ మధురముగనుండును వీర్యపుష్టినిచ్చును పిత్తవాతముల బోకడచును.

జింకపోతుమాంసగుణము.

శ్లో॥ న్యఙ్కుస్స్వాదుర్లఘుర్బల్యో వృష్యోదోషత్రయాపహః॥

తా॥ జింకపోతుమాంసము మధురముగ చులకనగనుండును బలకరమైనది వీర్యపుష్టినిచ్చును త్రిదోషముల హరించును.

కుందేటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ శశశ్శీతోలఘుస్స్వాదు ర్గ్రాహీపథ్యోగ్నిదీపనః। సన్నిపాతజ్వరశ్వాస రక్తపిత్తకఫాపహః ॥

తా॥ కుందేటి మాంసము మధురముగ లఘువుగ శీతలముగనుండును మలమునుగట్టిపరచును పథ్యకరమైనది దీపనకారి సన్నిపాతజ్వరము శ్వాసము రక్తపిత్తము కఫపిత్తములు వీటినిహరించును.

ఏదుపందిమాంసగుణము.

శ్లో॥ శల్లకశ్శ్వాసకాసాస్రశోఫదోషత్రయాపహః । మేధాతథైవవిజ్ఞేయావిశేషాద్బలవర్ధనీ ॥

తా॥ ఏదుపందిమాంసము శ్వాస కాసము రక్తదోషము వాపు త్రిదోషములు వీటినిహరించును. మేధా అనుమృగమాంసము ఏదుపందిమాంసముయొక్క గుణమే గలిగియుండును విశేషముగ బలమును వృద్ధిజేయును.

మార్జాలము ముంగిస వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ మార్జారోమధురస్స్నిగ్ధో వీర్యోష్ణఃకఫవాతజిత్। కృశతాశ్వాసకాసఘ్నో నకులోపిసమోగుణైః ॥

తా॥ పిల్లిమాంసము మధురముగ జిగటగనుండును ఉష్ణవీర్యముగలది కఫవాతము కార్శ్యము శ్వాసకాసలు వీటిని హరించును ఈగుణమే ముంగిసమాంసమునకును గలిగియుండును.

కోతిమాంసగుణము.

శ్లో॥ వానరఃపవనశ్వాసమేదఃపాణ్డుకృమీన్జయేత్ ।

తా॥ కోతిమాంసము వాతము శ్వాసము మేదస్సు పాండువు క్రిములు వీటిని హరించును.

నక్కమాంసగుణము.

శ్లో॥ సృగాలోబలదోవృష్యఃసర్వవాతక్షయాపహః ॥

తా॥ నక్కమాంసము బలము వీర్యపుష్టి సర్వవాతములు క్షయము వీటిని హరించును.

ఎలుకమాంసగుణము

శ్లో॥ మూషకోబద్ధవిణ్మూత్రోబల్యోవృష్యోనిలాపహః॥

తా॥ ఎలుకమాంసము మలమూత్రములను బంధించును బలము వీర్యపుష్టి వీటినిగలుగజేయును వాతహారి.

తిత్తిరిపక్షి (అనగాతీతువుపిట్ట) మాంసగుణము.

శ్లో॥ తిత్తిరిర్వర్ణదోగ్రాహీహిక్కాదోషత్రయాపహః । శ్వాసకాసహరఃపథ్య స్తస్మాద్గౌరోధికోగుణైః ॥

తా॥ తిత్తిరిపిట్టమాంసము దేహమునకుకాంతినిచ్చును మలబంధకారి ఎక్కిళ్లు త్రిదోషములు శ్వాసకాసలు వీటినిహరించును పథ్యకరమయినది. ఈతిత్తిరిపక్షిమాంసమునకంటె గౌరవర్ణముగల తిత్తిరిపక్షి మాంసము అధికమైన గుణముగలది.

వెలిసెపిట్టమాంసగుణము.

శ్లో॥ వర్తకోగ్నికరశ్శీతో జ్వరదోషత్రయాపహః ॥

తా॥ వెలిసెపిట్టమాంసము దీపనకారి శీతలమయినది జ్వరము త్రిదోషములు వీటిని హరించును.

లావుకపిట్టమాంసగుణము.

శ్లో॥ లావాహృద్యాహిమాస్స్నిగ్ధాగ్రాహిణోవహ్నిదీపనాః । పాంసులశ్శ్లేష్మలస్తేషాంవీర్యోష్ణోనిలనాశనః ॥

తా॥ లావుకపిట్టలమాంసము మనోహరమయినది శీతలముగ జిగటగనుండును మలమునుబంధించును అగ్నిదీపనమునుబుట్టించును. ధూళివర్ణముగలలావుకపిట్టమాంసము శ్లేష్మప్రకోపమునుజేయును ఉష్ణవీర్యముగలది వాతహరమయినది.

గైరికమనుపక్షిమాంసగుణము.

శ్లో॥ గైరికఃకఫవాతఘ్నో రూక్షోవహ్నిప్రదఃపరమ్ ॥

తా॥ గైరికమను పక్షిమాంసము కఫవాతముల హరించును రూక్షజేసును దీపనకారి.

పౌండ్రకమనుపక్షిమాంసగుణము.

శ్లో॥ పౌండ్రకఃపిత్తకృత్ కించిత్ లఘుశ్శ్లేష్మానిలాపహః ।

తా॥ పౌండ్రకమనుపక్షిమాంసము స్వల్పముగ పిత్తకారి చులకనగనుండును శ్లేష్మవాతముల హరించును

దర్భకమనుపక్షిమాంసగుణము.

శ్లో॥ దర్భకోరక్తపిత్తఘ్నోహృద్యామయహరోహిమః ।

తా॥ దర్భకమనుపక్షిమాంసము రక్తపిత్తము బొమ్మునొప్పి వీటినిపోగొట్టును శీతలమయినది.

ఊరపిచ్చుకమాంసగుణము.

శ్లో॥ చటకశ్శీతలస్స్నిగ్ధస్స్వాదుశ్శుక్రకఫప్రదః ।

తా॥ ఊరపిచ్చుకమాంసము శీతలముగ జిగటగ మధురముగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును కఫమును ప్రకోపింపజేయును.

ఇంటిపిచ్చుక మాంసగుణము.

శ్లో॥ సన్నిపాతహరోవేశ్మచటకశ్శుక్రలఃపరమ్ ।

తా॥ ఇంటిపిచ్చుకమాంసము మిగుల వీర్యపుష్టినిజేసును, సన్నిపాతమును హరించును.

మీనవల్లంకిపిట్టమాంసగుణము.

శ్లో॥ వార్తికోమధురశ్శీతస్సరూక్షఃకఫపిత్తనుత్ ॥

తా॥ మీనవల్లంకిపిట్టమాంసము మధురముగ శీతలముగనుండును రూక్షజేసును కఫపిత్తమునుజేయును.

పావురపిట్టమాంసగుణము.

శ్లో॥ పారావతోగురుస్స్నిగ్ధోరక్తపిత్తానిలాపహః । సంగ్రాహీశుక్రలశ్శీతఃకపోతోపిసమోగుణైః । కించిత్ లఘుః [illegible] సర్వదోషకృత్ ॥

తా॥ పావురపిట్టమాంసము గురువుగ జిగటగనుండును రక్తపిత్తము వాతము వీటిని హరించును మలబంధకారి వీర్యపుష్టినిచ్చును శీతలమయినది ఈగుణమే గువ్వపిట్టమాంసమునకును గలిగియుండును చులకనగనుండును.

నెమలిమాంసగుణము

శ్లో॥ మయూరోబృంహణశ్శ్రోత్రశిరోరుగ్వాతశోషజిత్ । ఉష్ణోబలాయుర్మేధాగ్నికేశదృక్ వరవర్ణదః । సేవ్యంమయూరజంమాంసంహేమంతేశిశిరేమధౌ । నశరత్ గ్రీష్మయోఃపథ్యంవర్షాస్వప్యహిభక్షణాత్ ॥

తా॥ నెమలిమాంసము శరీరమునకు మిగులపుష్టికరమయినది కర్ణములు శిరస్సు వీటియందలిరోగములను వాతమును శోషను హరించును ఉష్ణకారి బలము ఆయువు బుద్ధి అగ్నిదీపనము వీటినిగలుగజేసును తలవెంట్రుకలకును నేత్రములకును హితకరమయినది హేమంతశిశిరవసంతఋతువులయందు భక్షణమునకుశ్రేష్ఠమయినది శరత్ గ్రీష్మవర్షఋతువులయందు నెమలి పాములను భక్షించుటవలన పథ్యకరమయినదికాదు.

కోడినీరుకోడిమాంసగుణము.

శ్లో॥ కుక్కుటోబృంహణస్స్నిగ్ధోవీర్యోష్ణోనిలజిద్గురుః । చక్షుష్యశ్శుక్రకఫకృద్వన్యోరూక్షఃకషాయకః । పానీయకుక్కుటస్స్నిగ్ధోబృంహణశ్శ్లేష్మలోగురుః ॥

తా॥ కోడిమాంసము శరీరపుష్టినిజేసును జిగటగనుండును ఉష్ణవీర్యముగలది వాతహరమయినది గురుత్వముగలది నేత్రహితకారి వీర్యపుష్టినిచ్చును కఫమునుజేసును అడవికోడిమాంసము రూక్షజేసును వగరుగనుండును నీరుకోడిమాంసము జిగటగనుండును శరీరపుష్టి శ్లేష్మము గురుత్వము వీటినిజేసును.

చిలుకమాంసగుణము.

శ్లో॥ శుకశ్శీతోలఘుర్గ్రాహీక్షతకాసక్షయాపహః ॥

తా॥ చిలుకమాంసము శీతలమయినది చులకనగనుండును మలమును బంధించును గాయము నార్చును కాసమును క్షయమును హరించును.

గోరువంకపిట్టమాంసగుణము.

శ్లో॥ రూక్షస్త్వద్వన్నతానారీస్నిగ్ధాబుద్ధిబలాగ్నికృత్ ॥

తా॥ గోరువంకపిట్ట మాంసమునకును చిలకమాంసగుణమే గలిగియుండును రూక్షజేసును జిగటగనుండును బుద్ధి బలము అగ్నిదీపనము వీటినివృద్ధిజేసును.

కోయిలమాంసగుణము.

శ్లో॥ కోకిలోదీపనోగ్రాహీచక్షుష్యఃక్షయకాసజిత్ ॥

తా॥ కోయిలమాంసము దీపనకారి మలబంధకారి నేత్రహితకారి క్షయము కాసము వీటిని హరించును.

కాకి, భాసపక్షి వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ కాకాభాసభవంమాంసంచక్షుష్యందీపనంలఘు । ఆయుష్యంబృంహణంబల్యంక్షతదోషక్షయాపహం ॥

తా॥ కాకి, భాసపక్షి వీటిమాంసము నేత్రహితకారి దీపనకారి చులకనగనుండును ఆయువు శరీరపుష్టి బలము వీటినివృద్ధిజేసును వ్రణదోషమును పోకడచును క్షయమును హరించును.

గద్దమాంసగుణము.

శ్లో॥ గృధ్రస్యకాకవత్ మాంసంవిశేషాత్ నేత్రరోగజిత్ ॥

తా॥ గద్దమాంసము కాకిమాంసగుణమేకలదైయుండును విశేషముగ నేత్రరోగముల హరించును.

హంసమాంసగుణము.

శ్లో॥ హంసస్నిగ్ధోగురుర్వృష్యోవీర్యోష్ణఃస్వరవర్ణకృత్ । వాతాస్రపిత్తశమనో బృంహణోబలవహ్నిదః ॥

తా॥ హంసమాంసము జిగటగనుండును గురుత్వముగలది వీర్యపుష్టినిచ్చును ఉష్ణవీర్యముగలది స్వరమును శుద్ధిజేసును కాంతినిచ్చును వాతమును రక్తపిత్తమును హరించును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును బలము అగ్నిదీపనము వీటినిగలుగజేయును.

చక్రవాకము రాబులుగు కొంగ వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ చక్రకంకవకోటాదిమాంసంస్నిగ్ధంహిమంగురు । మధురం సృష్టవిణ్మూత్రంవాతపిత్తాస్రనాశనం ॥

తా॥ చక్రవాకము (అనగాజక్కవపిట్ట) రాబులుగు కొంగ ఈ మొదలగువానిమాంసము జిగటగ శీతలముగ మధురముగనుండును గురుత్వముజేసును మలమూత్రముల విసర్జింపజేయును వాతమును పిత్తరక్తమును హరించును.

పిన్నకక్కెరమాంసగుణము.

శ్లో॥ కృంకణోబృంహణోబల్యోవాతపిత్తహరోలఘుః ॥

తా॥ పిన్నకక్కెర మాంసము శరీరపుష్టి బలము వీటినిగలుగజేయును వాతపిత్తములహరించును లఘువుగనుండును.

కాటుకపిట్టవానకోయిల మొదలగువానిమాంసగుణము.

శ్లో॥ ఖంజరీటోభరద్వాజశ్చామః శ్లేష్మానిలాపహః । చాతకోనిలపిత్తఘ్నో భరద్వాజఃకఫాస్రజిత్ ॥

తా॥ కాటుకపిట్ట, ఏట్రింత, పాలపిట్ట, వీటిమాంసములు శ్లేష్మవాతములను హరించును వానకోయిలమాంసము వాతపిత్తములహరించును ఏట్రింతమాంసము విశేషముగ కఫరక్తములహరించును.

డేగ, శుకపక్షి వీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ శ్యేనచీరీభవంమాంసంప్రాయోదోషకరంగురు ॥

తా॥ డేగ, శుకపక్షి వీటిమాంసము తరుచుగ వాతాదిదోషముల ప్రకోపింపజేయును గురుత్వముజేసును.

గుడ్లగూబమాంసగుణము.

శ్లో॥ ఉలూకపలలంభ్రాంతికరంవాతప్రకోపనమ్ ॥

తా॥ గుడ్లగూబమాంసము భ్రాంతినిబుట్టించును వాతమును ప్రకోపింపజేయును.

చకోరపక్షి మాంస గుణము.

శ్లో॥ చకోరోబృంహణోబల్యఃస్నిగ్ధోష్ణోవాతనాశనః ॥

తా॥ చకోరపక్షి (అనగా వెన్నెలపులుగు) మాంసము శరీరమునకు పుష్టి బలము వీటినిగలుగజేయును జిగటగనుండును ఉష్ణకారి వాతహరమైనది.

క్రౌంచపక్షి మొదలగువాని మాంసగుణము.

శ్లో॥ క్రౌంచఃపిత్తానిలహరః పేచకఃకఫవాతజిత్ । కురరఃక్రౌంచవత్ జ్ఞేయఃటిట్టిభోల్పమరుత్కరః ॥

తా॥ క్రౌంచపక్షిమాంసము పిత్తవాతములహరించును పేచకపక్షిమాంసము కఫవాతములబోగొట్టును కలహంసపక్షిమాంసము క్రౌంచపక్షి గుణమేగలదైయుండును లకుముకిపిట్టమాంసము స్వల్పముగ వాతమునుజేసును.

మత్స్యములగుణము.

శ్లో॥ మత్స్యాబలప్రదావృష్యాగురవఃకఫపిత్తలాః । ఉష్ణాభిస్యందినస్స్నిగ్ధాబృంహణాఃపవనాపహాః ॥

తా॥ మత్స్యమాంసము బలమునిచ్చును వీర్యపుష్టికరమైనది గురుత్వము

జేసును కఫపిత్తములఁబెంచును ఉష్ణకారి మలవిసర్జనకారి శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును వాతహారమైనది. జిగటగనుండును.

నదీమత్స్యముల గుణము

శ్లో॥ నాదేయాబృంహణామత్స్యాగురవోనిలనాశనాః ॥

తా॥ నదీమత్స్యములు శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును గురుత్వముగలది వాతమును నశింపజేయును.

నుయ్యిలోని మత్స్యగుణము

శ్లో॥ కౌప్యావృష్యాఃకఫాష్ఠీలామూత్రకృచ్ఛ్రవిబన్ధదాః ॥

తా॥ నుయ్యిలోనిమత్స్యములు వీర్యపుష్టినిచ్చును కఫము అష్ఠీలము మూత్రకృచ్ఛ్రము కుష్ఠము. మలబంధము వీటిని గలుగజేయును.

చెరువులోని మత్స్యగుణము

శ్లో॥ తాటాకాగురవోవృష్యాశ్శీతలాబలమూత్రదాః ॥

తా॥ చెరువులోనిమత్స్యములు గురుత్వముజేసును శుక్రమును బలమును మూత్రమును వృద్ధిజేసును శీతలమైనది.

సెలయేటి మత్స్యగుణము

శ్లో॥ తడాగవన్నిర్ఝరజాబలాయుర్మతిదృక్కరాః ॥

తా॥ సెలయేటిమత్స్యములు చెరువులోనిమత్స్య గుణముగలవైయుండును బలము ఆయుస్సు బుద్ధి దృష్టి వీటిని వృద్ధిజేయును.

మెట్టచెరువు మత్స్యగుణము.

శ్లో॥ సరోజామధురాస్స్నిగ్ధాబల్యావాతనిబర్హణాః ।

తా॥ మెట్టచెరువుమత్స్యములు మధురముగ జిగటగనుండును బలమునిచ్చును వాతహారమైనది.

సముద్రమత్స్యగుణము.

శ్లో॥ సాముద్రాగురవోనాతిపిత్తలాఃపవనాపహాః ॥

తా॥ సముద్రమత్స్యములు గురుత్వమును స్వల్పముగ పిత్తమునుజేసును వాతహారమైనది.

ఉప్పునీటిలోని మత్స్యగుణము.

శ్లో॥ తత్రాపిలవణాంభోజాగ్రాహిణోదృష్టినాశనాః ॥

తా॥ ఉప్పునీటిలోనిమత్స్యములు. మలబంధకారి నేత్రదృష్టిని చెరుచును.

మడుగులోని మత్స్యగుణము.

శ్లో॥ హ్రదోద్భవాబలకరానతుస్వచ్ఛజలోద్భవాః ॥

తా॥ మడుగులోనిమత్స్యములు బలకరమైనది నిర్మలమైనజలములోనుండు మత్స్యములు బలకరమైనవికావు.

ఋతుభేదమువలన మత్స్యగుణము.

శ్లో॥ హేమంతేకూపజామత్స్యాశ్శిశిరేసారసాహితాః । మధుగ్రీష్మాంబుకాలేషునదీచుంగీతడాగజాః । శరత్సునైర్ఝరాస్సర్వేవర్షోత్థాస్సర్వదోషదాః ॥

తా॥ హేమంతఋతువునందు నుయ్యిలోనిమత్స్యములు శిశిరఋతువునందు మెట్టచెరువులోనిమత్స్యములు వసంతగ్రీష్మవర్ష ఋతువులయందు నది,దొన, చెరువు వీనియందలి మత్స్యములు శరదృతువునందు సెలయేటిలోని మత్స్యములు హితకరమైనవి-వర్షాకాలమునందుత్పన్నమైన సర్వమత్స్యములు సర్వదోషములబుట్టించును.

రోహితమనుమత్స్యగుణము.

శ్లో॥ రోహితఃప్రవరస్తేషునాతిపిత్తకరోలఘుః ॥

తా॥ రోహితమనుమత్స్యము అన్నిచేపలకంటె శ్రేష్ఠమయినది స్వల్పముగ పిత్తమునుజేసును చులకనగనుండును.

అనేకదంతములుగల చేపగుణము.

శ్లో॥ కషాయానురసోబల్యఃపాఠీనఃశ్లేష్మలోగురుః ॥

తా॥ అనేకదంతములుగల చేపమాంసము వగరుగనుండును బలమునిచ్చును శ్లేష్మకారి గురుత్వముగలది.

గుంపుగనుండు చిన్నచేపలగుణము.

శ్లో॥ క్షుద్రమత్స్యాస్స్వాదురసాదోషత్రయనిబర్హణాః । సూక్ష్మాఃపరంపుంస్త్వకరారుచ్యాఃకాసానిలాపహాః ॥

తా॥ గుంపుగనుండు చిన్నచేపలు మధురముగానుండును త్రిదోషములను హరించును మిగులచిన్నగనుండుచేపలు పుంస్త్వమునుగలుగజేయును రుచికరమైనది కాసమును వాతమునుహరించును.

నడయనుకసువునసంచరించెడు మత్స్యగుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషకృద్విమిచిమాస్తిమిర్బల్యఃపరంమతః ॥

తా॥ నడయనుకసువున సంచరించెడు మత్స్యములు త్రిదోషములనుజేయును. తిమియనుమత్స్యమాంసము మిగులబలకరమైనది.

చేపగుడ్లగుణము.

శ్లో॥ మత్స్యగర్భఃపరంవృష్యస్స్నిగ్ధఃస్థైర్యకరోగురుః । కఫమేదఃప్రదోబల్యోగ్లానికృన్మేహనాశనః ॥

తా॥ చేపగుడ్లు మిగులశుక్రవృద్ధికారి జిగటగనుండును దార్ఢ్యమునిచ్చును గురుత్వముజేయును కఫము మేదస్సు వీటినివృద్ధిజేయును బలకరమైనది బడలికనిచ్చును మేహమునుహరించును.

శిశుమారకము మొసలివీటిమాంసగుణము.

శ్లో॥ శింశుమారోగురుర్వృష్యః కఫకృద్వాతనాశనః । బృంహ ణోబలదఃస్నిగ్ధస్తద్వన్నక్రమాదిశేత్ ॥

తా॥ శిశుమారము మొసలివీటిమాంసము గురుత్వముశుక్రపుష్టి కఫము వీటిని జేయును వాతమునుహరించును శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును బలకారి జిగటగనుండును.

తాబేలుమాంస గుణము.

శ్లో॥ కచ్ఛపోబలదస్స్నిగ్ధోవాతజిత్పుంస్త్వకారకః ॥

తా॥ తాబేలుమాంసము బలమునిచ్చును జిగటగనుండును వాతహరమైనది పుంస్త్వమునుగలుగజేయును.

కప్పమాంసగుణము.

శ్లో॥ మణ్డూకఃశ్లేష్మలోనాతి పిత్తలోబలకారకః ॥

తా॥ కప్పమాంసము శ్లేష్మకారి స్వల్పముగ పిత్తమునుజేయును బలకారి.

ఎండ్రకాయగుణము.

శ్లో॥ కర్కటోబృంహణోవృష్యశ్శీతలోస్రగ్దరాపహః ॥

తా॥ ఎండ్రకాయ శరీరమునకుపుష్టి శుక్రవృద్ధి వీటినిగలుగజేయును శీతలమైనది కుసుమరోగమునుహరించును.

సర్పమాంసగుణము.

శ్లో॥ సర్పాణాంస్నేహనంమాంసం చక్షుష్యంబృంహణంగురు । దూషీవిషకృమిహరంమేధాగ్నిబలవర్ధనమ్ ॥

తా॥ సర్పమాంసము చమురుగూడియుండును నేత్రహితకారి శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును గురుత్వముజేయును కంటిపుసి విషము క్రిములు వీటిని హరించును బుద్ధి అగ్నిదీపనము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును.

ఉడుముమాంసగుణము.

శ్లో॥ గోధాగ్నిజననీబల్యావృష్యాపిత్తానలాపహా ॥

తా॥ ఉడుముమాంసము దీపనకారి బలము శుక్రపుష్టి వీటినిగలుగజేయును పిత్తవాతమునుహరించును.

సద్యోహతాదిజంతుమాంసగుణము.

శ్లో॥ సద్యోహతంభజేన్మాంసంవ్యాధివారివిషైర్మృతమ్॥

తా॥ చంపగనే కోయబడినజంతుమాంసము సర్వవ్యాధులను హరించును విషపీడితులకు అమృతతుల్యమైనది.

శ్లో॥ వయస్థమనృశంబల్యమన్యథాపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ యౌవనమునందుండునట్టియు, కృశించినట్టియు జంతుమాంసము బలకరమైనది.

వృద్ధాదిజంతుమాంసగుణము.

శ్లో॥ వృద్ధానాందోషలంమాంసంబాలానాంబలదంగురు । చ్యుతగర్భాగురుర్యోషిద్గర్భాగర్భవతీతథా ॥

తా॥ ముదిమిగల జంతువులమాంసము విశేష దోషకరమైనది బాల్యమునందుండు జంతుమాంసము బలమునిచ్చును గర్భస్రావము గర్భము ఇవిగల జంతువుల మాంసము గురుత్వముజేయును.

స్వయంమృతజంతు మాంసగుణము.

శ్లో॥ స్వయంమృతమబల్యంస్యాదతిసారకరంగురు ॥

తా॥ స్వయముగ చచ్చిన జంతువులమాంసము బలహీనతనుగలుగజేయును అతిసారమునుబుట్టించును గురుత్వముజేయును.

విషాదిమృతజంతుమాంసగుణము.

శ్లో॥ విషామ్బురుఙ్మృతంమృత్యుదోషత్రయరుగావహం ॥

తా॥ విషము జలము రోగము వీనిచే చచ్చినజంతువులమాంసము మరణము నిచ్చును వాతాదుల ప్రకోపింపజేయును అనేకవిధరోగములను బుట్టించును.

జాత్యంగభేదముచే మాంసగుణము.

శ్లో॥ విహంగేషుపుమాన్శ్రేష్ఠః స్త్రీచతుష్పదజాతిషు । సర్వత్రలఘుపుంసాంస్యాత్ స్త్రీణాంపూర్వార్ధమాదిశేత్ । తుల్యజాతౌస్థూలదేహాన్మహాదేహేషుపూజితః । అల్పదేహేషుశస్యస్తైర్థైవస్థూలదేహినః । చేష్టావతాంవరంమాంసమలసేభ్యోలఘుఃస్మృతః । దేహమధ్యంగురుఃప్రాయస్సర్వేషాంప్రాణినాంమతమ్ । పక్షోత్క్షేపాద్విహంగానాంతదేవసముచ్యతే । గురూణ్యాణ్డానిసర్వేషాం గళగ్రీవంచ పక్షిణామ్ । యేమృగావిహంగాశ్చాయదూరావాసప్రచారకాః । తేనాభిష్యన్దినస్సర్వేవిపరీతాహ్యతోన్యథా । జలానూపభవాస్సర్వేజలానూపచరాశ్చయే।గురుభక్ష్యాగురుతరం తేషాంమాంసముదాహృతం।ధన్వోత్పత్తిప్రచారాణాంలఘున్యాల్లఘుభోజినాం । ఊరస్స్కంధోదరంమూర్ధాపాణిపాదౌకటీతథా । పృష్ఠత్వగ్యకృదన్త్రాణిగురూణిహియథోత్తరమ్॥

తా॥ పక్షులలో పురుషజాతిపక్షులమాంసము చతుష్పాద జంతువులలో స్త్రీజాతిమాంసము శ్రేష్ఠమయినది స్త్రీజాతియొక్క నాభికి క్రిందనుండు అపరశరీరమాంసము పురుషజాతియొక్క నాభికి పైననుండు పూర్వశరీరమాంసము లఘువుగనుండును సమానజాతులలో కృశింపక స్థూలదేహముగలిగియుండు జంతువులమాంసమును అల్పదేహముగల జంతువులలో స్థూలశరీరముగల జంతుమాంసమును ప్రశస్తమయినది. సంచారముగల జంతువుల మాంసము మిగుల శ్రేష్ఠము సంచారములేని జంతువుల మాంసము లఘువుగనుండదు. సర్వజంతువుల శరీరము మధ్యమునందుండు మాంసము తరుచుగ గురుత్వమునుజేయును పక్షులయొక్క మెడ రొమ్ము స్థూలమయిన అవయవములు వీనియందలిమాంసము మిగుల ప్రశస్తమయినది ఉదకమునకు దూరమున వాససంచారముల సేయునట్టి మృగములయొక్కయు పక్షులయొక్కయు మాంసము శ్లేష్మకరమైనదికాదు జలము అనూపదేశము వీటియందుజనించినట్టియు సంచారము సేయుచుండునట్టియు గురుతరాహారమునుజేయుచుండునట్టియు జంతువులమాంసము గురుత్వముజేయును జాంగలప్రదేశమునజనించినట్టియు సంచారము సేయుచుండునట్టియు స్వల్పాహారమునుజేయుచుండునట్టియు జంతువులయొక్క మాంసము లఘువుగనుండును సమస్తజంతువులయొక్క తొడలు భుజశిరస్సులు కడుపు శిరము కాళ్లు చేతులు నడుము వీపు గుండెకాయలు ప్రేవులు వీనియందలి మాంసములు ఒకటికంటెనొకటి గురుత్వముగలవైయుండును.

ఇతి సర్వౌషధిగుణకల్పకే ఆహారగుణమంజరీ షోడశీ.

అనుపానవిధిః.

శ్లో॥ వాతేనుపానంస్నిగ్ధోష్ణంరూక్షోష్ణంశ్లేష్మణిస్మృతమ్। పిత్తే స్నిగ్ధంహితంస్నేహపానేతోయమశీతలమ్। భల్లాతకస్నేహమూర్ఛావ్యాప్తానాంశీతలంజలం। శాలిముద్గాదిభక్ష్యాణాంయూషోమాంసరసస్తథా। మాషాదిభోజినామస్తుధాన్యామ్లందధివాస్మృతమ్। మద్యంశోషివిషార్తానామల్పాగ్నీనాంచశస్యతే॥

తా॥ వాతరోగి సుఖోష్ణముగనుండు జలమును శ్లేష్మరోగి మిగుల ఉష్ణముగనుండు జలమును పిత్తరోగి కాచిచల్లారినజలమును పానముజేయవలయు స్నేహపానముజేసినవారు కించిదుష్ణముగనుండు జలమును జీడినూనెచే బడలినవారు శీతోదకమును పానముజేయవలయు బియ్యము పెసలు మొదలగు వాటిచేజేయబడిన భక్ష్యములను భక్షించినవారికి కట్టు లేక మాంసమును మినుములు మొదలగువాటిచేజేయబడిన భక్ష్యములను భక్షించినవారికి పెరుగుమీదతేట కాంజికము లేక పెరుగు హితకరమైనది క్షయము విషము మందాగ్ని ఇవిగలవారికి మద్యము హితముగనుండును.

క్షీరపానవిధిః.

శ్లో॥ క్లాన్తానాముపవాసాధ్వభారస్త్రీసురతాదిభిః। పయస్సుధాసమంప్రోక్తంక్షీణానాంరక్తపిత్తినామ్। అసాత్మ్యందోషలంశీతమతిమాత్రమథోగురుః। ఉక్తానుపానతోయుక్తఃసుఖమన్నంప్రజీర్యతే। తదాదౌకర్శయేత్పీతంస్థాపయేన్మధ్యసేవితమ్। పశ్చాత్పీతంబృంహయతి తత్సమీక్ష్యప్రయోజయేత్। నపిబేచ్ఛ్వాసకాసార్తోజంతురోగక్షతాతురః పీత్వాభిభాష్యాధ్యయననిద్రాంసత్వరయాధజేత్। తత్కఫానిలపిత్తేషుచైకద్విత్రిపలోన్మితమ్॥

తా॥ ఉపవాసము మార్గాయాసము బరువుమోయుట స్త్రీసంభోగము వీనిచే బడలినవారికిని కృశత్వము రక్తపిత్తము ఇవిగలవారికిని క్షీరపానమమృతతుల్యముగనుండును కాచక మిగుల చల్లగనుండుపాలు దోషమునుజేయును అపథ్యకరమైనది అధికముగపానముజేసిన గురుత్వమునుజేయును వైద్యశాస్త్రమునందు జెప్పియుండు అనుపానసహితముగ క్షీరమునుపానముజేసిన సుఖముగ అన్నము జీర్ణమగును భోజనాత్పూర్వము క్షీరపానముజేసిన శరీరము కృశించును భోజనమధ్యమునందు క్షీరపానముజేసిన శరీరమునకు స్థౌల్యముగలుగును భోజనానంతరము క్షీరపానముజేసిన శరీరమునకు పుష్టిగలుగును కావున చక్కగ నాలోచించి క్షీరపానము చేయవలయు మఱియు శ్వాసకాసములు అర్శస్సు జంతురోగము గాయము ఇవిగలవారు క్షీరపానము జేయంజనదు క్షీరపానముచేసిన తోడనే సంభాషణము అధ్యయనము నిద్ర వీటినిజేయంజనదు. కఫవాత పిత్తరోగములుగలవారు క్రమముగ ౧-౨-౩ పలముల క్షీరమును పానముజేయవలయు.

ప్రాతఃకాలమునందుజేసెడి జలపానగుణము.

శ్లో॥ వారిశస్యముషఃకాలేదృష్టికారిరసాయనమ్। వలీపలితవైస్వర్యపీనసశ్వాసశోషితం। పానీయప్రసృతీరష్టౌయఃపిబేదరుణోదయే। సజరావ్యాధినిర్ముక్తోజీవేద్వర్షశతంసుఖీ॥

తా॥ ఉదకమును ప్రాతఃకాలంబున పానముజేసిన నేత్రములకు దృష్టినిచ్చును ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును ముదిమి వెండ్రుకలనరపు స్వరదోషము పీనసము శ్వాస శోష ఇవిహరించును ప్రతిదినము నరుణోదయమునందెనిమిదిచారల యుదకమును పానముజేసిన ముదిమిలేక నీరోగులుగ నూరుసంవత్సరములుసుఖముగ జీవించెదరు.

భోజనముజేసిన పిదప నాచరించవలసినక్రమము.

శ్లో॥ భుక్త్వోపవిశతస్తుందీబలముత్తానశాయినః। ఆయుర్వామకటిస్థస్యమృత్యుర్ధావతిధావతః। భోజనానంతరంనిద్రావాతఘ్నీకఫపుష్టి

కృత్ । కఫమేదోవిషార్తానాం రాత్రౌ జాగరణం హితం । దివాస్వప్నం చ తృట్ శూలహిక్కాజీర్ణాతిసారిణామ్ ॥

తా॥ భోజనము జేసిన పిదప కూర్చుండినట్టయిన కడుపు పెరుగును వెల్లికలపరుండిన బలము కలుగును ఎడమప్రక్కను పరుండిన నాయుర్వృద్ధి గలుగును భోజనము చేయగానే పరుగులిడిన తోడనే మరణము గలుగును భోజనానంతరము నిద్రించిన వాతము హరించును కఫము పుష్టి వీటిని గలుగజేయును కఫము మేదస్సు విషబాధ ఇవిగలవారికి రాత్రిజాగరణము హితకరము దప్పి శూల ఎక్కిళ్లు అజీర్ణము అతిసారము ఇవిగలవారికి పగటినిద్ర హితకరమైనది.

దివాస్వాపాదిగుణము.

శ్లో॥ రాత్రౌ జాగరణం యావత్తావన్నిద్రా ప్రస్వపనం దివా । న తేషాం స్వపతాం దోషో జాగ్రతాం చోపజాయతే ॥

తా॥ రాత్రులయందధికముగ జాగరణముజేసి పగటియందధికముగ నిద్రించువారికి రాత్రిజాగరణ దివాస్వాపములవలన దోషము గలుగదు.

దంతధావన గుణము.

శ్లో॥ దంతధావనముద్దిష్టమాస్యవైశద్యకారకం । ప్రసేకారుచిదౌర్గంధ్యమలపిత్తకఫాపహమ్ ॥

తా॥ దంతధావనము నోటినిశుద్ధిజేసును నోటనీరూరుట అరుచి దుర్గంధము మురికి పిత్తకఫములు వీటినిహరించును.

దంతధావననిషేధము.

శ్లో॥ మదాతురః కృశః శ్రాంతో దంతతాల్వోష్ఠరోగవాన్ । హిక్కాఛర్దిశిరఃపీడామూర్ఛాశోషీ న తచ్చరేత్ ॥

తా॥ మదాత్యయరోగముగలవారును కృశించినవారును బడలికను జెందినవారును దంతములు దవడలు పెదిమెలు వీటియందు రోగములుగలవారును ఎక్కిళ్లు వాంతి తలనొప్పి మూర్ఛ శోష ఇవిగలవారును దంతధావనము జేయంజనదు.

ముఖప్రక్షాళన గుణము.

శ్లో॥ ముఖప్రక్షాళనం శీతపయసా రక్తపిత్తజిత్ । ముఖస్య పిడకాశోషనీలికావ్యంగనాశనమ్ ॥

తా॥ శీతోదకముచే ముఖప్రక్షాళనము జేసిన రక్తపిత్తము మొటిమెలు, శోష ముఖమునందలి మురికి హరించును.

పాదప్రక్షాళన గుణము.

శ్లో॥ పాదప్రక్షాళనం దృష్టికరం వృష్యం శ్రమాపహం ।

తా॥ పాదప్రక్షాళనము దృష్టికి హితమైనది శుక్రమును వృద్ధిజేసును శ్రమమును పోకడచును.

పాదాభ్యంగగుణము.

శ్లో॥ పాదాభ్యంగకరో వృష్యో బలోత్సాహవివర్ధనః ॥

తా॥ అరికాళ్లకునూనె లేపనము జేసికొనిన బలము శుక్రము ఉత్సాహము ఇవి వృద్ధిజెందును.

నిద్రపోవుటవలనగలిగెడిగుణము.

శ్లో॥ నిద్రా సుఖకరస్స్వప్తిః శ్రమనేత్రరుగాపహా ॥

తా॥ నిద్రించుటచే సుఖముగలుగును శ్రమము నేత్రరోగము ఇవిహరించును,

గండూషగుణము.

శ్లో॥ స్నేహగండూషకరణం ముఖశోషద్విజామయాన్ । స్వరఘాతౌష్ఠపారుష్యరక్తవాతాన్ వినాశయేత్ । సుఖోష్ణోదకగండూషః కఫారుచిమలాపహః ॥

తా॥ స్నేహముచే గండూషముచేసిన ముఖశోష దంతరోగము స్వరవికారము పెదవులయందు వ్రణము రక్తవాతము ఇవి హరించును. సుఖోష్ణముగనుండు నుదకముచే గండూషముజేసిన కఫము అరుచి నోటిమురికి హరించును.

గండూషనిషేధము.

శ్లో॥ విషమూర్ఛామదార్తానాం శోషిణాం రక్తపిత్తినామ్ । కుపితాక్షిమలక్షీణరూక్షాణాం న ప్రశస్యతే ॥

తా॥ విషము మూర్ఛ మదము క్షయము రక్తపిత్తము నేత్రరోగము మలక్షయము రూక్ష ఇవిగలవారికి గండూషము అప్రశస్తము.

అంజన గుణము.

శ్లో॥ అంజనం నేత్రనైర్మల్యదృష్టికారి రుగాపహమ్ ॥

తా॥ కాటుక వేసికొనిన నేత్రములకు నిర్మలత్వము దృష్టి కలుగును నేత్రరోగములు హరించును.

అంజననిషేధము.

శ్లో॥ రాత్రౌ జాగరితశ్శ్రాంతః ఛర్దితో భుక్తవాంస్తథా । జ్వరాతురశ్శిరస్స్నాతః కదాచిన్న తదాచరేత్ ॥

తా॥ రాత్రులయందు జాగరణము జేసినవారును శ్రమను జెందినవారును వమనపీడగలవారును భోజనముజేసినవారును జ్వరపీడితులును శిరస్స్నానము చేసినవారును నేత్రములకు కాటుక వేసికొనంజనదు.

సంచార గుణము.

శ్లో॥ వ్యాయామఃకర్మసామర్థ్య స్థైర్యదోషక్షయాగ్నికృత్ । ససదాగుణమాధత్తేబలినాస్నిగ్ధభోజినాం । వ్యాయామదృఢచిత్తానాం వ్యాధిర్నాస్తికదాచన । విరుద్ధంవావిదగ్ధంవాభుక్తంశీఘ్రంచపచ్యతే । భవన్తిశీఘ్రంనైతస్యవలీశిథిలతాజరా । నసన్తేశీఘ్రసమయేసుతరాంసమశ్నోహితః । అన్యదాపిసకర్తవ్యశ్శక్త్యర్థేవబలాబలమ్ ॥

తా॥ సంచారమువలన పనులయందు సామర్థ్యము దేహమునకు దార్ఢ్యము అగ్నిదీపనమగలుగును త్రిదోషములహరించును బలిష్ఠుడుగ రసకరమైన నాహారవంతుడుగనుండువానికి సంచారము హితకరమైనది ప్రతిదినము సంచారముజేయువారు ఎప్పుడును నిరోగులుగనుండెదరు సంచారమువలన విరుద్ధమైనట్టియు అపక్వమైనట్టియు ఆహారము శీఘ్రముగ జీర్ణమగును శీఘ్రముగ ముసలితనమును రాకుండును వసంత శిశిర ఋతువులయందు విశేషముగ సంచారము హితకరము తక్కిన ఋతువులయందు శక్త్యనుసారముగ సంచారము జేయవలెను.

సంచారనిషేధము.

శ్లో॥ తనుఃసమీరాత్స్యవాస్వేదీకంఠేగ్రీవాలలాటయోః । భుక్తవాన్కృతసంయోగఃకాశీశ్వాసీక్షయీకృశః । రక్తపిత్తీక్షయీశోషీనతంకుర్యాత్ విచక్షణః । అతివ్యాయామతఃకాసోజ్వరశ్ఛర్దిశ్చజాయతే॥

తా॥ కంఠము, మెడ, లలాటము వీటియందు చమటగలవారు భుజించినవాడును స్త్రీసంభోగముజేసినవాడును కాసశ్వాసలు ధాతుక్షయము కృశత్వమురక్తపిత్తము క్షయరోగము శోష మొదలగురోగములుగలవారు సంచారముజేయంజనదు విశేషముగ సంచారముజేయుటవలన కాసము జ్వరము వాంతి ఈరోగములు జనించును.

శరీరమర్దన గుణము.

శ్లో॥ మర్దనంశ్రమవాతఘ్నంనిద్రాపుష్టిబలప్రదం ॥

తా॥ శరీరమర్దనమువలన బడలిక వాతము హరించును నిద్ర శరీరపుష్టి బలముగలుగును.

అభ్యంగాదిగుణము.

శ్లో॥ అభ్యంగోవాతరోగఘ్నోధాతుసామ్యంబలంసుఖం। నిద్రావర్ణమృదుత్వాదికురుతేతృప్తిపుష్టికృత్ । కేశప్రసాధనీకేశ్యారజోజంతుమలాపహా । శిరోభ్యంగశ్శిరస్తృప్తికేశదార్ఢ్యాక్షిపుష్టికృత్ । ఉచ్చైశ్శ్రవణబాధిర్యమలమన్యాహనుగ్రహాః । కదాపికర్ణరోగాంశ్చకురుతే

కర్ణపూరణంసిక్తస్యాచ్ఛిర్యథామూలేతరూణాంపల్లవాదయః । వర్ధంతేహితథాన్యాణాంస్నేహసిక్తస్యధాతవః । స్నేహావగాహనంవాతశమనంధాతుపుష్టిదం । రసరక్తమాంసమేదోమజ్జాధాతూన్యథాక్రమం। వాంతోనవజ్వరోజీర్ణీవిరిక్తఃకేవలామరుత్ । నిరూహతర్పణంయశ్చస్నేహాభ్యంగాదివర్జయేత్ ।

తా॥ శరీరాభ్యంగమువలన వాతరోగము హరించును ధాతుసమత్వము బలము సుఖము నిద్ర దేహకాంతి శరీరమృదుత్వము దృష్టి పుష్టి ఇవిగలుగును. వెంట్రుకలను దువ్వుచుండిన నవి బాగుగ వృద్ధియగును దుమ్ము యీరు పేన్లు మురికి ఇవి హరించును. శిరోభ్యంగమువలన తృప్తికేశవృద్ధి దార్ఢ్యము నేత్రపుష్టి ఇవిగలుగును కర్ణరోగము చెవుడు మలబంధము మెడనరములనొప్పి చెక్కిళ్ళపట్లు ఇవిహరించును కర్ణరంధ్రములలోనూనెవిడిచిన కర్ణరోగములను పుట్టించును వృక్షమూలములయందుదకముబోసిన నావృక్షములు చిగిరించి పుష్పఫలాదుల నిచ్చునటుల మానుష దేహమునందు నూనె మర్దనముజేసిన సప్తధాతువులు వృద్ధిజెందును. నూనెలోనునిగిన వాతముహరించును సప్తధాతుపుష్టిగలుగు వాంతి విరేచనములకు పుచ్చుకొన్నవారును నూతనజ్వరము అజీర్ణము వాతరోగము ఇవిగలవారును నిరూహవస్తికర్మ తర్పణక్రియజేసికొనినవారును అభ్యంగాదులను వర్జించవలయును.

అభ్యంగనకాలము.

శ్లో॥ హేమంతేనాడికాయుగ్మంశిశిరేనాడికాత్రయమ్ । వసంతేనాడికాఃపంచగ్రీష్మేషణ్ణాడికాస్స్మృతాః । వర్షాకాలేశరత్కాలేతిస్రఃపంచయథాక్రమమ్॥

తా॥ హేమంతకాలమున రెండుగడియలు శిశిరకాలమునందు మూడుగడియలు వసంతకాలమునందయిదుగడియలు గ్రీష్మకాలమునందారుగడియలు వర్షాకాలమునందు మూడుగడియలు శరత్కాలమునందయిదుగడియలు అవకాశముగనభ్యంగనము జేసికొనవలెను.

నలుగుగుణము.

శ్లో॥ ఉద్వర్తనంవాతహరంభ్రాజకానలదీపనం। గాత్రస్థిరత్వసుఖతాత్వక్ప్రసాదమృదుత్వకృత్ ॥

తా॥ శరీరమునకుచక్కగనలుగుబెట్టికొనిన వాతముహరించును దీపనకారి శరీరమునకు దార్ఢ్యము సుఖముగలుగును చర్మమునకు కాంతి మృదుత్వము వీటిని గలుగజేసును.

స్నానగుణము.

శ్లో॥ స్నానంవాతశ్రమాలక్ష్మీపామాకండూమలాపహం । హృద్యంకామకరంవహ్నిసర్వేంద్రియవిబోధనం। నతదుష్ణేనశిరసోయోజ్యం నేత్రాహితంయతః । కఫవాతప్రకోపేతుభేషజార్థంతదాచరేత్ ॥

తా॥ స్నానమువలన వాతము బడలిక అలక్ష్మి గజ్జి దురద మురికి ఇవి నశించును హృదయమునకు హితముజేసును కామరోగమునుబుట్టించును సర్వేంద్రియములను వృద్ధిజేయును దీపనకారి ఉష్ణోదకముచేశిరస్నానముచేసిన దృష్టినిజెరచును కఫవాతముల ప్రకోపమునందు ఉష్ణోదకస్నానముజేయదగును.

స్నాననిషేధము.

శ్లో॥ తచ్చాతిసారజ్వరితకర్ణశూలానిలార్తిషు । ఆధ్మానారోచకాజీర్ణభుక్తవత్సుచగర్హితమ్ ॥

తా॥ అతిసారము జ్వరము కర్ణశూల వాతము కడుపుబ్బరము అజీర్ణము అరుచి ఇవిగలవారును భుజించినవారును ఉష్ణోదకస్నానముకూడ జేయంజనదు.

అనులేపనగుణము.

శ్లో॥ అనులేపస్తృష్ణామూర్ఛాదౌర్గన్ధ్యశ్రమవాతజిత్ । సౌభాగ్యతేజస్త్వగ్వర్ణప్రీత్యోజోబలవర్ధనః ।

తా॥ చందనాదిలేపనము దప్పి మూర్ఛ శరీరదుర్గంధము బడలిక వాతము వీటినిహరించును సంపత్తు తేజస్సు, చర్మమునకు వర్ణము, కాంతి సంతోషము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును.

పుష్పాదిధారణ గుణము.

శ్లో॥ కుసుమామ్బరరత్నానాంధారణంకాన్తికారణమ్ । పాపరక్షోగ్రహహరంకామౌజశ్శ్రీవివర్ధనమ్ ॥

తా॥ పుష్పములు వస్త్రములు రత్నములు వీటిని ధరించుటచే శరీరమునకు కాంతిగలుగును పాపము రాక్షసబాధ గ్రహపీడ ఇవిహరించును కామము తేజస్సు శక్తిసంపత్తు ఇవి వృద్ధిజెందును.

పాదరక్షగుణము.

శ్లో॥ పాదత్రధారణంనేత్ర్యమాయుష్యంపాదరోగనుత్ ॥

తా॥ పాదరక్ష నేత్రములకుహితకారి ఆయువును వృద్ధిజేయును పాదరోగములను హరించును.

తలపాగగుణము.

శ్లో॥ ఉష్ణీషంశుచిదంకేశ్యంరజోవాతాతపాపహమ్ । శిరస్త్రాణంవాతహరం పిత్తశ్లేష్మవినాశనమ్। జాఠరాగ్నికరంస్వేదయూకవృద్ధేశ్చకారణమ్ ॥

తా॥ తలపాగ శరీరశుద్ధికారి వెంట్రుకలను చమటను యీళ్లను వృద్ధిజేసును మట్టిగాలి ఎండ వాతపిత్తశ్లేష్మములు వీటినిహరించును శిరోరక్షకరమైనది.

గొడుగుగుణము.

శ్లో॥ ఛత్త్రధారణమోజస్యం చక్షుష్యంహిమఘర్మజిత్ ॥

తా॥ గొడుగునీడ దేహకాంతిని గలుగజేయును నేత్రహితకారి మంచు ఎండ వీటిని పోకడచును.

చామరగుణము.

శ్లో॥ బాలవ్యజనమోజస్యం మక్షికాదినివారణమ్ ॥

తా॥ వింజామరము తేజస్సును వృద్ధిజేసును ఈగ మొదలగువానిబాధలను హరించును.

విసనకఱ్ఱగుణము.

శ్లో॥ వ్యజనస్యానిలశ్శోష మూర్ఛాస్వేదశ్రమాపహః । ఉశీరద్వయసంభూతం శీతలంపైత్త్యనాశనమ్। పంచేంద్రియహితంవృష్యం సుగంధంకాన్తివర్ధనమ్ । కేతకీకరవీరాదియూథీపాటలచంపకైః । కుటజోత్పలపున్నాగైరచితంపుష్పవృన్తకమ్ । శుష్మోష్ణచ శీతలదాహహారిప్రభుత్వమానందకరంచవృష్యమ్ । నిద్రాకరంమోహహారంసుఖప్రదం సుగంధికాన్తింవితనోతితాపమ్ । పట్టవస్త్రైర్విరచితం త్రిదోషశమనంపరమ్ । నారికేళోద్భవంవృన్తం శీతలంవాతకోపనమ్। మనోహరంవిషఘ్నం చరక్తపైత్త్యహరంపరమ్ । మయూరపింఛంసకఫానిలఘ్నం పైత్త్యజ్వరఘ్నంవిషమజ్వరంచ । శరీరసంతాపహరంచవృష్యందాహజ్వరఘ్నంతను కాన్తికారి ॥

తా॥ తాటియాకు విశనకఱ్ఱగాలి శోష మూర్ఛ చమట బడలిక వీటినిహరించును కురువేరు వట్టివేరు వీని విశనకఱ్ఱగాలి శీతలముగనుండును పిత్తమును హరించును పంచేంద్రియములకు హితకారి శుక్రము దేహకాంతి వీటినివృద్ధిజేసునుపరిమళముగలది మొగలి గన్నేరు మొల్ల కలిగొట్టు సంపెంగి కొడిసె చల్లకలువ పొన్న వీటిచేజేయబడిన విశనకఱ్ఱలగాలి శీతలముగనుండును తాపమునుహరించును ఆనందము శుక్రవృద్ధి నిద్ర సుఖము శరీరకాంతి వీటినిగలుగజేయును మూర్ఛను పోకడచును పరిమళముగనుండును తాపమునుగలుగజేయును పట్టువస్త్రముచే జేయబడిన

విశనకఱ్ఱలగాలి త్రిదోషములను హరించును పెంకాయాకులచే జేయబడిన విశనకఱ్ఱలగాలి శీతలముగనుండును వాతమును బ్రకోపింపజేయును మనోహరముగనుండును విషమును రక్తపిత్తము వీటినిహరించును నెమలి యీకెల విశనకఱ్ఱగాలి కఫవాతములు పిత్తజ్వరము విషమజ్వరము శరీరతాపము తాపము జ్వరము వీటిని హరించును శుక్ర వృద్ధి శరీరకాంతి వీటిని గలుగజేయును.

చేతికఱ్ఱగుణము.

శ్లో॥ యష్టిధారణముత్సాహ స్థైర్యావష్టంభవీర్యకృత్। రక్షస్సర్పాదిభయజిత్ విశేషాత్ స్థవిరేహితా ॥

తా॥ చేతికఱ్ఱ ఉత్సాహము స్థైర్యము పట్టుదల వీర్యమువీటినిగలుగజేయును రాక్షససర్పాదిభీతినిపోకడచును విశేషముగ వృద్ధజనహితకరమైనది.

సంచరించక స్థిరముగనుండుటచే గలిగెడిగుణము.

శ్లో॥ అతిస్థౌల్యారుచి శ్లేష్మ సౌకుమార్యసుఖప్రదమ్। యత్వచంక్రమణంనాపి దేహపీడాకరంభవేత్। తదాయుర్బలమేధాగ్నిప్రదమిన్ద్రియబోధనమ్॥

తా॥ సంచారములేమివలన శరీరస్థౌల్యము అరుచి శ్లేష్మము సుకుమారత్వము సుఖము ఆయుస్సు బలము బుద్ధి అగ్నిదీపనము ఇంద్రియపటుత్వముగలుగును. శరీరమునందుపీడగలుగకయుండును.

పఱుపుగుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషశమనీశయ్యాతూలీవాతకఫాపహా। సుఖశయ్యాసనంనిద్రాపుష్టిప్రీతిబలప్రదా। శాల్మలీతూలజనితం తల్పంకల్పితసిద్ధిదమ్ వాతశ్లేష్మప్రశమనం వసన్తేహితమాదిశేత్। తల్పంతుహంసతూలస్యత్రిదోషశమనంలఘు। వీర్యదంపుష్టికృద్వర్ణ్యం చక్షుష్యంరాజపూజితమ్॥

తా॥ దూదిపఱుపు త్రిదోషములు వాతకఫములు వీటినిహరించును నిద్ర పుష్టి ఇంద్రియములకు బలము వీటినిగలుగజేయును బూరుగదూది పఱుపు వాతశ్లేష్మములనుహరించును వసంతకాలమునందు మిగుల హితకారి హంసతూలికా పఱుపు త్రిదోషముల శమింపజేయును వీర్యము పుష్టి శరీరకాంతి వీటిని గలుగజేయును నేత్రహితకారి రాజార్హమైనది లఘువుగనుండును.

ఎండగుణము.

శ్లో॥ ఆతపఃఖేదమూర్ఛాస్ర తృష్ణాదాహశ్రమక్లమాన్। కురుతేపిత్తవైవర్ణ్య స్వేదాన్ ఛాయాంవ్యపోహతి॥

తా॥ ఎండ ఖేదము మూర్ఛ రక్తదోషము దప్పి తాపము బడలిక క్లమము పిత్తము దేహవికారము చమట వీటిని గలుగజేయును. కాంతినిబోగొట్టును.

అగ్నిగుణము.

శ్లో॥ అగ్నిశ్శీతానిలస్తంభ కఫవేపథునాశనః। రక్తపిత్తప్రదూషీస్యాత్ ఆమాభిష్యందిపాచనః॥

తా॥ అగ్ని శైత్యము వాతస్తంభనము కఫము వణుకు రక్తపిత్తము మలబంధము వీటినిహరించును.

పొగమంచువీటిగుణము.

శ్లో॥ ధూమఃపిత్తానిలౌకుర్యాదవశ్యాయఃకఫానిలౌ ॥

తా॥ పొగ పిత్తవాతములజేసును. మంచు కఫవాతములజేయును.

వెన్నెలగుణము.

శ్లో॥ జ్యోత్స్నాశీతానిలస్తంభ ప్రదాస్యాత్పిత్తదాహజిత్॥

తా॥ వెన్నెల శీతలముగనుండును వాత స్తంభనమునుజేసును. దప్పి పిత్తము తాపము వీటిని పోకడచును.

చీకటిగుణము.

శ్లో॥ తమోభయావహంమోహ కఫపిత్తక్లమప్రదం॥

తా॥ చీకటి మోహము కఫము పిత్తము బడలిక భయము వీటిని గలుగజేసును.

వర్షగుణము.

శ్లో॥ వృష్టిర్వృష్యాహిమానిద్రాభిష్యందాలస్యకారిణీ॥

తా॥ వర్షము శుక్రవృద్ధి శీతలము నిద్ర కఫము ఆలస్యము వీటిని గలుగజేయును.

పెనుగాలిగుణము.

శ్లో॥ ప్రవాతంరూక్షవైవర్ణ్య స్తంభకృద్దాహపిత్తనుత్॥

తా॥ పెద్దగాలి రూక్ష వికారవర్ణము శరీరస్తంభనము వీటిని బుట్టించును. తాపము పిత్తము వీటినిహరించును.

సాధారణగాలిగుణము

శ్లో॥ స్వేదమూర్ఛాపిపాసాఘ్న మప్రవాతమతోన్యథా। సుఖంప్రవాతంసేవేత గ్రీష్మేశరదిచాన్తరా। నివాతమాయుషేసేవ్య మారోగ్యాయచసర్వదా॥

తా॥ మందవాతము చమట మూర్ఛ దప్పి వీటిని హరించును గ్రీష్మశరదృతువులయందు పెనుగాలిని సేవించిన సుఖకరము ఎల్లప్పుడుగాలిలేని స్థలమునందు వసించినఆయుర్వృద్ధి ఆరోగ్యముగలుగును.

సద్యోహితపదార్థములు.

శ్లో॥ సద్యోమాంసంనవంచాన్నం బాలాస్త్రీక్షీరభోజనమ్। ఘృతముష్ణోదకస్నానం సద్యః ప్రాణికరాణిషట్ ॥

తా॥ శీఘ్రముగానే పాకముజేయబడినమాంసము వేడియన్నము యౌవనస్త్రీ సంగమము క్షీరపానము ఘృతసేవనము ఉష్ణోదకస్నానము యీ యాఱును మనుజులకు తత్క్షణమే హితమును గలుగజేయును.

అసౌఖ్యప్రదపదార్థములు.

శ్లో॥ పూతిమాంసంస్త్రియోవృద్ధా బాలార్కస్తరుణందధి। ప్రభాతే మైథునంనిద్రా సద్యః ప్రాణహరాణిషట్ ॥

తా॥ దుర్గంధముగలమాంసము వృద్ధస్త్రీసంగమము లేతయెండ పేరనిపెరుగు ప్రాతఃకాలమునందు మైథునము నిద్ర యీయాఱును మనుజులకు సద్యః ప్రాణహరమైనవి.

అన్నాదిగుణ తారతమ్యము.

శ్లో॥ అన్నాదష్టగుణంపిష్టం పిష్టాదష్టగుణంపయః । పయసోష్టగుణంమాంసం మాంసాదష్టగుణంఘృతమ్। ఘృతాదష్టగుణం తైలమభ్యంగేనతుభోజనే॥

తా॥ అన్నముకంటె పిండియెనిమిదిభాగములు దానికంటె పాలుయెనిమిది భాగములు దానికంటె మాంసమెనిమిదిభాగములు దానికంటె ఘృతమెనిమిదిభాగములు దానికంటె మంచినువ్వులనూనె ఎనిమిదిభాగములు అధికమైన గుణముగలవి మంచినువ్వులనూనె అభ్యంగమునకుమాత్రము శ్రేష్ఠమయినదిగాని భుజించుటకు శ్రేష్ఠమయినదికాదు.

లంఘనగుణము.

శ్లో॥ లంఘనంకఫమేదోఘ్నం మామజ్వరహరంలఘు। పాచనందీపనంవాతహరంశూలాతిసారజిత్ ॥

తా॥ లంఘనము కఫము మేదస్సు ఆమజ్వరము వాతము శూల అతిసారము వీటిని హరించును లఘువుగనుండును పాచనదీపనములజేయును.

లంఘననిషేధము.

శ్లో॥ తన్నయుక్తంనవేబాలే గర్భిణ్యాంస్థవిరేకృశే । శోకకామభయక్రోధ మార్గశ్రమచిరజ్వరే ॥

తా॥ లంఘనము నవీనజ్వరములయందును బాలురకును గర్భిణిస్త్రీలకును వృద్ధులకును కృశించినవారికిని శోకము కామముభయముక్రోధము మార్గాయాసము జీర్ణజ్వరము ఇవిగలవారికి హితకరమైనదికాదు.

తూర్పుగాలిగుణము.

శ్లో॥ పూర్వానిలోగురుస్స్వాదు స్స్నిగ్ధఃపిత్తాస్రవర్ధనః। రోగకృత్ విషజుష్టానాం క్షతవ్రణవిలాసినామ్। విదాహీవాతలశ్శ్రాంతకఫశోషవతాంహితమ్॥

తా॥ తూర్పుగాలి గురుత్వముజేయును మృదువుగనుండును పిత్తరక్తమును నానావిధరోగములనుబుట్టించును విషబాధ గాయము వ్రణము విశేషతాపము వాతము బడలిక కఫము వాపు ఇవిగలవారికిని కాముకులకును హితముగనుండును.

దక్షిణపుగాలిగుణము.

శ్లో॥ దక్షిణఃపవనస్స్వాదూ రక్తపిత్తహరోలఘుః । అవిదాహప్రదోబల్యః చక్షుష్యోనచవాతలః ॥

తా॥ దక్షిణగాలి మృదువుగ లఘువుగనుండును రక్తపిత్తములను తాపమును హరించును దేహదార్ఢ్యమును గలుగజేయును నేత్రహితకారి వాతప్రకోపము నణచును.

పడమరగాలిగుణము.

శ్లో॥ పశ్చిమఃపవనోరూక్ష స్తీక్ష్ణస్స్నేహబలాపహః । విశదశ్శోషణోనౄణాం కఫమేదోహరోలఘుః ॥

తా॥ పశ్చిమగాలి రూక్షగలది ఉష్ణకారి శరీరమేని బలము కఫము మేదస్సు వీటినిహరించును శరీరమునుశోషింపజేయును లఘువుగనుండును.

ఉత్తరపుగాలిగుణము.

శ్లో॥ ఉత్తరోమారుతశ్శీత స్స్నిగ్ధోదోషప్రకోపకృత్ । క్లేదనఃప్రకృతిస్థానాం బలదోమధురోమృదుః । క్షయక్షీణవిషార్తానాంవిశేషాద్గుణకారకః ॥

తా॥ ఉత్తరగాలి శీతలమయినది త్రిదోషముల ప్రకోపింపజేయును రోగములేనివారికి క్లేదనకరమయినది బలకారి మధురముగ మృదువుగనుండును క్షయము కృశత్వము విషము ఇవిగలవారికి మిగుల గుణకరమయినది.

తీపురసగుణము.

శ్లో॥ రసోమధురకశ్శీతో ధాతుస్తన్యబలప్రదః। చక్షుష్యోవాతపిత్తఘ్నః కుర్యాత్స్థౌల్యకఫక్రిమీన్। సోతియుక్తోజ్వరశ్వాసగళగండార్బుదాదికృత్ ॥

తా॥ తీపురసము శీతలముగలది ధాతువులు చనుబాలు దేహబలము వీటిని వృద్ధిజేయును నేత్రహితకారి వాతపిత్తముల హరించును స్థూలత్వము కఫము క్రిమి

పురుగులువీటినిపుట్టించును తీపుగలరసమును విశేషముగ సేవించినజ్వరముశ్వాసము గళగండము అర్బుదము మొదలగు ననేకరోగములుబుట్టును.

పులుపురసగుణము.

శ్లో॥ రసోమ్లఃపాచనోరుచ్యః పిత్తశ్లేష్మకరోలఘుః । లేఖనోష్ణో బహిశ్శీతః క్లమదఃపవనాపహః । సోతియుక్తఃపరం దేహే రక్తపిత్తాదిరోగకృత్ ॥

తా॥ పులుపురసము పాచనకారి రుచి పిత్తశ్లేష్మములు వీటిని బుట్టించును లఘువుగనుండును లేఖనకారి ఉష్ణకారి వెలపటశీతలముజేసును బడలికనిచ్చును వాతహరమయినది దానినిమిగులసేవించిన రక్తపిత్తాద్యనేకరోగములబుట్టించును..

కారపురసగుణము.

శ్లో॥ కటుకఃపిత్తలఃశ్లేష్మ కృమికణ్డూవిషాపహః । ఆగ్నేయో వాతలస్తన్య మేదస్థౌల్యహరోగురుః । సోతియుక్తోభ్రమస్థౌల్య తాలుశోషాతిదాహదః॥

తా॥ కారపురసముపిత్తకారి శ్లేష్మము క్రిములు దురద విషము వీటినిహరించును అగ్నిదీపనమునుజేయును వాతకారి స్తన్యము మేదస్సు శరీరస్థౌల్యము వీటిని హరించును. గురుత్వకారి కారపురసము నధికముగ సేవించిన భ్రమ స్థూలత్వము తాలుశోష మిగులతాపము ఇవిగలుగును.

చేదురసగుణము.

శ్లో॥ తిక్తశ్శీతస్తృషామూర్ఛా జ్వరపిత్తకఫాఞ్జయేత్ । వాతలోగ్నికరస్తన్య శోధనశ్శోషణోలఘుః। సోతియుక్తశిరశ్శూలమన్యాస్తమ్భభ్రమార్తికృత్ ॥

తా॥ చేదురసము శీతలముగలది దప్పి మూర్ఛ జ్వరము పిత్తము కఫము వీటినిహరించును వాతమునధికపరుచును అగ్నిదీపనమును గలుగజేయును చనుబాలను శుద్ధిజేసును శరీరమునుశోషింపజేయును లఘువుగనుండును దానిని మిగుల సేవించిన శిరశ్శూల మన్యాస్తంభము భ్రమ ఇవిగలుగును.

ఉప్పురసగుణము.

శ్లో॥ లవణశ్శోధనోరుచ్యః పాచనఃకఫపిత్తదః । పుంస్త్వవాతహరఃకామం కాయశైథిల్యకారకః । సోతియుక్తోక్షిపాకాస్రపిత్తకోతాక్షితాపకృత్ ॥

తా॥ ఉప్పురసము ఉదరమునుశోధించునురుచినిగలుగజేయును పాచనకారి కఫపిత్తముల బ్రకోపింపజేయును పుంస్త్వము వాతము వీటిననశింపంజేయును శరీర

మునకు శైథిల్యమును గలుగజేయును దానిని మిగుల సేవించిన నేత్రరోగము రక్తపిత్తము ఉదరము నేత్రములలోమంట వీటిని గలుగజేయును.

వగరురసగుణము.

శ్లో॥ కషాయోరోపణోగ్రాహీ శోషణోవాతకోపనః। సోతియుక్తోగ్రహాధ్మానహృత్పీడాక్షేపణాదికృత్ ॥

తా॥ వగరురసము వ్రణమునార్చును మలబంధకారి శరీరమును శోషింపంజేయును వాతప్రకోపకారి దానినిమిగుల సేవించిన కడుపుబ్బరము రొమ్మునొప్పి ఆక్షేపకవాతము ఈమొదలగు ననేకరోగములబుట్టించును.

నస్యకర్మగుణము.

శ్లో॥ ప్రసన్నదృష్టిర్దృఢదన్తకేశ శ్మశ్రూంకవక్త్రఃపలితైర్విహీనః । పికాభఃణ్ఠఃకమలాస్యగన్ధో నస్యోపసేవీభవతీహమర్త్యః॥

తా॥ నస్యకర్మవలన ప్రసన్నదృష్టి దంతకేశములయందు దృఢత్వము ముఖకాంతి వెంట్రుకలు నెరయకుండుట మంచిస్వరము నోటియందు సువాసన ఇవి గలుగును.

వమనకర్మగుణము.

శ్లో॥ కాశోపశేషఃస్వరభేదనిద్రా తథాస్యదౌర్గన్ధ్యవిషోపసర్గః। కఫప్రసేకోగ్రహణీప్రదోషా భవన్తిజన్తోర్వమితేననూనమ్ ॥

తా॥ వమనమువలన కాసోపద్రవము స్వరవికారము నిద్ర నోటిదుర్గంధము విషపీడ కఫము నోటనీరూరుట గ్రహణి ఇవి హరించును.

విరేకకర్మగుణము.

శ్లో॥ బుద్ధేఃప్రసాదంబలమిన్ద్రియాణాం పాతుస్థిరత్వంబలమగ్నిదీప్తిమ్ । చిరాచ్చపాకంవయసఃకరోతి విరేచనంసమ్యగుపాస్యమానమ్॥

తా॥ విరేచనమువలన బుద్ధికితెలివి ఇంద్రియములకు బలము స్థైర్యము అగ్నిదీపనము దీర్ఘకాలముమీద వృద్ధాప్యము ఇవిగలుగును.

వస్తికర్మాదినియమము.

శ్లో॥ వస్తిర్వాతేచపిత్తేచ కఫేరక్తేచశస్యతే। సంసర్గేసన్నిపాతేచ వస్తిరేవహితస్సదా॥

తా॥ వాతము పిత్తము కఫరోగము రక్తరోగము ద్వంద్వదోషము సన్నిపాతము వీనియందువస్తికర్మహితమయినది.

అనువాసనకర్మగుణము.

శ్లో॥ మూలేనిషిక్తోహియథాద్రుమస్స్యాత్ నాళచ్ఛదఃకోమలపల్లవాగ్రః । కాలేమహాత్పుష్పఫలప్రదశ్చ తథానరస్స్యాదనువాసనేన॥

తా॥ వృక్షమూలమునందు జలమునుబోసిన చక్కగ శాఖోపశాఖలుగ వృద్ధియై ఫలములనిచ్చునటుల మనుజుడు అనువాసన వస్తికర్మనుజేయించికొనిన సర్వాంగములయందు బలము పుష్టి తేజస్సు ధైర్యస్థైర్యములుగలిగి సుఖవంతుడుగ నుండును.

రక్తమోక్షణగుణము.

శ్లో॥ త్వగ్దోషాగ్రన్థయశ్శోఫా రోగాశ్శోణితసమ్భవాః । రక్తమోక్షణశీలానాం నభవన్తికదాచన ॥

తా॥ శరీరములోని రక్తమును దీయించుకొనిన చర్మదోషము గ్రంథులు వాపు రక్తదోషముచే జనించినరోగములు ఇవియన్నియు నశించును.

తాంబూలచర్వణగుణము

శ్లో॥ తాంబూలంకటుతిక్తముష్ణమధురంక్షారం కషాయాన్వితమ్। వాతఘ్నంక్రిమినాశనంకఫహరంకామాగ్నిసందీపనమ్ । స్త్రీసంభాషణభూషణంరుచికరం శోకస్యవిచ్ఛేదనమ్ । తాంబూలేవిహితాస్త్రయోదశగుణాస్స్వర్గేపితేదుర్లభాః । తాంబూలసేవాంవిధినావిదధ్యాద్భుక్త్వాదధస్తాదివసస్తవారమ్ । భుక్త్వార్ధ్వతఃపంచషవవమర్త్యో ద్విశస్త్రిశోవానితరాంనిశాసు। పాణ్డుదంతదౌర్బల్యంబాధిర్యంచాక్షిరోగితా । వాతపిత్తప్రకోపంచ తాంబూలస్యాతిసేవనాత్ । పూర్వాహ్ణేక్రముకాధిక్యం మధ్యాహ్నేచూర్ణగౌరవమ్ । రాత్రౌతుపత్రబాహుళ్యంత్రిధా తాంబూలలక్షణమ్ । ఏకపూగంపంచపర్ణం చూర్ణంనిష్పావమాత్రకం । కర్పూరంచతదర్ధంస్యాత్తక్కోలంత్రిచతుష్టయమ్। లవంగకుసుమంతద్వత్తదర్ధంజాతికాఫలమ్ క్రమేణభక్షయేదిద్వాన్తాంబూలంసర్వరోగజిత్। ఆదౌవిషోపమంపిత్తం మధ్యేదీపనపాచనమ్। అమృతప్రతిమంచాన్తేత్రిధా తాంబూలలక్షణమ్। తాంబూలంక్షతపిత్తాస్రరూక్షోత్కుపితచక్షుషామ్॥

తా॥ తాంబూలము కారముగ చేదుగ మధురముగ ఉప్పగ ఒకింతవగరుగ నుండును ఉష్ణకారి వాతము కఫము క్రిములు వీటిని పోకడచును అగ్నిదీపనకారి స్త్రీసంభాషణభూషణమయినది రుచినిబుట్టించును శోకహరమయినది తాంబూలచర్వణమువలనగలుగు పదమూడుగుణములు స్వర్గమునందుకూడ లభించుటదుర్లభము. భోజనాత్పూర్వమేడుపర్యాయములు భోజనాత్పరమయిదుపర్యాయములు రాత్రి కాలంబున మూడుపర్యాయములు తాంబూలచర్వణముజేయుట హితము అధికముగ తాంబూలచర్వణముజేసిన పాండువు దంతదౌర్బల్యము బధిరత్వము నేత్రరోగము

వాతపిత్తప్రకోపము ఇవిగలుగును ప్రాతఃకాలంబున వక్కనధికముగను మధ్యాహ్నమునందు సున్నమధికముగను రాత్రికాలంబున నాకులనధికముగను జేర్చితాంబూలచర్వణముజేయవలయు వక్కవకటి ఆకులైదు సున్నముశనగగింజ ప్రమాణము పచ్చకర్పూరము దానిలోసగము తక్కోలములు మూడుగాని లేక నాలుగుగాని లవంగమొగ్గలు తక్కోలములవలె దానిలోసగము జాజికాయ ఇటులక్రమముగ తాంబూలమునందు జేర్చికొని భక్షించిన సర్వరోగములుహరించును తాంబూలము వేసికొనినతోడనే జనించెడు రసమువిషతుల్యమైనది మధ్యరసము దీపన పాచనములనుజేయును కడపటిరసము అమృత తుల్యమైనది. గాయము పిత్తరక్తము రూక్ష కంటికలక ఇవిగలవారు తాంబూలమును వర్జింపవలయు.

తాంబూలనిషేధము.

శ్లో॥ విషమూర్ఛామదార్తానా మపథ్యాశోషిణామపి। అక్షిరోగిక్షయిపాణ్డురోగిభ్రమిమదాత్యయీ। అపస్మారిశ్వాసకాసీహృద్రోగిత్వగ్దోషపిత్తకీ గ్రహిణీవానతీసారీ తాంబూలంపరివర్జయేత్ । పర్ణాగ్రంపర్ణమూలంచ చూర్ణపర్ణంద్విపర్ణకమ్ । జీర్ణపర్ణంజరత్పర్ణం బుద్ధిమాన్పరివర్జయేత్ । పర్ణమూలేభవేద్వ్యాధిః పర్ణాగ్రేపాపసంభవః। చూర్ణపర్ణంహరత్యాయుస్సిరాబుద్ధివినాశిని । ముఖాన్తరాళేనిధాయపర్ణం యఃకోపిఖాదేత్ఫలపత్రచూర్ణమ్। భుక్త్వాదరిద్రోభువిసప్తజన్మనసంస్మరేద్విష్ణుమన్త్యకాలే । తత్కాల్క సేవనంరూక్ష మరుచ్యంవహ్నినాశనమ్। అపుష్ట్యంపీనసశ్వాస పాణ్డుకృచ్ఛ్రప్రమేహకృత్ ॥

తా॥ విషము మూర్ఛ మదము కృశత్వము నేత్రరోగము క్షయము పాండువు భ్రమను మదాత్యయము అపస్మారము శ్వాసకాసలు రొమ్మునొప్పి పిత్తరోగము గ్రహిణి అతిసారము ఈరోగములుగలవారు తాంబూలచర్వణము జేయంజనదు తమలపాకుకొన తొడిమె సున్నపాకు జంటమూకు చెదిరిపడినటువంటిన్ని శిథిలముగనుండునటువంటిన్ని ఆకు వీటిని వర్జింపవలయును పర్ణమూలముచేవ్యాధి పర్ణాగ్రముచేపాపము సున్నపాకుచే నాయుః క్షయము తొడిమసరములచేబుద్ధిహీనతగలుగును ప్రథమమునందాకను చేర్చకవక్కను వేసికొని భక్షించిన నేడుజన్మములయందు దరిద్రుడుగజనించును తాంబూలచర్వణము జేసినపిదప నెమ్మను పరిహరింపక భక్షించిన రూక్ష అరుచి అగ్నిమాంద్యము శుక్రహాని పీనసము శ్వాసము పాండువు మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము ఇవి గలుగును.

నిద్రాభంగగుణము.

శ్లో॥ నిద్రానాశేహ్యంగమర్దగౌరవాలస్యజృంభికాః। జాడ్యం

గ్లానింక్లమంకుర్యా త్తన్ద్రాంరోగాంశ్చవాతజాన్। యథా-
ద్రాం రాత్రౌసేవేతసాత్మ్యతః॥

తా॥ నిద్రాభంగముచే శరీరమునందుపోట్లు గురుత్వము ఆలస్యము ఆవలింత బుద్ధిమాంద్యము ఆయాసము బడలిక తంద్ర వాతరోగములు ఇవిగలుగును కావున నిద్రను రాత్రికాలమునందు శరీరానుకూల్యముగ క్రమముగ సేవింపవలయు.

కంబళి గుణము

శ్లో॥ మన్యాశిరఃకర్ణముఖాక్షిరోగాః ప్రసేకకంఠామయవక్త్రశోషాః। హృల్లాసతంద్రారుచిపీనసాశ్చ నశ్యంతిసద్యఃకబళగ్రహేణ॥

తా॥ కంబళినిధరించుటవలన మెడనరములు కర్ణములు ముఖము నేత్రములు వీనియందలిరోగములు నోటనీరుకారుట నోరుయెండుట కంఠరోగము హృల్లాసము తంద్ర అరుచి పీనస ఇవి మొదలగురోగములుహరించును.

గండూషక్రమము.

శ్లో॥ కేసరంమాతులుంగంచ సవ్యోషంమధుసైంధవం। ప్రాతః ప్రాతశ్చగండూషా త్కాసారుచిహరంపరమ్॥

తా॥ మాదీఫలము నాగకేసరములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తేనె సైంధవలవణము వీటిచే ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలమున గండూషముచేసిన కాసము అరుచి ఈరోగములుహరించును.

ధూమపానగుణము.

శ్లో॥ కాసశ్శ్వాసఃపీనసోవిస్వరత్వంపూతిర్గంధఃపాండుతాకేశదోషాః। కర్ణాస్యాక్షిస్రావకండ్వాదిబాధా తంద్రాహిక్కాధూమపానాత్ప్రయాంతి॥

తా॥ పొగత్రాగుటచే కాసశ్వాసలు పీనస స్వరదోషము దుర్గంధము పాండువు కేశదోషము ముఖరోగము చెవులలో చీముగారుట నేత్రములలో నీరుగారుట దురద సోమరితనము ఎక్కిళ్లు ఇవిహరించును.

సొక్కుగుణము.

శ్లో॥ తాంబూలోత్థవికారేమధురమధుసితాశీతతోయేననస్యం। వృతౌమ్లంశాలిసక్తుంమరిచగుడసితాసైంధవంశీతవాతః॥

తా॥ తాంబూలసేవనమువలన సొక్కుగలిగిన తేనె శర్కర వీటితో జేర్చబడిన యుదకముచే నస్యముజేయవలయు. మఱియు చింతపండును మిరియములు బెల్లము శర్కర సైంధవలవణము వీటితోచేర్చబడిన బియ్యపుపిండినిభక్షించవలయు చల్లగాలిలోతిరగవలయును.

ఏనుగునెక్కుటవలనగలిగెడిగుణము.

శ్లో॥ మాంగల్యమోజోబలకీర్తిసంపదాయుఃప్రదందేహదృఢత్వకారి। మేదఃకఫఘ్నంలఘుదీపనంస్యా దారోహణంభద్రమతంగజస్య॥

తా॥ ఏనుగనెక్కుటవలన శుభము ఓజస్సు బలము కీర్తి సంపత్తు ఆయుస్సు దేహదార్ఢ్యము అగ్నిదీపనము ఇవిగలుగును మేదోరోగము కఫము ఇవిహరించును మలకనగనుండును.

రథారోహణగుణము.

శ్లో॥ మాంగల్యంహృదయాహ్లాదిదీపనంస్వేదనంలఘు। వాతపిత్తహరంరూక్షం స్యందనారోహణంస్మృతం॥

తా॥ రథమునెక్కుటవలన మంగళము సంతోషము అగ్నిదీపనముకలుగును శరీరమునందు చమటపుట్టును వాతపిత్తములు హరించును రూక్షజేసును. లఘువుగనుండును.

శకటారోహణ గుణము.

శ్లో॥ విశేషాచ్ఛకటోయానమంగభంగకరంస్మృతం। వాతపిత్తకరంచైవ సుఖసౌభాగ్యవర్ధనం॥

తా॥ బండియెక్కుటవలన విశేషముగ నవయవములయందు శూల వాతపిత్త ప్రకోపము సుఖము సౌభాగ్యము గలుగును.

అందల గుణము.

శ్లో॥ ఆందోళకంశ్రమహరం తుష్టిపుష్టివివర్ధనం। వర్ణ్యంనేత్రహితంబల్యం లక్ష్మీక్రీడాసరోరుహం॥

తా॥ అందలము నెక్కుటవలన శ్రమహరించును సంతోషము శరీరపుష్టి కాంతి నేత్రహితము సంపత్తు బలము ఇవికలుగును.

పాలకినెక్కుటవలన గలిగెడిగుణము.

శ్లో॥ దోషత్రయహరీహృద్యా తుష్టిసంతోషకారిణీ। సౌభాగ్యసంపజ్జననీ శిబికారాజపూజితా॥

తా॥ పాలకినెక్కుటవలన త్రిదోషములు హరించును హృదయహితము బలము సంతోషము దేహపుష్టి సంపత్తు ఇవిగలుగును. ఈపాలకి రాజార్హమైనది.

సాము గుణము.

శ్లో॥ లాఘవంకర్మసామర్ధ్యం దీప్తోగ్నిర్మేదసఃక్షయః। విభక్తఘనగాత్రత్వం వ్యాయామాదుపజాయతే॥

తా॥ సాముజేయుటవలన శరీరలఘుత్వము పనులయందుశక్తి అగ్నిదీపనము దుర్మాంసక్షయము అంగవిభాగము దార్ఢ్యము ఇవిగలుగును.

కత్తిగుణము.

శ్లో॥ భూతగ్రహభుజంగానా మమిత్రాణాంచమర్దనమ్। ఆయుష్కరంబలకరం భయఘ్నంఖడ్గధారణమ్॥

తా॥ ఖడ్గముధరించుటవలన భూతబాధ గ్రహపీడ సర్పబాధ శత్రుబాధ ఇవి నివారణమగును ఆయువు బలము గలుగును భయము గలుగకుండును.

పాదముచేశరీరమర్దనగుణము.

శ్లో॥ త్వగ్దార్ఢ్యంధాతువృద్ధింబలమపిచతనోః కాన్తిమాయుఃప్రకర్షమ్। స్రోతశ్శుద్ధించవాయోః పరిభవమనలంచాంగవృద్ధిం విధత్తే। జీమూతాద్యాతానశేషాన్ కఫమపిసకలం మేదసశ్చాపివృద్ధిమ్। పాదాఘాతంతుయుక్త్యాతి లభవసహితంమర్దనంసస్యపవ॥

తా॥ శరీరమునకు నూనెరాచుకొని పాదములచే మర్దనముచేయించుకొనిన చర్మమునకుబలము ధాతువృద్ధి ఆయుస్సు శరీరకాంతి స్రోతస్సులశుద్ధి వాతశమనము అగ్నిదీపనము అంగవృద్ధి ఇవిగలుగును సర్వవాతరోగములు కఫరోగము దుర్మాంసవృద్ధి ఇవి హరించును.

క్షౌరగుణము.

శ్లో॥ క్షౌరంనిర్మలహర్షపుణ్యజననం కాన్తామనోరంజనమ్। వీర్యోజోబలవర్ధనంగతపాపం సద్యస్సుఖోత్పాదకమ్। చిన్తాశోకహరంప్రసాదజననంచక్షుర్వయస్థాపనమ్। నాసారోమవిపాటనంతుముఖజాన్ రోగాన్నిహన్తిక్షణాత్॥

తా॥ క్షౌరము జేసికొనుటవలన శుద్ధి మనస్సంతోషము స్త్రీజన మనోరంజనము శుక్రవృద్ధి ఉత్సాహము బలము తాత్కాలికసుఖము నేత్రహితము వయోవృద్ధి ఇవిగలుగును రోగమును చింతను శోకమును హరించును నాసారంధ్రములలోని రోమములను దీసివేయుటవలన నానావిధములగు ముఖరోగములుశమించును.

అద్దపు గుణము.

శ్లో॥ కామ్యమోజస్కరంమేధ్యం పవిత్రంపాపనాశనం। ఆగామిదోషనిర్ఘాతి శ్రీమదాదర్శదర్శనం॥

తా॥ అద్దమును చూచుటవలన ఇష్టసిద్ధి బలము బుద్ధివృద్ధి ఇవిగలుగును పాపము రాబోయెడి యరిష్టములు దూరంబులగును శరీరమునకు బరిశుద్ధిగలుగును.

సాంబ్రాణిధూపగుణము.

శ్లో॥ సాంబ్రాణిధూపఃకచనైల్యకారి శిరోరుజాహ్వాత్తనుపుష్టిహేతుః। త్రిదోషహారీబహుకాంతిదాయీ నిహంత్యసౌభూతపిశాచసంఘాన్॥

తా॥ సాంబ్రాణిధూపము వెంట్రుకలనల్లగజేయును శిరోరోగములనుహరించును శరీరమునకు పుష్టి కాంతి వీటిని గలుగజేయును త్రిదోషములు భూతపిశాచబాధలు వీటినిహరించును.

జవ్వాజినిపూసికొనవలసిన స్థానములు.

శ్లో॥ జవ్వాజిలేపంకుర్యాద్ధేమంతేశిశిరేపిచ। బాహుమూలే శ్రవణయోర్నాభికంఠస్థలేషుచ। ఉత్తమాంగేవ్యూరోదేశే పాదాంగుష్ఠే ప్రలేపయేత్॥

తా॥ జవ్వాజిని హేమంతశిశిర కాలములయందు చంకలు కర్ణములు నాభి కంఠము వక్షస్థలము శిరము బొటనవ్రేలు వీటియందు లేపనము చేసికొనవలయును.

పన్నీరుగుణము

శ్లో॥ పుష్పద్రవస్సురభిశీతకషాయగౌరం దాహశ్రమార్తివమిమోహముఖామయఘ్నః। కాసార్తిపిత్తకఫదోషహరస్సరశ్చ సన్తర్పణశ్చిరమరోచకహారకశ్చ॥

తా॥ పన్నీరు పరిమళముగ శీతలముగ వగరుగనుండును గురుత్వముజేసును తాపము బడలిక వమనము మోహము ముఖరోగము కాసము పిత్తము కఫదోషము అరుచి వీటినిహరించును వేగముగవ్యాపించును తృప్తినిగలుగజేయును.

శ్రీగంధాది లేపనగుణము.

శ్లో॥ శ్రీగంధాదివిలేపనంతనుభృతా మంగేష్వనంగోత్సవం। నిద్రాలంపటచేతసామతితరా మానందకందాంకురం। కక్షోరస్థలకంఠనాళవిగళద్దుర్గంధనిర్వాపణం। వర్ణ్యంవాతకఫాస్రపిత్తశమనం సౌభాగ్యదంమోహనం॥

తా॥ శ్రీగంధాదిలేపనముచే మన్మథవికారము నిద్రయందిచ్ఛగలవారికి ఆనందముగలుగును. చంకలు రొమ్ము కంఠము వీటియందు జనించెడి దుర్గంధము వాతకఫములు రక్తపిత్తము ఇవిహరించును శరీరకాంతి సంపత్తు మోహముగలుగును.

హేమంతయోగ్యమైన అగరు లేపనగుణము.

శ్లో॥ కాలాగరుస్నేహవిమిశ్రితేన కస్తూరికాకర్దమమర్దితేన।

కాశ్మీరపంకేనకృశానులేపో హేమన్తికానాశునిహన్తిదోషాన్ ॥

తా॥ హేమంతంబున నల్లఅగరుతైలములో కస్తూరి కుంకుమపువ్వు వీటిని జేర్చిలేపనముజేసికొనిన నాఋతువునందుత్పన్నంబైన సమస్తరోగములుహరించును.

శిశిరఋతు చందనలేపనగుణము.

శ్లో॥ చందనేనసహనాధుమర్దితం కుంకుమంసమృగనాభిశశాంకమ్ । లేపయేదగరుతైలమిశ్రితం శీతకాలభవదోషశాన్తయే॥

తా॥ చందనములో కుంకుమపువ్వు కస్తూరి పచ్చకర్పూరము అగరుతైలము వీటినికలిపిలేపనముజేసికొనిన శిశిరఋతువున నుత్పన్నంబైన రోగములుహరించును.

వసంతకాల చందనలేపనగుణము.

శ్లో॥ వసన్తకాలేసహకుంకుమేన కస్తూరికాచందనపంకలేపః । ఆవాసితస్సన్నవమల్లికాభి స్త్రిదోషజిన్మన్మథహేతుకారీ॥

తా॥ వసంతకాలంబున కుంకుమపువ్వు కస్తూరి వీటిని చందనములోగలిపి నూతనమయిన మల్లికాపుష్పములచే వాసనగట్టి లేపనముజేసికొనిన త్రిదోషములు హరించుటయేగాక మన్మథ వికారముకూడగలుగును.

గ్రీష్మకాల చందనలేపనగుణము.

శ్లో॥ చన్దనంచాంబునాయుక్తం కర్పూరేణవిమిశ్రితమ్। సుగన్ధం చసుశీతంచ గ్రీష్మకాలేప్రలేపయేత్ ॥

తా॥ గ్రీష్మకాలంబున శీతోదకములో పచ్చకర్పూరమును చందనమునుజేర్చి లేపనముజేసికొనిన నుష్ణబాధ నివారణంబగును.

వర్షఋతు కాలకృష్ణాగరు చందనలేపనగుణము.

శ్లో॥ సహైవకృష్ణాగరుకుంకుమాభ్యాం కస్తూరికాచన్దనజోపలేపః । సాంద్రశ్చభూపైస్సహసానిహన్యా దుష్టామవాతాదిభవాన్వికారాన్ ॥

తా॥ వర్షాకాలంబున కృష్ణాగరును గంధములోగలిపి కుంకుమపువ్వును కస్తూరినిజేర్చి చిక్కనగ లేపనముజేసికొనిన నాఋతువునందు జనించెడి దుష్టవాత సంబంధముగల సమస్తరోగములుహరించును.

శరత్కాలగంధలేపనగుణము.

శ్లో॥ హిమాంబుయుక్తేనసులేపితేన జాతిప్రసూనాద్యధివాసితేన। సాంద్రేణపంకేనకృశానులేపః ప్రశస్యతేశారదదోషశాన్తయే ॥

తా॥ పన్నీరులో కుంకుమపువ్వు చందనము వీటిని చిక్కనగకలిపి జాజి పుష్పములచేవాసనగట్టి లేపనముజేసికొనిన శరదృతువునందు జనించెడి దోషములు హరించును.

త్రికాలచందనలేపనగుణము.

శ్లో॥ ప్రాతశ్చాహ్లాదనంహృద్యం మధ్యాహ్నేదాహపిత్తజిత్। సాయంచహన్తివీసర్పం రాత్రౌశ్రీకాన్తిపుష్టిదమ్ ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలచందనలేపనమువలన సంతోషము హృదయమునకు హితముగలుగును మధ్యాహ్నకాల చందనలేపనమువలన తాపము పిత్తము శమించును సాయంకాలచందనలేపనమువలన విసర్పరోగముశమించును రాత్రిచందనలేపనము వలన శరీరకాంతి పుష్టి సంపత్తు ఇవిగలుగును.

కృష్ణాగరుతైల గుణము.

శ్లో॥ కృష్ణాగరుస్నేహమిదంసుగంధికఫాపహంకుష్ఠకిలాసఘాతి। విచర్చికామణ్డలదద్రుకణ్డూన్ వినాశయత్యాశుసమీరణంచ ॥

తా॥ కృష్ణాగరుతైలము పరిమళముగనుండును కఫము కుష్టువు కిలాసము విచర్చికమండలకుష్టువు దద్రుకుష్టువు దురద వాతము వీటిని హరించును.

రత్నకంబళిగుణము.

శ్లో॥ నానావర్ణవిలోమజాస్సువిపులాశ్శీతేతరాఃకమ్బళాః। పిత్తం చాపిచకుర్వతేతనుభృతాం పిత్తోన్నతిప్రేరకాః ॥ హేమన్తేపిరసాయనాశ్రితవతాం నేత్రైబలాసచ్ఛిదాః । పథ్యాశ్శైశిరవాసరేచ మరుతః కోపంకఫంఘ్నంతిచ ॥

తా॥ నానావిధవర్ణములుగల రోమములచే జేయబడిన రత్నకంబళి కాకను పిత్తమునుజేసును హేమంతకాలంబున పిత్తోద్రేకమును నాయురారోగ్యవృద్ధిని శ్లేష్మశమనమును నేత్రహితమును శిశిరకాలంబున వాతప్రకోపమును కఫనాశమును గలుగంజేయును పథ్యకారి.

సువర్ణరత్నాద్యాభరణ గుణము.

శ్లో॥ భూషయేద్భూషణైరంగం యథావిభవసారతః। శుచిసౌభాగ్యవృద్ధ్యర్థ మాయుర్లక్ష్మీవివర్ధయే । యేనకేనప్రయత్నేనకాఞ్చనేనవినిర్మితమ్ । ముక్తాకృతంకర్ణవిభూషణంతు చిత్తప్రసాదంనయనోత్సవంచ। సమీరపిత్తప్రశమంతనోతి రాజ్ఞాంసదాధారణయోగ్యమాహుః। మాణిక్యాభరణంకర్ణే ధారితంరాజభిస్సదా। దాహాపహారిమనోహారి మనోభవనికేతనమ్ । వైడూర్యమన్నముష్ణంచ కఫమారుతనాశనమ్। గుల్మశూలప్రశమనం భూషణంచసుఖావహం । వజ్రంచషడ్రసోపేతం సర్వరోగాపహారకం । సర్వార్థసిద్ధిదంసౌఖ్యం దేవతాయోగ్యముత్తమం । నీలంనుతి

క్రంకోష్ణంచ కఫపిత్తానిలాపహం । వైడూర్యధారీశరీరేస్మిన్ శౌర్యసౌఖ్యంశో
భవేత్ । గోమేధికాఖ్యముష్ణంచ వాతశోషప్రకారాజిత్ । దీపనంకురుతే
సత్యం విషఘ్నంపాపనాశనం । భూషణంపుష్యరాగోత్థం వాతజిద్దీపనం
పరం । ఆయుశ్శ్రియంచప్రజ్ఞాంచ వీర్యం తత్కురుతే నృణాం । ప్రవాళో
మధురామ్లశ్చ వాతపిత్తవిదోషజిత్ । వీర్యకాంతికరం స్త్రీణాం ధృతో
మంగళదాయిచ । అమ్లపిత్తహరంరుచ్యం పుష్టిదంభూతనాశనం । విష
ఘ్నంమధురంశీత ముక్తంమరకతంబుధైః । చక్షుష్యంపవనాస్రపిత్తవిష
జిత్సర్వేంద్రియాహ్లాదనం । తృడ్దాహజ్వరమోహశోకశమనం శీతశ్రమ
ఘ్నంహితం । ధన్యంమంగళముత్తమంరతికరం సౌభాగ్యకాంతిప్రదం ।
ముక్తాహారవిభూషణంతదఖిలం మేధ్యంశశిప్రీతయే । ముక్తాఫలైనూర్జితత
వజ్రనీలైర్యథోదితంనిర్మితహారయష్టిః । శ్విత్రఘ్నమాయుశ్శ్రియమాత
నోతి నేత్రోత్సవంమారుతపిత్తహారి । మేఖలానాభిమూలస్థాదివ్యరత్నో
పశోభితా । పిత్తమారుతయోర్నాశ్యే హేమసూత్రమివస్థితా । సౌందర్య
వీర్యజననం కామద్విరదభూషణం । పవిత్రంపుణ్యజననమంగుళీయకధా
రణం । ప్రభుత్వకరణంస్త్రీణాం మానందసుఖదాయకం । విచిత్రరత్న
ఖచితం నూపురంగృహకాంతికృత్ । ముక్తావళీవిరచితానవహైమసూ
లా హారావళీవితనుతేభవభోగభాజాం । దాహార్తివృద్ధిశమనం వితనోతిపి
త్తం కాంత్యున్నతించనయనయోరపిదోషపోషం । సువర్ణమాలావితనోతి
కాంతిం శ్రియఃప్రదాహంతిసమీరకోపం । దాహగ్రహక్షోభనివార
ణాయ వినిర్మితావిశ్వవిమోహనాయ । సువర్ణరుద్రాక్షకృతామనోజ్ఞా
మాలారుజాపాపవికర్షణీస్యాత్ । హిరణ్యపద్మాక్షకృతాతథైవ ముక్తి
ప్రదాసంతతధారణేన ॥

తా॥ మనుజులు శరీరశుద్ధి కాంతి ఆయువు సంపత్తు వీటివృద్ధికొఱకు సువర్ణరత్నాదులచే నిర్మింపబడిన నాభరణములను విభవానుసారముగ ధరించవలయును ముత్తియములపోగులు మనస్సుకు నిర్మలత్వము నేత్రములకు హితము వాతపిత్తశమనము వీటిని గలుగజేయును. రాజార్హమయినది మాణిక్యముల కర్ణభూషణములు తాపమును హరించును మనోహరమయినవి కామవికారమును బుట్టించును వైడూర్యకర్ణభూషణము కఫవాతములు గుల్మశూల వీటిని పోకడచును సుఖకరమయినది వజ్రము మధురామ్లాది షడ్రసయుక్తముగ నుండును దానిచే నిర్మింపబడిన భూషణములు సర్వరోగములను హరించును సౌఖ్యమును ఇష్టసిద్ధిని ఇచ్చును దేవతాయోగ్యమయినది. నీలము చేదుగ నుష్ణముగనుండును కఫ

పిత్తములనుహరించును దానిచేనిర్మింపబడిన భూషణములు శౌర్యము శుభము వీటిని గలుగంజేయును గోమేధికము పులుపుగ నుష్ణముగనుండును వాతవికారములను హరించును దానిభూషణము అగ్నిదీపనమునుగలుగజేసును విషము పాపము వీటిని హరించును పుష్యరాగమిళితభూషణములు వాతమునుహరించును దీపనకారి ఆయువు సంపత్తు వీర్యము బుద్ధి వీటినిగలుగజేయును పగడము తీపుగ పులుపుగనుండును దానిచేజేయబడిన భూషణములు వాతపిత్తములు త్రిదోషములు వీటిని హరించును వీర్యము శుభము కాంతి వీటినిగలుగజేయును మరకతము అమ్లపిత్తమునుహరించును రుచి పుష్టి వీటినిగలుగజేయును భూతబాధ విషము వీటినిహరించును శీతలముగలది ముక్తాహారము నేత్రహితకారి వాతము రక్తపిత్తము విషము దప్పి తాపజ్వరము మోహము శోకము బడలిక శైత్యము వీటినిహరించును హితకరమైనది సర్వేంద్రియములకు తృప్తిగలుగజేసును బుద్ధివృద్ధికారి మంగళకరమైనది ఉత్తమమైనది సౌభాగ్యమును కాంతినియిచ్చును ముత్యములు వజ్రములు నీలరత్నము వీనిచేజెక్కబడిన ముక్తాహారము ఆయుస్సంపత్తులను నేత్రహితమును గలుగంజేయును వాతపిత్తములను శ్విత్రమును హరించును రత్నఖచితమైనవడ్డాణము పిత్తవాతములను పోగొట్టును అంగుళీయములు వీర్యము కామవికారము పుణ్యము పరిశుద్ధత వీటిని గలుగంజేయును రత్నమిళితములైన కాలియందెలు ఆనందము సుఖము గృహకాంతి వీటిని గలుగజేయును బంగారుతోజేయబడిన ముత్తియములహారము తాపము అంత్రవృద్ధి వీటినిపోగొట్టును పిత్తము నేత్రహితము కాంతి వీటినిగలుగంజేయును బన్నసరము కాంతి సంపత్తు వీటినిచ్చును వాతము తాపము గ్రహపీడ వీటిని పోకడచును సువర్ణరుద్రాక్షమాల మనోహరమైనది రోగములను పాపములనుహరించును సువర్ణమిళితమగు తామరపూసలమాల శరీరసౌఖ్యము మోక్షము వీటినిగలుగంజేయును.

నానావిధవస్త్రధారణ గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతంవస్త్రంశీతలందాహహారిచర్ద్యానాహహిధ్మరోగా
పహారి । వశ్యంవర్ణ్యందీపనంవాతహారిభ్రాంతిమూర్ఛాంరాజరోగంచ
హన్యాత్ । రక్తవస్త్రంబలోత్థ్యుష్ణందీపనంపిత్తనాశనమ్ । శ్లేష్మఘ్నం
మారుతహరమజీర్ణవమినాశనమ్ । కృష్ణవస్త్రంపిత్తహరం విషమజ్వర
నాశనమ్ । విశేషాదగ్నికాసఘ్నమరోచకకరంచతత్ । పీతవస్త్రంకా
సహారిబల్యంస్యాద్బద్ధమూత్రవిట్ । కుసుమందానిలంహంతివిషమజ్వరనా
శనమ్ । కౌశేయరక్తవస్త్రంచచిత్రవస్త్రంతథైవచ । వాతశ్లేష్మహరం
నృణాంశీతకాలేచధారణాత్ । తపోధనైఃప్లావితముష్ణవీర్యంకౌశేయవా

సః పరమం పవిత్రమ్ । హేమన్తకాలే శిశిరే ధ్యవశ్యం సమీరతాపోపశమం కరోతి । కషాయవస్త్రం కఫలోదరాభం పిత్తాపహం మేధ్యముశంతి సన్తః । నిదాఘకాలే పరిసేవనీయం తథా ఘనాన్తే సుకుమారమేవ । శ్లక్ష్ణం సుధాశంపరిఘట్టితం చ కుందేందుహారాపరిమాణకాన్తి । వర్షాసు వాసే హితమాహునన్తి సుధూపితం గోమసమూహఘాతి । మంజిష్ఠారసరంజితం చ వసనం శ్లేష్మాణమున్మాలయేదుష్ణం పిత్తవివర్ధయేద్వ్యపి హరేద్వాతప్రపంచం క్షణాత్ । ఇష్టం దేహభృతామరిష్టవారణం హేమన్తకాలే తథా । నిత్యం శైశిరవాసరేషు దివసే మేఘావనద్ధాంబరే । విచిత్రవర్ణమిళితం వినిష్టవసనాన్యపి । వివిధాని మనోజ్ఞాని భిందన్తి కఫమారుతమ్ । కూర్పాసం శీతపిత్తఘ్నం బలమేదోవివర్ధనమ్ । అంగికాపట్టికా తద్వద్వాతాతపరజోపహా । సౌభాగ్యకాన్తికారి స్యాత్తుష్టిపుష్టిబలావహమ్ । రక్తం వా పట్టవస్త్రం సుఘటితమమలం విష్ణుమాయాప్రపంచం । హేమ్నా రౌప్యేణ బద్ధం హిమమసృగ... దసౌభాగ్యవర్ణేన యుక్తమ్ । ఆదిత్యాదిగ్రహైస్సత్పరిహృతమభితస్సర్వరత్నైర్విమిశ్రమ్. । దానే భైషజ్యకాలే రిపుజనహరణే ధారయేత్సర్వసిద్ధ్యై । కామదం కఫవాతఘ్నం కుంకుమచ్ఛవిభాసురమ్ । శీతపారుష్యహరణం రోగఘ్నం శైశిరే హితమ్ ॥

తా॥ తెల్లవస్త్రధారణమువలన శీతలముజేసును దీపనముగలుగును తాపము వాంతి కడుపుబ్బరము సిధ్మరోగము వాతము భ్రమ మూర్ఛ క్షయము ఇవిహరించును శరీరకాంతినిచ్చును ఎఱ్ఱవస్త్రధారణము ఉష్ణము దీపనము వీటినిగలుగజేయును పిత్తము శ్లేష్మవాతము అజీర్ణము వాంతి వీటిని నశింపజేయును నల్లవస్త్రధారణము పిత్తము విషమజ్వరము అగ్నిమాంద్యము కాస వీటిని హరింపజేయును అరుచిని గలుగజేయును పసుపువస్త్రధారణము కాసము కుష్ఠు అగ్నిమాంద్యము విషమజ్వరము వీటిని హరింపజేయును బలమునిచ్చును మలమూత్రములను బంధించును వెలిపట్టువస్త్రధారణము వాతశ్లేష్మముల హరింపజేయును శీతకాలమునందు ధరించిన సుఖముగనుండును నారపట్టు వస్త్రము ఉష్ణవీర్యముగలది మిగులపరిశుద్ధకారి వాతతాపములనుహరించును కావున దానిని హేమంతశిశిరకాలములయం దవశ్యముగ ధరింపవలయు కాషాయవస్త్రధారణము పిత్తమును పోకడచును బుద్ధివృద్ధికారి గ్రీష్మశరత్కాలములయందు ధరించిన హితముగనుండును తెల్లపట్టువస్త్రము శుద్ధికరమైనది మృదువుగనుండును వర్షాకాలమునందు హితకారి సమస్తదోషములను హరింపజేయును పసుపుపట్టు వస్త్రధారణము శ్లేష్మము అశీతివాతములు వీటినిహరిం

చును ఉష్ణకారి పిత్తకారి అశుభంబులను పోకడచును హేమంతశిశిరకాలంబులయందు ధరించుటకు యోగ్యమైనది వన్నెవస్త్రములు కఫవాతములను హరించును మనోహరమైనవి అరచట్ట శీతపిత్తములనుపోకడచును బలము మేదస్సు వీటిని వృద్ధిజేసును కబాయి వాత తాప రజస్సులనుహరించును కాంతి సంతోషము శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయును పన్నీరు పచ్చకర్పూరము కస్తూరి వీటివాసనాయుక్తమగు ఎఱ్ఱపట్టు వస్త్రధారణము సమస్తగ్రహపీడలను హరించును దీనిని చికిత్సాపూజాది కాలములయందు ధరించిన నిష్టసిద్ధికలుగును ఎఱ్ఱసకలాతుకూడ ఈప్సితార్థములను నెరవేర్చును కఫవాతమును శీతబాధను రోగములను హరించును శిశిరకాలమునందు హితకారి.

వర్జనీయవస్త్రములు.

శ్లో॥ మలినం పరవస్త్రం చ స్త్రీవస్త్రం చ తథైవ చ । ఖండం చ మూషికావిద్ధమగ్నిదగ్ధం చ వర్జయేత్ । మలినం త్వశుభం తత్తు కండూత్వగ్దోషకారణం । సుకృతస్య ఫలం నాస్తి పరవస్త్రస్య ధారణాత్ । శౌర్యహాని ర్దుర్బలత్వం స్త్రీవస్త్రేణ ప్రజాయతే । ఖండవస్త్రే వసేజ్జ్యేష్ఠా తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్ । భయదం మూషికై ర్విద్ధం దగ్ధేన నగతిర్భవేత్ ॥

తా॥ మురికివస్త్రములు పరులవస్త్రములు స్త్రీవస్త్రములు ఖండవస్త్రములు ఎలుకకొటుగలవస్త్రములు కాలినవస్త్రములు వీటిని ధరింపంజనదు మాశినవస్త్రములు అశుభకరమైనవి దురద చర్మదోషము వీటినిబుట్టించును పరులవస్త్రములను ధరించిన తాజేసిన సుకృతఫలమునశించును స్త్రీలు కట్టినవస్త్రములను ధరించిన శౌర్యహాని దుర్బలముగలుగును చినిగినవస్త్రము జ్యేష్ఠాదేవికి నివాసంబగుటవలన వాటిని ధరింపంజనదు ఎలుకకొటుగలవస్త్రములను ధరించిన ననేకయాపత్తులువాటిల్లును కాలినవస్త్రమును ధరించిన దుర్గతిసంభవించును.

సువర్ణాదిపాత్రల గుణము.

శ్లో॥ బృహ్మణం వీర్యకరణం సుఖసౌభాగ్యవర్ధనం । చక్షుష్యం కేశ్యకరణం స్వర్ణపాత్రేఽన్నభోజనం । పాత్రం స్వర్ణమయం మనోమలహరం రాజాశ్రయం ప్రీణనం । స్నానం జాఠరపావకస్య విహితం మేధ్యం పరం బృంహణం । నిత్యం భోజనమంగళం మంగళకరం సౌఖ్యప్రదం పావనం । పిత్తక్షోభనివారణీయజనితం మిత్రం కృశానోరపి । రౌప్యే పాత్రే భోజనే పిత్తకోపం శ్లేష్మోద్రేకం వారయేద్వాతకారి । శుద్ధం హృద్యం రోచనం కాంతిదాయి శ్రేయస్కామైస్సర్వదా సేవనీయం । వాతపిత్తహరం శీఘ్రం ప్రమేహఘ్న

రినాశనం । సౌఖ్యదం కేశకరణం రౌప్యపాత్రేతుభోజనం । భోజనంజయతికాంస్యకపాత్రే రక్తపిత్తపరితర్పణమాశు । హృద్యమాశుసుచిరంరుచిదాయిక్షోభమాజయతి నేత్రగదానాం । కాంస్యవవతుద్యోభుంక్తేవిమలేకాంస్యభాజనే । చత్వారితస్యవర్ధంతే ఆయుఃప్రజ్ఞాంయశోబలం । ఆయసేకాంతపాత్రేవాభోజనంస్యాద్రసాయనం। కామిలాపాండురోగఘ్నం రుచ్యంవర్ణప్రదాయకమ్ ॥

తా॥ సువర్ణపాత్రమునందు భుజించిన శరీరపుష్టి వీర్యవృద్ధి సౌఖ్యము కాంతి నేత్రహితము కేశహితము మనంబునకుతృప్తి అగ్నిదీపనము బుద్ధికివైశాల్యము శరీరశుద్ధి పిత్తహరము మంగళము ఇవిగలుగును రజతపాత్రమునందు భుజించినపిత్తప్రకోపము ప్రమేహము వాతపిత్తము అశ్మరి శ్లేష్మము ఇవిహరించును శరీరసౌఖ్యము కేశవృద్ధి వాతప్రకోపము హృదయమునకు హితము రుచి ఇవిగలుగును శ్రేయస్కారి కంచుపాత్రలోభుజించిన రక్తపిత్తము నేత్రరోగము వీటినిహరించును హృదయమునకు హితమునుజేయును మధురముగనుండును ఆయువు బుద్ధి యశస్సు బలము వీటిని గలుగజేయును కాంత పాత్రమునందు భుజించిన నాయురారోగ్యములు గలుగును కామిల పాండురోగము ఇవి హరించును రుచినిబుట్టించును దేహమునకు కాంతినిచ్చును.

కదళీపలాశపత్రగుణము

శ్లో॥ అతిశుచిలఘుభుక్తంపత్రపాత్రేకదళ్యాఃకఫశమనకరంస్యాద్బల్యమారోగ్యకారి । జనయతితనుకాంతింకామినీసంగమేహాశమనమనలదీప్తింపిత్తనాశంచజంతోః । బల్యంవిషఘ్నంవృష్యంచదీపనంరోచకంహితమ్ । వాతశ్లేష్మహరంశుద్ధంకదళీపత్రభోజనమ్ । పాలాశపత్రోదరభోజనంచపలాయనంగుల్మవిమోహనానామ్ । సశ్లేష్మవాతానిసమాహృతానిసద్యోజయత్యేవకఫాస్రపిత్తమ్ ॥

తా॥ అరటియాకులో భుజించుట మిగుల పరిశుద్ధము కఫవాతముల హరించును బలారోగ్యములనిచ్చును శరీరకాంతిని పుట్టించును స్త్రీగమనమువలనజనించిన మేహము పిత్తము విషము అరుచి వాతశ్లేష్మములు వీటినిహరించును దీపనకారి మోదుగాకులోభుజించిన గుల్మము మేహము శ్లేష్మవాతము కఫము రక్తపిత్తము ఇవి తత్క్షణమునందే హరించును.

జలపానపాత్రగుణము.

శ్లో॥ శ్రేష్ఠంవిషఘ్నంసౌవర్ణే మధ్యమంరజతేస్థితమ్ । తామ్రేధమంజలంవిద్యాదనిన్ద్యంమృణ్మయేహితమ్ ॥

తా॥ సువర్ణపాత్రలోనిజలము శ్రేష్ఠమైనది రజతపాత్రలోనిజలము మధ్యమమైనది తామ్రపాత్రలోనిజలము అధమమైనది మృణ్మయపాత్రలోనిజలము మిగుల సౌఖ్యకరమైనది.

శాకవర్జ్యములు.

శ్లో॥ శూలగుల్మోదరప్లీహాక్రిమికాసాతిసారవాన్ । అర్శస్వీగ్రహణీరోగీతథాకుష్ఠ్యల్పపావకః । అక్షిరోగీజ్వరీచైవశాకజాతంపరిత్యజేత్ ॥

తా॥ శూల గుల్మోదరము ప్లీహము క్రిములు కాస అతిసారము అర్శస్సు గ్రహణి కుష్ఠువు అగ్నిమాంద్యము నేత్రరోగము ఇవిగలవారు శాకములను వర్జింపవలయును.

కర్పూరతైల గుణము.

శ్లో॥ కర్పూరసంభవంతైలంవాతశ్లేష్మహరంలఘుః । హృద్యంకాన్తిప్రదంరుచ్యంక్రిమికుష్ఠవిషాపహమ్ ॥

తా॥ కర్పూరతైలము వాతశ్లేష్మరోగములు క్రిములు కుష్ఠువు విషము వీటిని హరింపజేయును హృదయమునకు హితకారి కాంతిరుచి వీటినిగలుగజేసును లఘువుగనుండును.

వెలగపండ్లపానకగుణము.

శ్లో॥ కపిత్థపానకంతృష్ణాహిధ్మాశ్వాసవిషాపహమ్ ॥

తా॥ వెలగపండ్లపానకము దప్పి ఎక్కిళ్లు శ్వాస విషము వీటినిహరించును.

అప్పడముల గుణము.

శ్లో॥ మాషపిష్టైస్ససంభారైఃకల్పితాఃపర్పటాశ్శుభాః । లఘవోదీపనాబల్యాస్సోష్ణాశ్లేష్మపిత్తలాః । మాషపిష్టైస్సమరిచజీరకైర్హింగుసంయుతైః । వహ్నిదీప్తికరారుచ్యాబల్యావృష్యాశ్చదుర్జరాః ॥

తా॥ మినపపిండిలో సంబారములుచేర్చిచేయబడిన అప్పడములు శుభకరమైనవి లఘువుగనుండును అగ్నిదీపనమును బలమునుగలుగజేసును రుచిగనుండును ఉష్ణము పిత్తము శ్లేష్మము వీటినిప్రకోపింపజేసును మినపపిండిలో మిరియములు జీలకఱ్ఱ ఇంగువ వీటినిజేర్చిచేయబడిన అప్పడములు అగ్నిదీప్తినిగలుగజేసును రుచి శుక్రవృద్ధి బలము వీటిని గలుగజేసును జీర్ణముకాకుండును.

కూటివడియముల గుణము.

శ్లో॥ తిలోదనాభ్యాంక్రమశః ప్రమాణంసంభారపిష్టంతిలకూటమాహుః । తత్తైలభృష్టంగురుబృంహణీయంసమీరణఘ్నంగురుకారికించిత్ ॥

తా॥ పచనమైనయన్నములో నువ్వులు మొదలగు సంబారములనుజేర్చి పోక ప్రమాణము వడియములుజేసిన నవి కూటివడియములనబడును వాటిని నూనెలో వేయించి భక్షించినశరీరమునకు పుష్టి గురుత్వముగలుగును వాతహరమైనవి.

గుమ్మడివడియముల గుణము.

శ్లో॥ కూష్మాండవటకంవాతపిత్తజీర్ణజ్వరాపహమ్ । శ్వాసఘ్నం బలకృత్కాసవ్రణమేహాగరవ్రణుత్ ॥

తా॥ గుమ్మడివడియములు వాతపిత్తము జీర్ణజ్వరము శ్వాసకాసములు వ్రణము మేహము విషము వీటినిహరింపంజేయును శరీరమునకు బలమునుగలుగజేసును.

ఉసిరికవడియముల గుణము.

శ్లో॥ పక్వైరామలకైఃపిష్ట్వాకల్పితంవటకంలఘు । శూలఘ్నం భేదిచక్షుష్యంరుచ్యంతృట్దాహపిత్తజిత్ ॥

తా॥ ఉసిరికపండ్లచే చేయబడినవడియములు లఘువుగనుండును వాతాదులనుభేదించును నేత్రములకు హితముగనుండును రుచినిబుట్టించును శూల దప్పి తాపము పిత్తము వీటినిహరించును.

అరటిపువ్వువడియముల గుణము.

శ్లో॥ కదలీపుష్పవటకంకాసశ్వాసవినాశనమ్ । కఫరక్తాతిసారేచ హితంకిలాసకార్శ్యజిత్ ॥

తా॥ అరటిపువ్వు వడియములు కాస శ్వాస కిలాసము కార్శ్యము వీటిని హరించును కఫరక్తాతిసారములయందు హితమైనవి.

వేపపువ్వువడియముల గుణము.

శ్లో॥ వటకంనిమ్బపుష్పస్యక్రిమిపిత్తకఫప్రణుత్ । పిత్తజ్వరహరం వృష్యంముఖవైరస్యనాశనమ్ ॥

తా॥ వేపపువ్వు వడియములు క్రిములు పిత్తము కఫము పిత్తజ్వరము నోటియరుచి వీటినిపోకడచును శుక్రవృద్ధికారి.

నేతిలోవేయించిన వడియములగుణము.

శ్లో॥ ఘృతేభ్రిష్టంతువటకంలఘుపిత్తహరంహిమమ్। అవిదాహిదృశోఃపథ్యంతైలభ్రిష్టంతునాన్యథా ॥

తా॥ నెయ్యిలో వేయించినవడియములు లఘువుగ్గనుండును పిత్తమును హరించును తాపమునుపోగొట్టును శీతలమునుజేసును నేత్రహితకరమైనవి నూనెలో వేయించిన వడియములు పథ్యకరమైనవికావు.

నల్లేరువడియముల గుణము.

శ్లో॥ అతితరుణవజ్రవల్లీతిలమరిచసంభృతాశ్చయేవటకాః । భ్రిష్టారుచ్యాహృద్యాఅర్శోఘ్నావహ్నిమాంద్యహరాః ॥

తా॥ లేతనల్లేరులో నువ్వులు మిరియములు మొదలగు సంబారములనుజేర్చి చేయబడిన వడియములు రుచిగనుండును హృదయమునకు హితమైనది మూలము గుల్మము అగ్నిమాంద్యము వీటిని హరించును.

వంగపండువడియముల గుణము.

శ్లో॥ తితిపక్వంతువృన్తాకఫలైశ్చతిలమిశ్రితైః । మరిచంజీరకం హింగు సామగ్రీసంయుతంవరమ్ । పిత్తళావటకారుచ్యా స్నేహభ్రిష్టాశ్చదీపనాః॥

తా॥ పండినవంగపండ్లలో నువ్వులు మిరియములు జీలకఱ్ఱ యింగువ ఉప్పు వీటినిజేర్చి చేయబడిన వడియములు పథ్యకరమైనవి నూనెలోవేయించిన వడియములు పిత్తము రుచి దీపనము వీటిని గలుగజేయును.

కాకరవరుగుగుణము.

శ్లో॥ కారవల్లీశుష్కఫలం కాసఘ్నమపినిర్దిశేత్ । భ్రిష్టంచాగ్నికరంరుచ్యం పిత్తలంకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ కాకరవరుగు కాసమును కఫవాతమునుహరించును దీపనకారి రుచినిబుట్టించును పిత్తకారి.

బుడమవరుగుగుణము.

శ్లో॥ చిర్భటస్యఫలంశుష్కం స్నేహభ్రిష్టంవటోత్కటమ్ । అత్యంబుపానదోషఘ్నం సుగంధిరుచికృల్లఘు॥

తా॥ నూనెలోవేయించిన బుడమవరుగు అధిక జలపానదోషమును హరించును పరిమళముగ నుండును రుచికరమైనది లఘువుగనుండును.

ఆరుదొండవరుగుగుణము.

శ్లో॥ హుంకారస్యఫలంశుష్కం భ్రిష్టంతైలేరుచిప్రదమ్ । క్రిమిఘ్నంరోచనంహృద్య మగ్నిదీప్తికరంపరమ్ ।

తా॥ నూనెలోవేయించిన ఆరుదొండవరుగు క్రిములను హరించును రుచి హృదయమునకు హితము అగ్నిదీపనము వీటిని గలుగజేయును.

కాసరవరుగుగుణము.

శ్లో॥ కాసరాఖ్యఫలంశుష్కం భ్రిష్టంవాపక్వమేవవా । దీపనం రోచనంతిక్తం కటూష్ణంపిత్తళంవిదుః॥

తా॥ కౌసరవరుగు దీపనకారి రుచినిబుట్టించును చేదుగ కారముగనుండును ఉష్ణమును పిత్తమును జేసును.

వంగవరుగుగుణము.

శ్లో॥ శుష్కవార్తాకజఫలం సంస్కృతంతద్రుచిప్రదమ్ । బల్యంచబృంహణంహృద్యం గురుపిత్తకరంసరమ్॥

తా॥ చక్కగ పక్వముజేసిన వంగవరుగు రుచి బలము శరీరపుష్టి హృదయమునకు హితము గురుత్వము పిత్తము వీటినిగలుగజేసును వేగముగ శరీరమునందు వ్యాపించును.

క్షీరమిత్రములు.

శ్లో॥ క్షీరస్యమిత్రంఘృతశర్కరేచ ధాత్రీఫలంగోస్తనమార్ద్రికంచ। స్వాదూనిపక్వానిఫలానిశుంఠీ కణాతితీక్ష్ణంనవనీతకంచ॥

తా॥ నెయ్యి శర్కర ఉసిరిక ద్రాక్ష చక్కగపండిన తీపిఫలములు శొంఠి ఏలకులు అల్లము ఇవిక్షీరమిత్రములు.

క్షీరవిరుద్ధములు.

శ్లో॥ మత్స్యమాంసగుడదగ్ధమూలకైఃకుష్ఠమావహతిసేవితంవయః । శాకజాంబవమురాసవైశ్చతంమారయత్యబుధమాశుసర్పవత్ । వల్లీఫలై రామ్లకుళుత్థశాకైర్మత్స్యైస్తథామాంసరసైఃకఠోరైః । పిణ్యాకజంబూవనసైశ్చదధ్నావ్యస్తైస్సమస్తైశ్చపయోవిరోధిః । రాత్రౌక్షీరంనసేవేతయదిసేవేతసస్వపేత్ । యదిస్వపేద్ధరత్యాయుస్తస్మాత్క్షీరందివాశృతమ్॥

తా॥ మత్స్యములు మాంసము బెల్లము కందమూలాదులు వీటిసహితముగ క్షీరములనుసేవించిన కుష్ఠురోగముగలుగును పులిసినకల్లు జా[illegible]వమును సుర ఆసవమను మద్యము మత్స్యములు మాంసము వీటిసహితముగ క్షీరమును సేవించిన సర్పవిషమువలె మనుజునిచంపును పాలను చింతపండు ఉలవలు శాకములు మత్స్యములు మాంసము తెలికపిండి నేరేడు పనసపెఱుగు వీటితోజేర్చిగాని వీనిని ప్రత్యేకముగజేర్చిగాని భుజింపకూడదు మధ్యాహ్నమునగాచిన క్షీరమును రాత్రిపానము జేయంజనదు పానముజేసిన నిద్రింపజనదు నిద్రించిన నాయువుక్షయించును.

ఇతిసర్వౌషధిగుణకల్పకే సంకీర్ణగుణమంజరీసప్తదళీ.

— ఇతి పూర్వభాగస్సమాప్తః.

హైద బాద్-500 044.

END OF
TITLE